Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

14 DAYS
BOOK

Digitized by Google

Philol 135

1 1 1906

Harvard College Library

FROM THE

CONSTANTIUS FUND

Established by Professor E. A. SOPHOCLES of Harvard University for "the purchase of Greek and Latin books, (the ancient classics) or of Arabic books, or of books illustrating or explaining such Greek, Latin, or Arabic books." (Will, dated 1880.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM TERTIUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1905.

Digitized by Google

1198-2½
Philol 135

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO ANTEHAC E. J. BRILL.

Digitized by Google

INDEX

	Pag.
Ad Ovidii Heroides, scripsit P. H. Damsté	1 – 56.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	56.
Thucydidea (*contin. e T. XXX p. 33*), scripsit I. C. Vollgraff	57 – 67.
Ad Sallustium, scripsit P. H. D.	67.
Adnotationes criticae ad Lysiae orationes, scripsit S. A. Naber	68 – 98.
De Ovidio poeta commentatio (*contin. e Vol. XXXII pag. 419*), scripsit J. J. Hartman	99 – 124.
Erratum correxit idem	124.
Commentum Aeli Donati ad Terentium (*contin. e Vol. XXXII pag. 322*), scripsit H. T. Karsten	125 – 153.
Ὑποστανρεῖν, scripsit M. L. Earle	153.
Ad M. Antonini Lib. IX. c. 42, scripsit J. H. Leopold .	154 – 156.
TO $\bar{\text{T}}$ ATTIKON ANTI CIГMATOC, scripsit J. v. L. .	156.
Adnotationes criticae ad Antiphontis Aeschinis Hyperidis Dinarchi orationes, scripsit S. A. Naber	157 – 185.
Ad Apollinarem Sidonium, scripsit P. H. D.	185.
Ad epigramma Delphicum, scripsit C. Gul. Vollgraff .	186 – 188.
Ad Apollinarem Sidonium, scripsit P. H. D.	188.
De Ovidio poeta commentatio (*contin. e pag. 124*), scripsit J. J. Hartman	189 – 218.
Emendatur Apoll. Sidon. Eq. I. 5. 5, scripsit P. H. D. .	218.
Varia, scripsit H. van Herwerden	219 – 220.
Ad Libanium, scripsit H. J. Polak	221 – 228.
Commentum Aeli Donati ad Terentium (*contin. e pag. 153*), scripsit H. T. Karsten	229 – 268.

Digitized by Google

Pag.

Adnotationes criticae ad Andocidis orationes, scripsit S. A. NABER . . . . . 269 – 292.

Ad scholia Aristophanica, scripsit J. v. L. . . . . 292.

Ad Sophoclis Antigonam, scripsit H. VAN HERWERDEN. . 293 – 316.

Tentatur Horatii Carm. I 6, scripsit H. v. H. . . . . 316.

De Damoclis gladio, scripsit J. VAN WAGENINGEN . . . 317 – 329.

ΒΑΡΒΑΡΙCΤΙ? Ad schol. Aristoph. Pac. 459, scripsit J. v. L. 329.

Ad Plauti Rudentem, scripsit S. A. N. . . . . 330 – 332.

Ad Boethium, scripsit P. H. D. . . . . 332.

De Ovidio poeta commentatio (*contin. e pag. 218*), scripsit J. J. HARTMAN . . . . . 333 – 378.

Ad Antonini Liberalis c. XXXI § 4, scripsit CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF . . . . . 378.

ΔΙΟΝΤΣΟΣ ΒΡΑΙΤΗΣ, scripsit CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF . . . . . 379 – 380.

Observatiunculae de iure Romano (*contin. ex Vol. XXXII pag. 446*), scripsit J. C. NABER S. A. FIL. . . . . 381 – 397.

De Livii praef. 3, scripsit M. L. EARLE . . . . . 397.

Ad Velleium Paterculum, scripsit P. H. DAMSTÉ . . . 398 – 420.

Σημεῖον αἰνιγματῶδες, scripsit J. v. L. . . . . 420.

Thucydidea (*contin. e pag. 67*), scripsit I. C. VOLLGRAFF . 421 – 441.

De Aeneidis loco illo ubi Aeneas Helenae mortem minatur (II, 567—588), scripsit J. J. HARTMAN . . . . . 441 – 444.

Ad Herodotum, scripsit M. L. EARLE . . . . . 444.

Digitized by Google

JAN 6 1905

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM TERTIUM. PARS I.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1905.

Digitized by Google

INDEX

	Pag.
Ad Ovidii Heroides, scripsit P. H. Damsté	1—56.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	56.
Thucydidea (*contin. e T. XXX p.* 53), scripsit I. C. Vollgraff.	57—67.
Ad Sallustium, scripsit P. H. D.	67.
Adnotationes criticae ad Lysiae orationes, scripsit S. A. Naber.	68—98.
De Ovidio poeta commentatio (*contin. e Vol. XXXII pag.* 419), scripsit J. J. Hartman	99—124.
Erratum correxit idem	124.

Digitized by Google

JAN 24 1905
CAMBRIDGE, MASS.
Const Fund

AD OVIDII HEROIDES.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Aetate nostra multi viri, summa doctrinae laude ornati ac subtili ingenio praediti, in Heroidum Epistulis illustrandis atque emendandis curas magnas adhibuerunt. Postquam H. S. Sedlmayer a. 1881 *Commentarium Criticum* edidit, qui *Prolegomena Critica ad Heroides Ovidianas*, a. 1878 Vindobonae emissa, quasi continuaret, hisce a. 1886 adiecit Epistularum recensionem, apparatu critico instructam. A. 1885 S. G. de Vries Epistulam Sapphus ad Phaonem, tunc primum apparatu critico instructam et commentario illustratam, Lugduni Batavorum edidit. A. 1888 R. Ehwald Bibliothecam Teubnerianam nova carminum amatoriorum Ovidii et Epistularum editione ditavit, usus fundamentis a R. Merkelio iactis. Denique a. 1898 Oxonii liber prodiit, quem post A. Palmerii auctoris mortem L. C. Purser, collega eius, ad finem perduxit inscripsitque *P. Ovidi Nasonis Heroides with the Greek Translation of Planudes*. Palmer cum multis aliis operibus de litteris Latinis optime meritus esset, tum hoc libro laude summa dignissimum se praestitit. Non solum egregiam suam doctrinam probavit in Prolegomenis, quibus de historia Epistularum, de codicibus MSS., de Maximi Planudis metaphrasi multa fuse docteque disputantur addito Housmanni emendationum conspectu, quas hic a. 1897 (Class. Rev. Vol. XI) emiserat, sed etiam in Commentario adiecto ingenii acuminis uberrima praestantissimaque exhibuit specimina: locos hucusque

Digitized by Google

corruptos feliciter emendavit — non intellectos exposuit haud raro recentiorum poetarum imitationibus comparatis — male pro sanis habitos coarguit.

Quae cum ita sint, fortasse credas, opus tam consummatum neminem non deterriturum ne ipse quoque in Epistulas emendandas operam studiumque conferat, quippe cui post tot summorum virorum curas diligentissimas vix quidquam spei bonae relinquatur. At contra evenit. Quicumque locos in suspicionem videbit vocatos, quos ipse explicare posse semper sibi visus sit, ut accuratius diligentiusque eos inspiciat ultro fere incitabitur; ubi vero vulnera cognoscet indicata, quae ipse ante numquam observaverit aut frustra adhuc sanare sit conatus, ad novam animi intentionem vel invitus impelletur. Quodsi ita fortuna secunda alium locum nova quadam inventa interpretatione vel versuum ordine immutato vindicare, alium vera lectione detecta emendare potuerit, non sibi nimium tribuet sed ducibus illis egregiis, qui viam ante munierint, ea qualiacumque merita accepta referenda esse iure censebit.

Quin de Heroisin plura evulgata sint quam mihi inspicere licuit, non dubito: sunt libri, quos adhibui, illi praecipue, quos supra memoravi, quibus Ruhnkenii *Dictata ad Ovidii Heroidas*, a Friedemanno a. 1831 Lipsiae edita, accedunt et J. Gilberti *Ad Ovidii Heroides quaestiones criticae et exegeticae* (1887) et *Ovidianae quaestiones criticae et exegeticae* (1896). Quo fieri potest ut aliquid, quod alii ante me viderunt, me primum invenisse falso credam. Quodsi fiet, iustum inventorem iam nunc, ut ignoscat mihi, rogo oroque: tanta est hodie de rebus omnibus librorum libellorumque copia, ut vix ullius hominis industria ac crumena sufficiant ad omnia coemenda vel colligenda, quae de re, cui operam dederit, ubique umquam scripta sunt. Postremo ut litteris nostris aliquid proficiat, animum, tempus, oleum unusquisque nostrum impendit libenter — non ut suae qualicumque famae pusille consulat.

In verbis et versuum numeris citandis secutus sum Ehwaldi recensionem, Sapphus Epistula excepta, quam ab Ovidio scriptam et numero XV signandam esse cum plerisque censeo.

Digitized by Google

I. Penelope Ulixi.

1. Hanc tua Penelope lento tibi mittit, Ulixe;
Nil mihi rescribas, at tamen ipse veni!

Ita libri recentiores, nam cod. P demum ab Ep. II vs. 14 incipit. Quam lectionem qui retinendam censent, ad *Hanc* partim *epistulam* intellegunt (Ruhnk., Vahlen, Gilbert) et revera eiusmodi ellipsis Purser aliquot attulit exempla, sed — e veris epistulis petita, partim interpretantur *salutem*, in quibus Planudes est, qui vertit: Τόδε σοι τὸ χαίρειν ἡ σὴ Πηνελόπη βραδύνοντι πέμπει, Ὀδυσσεῦ. Sedlmayer (Wiener Studien Vol. II p. 150) cum Planude facit sed non explicuit vocabuli *salutem* omissionem neque eam satis explicari posse equidem puto. Si quis me Chrusalus roget: „non prius salutem scripsit?" ego sane, Nicobulus alter, respondeam: „Nusquam sentio". Ita tantum fieri potuisse credo, ut *hanc* (sc. salutem) poeta scripsisset, si plenas inscriptiones Epistulis praefixisset quales germanis epistulis scribentes praemittere solent, ut nostrae: *Penelope Ulixi Salutem Dicit.* Id tamen non factum esse, probant Epistularum initia, nam recte Gilbert observavit, legentes ex prioribus versibus scribentis nomen cognoscere, ut initio Epistularum I, II, III, IV, [V], X, XIII, XV (i. e. Sapphus Epistula), XVI, XVIII, XIX aut ipsum scribentis nomen accipimus aut ex eius nomine ad quem litterae dantur colligimus. Vahlenum autem gravissimis demonstrasse argumentis, idem poetam fecisse initio ceterarum Epistularum et tale distichon necessarium esse ineunte Ep. VII, XI, XII, XVII recte statuisse. Quam opinionem confirmant èt accusativus omissus in Ep. VIII (ad *inclusam*) èt *tamen* in initio Ep. XI. Vocabulum *salutem* igitur non supplendum esse, iam manifestum est. Neque *epistulam* esse intellegendum, inde concludere licet, quod tales detractiones, quae in Ciceronis epistulis sane frequentes sunt, Ovidius non habet; deinde e pentametri verbis: '*nil* mihi rescribas', nam si *hanc* poeta posuisset, haud dubie perrexisset: '*ne quam* rescribas'; denique ex Ep. X. 3: *Quae* legis, ex illo, Theseu, tibi litore mitto.

Si quis me roget, quomodo igitur Ep. XIV. 1 *mittit* nude positum explicandum censeam, Gilberti verbis (Ad Ov. Her. 1887 p. 13) respondeo: „meo iudicio accusativus *epistulam* ad

Digitized by Google

verbum *mittit* absolute prolatum dubito an facilius suppleatur quam ad pronomen *hanc*".

Itaque Palmerii emendationem *Haec* omnino recipiendam esse, iam satis me probasse opinor.

39. Rettulit et ferro Rhesumque Dolonaque caesos,
Utque sit hic somno proditus, ille dolo.

Hos versus, non distichon quod proxime antecedit (ut Riese voluit et probat Sedlmayer), male insertos esse arbitror et variae sunt causae, quae in hanc opinionem me adduxerunt. Primo suspecta est lectio tradita *dolo*, cuius vocabuli repetitio in pentametro, qui subsequitur, vehementer displicet neque adhuc tolli potuit quamvis magna coniecturarum copia: mendum fortasse in altero loco inesse, iam Palmer monuit. Deinde, cum vs. 37 sq. Penelope dixerit, Nestorem omnia circum Troiam gesta filio suo narrasse, hunc sibi, atque ita diserte affirmaverit, RES iamdudum notas sibi fuisse, quarum LOCA tunc a viris Troia reversis pingerentur, et hanc orationis partem quodammodo clauserit, molesta et languida repetitio est: *Rettulit et* e. q. s. Denique, distichon a me damnatum, venustatem omnem tollit eorum quae sequuntur. Nam cum Penelope Rhesum Dolonemque caesos atque illius equos ab Ulysse captos his verbis elatis ac gravissimis memorare incipit:

41. Ausus es, o nimium nimiumque oblite tuorum,
Thracia nocturno tangere castra dolo
Totque simul mactare viros, adiutus ab uno!
At bene cautus eras et memor ante mei!
45. Usque metu micuere sinus, dum victor amicum
Dictus es Ismariis isse per agmen equis,

nonne versus 39 et 40 tamquam epitome sunt eorum quae sequuntur, qua haec, per se ipsa venuste pulchreque enuntiata, fere reddantur supervacua, quin molesta etiam? Sane cum 'Thracia castra' legimus, Rhesum significari nemo iam ignorat neque cuiquam ignota est expeditio quam vult Penelope. Sensim haec evolvitur vss. 41—46 neque ferri posse contendo insulsum interpretamentum, quod nunc vs. 39 sq. legitur. Praeterea verbis *dictus es* (vs. 46) iam aliquem sibi res illas ab Ulysse gestas narravisse Penelope satis superque significat.

Digitized by Google

Quibus de causis distichon a Riesio damnatum ego omnino retinendum esse iudico neque cum Bentleio vss. 37—40, sed tantummodo posteriores uncinis includendos. Insuper in versibus supra descriptis unus est, qui vitio laborare mihi videtur; est autem

44. At bene cautus eras et memor ante mei!

Ita Ehwald et Palmer, Sedlmayer interrogationis signo apposito. Ruhnk. explicat 'cautissimus', Palmer: „'properly careful' is probably the meaning, not 'very careful'," Halbertsma (Mnemos. Vol. VI p. 106) *Tam bene* proposuit. — Lectio tradita sensum idoneum ita modo praebere potest, si Penelopen ironice loquentem accipimus, quod num editores viderint dubito: observavit certe nemo neque ex Palmerii verbis id eum voluisse efficias. Nam qualis, rogo, poeta ita dicat: Strenua facta, immo incredibilia fere, tu commisisti, sed — prudenter ac caute id egisti ut ipse periculis liber esses? Sed vs. 41: *o nimium nimiumque oblite tuorum* huic interpretationi obstant, nam haud verisimile est Penelopen, postquam modo marito nimiam suorum oblivionem obiecit, brevi post ironice idem idque lenius exprimere: multo videtur veri similius, eam accusationem illam aliis verbis repetiisse. Equidem poetam scripsisse credo:

Haud bene cautus eras et memor ante mei,

et intellego: Tunc vero non bene, i. e. non ut soles et par est, cautus eras neque satis memor mei, cum expeditionem illam iniisti.

Cf. II. 45 *At laceras*, ubi G praebet *Ha laceras*. Nisi *Vix* nimium quantum distaret a litterarum traditarum ductu, id etiam coniceres, cf. III. 2: Vix bene barbarica Graeca notata manu, VI. 24: et tactum vix bene limen erat.

77. Forsitan et narres, quam sit tibi rustica coniunx.

Recte Ruhnk.: „*rustica* est ab elegantioris vitae cultu aliena, non curans delicias urbanas". Quod confirmatur versu sequenti:

Quae tantum lanas non sinat esse rudes,

i. e. cum ipsa rudis sit. Eodem modo Planudes interpretatus est epitheton vertens: *τάχα δὲ καὶ διηγῇ ὡς ἀγροικοτάτη σοι ἔστι σύζυγος.*

Vereor ne minus recte Palmer, qui dat 'a homely wife', nam

Digitized by Google

semper et ubique apud nostrum vocabulum *rusticus* in malam partem adhibitum video. Cf. Ep. IV. 102: Si Venerem tollas, rustica silva tuast, Ep. XVI. 220: Inponit collo rusticus iste tuo, 285: A! nimium simplex Helene, ne rustica dicam, Ep. XVII. 11—14:

Nec dubito, quin haec, cum sit tam iusta, vocetur
Rustica iudicio nostra querela tuo;
Rustica sim sane, dum non oblita pudoris,
Dumque tenor vitae sit sine labe meae!

Item substantivum *rusticitas* Ep. XVII. 186: Vi mea rusticitas excutienda fuit, Ep. XX. 59: Et decor et motus sine rusticitate pudentes.

De Ep. IV. 132 mox sententiam meam aperiam.

Me pater Icarius viduo discedere lecto
Cogit et inmensas increpat usque moras.
Increpet usque licet! tua sum, tua dicar oportet:
Penelope coniunx semper Ulixis ero
Ille tamen pietate mea precibusque pudicis
Frangitur et vires temperat ipse suas:

Bentleius vs. 83 sq. uncinis inclusit — Sedlmayer vs. 85 sq. ducit insiticios. Quorum illi assentiri possem, si pateret causa cur quis eos inseruisset — huic vero non possum, cum versus ab eo damnati loco nostro omnino necessarii sint. Sedlmayer ubi contendit, absurdum videri Penelopen, postquam vs. 83 sq. breviter ac diserte patris incitamenta reiecerit, vs. 85 sq. rem iterum commemorare, non perspexit, vs. 85 sq. cum sequentibus arte cohaerere et ad procorum turbam pertinacem continere transitionem: ille tamen (ita Penelope loquitur) aliquatenus precibus meis exoratur, sed proci nullo modo flectuntur sed impotenter et ex animi libidine omnia agunt. Sequitur enim:

Dulichii Samiique et, quos tulit alta Zacynthos,
Turba ruunt in me luxuriosa proci.

Vera quidem et sagax est Sedlmayeri observatio, versibus 85 sq. deletis, versus 81—84 aptissime post vs. 116 posse collocari, quo facto epistula nostra finem haberet multo meliorem ac magis ex more Ovidiano, sed ubi nunc vs. 85 sq. leguntur tamquam transitorii utique retinendi sunt.

Digitized by Google

Neque id, quod Sedlmayer de verbis *vires temperat ipse suas* observat, commentatorem nullum ea adhuc explicuisse, verum videtur, quoniam apte Ruhnkenius adnotavit: „*temperare vires* dicitur, qui non facit omnia, quae facere potest, qui modum ponit viribus suis, cf. Prop. III. 21. 22: victrices *temperat ira manus*", et Palmer attulit Ex P. III. 6. 24: *Iustitia vires temperat ille suas*, monens idem fere exprimi Ter. Ad. 51: non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Nihil igitur expungendum neque opus esse coniecturis, quibus multi vs. 86 sollicitarunt, mihi quam maxime persuasum est.

Finis Epistulae, vss. 97—116, editoribus multas molestias peperit paritque etiam hodie, nam versus alios alii secludere vel transponere proposuerunt. Bentleius, vs. 99 sq. et vs. 111 sq. damnans, vs. 107 sq. haud illepide post vs. 110 traiciendos esse censuit. Cum Schenklio Sedlmayer vs. 107 sq. delendos esse monet — Palmer vs. 111 sq. potius. Riese vs. 109 sq. post vs. 106 legendos iudicat. Ehwald vs. 103 sq. post vs. 96 collocavit et cum Birtio vs. 107 sq. post vs. 98 transposuit.

Equidem non ita male se habere partem ultimam huius epistulae credo: qui attente vss. 97—116 legerit relegeritque, orationis ordinem et cursum haud inconcinnum esse videbit.

Postquam de procis eorumque aviditate satis dictum est, Penelope pergit vires suas enumerare vs. 97 sq.:

Tres sumus inbelles numero, sine viribus uxor
Laertesque senex Telemachusque puer.

Immo, ad duos parvus ille numerus paene est redactus, nam:

Ille per insidias paenest mihi nuper ademptus,
Dum parat invitis omnibus ire Pylon.

Talem vero iacturam avertant Dii precatur, et vera mater patet ubi exclamat:

Di, precor, hoc iubeant, ut euntibus ordine fatis
Ille meos oculos conprimat, ille tuos.

Iam sequuntur versus, quos abesse malim, qui tamen ferri possunt, quippe quibus partium suarum, quarum duces indicavit, copias quoque qualescumque enumeret:

Hinc faciunt custosque boum longaevaque nutrix,
Tertius inmundae cura fidelis harae!

Digitized by Google

Sed (ita queri pergit), etsi iam tam pauci sumus numero,
Sed neque Laertes, ut qui sit inutilis armis,
Hostibus in mediis regna tenere potest.

Quod ad Telemachum, aliquando vir fortis erit, sed nunc opus ei est praesidio tuo:

Telemacho veniet, vivat modo, fortior aetas:
Nunc erat auxiliis illa tuenda patris.

Et cum neque a Laerte sene neque a puero Telemacho quidquam exspectari possit auxilii:

Nec mihi sunt vires inimicos pellere tectis:
Tu citius venias, portus et ara tuis!

Denique viro ut quantocius redeat, persuadere conatur eo, quod quam aegre ab omnibus desideretur exponit, a filio, ut patriis frui possit praeceptis:

Est tibi sitque, precor, natus, qui mollibus annis
In patrias artes erudiendus erat;

a Laerte sene, ut tandem oppetere possit mortem iamdudum cupitam:

Respice Laerten: ut iam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem;

a se ipsa vel maxime, quae magis magisque iuventae florem amittat:

Certe ego, quae fueram te discedente puella,
Protinus ut venias, facta videbor anus.

II. Phyllis Demophoonti.

3. Cornua cum lunae pleno semel orbe coissent,
Litoribus nostris ancora pacta tuaest:
Luna quater latuit, toto quater orbe recrevit,
Nec vehit Actaeas Sithonis unda rates.

Palmer: „If the better MSS. permitted I would gladly read *quater* (sc. pro *semel* in vs. 3) with Burmann: 'convenit enim melius puellae impatientius amanti ut ad ipsum tempus pactum promissa exigeret, non ut tres menses ultra constitutum cessaret'." Reclamat tota fere epistula, qua satis superque Phyllis

Digitized by Google

ostendit, se iamdudum inter spem et metum fluctuantem amatorem suum exspectasse, tunc demum spe fere iam amissa ad scribendum se accinxisse.

7. Tempora si numeres, quae nos numeramus amantes,
Non venit ante suam nostra querela diem.

quae nos G, Merkel, Ehwald — *bene quae* E, edd. vett., Palmer. Quod Palmer in Adnotatione Critica affirmat, Planudem quoque *bene quae* legisse, fallitur, nam habet: *τὸν χρόνον ὃν ἀριθμοῦμεν ἡμεῖς αἱ ἐρῶσαι*. Sedlmayer in Commentario hanc lectionem defendit, postea recepit illam.

Pronomen relativum mihi vix ferendum videtur, utpote quod nimis oleat sermonem prosaicum et hemistichio alteri speciem affigat putidissimi additamenti. Idem hoc loco factum esse credo quod et aliis locis et vs. 35, ubi G *et auris* — E *in undis* praebentibus, haud dubie vera lectio est: *et undis*; item vs. 73, ubi e lectionibus, quas G et E exhibent: *alios* et *illo*, reficta est poetae manus: *illos*. Ita hic quoque ex utraque lectione tradita optione facta legendum esse opinor:

Tempora si numeres (b e n e n o s numeramus amantes!),
Non venit ante suam nostra querela diem.

Cf. Ep. XV. 43:

Cantabam, memini (meminerunt omnia amantes):
Oscula cantanti tu mihi rapta dabas.

Potuit etiam scribere poeta: b e n e q u a m numeramus amantes! quod tamen minus credo, quamquam inter formas *quam* et *quae* frequens est in codd. mss. conturbatio. Cf. ea quae ad Ep. I. 1 observata sunt et Ep. X. 3, ubi pro *quae* libri recentiores dant *quam*.

15. Interdum timui, ne, dum vada tendis ad Hebri,
Mersa foret cana naufraga puppis aqua;
Saepe deos supplex, ut tu, scelerate, valeres,
Cum prece turicremis sum venerata sacris;
Saepe, videns ventos caelo pelagoque faventes,
20. Ipsa mihi dixi 'si valet ille, venit'.

Palmer pro *deos* in vs. 17 *deo* scripsit et vs. 18 sq. tamquam spurios omisit, quos ante eum multi iam suspectos habuerant. Bentleius vs. 17 sq. damnavit.

Digitized by Google

Equidem versus turbato ordine nunc scriptos credo atque, veterum editorum emendatione *sum prece* pro *cum prece* in vs. 18 recepta, ita transponendos:

15. Interdum timui, ne, dum vada tendis ad Hebri,
Mersa foret cana naufraga puppis aqua;
19. Saepe, videns ventos caelo pelagoque faventes,
20. Ipsa mihi dixi 'si valet ille, venit';
17. Saepe deos supplex, ut tu, scelerate, valeres,
18. Sum prece turicremis devenerata sacris.

Sic verba *valet* et *valeret* propinquitate ipsa vim suam recipiunt: constat Phyllidi: si valet ille, venit; *ergo* ut valeat, precatur.

27. Dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amavi?
Crimine te potui demeruisse meo.
Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi,
30. Sed scelus hoc meriti pondus et instar habet.

Lenz vs. 29 sq. spurios iudicavit, quod eum non iniuria fecisse Palmer observat. At vero utrique disticho gradationem quandam inesse credo et quodammodo inter se opponi vocabula *crimen* et *scelus*, quorum illud eodem sensu noster ponere solet quo Cicero; cf. Ep. IX. 51, 53, 137; Ep. XI. 49, 56, 64, 66; Ep. XV. 180; Trist. III. 10. 42.

Illa (nec invideo) fruitur meliore marito
80. Inque capistratis tigribus alta sedet,
At mea despecti fugiunt conubia Thraces,
Quod ferar externum praeposuisse meis.

In P fuit *A me*, quod m_2 correxit *At mea*, in E est *A mea*, in G *At mea*.

Sedlmayer adscripsit: fortasse *A! mea* et conferre iubet Ep. III. 149, ubi, cum codd. GE praebeant *At*, editores iure scribunt *A!*

Sane ea est codicum nostrorum condicio, ut eiusmodi discrepantiis non nimium tribuendum sit: tam parum sibi constant omnes; sic vs. 45 in G incipit *Ha* neque quisquam umquam dubitavit quin ibi scribendum esset *At*. Sed Sedlmayeri coniectura recepta perit oppositio, quae est: Ariadne Baccho amisso solatium habuit eo quod alterum eumque meliorem invenit

Digitized by Google

maritum, AT mihi illud quoque solatium venire non potest. Neque Planudes aliter legisse videtur, qui vertit: *τὴν δ' ἐμὴν κοίτην περιφρονηθέντες οἱ Θρᾷκες φεύγουσιν*, quod bene opponitur proxime praecedentibus: *ἀλλ' ἡ μὲν (οὐ φθονῶ δ' αὐτῇ) κρείττονος ἀπολαύει συζύγου*. Ceterum cf. Met. XIII. 740 sqq.:

Te tamen, o virgo, genus haud inmite virorum
Expetit, utque facis, potes his impune negare.
At mihi, cui pater est Nereus, quam caerula Doris
Enixa est, quae sum turba quoque tuta sororum,
Non nisi per luctus licuit Cyclopis amorem
Effugere.

99. Expectem, qui me numquam visurus abisti?
Expectem pelago vela negata meo?

Palmer, qui hanc lectionem ineptam vocat, *vela negante data* scripsit, quod inventum adeo ei placuit ut adscriberet: „Quam pulchra evadat sententia ex hac emendatione vides: 'Questus es (vs. 96) ventum secundum esse: pollicitus es (vs. 98) te rediturum. Utrumque mentitus es: hoc, quia fixum tibi erat (vs. 99) numquam redire: illud, quia ventus vere adversus erat, immo vero pelagus ipsum tempestate motum negabat te vera praedicare'."

Sedlmayer in Comm. Crit. p. 14 sq. Palmeri scripturam iam reiecit propter male sonantem pentametri exitum, sed neque ob sensum eam ferri posse demonstrabo. Quid enim? Palmer versum suo arbitrio immutatum significare voluit: „Expectem te, quamquam profectus es cum meum pelagus velis tuis adversum se praeberet? 'Expect sails which were spread when the sea itself gave you the lie?' i. e. when you hypocritically pretended that the sea was fair. At, rogo, unde id effecit? Legimus vs. 96: (Ausus es) .... quodque foret velis aura secunda queri: sed *ausus es* non ad *secunda* referendum est, ut Palmer videtur cogitasse, qui *queri* interpretatur: *mentiri*, sed ad *queri*. Nempe nimis puerile videtur accipere, Phyllida tam simplicem fuisse, ut, si aura adversa esset, secundam esse ei persuaderetur a Demophoonte! Credo igitur coniecturam Palmeri natum esse e poetae verbis male intellectis neque video quid sit in lectione tradita inepti. Si quis propter verba, quae vs. 101 sequuntur:

Digitized by Google

et tamen expecto, aliquid mutandum putet, potest alterum *expectem* (vs. 100) e prioris dittographia natum esse, quod detruserit verba qualia sunt: *Usque manent* vel *Ista manent*, sed nil mutare praestat.

Mirum est, Burmannum quondam in similem errorem incidisse Ep. V 49 sq.:

A! quotiens, cum te vento quererere teneri,
Riserunt comites (ille secundus erat);

Sensus manifestus est: Cum apud me manendi causas quaerens fingeres, ventum, qui secundus erat, tibi adversum esse et impedire quominus discedere posses, comites, quippe qui optime sentirent manifestum mendacium, riserunt. At male Burmannus explicat: Ventus secundus erat mihi amanti, quia te retinebat!

121. Maesta tamen scopulos fruticosaque litora calco.

Palmer: 'though broken-hearted, yet I tread the rocky shores': *tamen*, like ὅμως, refers to a word in its own sentence, not to the preceding sentence.

Non bene, meo quidem iudicio, vir doctus locum explicat neque Planudes vertit: ἐγὼ μέντοι καὶ πενθοῦσα τῶν τε σκοπέλων καὶ τῶν ὑποθάμνων ἡιόνων ἐπιβαίνω. Adiectivum *maesta* per se ipsum non satis grave est quod τῷ *tamen* — *calco* sit oppositum: *tamen* potius referendum est ad vss. 117—120: quamquam tam parum faustae nuptiae nostrae fuerunt ut spes omnis reditus tui iam fere evanuerit, *tamen* tristitiae plena sine fine vela tua prospicio.

125. Et quaecumque procul venientia lintea vidi,
Protinus illa meos auguror esse deos.

Ruhnk.: „*meos deos* h. e. propitios, faventes, qui te mihi restituunt. Ep. XII. 84: Sed mihi tam faciles unde meosque deos? Verg. Aen. II. 396: Vadimus immixti Danais haud numine nostro, Tibull. III. 3. 28: Audiat aversa non meus aure Deus." Plura exempla Palmer in Commentario ad Ep. XII. 84 congessit et addi potest Ep. XV. 72: Non agitur vento nostra carina suo.

Palmer tamen locum nostrum aliter interpretatur: „*deos*, the painted images of the god or gods under whose tutelage the

Digitized by Google

ship was: these images were placed in the stern of the ship. Trist. I. 4. 7: puppique recurvae Insilit et pictos verberat unda deos; Pers. 6. 30: ingentes de puppe dei. The line is as awkward and unpolished as vs. 89 supra. I cannot accept Loers's explanation, 'illa esse quae me servent, mihi Demophoonta meum advehant'."

Ruhnkenii sententiam unice veram esse suspicor, sed *illa* non explicuit neque satis probabiliter id explicari posse puto. Nam Phyllis non naves ipsas appropinquantes deos suos esse auguratur, sed quotiens vela conspicit procul venientia, illico ea Demophoontis esse praesagit atque deos sibi iam tandem factos esse propitios. Quodsi tradita lectio recte se habet, *illa* pro: *illa ego* positum esse necesse est, quod non credo. Quae cum ita sint, collato versu supra laudato: Sed mihi tam faciles unde meosque deos? loco nostro restituere posse poetae manum ita mihi videor:

Protinus i n d e meos auguror esse deos.

IV. Phaedra Hippolyto.

25. Ars fit, ubi a teneris crimen condiscitur annis;
Quae venit exacto tempore, peius amat.

Cui venit Faber, Heinsius, Bentley, *Quae calet* Werfer. Qui traditam lectionem tuentur, duce C. Muellero locos Propertianos afferunt (I. 5. 32, 10. 25), ubi *venio* significatione minus aperta positum sit. In quibus Sedlmayer quoque numerandus est, prius Merkelio vs. 26 obelum affigenti assensus, quippe cui ellipsis verborum *ad amorem* vel *ad amandum* nimis violenta videretur. Palmer adnotat *venire* propriam vocem esse de femina amori obsequente cl. Prop. II. 14. 20, 18. 32.

At non Ovidii, sed interpretis posterioris verba emendare illi conantur! Nisi me fallunt omnia, est scioli philosophantis praeceptum, quo antecedentia (vs. 17—24) illustrare ille voluit. Phaedra cum primum affirmavit, se non nequitia rumpere velle foedera lecti, immo, famam suam crimine vacare (vs. 17 sq.), addit, denique iam amorem quo serius eo gravius se urere

Digitized by Google

(vs. 19 sq.) atque imagine de grege desumpta docet, quam aegre ac difficulter primos amores subeat (vs. 21—24). Quid deinde aptius sequi potest quam

27. Tu nova servatae carpes libamina famae,
Et pariter nostrum fiet uterque nocens.

Nunc vero sermo male interrumpitur duobus versibus, quos Phaedrae poetam attribuisse equidem nullus credo.

72. Flava verecundus tinxerat ora rubor.

Operae pretium est ea, quae Baehrens ad Catull. Carm. 64 vs. 63 observavit, h. l. commemorare. „Dici vix potest, quantopere in describenda nobilitatorum priscis fabulis iuvenum puellarumque forma ac specie adamata fuerit coma flava; ut in Catullo me contineam, non solum Ariadne (quam etiam Hesiod. Theog. 947 ξανθήν vocat), sed etiam Theseus infra vs. 98 et Berenice 66, 62 et Protesilaus 61b, 90 flavis insignes sunt crinibus (cf. et Broukhusius ad Tib. I. 6. 8; Burm. ad Ov. Ep. XX. 57; Rohdius libri 'd. Griech. Roman.' p. 154 not.): digna est res quae conlectis omnibus exemplis ita pertractetur, ut causa et origo usus illius detegatur videaturque, num forte ex fabulis Asiaticis flavi crinis, quam Ariae quam vocant genti proprium vindicant nunc anthropologi, honor atque laus profluxerit."

Sive ferocis equi luctantia colla recurvas,
80. Exiguo flexos miror in orbe pedes;
Seu lentum valido torques hastile lacerto,
Ora ferox in se versa lacertus habet;
Sive tenes lato venabula cornea ferro —
Denique nostra iuvat lumina, quidquid agis.

Palmerium, vs. 80 perperam interpretantem, hunc locum non bene intellexisse credo. „The allusion is to riding in the ring, *gyrus*. *Pedes* therefore belong to the horse to turn which in a small circle showed the greatest skill", et locos conferri iubet quibus vere de viris equo vehentibus sermo est. 'Vere' inquam, nam loco nostro non ita esso dico. Rogo, quomodo, cum vs. 80 Phaedra pedes — vs. 82 lacertum mirari traditur, illi equini esse possint, hic Hippolyti. At stupet in velocibus pedibus et

Digitized by Google

in lacertis robustis viri amati, neque poetae elegantissimo tale monstrum imputandum moneo, ut pedes equi Phaedram mirantem faciat, in viri specie ac forma totam! Et ipsum Palmerium id quodammodo sensisse suspicor, nam vs. 82 sq. vel vs. 81 sq. spurios sibi videri notavit, causa sane allata diversa quod nil intersit inter *hastilia* et *venabula*. Ut vero nunc locus legitur, *pedes* intellegendi sunt Hippolyti neque equo vehentis, sed iuxta equum stantis vel potius trepidantis luctantisque ut equi ferocis colla recurvet ac coerceat: pedes iuvenis in orbe exiguo flexos esse haud minus eius vires indicat, qui si equo cessisset abriperetur.

Nec, quia privigno videar coitura noverca,
Terruerint animos nomina vana tuos!
Ista vetus pietas, aevo moritura futuro,
Rustica Saturno regna tenente fuit;
Iuppiter esse pium statuit, quodcumque iuvaret,
Et fas omne facit fratre marita soror.
Illa coit firma generis iunctura catena,
Inposuit nodos cui Venus ipsa suos.

Vocabulum *nomina* in vs. 130 male intellectum causam fuisse credo cur quis versus duos, qui sequuntur, insereret: nimirum intellegenda sunt nomina privigni et novercae. Phaedram temporum illorum Hippolytum admonuisse quibus Saturno regnante privigni novercaeque amores vetiti essent, atque suae ipsam causae nocere voluisse quis credat? Veri similius est, eam deorum exemplis allatis rem quam agit Hippolyto quam maxime commendasse, quod facit vs. 133 sqq. Accedit quod codices deteriores post vs. 132 etiam hos versus addunt:

Saturnus periit, perierunt et sua regna;
Sub Iove nunc mundus, iussa Iovis sequere,

cum magna varietate lectionis. Quibus de causis cum his versibus, quos editor nullus recepit, illos quoque, quibus nunc intempestive Saturnus inducitur, sciolo ignoto reddendos esse iudico.

Nec labor est celare: licet; pete munus! ab illa
Cognato poterit nomine culpa tegi.

Est locus conclamatus, quem multi restituere conati sunt. Post-

Digitized by Google

quam *Nec labor est celare virum: pete munus ab illo* Bentley proposuit coll. Fast. IV. 149, Madvig coll. Rem. 409, A. A. II. 575: *Nec labor est celare; licet: pete munus ab ipsa*, Birt: *Nec labor est celare, licet pereamus ab illa*, Ehwald: *licet; pete munus! ab illa*, tandem Palmer protulit: *Nec labor est celare, licet peccemus, amorem:* quod inventum ita Sedlmayero probavit ut hic in editionem suam id admiserit, quo facto et ipse inventor ita locum recensuit. Attamen non ab omni parte viri sagacissimi lectio mihi probanda videtur et ipsius verba, quae sunt „Vis est, fateor, verba *ab illa* in *amorem* mutare", iam optime ostendunt, quid in hac coniectura minus mihi placeat, ne dicam vocabulum *amorem* minime aptum esse.

Phaedra in versibus qui praecedunt exposuit, amores inter cognatos omnino non vetitos esse, cum Dei ipsi statuerint „pium esse quodcumque iuvaret". Quid igitur sequatur necesse est? Illa scilicet: Fac tamen, eiusmodi amores non permissos esse (quod expressit verbis: *licet peccemus*), vel sic labor nullus est celare peccatum nostrum, nam illa culpa tegi poterit cognato nomine. Legendum igitur suspicor Palmerii coniecturae parte priore accepta:

Nec labor est celare, licet peccemus, ut illa
Cognato poterit nomine culpa tegi.

Hoc quoque boni huic scripturae inesse videtur, quod vocabulum *culpa* non nude iam positum erit.

148. Qui mihi nunc saevit, sic tibi parcat Amor!

Editores quamquam Ep. III. 135 apte citare solent quo simili sensu *sic* adhibitum sit, nemo quod sciam observavit, versu 168 huius Epistulae versum supra descriptum demum illustrari. Verbis enim:

Sic numquam, quae te spernere possit, ames

explicatur, verba *sic tibi parcat Amor* significare: sic tibi parcat, ut numquam ames puellam quae te spernat.

157. Quod mihi sit genitor, qui possidet aequora, Minos,
Quod veniant proavi fulmina torta manu,
Quod sit avus radiis frontem vallatus acutis,
Purpureo tepidum qui movet axe diem.

Digitized by Google

Nomen *Minos* ab ipso poeta additum esse, haud facile credo: multo magis, adiectivum aliquod, quod sive ad *genitor* sive ad *aequora* pertinebat, hoc nomine postea esse detrusum. Fieri potest ut aliquis, cui in mentem veniret Met. VIII. 197: Omnia possideat, non possidet aëra Minos, nomen adscripserit itaque *tota* vel eiusmodi epitheton exciderit. Quodsi quis obicere velit, vs. 163 legi: Est mihi dotalis tellus Iovis insula, Crete, moneo Burmannum iam vs. 163—166, Palmerium vs. 163 sq. pro spuriis habuisse.

V. Oenone Paridi.

Nympha suo Paridi, quamvis suus esse recuset,
Mittit ab Idaeis verba legenda iugis.
1. Perlegis? an coniunx prohibet nova? perlege! non est
Ista Mycenaea littera facta manu.
Pegasis Oenone, Phrygiis celeberrima silvis,
Laesa queror de te, si sinis, ipsa meo.

Distichon primum modo exstat in codicibus deterioribus nonnullis atque paucis viris doctis genuinum visum est: plerique a vs. 1 (*Perlegis*) Epistulam incipere volunt. Sedlmayer in vs. 3 sq. offendit et variis de causis hoc distichon pro insiticio habuit. Equidem Palmerio applaudendum esse dico prae ceteris, qui de huius Epistulae initio observavit, se distichon secundum, vs 1 sq., reicere malle ut spurium quam cum Lindemanno et Vahlenio recipere versus duos, qui in codicibus recentioribus praefixi sunt. Recte vidit, epistulam a vs. 3 (*Pegasis Oenone*) apte incipere, quod et superiorum probant initia.

Ad vs. 4 Ruhnk. adnotavit, *laedere* amantem proprie dici, qui amorem violet, fidem rumpat, cuius rei testimonium attulit Rem. 458: Si non Oebalia pelice *laesa* foret. Ceterum Epistula ipsa exemplum praebet, vs. 102: Clamat et externo *laesus* amore dolet.

19. Retia saepe comes maculis distincta tetendi,
Saepe citos egi per iuga longa canes.

Digitized by Google

Maculae sunt foramina vel aperturae in retibus inter nodos, ut Burm. ad Nemes. Cyneg. 302 interpretatus est; *maculis distincta* igitur, ut Palmer, 'picked out in meshes', 'separated into meshes'.

Cum vero ad colorem vulgo hoc verbum referatur neque *maculis distincta* epitheton sit elegans, in mentem mihi venit *maculis distenta*, a distinendo sc., ut ap. Lucret. est: mare late terrarum distinet oras.

Ceterum quidquid legendum est, de vocis *maculae* significatione minime dubitandum censeo. N. Heinsius intellegebat pinnas vel plumas diversi coloris, quae lineae inserebantur et formidinem faciebant. Oudendorp probante Ruhnkenio maculas accipiebat pro grandioribus nodis inter foramina et oculos positis, ne lina tenuia ferarum impetu rumperentur. Illi obloquuntur loci complures: Plin. XI. 24. 81, Nemes. Cyneg. 299 sqq., Auson. Epist. 4. 23, alii; Oudendorpium vero verisimile est male intellexisse Varr. R. R. III. 11, ubi de *νηττοτροφείω* agitur: *idque septum totum rete grandibus maculis integitur, ne eo involare aquila possit neque ex eo evolare anas*, et Colum. VIII. 15 (de eadem re): *deinde clatris superpositis vel grandi macula retibus contegitur, ne aut evolandi sit potestas domesticis avibus, aut aquilis vel accipitribus involandi.* Videtur Oudendorp in verbis, quae sunt *grandibus maculis* et *grandi macula*, vidisse causam, cur non involare possent raptores, evolare anates. At non nimium urgenda sunt haec epitheta, quae quasi pro uno attributo sunt: „wijdmazige" netten. Etiam Oudendorp oblitus est, non nodos quo sint grandiores eo firmiora efficere retia, sed lini crassitudinem esse et macularum parvitatem et frequentiam, quae retia reddant robustiora.

Ita ap. Cic. Verr. V. 11. 27: *reticulum ad nares sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae*, sicut in sacculis lino nexis, maculae minutae sunt, non grandiores; neque cum Ruhnk. vertendum est 'moesjes', sed cum Nonio p. 350 M: *Macula: in retibus plaga.*

68. Femineas vidi corde tremente genas.

Voc. *genas* e vs. 72: Et secui madidas ungue rigente genas, in hunc versum irrepsisse, vix quisquam negabit. Bentl. coni.: *femineos ... greges* vel *femineum ... gregem*, Sedlmayer multo

Digitized by Google

melius: *comas*, quod Palmerio placuit. Si dissentire fas est, proponere velim: *femineos ... sinus*, nam qui versus, qui praecedunt, perlegerit, non *comas* desiderabit sed vestimenti notionem. Sunt autem vs. 65 sqq.:

Dum moror, in summa fulsit mihi purpura prora:
Pertimui; cultus non erat ille tuus.
Fit propior terrasque cita ratis attigit aura:
Femineas vidi corde tremente genas.

Cf. Ep. XIII. 36: Indue regales, Laudamia, sinus! Ep. XIV. 51: Purpureos laniata sinus, laniata capillos.

73. Inplevique sacram querulis ululatibus Iden:
Illuc has lacrimas in mea saxa tuli.

Illincas E — *Illinc* aut *Illic* codd. recc. aliquot — *has*] *et* codd. recc. aliquot.

Iden sacram h. l. dictam propter sacra Cybeles, quae *parens Idaea* Fast. IV. 181 vocatur, iam Ruhnk. observavit neque est in hoc versu quidquam difficultatis. Sed non item in pentametro, ut mihi quidem videtur, nam *Illuc has* recte legi nemo mihi persuadebit. Nescio an hic quoque codices deteriores ad veram lectionem detegendam viam praebeant: *has* utique reiciendum videtur et grato animo recentiorum codicum *et* recipio. Quid porro eorundem *Illic* suggerit? Nempe *Ilicet*. Denique sic iam versum restituo:

Ilicet et lacrimas in mea saxa tuli.

81. Non ego miror opes, nec me tua regia tangit
Nec de tot Priami dicar ut una nurus,
Non tamen ut Priamus nymphae socer esse recuset,
Aut Hecubae fuerim dissimulanda nurus;
85. Dignaque sum et cupio fieri matrona potentis:
Sunt mihi, quas possint sceptra decere, manus.

Palmer ad vs. 84: „nurus tam cito repetitum displicet: aut *nimis* aut *tuae* coniecerim." Equidem potius voce *nurus* verbum aliquod detrusum suspicor, unde verba *ut Priamus* e. q. s. penderent, idque fuisse: *potest*, quod pro: *fieri potest* positum fuerit, ut saepe. Quo restituto hic orationis cursus est: Non cupida sum divitiarum vel potentiae neque ut Priami nurus

Digitized by Google

cum tot aliis vocer contendo, quamquam etiamsi talia cuperem fieri non posset ut Priamus me nympham ut nurum despiceret aut Hecubae minor viderer.

Ruhnk. ad *non tamen* adscripsit: „ex sensu supplendum: adeo vilis sum", quod ab hoc loco alienum est, neque sensum idoneum illi efficiunt qui monent *non tamen ut* = *οὐχ ὅτι* et afferunt Prop. II. 19. 21: Non tamen ut vastos ausim temptare leones.

89. Denique tutus amor meus est: tibi nulla parantur
Bella nec ultrices advehit unda rates.

Ita Ehwald primus distinxit, cum ante eum *meus est tibi*: scriptum fuit. Pro *tibi* autem iam Bentley *ibi* — Heinsius *mihi* voluit neque ego *tibi* sanum esse credo. Ehwaldii divisionem omnino probandam esse puto, sed pro *tibi* ponendum *tunc* vel *sic*, i. e. si me amabis, et in pentametro pro *advehit* corrigendum: *advehet.*

107. Felix Andromache, certo bene nupta marito!
Uxor ad exemplum fratris habenda fui.

Pro *fui* reponendum arbitror *tibi*, quo facto verba *ad exemplum fratris* demum vim suam obtinent: ad exemplum fratris tui i. e. more Hectoris, coniugis fidelissimi ac constantis, *te* quoque oportebat uxorem habere; ita rectius etiam opponuntur verba quae subsequuntur: *Tu levior foliis* e. q s.

VI. Hypsipyle Iasoni.

3. Gratulor incolumi, quantum sinis; hoc tamen ipsa
Debueram scripto certior esse tuo.

ipsa Ehwald sec. Heinsium — *ipso* G codd. recc. Merkel, Sedlmayer — *ipse* codex unus — *ipsum* Plan., codd. pauci deteriores, Douza, Palmer olim, qui postea nodum solvere conatus est scribendo:

hoc tamen ipsum
Debuera*t* scripto certi*us* esse tuo.

Idem adnotavit: „Locus tamen nondum expeditus est. Nam nec

Digitized by Google

hoc ipso potest *de hoc ipso* significare, ut ait Burmannus, nec ullo exemplo firmatur *certior esse* cum accusativo quasi idem valeret ac *scire* iunctum. Occurrunt haec, (1) Pro *ipse* potest *esse* legi: haec verba passim inter se confunduntur. (2) Ovidius potuit *ipsum* scribere *τῷ esse* munus duplex attribuens: sed hoc ultimum refugium est. (3) Ovidius potuit *hoc tamen ipsum* per se cum ellipsi verbi ponere: scil. querar, exprobrabo."

Addo novam explicandi rationem, *hoc tamen ipso* ut sit pro: *propter hoc tamen ipsum, quod incolumis es*, quae mihi quidem, si ceteroquin locum intactum manere oporteret, placeret una. Sed altius latere corruptelam suspicor. Verba *quantum sinis* a Palmerio bene explicantur 'as far as you let me', sed illa, quae addidit: 'i. e. you keep me so much in the dark as to your arrival in Greece that you seem unwilling even to allow me to congratulate you' minus recte addita videntur. Equidem ex Hypsipyles verbis aliud nihil haurio quam: Gratulor tibi de incolumitate tua, quantum sinis, i. e. hoc modo quem unum mihi reliquisti, sc. per litteras, non ipsa praesens. Quid igitur sequi oportet? At tamen ipsa ego omni epistula gratior tibi esse debueram. Lege igitur:

hoc tamen ipsa
Debueram scripto carior esse tibi.

Sed non sum (ita pergit), nam, licet fieri possit ut venti prohibuerint quominus ipse redux huc appelleres, digna tamen fui cui per litteras mitteres salutem.

45. At mihi nec Iuno, nec Hymen, sed tristis Erinys
Praetulit infaustas sanguinulenta faces.

Hos versus spurios sibi videri Palmer observavit, sed argumenta non attulit quibus opinionem aliis probaret. Causa fortasse fuit, quod prorsus contrarium de se Hypsipyle profitetur vs. 133 sq.:

Turpiter illa virum cognovit adultera virgo:
Me tibi teque mihi taeda pudica dedit.

58. Inplesti lacrimis talia verba tuis.

Heinsii Bentleique coniecturam *suis* mire confirmari moneo Ep. XX. 76:

Et liceat lacrimis addere verba suis.

Digitized by Google

65. Ultimus e sociis sacram conscendis in Argon.
Illa volat; ventus concava vela tenet;
Caerula propulsae subducitur unda carinae:
Terra tibi, nobis adspiciuntur aquae.
In latus omne patens turris circumspicit undas:
70. Huc feror, et lacrimis osque sinusque madent.

Vs. 67 sq. poetae nostro deberi, credere non possum. Praeterquam quod verba *unda* (vs. 67) — *undas* (vs. 69), *adspiciuntur* (vs. 68) — *circumspicit* (vs. 69) sine causa iterata displicent, post *Illa volat* e. q. s. admodum friget vs. 67 atque etiam insulsum videtur illud *Terra tibi, nobis adspiciuntur aquae.* Id Bentley sensisse videtur, cum in codicum varietate haud parva (*adspiciuntur* P — *inspiciuntur* G — *conspiciuntur* et *prospiciuntur* codd. recc.) proposuit *prospicientur.*

93. Et quae nescierim melius: male quaeritur herbis,
Moribus et forma conciliandus amor.

Èt puerile additamentum post dirarum artium enumerationem: *Et quae nescierim melius*, quod positum videtur pro: *Et res agit quas me nescire melius est*, èt praeceptum, quod ludimagistrum olet: *male quaeritur herbis, moribus et forma conciliandus amor!* quoque putide repetitur vs. 83: Nec facie meritisque placet, sed carmina novit — utraque res hoc distichon haud levem in suspicionem mihi adducit.

139. Lemniadum facinus culpo, non miror, Iason:
Quamlibet infirmis iste dat arma dolor.

Ita Ehwald recensuit, postquam e cod. P Merkel edidit:

Quamlibet iratis ipse dat arma dolor.

ò *iratis*

In P enim est *Quamlibet ipse*, *ò* et *iratis* m_2 supra scriptis. J. F. Heusinger autem *infirmis* primus proposuit, quod Ehwald et Palmer receperunt, C. Heusinger, Palmerii iudicio, non minus bene, *invitis* scribendum censuit. *Iste* in Ehwaldii recensione debetur Madvigio. Insuper exstant *Quae libet iratis* codd. recc. pauci — *Quod libet ad facinus* G, codd. recc. fere omnes.

Quamquam Heinsio et Burmanno haud facile concedo, *Quamlibet iratis* retinendum esse, causam nullam esse puto cur *iratis*

Digitized by Google

reiciendum esse videatur; dummodo pro *Quamlibet* restituatur *Quae libet* e codicibus recentioribus, ut Van Lennep monuit (= quantumvis impia), optime se habet scriptura codicis optimi P. Nescio tamen an verbo *miror* significationem attribuerint editores huic loco minime accommodatam admirandi: *non miror* h. l. = haud mirum haud insolitum iudico. Patrio sermone ita locum verto: Ik keur de daad der L. af, Jason, doch kan ze mij zeer goed begrijpen: menschen, die verbitterd zijn, zijn niet kieskeurig in de keuze hunner wapenen, zij grijpen die, welke hunne woede zelve hun aan de hand doet.

VII. Dido Aeneae.

3. Nec quia te nostra sperem prece posse moveri,
Adloquor (adverso movimus ista deo),
Sed merita et famam corpusque animumque pudicum
Cum male perdiderim, perdere verba levest.

In his verba *adverso movimus ista deo* molestias praebere solent. Est sane in P: *novimus* et Heinsius et Bentley voluerunt: *averso vovimus*. Palmer scripsit, sibi placere *nevimus*, si de hoc verbo, et feminae et poetriae convenienti, metaphorice posito aliquid constaret, cl. Hor. Ep. II. 1. 225: tenui deducta poemata filo.

Ut Palmer iure observavit, coniectura *vovimus* vix probabilis est, cum de votis mentio iniecta sit nulla: ego neque Palmerii *nevimus* neque aliis coniecturis opus esse puto, dummodo verbo *movimus* sua reddatur significatio. Quid enim Ruhnk. ad locum adnotavit? '*Movere* dicimur omnia, quae incipimus', quem Palmer secutus est et praeterea ex Ov. Verg. Hor. locos collegit, quibus hanc verbi notionem satis cognitam demonstraret. At si ita interpretandum esset, Ruhnkenio assentiendum esse putarem: '*moveri* et *movimus* vicinitate sua aures elegantes offendere' quod nunc repugno. Nam verum est, quod ad alium locum Sedlmayer in Comm. Crit. p. 29 observavit: „Eine derartige Wiederholung eines Wortes innerhalb zweier unmittelbar aufeinanderfolgenden Verse wendet Ovid nur an, wenn beidemal *genau derselbe Begriff*

Digitized by Google

gemeint ist," neque aliter nostro loco post *moveri* tam brevi intervallo idem verbum recurrit, nam ita explicandum est: Adloquor te, non quia sperem te moveri posse precibus nostris — dudum est, cum movere te potui idque, eheu! deo non propitio — sed cum omnia iam proiecerim, cur non verba aliqua insuper effundam?

Acerbitatem dicti haud parum augeri videbis èt eodem verbo repetito èt perfecti temporis forma.

In vs. 5 quod nunc legitur *sed merita et famam*, correctio Heinsii est, codice P praebente a m_1 *merue* vel *merite f.*, a m_2 *merui* vel *meriti f.* — codd. G E *meriti f.* — codd. recc. aliquot *meritam f.*

Num ipsius poetae manum Heinsius restituerit, valde dubito neque tamen ipse novare quidquam ausim. Credo tamen ad loci huius sententiam non vs. 177 pertinere: Pro meritis et siqua tibi debebimus ultro, quae verba ad vs. 5 spectare Palmer putabat, sed vs. 85 sq.:

Haec mihi narraras: at me movere! merentem
Ure: minor culpa poena futura meast.

Ut quid sentiam magis aperiam: non substantiva restituenda esse suspicor, quae ut obiecta cum *corpusque animumque* a *perdiderim* pendeant, sed verba, quibus Dido sive se id meruisse sive aliud quid intulerit. Sed hucusque nihil invenire potui quod satis placeret.

Facta fugis, facienda petis: quaerenda per orbem
Altera, quaesitast altera terra tibi.
Ut terram invenias, quis eam tibi tradet habendam?
Quis sua non notis arva tenenda dabit?
Alter amor tibi restat? habendast altera Dido?
Quamque iterum fallas, altera danda fides?
Quando erit, ut condas instar Carthaginis urbem
Et videas populos altus ab arce tuos?
Omnia ut eveniant, nec te tua vota morentur,
Unde tibi, quae te sic amet, uxor erit?

Ad vs. 17, in codicibus mss. varie traditum atque a Birtio ita restitutum, Palmer adscripsit: „Fortasse ulcus gravius versum insedit, si vere Ovidii sunt 17, 18, de quo dubito, nam sensum

Digitized by Google

importunissime interrumpunt." Rerum ordinem consideremus. Monet Dido, per orbem Aeneae quaerenda esse *terram*, *arva*, *amorem alterum*, *urbem*, *uxorem*.

Manifestum est, vs. 17 sq. moleste abundare eo loco, quo nunc leguntur: quos si post vs. 22 collocaveris, non amplius conturbabunt rerum ordinem sed suum locum obtinebunt.

Fugit me ratio qua Birt vs. 19 sq. post vs. 14 ponendos esse censuerit.

75. Nec mihi tu curae; puero parcatur Iulo!
Te satis est titulum mortis habere meae.

In versibus qui praecedunt multis Dido cum significaverit, se non Aeneae interitum velle, quin etiam ut apud se maneat efficere sit conata, multi iam lectionem traditam suspectam habuerunt neque desunt proposita quibus aptior loco sensus tribuatur. Planudes legisse videtur *Nec mihi tu parcas*, quod libri saec. XIII—XV praebent fere omnes, quorum ceteri exhibent *Nec mihi parcatur*. Palmer: 'Fortasse *Nec mihi tu curo parcas*: *parcatur Iulo*', sed addit idem: '75, 76 spurii videntur'. Housman coniecit *Haec minus ut cures*. Purser: „It is just possible that we should read 'Nec mihi tu *cura*' — an emerging in classical times of a construction of *curare* which is found in Plautus and Accius on the one hand and Apuleius and Tertullian on the other, the dative being used because the idea of 'interest for' is so prominent in the couplet. Emphasize *meae* in the pentameter."

Equidem in hoc loco tractando ita ratiocinatus sum.

Mihi ut apte positum, quippe quod *puero Iulo* concinne opponatur, sanum puto; cum autem èt *mihi* èt *puero Iulo* dativi sint, verisimillimum esse, utrumque dativum pendere a verbo *parcatur*, cum praesertim in uno eodemque versu ambo legantur. Sollicitanda igitur non videntur: *Nec mihi — puero parcatur Iulo*. Restat ut corruptela lateat in voculis *tu curae*. Quoniam autem clamat Dido *Nec mihi — puero Iulo parcatur!* quid ad *mihi* appositum fuisse putandum est? Nempe aliquid quod *puero* apte respondeat. Cum autem dicat *parcatur Iulo puero* i. e. Iulo, qui puer adhuc est, cui vitae aurora, ut nunc loquimur, vix illuxit, quaenam hisce requiritur oppositio? Immo, ne mihi

Digitized by Google

parcatur, quippe quae nil amplius vivere cupiam, nil vitam curem, de salute mea iam sim secura. Ecce id quod volo:

Nec mihi securae, puero parcatur Iulo!

Cf. VI. 79: Non equidem secura fui semperque verebar,
Ne pater Argolica sumeret urbe nurum.

XIV. 34: Securumque quies alta per Argos erat.

XIX. 205: Si tibi non parcis, dilectae parce puellae.

Reliquum est, ut quomodo vitium in textum irrepserit exponam. In archetypo scriptum fuit *securae* ita ut litterae priores duae aliquo intervallo a ceteris *curae* distarent aut obscurius delineatae essent. Scriba quin substantivum *curae* ante oculos haberet, ne dubitavit quidem et aut litteras se, tamquam pronomen ab hoc loco alienissimum, in secundae personae pronomen mutavit aut, cum discerni non possent, de suo emendavit.

95. Audieram vocem: nymphas ululasse putavi;
Eumenides fatis signa dedere meis.

Locis, quos a v. d. Henry collectos (Aeneidea II. p. 650) ad hunc versum Palmer contulit, addo Val. Fl. Argon. II. 537:

Idaeaque mater
Et chorus et summis ululârunt collibus Amnes,

et IV. 393: et ecce
Cum facibus spirisque et Tartareo ululatu
Tisiphonen videt.

105. Da veniam culpae! decepit idoneus auctor:
Invidiam noxae detrahit ille meae.

Ut Fast. II. 543 Aeneas dicitur *pietatis idoneus auctor*, ita hoc loco *culpae idoneus auctor* a Nasone vocatur. Cf. XV. 78: Ille mei cultus unicus auctor abes. Non igitur opus est Bentlei coniectura *Da veniam fassae*, sed ita distinguatur:

Da veniam! culpae decepit idoneus auctor.

Prava interpunctio pravas peperit interpretationes, nam neque Ruhnkenii: *idoneus auctor* h. e. dignus cui credas, neque Palmerii: I was deceived by a proper lord, mihi quidem probari possunt.

Iam multo ante quam ita legendum esse vidi, versus quattuor mihi male videbantur inserti, qui subsequuntur:

Digitized by Google

107. Diva parens seniorque pater, pia sarcina nati,
Spem mihi mansuri rite dedere viri;
Si fuit errandum, causas habet error honestas:
Adde fidem, nulla parte pigendus erit.

Nunc vero quam maxime eos spurios duco, quippe quos aliquis postea inseruerit, cui illud *idoneus auctor* accuratius videretur esse illustrandum. Internis igitur cum primo de causis hos versus damnarem, nunc propter externam illam gravissimamque sine ulla dubitatione eos reicio.

VIII. Hermione Oresti.

31. Me tibi Tyndareus, vita gravis auctor et annis,
Tradidit: arbitrium neptis habebat avus;
At pater Aeacidae promiserat inscius acti:
Plus quoque, qui prior est ordine, posset avus.

Sive cum Merkelio, Ehwaldo, aliis editoribus haec optimorum codicum scriptura retinetur sive cum Bentleio legitur *Plus patre, quo prior est ordine, pollet avus* seu cum Palmerio *Plus quo, quo prior est ordine, possit avus*, èt vocabulum *avus* in fine utriusque pentametri positum èt versus 33 frigidissime enuntiatus èt puerile argumentum, quod hoc disticho continetur, èt incerta versus 34 scriptura me adducunt ut versus 33 et 34 pro spuriis habeam.

59. Hermione coram quisquamne obiecit Oresti?
Nec mihi sunt vires, nec ferus ensis adest!

Verbum *obicere* cum ap. nostrum alibi nusquam absolute positum esset, Heinsius proposuit *Hermionae c. q. obiectet Orestem*, ita ut *Hermionae* dativus — *coram* adverbium esset, idemque coniecit *quicquamne — Oresti*, quod Burmannus recepit. Housman excogitavit: Hermione coram *quicquam obiĕcit* ⟨*alter*⟩ *Orestae?* Quod Palmer adnotat, verbum *obicior* etiam audacius adhibitum esse Am. II. 7. 17: *sollers ornare Cypassis Obicitur dominae contemerasse torum*, id mihi non ita videtur: hoc loco constructio personalis quae dicitur habet sane aliquid insoliti, sed dativus *mihi* ex

Digitized by Google

iis, quae praecedunt, facile suppletur et pro obiecto est *Cypassis contemerasse dominae torum* i. e. quod ego cum Cypassi contemeravi dominae torum. Nostro autem loco, cum praesertim cod. Leidensis praebeat *obiectet*, praesto est suspicio poetam scripsisse: obtrectet.

79. Ipsa ego, non longos etiamtunc scissa capillos,
Clamabam 'sine me, me sine, mater, abis?'
Nam coniunx aberat! — ne non Pelopeia credar,
Ecce, Neoptolemo praeda parata fui.

Palmer iure monet, hanc epistulam omnium esse deterrimam ac poetico ardore maxime destitutam, dicendi generi et metro soloecismos inesse certos, qui aut spurii sint aut id demonstrent, epistulam imperfectam esse vel sine cura compositam, poetae tamen nostro minime abiudicandam. Idem vs. 65—82 aut spurios aut graviter interpolatos iudicavit. Cuius rei argumenta quamquam aliis non satis gravia visa sunt, verba certe quae sunt in vs. 81: *Nam coniunx aberat* ferri non posse unusquisque concedet. Coniunx ille enim Menelaus est, sed vix credideris, filiam tali modo patrem suum significaturam fuisse, ne dicam totum additamentum ita esse unum omnium ineptissimum. More solito Hermione vs. 89 patrem indicat: Parva mea sine matre fui, *pater arma ferebat.*

Si quid audendum in tam incerto et corrupto carmine, proponere velim:

Vix, coniunx, aberas — ne non Pelopeia credar,
Ecce, Neoptolemo praeda parata fui!

Ita coniunx ille est Orestes et tria illa verba saltem non iam omni sensu cassa sunt.

IX. Deianira Herculi.

1. Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris.

Ruhnk. ad VII. 76 *Te satis est titulum mortis habere meae* observavit: i. e. te mortis causam esse, iterumque ad XXI. 176 *Te contra titulum mortis habere meae*: est autem *titulus* causa

Digitized by Google

sive vera sive falsa. Melius Palmer ad locum nostrum: „Ovid uses *titulum* as if it were something to be proud of and worthy of being inscribed on a statue." Hisce autem locis addo

II. 73: Hoc tua post illos titulo signetur imago.
X. 130: Non ego sum titulis subripienda tuis.
XV. 190: Si moriar, titulum mortis habere meae?
Tr. I. 11. 30: Haec titulum nostrae mortis habere velit.

9. At non ille velit, cui nox (sic creditur) una
Non tanti, ut tantus conciperere, fuit.

In hexametro lectio codicum deteriorum *velit*, ut saepe, praeferenda est et ab editoribus fere praefertur lectioni codicum P G *venis*, sed in pentametro laboratum est multum, nam vocabulum *tanti* viris doctis subinde scrupulum iniecit. Iam olim lectionem sollicitare coeperunt atque avide Jahn, Loers, Van Lennep arripuerunt codicis Mureti lectionem *tanta*, neque minus lectio *satis*, quam ex codicibus iam Slichtenhorst eruerat, defensores suos invenit: Bentleium, Heinsium. Ruhnkenio vero non ita visum est, qui breviter ac diserte: „Tenenda autem lectio *non tanti*, quae multo elegantior est altera *non tanta*."

Nostra autem aetate historia in hac quoque re ipsa se repetit.

Alii rursus locum coniecturis sunt adorti, inter quos Housman excogitavit:

At non ille, brevis cui nox, si creditur, una
Luctanti, ut tantus conciperere, fuit.

Alii lectionem *satis* commendare studuerunt, alii, ut Ruhnk. olim, lectionem traditam optime se habere rati, illa respuunt.

Inter quos ego quoque esse cum vellem, sententiam meam de loco nostro alibi exposui (De Arte et Munere docendi, Traiecti ad Rh. 1902, p. 22—27) neque nunc quidquam de ea mutandum esse arbitror. Cum tamen nonnulli in hac quidem re mihi assentirentur, scripturam *satis* non veram esse, lectionem *non tanti* vero neque me satis lucide interpretatum esse neque cuiquam eam satis liquere, iterum rem tangere mihi liceat. Vera interpretatio et l.l. a me data est et pluribus verbis a Palmerio datur ita: „in whose estimation a single night was not thought great enough, that a son so great as you should be gotten in it." — Iovis ipsius haec fuit meditatio: Nox una mihi non

Digitized by Google

tanti est, ut tantus vir concipiatur, s. nox una mihi non est tanti pretii, non est digna qua tantus vir concipiatur. Locum e Vergilio afferam, quo loci nostri lectionem stabiliam et illam interpretationem confirmem, cum sensu prorsus eodem ibi voc. *tanti* positum sit; est autem Aen. III. 453:

Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
Quin adeas vatem precibusque oracula poscas.

Ceterum cf. Ep. VII. 45: Non ego sum tanti — ut pereas, 71: Quid tantist ut tum 'merui! concedite!' dicas? Ep. XVII. 225: Da veniam fassae! non sunt tua munera tanti.

31. Non honor est sed onus species laesura ferentis:
Siqua voles apte nubere, nube pari.

Num hoc distichon ferri possit, videant alii: mihi certe minime videtur ferendum.

33. Vir mihi semper abest, et coniuge notior hospes,
Monstraque terribiles persequiturque feras.

Ruhnk.: „*Coniuge notior hospes* i. e. notior mihi est ut hospes quam ut coniunx, quia plerumque abest," neque aliter Palmer locum intellegit: „is better known to me as a guest than a husband." Quae explanatio, artificiosa ut est et nimis quaesita, mihi reicienda videtur: ex tribus verbis *coniuge notior hospes* ea elici posse non credo. Scribo:

Vir mihi semper abest (est coniuge notior hospes!)
Monstraque terribiles persequiturque feras.

Sic verba *est coniuge notior hospes* significant: quilibet peregrinus advena mihi coniuge meo notior est, et venuste confirmant illud *vir mihi semper abest*; intellegitur enim: tam frequenter abest ut hospites iam melius cognoverim quam ipsum maritum.

43. Mater abest queriturque deo placuisse potenti
Nec pater Amphitryon nec puer Hyllus adest.

Causae, propter quas Palmer hoc distichon Ovidio abiudicandum esse iudicat, non iustae videntur. Scribit *mater* et *pater* significare debere *mea m.* et *meus p.* — hoc loco scilicet Herculis esse: deinde si Alcmena abesset, vix fieri posse ut eius questus noti essent Deianirae: tum, *abest* et *adest*, tam vicine posita,

Digitized by Google

displicere: denique Amphitryonem iam ante viginti annos, i. e. ante Deianirae nuptias, esse interfectum.

Quod ad pronomen possessivum ad voc. *mater* et *pater* omissum, saepe id omittitur a poetis: credibile est, Alcmenam etiam nondum domo profectam querelas effudisse: non displicent *abest* et *adest* nam *nec adest* idem est quod *abest* et cf. quae ad Ep. VII. 3 exposui: denique, id ipsum Deianira queritur, patrem illum sibi *non* adesse; quod olim Van Lennep, nunc Palmer gravatur, iure gravarentur si Deianira illum, qui ante vigesimum tunc fere annum mortuus erat, *adesse* contendisset.

Ego distichon a Palmerio damnatum de loco turbatum credo et reponendum ante vs. 33:

43. Mater abest queriturque deo placuisse potenti
Nec pater Amphitryon nec puer Hyllus adest.
33. Vir mihi semper abest — est coniuge notior hospes! —
Monstraque terribiles persequiturque feras;
35. Ipsa domo vidua votis operata pudicis e. q. s.

65. Nec te Maeonia lascivae more puellae
Incingi zona dedecuisse putes?

Recte ita Merkel, Ehwald, Sedlmayer e cod. Leid., cum PG *pudet* exhibeant — Palmer *patet* scripserit cl. Ep. XVII. 32: Et iuvenem facti paenituisse patet. Tempore iniquo coniecturam illam Palmer recepit, nam versus, ad quem refert, probat nihil nisi hoc, verbum *patet* a nostro usurpatum esse. Sed loci ipsi toto caelo inter se differunt, nam loco nostro Deianira identidem ipsum Herculem compellat — non in commune loquitur. Quod etiam verba, quae subsequuntur, comprobant: Non *tibi* succurrit crudi Diomedis imago?

69. Si te vidisset cultu Busiris in isto,
Huic victor victo nempe pudendus eras!

Sic editores fere omnes, auctoritatem codicis P secuti, — Sedlmayer unus *Sic* pro *Huic* recensuit vetante Gilberto. Palmer vero edidit:

Victor*i* victo nempe pudendus era*t*!

atque vertit: „he should have covered his conquered conqueror with shame" et verba *pudendus erat* tueri vult locutionibus

Digitized by Google

quales sunt *pudet me patris, pudet deorum hominumque*, quae quid ad nostrum locum pertineant, non video. Omnino Palmerii scriptura mihi reicienda videtur tam propter vim codicum auctoritati illatam quam propter verborum sensum: cerni potest ex Sapphus Epistula quo sensu poeta verbum *pudet* passive adhibuerit, XV. 119: Utque pudenda mei videatur causa doloris.

95. Quaeque redundabat fecundo vulnere serpens
Fertilis et damnis dives ab ipsa suis.

redundabat in margine a m_2 P — *redulabat*, ut Palmerio videtur, in ras. P_1, unde hic *rebellabat* reponendum esse in Commentario monet. Male ut opinor. Scripsit: „*redundabat* cannot bear the sense here demanded of returning again and again to fight: its general meaning is simply to overflow." At non necessariam esse rebellandi notionem credo atque abundandi sensum optime loco convenire. Intellegendum est: Et hydra, quae fecundis vulneribus redundabat, i. e. cuius capita centum desecta semper renascebantur. De reditu eius in pugnam cogitare lectori licebit, sed nihil intulit poeta.

125. Nec venit incultis captarum more capillis,
Fortunam vultus fassa tegente † suam.

P: *fortunam vultu fassa tegente suam*, G: *fortunam vultum fassa tegendo suum*. Coniecerunt Bentley: *fassa tegensve suam*, Heinsius: *fassa rigente suam*, L. Mueller: *fassa latente suam*, Gilbert: *fassa tegensque suam* aut *simul*. Scripserunt Sedlmayer, Melissum secutus: *fassa tacente suam*, Palmer post Van Lennep: *fassa decente suam*. Si hanc largam coniecturarum messem etiam augere licet, proponere velim:

Fortunam vultu fassa iacente suam.

X. Ariadne Theseo.

7. Tempus erat, vitrea quo primum terra pruina
Spargitur et tectae fronde queruntur aves.

Ad hunc versum Sedlmayer Bentlei coniecturam *et tactae rore*

Digitized by Google

in app. crit. citat, credo, reverentia viri motus, nam loci elegantissimi venustatem illa corrumpit omnem. Recte Palmer laudat Shuckburghii versionem „the earliest pipe of half-awakened birds," addens: „before they have left their nests and perches." Poeta quidem Fast. IV. 166 cecinit: *et tactae rore querentur aves*, quem locum iam Ruhnk. attulit, sed illud melius enuntiatum esse cuivis liquet, ita ut si alterutrum versum immutandum censerem, de hoc prius cogitarem quam de loco nostro. Etenim aves pleraeque non in humo sed in arboribus nidos habentes mane rore tangi dici nequeunt.

111. Crudeles somni, quid me tenuistis inertem?
Aut semel aeterna nocte premenda fui.

Palmer interpretatur: „The meaning of the distich is, 'I should not have slept at all or I should have slept for ever'," sed cum Sedlmayero persuasum habeo, *Aut*, quod est in cod. P, ferri non posse, et iam in mentem mihi venerat *Ah! simul*, cum illum ante me *Ah!* coniecisse cognovi. Quod etiam magis videtur probandum èt quod codd. interpolati *At* praebent èt quod in primo et hexametri et pentametri pede *Ah* frequens esse (cf. III. 149, V. 49, 123 e. a.) idem editor monuit. Neque tamen *semel* retineri posse arbitror, qua de causa Sedlmayeri emendationem libenter recipio et a me auctam profero. Idonee cf. XIV. 74: Nox tibi, ni properas, ista perennis erit, ad quem locum Palmer alia citat exempla, a Ciofanio allata,

119. Ergo ego nec lacrimas matris moritura videbo,
Nec, mea qui digitis lumina condat, erit?

In lectione *qui* multi iam offenderunt, quae ut confirmaretur Heinsius et Burmannus pro *digitis* scribi iusserunt *digitus* — Bentley *qui* in *quae* immutandum esse censuit. Illud facilitati Ovidianae minime respondere censeo, hoc etiam minus probabile esse, cum causa nulla esset cur quis, *quae* si traditum esset, formam masculinam ponere voluisset. Mihi de hoc loco ita visum est. Repetitum *nec — nec* me inducit ut, cum in hexametro de matris lacrimis locuta est Ariadne, in pentametro de patris eam questam esse credam: id etiam suadet pronomen *qui*, quod ad patrem referendum esse probabile est. Sub qua voce igitur

Digitized by Google

patris nomen latere putemus? Nempe sub una illa, quae abundat. Verbum enim *erit* post *videbo* supervacuum esse nemo non videbit: 'ergo ego moritura videbo nec lacrimas matris nec patris' — haec ipsa per se sufficiunt neque est quod desideretur. In vocabulo igitur *erit* latet patris significatio, quae praesto erit, si ultimam litteram sustuleris legendo:

Nec, mea qui digitis lumina condat, eri?

Si quis 'lumina condere mortui' virorum non esse putet, Ep. I. 113 sq. inspiciat, ubi Penelope ad Ulyssem:

Respice Laerten: ut iam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem.

113. Vos quoque crudeles, venti, nimiumque parati
Flaminaque in lacrimas officiosa meas.

Palmer versus 114 sq. suspectos se habere adnotat et friget sane *flamina* post *venti*. Si de mari quoque adverso cogitare liceret, haud male *flumina* coniceres, scilicet ad maris aestu indicandum. Quod cum vetent vs. 117 sq.:

In me iurarunt somnus ventusque fidesque:
Prodita sum causis una puella tribus,

quibus Ariadne res colligit, quas sibi inimicas deinceps enumeravit, propono:

Numinaque in lacrimas officiosa meas,

ita ut numina sint dii, qui non prohibuerunt quominus Theseus fidem frangeret.

XI. Canace Macareo.

43. A! nimium vivax admotis restitit infans
Artibus et tecto tutus ab hoste fuit.

tectus tutus codd. recc. fere omnes, edd., vett. — *tectis tutus* G. Ruhnk.: „Burm. dubitat, utrum poeta nutricem an medicamen *tectum hostem* dicat. Si nutricem intellexisset, *tecta ab hoste* scripsisset. Itaque non dubium est, quin intellegendum sit noxium medicamen, quod latenter per viscera serpebat." Ruhnk. igitur *tecto* interpretatur: latenter per viscera serpente, neque quisquam

Digitized by Google

de loci integritate dubitasse videtur. Nihilominus *tecto* sanum non credo; quod si vere poeta scripsisset, pro substantivo explicandum putarem, sc. latibulo suo. Sed scriptum fuisse pro certo habeo aliquid quale est *quovis*, quod postea detrusum sit vocabulo ex dittographia vocis *tutus* nato, alterum *tutus* deinde in *tectus* — denique in *tecto* abiisse.

45. Iam noviens erat orta soror pulcherrima Phoebi,
Nonaque luciferos Luna movebat equos.

Nonaque Ehwald e cod. P — *Denaque* ceteri, vulgo — *Plenaque* Bentley.

Mihi lectio *Denaque* longe videtur optima.

Palmer adscripsit ad vs. 45: „*aucta* malim, nam si *dena* in sequenti verum est, luna decies non noviens erat *orta*: non tamen decies *aucta* ad plenum."

Nisi Palmerii observationem speciosiorem haberem quam veriorem, non *aucta* sed *acta* potius legendum iudicarem, quod et versus sequens commendare videtur et Verg. Aen. VIII. 407:

Inde ubi prima quies medio iam noctis abactae
Curriculo expulerat somnum,

nam loco nostro non de Luna crescente et decrescente sermo est, sed de bigis vehente ac movente equos. At nihil mutandum est, modo ne ad arithmeticorum normam nostrum interpretemur. Poeta enim ubi dixit: 'Iam noviens Luna orta erat, tunc decima movebat equos' scilicet hoc voluit: Iam noviens Luna orta erat et ceciderat, i. e. novem menses praeterierant, et iam mensis decimus in curriculo tunc erat.

75. Ut mare fit tremulum, tenui cum stringitur aura,
Ut quatitur tepido fraxina virga Noto.

Ut semper fere, pro *tepido* in codd. recc. varietas est lectionum *trepido* et *rapido*. Facere non possum quin lectorem ad ea referam, quae Wakefield ad Lucret. III. 597 de hisce epithetis et de loco nostro docte exposuit, atque locum ostendam quo non tepida, sed contraria aura ramos movere dicitur: est autem Ep. XIV. 39 sq.:

Ut leni Zephyro graciles vibrantur aristae,
Frigida populeas ut quatit aura comas

Aut sic, aut etiam *tremui* magis.

Digitized by Google

127. Tu, rogo, dilectae nimium mandata sororis
Perfer! mandatum persequar ipsa patris.

Hoc ultimum quod nunc est epistulae distichon iam Heinsius seclusit; Sedlmayer primum defendit, post uncinis inclusit; Housman vult: *Perfice: mandatis opsequar ipsa patris;* Gilbert: *Perfice: muneribus perfruar ipsa patris;* Palmerii sententia haec est: „Non sunt spurii ut Heinsio mihique visum, verum *Tu rogo*, quod in omnibus libris est, ex vera lectione *Tura rogo* corruptum est. Nempe *rogo* est dativus casus, non verbum," et ita distichon restituit:

Tu*ra* rogo *placitae* nimium mandata sororis
Tu fer: mandatum persequar ipsa patris.

In quibus et alia sunt quae displiceant et vel plurimum *mandata* displicet. Scripsit quidem in Commentario: '*mandata* is often used of the last instructions of a dying person' et locos affert ad id, quod satis sane notum est, probandum, sed ita ad *tura mandata* explicanda haud multum proficitur. Quae cum ita sint, lectio tradita quales praebeat molestias accuratius consideremus. Optime eas exposuit Sedlmayer (Krit. Comm. p. 44):

1° Da *mandata perferre* nie *mandata perficere* bedeuten kann, wie man früher annahm, sondern nur 'einen Auftrag überbringen', so kann die Anrede in vs. 127 nur an einen Diener gerichtet sein, der den Brief bestellen soll. Etwas Aehnliches findet sich aber in keiner Heroide.

2° Dabei müsste man unter den *mandata* die Bitten der Canace in vs. 121 verstehen.

3° Sonderbar wäre es auch, dass sich Canace dem Diener gegenüber nur *soror* nennt.

4° Zu beachten ist endlich der matte Ton der beiden Verse nach vs. 125 sq. und die grosse äusserliche Aehnlichkeit von vs. 127 mit vs. 121, welchem er offenbar nachgebildet ist.

Postquam initium huius epistulae intercidisse creditum est, in codd. recentioribus hoc distichon praefixum est:

Aeolis Aeolidae, quam non habet ipsa, salutem
Mittit et armata verba notata manu;

quod partim in initio, partim post vs. 2, partim a m_2 in margine adscriptum legitur et ab editoribus nonnullis pro genuino editur.

Digitized by Google

Nisi ita fit, epistula incipit a versu:

2. Siqua tamen caecis errabunt scripta lituris,

in quo voc. *tamen* aliis pro argumento esse solet, versus sive duos sive plures abesse, aliis suspicionem movit, corruptelam latere, ut Heinsius legendum esse monuit:

Siqua latent caecis errantia scripta lituris,

Bentley: Si parvae caecis exstabant scripta lituris.

At non coniecturis locum esse credo neque initium totum periisse, modo de loco suo turbatum et postea a librario ultimae epistulae affixum. Si vs. 127 sq. de fine in initium restituti erunt, nescio an èt molestiae, quas recte Sedlmayer indicavit, evanuerint èt *tamen* locum suum iure teneat. Sic Canace epistulam alloquitur:

Tu, rogo, dilectae nimium mandata sororis
Perfer: mandatum persequar ipsa patris.
Si qua tamen caecis errabunt scripta lituris,
Oblitus a dominae caede libellus erit.

Pro *erit* fortasse praestat scribere *eris*, quamquam necesse non est.

XII. Medea Iasoni.

De huius epistulae initio inter editores non constat. Ruhnk. nil movendum esse censuit, cum verba eius sint: „*At*] hanc particulam veteres eleganter usurpant, si irati vel indignantes inchoant orationem," cui assentitur Palmer. Sedlmayer vero, Vahlenium secutus, initium intercidisse contendit, quod alii ante eos crediderunt, nam praemittitur in ed. Ven. 1474 hoc distichon, quod Ehwald recepit:

Exul, inops, contempta novo Medea marito
Dicit: an a regnis tempora nulla vacant?

Mihi contrario vitio initium laborare videtur: non intercidisse versus sive duos sive plures credo, sed sex priores, qui nunc leguntur, abundare atque immerito in capite epistulae locum obtinere: olim a scriba fortasse alio quodam epistulae loco praetermissos ac deinde capiti praefixos esse suspicor, quod

Digitized by Google

saepe factum esse nemo ignorat. Credo poetam epistulam incepisse versibus:

Ei mihi! cur umquam iuvenalibus acta lacertis
Phrixeam petiit Pelias arbor ovem?

31. Tunc ego te vidi, tunc coepi scire, quis esses;
Illa fuit mentis prima ruina meae.
Et vidi et perii! nec notis ignibus arsi,
Ardet ut ad magnos pinea taeda deos.
35. Et formosus eras, et me mea fata trahebant:
Abstulerant oculi lumina nostra tui.
Perfide, sensisti. quis enim bene celat amorem?
Eminet indicio prodita flamma suo.

Conturbatus in hisce mihi videtur versuum ordo: ut versus 33 et 34 post vs. 36 transponantur, res ipsa flagitat. Ceterum ultimo disticho idem expressum esse moneo quod Ep. XVI (Paridis) vs. 7 sq. repetitur:

Sed male dissimulo: quis enim celaverit ignem,
Lumine qui semper proditur ipse suo?

65. Orat opem Minyis (alter petit, alter habebit):
Aesonio iuveni, quod rogat illa, damus.

Ita cod. P et recensuerunt editores recentiores Salmasio praeeunte, suadente Birtio. Ceterorum codicum lectiones neque virorum doctorum sententias multas ac diversas iam refero, quoniam Sedlmayerum unum acu rem tetigisse mihi persuasum est. Haec vir ille doctus sagaciter de loco nostro in Comm. Crit. p. 47 observavit: „Ich meine nun, dass in vs. 65 nur *orat opem Minyis* vom Dichter herrührt; was darauf folgte, ist durch die allgemein gehaltene Glosse — daher das Masculinum *alter* — eines Scholastikers aus dem Text verdrängt worden: *alter petit*, *alter habebit*, 'der eine Theil bittet um Hilfe, der andere kann sie bringen'. Diese Glosse war zuerst am Rande zu vs. 65 sq. angemerkt und bezieht sich ihr erster Theil *alter petit* auf *orat opem* in vs. 65, ihr zweiter *alter habebit* auf *damus* in vs. 66. Es wird sonach in vs. 65 nach *Minyis* das Zeichen des Ausfalles der übrigen Worte des Verses zu setzen sein."

Quid glossa illa expulerit, iam exponam. In sequentibus

Digitized by Google

Medea Iasonem admonet de primo quem habuerunt conventu (vs. 67—92) et fuse locum et Iasonis verba refert. Ante vs. 65 vero mentio facta est nulla de isto colloquio: post versus, quos supra descripsi, subito Medea pergit:

67. Est nemus et piceis et frondibus ilicis atrum,
Vix illuc radiis solis adire licet;
Sunt in eo (fuerant certe) delubra Dianae,
70. Aurea barbarica stat dea facta manu:
(Noscis? an exciderunt mecum loca?) venimus illuc;
Orsus es infido sic prior ore loqui:

Quid igitur deest? Nempe de colloquii petitione mentio, nam de impetrata venia vs. 66 nos facit certiores. Itaque mihi constat, verba, quae glossa *alter petit, alter habebit* detrusit, significasse, Chalciopen tempusque locumque Medeam adeundi Minyis petiisse. Ipsa verba locus alius, quo rem similem noster expresserit, fortasse reddet, cuius nunc mihi non in mentem venit.

75. Perdere posse sat est, siquem iuvet ipsa potestas:

Nescio an ex Ovidiano more magis sit scribere siquam.

79. Per triplicis vultus arcanaque sacra Dianae
Et si forte aliquos gens habet ista deos,

Iason precatur ut Medea misereatur sui. In calce paginae Palmer adscripsit: „*aliquos* codices, fortasse *aequos*, *alios* Micyllus, D. et N. Heinsii, Burmann. *Per quoscumque alios* Burmann. (lege: Bentley)." Iure refutat Ruhnkenii explicationem, *aliquos* esse *alios quos*, ipse dubitare videtur, nam postquam lectionem *alios* probabilitatis aliquid habere dixit, pergit ita: „It is curious that in the parallel passage, Met. VII. 94 there is nothing to correspond with *gens*: *Per sacra triformis Ille deae lucoque foret quod numen in illo Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos et tanta pericula iurat.* Can *gens* be corrupt? Some word corresponding to *lucus* ought to be here. Heinsius would read *alios* 'vel *sine assensu veterum librorum*'.

Equidem neque locum nostrum neque e Metam. locum ullam praebere difficultatem puto. Hoc Iason voluit: Miserere mei, o virgo, hoc te precor per triplicis vultus arcanaque sacra Dianae, *et* per deos illos, quos forsitan gens ista habeat. Dianam

Digitized by Google

enim tamquam suam vel Graecorum deam nominat, cf. vs. 69 sq.:

Sunt in eo (fuerant certe) delubra Dianae,
Aurea barbarica stat dea facta manu,

et ipse iurat vs. 87 sq.:

Conscia sit Iuno sacris praefecta maritis
Et dea, marmorea cuius in aede sumus!

De Colchorum tamen diis nihil novit, qua de causa bene addit: Et si forte aliquos gens habet ista (h. e. tua) deos.

Quod ad ea, quae de Met. VII. 94 sqq. observavit Palmer, non video quomodo quis in iis offendat. Verba *lucoque foret quod numen in illo* prorsus idem exprimunt quod *Et si forte aliquos gens habet ista deos*. Quodsi in hisce *luci* significationem desiderat, moneo Medeam iam vs. 67 locum indicasse verbis: Est nemus et piceis et frondibus ilicis atrum.

109. Proditus est genitor, regnum patriamque reliqui:
Munus, in exilio quod licet esse, tuli!

Ita Ehwald edidit e cod. G et reliquis — Sedlmayer et Palmer codicis optimi lectionem *quodlibet* praetulerunt — Burmann *quolibet* scripsit — Heinsius coniecit *Et minus exilio quidlibet esse tuli* — Bentley *Nomen ... quodlibet.*

Palmer in Commentario fuse de loci interpretatione disputat et verbo *tuli* notionem attribuit auferendi, accipiendi aut patiendi. Mihi non ita videtur: verba *munus quodlibet tuli* interpretor: nullum non munus tibi dedi, sensu igitur quo et Ovidius scripsit: oscula ferre alicui, tributa ferre, et Vergilius: alicui praemia ferre, sacra divis ferre, liba Baccho, crinem Diti ferre e. a. Ea nempe est significatio quae hoc loco requiratur; quae praesto erit, dummodo restituatur:

Munus in exilio quodlibet ipsa tuli!

Sic apte Medea dicit: Prodii patrem, reliqui regnum patriamque, munus quodlibet exul ipsa, i. e. meo corpore, tibi tuli, et bene sequitur:

Virginitas factast peregrini praeda latronis.

Cf. XIV. 124: Quaeque tibi tribui munera, dignus habes.

113. At non te fugiens sine me, germane, reliqui.

Palmer: *sine me* = behind me, recte. Burmanno iniuria verba

Digitized by Google

suspecta fuisse et alii loci probant et VII. 84: occidit a duro sola relicta viro, XVI. 324: ipse reus sine te criminis huius ero, Verg. Ecl. 10. 48: et frigora Rheni me sine sola vides, Lucret. III. 788: sic animi natura nequit sine corpore oriri sola.

201. Aureus ille aries villo spectabilis alto Dos mea.

alto P_1 Ehwald recensuit, qui citat Apollon. IV. 177 — *auro* G P_2 — *aureo* codd. recc., edd. vett., Merkel — *albo* codd. recc. Cf. quae Sedl. in Comm. Crit. p. 50 de loco disputavit. Quod *alto* est in codice optimo, haud leve huius lectionis est praesidium: attamen quod legitur Ep. VI. 49:

Non erat hic aries villo spectabilis aureo

quem versum ad nostrum nullus editor, quantum video, contulit, quoddammodo Palmerii opinionem confirmat, corruptelam esse non in ultimo versus vocabulo, sed in primo: coniecit enim: Arduus ille aries villo spectabilis aureo.

XIII. Laudamia Protesilao.

57. Venerat, ut famast, multo spectabilis auro
Quique suo Phrygias corpore ferret opes,
Classe virisque potens, per quae fera bella geruntur:
60. (Et sequitur regni pars quota quemque sui?)

Versus 59 et 60 spurii videntur: èt cum praecedentibus male cohaerent èt conturbant vinculum, quod inter illos et sequentes esse debet; sequuntur autem:

61. His ego te victam, consors Ledaea gemellis,
Suspicor, haec Danais posse nocere puto.

Nempe *his* et *haec* ad *multo — auro* et *Phrygias — opes* referenda esse, per se intellegitur, nam nimis puerile esset, si Laudamia inferret, Helenam classe et viris victam esse, classem virosque Danais nocere posse. Quod iam Bentley sensisse videtur, cum pro *His ego te* proposuit *Illis te.*

Digitized by Google

XIV. Hypermestra Lynceo.

31. In thalamos laeti — thalamos, sua busta! — feruntur
Strataque corporibus funere digna premunt.

funera cod. Moreti — *funeribus corpore digna* Basil. — *funeribus corpore dicta* coni. Burm. Ruhnk. explicat: „quae magis funus quam thalamum decerent" et Ep. VI. 42 affert: Faxque sub arsuros dignior ire rogos. Palmer: „'meet for a funeral', a curt and unusual form of expression for 'digniora cadaveribus premi': *funere digna* is properly 'deserving death', and its use here is not defended by VI. 42."

Qua re autem strata, quae novi mariti premunt, dici possint digniora cadaveribus premi, non video neque qua de causa magis funus decerent quam thalamos. Nam ipsa strata viris nullam futurae sortis praebuerunt suspicionem, quod ex illis interpretationibus effeceris: sin minus, verba *funere digna* significarent: vilia, simplicia, non ornata. Sed nil significare possunt nisi: digna quae in funere sternantur, et potius de magnificentia ac sumptibus admonent.

Sed non credo ita Nasonem scripsisse, sed genuinam lectionem fuisse:

Strataque corporibus t e m p o r e digna premunt.

Tempore sc. nuptiarum, nam de lecto geniali sermo est. Quid autem factum? Lector aliquis, qui ad *thalamos* in hexametro epitheton *sua busta* modo legisset, in verbis *tempore digna* quoque eiusmodi prolepsin latere suspicatus, supra vocabulum *tempore* scripsit *funere*, quod deinde veram lectionem detrusit.

42. Quaeque tibi dederam, vina soporis erant.

In hac codd. mss. scriptura acquiescere solebant editores, quam etiamnunc Ehwald et Gilbert tuentur. Palmer tamen scribendum esse monuit probante Sedlmayero:

Quaeque tibi dederam, *ple*na soporis erant,

et mihi quoque vir sagacissimus post multa tandem saecula veram versus sententiam videtur perspexisse. Ipsius verba hic referre opus non est, cum non solum in eius editione legi possint (in App. crit. ad l.) sed etiam a Sedlmayero in Comm. Crit. p. 55 referantur. Addo tamen Ep. XV. 49 sq.:

Digitized by Google

Et quod, ubi amborum fuerat confusa voluptas,
Plurimus in lasso corpore languor erat.

Sed quamquam Palmerium veram loci sententiam perspexisse ac restituisse persuasum est, non aeque placet vocabulum *plena*: nempe vocabulo *vina* tamquam pronominis *quae* glossemate reiecto, de suo *plena* substituit, ut credo, nimium curans litterarum similitudinem, quae inter vocabula *vina* et *plena* intercedit. In versu autem qui subsequitur:

. Excussere metum violenti iussa parentis

in cod. P a m_1 scriptum fuit *causa*, quod in *iussa* m_2 correxit. Hac re cognita in mentem mihi venit, primum in versu nostro fuisse:

Quaeque tibi dederam, causa soporis erant,

deinde aliquem supra *causa* scripsisse *vina*, quo facto posteriores vocabulum *causa* ad versum sequentem pertinere putaverint utpote supra *iussa* positum.

45. Non ego falsa loquar: ter acutum sustulit ensem,
Ter male sublato reccidit ense manus.

Adverbium *male* hoc loco sensum non habet et scribendum esse puto: *mea*. Contrarium vitium libris inhaeret Ep. III. 44:

Nec venit inceptis mollior hora meis?

ubi *malis* restituendum esse Housman vidit, quod mirifice Planudes confirmat *καὶ ἀμείνων ὥρα τοῖς ὑπηργμένοις κακοῖς οὔκουν ἔπεισιν*;

55. Femina sum et virgo, natura mitis et annis:
Non faciunt molles ad fera tela manus.

Hoc distichon in verbis quibus se ipsa Hypermestra alloquitur, argumentandi ordinem male interrumpit et prorsus idem dicit quod iterum vs. 65 sq. expressum est et soliloquium claudit:

Quid mihi cum ferro? quo bellica tela puellae?
Aptior est digitis lana colusque meis.

Ceterum hos versus genuinos esse — non illos, et similes loci, quos editores contulerunt, demonstrant et ille, qui mihi in mentem venit, Fast. II. 101 sq.:

Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, puppem!
Non haec sunt digitis arma tenenda tuis.

Digitized by Google

93. Quid furis, infelix? quid te miraris in umbra?
Quid numeras factos ad nova membra pedes?

Non suo loco hoc distichon traditum est. Inde a vs. 85 Hypermestra de Io tertia persona locuta est et vs. 95 sq. apostrophe leniter introducta ipsam mente compellat his verbis:

Illa Iovis magni paelex metuenda sorori
Fronde levas nimiam caespitibusque famem,

et postea perpetuo secunda persona utitur. Quod qui semel observarit, vs. 93 sq. loco quo nunc leguntur molestissimos esse iam videbit. Deinde vs. 85—100 tantummodo de forma mutata agunt neque ulla in iis mentio est de οἰστρηλασίᾳ nisi versu 93, ubi verba: *Quid furis, infelix?* Heinsius de virgine ab oestro exagitata recte intellexit. At optime distichon nostrum collocaveris inter vs. 100 et 101, ubi nunc versus: „Per mare, per terras cognataque flumina curris" nimis abrupte sequitur. Accedit quod ibi demum sermo fit commotior atque interrogandi forma identidem utitur Hypermestra. Quae cum ita sint, credo sic legendum esse:

93. Quid furis, infelix? quid te miraris in umbra?
94. Quid numeras factos ad nova membra pedes?
101. Per mare, per terras cognataque flumina curris:
Dat mare, dant amnes, dat tibi terra viam.
Quae tibi causa fugae? quid tu freta longa pererras?
Non poteris vultus effugere ipsa tuos.
105. Inachi, quo properas? eadem sequerisque fugisque:
Tu tibi dux comiti, tu comes ipsa duci!

Recte Palmer vidit *eadem* in vs. 105 accusativum pluralem esse, non nominativum singularem, ut nonnulli volunt, sed minus recte interpretari videtur: „'you pursue and fly from the same things', viz. your horns." Credo *eadem* spectare *vultus tuos* in versu antecedenti et idem aliis verbis expressum esse Met. IV. 461: 'Volvitur Ixion, et se sequiturque fugitque', quem locum Loers attulit.

119. En, ego, quod vivis, poenae crucianda reservor:
Quid fiet sonti, cum rea laudis agar
Et consanguineae quondam centensima turbae
Infelix uno fratre manente cadam?

Digitized by Google

Ita Ehwald, Palmer. Sedlmayer post vs. 120 interrogandi signum — post vs. 122 punctum posuit, sed locus graviore vitio laborare videtur. Quid sibi volunt verba: Quid mihi sonti fiet, cum rea laudis agar *et* cadam? Scilicet id ipsum, quod cadet, ei sonti fiet, qua poena nulla ei accidere potest gravior, et continet distichon alterum ad prius responsum. Cum Sedlmayero igitur interrogandi signo post *agar* collocato ita sequens distichon restituo:

Ah! consanguineae quondam centensima turbae
Infelix uno fratre manente cadam.

XV. Sappho Phaoni.

123. Tu mihi cura, Phaon! te somnia nostra reducunt,
Somnia formoso candidiora die.

Baehrens primus ingeniose demonstravit hunc locum corruptum esse et pro *formoso* proposuit *nimboso*, simul monens, si quis explicare vellet 'quam quilibet formosus dies', acumen nullum et sententiam perquam frigidam adesse. Palmer maluit *formosum*, nam *formosus dies*, ita scribit, nusquam dicitur. Idem tamen in Commentario p. 431 attulit Verg. Ecl. 3. 57: nunc formosissimus annus, Fast. IV. 129: Et formosa venus formoso tempore digna est, Rem. 187: formosa est messibus aestas.

Quamquam igitur adiectivum *formosus* a substantivo *dies* haud alienum videtur, argumentum quod Baehrens attulit per se satis ostendit, lectionem traditam ferendam non esse: medelam tamen, quam proposuit, probare non possum, cum omnis lateat corruptelae origo. Mihi videtur pro *formoso* restituendum esse *famoso*. Quod quamquam primo aspectu fortasse videbitur obscurius, loco aptissimum esse mox patebit.

In versibus qui antecedunt Sappho questa est, Charaxum fratrem dolore suo gaudere et ire ac redire ante oculos suos

Utque pudenda mei videatur causa doloris,
120. 'Quid dolet haec? certe filia vivit' ait.
Non veniunt in idem pudor atque amor: omne videbat
Vulgus; eram lacero pectus aperta sinu!

Digitized by Google

Ecce causa de qua Sappho diem sibi dicat famosum.
Contrarium factum vides in Ep. IX. 78:

Aequaque formosae pensa rependis erae!

ubi pro *formosae* librarius cod. Lovaniensis *famosae* posuit probantibus Heinsio et Burmanno. Ad hunc locum Ruhnk. docet: „*famosus* apud meliores scriptores est *infamis*, imprimis *famosae* dicebantur feminae impudicae et malae famae." Ceterum active quoque ita dici (= qui famam laedet) satis notum est, cf. carmen famosum (Hor. Ep. I. 19. 31), epigrammata famosa (Suet. Caes. 73), libelli famosi. Am. III. 6. 78: Desint famosus quae notet ora pudor! Ep. IX. 134: Turpia famosus corpora iunget Hymen.

177. Quidquid erit, melius quam nunc erit! aura, subito:
Et mea non magnum corpora pondus habent;
Tu quoque, mollis Amor, pennas suppone cadenti,
Ne sim Leucadiae mortua crimen aquae!

Ruhnk. verba *aura*, *subito* bene explicat: „Implorat Auram, ut ab ea vestem sinuante molliter devehatur," sed quid sequens versus significet, equidem non video neque quemquam videre puto. Palmer adnotat: „The force of *et* is not clear, perhaps the thought is: the breeze will surely support me, in answer to my prayer: besides, I am light, and so will fall slowly." Tam firmiter semper editoribus constitisse credo, *mea corpora* subiectum — *non magnum pondus* obiectum esse verbi *habent*, ut numquam suspicati sint latere corruptelam, sed id agendum esse ut usus insolitus coniunctionis explicaretur, semper cogitaverint. At vero *mea corpora* obiectum fiet, cui *non magnum pondus* sit appositio, si mecum scripseris:

Quidquid erit, melius quam nunc erit: aura! subito
Et mea, non magnum, corpora, pondus, habe!

i. e. corpora mea, non magnum hercle! pondus (cf. vs. 33: 'sum brevis'), habe! Cf. Ep. XII. 160: Inferias umbrae fratris habete mei, XVII. 114: Nec spolium nostri turpe pudoris habe!

Sic Sappho id, quod verbo *subito* primum breviter iussit, deinde accuratius ac fusius exprimit.

Digitized by Google

XVI. Paris Helenae.

3. Eloquar, an flammae non est opus indice notae,
Et plus quam vellem, iam meus extat amor?

Ruhnk. *extat* egregie quidem explicat: eminet, in oculos et sensus incurrit, et affert Cic. de Orat. III. 26: 'Quo magis id, quod erit illuminatum, extare atque eminere videatur', cui loco alterum e Bruto 15. 57 subiungo; sed an locus verbum quoddam fortius desideret ac nervosius valde dubito, quin ultro fere se mihi offert efflat, quo imago notissima, qua cum igne amor in hexametro comparatur, in pentametro quoque continuabitur. Cf. Lucr. VI. 681: quibus inritata repente Flamma foras vastis Aetnae fornacibus *efflet*, Expediam; ibid. 699: atque *efflare* foras; Stat. Theb. X. 109: supraque torum niger *efflat* anhelo Ore vapor.

9. Si tamen expectas, vocem quoque rebus ut addam,
Uror! habes animi nuntia verba mei.

Recte Ruhnk. observat, apud bonos scriptores *nuntius* dici tum de eo, qui narrat, tum de re, quae narratur, sed minus recte addit, *nuntium* substantivo neutro genere vel barbarum esse vel certe non idoneae auctoritatis. Mihi in mentem venit Catull. 63. 75: geminas deorum ad aures nova nuntia referens, quo fretus exemplo loco nostro scribo: nuntia vera.

13. Iamdudum gratumst, quod epistula nostra recepta
Spem facit, hoc recipi me quoque posse modo;

Quid *Iamdudum* hoc loco? Suspicor scribendum esse Iamque illud, quod bonum sensum praebet et apte positum erit quo scriptor, postquam amorem disertis tandem verbis aperuit, rem suam exponere incipiat. Planudes in exemplo suo legisse videtur *Iamque igitur*, quippe cuius verba sint: ἤδη μὲν οὖν μοι χάριν (Palmer: σοι οἶδα χάριν) ὅτι μου τὰ γράμματα προσεδέχθη· ταῦτα γὰρ ἐλπίδας ἐμποιεῖ κἀμὲ δύνασθαι προσδεχθῆναι.

29. Nam neque tristis hiemps neque nos huc appulit error:
Taenaris est classi terra petita meae.

Digitized by Google

Nec me crede fretum merces portante carina
Findere, (quas habeo, di tueantur opes!)
Nec venio Graias veluti spectator ad urbes
(Oppida sunt regni divitiora mei):
Te peto e. q. s.

Cum hisce locum e Trist. I. 2. 75 sqq. conferas, de quo nuper Ferrara egit (Rivista di Filologia XXXI fasc. 2 p. 225):

Non ego divitias avidus sine fine parandi
Latum mutandis mercibus aequor aro:
Nec peto, quas quondam petii studiosus, Athenas,
Oppida non Asiae, non mihi visa prius,
Non ut Alexandri claram delatus ad urbem
Delicias videam, Nile iocose, tuas.
Quod faciles opto ventos, ... quis credere possit? ...
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.

Locum conclamatum Ferrara servare studet eo quod verba construit modo contorto minimeque probabili. Mutata vero interpunctione et vocabulo *Quod* (vs. 81) in *Nunc* mutato sic locum refingere velim:

..... prius:
Non ut Alexandri claram delatus ad urbem
Delicias videam, Nile iocose, tuas
Nunc faciles opto ventos: quis credere possit? ...
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt!

Ceterum Trist. vs. 73: 'ventisque ferentibus utar' conferas cum Epistulae nostrae vs. 127: 'ventisque ferentibus usus'.

Paris postquam a vs. 146 usque ad vs. 152 Helenam a Theseo raptam redditamque tradidit, vs. 153 ad res suas rediens ita pergit:

Ante recessisset caput hoc cervice cruenta,
Quam tu de thalamis abstraherere meis.
Tene manus umquam nostrae dimittere vellent?
Tene meo paterer vivus abire sinu?

Hos versus opportune sequerentur vs. 161 sq:

Da modo te: quae sit Paridis constantia, nosces;
Flamma rogi flammas finiet una meas,

nisi orationem male interrumperent versus quattuor, qui sunt:

Digitized by Google

157. Si reddenda fores, aliquid tamen ante tulissem,
Nec Venus ex toto nostra fuisset iners:
Vel mihi virginitas esset libata vel illud,
Quod poterat salva virginitate rapi.

Idem igitur hoc loco factum esse arbitror quod Ep. V. 129 sq. factum esse Palmer vidit, qui versus:

A iuvene et cupido credatur reddita virgo?
Unde hoc conpererim tam bene quaeris? amo.

iure spurios iudicavit, non illis, credo, causis permotus, quas in Commentario p. 323 attulit, Plutarcho auctore Theseum eo tempore quinquaginta iam annos natum fuisse, Helenam vero *οὔπω γάμων ὥραν ἔχουσαν*, sed perspiciens, librarium scurrilem id, quod eleganter poeta expressisset, pluribus spurcissime explicuisse. Fieri potest ut quis versus istos in nostram Epistulam inseruerit eo consilio, ut in Helenae responso vs. 25 sqq. haberent quo respicerent.

219. Paenitet hospitii, cum me spectante lacertos
Inponit collo rusticus ille tuo;
Rumpor et invideo, (quidni tamen omnia narrem?)
Membra superiecta cum tua veste fovet;

Rumpor et invideo sana esse non possunt. Conieceram Rumpor et invidia, cum Oudendorpium *Rumpor ab invidia* legisse vidi, quae coniectura mihi quidem satis digna videtur quam commemorent editores.

297. Sed tibi et hoc suadet rebus, non voce maritus,
Neve sui furtis hospitis obstet, abest.

Paris si ita locutus esset, profecto ieiuna argumentatione usus esset ad Helenam corrumpendam, sed in verbis *rebus, non voce* corruptelam latere suspicor, scribendum vero:

Sed tibi et hoc suadet re nec non voce maritus,

sc. *re*, quia profectus est in Cretam insulam, — *voce*, quia uxori ea mandavit quae vs. 301 sq. referuntur. Quibus memoratis Paris pergit vs. 303: Neclegis absentis, testor, MANDATA mariti, et vs. 313 sq. sunt:

Paene suis ad te manibus deducit amantem:
Utere MANDANTIS simplicitate viri!

Digitized by Google

Ad quae Helena apte respondet Ep. XVII. 155:

Ille quidem procul est, ita re cogente, profectus.

312. Si tam securum tempus abibit iners.

Hunc locum optime illustrant Ep. XVIII. 109 sq.:

Quo brevius spatium nobis ad furta dabatur,
Hoc magis est cautum, ne foret illud iners,

et Ep. XIX. 109: Omnia sed vereor! quis enim securus amavit?

XVII. Helene Paridi.

113. Sed sine, quam tribuit sortem fortuna, tueri
Nec spolium nostri turpe pudoris habe!

Pro *habe*, quod libri omnes exhibent, Palmer scripsit *ave*, quod passim in libris manu scriptis *habere* et *avere* confundatur et, quod ad sensum attinet, illud *habe* vitium sonet. Sed et id quod in Commentario idem observavit, verbum avendi cum accusativo rarum esse admodum et locus in Sapphus epistula (vs. 178) a me correctus lectionem traditam satis tuentur. Si quid in loco nostro mutatum velim, pro verbis *Sed sine* proponam Me sine, quo subiectum verbi *tueri* suppleatur et locus evadat elegantior. Cf. Prop. I. 6. 25: Me sine quem voluit semper Fortuna iacere.

179. Et vir abest nobis, et tu sine coniuge dormis,
Inque vicem tua me, te mea forma capit;
Et longae noctes, et iam sermone coimus,
Et tu, me miseram! blandus, et una domus:
Et peream, si non invitant omnia culpam;
Nescio quo tardor sed tamen ipsa metu.

Locum descripsi, quo continuo legenti manifestum fieret corrigendum esse:

Ah! peream, si non invitant omnia culpam.

Digitized by Google

229. Omnia Medeae fallax promisit Iason:
Pulsast Aesonia num minus illa domo?
Non erat Aeetes, ad quem despecta rediret,
Non Idyia parens Chalciopeque soror.
Tale nihil timeo, sed nec Medea timebat:
Fallitur augurio spes bona saepe suo.

Lege vs. 233:

Tale nihil timeam? Sed nec Medea timebat!

Cf. vs. 245, ubi *dubite* P praebet, *dubito* codd. ceteri, *dubitem* Merkel scripsit, *dubites* vel *dubita* Palmer mavult.

XVIII. Leander Heroni.

75. Haec ego, vel certe non his diversa, locutus
Per mihi cedentes nocte ferebar aquas:
Unda repercussae radiabat imagine lunae
Et nitor in tacita nocte diurnus erat.

Vocabulum *nocte* vs. 76 multis iam molestum visum est. Ruhnk.: „Haec vox otiosa est et haud dubie corrupta. Eleganter P. Francius emendat: *Per mihi cedentes sponte ferebar aquas.*" Idem Bentley voluit. Palmer adscripsit: „Fortasse *ecce* reponendum." Utramque coniecturam repellit Purser, observans *sponte* nimis lene esse ac languidum in amatoris audacis ardentisque coepto, *ecce* minime idoneum esse, cum per totum eloquii tempus Leander natet neque quidquam novi in orationis fine accidat.

Non tamen cum Pursero facio, acquiescendum esse in lectione tradita, cum praesertim vs. 78 eodem versus loco illud *nocte* repetatur. Ipsa de causa, quam Purser affert ad Palmeri propositum redarguendum, sc. per totam orationem Leandrum natare, legendum censeo:

Per mihi cedentes usque ferebar aquas.

95. Nunc etiam nando dominae placuisse laboro
Atque oculis iacto bracchia nostra tuis.

Pro *Atque* reponendum esse Inque docent versus XXI. 82: *Inque* meis oculis candida Delos erat, XIX. 48: Lentaque di-

Digitized by Google

motis bracchia iactat aquis, ibid. 59: Nam modo te videor prope iam spectare natantem, nec non docet Planudes, quem et ipsum *Inque* legisse apparet ex metaphrasi: *κἀν τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς διαρρίπτω τὰς ἐμαυτοῦ χεῖρας.*

Purser *oculis — tuis* dativum explicat 'for your eyes', et, ut fieri solet, error errorem peperit, nam addit: „Perhaps it also has a reference to *iactare* = 'display'." Ceterum cf. XVII. 180: *Inque* vicem tua me, te mea forma capit.

141. Et satis amissa locus hic infamis ab Hellest,
Utque mihi parcat, nomine crimen habet.

Legendum est: Est satis amissa locus hic infamis ab Helle, nam copula *Et* hoc loco nihili est et *est* omissum est post *Helle* in codd. recc.

171. Hic es, et exigue misero contingis amanti,
Cumque mea fiunt turbida mente freta!

Hos versus spurios puto, quia male turbant argumentandi cursum.

197. Optabo tamen, ut partis expellar in illas
Et teneant portus naufraga membra tuos.

Pro *illas* reponendum est *istas*, ut probant vs. 205 sqq:

Pace brevi nobis opus est, dum transferor *isto*;
Cum tua contigero litora, perstet hiemps!
Istic est aptum nostrae navale carinae,
Et melius nulla stat mea puppis aqua.

et vs. 214: Per causas *istic* inpediarque duas!

XIX. Hero Leandro.

Hero postquam occupationes varias enumeravit quibus Leander animum distringere et tempus fallere posset, pergit ita:

15. His mihi summotae, vel si minus acriter urar,
Quod faciam, superest praeter amare nihil.

Verbum *summotae* loco minime convenire puto, quippe quod

Digitized by Google

gravius sit quo exprimatur: cum ego, ut mulier, non possim exercere has viris proprias artes, neque tali querelae in re, quae per se ipsa intellegitur, locum esse credo. Nonne legendum est: At *mihi summotae* vel Heu vel Ei? Cf. vs. 110: Cogit et *absentes* plura timere locus, et Lucan. VIII. 584: Quo sine me, crudelis, abis? iterumne relinquor Thessalicis *summota* malis? quem locum Loers ad nostrum attulit. Fiet haec Herus sententia: Tu absens artibus variis tempus fallere potes — mihi vero absenti nil est quo aegritudinem levem nisi loquendo de te, de te cogitando, te expectando.

53. Auribus incertas voces captamus et omnem
Adventus strepitum credimus esse tui:

incertas (sec. Sedl. *incertis*) in P ex *incertus* mutatum est, rec. Sedl. Ehw. Palm. — Merkel cum codd. interpolatis *incertis* scripsit — Burmann cum GV Plan. et ceteris codd. interpolatis rec. *interdum*.

At, credo, non incertas voces Hero captavit, sed certas: Leandri scilicet, et sensus potius epitheton requirit ad *auribus*, qua de causa propono: intentis.

111. Felices illas, sua quas praesentia nosse
Crimina vera iubet, falsa timere vetat!

Quamquam apud editorem nullum hunc locum illustratum video, suspicor omnibus verba *sua praesentia* subst. fem. gen. subiectum videri, ut visum est Planudi, qui vertit: ὡς εὐτυχεῖς ἐκείνας ἡγοῦμαι ἃς ἡ σφῶν αὐτῶν παρουσία τὰ μὲν ἀληθῆ τῶν ἁμαρτημάτων εἰδέναι δίδωσι, τὰ δὲ ψευδῆ κωλύει φοβεῖσθαι. Nescio an melius, certe elegantius sit scribere *iubent — vetant*, ita ut *sua praesentia* subiectum sit neutr. plur.

E. Rohde, Der Griech. Roman p. 135, not. 2, hanc epistulam scatere contendit interpolationibus. Quidquid de iis sit, manifestiorem videbis nullam quam versus 161—164 et fortasse plures.

Digitized by Google

XX. Acontius Cydippae.

Praeter vs. 4 iam ante ita restitutum: Cui meus est ulla parte dolente dolor, haec pauca habeo quae in hac Epistula observare velim.

65. Denique, dum captam tu te cogare fateri,
Insidiis esto capta puella meis!

Dilthey coll. A. A. I. 458: Insciaque est verbis capta puella suis, et Ep. XXI. 122: Sumque parum prudens capta puella dolis, ratus ex alterutro loco *puella* huc illatum esse, scribendum censet: Insidiis esto nescia capta meis. At si inter virgulas vocabulum *puella* positum erit, optime locus se habebit; cf. vs. 26: Sollertem tu me, crede, *puella*, facis. Alio vero vitio locum laborare arbitror.

Quae nunc leguntur, sic explicari necesse est, ut *dum* = dummodo, sed vide quam melius cum praecedentibus omnia cohaereant, si mecum legeris: Insidiis esto cincta, puella, meis! ita ut *dum* eandem vim obtineat quam habet Ep. III 123: An tantum, dum me caperes, fera bella probabas? Insuper cf. Palmer ad I. 76, et II. 54, 74, V. 126.

74. Copia placandi sit modo parva tui:

Bentley pro *parva* proposuit *facta*. Praestare videtur propter litterarum similitudinem: parta, cf. III. 122, XVII. 242, XXI. 115.

120. Quique subest niveo lenis in ore rubor.

Merkelii scripturam *orbe* ab editoribus omnibus iure reiectam esse, probat et sana ratio et XXI. 217: Candida nec mixto sublucent ora rubore.

143. Quis tibi permisit nostras praecerpere messes?
Ad spes alterius quis tibi fecit iter?

De lectione *spes* non constat. P praebet *spis*, codd. recc. partim *sepem*, quod ed. prima, Burmann., edd. vett. receperunt, partim *spem*, partim *spes*, quod placet edd. recc. Palmer acute observavit: „I do not wish to deny the plausibility of *ad sepem* if

Digitized by Google

it were necessary, but I should rather have expected *per sepem*, for a man has a right to go *up to*, *as far as*, another man's boundary." Neque ego locum sanum esse negare ausim; sin minus, non *sepem*, sed *segetem* proponerem, quo vocabulo imago in hexametro obvia etiam in pentametro continuaretur.

Acontius sponsum legitimum Cydippes et aliis verbis compellat et hisce:

151. Nec mihi credideris: recitetur formula pacti;
Neu falsam dicas esse, fac ipsa legat!

Iuveni pignus certius fore credo si non Cydippe verba malo incisa ei recitaret, sed si ipse ea legeret, qua de causa quin restituendum sit

Neu falsam dicas esse, fac ipse legas!

equidem non dubito, cum praesertim *legas* in codd. recc. aliquot scriptum sit itaque fiat in *recitetur — legas* venusta quaedam gradatio. Cf. vs. 180: Fac modo polliciti conscia templa colas, vs. 203: Ordine fac referas, vs. 188: Exciderant animo foedera lecta tuo, XIII. 144: Et dicet 'referas ista fac arma Iovi'!

XXI. Cydippe Acontio.

45. Ei mihi! coniugii tempus crudelis ad ipsum
Persephone nostras pulsat acerba fores!

Spectant versus ad Ep. XX. 109 sq.:

hoc est, mihi crede, quod aegra
Ipso nubendi tempore saepe iaces.

Sed quid *crudelis*? Epitheton ad *Persephone* esse nequit, quia mox sequitur *acerba*, neque *coniugii crudelis* sensum praebet huic loco aptum. Alterutrum statuamus necesse est, ut aut sit vocativus, quo Cydippe Acontium compellet, aut glossa vocis *acerba*, quae primum supra hoc vocabulum scriptum, deinde detruserit vocabulum in hexametro, sub quo depictum fuerit.

99. Miror et innumeris structam de cornibus aram
Et de qua pariens arbore nixa deast,

Burmann scripsit: Et *dea* qua pariens arbore nixa *fuit*, Palmer

Digitized by Google

in Commentario legendum censet: Et *te* qua pariens arbore nixa deast. Hanc coniecturam quodammodo commendat Ep. XVI. 58: Et fata prospiciens arbore nixus eram.

219. Argenti color est inter convivia talis,
Quod tactum gelidae frigore pallet aquae.

Lege: Quod tactum gelidA frigore pallet aquA. Vas argenteum non pallet, ubi tangitur frigore gelidae aquae, sed frigore pallet, ubi tangitur gelida aqua. Praeterea 'frigore gelidae aquae' propter molestam abundantiam per se damnanda est copulatio.

Scribebam Traiecti ad Rhenum
Feriis Aestivis a. 1904.

AD PLUTARCHUM.

Cicer. c. 24 (Sint.) Erat Cicero haud parcus laudator, et lepide salseque laudare solebat. Afferuntur et alia exempla et hoc: τὸν δὲ Θεόφραστον εἰώθειν τρυφὴν ἰδίαν ἀποκαλεῖν. Si audire potuisset Theophrastus *proprium* (vel peculiarem) *luxum* se dici, insani hominis contumeliam putasset, non faceti praeconium. Emenda: τροφὴν ἡδεῖαν. Bonus philosophus nutrit legentium mentes, est mentis nutrimentum; si vero etiam salsus est et lectu iucundus (qualem fuisse auctorem τῶν χαρακτήρων quis neget?) *gratus dulcisque cibus* dici potest.

Cat. Min. 21 (Sint.) λέγεται δὲ, πολλῶν ὑπὸ σπουδῆς καὶ φιλοφροσύνης ὠθουμένων πρὸς αὐτὸν, ἐν κινδύνῳ γενόμενος μόλις ἐξικέσθαι διὰ πλῆθος εἰς τὴν ἀγοράν. *Periculi* hic mentio vix apta est. Lenissima emendatione lege κλυδῶνι.

Cat. Min. 28 (Sint.) ὁρῶν ὁ Μέτελλος ... τὸν δῆμον ἡττώμενον πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τρεπόμενον. Corrupta haec esse constat, neque tamen Sintenisii gravis adhibenda medicina καὶ τρεπόμενον delentis. Lenissima transpositione egregius restituitur sensus: ἡττώμενον καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τρεπόμενον: persuaderi sibi patiebatur plebs et ad communem se convertebat utilitatem.

J. J. H.

Digitized by Google

THUCYDIDEA.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

(*Continuantur e T. XXX p.* 33).

THUCYDIDIS HISTORIAE. Recensuit CAROLUS HUDE HAUNIENSIS. Lipsiae 1901.

V c. 3 § 2.

οἱ δ' Ἀθηναῖοι φθάνουσιν οἵ τε ἀπὸ τῶν νεῶν ἐλόντες τὴν Τορώνην καὶ ὁ πεζὸς ἐπισπόμενος αὐτοβοεί, κατὰ τὸ διῃρημένον τοῦ παλαιοῦ τείχους ξυνεσπεσών.

Perperam optimi codd. A et B, quos in editione sua secutus est Bekkerus: τείχους τοῦ παλαιοῦ. Vocabulorum in opere Thucydideo a scribis neglegenter transpositorum apparatus Hudianus exempla praebet sexcenta. Hoc ipso loco cum adv. αὐτοβοεί, ut recte vidit Kruegerus, neque cum partic. ἐπισπόμενος, a quo nunc proxime abest, neque cum ξυνεσπεσών apte iungi possit, num nimis audaces videbimini corrigentes:

οἵ τε ἀπὸ τῶν νεῶν ἐλόντες τὴν Τορώνην αὐτοβοεὶ καὶ ὁ πεζὸς ἐπισπόμενος κτλ.?

αὐτοβοεὶ αἱρεῖν, κρατεῖν sim. saepius occurrunt et alibi et praesertim apud nostrum (cf. II, 81; III, 113; VIII, 23 et 62). Nec quidquam huc facere patet locum a Classenio allatum ad lectionem traditam tuendam III, 74 § 2: δείσαντες οἱ ὀλίγοι μὴ αὐτοβοεὶ ὁ δῆμος τοῦ τε νεωρίου κρατήσειεν ἐπελθὼν καὶ σφᾶς διαφθείρειεν.

Digitized by Google

V c. 8 § 2 seq.

<ὁ Βρασίδας> ἐπέξοδον μὲν καὶ ἀντίταξιν οὐκ ἐποιήσατο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, δεδιὼς τὴν αὐτοῦ (male HUDIUS cum libris melioribus *αὐτοῦ*) *παρασκευὴν καὶ νομίζων ὑποδεεστέρους* a) *εἶναι .... τέχνῃ δὲ παρεσκευάζετο ἐπιθησόμενος.*

εἰ γὰρ δείξειε τοῖς ἐναντίοις τό τε πλῆθος καὶ τὴν ὅπλισιν .... τῶν μεθ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἡγεῖτο μᾶλλον περιγενέσθαι ἢ ἄνευ προόψεώς τε αὐτῶν καὶ [μὴ] ἀπὸ τοῦ ὄντος καταφρονήσεως.

a) *ὑποδεέστερος* Portus: recte fortasse.

„Locus difficillimus", si audis Classenium, qui multorum ingenia multum exercuit. Tolle particulam negativam saepissime in libris iniuria invectam aut omissam: statim habebis sententiam ad interpretandum expeditissimam. „Quid faciendum isto *μή*"? iure rogat Dobraeus.

ἄνευ προόψεως enim, ut nemo non videt, idem significat atque *εἰ μὴ αὐτοὺς προΐδοιεν* et *ἄνευ καταφρονήσεως ἀπὸ τοῦ ὄντος* sive *ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς* [1]) quid aliud esse posset nisi *εἰ μὴ καταφρονήσειαν αὐτοὺς αἰσθόμενοι τὴν παρασκευὴν αὐτῶν καταδεεστέραν οὖσαν*?

Existimabat Brasidas se longe difficilius superiorem discessurum esse, si Atheniensibus suarum copiarum adspectum praebuisset itaque vero rerum statu ab adversariis cognito iis in contemptionem venisset. Quare satius ducebat *τέχνῃ* i. e. subito et necopinato impetu eos aggredi.

V c. 9 § 4.

ὅστις δὲ τὰς τοιαύτας ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων κάλλιστα ἰδὼν [*καὶ*] *ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται μὴ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαραταχθέντος ἢ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ' ἂν ὀρθοῖτο.*

Persaepe apud historicos et oratores Graecos legentem impedit coniunctio *καὶ* inepte a librariis invecta. Vide exempla quae collegimus Mnemos. Vol. XXX p. 22. Hoc loco ad *καὶ ἅμα* Classenius satis obscure annotat: „*καὶ verbindet die adverb. Bestimmung πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν mit dem gleichfalls bestimmen-*

1) Cf. VI, 34: *εἰ ἴδοιεν παρὰ γνώμην τολμήσαντας τῷ ἀδοκήτῳ μᾶλλον ἂν καταπλαγεῖεν ἢ τῇ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς δυνάμει.*

Digitized by Google

den partic. ἰδών. Aliis interpretibus καὶ ἅμα idem valet quod Germanorum *auch zugleich*. Sed iam Poppo observavit hac sensententia requiri ἅμα καί.

Mihi coniunctioni hic nullus locus esse videtur.

In sequentibus quoque, nisi fallor (§ 6 s. f.): ἐγὼ μὲν ἔχων τοὺς μετ' ἐμαυτοῦ [καὶ] φθάσας, ἐὰν δύνωμαι, προσπεσοῦμαι δρόμῳ κατὰ μέσον τὸ στράτευμα, coniunctio melius abesset.

V c. 15 § 1.

ταῦτ' οὖν ἀμφοτέροις αὐτοῖς λογιζομένοις ἐδόκει ποιητέα εἶναι ἡ ξύμβασις, καὶ οὐχ ἧσσον τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ τῆς νήσου κομίσασθαι a). ἦσαν γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται αὐτῶν πρῶτοί τε καὶ ὁμοίως b) σφίσι ξυγγενεῖς.

a) κομίσασθαι delendum esse suspicatur Dobraeus nisi ὥστε subaudiatur ut in exemplis apud Porsonum ad Med. 1396.

b) ὁμοίως cit. Reiske; ὁμοίοις Bekker; οἱ πλείους parum feliciter Hudius.

Extrema omnium consensu corrupta sunt (vide Classen, Anhang p. 183). Iusto audacius Badhamus tentavit:

ἐκ τῆς νήσου· κομίσασθαι γὰρ ἔμελλον οἱ Σπαρτιατῶν πρῶτοί τε καὶ ὁμοῖοι τοὺς σφίσι ξυγγενεῖς. Equidem collato PLUT., qui manifesto sequitur Thucydidem, *v. Niciae* c. 10 (οἱ γὰρ ἐκ Πύλου κομισθέντες ἦσαν ἐξ οἴκων τε πρώτων τῆς Σπάρτης, καὶ φίλους καὶ ξυγγενεῖς τοὺς δυνατωτάτους ἔχοντες), coniecerim:

ἦσαν γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται αὐτῶν πρῶτοί τε καὶ ⟨τοῖς⟩ ὁμοίοις φίλοι ⟨καὶ⟩ ξυγγενεῖς.

ad οἱ Σπαρτιᾶται αὐτῶν cf. IV c. 38 s. f.: καὶ Σπαρτιᾶται τούτων (scil. τῶν ὑπ' Ἀθηναίων ἐκ τῆς νήσου κομισθέντων) ἦσαν.... περὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν.

Schol.: ἦσαν γάρ τινες αὐτῶν Σπαρτιᾶταί τε καὶ πρῶτοι καὶ τοῖς πρώτοις ξυγγενεῖς. ὡς τὸ εἰκὸς οὖν οἱ ξυγγενεῖς αὐτῶν σπουδὴν ἐποιοῦντο.

V c. 26 § 4. Cf. DION. HALIC. περὶ Θουκυδίδου p. 838.

.... καὶ τοῖς ἀπὸ χρήσμῶν τι ἰσχυρισαμένοις μόνον δὴ τοῦτο ἐχυρῶς ξυμβάν. αἰεὶ γὰρ ἔγωγε μέμνημαι, καὶ ἀρχομένου τοῦ πολέμου καὶ μέχρι οὗ ἐτελεύτησε, προφερόμενον ὑπὸ πολλῶν ὅτι τρὶς ἐννέα ἔτη δέοι γενέσθαι αὐτόν.

Vehementer dubito de sinceritate lectionis προφερόμενον. Cor-

Digitized by Google

rexerim: προφαινόμενον. Praedicendi sensu enim in omni graecitate usu tritum est προφαίνειν unde προφάντωρ, πρόφαντις = προφήτης, προφῆτις et in φέρειν et φαίνειν cum compositis quoties titubant librarii! προφέρειν autem, quod in oraculis et vaticinationibus haud ita raro occurrit, non praedicendi sed *praecipiendi* et *imperandi* vim habet, qua sententia etiam προτιθέναι usurpatur [1]).

Vide e. c. HEROD. V c. 63:

οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐν Δελφοῖσι κατήμενοι ἀνέπειθον τὴν Πυθίην χρήμασι, ὅκως ἔλθοιεν Σπαρτιητέων ἄνδρες εἴτε ἰδίῳ στόλῳ εἴτε δημοσίῳ χρησόμενοι, προφέρειν σφι τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν,

ubi Bekkerus iniuria coniecit προφαίνειν. Cf. Arist. de Rep. Ath. VIII, 7.

HEROD. IV c. 151:

χρεωμένοισι δὲ τοῖσι Θηραίοισι προέφερε ἡ Πυθίη τὴν ἐς Λιβύην ἀποικίην.

nec non AESCH. *Agam.* vs. 955: προυνεχθέντος ἐν χρηστηρίοις.

V c. 27 s. f.

Ictis quinquaginta annorum foederibus ceteri legati Peloponnesii continuo domum abeunt. Corinthii vero Argos profecti Argivis persuadere student ut civitates Graecas minores in foedus recipiant.

Κορίνθιοι δὲ .... πρῶτον λόγους ποιοῦνται πρός τινας τῶν ἐν τέλει ὄντων Ἀργείων ὡς χρὴ .... ὁρᾶν τοὺς Ἀργείους ὅπως σωθήσεται ἡ Πελοπόννησος καὶ ψηφίσασθαι τὴν βουλομένην πόλιν τῶν Ἑλλήνων .... πρὸς Ἀργείους ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι, ὥστε τῇ ἀλλήλων ἐπιμαχεῖν, ἀποδεῖξαι δὲ ἄνδρας ὀλίγους ἀρχὴν αὐτοκράτορας καὶ μὴ πρὸς τὸν δῆμον τοὺς λόγους εἶναι, τοῦ μὴ καταφανεῖς γίγνεσθαι τοὺς μὴ πείσαντας τὸ πλῆθος.

Haerent vv. dd. in voce ἀρχὴν quam alii aliter frustra explicare conantur, alii malunt expungere. Quid si mutata terminatione scribamus:

ἀποδεῖξαι ἄνδρας ὀλίγους ἀρχὰς αὐτοκράτορας? Cf. V c. 84: οἱ Μήλιοι πρὸς μὲν τὸ πλῆθος οὐκ ἤγαγον, ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς ὀλίγοις λέγειν ἐκέλευον περὶ ὧν ἥκουσιν.

---

1) Belgice: *iemand iets voorhouden, iemand iets onder het oog brengen.*

Digitized by Google

Scholiasta ad vv. *μὴ πρὸς τὸν δῆμον τοὺς λόγους εἶναι* annotat: *τοὺς σπενδομένους τοῖς Ἀργείοις μὴ τῷ δήμῳ διαλέγεσθαι ἀλλὰ τοῖς αὐτοκράτορα ἔχουσιν ἀρχήν.*

οἱ ἔχοντες ἀρχὴν αὐτοκράτορα autem qui aliter graece appellari possunt nisi *ἀρχαὶ* sive *ἄρχοντες αὐτοκράτορες*?

Xenoph. *Anab.* VI c. 1 § 21: *τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμήματα ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα.*

V c. 34 § 2.

τοὺς δ' ἐκ τῆς νήσου ληφθέντας σφῶν καὶ τὰ ὅπλα παραδόντας, δείσαντες μή τι διὰ τὴν ξυμφορὰν νομίσαντες ἐλασσώσεσθαι a) *[καὶ ὄντες ἐπίτιμοι] νεωτερίσωσιν, ἤδη καὶ ἀρχάς τινας ἔχοντας ἀτίμους ἐποίησαν, ἀτιμίαν δὲ τοιάνδε ὥστε μήτε ἄρχειν μήτε πριαμένους τι ἢ πωλοῦντας κυρίους εἶναι. ὕστερον δ' αὖθις χρόνῳ ἐπίτιμοι ἐγένοντο.*

a) *ἐλασσώσεσθαι* corr. Herwerdenus: *ἐλασσωθήσεσθαι* codd.

A contextu aliena esse vv. *καὶ ὄντες ἐπίτιμοι* certo indicio est vitiosa sedes. Accedit quod *δείσαντες μή τι ὄντες ἐπίτιμοι νεωτερίσωσιν ἤδη καὶ ἀρχάς τινας ἔχοντας ἀτίμους ἐποίησαν* tautologia est quovis scriptore indigna.

In oculos incurrit verba inducta fluxisse e sententia sequenti: *ὕστερον δ' αὖθις χρόνῳ ἐπίτιμοι ἐγένοντο.*

V c. 50 § 3.

ὅμως δ' οἱ Ἠλεῖοι δεδιότες μὴ βίᾳ θύωσι (οἱ Λακεδαιμόνιοι), ξὺν ὅπλοις τῶν νεωτέρων φυλακὴν εἶχον.

ξὺν ὅπλοις τῶν νεωτέρων φυλακὴν ἔχειν — vv. dd. multa cum libertate vertunt: *cum armata iuventute* — Classenio non sine causa esse videbatur: *„ein sehr ungewöhnlicher Ausdruck"*. Equidem mihi persuasum habeo Thucydidis manum fuisse: *ξὺν ὅπλοις τῶν* NϵΩN *φυλακὴν ἔχειν*, puta: *νεῶν templorum*, scribam vero alias res agentem intellexisse *iuvenum* itaque dedisse *νέων* idque deinde ab erudito quodam magistello secundum usum Atticum et Thucydideum docte refictum esse in *νεωτέρων*.

Operae pretium est inspicere Grammatici Meermanniani *περὶ Ἀττθίδος* § 13, ubi legimus:

τὰ συγκριτικὰ πολλάκις ἀντὶ ἁπλῶν λαμβάνει, νεώτερος ἀντὶ τοῦ νέος.

Digitized by Google

Verissima haec est observatio. Componito mihi aliquis e. g. Thuc. VI c. 28 § 1, c. 38 § 5; VIII c. 65 § 2.

.... ἀγαλμάτων περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδιᾶς καὶ οἴνου γεγενημέναι.

καὶ δῆτα, ὃ πολλάκις ἐσκεψάμην, τί καὶ βούλεσθε, ὦ νεώτεροι;

Ἀνδροκλέα .... ξυστάντες τινὲς τῶν νεωτέρων κρύφα ἀποκτείνουσιν.

V c. 58 § 1.

Ἀργεῖοι δὲ προαισθόμενοι [τό τε πρῶτον] τὴν παρασκευὴν τῶν Λακεδαιμονίων [καὶ][a] ἐπειδὴ ἐς τὸν Φλειοῦντα βουλόμενοι τοῖς ἄλλοις προσμεῖξαι ἐχώρουν, τότε δὴ ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοί.

a) καὶ delet Classen: tuetur Stahl.

Locus misere turbatus, cuius difficultatem in clara luce ponunt tam scholiorum quam recentiorum interpretum vel peritissimorum explicationes variae et impeditae:

Scholl.: Ἀργεῖοι προαισθόμενοι τήν τε πρώτην τῶν Λακεδαιμονίων παρασκευήν, καὶ αὖθις προσχωροῦντας τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ Φλιοῦντος ὑπὲρ τοῦ τοῖς ἰδίοις συμμῖξαι συμμάχοις, τότε καὶ αὐτοὶ ἐξεστράτευσαν. ἔνιοι δὲ τὸ τότε πρῶτον ᾠήθησαν σημαίνειν ἐν τῷ τότε καιρῷ [1]).

Heilmann interpretatur:

„Die Argiver, welche die Zurüstungen der Lakedämonier *theils anfänglich schon* gemerkt hatten, theils jetzo, da sie sich um zu den übrigen zu stossen nach Phlius zogen, *von neuem gewahr wurden* (mente igitur supplet: τοῦτ' αἰσθόμενοι vel simile quid), rückten nunmehr auch ins Feld."

Classen:

„Nachdem die Argiver *zwar schon gleich zu Anfang* von den kriegerischen Anstalten der Lakedämonier Kunde erhalten hatten, zogen sie doch erst, als jene den Marsch nach Phlius antraten .... aus."

Mihi probabile videtur vv. τό τε πρῶτον vel potius τότε πρῶτον insiticia esse nec aliud quidquam nisi futile lectoris interpretamentum in ora libri ad τότε δὴ ἐξεστράτευσαν appo-

1) Eadem scholiastarum explicatio recurrit Thuc I c 58 et II c 84, ubi κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον post τότε δὴ in textum irrepsit. Cf. Herw. *Stud. Thuc.* p. 12.

Digitized by Google

situm, deinde alienissimo loco, ut fit, susceptum in textum. Quo facto, cum distinguerent τό ΤΕ, coniunctio ΚΑΙ ante ἐπειδὴ necessarium fulcrum videbatur.

V c. 60 § 1.

καὶ οἱ μὲν ταῦτ' [εἰπόντες] .... ἀΦ' ἑαυτῶν καὶ οὐ τοῦ πλήθους κελεύσαντος εἶπον a)

a) ἀπῆλθον cit. Naberus.

„atque hi quidem sua sponte, non autem populi inssu haec dixerunt."

Suspicor scribam per errorem bis pro semel exaravisse εἶπον in hunc modum:

καὶ οἱ μὲν ταῦτ' εἶπον ἀΦ' ἑαυτῶν .... κελεύσαντος εἶπον; deinde correctorem primum indicativum, qui expungendus erat, temere mutasse in participium.

V c. 61 s. f.

οἱ δ' Ὀρχομένιοι .... ξυνέβησαν ὥστε ξύμμαχοί τε εἶναι καὶ δμήρους σΦῶν τε αὐτῶν δοῦναι Μαντινεῦσι καὶ a) οὓς κατέθεντο Λακεδαιμόνιοι παραδοῦναι.

a) καὶ Μαντινεῦσι καὶ Cod. C.

Perperam hodie a Hudio et aliis plerisque editur: Μαντινεῦσι καί: sententia procul dubio requirit: καὶ Μαντινεῦσι οὓς κατέθεντο Λακεδαιμόνιοι παραδοῦναι. Cur enim Orchomenii obsides darent Mantinensibus?

Recte de hoc loco olim iudicavit Oordtius noster ὁ μακαρίτης [1]).

V c. 76 § 3.

ἐβούλοντο δὲ πρῶτον σπονδὰς ποιήσαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους αὖθις ὕστερον καὶ ξυμμαχίαν καὶ οὕτως ἤδη τῷ δήμῳ ἐπιτίθεσθαι.

Altero καὶ secluso naturalem verborum ordinem sic restituito:

ἐβούλοντο δὲ πρῶτον σπ. ποιήσαντες πρὸς τ. Λ. καὶ αὖθις ὕστερον ξυμμαχίαν, οὕτως ἤδη τ. δ. ἐπιτίθεσθαι.

---

1) J. W. G. van Oordt, *Over de uitwendige politiek van Griekenland gedurende het tijdvak van Xenophon's Hellenica.* Lugd. Bat. 1852 p. 138.

Digitized by Google

V c. 87. Cf. DION. HALIC. *περὶ Θουκυδίδου* p. 908, 12.

ΑΘ. *εἰ μὲν τοίνυν ὑπονοίας τῶν μελλόντων λογιούμενοι ἢ ἄλλο τι ξυνήκετε ἢ ἐκ τῶν παρόντων καὶ ὧν ὁρᾶτε περὶ σωτηρίας βουλεύσοντες* a) *τῇ πόλει, παυοίμεθ' ἄν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦτο, λέγοιμεν ἄν.*

a) *βουλεύσΑντες* male plerique codd. tam Thuc. quam Dion. Halic.

Quis homo sanus, qui hoc agit, recte intellegere se fatebitur monstrum lectionis: *εἰ ξυνήκετε λογιούμενοι ὑπονοίας τῶν μελλόντων ἢ ἄλλο τι ἢ βουλεύσοντες ἐκ τῶν παρόντων κτλ.* Nemo quisquam, opinor.

Nec quidquam praesidii est in loco plane diverso II c. 16 s. f. a Classenio laudato:

ἐβαρύνοντο .... οἰκίας τε καταλείποντες καὶ ἱερά .... δίαιτάν τε μέλλοντες μεταβάλλειν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ πόλιν τὴν αὐτοῦ ἀπολείπων (L. *ἀπολείπειν*) *ἕκαστος*, ubi ipse *οὐδὲν ἄλλο ἢ* vertit: *so gut wie.*

Fac in archetypo lectionem traditam *ἢ ἄλλο τι* ΗΑΛΛΟΤΙ casu quodam natam esse e literarum ductibus haud dissimilibus adverbii *μᾶλλον* ΜΑΛΛΟΝ et mecum lege:

εἰ μὲν τοίνυν ὑπονοίας τῶν μελλόντων λογιούμενοι μᾶλλον ξυνήκετε ἢ ἐκ τῶν παρόντων καὶ ὧν ὁρᾶτε περὶ σωτηρίας βουλεύσοντες τῇ πόλει, παυοίμεθ' ἄν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦτο, λέγοιμεν ἄν.

Eadem medicina in Thucydide aliis quoque locis et adhibita est et adhuc adhibenda. Rescripsit e. c. Naberus II c. 8 § 3 et c. 17 § 2: *ξυμβῆναι* pro *σημῆναι*; Cobetus V c. 4 s. f. *οἰόμενος οὐκ ἂν πείθειν αὐτοὺς* pro *αἰσθόμενος*; ipse IV c. 18 § 4 pro *ξυνεῖναι* restitui quod sententia flagitat: *ξυμβῆναι*. Nec aliter tractandum videtur insequentis capitis initium.

V c. 88. Cf. DION. HALIC. *περὶ Θουκυδίδου* p. 909, 1.

ΜΗΛ. *εἰκὸς μὲν καὶ ξυγγνώμη ἐν τῷ τοιῷδε καθεστῶτας ἐπὶ πολλὰ καὶ λέγοντας καὶ δοκοῦντας τρέπεσθαι.*

Classen vertit: *im Reden so gut wie im Nachdenken.* Male factum quod verbum *δοκεῖν* numquam significat *nachdenken.* Naber primus vidit quod vv. contextus postulat et *δρῶντας* coniecit. Nescio tamen an praeferendum sit *ποιοῦντας* quod ad formam vitiosae scripturae aliquanto propius accedit.

Digitized by Google

V c. 89.

ΑΘ. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε αὐτοὶ μετ' ὀνομάτων καλῶν .... λόγων μῆκος ἄπιστον παρέξομεν, οὐθ' ὑμᾶς ἀξιοῦμεν .... ὡς ἡμᾶς οὐδὲν ἠδικήκατε λέγοντας οἴεσθαι πείσειν, τὰ δυνατὰ δ' ἐξ ὧν ἑκάτεροι ἀληθῶς φρονοῦμεν * διαπράσσεσθαι ἐπισταμένους πρὸς εἰδότας ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀναγκης κρίνεται, δυνατὰ δ' οἱ προύχοντες προστάσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν.

Recte Cobetus coll. schol. pro πράσσουσι, quod exhibent libri MSS., correxit προστάσσουσι; vv. πράγματα et προστάγματα quoque frequenter confunduntur. Ceterum in toto hoc capite nihil est quod emendationis aut longioris explicationis indigeat nisi quod necessario revocandum videtur: ΔΕΙ διαπράσσεσθαι. Infinitivus διαπράσσεσθαι enim vix ac ne vix quidem pendere potest ab indicativo ἀξιοῦμεν neque cum Poppone ex antecedentibus mente supplendum est ὑμᾶς verum ἑκατέρους.

V c. 97.

ΑΘ. δικαιώματι γὰρ οὐδετέρους ἐλλείπειν ἡγοῦνται, κατὰ δύναμιν δὲ τοὺς μὲν περιγίγνεσθαι, ἡμᾶς δὲ φόβῳ οὐκ ἐπιέναι· ὥστε ἔξω καὶ τοῦ πλειόνων ἄρξαι καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἡμῖν διὰ τὸ καταστραφῆναι ἂν παράσχοιτε, ἄλλως τε καὶ * νησιῶται ναυκρατόρων, καὶ ἀσθενέστεροι ἑτέρων ὄντες [εἰ] μὴ περιγένοισθε.

Verisimillimum est Thucydidem dedisse: ἄλλως τε καὶ ⟨εἰ⟩ νησιῶται ναυκρατόρων, καὶ ἀσθενέστεροι ἑτέρων ὄντες, μὴ περιγένοισθε.

V c. 103 § 1.

ΑΘ. ἐλπὶς δὲ * κινδύνῳ παραμύθιον οὖσα τοὺς μὲν ἀπὸ περιουσίας χρωμένους αὐτῇ, κἂν βλάψῃ, οὐ καθεῖλε, τοῖς δ'ες * ἅπαν τὸ ὕπαρχον ἀναρριπτοῦσι (δάπανος γὰρ φύσει) ἅμα τε γιγνώσκεται σφαλέντων καὶ ἐν ὅτῳ ἔτι φυλάξεταί τις αὐτὴν γνωρισθεῖσαν οὐκ ἐλλείπει.

Aut cum Proclo (*Schol. Hesiod. opp.* 94), Stobaeo (*Flor.* II p. 326 *ed. Mein.*), Dion. Halic. (περὶ Θουκυδίδου p. 913, 11) scribendum κινδύνου (κινδύνων) παραμύθιον aut supplendum ⟨ἐν⟩ κινδύνῳ.

Paulo infra inter ἐς et ἅπαν intercidisse credo quod ante

Digitized by Google

ἅπαν facillime intercidere poterat: απαξ. Restitue: τοῖς δ' ἐς-⟨άπαξ⟩ ἅπαν τὸ ὕπαρχον ἀναρρ. In vulgus notum est Aeschyleum illud:

κρεῖσσον γὰρ εἰσάπαξ θανεῖν
ἢ τὰς ἀπάσας ἡμέρας πάσχειν κακῶς.

V c. 105 s. f.

καίτοι οὐ πρὸς τῆς ὑμετέρας νῦν ἀλόγου σωτηρίας ἡ τοιαύτη διάνοια.

Ad hunc locum BADHAMUS *Mnemos. N. S.* II p. 296 annotavit: „Salus ipsa numquam, sed interdum spes salutis ἄλογος videtur". Et recte quidem ille. Quod autem addit „itaque ferri nequit ἀλόγου, sed delendumne sit an corrigendum et quomodo hoc faciendum sit hucusque me nescire fateor" — conducit diligentius quam factum est ultima Meliorum verba conferre in capite superiore: καὶ οὐ παντάπασιν οὕτως ἀλόγως θρασυνόμεθα. Quae cum in fine orationis addantur ἐπιλογικῶς, crediderim potius Thucydidem scripsisse: καί⟨τοι⟩ οὐ παντάπασι κτλ. *proinde, itaque.*

Contenderant MELII se merito confidere posse deorum immortalium auxilio et armis Lacedaemoniorum atque hisce verbis dicendi finem fecerant:

καί⟨τοι⟩ *proinde* οὐ παντάπασιν οὕτως ἀλόγως θρασυνόμεθα.

Ad haec ATHENIENSES respondent spem Meliorum vanam esse argumentationemque sic absolvunt:

καίτοι *itaque* [οὐ] πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας νῦν ἄλογος ἡ τοιαύτη διάνοια.

Quid multa? Inducta particula negativa et voce σωτηρίας in suam sedem restituta lege ἄλογος pro ἀλόγου et salva res est.

V c. 111 § 1.

ΑΘ. τούτων μὲν καὶ πεπειραμένοις ἄν τι γένοιτο ⟨ἡμῖν⟩ a) καὶ ὑμῖν [καὶ] b) οὐκ ἀνεπιστήμοσιν ὅτι οὐδ' ἀπὸ μιᾶς πώποτε πολιορκίας Ἀθηναῖοι δι' ἄλλων c) φόβον ἀπεχώρησαν.

a) ἡμῖν add. Badham; b) καὶ male e libris MSS. in textum recepit Hudius; c) ἰδίων cit. Naber.

Miror neminem adhuc coniecisse: δι' ἄλλΟΝ φόβον, *ob alium metum*, ut est apud Tacitum, *ob aliud periculum.*

Digitized by Google

Ibidem § 2.

πολλήν τε ἀλογίαν τῆς διανοίας παρέχετε, εἰ μὴ μεταστησάμενοι ἔτι ἡμᾶς ἄλλο τι τῶνδε σωφρονέστερον γνώσεσθε.

Imo παρέξετε.

Ibidem § 3.

οὐ γὰρ δὴ ἐπὶ γε τὴν ἐν τοῖς αἰσχροῖς καὶ προύπτοις κινδύνοις πλεῖστα διαφθείρουσαν a) ἀνθρώπους αἰσχύνην τρέψεσθε.

a) διαφθείρασαν cit. Naber.

Aut in ordinem receptam aut saltem in calce commemoratam oportuit emendationem Reiskianam: ἐν τοῖς ἐσχάτοις ..... κινδύνοις.

SALLUSTIUS.

SALL. BELL. IUG. 106. 4: *ceterum ab eodem monitus, uti noctu proficiscerentur, consilium adprobat; ac statim milites cenatos esse in castris, ignis quam creberrumos fieri, dein prima vigilia silentio egredi iubet.*

Ad dicendi formulam *milites cenatos esse iubet* Schmalz recte attulit Liv. XXVIII. 14: *tesseram dedit, ut ante lucem viri equique curati pransi essent*, ita ut opus non sit cum editore quodam credere *esse* et *fieri* infinitivos historicos esse; quibus rerum indicaretur festinatio. At tamen *in castris* ad *cenatos esse* absurde positum est: aut virgula traiecta legendum esse arbitror *cenatos esse, in castris ignis* aut verba *in castris* omnino inducenda sunt. Similis res narratur apud Liv. XXI. 32. 12. Nova interpretatio F. Perschinkae (in Alb. Gratul. E. Bormanni, Vindob. 1902): „die Soldaten sollten nach der Mahlzeit sich im Lager halten" propter verborum ordinem mihi quidem valde displicet.

SALL. BELL. IUG. 113. 5: *cum paucis amicis et quaestore nostro quasi obvius honoris causa procedit in tumulum facillumum visu insidiantibus.*

Quasi non suum locum obtinet, quod cum ad *honoris causa* pertineat, ita verba transponenda videntur: *quasi honoris causa obvius procedit.*

P. H. D.

Digitized by Google

ADNOTATIONES CRITICAE

AD

LYSIAE ORATIONES.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Constat inter omnes maximam deberi pueris reverentiam et sedulo esse cavendum ne quid in schola pravi addiscant, nec tamen minus, ubi ad ipsam rem ventum est, incredibile dictu est quam sint inter se pugnantes hominum opiniones de iis quibus acuta et generosa iuventus imbui atque in schola erudiri debeat. Veluti in Germania ambigunt viri docti conveniatne in gymnasiis tractare et interpretari primam Lysiae orationem. Rauchensteinius, qui optime est de oratore meritus — sed stricto sensu Germanus hic non erat, sed Helvetius — anceps haesit quid statueret in *Annalibus Fleckeisenii* XCVII p. 604, sed quam de adulterio causam inter selectas orationes olim receperat, eam paucis annis post non repetivit, sed pudice eliminavit. Qui post venit Fuhrius hoc exemplum secutus est itemque Frohbergerus, in minore utique editione, et post Frohbergerum Gebauerius omiserunt in sylloge id quod primo loco quaesiveris. Contra in his terris iam ante annos quadraginta Herwerdenus orationem de Caede Eratosthenis peculiari editione gymnasiis nostris commendavit, neque hodie, uti opinor, praeceptores insigne specimen Atticae elegantiae ab scholis suis exsulare iusserunt, etiamsi fortasse pueris permixtae iam grandes puellae in iisdem subselliis magno numero sederent. Ἀλλὰ τίη

Digitized by Google

μοι ταῦτα Φίλος διελέξατο θυμός; iamdudum est ex quo nullos ipse discipulos habeo. Ipsum oratorem spectemus.

I. ΤΠΕΡ ΤΟΥ ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΟΥΣ ΦΟΝΟΥ.

§ 6: οὕτω διεκείμην ὥςε μήτε λυπεῖν μήτε λίαν ἐπ' ἐκείνῃ εἶναι. De loci sententia non dubitatur; eleganter ut solet vertit Bakius *Schol. Hyp.* II p. 197: „hoc animo eram, hoc mihi ipse imperabam: neque molestus esto uxori, neque nimis in ipsius potestate esto, ut ipsa faciat quid velit." Qui est ἐπὶ τῇ γυναικί, nupsit potius quam duxit et uxori ancillatur suae, ἐγήματο magis quam ἔγημε· notum hoc est. Ἐπί eo sensu apud Lysiam minime rarum est, veluti § 33: πᾶσαν ἐπ' ἐκείνοις τὴν οἰκίαν γεγονέναι, IV § 20: μὴ περιίδητε ἐπὶ τούτῳ γενόμενον, VII 16: ἐπ' ἐκείνοις ἦν ἐμὲ τιμωρήσασθαι· ad eandem normam Scaliger correxit XIII 58, Cobetus autem XX 24. Periit ἐπί sed alio sensu, XXV 2: ἃ ὑπὸ τῶν τριάκοντα γεγένηται τῇ πόλει, quod corrigendum ad eum modum quo legitur XXV 21: τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα γεγενημένων et XXVI 10: ἐπὶ τῶν τριάκοντα τοὔνομα ἐνεγέγραπτο. Verum in verbo λυπεῖν manca est oppositio idque etiam pellucet in Bakii versione. Quid sit λυπεῖν plane apparet § 11: ἐδυσκόλαινεν ὑπὸ τῆς θεραπαίνης ἐπίτηδες λυπούμενον, sed in illum locum nil tale cadit. Amabat Euphiletus uxorem suam, sed in amore mediam quandam viam servabat: neque in omnibus ei obsecundabat, nec perpetuo metuebat ne nova nupta rivali aurem praeberet: non, ut uno verbo idem dicam, suspiciosus erat. Cum hoc requiratur, alii alia coniecerunt: ἀπιςίᾳ λυπεῖν Frohbergerus, ἀπιςεῖν Bergkius, equidem incideram in ζηλοτΤΠΕΙΝ et nunc video Paulum R. Mullerum eandem correctionem proposuisse; nec tamen Thalheimius quidquam mutare ausus est, etiamsi satis evidens correctio esse videatur. Ita est: scribit Moeris: ζηλῶ Ἀττικοί, ζηλοτυπῶ Ἕλληνες, sed nimium morosus censor est: ζηλότυπος invenitur apud Aristophanem, ζηλοτυπία apud Aeschinem ipsumque verbum ζηλοτυπεῖν Plato habet Conviv. 213 D. Herwerdenus nil certi pronunciat.

§ 9: ἵνα δὲ μὴ κινδυνεύοι κατὰ τῆς κλίμακος καταβαίνουσα. Ad haec verba Herwerdenus adnotavit: „Pessima necesse est

Digitized by Google

fuerit scalae conditio." Minime assentior: erat, fateor, Euphiletus pauper, non quidem qualis est ille apud Alexidem ἐν Ὀλυνθίᾳ Athen. II p. 54 F:

ἔστιν ἀνήρ μοι πτωχός, κἀγώ
γραῦς καὶ θυγάτηρ καὶ παῖς υἱός
χἠδ' ἡ χρηστή, πένθ' οἱ πάντες,

sed erat mediocris vitae conditio. Dominus agellum fortasse arabat, cf. § 11 et 22; sed tota domus tres erant unaque tantum ancilla uxori praesto erat, cf. § 8, 37 et 40. Credamne propterea scalas fuisse vitiosas ut descendenti periculum esset? Non faciam. Nempe nostri homines duas scalarum species distinguunt et novit unusquisque quid intersit inter *échelle* et *escalier*; sed κλίμακος apud Graecos et scalarum apud Romanos unum idemque nomen est. Itaque patriarcha, Genes. XXVIII 12, in somnio κλίμακα sive scalas vidit, ubi nemo cogitabit de *scalario*, quod vocabulum Romani fortasse adhibuerunt, ubi magis diserte *escalier* volebant appellare; certe pellucet Francici nominis origo. Quid autem mirum, si maritus metuerit ne noctu uxor κινδυνεύοι scalas descendens, h. e. *échelle*. Parvula domus erat, οἰκίδιον § 9 et hodie quoque in pauperum domibus frequenter hoc modo escenditur. Quid sit κατῆλιψ, nescio. Sed rudera Pompeiana rem ulterius illustrabunt.

Est Lysiae fragmentum apud Rutilium Lupum de fig. I 21: „Rure rediens, iudices, homo maior natu, magno calore, vix sufferens viae molestiam, tamen his verbis egomet me consolor: Fer fortiter demum laborem: iam brevi domum venies exspectatus, excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor; ea sedulo ac blande praeministrando detrahet languorem et simul seniles nutriendo recuperabit vires. Haec me in itinere recogitatio prope confectum confirmabat. Postea vero quum domum veni, nihil earum rerum inveni, sed potius bellum intestinum ab uxore contra me comparatum." Consimile vides argumentum: quid autem si Rutilius ex hac oratione sumsisse sua videbitur? Fortasse lacuna fuit circa § 11, sicuti constat haud ita pauca periisse § 22.

§ 13: ἐκείνη δὲ ἀναξᾶσα καὶ ἀπιοῦσα προστίθησι τὴν θύραν

Digitized by Google

προσποιουμένη παίζειν καὶ τὴν κλεῖν ἐΦέλκεται. Expuncta coniunctione Halbertsma malebat ἀναςᾶσα ἀπιοῦσα, quod nimis mihi languere videtur: arridet ὡς ἀπιςοῦσα et satis nota est confusio particularum ὡς et καί. Gravior autem quaestio oritur de verbo ἐΦέλκεται. Quid verosimiliter scelestam mulierem dicemus fecisse? Ianuam extrinsecus occlusit ne maritus egredi posset; deinde ne forte Euphiletus ancillam advocaret, quae fores aperiret, etiam clavem secum tulit. Sed hoc non inest in verbis τὴν κλεῖν ἐΦέλκεται, quod, verum ut fatear, ne per se quidem intelligo quale sit. Contuli Aristoph. Thesm. 423:

οἱ γὰρ ἄνδρες ἤδη κλῃδία
αὐτοὶ Φοροῦσι κρυπτὰ κακοηθέςατα,
Λακωνίκ' ἄττα, τρεῖς ἔχοντα γομΦίους.

Est scholion ad hunc locum: Μένανδρος Μισουμένῳ·

Λακωνικὴ κλείς ἐςιν ὡς ἔοικέ μοι
περιοιςέα.

καί Φασιν ὅτι ἔξωθεν περικλείεται μοχλοῦ παρατιθεμένου ἤ τινος τοιούτου ὥςε τοῖς ἔνδον μὴ εἶναι ἀνοῖξαι. Adscripsit Meinekius Olympiodori testimonium ad Platon. Alcib. I p. 152 Creuz.: αἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων (γυναῖκες) ἐΦυλάττοντο, ὡς ἐδήλωσεν ἡ πάντολμος κωμῳδία, deinde affertur Menandri versiculus. Quid autem si apud Lysiam proinde verum est: τὴν κλεῖν ἀΦέλκεται. Nec negligendum revera esse γυναικωνῖτιν, in qua Euphiletus clausus retinetur.

§ 14: ἔΦασκε τὸν λύχνον ἀποσβεσθῆναι τὸν παρὰ τῷ παιδίῳ, εἶτα ἐκ τῶν γειτόνων ἐνάψασθαι. Haec est Codicis lectio quam servavit Thalheimius, cum reliqui fere editores Stephanum sequantur, qui coniecerit ἀνάψασθαι, sed quantum comperi neque hoc verbum neque illud tali significatione usu comprobatur. Solemne est in ea re ἐναύσασθαι. Iam Homerus: σπέρμα πυρὸς σαόων ἵνα μή ποθεν ἄλλοθεν αὖῃ. Diphilus ap. Athen. VI p. 238 F:

Ἀγνοεῖς ἐν ταῖς ἀραῖς
ὅ τι ἐςίν, εἴ τις μὴ Φράσει' ὀρθῶς ὁδόν,
ἢ πῦρ ἐναύσει', ἢ διαΦθείρει' ὕδωρ,
ἢ δειπνιεῖν μέλλοντα κωλύσαι τινά;

Nam quid inter ἐναύειν et ἐναύεσθαι intersit, in aprico est.

Digitized by Google

Phryn. Bk. p. 13. 19: *Αὔεσθαι πῦρ καὶ ἐναύεσθαι· Ἀριστοφάνης αὐόμενος, Κρατῖνος ἐναύεσθαι.* Euphiletus vicinum habebat cauponem, apud quem faces venales, § 24.

§ 16. Fortuitus hic latet hexameter: *μηδεμιᾷ πολυπραγμοσύνῃ προσεληλυθέναι με νόμιζε.* Item Demosth. Coron. § 143: *τὸν γὰρ ἐν Ἀμφίσσῃ πόλεμον, δι' ὃν εἰς Ἐλάτειαν — ἦλθε Φίλιππος.* Dem. Coron. § 198: *Ἑλλήνων ἀτυχήματ' ἐνευδοκιμεῖν ἀπέκειτο.* Dem. Fals. Leg. § 27: *τὴν ὅτ' ἀδωροδόκητος ὑπῆρχε προαίρεσιν αὐτοῦ.* Cf. Dobraei *Advers.* I p. 405 et Blassius *de Eloquentia Attica* III 1 p. 116.

§ 22: *ὡς ἐγὼ μεγάλοις ὑμῖν τεκμηρίοις ἐπιδείξω.* Hic miror quod Herwerdenus non reposuit *ἀποδείξω*, cum § 4 recte correxerit: *ἡγοῦμαι τοῦτό με δεῖν ἀποδεῖξαι.* Itidem perperam editur XXIV 1: *πειράτομαι τοῦτον ἐπιδεῖξαι ψευδόμενον.* Contra II 55: *μεγίστην ἀπέδειξαν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα*, requiro *ἐπέδειξαν*, sicuti sequenti paragrapho legitur: *τὴν αὐτῶν δύναμιν τοσαύτην ἐπιδείξαντες.* Itidem correxerim II 56, uti et XII 38: *ἀποδεικνύντες ὡς χρατιῶται ἀγαθοί εἰσιν*, ubi malo: *ἐπιδεικνύντες.* Vide utrumque verbum in una eademque paragrapho recte usurpatum III 4 et complura apud oratorem exempla sunt. Idem argumentum attigi ad Dionysium Halicarnassensem *Mnem.* 1901 p. 312.

§ 24: *ἀνεῳγμένης τῆς θύρας καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου παρεσκευασμένης.* Sunt qui delere malint coniunctionem *καί*· esto hoc; sed in participio levis remanet offensio, nam requiro: *προπαρεσκευασμένης.* De ipsius verbi significatione satisfaciet § 42: *οὐκ ἂν δοκῶ ὑμῖν καὶ θεράποντας παρασκευάσασθαι.*

§ 31: *τὴν αὐτὴν* (scil. *τιμωρίαν*) *καὶ ἐπὶ ταῖς παλλακαῖς ἠξίωσε γίγνεσθαι.* Supplebo: *τὴν αὐτὴν (ἥνπερ) καί.*

II. ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ.

§ 9: *ἵνα μὴ πρότερον εἰς τὴν αὐτῶν ἀπέλθωσι πατρίου τιμῆς ἀτυχήσαντες.* Molestum *πρότερον* Herwerdenus delere voluit;

Digitized by Google

Emperius commendavit λυπρότερον vel πικρότερον, Polacius πονηρότερον. Mihi unice placet προπετέστερον· sic Hyper. c. Dem. col. XXI. vs. 28: εἴ τι προπετέστερον ἔπραττον, et ubi non?

§ 13: ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν πεπονθότες. Praestat, opinor, προπεπονθότες.

§ 15: τὴν ἐξ ἁπάσης Πελοποννήσου στρατιὰν ἐλθοῦσαν ἐνίκων μαχόμενοι. De more hoc dictum oportuit ἐπελθοῦσαν.

§ 50: ἠξίουν αὐτοὶ μόνοι τὸν κίνδυνον ποιήσασθαι. Non video quid possit latere praeter ὑφίστασθαι.

III. ΠΡΟΣ ΣΙΜΩΝΑ.

§ 10: ἠπορούμην ὅ τι χρησαίμην τῇ τούτου παρανομίᾳ. At adversus παρανομίαν satis est in legibus praesidii; hinc cum Contio malim scribere: τῇ τούτου παροινίᾳ· sic § 19 dicuntur οἱ μετὰ τούτου παροινήσαντες. Ipse puer magis describitur παρανομίαν expertus esse § 5, 17 et 37.

§ 17: ἤδη δ' αὐτοῖς οὖσι παρὰ τὴν Λάμπωνος οἰκίαν· dictum hoc, credo, oportuit κατὰ τὴν Λ. οἰκίαν. Deinde quod mox sequitur ἀνόμως καὶ βιαίως ὑβρισθέντα, languere mihi videtur ac propterea coniicio: ἀνοσίως καὶ βιαίως, qua correctione itidem usus est Hertleinius X 22.

Permirum est quod narratur § 28: λέγει δ' ὡς ἡμεῖς ἤλθομεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὴν τούτου ὄστρακον ἔχοντες, καὶ ὡς ἠπείλουν αὐτῷ ἐγὼ ἀποκτενεῖν. Quale hoc est teli genus, de quo praeterea reus nil quidquam reponit, sed § 33 affirmat se venisse ἀπαράσκευον? Testulis iactis aliquem vulnerare possumus, sed frustra provocabitur ad Herodianum VII 12. 11: ἀναπηδῶντες εἰς τὰ δώματα, τῷ τε κεράμῳ βάλλοντες αὐτοὺς καὶ λίθων βολαῖς τῶν τ' ἄλλων ὀστράκων ἐλυμήναντο αὐτούς. Quo magis mireris, sequens Lysiae oratio in simillimo argumento versatur ibique ita legimus, nam paulo plura describenda sunt, IV 6: οὐδεὶς ὑμῶν ἀγνοεῖ ὅτι θᾶττον ἂν ἐγχειριδίῳ πληγεὶς ἀπέθανεν ἢ

Digitized by Google

πὺξ παιόμενος. Φαίνεται τοίνυν οὐδ' αὐτὸς αἰτιώμενος τοιοῦτόν τι ἔχοντας ἡμᾶς ἐλθεῖν, ἀλλ' ὀσράκῳ φησὶ πληγῆναι. Itaque, uti vides, alter vulneratus fuit, ἐπλήγη· deinde reus ita pergit: καίτοι φανερὸν ἤδη ἐξ ὧν εἴρηκεν, ὅτι οὐ πρόνοια γεγένηται. οὐ γὰρ (ἂν) οὕτως ἤλθομεν, ἀδήλου ὄντος εἰ παρὰ τούτῳ εὑρήσομεν [ὄσρακον ἢ] ὅτῳ αὐτὸν ἀποκτενοῦμεν, ἀλλ' οἴκοθεν ἔχοντες ἂν ἐβαδίζομεν. Lectio haud prorsus certa est: post Reiskium Thalheimius expunxit verba quae notavimus ὄσρακον ἤ, sed utcumque ea de re existimabitur, hic tamen videmus reum ad inimicum accessisse ἀπαράσκευον III 33 vel οὕτω, *sic temere*, IV 7. Hic cogita tecum quid inde sequatur, nam qui de altero loco recte statuet, recte quoque statuet de altero. Neuter reus cum telo venit, nec tamen plane inermis erat: poteratne tamen domo aliquid secum portare quo vim inferre posset et tamen suspicione careret? Poterat: inde a Solonis temporibus, omnes qui aliquid cupiebant videri, non tantum iudices, baculos gestabant, βακτηρίας, σκυτάλια: de eo more abunde satisfacient Interpretes ad Theophrasti Charact. 21. In Avibus locus est vs. 1281; in Ecclesiazusis vs. 74. Cum Lysia conferri poterit haud multum dissimilis Demosthenis Oratio contra Cononem; qui ibi rixantur sodales, dum vulnerant et vulnerantur, sine dubio baculos gestabant, nec tantum hoc faciebant elegantiores homines, sed quivis de plebe, veluti foenerator ille apud Demosthenem c. Pantaenetum § 52 ταχέως βαδίζει καὶ μέγα φθέγγεται καὶ βακτηρίαν φορεῖ. Itaque utrobique adversarius baculum invidioso nomine appellavit nec quidquam de ipsa re reus reponit. Ὄσρακον, uti mihi dabis, dici non potuit, sed vide quid coniiciam. Quid si baculus desinit in ferratam cuspidem, quemadmodum etiam hodie fit tum in his tum ἐν τοῖς ἀλεξιβροχίοις? Iam poterit actor odiose συράκιον dicere et apparet quantillum intersit inter ΟΣΤΡΑΚΟΝ et ΣΤΥΡΑΚΙΟΝ. Vocabulum habet Thucydides II 4 et de significatione non dubitabis coll. Plat. Lach. p. 183 E: κατηφίει τὸ δόρυ διὰ τῆς χειρὸς, ἕως ἄκρου τοῦ σύρακος ἀντελάβετο. Item Xenophon Hell. VI 2. 19: τὸν μέν τινα βακτηρίᾳ, τὸν δὲ τῷ σύρακι ἐπάταξεν. Secundum Harpocrationem Lysias vocabulum usurparat ἐν τῷ κατὰ Λυσιθέου estque τὸ κάτω τοῦ δόρατος τραχήλιον. Etiam haec contra Lysitheum oratio fuit τραύματος ἐκ προνοίας, cf. Λέξεις Πατμ. Finem faciam indicando

Digitized by Google

Plutarch. Aristid. 14: τοῦτον ἡ τὸ κράνος ὑπέφαινε τὸν ὀφθαλμόν, ἀκοντίου σύραξι παίων τις ἀνεῖλεν. Prudenti consilio oratores duo apud Lysiam non refutant, quod refutari non poterat.

§ 39. Aliquid supplendum est: ὀργιζόμενοι παραχρῆμα τιμωρεῖσθαι ζητοῦσιν, οὗτος δὲ (τοσούτοις) χρόνοις ὕστερον, sicuti recte legitur VII 42.

§ 44. Secundum Oratorem τὸ ἐρᾶν est τῶν εὐηθεστέρων, τὸ συκοφαντεῖν vero τῶν πανουργοτάτων. Acrior vis mihi inesse videtur in positivo πανούργων.

§ 45: δοξας κοσμιώτατος εἶναι καὶ πονηρότατος. Correctum fuit ἀκοσμότατος vel ἀκολαστότατος· mihi quidem arridet μιαρώτατος, coll. XIII 77.

IV. ΠΕΡΙ ΤΡΑΤΜΑΤΟΣ ΕΚ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

§ 1. θαυμαστόν γε τὸ διαμάχεσθαι περὶ τούτου, ὡς οὐκ ἐγένοντο ἡμῖν διαλλαγαί, καὶ τὸ μὲν ζεῦγος καὶ τὰ ἀνδράποδα καὶ ὅσα ἐξ ἀγροῦ κατὰ τὴν ἀντίδοσιν ἔλαβον, μὴ ἂν δύνασθαι ἀρνηθῆναι ὡς οὐκ ἀπέδωκε. Lacera est oratio multaque insunt admodum obscura, qua de re Franckenius cum cura disputavit, sed ut tamen ex his verbis aliquem sensum elicias, scribendum erit cum Reiskio ἀπέδωκα, quam lectionem in libris quibusdam invenerat.

§ 5: Φρασάτω πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' οὐκ ἔχει εἰπεῖν. Malo: οὐχ ἕξει.

§ 8: ὀξύχειρ λίαν καὶ πάροινός ἐστιν, ἀνάγκη δ' ἀμύνασθαι. Supplebo: ἀνάγκη δ' (ἦν).

VI. ΚΑΤ' ΑΝΔΟΚΙΔΟΥ ΑΣΕΒΕΙΑΣ.

§ 3. Recte legitur τιμωρεῖσθαί τινα VI 15, X 3, XI 11 et τιμωρεῖσθαί τινα ὑπὲρ τινός XIII 48, 74 et 76 et fortasse XII 35; itidem est τιμωρεῖν ὑπὲρ τινός XIII 1, 42, 51 et τιμωρεῖν τινι XIII 97; sed est cur plurimum mireris VI 3: τὼ θεὼ τούτω τιμωρεῖτον τοὺς ἀδικοῦντας ex correctione Dobraei, nam Saup-

Digitized by Google

pius τιμωροῦνται dedit; XI 6 τιμωρεῖν τοὺς ἐχθρούς, ubi Turicenses τιμωρεῖσθαι scripserunt; XIII 41: τιμωρεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ Ἀγόρατον, XIII 92: τιμωρεῖν ὑπὲρ σΦῶν αὐτῶν Ἀγόρατον ὡς Φονέα ὄντα, XIII 93: τιμωρήσατε τὸν ἐκείνων Φονέα, denique XIII 95: τιμωρήσατε τὸν αἴτιον τούτων.

§ 26: οὐ μόνον τὸν θάνατον ἐΦοβεῖτο ἀλλὰ καὶ τὰ καθ' ἡμέραν αἰκίσματα, οἰόμενος τὰ ἀκρωτήρια ζῶντος ἀποτμηθήσεσθαι, quia nemo plus semel hoc supplicium potest perpeti, malim fere τὰ καθ' ὕβριν αἰκίσματα, deinde miror quod Cobetus non persuasit Thalheimio scribendum esse ζῶν. Conferantur *Variae Lectiones* p. 187, ubi correctionis causa redditur.

§ 34: ὥσπερ οὐ διὰ πραότητα καὶ ἀσχολίαν τὴν ὑμετέραν οὐ δεδωκὼς ὑμῖν δίκην. Rectius iunxit Orator πραότητα καὶ εὐκολίαν, cf. IV 9.

§ 45: Βάτραχος .... ἐν ἑτέρᾳ πόλει ᾤκει. Quidni οἰκεῖ?

§ 46 Andocides οὐδεπώποτ' ἐκ τῆς πόλεως ἐστρατεύσατο, οὔτε ἱππεύς, οὔτε ὁπλίτης, οὔτε τριήραρχος, οὔτε ἐπιβάτης. Consequitur haec cum scriberentur nondum corruptum fuisse notum Thucydidis locum de Andocidis praetura; sed hodie, uti opinor, omnes norunt, quod, Bakio duce, fortasse omnium primus ostendi a. 1850.

VII. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΗΚΟΥ.

§ 1: οὕτως ἀπροσδοκήτως αἰτίαις καὶ πονηροῖς συκοΦάνταις περιπέπτωκα, ὥς' εἴ πως οἷόν τε, δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς μὴ γεγονότας ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι. Hic omnes interpretes haeserunt: Reiskius μήπω γεγ. coniecit, Weidnerus μηδέπω. Cobetus p. XXXVIII: „Ain vero? *Etiamne* QUI NATI NON SUNT *futura reformidant?* Insanientis ac delirantis haec oratio est et Lysias optimo iudice Cicerone nihil habet insolens aut ineptum." Itaque substituit quod sana ratio suggerebat: τοὺς μηδὲν κακὸν πεποιηκότας, non, uti arbitror, quod putabat se hoc modo veram Lysiae manum restituisse, sed „ut

Digitized by Google

ingeniosa iuventus pro malesana oratione haberet quod plane intelligi posset." Sed Franckenius p. 53 rectissime suspicatus est oratorem ad proverbium aliquod respicere eumque plerique omnes secuti sunt. Scribit Rauchensteinius: „die alte Klage über die Sycophanten macht er neu und pikant mit dem Mutterwitze dieser Hyperbel." Frohbergerus: „Eine vielleicht an ein Sprüchwort erinnernde Hyperbel: „Schon das Kind im Mutterleibe u. s. w."." Herwerdenus: Facio cum iis qui proverbialem locutionem existimant. Vollgraffius *Mnem.* 1899 p. 222 tentavit: *τοὺς ἄρτι γεγονότας* eamque suspicionem palaeographicis rationibus frustra stabilire conatus est. Equidem de proverbiali locutione omnia concedo, sed simul circumspexi possemne ipsam Lysiae manum satis verosimili ratione in vitam revocare. Latine dicit quis se homines omnino natos nescire, cf. Cic. ad Famil. IX 15, Graece autem *οὐδ' εἰ γεγόνασιν εἰδέναι.* Est verbi causa apud Isocratem locus in Evagora § 6: *ἥδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οὓς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν ἢ τοὺς ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν.* Alia multa exempla Cobetus collegit *Mnem.* 1855 p. 303. Quid autem si Lysias dedit: *τοὺς μη(δ' εἰ) γεγόν(ασιν εἰδ)ότας.* —? Quae suspicio si probabitur, retinenda erit vulgata lectio *πονηροῖς συκοφάνταις*, nec scribendum erit cum Augerio: *πονηραῖς συκοφαντίαις.* Non mihi persuasit Polacius *Mnem.* 1902 p. 381.

§ 6: *τὰ μὲν πόρρω ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἐτέμνετο, τὰ δ' ἐγγὺς ὑπὸ τῶν Φίλων διηρπάζετο.* Hic vere adnotavit Frohbergerus: „Dies bezieht sich auf die systematische Verödung der Umgebungen der Stadt (des *πεδίον*), durch die den einfallenden Spartanern mit Erfolg die Subsistenz erschwert ward, Thuc. II 14." Sed quid est *ὑπὸ τῶν Φίλων*? Admodum infeliciter Hamakerus correxit *ὑπὸ τῶν ψιλῶν*· verum est: *ὑπὸ τῶν Φιλίων.* Vide de horum nominum confusione Cobetum ad Dion. Halic. p. 139, 208, alibi.

§ 18: *εἰ τοίνυν καὶ ταῦτα παρεσκευασάμην, πῶς ἂν οἷός τ' ἦν πάντας πεῖσαι τοὺς παριόντας*; praestat, credo, plusquamperfectum: *παρεσκευάσμην.* Deinde: *ἐμοὶ τοίνυν οἱ μὲν Φίλοι οἱ δὲ διάφοροι περὶ τῶν ἐμῶν τυγχάνουσιν ὄντες*, *Mnem.* 1901

Digitized by Google

p. 8 pluribus ostendere volui scribendum esse: περὶ τῶν ἐλαῶν, sed facile fieri potest ut vocabula, postquam correxeris, eiicienda sint.

§ 27: καὶ οὐ λέγω ὡς τότε δυνάμενος ἢ ὡς νῦν διαβεβλημένος. Coniecerat olim Herwerdenus διανοούμενος, deinde supervenit Frohbergerus qui vulgatam lectionem defendit. Mihi quidem placet: διανενοημένος. — Sed vide quid Polacius habeat *Mnem.* 1902 p. 384.

§ 31: λητουργῶν οὐδενὸς ἧττον [πολυτελῶς] τῶν πολιτῶν. Vides quid coniiciam.

§ 35: εἰ περὶ αὐτῶν μὲν οἱ βασανιζόμενοι κατηγοροῦσιν. Recipienda fuerat Meutzneri coniectura εἴπερ αὐτῶν. Cf. Rauchenst. p. 121.

IX. ΤΠΕΡ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ.

§ 5: λέγοντες ὅτι οὐδὲν ἐλάττω χρόνον Καλλικράτους Πολύαινος ἐνδημοίη. Requiro primam personam ἐνδημοίην vel, si hoc mavis, ἐπιδημοίην atque sic ultro excidet proprium Polyaeni nomen, quod in textum translatum esse suspicor ex titulo orationis, in quo olim legebatur: simile quid etiam alibi usu venit. Ceterum Bakius *Schol. Hyp.* II 238 de tota causa quae in iudicium venit acutissime disputavit.

§ 19: οἵδε μεν οὖν ἐκ παντὸς τρόπου προθυμοῦνταί με τῇ δίκῃ ἀλῶναι. Mire dictum: coniicio: ἀπολλύναι. Idem locus monstrare poterit § 13 supplendum esse: ᾧ μὲν (οὖν) τρόπῳ παρεδόθην καὶ ἐζημιώθην ἐπίσασθε.

X. ΚΑΤΑ ΘΕΟΜΝΗΣΤΟΥ.

§ 2: εἰ μὲν τὸν ἑαυτοῦ (πατέρα) με ἀπεκτονέναι ἠτιᾶτο, συγγνώμην ἂν εἶχον αὐτῷ. Adnotavit Frohbergerus: „ἠτιᾶτο, nicht ἠτιάσατο, weil die Anschuldigung sich nicht erledigt, bevor das Urtheil der Richter erfolgt ist." Concederem si se-

Digitized by Google

queretur: *συγγνώμην ἂν ἔχοιμι·* nunc malo plusquamperfectum mutato accentu: *εἰ .... ἠτίατο, συγγνώμην ἂν εἶχον.*

§ 3: *εἰδέναι βούλομαι πότερον δώσει δίκην ἢ τούτῳ μόνῳ Ἀθηναίων ἐξαίρετόν ἐϛι ποιεῖν .... ὅ τι ἂν βούληται.* Imo legendum: *ἐξαίρετον ἔϛαι.*

XII. ΚΑΤ' ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΟΥΣ.

§ 1: *οὐκ ἄρξασθαί μοι δοκεῖ ἄπορον εἶναι τῆς κατηγορίας ἀλλὰ παύσασθαι λέγοντι.* Hic Rauchensteinius adnotavit: „Auch *λέγοντα* wäre richtig, aber die Attraktion schliesst den Satz runder ab." Similiter Frohbergerus: „Das Partic. dem pronomen des Hauptsatzes assimiliert. — Im engen Anschluss an den Infin. wäre *λέγοντα* erforderlich." Non assentior et *λέγοντα* mihi prorsus necessarium videtur. Duo loci afferuntur qui dativum *λέγοντι* tuebuntur: Isocr. de Pace § 145: *ἐμοὶ μὲν ἀμφότερα συμβουλεύει παύσασθαι λέγοντι* et Lys. XXII 8: *ἔλεγεν ὡς συμβουλεύσειεν αὐτοῖς παύσασθαι Φιλονικοῦσιν* et his quidem locis dativus recte usurpatur et absurdum foret *Φιλονικοῦντας.* Illic autem Lysias scribere potuerat: *οὐκ ἄρξασθαι ἄπορόν ἐϛι ἀλλὰ παύσασθαι λέγοντα*, sed maluit dicere hoc sibi ita videri: *ἄρξασθαί μοι δοκεῖ*, sed utro modo locutus fuerit, accusativus requiritur; minime participium refertur ad dativum pronominis.

§ 7. Verba facta sunt in Trigintavirorum collegio *περὶ τῶν μετοίκων, ὡς εἴέν τινες τῇ πολιτείᾳ ἀχθόμενοι·* deinde post pauca legimus: *ἀποκτιννύναι μὲν γὰρ ἀνθρώπους περὶ οὐδενὸς ἡγοῦντο, λαμβάνειν δὲ χρήματα περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο.* Hic planissime aliquid deest et supplebo: *ἀνθρώπους (μετοίκους).*

§ 14. Amicum Lysias rogarat ut se servaret: *σὺ οὖν ταῦτα πάσχοντί μοι πρόθυμον παράσχου τὴν σεαυτοῦ δύναμιν εἰς τὴν ἐμὴν σωτηρίαν.* Annuit alter: *ὁ δ' ὑπέσχετο ταῦτα ποιήσειν.* Commendo: *ὑπέσχετο πάντα ποιήσειν·* nihil intentatum relicturus est. Ut pluralem pronominis numerum tueantur, provocant interpretes ad § 9: *εἶπον ὅτι τάλαντον ἀργυρίου ἕτοιμος εἴην δοῦναι· ὁ δ' ὡμολόγησε ταῦτα ποιήσειν.* Quaesivit de hoc loco Hamakerus

Digitized by Google

p. 25 et inserto participio rescripsit: *ὁ δ' ὡμολόγησε τοῦτο (λαβὼν) ποιήσειν.* Paulo elegantius haec corrigi poterunt: respondit Pison se hac pecuniae summa contentum fore, h. e. *ὁ δ' ὡμολόγησε ταῦτ' ἀγαπήσειν.*

§ 16: *ἥκων δ' ἔλεγεν ὅτι Ἐρατοσθένης αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ λαβὼν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαγάγοι.* Infra, § 26, 30, 32, 34, XIII 78, hoc perpetuo *συλλαβὼν* dicitur.

§ 19: *τῆς γὰρ Πολεμάρχου γυναικὸς χρυσοῦς ἐλικτῆρας, οὓς ἔχουσα ἐτύγχανεν, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, Μηλόβιος ἐκ τῶν ὤτων ἐξείλετο.* De reliqua diversitate scripturae nunc non agam, cum praesertim videam consentire Herwerdenum et Thalheimium; sed quam languet illud *ἐξείλετο.* Ardentius requiro verbum: *ἐξείλκετο.* Nec vi sua caret imperfectum et continuo sequitur: *καὶ οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οὐσίας ἐλέου παρ' αὐτῶν ἐτυγχάνομεν.*

§ 24: *ἐπὶ μὲν τῇ τούτου ὠφελείᾳ καὶ πρὸς ἕτερον περὶ τούτου διαλέγεσθαι ἀσεβὲς εἶναι νομίζω, ἐπὶ δὲ τῇ τούτου βλάβῃ καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον ὅσιον καὶ εὐσεβές.* Trendelenburgius expunctum ivit *περὶ τούτου*, quae est expeditissima ratio; equidem incidi in: *περιττὰ διαλέγεσθαι.*

§ 43: *ἄνδρες ἔφοροι κατέςησαν ὑπὸ τῶν καλουμένων ἑταίρων.* Malim fere: *ἑταιρειῶν*, cf. § 55.

§ 46. Supplebo: *ὡς τοίνυν τῶν ἐφόρων (εἷς) ἐγένετο.*

§ 53: *ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἤλθομεν καὶ αἱ ταραχαὶ γεγενημέναι ἦσαν καὶ περὶ τῶν διαλλαγῶν οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, πολλὰς ἑκάτεροι ἐλπίδας εἴχομεν πρὸς ἀλλήλους ἔσεσθαι.* Ad haec verba Frohbergerus adnotavit: „*αἱ ταραχαί*· „die Wirren", mildernde Bezeichnung des hitzigen Gefechts auf den Höhen von Munychia (Xen. Hell. II 4. 11 ff.)," nec tamen cuiquam persuasisse videtur. Infelix est Hamakeri suspicio: *αἵ τε μάχαι γεγενημέναι ἦσαν*, nihilque proficitur Reiskii coniectura: *αἱ ταραχαὶ αἱ γεγενημέναι κατέςησαν* vel Fritzschii *ἐκγεγενημέναι ἦσαν.* Lectores diiudicabunt resne mihi melius cesserit: *ἐπειδὴ*

Digitized by Google

δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἤλθομεν αἵ τ' ἀρχαιρεσίαι γεγενημέναι ἦσαν. Nec sane disertis verbis traditur ab iis qui cum Thrasybulo erant tunc in Piraeo novos magistratus creatos esse, sed, cum insigniter crevisset numerus eorum qui eo confluxerant, res pro semet ipsa loquitur. In altera sententiae parte post multorum aliorum tentamina quae vide apud Thalheimium, cum Fritschio equidem corrigam: ἐλπίδας εἴχομεν πρὸς ἀλλήλους (φιλίαν) ἔσεσθαι. Alia vide apud Polacium *Mnem.* 1903 p. 182.

§ 60: μισθωσάμενοι δὲ πάντας ἀνθρώπους ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς πόλεως ..... ἀπολέσαι παρεσκευάζοντο τὴν πόλιν. Scribit Rauchensteinius: „πάντας ἀνθρώπους nennt er die Söldner mit einer wohl angewendeten Uebertreibung, welche die Anstrengungen gegen Athen bezeichnet." Deinde affert duos locos qui huc prorsus non pertinent, nam Xerxem, Herodt. VII 56, vel Philippum Macedonem, Dem. Cherson. § 5, intelligimus quomodo dici possint πάντας ἀνθρώπους contra Graeciam adduxisse; sed qui ex Trigintaviris unus, Phidon, hic dicitur haud ita magnam manum mercenariorum militum conduxisse et ridicula hyperbole est illos homines nomine πάντων ἀνθρώπων comprehendere. Uti lior locus est quem Frohbergerus, vel fortasse Gebauerius, attulit in edit. mai. p. 258: Lys. II 61: ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας σασιάσαντες πάντας (ἀνθρώπους) πολεμίους κεκτημένοι εἰς τὸν Πειραιᾶ κατῆλθον, sed ne in hoc quidem loco satis est praesidii ad vulgatam scripturam tuendam. Hinc fuere qui coniicerent πολλούς vel παντοίους vel πανταχόθεν, quorum nihil placere poterit. Rescribam: μισθωσάμενοι δὲ πένητας ἀνθρώπους.

§ 83: εἰ τὰ χρήματα τὰ Φανερὰ δημεύσαιτε, καλῶς ἂν ἔχοι ἢ τῇ πόλει, ἥς οὗτοι πολλὰ εἰλήφασιν, ἢ τοῖς ἰδιώταις, κτέ. Pronomen οὗτοι hic abundat et corrigam: ἥς οὕτω πολλὰ εἰλήφασιν.

§ 89: τῶν ἄλλων [Ἑλλήνων] πλεῖσα εἰς ὑμᾶς ἐξημάρτηκεν. Nomen proprium cum Marklando delendum.

§ 99: τῶν ἱερῶν, ἃ (ὧν Cobet.) οὗτοι τὰ μὲν ἀπέδοντο, τὰ δ' εἰσιόντες ἐμίαινον. Hic primum audiamus interpretes: scribit Rauchensteinius: „Die 30 verkauften geweihte Grundstücke und

Digitized by Google

Bewegliches aus den Tempeln zu ihrem Vortheil." Frohbergerus autem: „Während man in geordneten Zuständen die nutzbaren Theile der Heiligthümer, namentlich die Fruchthaine und Aecker, zum Besten des Fiskus oder Tempelärars *verpachtete*, *verkauften* die Dreissig heilige Stätten in ihrem Interesse." Mitto, nam nimis leve est, quod aoristus ἀπέδοντο nunc copulatur cum imperfecto ἐμίαινον, sed ad rem pertinet observare in locatione conductione certa esse verba μισθοῦν et πωλεῖν s. ἀποδίδοσθαι, iuxta μισθοῦσθαι et ὠνεῖσθαι. Publicani sunt qui ὠνοῦνται τὰ τέλη, senatus autem per poletas vectigalia redemtoribus elocat, μισθοῖ vel πωλεῖ vel ἀποδίδοται. Scribit Harpocration in voce: πωληταὶ διοικοῦσι τὰ πιπρασκόμενα ὑπὸ τῆς πόλεως πάντα, τέλη καὶ μέταλλα καὶ μισθώσεις καὶ τὸ δημευόμενα nihilque opus est notam rem pluribus exponere. Quid autem sequitur? Nobis fortasse illud ἀπέδοντο satis apertum est, Graecis auribus non item, nam dum *locationem* dicebat orator, omisit, quod caput erat, trigintaviros sacras pecunias quae ex locationibus redibant, *furatos* esse. Quid si verum est: ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ὧν οὗτοι τὰ μὲν ὠφελοῦντο τὰ δ' εἰσιόντες ἐμίαινον. Verbum prorsus eodem modo usurpatum habes Thuc. VI 91: ὅσα ἀπὸ γῆς νῦν ὠφελοῦνται. Ad rem cf. Bakii *Schol. Hyp.* IV p. 251 et 268.

XIII. ΚΑΤ' ΑΓΟΡΑΤΟΥ.

§ 8: οἱ παρὰ Λακεδαιμονίων ἥκοντες ἔλεγον ἐφ' οἷς ἕτοιμοι εἶεν τὴν εἰρήνην ποιεῖσθαι [Λακεδαιμόνιοι]. Vides quid suadeam.

§ 12: εἰς ἀγῶνα Κλεοφῶντα καθιζᾶσι, πρόφασιν μὲν ὅτι οὐκ ἦλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἀναπαυσόμενος, τὸ δ' ἀληθὲς ὅτι, κτέ. Hunc locum pertractans Hamakerus apud animum suum non reputavit acta haec fuisse turbulentis reip. temporibus, quibus inter civium dissensiones leges silerent, sed magis miror eum immemorem fuisse eorum quae Cobetus tribus annis ante, ad Platonem Comicum p. 146 sqq., de Cleophontis vita elegantissime disputarat. Sed Hamakerus postquam ostendit quam difficilia verba sint: οὐκ ἦλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἀναπαυσόμενος, Ego, inquit, non tentabo, quia nihil succurrit, quod non longissime

Digitized by Google

a codicum lectione recedat. Supervenit Franckenius, cuius coniectura *ἀνακαλεσάμενοι* aliis probari non potuit. Qui locus conferri solet, Lys. Nicomach. § 10, nihil confert ad corrupti vocabuli emendationem. Adnotavit Frohbergerus p. 116 ed. mai.: „*ἀναπαυσόμενος*· „um sich auszuruhen", also nicht aus bösem Willen, ein nicht eben glücklich gewählter Zusatz des Sprechers, um den Kleophon zu entschuldigen." In eandem sententiam Rauchensteinius scripsit: „*ἀναπαυσόμενος*, um sich auszuruhen nach den langen Mühseligkeiten und Wachen. Es war das wohl Kleophons Entschuldigung, dass er sich nicht zu den Hopliten gestellt hatte." Verum quidnam est profiteri ignorantiam nisi hoc est? Fere contenderim latere futuri participium quod significet *ἀποκοιτήσων*, deinde, ut servarem traditos literarum ductus, contuli Thucyd. III 91: *στρατοπεδευσάμενοι ἐν τῇ Ταναγραίᾳ ἐδήουν καὶ ἐνηυλίσαντο* et IV 54: *ἀποβάσεις ποιούμενοι καὶ ἐναυλιζόμενοι ἐδήουν τὴν γῆν*. Itaque verum esse dixerim *ἐναυλιούμενος*, quod fortasse haud nimis distat ab eo quod est *ἀναπαυσόμενος*.

§ 14: *ἐνῆν γὰρ ἀντὶ μὲν τοῦ ἐπὶ δέκα στάδια [τῶν μακρῶν τειχῶν] διελεῖν ὅλα τὰ μακρὰ τείχη διασκάψαι*. Nimis languent verba quae uncinis circumdedi.

§ 18: *οὐ γὰρ δήπου οὕτως ἐκεῖνοι ἀνόητοι ἦσαν καὶ ἄφιλοι*. De postremo adiectivo dubitatum fuit et Nauckius *ἄθλιοι* commendavit, Vollgraffius autem *Mnem.* 1899 p. 224 *ἀπλοῖ*. Neutra coniectura mihi arridet, et, si quid mutandum, dixerim praestare *ἀνόητοι ἦσαν καὶ ἠλίθιοι*.

§ 22. *καίτοι ταῦτα* (sic enim cum Franckenio scribam) *εἰ μὴ ἐκ παρασκευῆς ἐμηνύετο, πῶς οὐκ ἂν ἠνάγκασεν ἡ βουλὴ εἰπεῖν τὰ ὀνόματα Θεόκριτον*. Nonne praestat *ἐμεμήνυτο*?

§ 23: *ἄγειν μὲν τὸν Ἀγόρατον οὐκ ἔφασαν προήσεσθαι*. Quam est hoc operose dictum! Scripserim equidem: *οὐκ εἴασαν*, quo facto sponte excidet id quod est *προήσεσθαι*.

§ 33: *ἀπέγραψεν Ἀγόρατος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τὰ ὀνόματα*.

Digitized by Google

Contuli § 28: ἐκὼν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Ἀθηναίων ἀπέκτειναςˌ § 29: ἐκὼν ἀνέςη Ἀγόρατος, § 31: τούτους μὲν οὖν ἅπαντας ἐκὼν ἀπογράφει et fortasse mihi dabis ἑκών restituendum esse.

§ 45: οἱ μὲν γονέας πρεσβύτας καταλείποντες, οἳ ἤλπιζον ὑπὸ τῶν σφετέρων αὐτῶν παίδων γηροτροφηθέντες, ἐπειδὴ τελευτήσειαν τὸν βίον, ταφήσεσθαι, οἱ δ' ἀδελφὰς ἀνεκδότους, κτέ. Tinnitus verborum est indeque Hamakerus quum talem redundantiam ferre non posset, eiicere omnia voluit ab οἳ ἤλπιζον usque ad ταφήσεσθαι. Talis quidem critica, ut olim Leidae per iocum dicere solebamus, apud Scythas ad Tanaim nata est; verum quid quaeris: etiamsi omnia patienter feras, feresne etiamne senes illos exspectasse se *post mortem* sepultum iri? Num igitur eiiciam molesta verba: ἐπειδὴ τελευτήσειαν τὸν βίον? Non faciam magisque lubet aliquid supplere: ἐπειδὴ (εὖ) τελευτήσειαν τὸν βίον. Sic maxima quae fuerat offensio evanescit.

§ 68: τὸν δὲ τρίτον Φαινιππίδης ἐνθάδε λωποδύτην ἀπήγαγε. Malo: λωποδυτοῦντα.

XIV. ΚΑΤ' ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Α.

§ 25: ἔπινεν ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἱματίῳ κατακείμενος. Hic editores Taylorum sequi solent, nam in Palatino codice legitur: ὑπὸ τῷ αὐτῳματι. Equidem *Mnem.* 1901 p. 163 commendaram: ἐπὶ τῷ αὐτῷ ςρώματι, sed nunc Thalheimius me docet sero venisse, cum Contius ante tria saecula corrupta verba eodem modo sanaverit. Remanet autem difficultas longe maior unde me non extrico. Fecerat Franckenius quod omnes faciunt et cum hac oratione composuerat Isocratis orationem de Bigis, in qua Alcibiadis filius perorat; deinde ut graves ac vix superabiles difficultates evitaret, statuerat, p. 108: Isocratis orationem non Alcibiadi minori sed alteri filio Hipponico esse scriptam. Negat ac pernegat Blassius p. 489: „Aber von einem zweiten Sohne des älteren Alkibiades ist nirgends eine Spur, und die vielen thatsächlichen Uebereinstimmungen beider Reden sprechen entschieden gegen eine solche Annahme." Itidem Frohbergerus p. 5: „Francken hat, von unhaltbaren Voraussetzungen ausgehend,

Digitized by Google

die Identität des von Isokrates verteidigten und des von Lysias angegriffenen Sohnes des Alkibiades in Abrede gestellt." Primum tempora constituamus: queritur Alcibiadis filius apud Isocratem § 45: *ἱκανῶς γὰρ καὶ νῦν πεπείραμαι κακῶν, ὃς εὐθὺς μὲν γενόμενος ὀρφανὸς κατελείφθην, τοῦ μὲν πατρὸς φυγόντος, τῆς δὲ μητρὸς τελευτησάσης, οὔπω δὲ τέτταρα ἔτη γεγονὼς διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φυγὴν περὶ τοῦ σώματος εἰς κίνδυνον κατέστην, ἔτι δὲ παῖς ὢν ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἐκ τῆς πόλεως ἐξέπεσον.* Ex hoc loco, consentientibus omnibus, effectum fuit, puerum natum esse anno 415 vel fortasse 416: hic igitur puerulus undecim duodecimve annorum patri superstes fuit, quem satis novimus mortem obiisse a. 404. Quid autem Lysias? *Οὗτος γὰρ παῖς μὲν ὢν παρ' Ἀρχεδήμῳ τῷ γλάμωνι, οὐκ ὀλίγα τῶν ὑμετέρων ὑφῃρημένῳ, πολλῶν ὁρώντων ἔπινεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ στρώματι κατακείμενος. ἐκώμαζε δὲ μεθ' ἡμέραν, ἄνηβος ἑταίραν ἔχων, μιμούμενος τοὺς ἑαυτοῦ προγόνους καὶ ἡγούμενος οὐκ ἂν δύνασθαι πρεσβύτερος ὢν λαμπρὸς γενέσθαι, εἰ μὴ νέος ὢν πονηρότατος δόξει εἶναι.* Hic igitur, si Blassium et Frohbergerum audiemus, habebimus exemplum pusionis octo circiter annorum, qui scortatur et pergraecatur. Eo tempore pater in Thracia bellum gerebat, ubi prope Bisanthen castellum perfugio sibi exstruxerat. Postquam filii nequitiam rescivit, eum ad se in Thraciam vocavit: *μετεπέμφθη δ' ὑπ' Ἀλκιβιάδου, ἐπειδὴ φανερῶς ἐξημάρτανε.* Deinde quid tum? Iam novem fortasse annos natus proditorem egit: *μετὰ Θεοτίμου δ' ἐπιβουλεύσας τῷ πατρὶ Ὄρνους (?) προὔδωκεν, ὁ δὲ παραλαβὼν τὸ χωρίον πρότερον μὲν ὕβριζεν αὐτὸν ὡραῖον ὄντα, τελευτῶν δὲ δήσας ἀργύριον εἰσεπράττετο.* Hanc historiolam aliunde illustrare non possumus, sed videmus quo animo pater erga perditum filium fuerit: *ὁ δὲ πατὴρ αὐτὸν οὕτως ἐμίσει, ὥς' οὐδ' ἂν ἀποθανόντος ἔφασκε τὰ ὀστᾶ κομίσασθαι.* Brevi post moritur Alcibiades et puer post pueritiam tam praeclare actam, duodecimum ferme aetatis annum complevit. Atque haec quidem quam sint absurda, doctissimos interpretes vix potuit latere, sed quod Franckenius statuit Lysiam invehi in Alcibiadem minorem, qui scilicet natus est circa annum 425, apud Isocratem autem verba facere alterum Alcibiadis filium Hipponicum, qui, sicuti ipse praedicat, natus est circa annum 415, id incertum esse concedo, sed exspecto qui verisimiliora

Digitized by Google

doceat. — Est etiam alia gravissima in Oratione de Bigis difficultas, quam una demta lineola removere conatus sum *Mnem.* 1879 p. 79.

XVI. ΤΠΕΡ ΜΑΝΤΙΘΕΟΤ.

§ 5: *οὔτ' ἐκεῖνοι φαίνονται τοιαύτην γνώμην ἔχοντες ὥσε καὶ τοῖς ἀποδημοῦσι καὶ [τοῖς] μηδὲν ἐξαμαρτάνουσι μεταδιδόναι τῆς πολιτείας, ἀλλὰ μᾶλλον ἠτίμαζον καὶ τοὺς συγκαταλύσαντας τὸν δῆμον.* Hic Reiskius, quum animadverteret aliquid ad textus integritatem deesse, in fine supplevit *ἐτίμων*, sed praeter Franckenium vix quisquam fuit qui eum sequeretur. Totius loci sententiam bene explicavit Frohbergerus: „Weit entfernt, solche die an der Herstellung der Gewaltherrschaft unbeteiligt gewesen waren, zur Teilnahme an der Regierung zuzulassen, vergriffen sich die Dreissig sogar an denen, die den Umsturz der Demokratie hatten herbeiführen helfen." Sententiam confirmabunt ea quae leguntur in oratione contra Nicomachum, XXX 15: *ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέρους ἂν ἔχοιμι ἐπιδεῖξαι τῶν συγκαταλυσάντων τὸν δῆμον τοὺς μὲν ἀποθανόντας, τοὺς δὲ φυγόντας τε καὶ οὐ μετασχόντας τῆς πολιτείας.* Hoc ipsum obtinebimus particula inserta: *ἀλλὰ μᾶλλον ἠτίμαζον (ὡς) καὶ τοὺς συγκαταλύσαντας τὸν δῆμον.*

§ 7: *ἐμὲ τοίνυν οὐδεὶς ἂν ἀποδείξειεν οὔτ' ἀπενεχθέντα ὑπὸ τῶν φυλάρχων, οὔτε παραδοθέντα τοῖς συνδίκοις οὔτε κατάσασιν παραλαβόντα.* Obscurus locus est, cui parum lucis affert Harpocration, qui Lysia laudato ita pergit: *ἔοικε (κατάσασις) ἀργύριον εἶναι ὅπερ οἱ κατασαθέντες ἱππεῖς ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου ἐπὶ τῇ κατασάσει* et affirmat Lysiam hoc ipsum innuere; sequitur: *παρεμφαίνει τοῦτο καὶ Εὔπολις Φίλοις·*

οὐκ ἐσωφρόνησας, ὦ πρεσβῦτα, τὴν κατάσασιν
τήνδε λαμβάνων ἄφνω πρὶν καὶ μαθεῖν τὴν ἱππικήν.

ἔτι δὲ σαφέσερον λέγεται ἐν τῷ Σύρφακι Πλάτωνος. ἀπεδίδοτο δὲ τὸ ἀργύριον ὑπὸ τῶν ἱππευσάντων, ὅτε ἀντ' αὐτῶν ἕτεροι καθίσαντο· ἀπῄτουν δ' αὐτὸ οἱ φύλαρχοι. Mirum institutum, publice equiti tribuere *κατασάσεως* nomine pecuniam, quam emeritis stipendiis redderet. Itaque Bakius *Mnem.* 1859 p. 217 sqq. rectissime ostendit, *κατασάσεις* illas tum a Trigintaviris novo consilio

Digitized by Google

absque legis aut moris auctoritate tributas fuisse, ideoque post restitutam libertatem repetitas, deinde contra Sauppium suam sententiam uberius ornavit *Schol. Hypomn.* V p. 135 et pro eo quod coniecerat: *οὔτε κατάςασιν καταβαλόντα*, professus est nunc se malle: *οὔτε κατάςασιν λαβόντα*, cf. l.l. p. 163. Parum ad rem pertinet Rauchensteinium et Frohbergerum post Halbertsmam difficilia verba ex textu eliminavisse et Thalheimius aliquanto melius Bakii priorem coniecturam recepit. Mihi neutra suspicio satis placet et dixerim hoc arguere debuisse Mantitheum *τοὺς συνδίκους* non exegisse quam scilicet deberet *κατάςασιν*. Quid si lacunula nos ludificatur et supplendum est: *οὔτε παραδοθέντα τοῖς συνδίκοις οὔτε (τούτους) κατάςασιν παραλαβόντας*. Res igitur illuc redit: *fortasse* etiam antea *καταςάσεως* nomine, *voor uitrusting*, ex aerario equitibus pecunia praebita fuit; sed *semel* omnino accidit, exactis trigintaviris, ut ea *κατάςασις* a phylarchis repeteretur. Nec quidquam inde efficias ut constet de tempore quo doctae sint Eupolidis *Φίλοι* et Platonis *Σύρφαξ*.

§ 18: *καίτοι χρὴ τοὺς Φιλοτίμως καὶ κοσμίως πολιτευομένους ἐκ τῶν τοιούτων ςκοπεῖν, ἀλλ' οὐκ εἴ τις τολμᾷ, διὰ τοῦτο μισεῖν*. Hic omnes amplexi sunt Hamakeri coniecturam qui pro absurda lectione rescripsit: *εἴ τις κομᾷ*. „Novimus", inquit, „apud equites, in quos etiam Mantitheus lectus erat, comam alendi morem tunc temporis invaluisse, eosque hoc nomine in plebis reprehensionem et odium incurrisse." Deinde provocat ad Aristophanem, apud quem Equites vs. 576 ita loquuntur:

μὴ Φθονεῖθ' ἡμῖν κομῶσι μηδ' ἀπεςλεγγισμένοις.

Potuerat etiam alios locos indicare, Nub. 14 vel Lysistr. 561, sed, ne dicam non admodum levem mutationem esse ut *τολμᾷ* fiat *κομᾷ*, notandum est non fuisse Mantitheum de elegantium adulescentium numero nec prodiisse *κόμην ἔχοντα* et *ἱππαζόμενον* Phidippidis instar. Inter ceteros *ἐπιεικὴς* erat, cuius rei documentum est § 11, *ὅτι τῶν νεωτέρων ὅσοι περὶ κύβους ἢ πότους ἢ τὰς τοιαύτας ἀκολαςίας τυγχάνουσι τὰς διατριβὰς ποιούμενοι, πάντας αὐτοὺς ὄψεσθέ μοι διαφόρους ὄντας καὶ πλεῖςα τούτους περὶ ἐμοῦ λογοποιοῦντας καὶ ψευδομένους*. Quodnam igitur fuit vitae institutum quod apud populum excusare debebat? Ipse

Digitized by Google

hoc diserte satis profitetur § 17: militiae nomen dederat et bello Corinthiaco se fortem virum praestiterat: ὥς' εἴ τινες ὑμῶν ὀργίζονται τοῖς τὰ μὲν τῆς πόλεως ἀξιοῦσι πράττειν, ἐκ δὲ τῶν κινδύνων ἀποδιδράσκουσιν, οὐκ ἂν δικαίως περὶ ἐμοῦ τὴν γνώμην ταύτην ἔχοιεν. Satis audimus: τὰ τῆς πόλεως πράττειν ἠξίου. Noli mirari propterea eum κινδυνεύειν τολμῆσαι, fecerat hoc, ἵν', εἴποτε ἀδίκως εἰς κίνδυνον καθίσαιτο, διὰ ταῦτα βελτίων νομιζόμενος ἁπάντων τῶν δικαίων τυγχάνοι. Innuit pericula quae ex sycophantarum malitia manent τοὺς πολιτευομένους. Invidiam deprecatur § 20, quod νεώτερος ὢν ἐπεχείρησα λέγειν ἐν τῷ δήμῳ. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἠναγκάσθην ὑπὲρ τῶν ἐμαυτοῦ πραγμάτων δημηγορῆσαι, ἔπειτα μέντοι καὶ ἐμαυτῷ δοκῶ φιλοτιμότερον διατεθῆναι τοῦ δέοντος. Vulgo id homines improbabant, si quis artem dicendi excoleret et circa iudicia versaretur et prodiret in populi concionibus. Hinc is pro quo Lysias scripsit Orat. XXIX 55: ἐγὼ γὰρ ἔτη γεγονὼς ἤδη τριάκοντα .... ἐγγύς τε οἰκῶν τῆς ἀγορᾶς, οὔτε πρὸς δικαστηρίῳ, οὔτε πρὸς βουλευτηρίῳ ὤφθην οὐδεπώποτε. Similiter Orat. XXXI 5 qui perorat hoc maxime metuit ne facundus esse videatur et olim certe, ut scribit Isocrates Areopag. VII 48, οὕτω ἔφευγον τὴν ἀγοράν, ὥς' εἰ καί ποτε διελθεῖν ἀναγκασθείην, μετὰ πολλῆς αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐφαίνοντο τοῦτο ποιοῦντες. Hoc igitur excusat adulescens rhetorices studium, nam domi, opinor, exercendi causa *meditabatur* et *declamitabat*: hinc, oportet, inquit, οὐκ εἴ τις τολμᾷ, διὰ τοῦτο μισεῖν, sed multum praestabit, εἴ τις μελετᾷ. Iam enim tunc hoc verbum artis proprium erat. Aristoph. Eccles. 164:

ἐγὼ γὰρ αὖ λέξω πάλιν·
οἶμαι γὰρ ἤδη μεμελετηκέναι καλῶς.

Demosth. de Fals. Legat. § 255: λογάρια δύσηνα μελετήσας καὶ φωνασκήσας οὐκ οἴει δίκην δώσειν;

Illud quoque addam, de qua suspicione aliorum exspecto iudicium. Si Mantitheus iam tunc triginta ferme annos natus remp. capessivit, ut etiam soleret δημηγορῆσαι, § 20, non video cur ab Lysia opem petierit ut sibi conscriberet oratiunculam viginti paragraphorum. Aut fallor, aut ipsius Mantithei opus est, in quo etiamsi nihil reprehendas, cum omnia „vividis et pene comicis coloribus expressa sint," tamen non sequar Dobraeum qui sibi visus est agnoscere στρατιωτικὴν αὐθάδειαν et

Digitized by Google

ἀλαζονείαν ipsumque Dobraeum, si hoc egisset, haud fortasse peiora scripturum fuisse arbitror. Ceterum Mantias Mantithei huius filius et pater Mantithei, in cuius gratiam Demosthenes scripsit orationem adversus Boeotum de nomine, itidem ἐπολιτεύσατο, cf. Dem. § 3. Proclivis est coniectura Demosthenem probavisse orationem quam Mantitheus nepos sibi attulisset: hinc fieri potuit ut ex Mantithei avi orationibus haec sola ab interitu servaretur. Nec mirabor, si forte Mantitheus ille minor post Demosthenis orationem contra Boeotum de nomine, scripsisse videatur mediocrem orationem contra Boeotum de dote, quam plerique Demosthenis esse negant. Nempe orator haud nimis exercitatus imperite quaedam admiscuit ex oratione quam Demosthenes tribus annis ante rogatus contra eundem Boeotum de nomine conscripserat. Adde nos non tantum verosimiliter nosse Mantitheum cum nepote, sed uti coniicio, avus itidem Mantitheus dictus fuit, quem senatorem inter Hermocopidas relatum fuisse Andocides memoriae prodidit. Tempora congruunt. Fingere licet Mantitheum I, Senatorem et Hermocopidam, natum esse circa annum 475; eius filium circa annum 450, nepotem Mantitheum II circa annum 425 eumque pro se ipso dixisse brevi post annum 394. Huius filius Mantias, ὃς καὶ ἐπολιτεύσατο, natus esto circa annum 400; Mantiae autem filius, Mantitheus III, circa annum natus 375, Demosthenis opera usus contra fratrem Boeotum de nomine disseruit anno 350 ac deinde suis confisus viribus anno 347 orationem habuit de dote.

XVII. ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ.

§ 5: ὡς δὲ τὴν ἀμφισβήτησιν ἐποιησάμην πρός τε ὑμᾶς καὶ τοὺς ἰδιώτας, ἔτι ἀκούσατε. Multa mihi in hoc fragmento obscura sunt; dixerim tamen rem arbitris fuisse commissam ac proinde reponam: τοὺς διαιτητάς. Eadem utar correctione § 9: οὔτε νυνὶ τῷ δημοσίῳ πλειόνων ἀμφισβητοῦμεν ἢ τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ τοῖς ἰδιώταις.

XVIII. ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΤΟΥ ΝΙΚΙΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ.

§ 10: ἐπειδὴ δὲ τάχιστ' ἦλθον εἰς τὴν Ἀκαδήμειαν Λακεδαιμόνιοι

Digitized by Google

καὶ Παυσανίας. Expungam ipsum regis nomen qui statim post nominatur.

§ 20: εἰ μὲν ἑωρᾶτε σωζόμενα τῇ πόλει τὰ ὑπὸ τούτων δημευόμενα. Codex Palatinus ἑωρᾶτο habet, quod fortasse ducit ad ἐφωρᾶτο.

§ 24: ὑπὸ τῶν τριάκοντα κώνειον πιόντες. Lege: ἐπὶ τῶν τριάκοντα, cf. § 22 et supra Lysiam simili modo correximus.

XIX. ΤΠΕΡ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΤΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

§ 3: εἰκὸς οὖν ὑμᾶς εὔνοιαν πλεῖω ἔχειν τοῖς ἀπολογουμένοις. Est hic locus qui paucis immutatis itidem apud Andocidem legitur, ubi quum παρασχέσθαι sit, malim fere: εὔνοιαν πλείω νέμειν.

§ 15. Fit sermo de Philomelo, ὃν οἱ πολλοὶ βελτίω ἡγοῦνται εἶναι ἢ πλουσιώτερον. Non ita loqui solemus de homine iamdudum mortuo, unde commendo: ἡγοῦντο.

§ 18. De Aristophane ita orator: ἥ τε γὰρ ἡλικία πολὺ διάφορος ἥ τε φύσις ἔτι πλέον. Sed hic quoque iam mortuus erat, unde supplendum: διάφορος (ἦν).

§ 26: Ἀριστοφάνης τοίνυν ἀκούων μὲν ταῦτα Δήμου, δεομένου δ' ἐμοῦ, μέλλων δ' ἄξειν χρυσίον, τέτταρας δὲ μνᾶς τόκον λήψεσθαι, οὐκ ἔφη εἶναι. Impeditus locus est, de quo non iuvat describere quae interpretes attulerunt ut ex tenebris lucem darent et sunt praeterea in hac oratione complura mire dicta et mihi quidem parum perspecta. Illud intelligere mihi videor longe praestare: μέλλων δ' ἕξειν (μὲν τὸ) χρυσίον. Absurda est vulgata lectio ἄξειν. Nota praeterea coniecisse Bakium: δεομένου δι' ἐμοῦ, *Schol. Hyp.* III p. 240.

§ 38: εἰ δημεύσαιτε τὰ τοῦ Τιμοθέου· — ὃ μὴ γένοιτο, εἰ μή τι μέλλει μέγ' ἀγαθὸν ἔσεσθαι τῇ πόλει. Hic fere omnes Saup-

Digitized by Google

pium sequuntur, qui correxit μέγα κακόν. Est ut scribit Rauchensteinius: „Der Gedanke ist mit ἀγαθόν doch wirklich gar zu rücksichtslos; auch hat, wie Sauppe anführt, die Hs. XXV 21 ebenfalls fälschlich ἀγαθόν für das notwendige κακόν." De hoc quidem loco concedo; illic malo: εἰ καί τι μέλλει μέγ' ἀγαθὸν ἔσεσθαι τῇ πόλει.

§ 45: οὐκ ἀξιῶ οὕτω πολλὰ καὶ μεγάλα τεκμήρια παρασχομένους ἡμᾶς ἀπολέσθαι κακῶς. Speciem habet quod Franckenius correxit ἀπολέσαι, sed hoc si probabitur, praeterea malim: παρασχόμενος. In eadem paragrapho: ἀποθανόντες δὲ πολὺ παρὰ τὴν δόξαν τὴν ὑμετέραν ἐφάνησαν, olim πενέστεροι inserere volueram, Herwerdenus autem: ἐλάττω κεκτημένοι· hodie arridet: (ἐνδεέστεροι) ἐφάνησαν.

§ 54: πιστεύετε τούτοις ἀληθῆ λέγειν. Malit quis: τούτους.

§ 61: οὔκουν ἄξιον τοῖς τῶν κατηγόρων λόγοις πιστεῦσαι μᾶλλον ἢ τοῖς ἔργοις ἃ ἐπράχθη ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ, καὶ τῷ χρόνῳ, ὃν ὑμεῖς σαφέστατον ἔλεγχον τοῦ ἀληθοῦς νομίσατε. Displicent haec Herwerdeno: „καὶ τῷ χρόνῳ", inquit, „parum eleganter orator subiungit, ut addere possit sententiam Graecis tritissimam." Recte hoc quidem, sed paulo minor offensio erit, si scribas: καὶ ἐν (τοσούτῳ) χρόνῳ.

XX. ΤΠΕΡ ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΟΥ.

De hac oratione, quam omnes magno consensu Lysia indignam esse pronunciant, docte disputavit Bakius in tertio Volumine *Scholicorum Hypomnematum*, sed imprimis *Mnem.* 1860 p. 171. Quantum video, ex interpretibus nemo attendit animum.

XXI. ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΔΩΡΟΔΟΚΙΑΣ.

§ 3: καθ' ἡμέραν ὑπὲρ ὑμῶν κινδυνεύων. Nonne requiritur καθ' (ἑκάστην) ἡμέραν? Cf. XXII 20.

§ 5: νενίκηκα δὲ τριήρει ἁμιλλώμενος ἐπὶ Σουνίῳ. Quantum

Digitized by Google

comperi, eiusmodi certamina multo rarius memorantur quam nostri homines putaverint. Novit unusquisque quintum Aeneidis et praeterea indicare iuvat Thuc. VI 32 et Demosth. Mid. § 174. De Aristoph. Eqq. vs. 557 Leeuwenius conferendus. Vide quoque Lobeckium *Aglaoph.* p. 367. Adde C.I.A. II 1. n. 471 v. 29.

§ 8: καίτοι οὕτω παρεσκευασμένον (τὴν) τριήρη πόσα οἴεσθε ἀνηλωκέναι χρήματα. Sic locum Thalheimius edidit; equidem cum Herwerdeno inserto pronomine legere malim: πόσα μ' οἴεσθε ἀνηλωκέναι; deinde cum in Palatino libro sit παρεσκευασμένην scripserim: (εἰς) οὕτω παρεσκευασμένην τριήρη.

§ 16. Supplendum: καί (μοι) μηδεὶς ὑμῶν ἀχθεσθῇ.

§ 18: (οὐ γὰρ ἂν δήπου) τοῦτό γε εἰπεῖν ἔχοι τις, ... ὡς αἰσχρὰς δίκας δεδίκασμαι ἢ ὡς αἰσχροῦ τινος αἴτιός εἰμι. Ne idem vocabulum brevi intervallo recurrat, commendo: δυσχερούς τινας.

§ 20: ὧν Κινησίας (ὁ) οὕτω διακείμενος πλείους στρατείας ἐστράτευται. Vides quid suadeam.

§ 24: οὐδεπώποτ' ἠλέησα οὐδ' ἐδάκρυσα οὐδ' ἐμνήσθην γυναικός. Ipsa res flagitare videtur ἔδεισα, nam quod olim Herwerdenus coniecerat ἤλγησα, id postea ipse reiecit. Contrario modo apud Lycurgum Leocr. § 74 pro ἔδεισα reposui ἠλέησα.

XXIII. ΚΑΤΑ ΠΑΓΚΛΕΩΝΟΣ.

§ 3: ὅτι καὶ ἑτέρας δίκας τὰς μὲν φύγοι, τὰς δ' ὠφλήκοι. Reiskius correxit φεύγοι, equidem praeferam: πεφεύγοι.

§ 5. Scribit Rauchensteinius sibi Hipparmodori nomen corruptum videri. Quidni credemus homini nomen fuisse Ἱππαρχόδωρον.

XXIV. ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ.

Quam sunt diversa doctorum virorum palata. De hac oratione

Digitized by Google

Boeckhius scribit *Oec. Civil.* I 343: „Diese Rede ist in einem so possirlichen Tone verfasst, dass ich sie für eine blosse Uebungsrede halte, die nicht vorgetragen wurde: wenigstens hätten die Athener sich höchlich verwundern müssen über die Spasshaftigkeit dieses um Sold flehenden Menschen". Contra assurgit Rauchensteinius: „Die Rede ist mit besonderer Liebe und mit Glück geschrieben. Es ist nicht leicht, eine Mischung von Lustigem, Derbem, Ernstem, Naivem auch mit einem Anstreifen an das Rührende zu einem sich so schön bestimmenden Ganzen zusammenzuarbeiten und einen so eigenthümlichen Charakter mit so schlichten Mitteln darzustellen". Equidem potissimum Boeckhium sequor et plurimum delector Franckenii iudicio sapienter temperato: „Subtilis elegantia et urbanitas orationi plane deest; ioci autem minus politi delectare sane possunt et causae prodesse, si tanquam in ipso orationis momento nati fingantur, sed si manifesto adhibito studio, ut in hac oratione, proferantur verbis usu oratorum fere receptis, dissensus quidam existit inter materiam atque formam, ut nescias serione quaedam an ioco dicantur. — Libertas oris hominis plebeii pugnat cum sententiis in artis incude procusis. In fine autem orationis nihil hilaritatis („heitere Zuvorsicht" Rauchensteinius appellarat) video equidem, nec quod magnopere iudicem commovere possit".

§ 5: τεκμηρίοις χρῆται τῆς μὲν τοῦ σώματος ῥώμης, ὅτι ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναβαίνω, τῆς δ' ἐν τῇ τέχνῃ εὐπορίας, ὅτι δύναμαι συνεῖναι δυναμένοις ἀνθρώποις ἀναλίσκειν. Primum de pluribus hominibus recte dici ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους mirum non est, cf. Lys. Orat. XIV 10 et XVI 13 et Andocid. de Myst. I 44; sed etiam de uno equite usurpatur apud Xenophontem Hipparch. VI 5 itemque apud Demosthenem c. Phaenippum § 24 p. 1046: ἀποδόμενος τὸν πολεμιστήριον ἵππον καταβέβηκεν ἀπὸ τῶν ἵππων. Haud dissimili ratione Euphiletus in causa de caede Eratosthenis § 4 et § 26 plurali numero παῖδας suos appellat, etiamsi uxor semel tantummodo pepererit. Sed gravis inest offensio in: δύναμαι συνεῖναι δυναμένοις ἀνθρώποις ἀναλίσκειν. Franckenius eiicere voluit id quod est ἀνθρώποις. Non satis hoc est; sed nescio quid dicam de Frohbergero, qui ita

Digitized by Google

adnotavit: „Spasshaft benützt der Krüppel die Behauptung des Gegners, er sei nicht unvermögend, da er ja „vermöge" mit „vermögenden" Leuten umzugehen. Das komische Pathos wird gesteigert durch das eingesetzte volltönende *ἀνθρώποις*." Istiusmodi iocorum genus prorsus non intelligo; si res mei arbitrii foret, scriberem: *δύναμαι συνεῖναι ἀναλωταῖς ἀνθρώποις*, sed aliis hoc fortasse temerarium videbitur.

§ 6: *παῖδες δέ μοι οὔπω εἰσὶν οἵ με θεραπεύσουσι.* Adscripsit Herwerdenus: „*οὔπω* suspectum ob *γῆρας* § 8; fortasse reponendum *οὐκ*." Equidem incideram in: *οὐ γεγένασιν.*

§ 6: *κινδυνεύσαιμ' ἂν ὑπὸ τῇ δυσχερεσάτῃ γενέσθαι τύχῃ.* Docet Frohbergerus: „man könnte *ἐπὶ* fur *ὑπὸ* schreiben; doch pathetischer ist *ὑπό*." Non video quomodo illud *παθητικόν* efficiatur ex locis quos Frohbergerus attulit; mihi quidem potior videtur praepositio *ἐπί*, de qua vide quae adnotavimus ad Orat. I § 6.

§ 9: *πῶς οὐ δεινόν ἐστι νῦν μὲν κατηγορεῖν ὡς διὰ πολλὴν εὐπορίαν ἐξ ἴσου δύναμαι συνεῖναι τοῖς πλουσιωτάτοις, εἰ δ' ὧν ἐγὼ λέγω τύχοι τι γενόμενον, (ὁμολογεῖν ἄν με) τοιοῦτον εἶναι καὶ ἔτι πονηρότερον;* ultimum vocabulum tuentur Franckenius et Frohbergerus; aliorum coniecturas vide apud Thalheimium. Mihi quidem maxime placet: *καὶ ἔτι πηρότερον.* Vide adiectivum *ἀνάπηρος* infra § 13 et de eo vocabulo Polacium in *Mnem.* 1901 p. 430.

§ 10: *ἐγὼ γὰρ (ὁρῶ) πάντας τοὺς ἔχοντάς τι δυσύχημα τοῦτο ζητεῖν καὶ τοῦτο Φιλοσοφεῖν, ὅπως κτἑ.* Expungam tria vocabula quae diductis literis notavi. Vide verbum *Φιλοσοφεῖν* apud Menandrum, cuius locum Harpocration descripsit: *Φιλοσοφεῖ δὲ τοῦθ' ὅπως καταπράξεται τὸν γάμον.*

§ 11: *εἰ γὰρ ἐκεκτήμην οὐσίαν, ἐπ' ἀσράβης ἂν ὠχούμην· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἵππους ἀνέβαινον.* Deinde continuo sequitur: *νυνὶ δ' ἐπειδὴ τοιοῦτον οὐ δύναμαι κτήσασθαι, τοῖς ἀλλοτρίοις ἵπποις ἀναγκάζομαι χρῆσθαι πολλάκις*, quae verba satis

Digitized by Google

commonstrant priore loco delendum esse id quod est ἀλλοτρίους.

§ 25: ἐξόν μοι μετ' ἐκείνων ἀδεῶς πολιτεύεσθαι, μεθ' ὑμῶν εἰλόμην κινδυνεύειν ἁπάντων. Quot sunt capita interpretum, tot sunt de postremo vocabulo sententiae. A facilitate correctionis maximam commendationem habebit: ἐπανιών.

XXV. ΔΗΜΟΤ ΚΑΤΑΛΤΣΕΩΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ.

§ 11: ἡγοῦμαι .... προσήκειν αὐτοῖς ἑτέρας ἐπιθυμεῖν πολιτείας, ἐλπίζοντας τὴν μεταβολὴν ὠφέλειάν τινα αὐτοῖς ἔσεσθαι. Itidem vide accusativum recte positum XXVII 7: οὐδὲν δεινὸν δόξει αὐτοῖς εἶναι ὑμᾶς ἐξαπατήσαντας ἐκ τῶν ὑμετέρων ὠφελεῖσθαι. Quocirca dubito de sinceritate lectionis XX 23: ἐξὸν αὐτῷ τὴν οὐσίαν ἀφανῆ κατασήσαντι μηδὲν ὑμᾶς ὠφελεῖν et XXIII 10: ἔδοξέ μοι χρῆναι μάρτυρας λαβόντι παραγενέσθαι. Cf. Cobetus ad XXVIII 10.

§ 13: πλείω τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως προσταττομένων ἐδαπανώμην. Nota medii verbi formam, uti et XXI 3 et XXXIII 5.

§ 24: τοὺς δὲ συκοφάντας εὐδοκιμεῖν δέξαιντ' ἂν παρ' ὑμῖν καὶ μέγα δύνασθαι. Quam miror non omnibus editoribus Dobraeum persuasisse legendum esse: εὔξαιντ' ἄν. Facile sentimus quid intersit: quod δεχόμεθα, id patienter ferimus; quod εὐχόμεθα, optime actum nobiscum putabimus si contigerit.

XXVI. ΚΑΤ' ΕΤΑΝΔΡΟΤ.

§ 13: οὗτος αἴτιος γεγένηται Λεωδάμαντά τε ἀποδοκιμασθῆναι καὶ τοῦτον δοκιμασθῆναι. Nonne necessarium est ἀντιδοκιμασθῆναι?

§ 21: ποτέρῳ ἂν πειθόμενοι περὶ τῆς δοκιμασίας ταύτης ἄμεινον βουλεύσαισθε, πότερον ἐμοὶ ἢ Θρασυβούλῳ, ὃς αὐτῷ ἀπολογήσεται. Halbertsmae offensioni est verbum ἀπολογεῖσθαι cum tertio casu constructum; mihi non displicebit ἀνταπολογήσεται.

Digitized by Google

XXVIII. ΚΑΤ' ΕΡΓΟΚΛΕΟΤΣ.

§ 9: *ὠνουμένους τὰς αὐτῶν ψυχάς*. Omnino praeferam compositum verbum *ἐξωνουμένους*. Orat. XX 15: *ἐκπριάμενοι τοὺς κατηγόρους*, XXIV 17: *ἐξωνοῦνται τοὺς κινδύνους*, XXVII 6: *τὸν κίνδυνον ἐξεπρίαντο*.

§ 17: *νομιοῦσιν ὑπὸ τούτων μὲν ἀπολωλέναι, ὑμᾶς δ' αὐτοῖς βεβοηθηκέναι*. Sic Thalheimius scripsit; iam aliquoties observavi in talibus personali pronomine opus esse non reflexivo itaque rescribendum *αὐτοῖς*. In primam personam conversa habebimus: *νομιοῦμεν .... ὑμᾶς ἡμῖν βεβοηθηκέναι*, non *ἡμῖν αὐτοῖς*, quod mille exempla confirmabunt. Atqui ergo.

XXX. ΚΑΤΑ ΝΙΚΟΜΑΧΟΤ.

§ 20: *αὐτίκα πέρυσιν ἱερὰ ἄθυτα [τριῶν ταλάντων] γεγένηται τῶν ἐν ταῖς κύρβεσι γεγραμμένων*. Quae uncinis inclusi, interpolata fuerunt ex proxime sequentibus.

§ 29: *Νικόμαχον εἵλεσθε ἀναγράφειν τὰ πάτρια, ᾧ κατὰ πατέρα τῆς πόλεως οὐδὲν προσήκει*. Licetne hinc coniicere Nicomachi matrem civem Atticam fuisse?

XXXI. ΚΑΤΑ ΦΙΛΩΝΟΣ.

§ 17: *ἑτέροις ἡγούμενος, οἷς τὰ ὑμέτερα δυσυχήματα εὐτυχήματα ἐγεγόνει*. Nonne multum praestat singularis *εὐτύχημα*?

§ 18: *οἳ νῦν αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο οὐχ οἷοί τ' εἰσιν ἐπεξελθεῖν ἅπαντες*. Intelligam: *παρόντες*.

§ 31: *ἔτι δὲ ἐνθυμήθητε, ποίων ἂν ὑμῖν δοκεῖ ὅρκων Φροντίσαι .... ἢ ποῖα ἂν ἀπόρρητα τηρῆσαι, ὃς οὐδὲ τὰ προειρημένα ποιῆσαι ἠξίωσε*. Hic locus valde memorabilis est: revera erat arcanum aliquod quod Areopagitae sancte debebant servare. Est ea de re fere *unicus* locus apud Dinarchum c. Demosthenem § 9: *τὸ συνέδριον .... ὃ Φυλάττει τὰς ἀπορρήτους διαθήκας, ἐν αἷς τὰ τῆς πόλεως σωτήρια κεῖται*. Docte de hoc loco egit Cornes,

Digitized by Google

Lettres Inédites à Chardon de la Rochette, Paris. 1877. Nimirum cum hoc testamento acutissime composuit ea quae leguntur in Oedipode Coloneo vs. 1518:

ἐγὼ διδάξω, τέκνον Αἰγέως, ἃ σοι
γήρως ἄλυπα τῇδε κείσεται πόλει.
χῶρον μὲν αὐτὸς αὐτίκ' ἐξηγήσομαι,
ἄθικτος ἡγητῆρος, οὗ με χρὴ θανεῖν.
τοῦτον δὲ Φράζε μήποτ' ἀνθρώπων τινί
μήθ' οὗ κέκευθε μήτ' ἐν οἷς κεῖται τόποις,

deinde, aliis quibusdam interpositis:

ἀλλ' αὐτὸς ἀεὶ σῶζε χὤταν ἐς τέλος
τοῦ ζῆν ἀφικνῇ, τῷ προφερτάτῳ μόνῳ
σήμαιν', ὁ δ' ἀεὶ τὠπιόντι δεικνύτω
χοὕτως ἀδῇον τήνδ' ἐνοικήσεις πόλιν.

Lysias, uti vides, respexit eodem; sed ipse Coraes adeundus est. Contradicit Lobeckius *Aglaoph.* p. 965, sed vide eundem p. 280.

XXXII. ΚΑΤΑ ΔΙΟΓΕΙΤΟΝΟΣ.

§ 13: *εἰ μηδένα ἀνθρώπων ἠσχύνου, τοὺς θεοὺς ἐχρῆν σε δεδιέναι.* Malim: *μηδέν' ἄλλον.*

§ 16: *ἐκβάλλειν τούτους ἠξίωσας θυγατριδοῦς ὄντας ἐκ τῆς οἰκίας τῆς αὐτῶν ἐν τριβωνίοις, ἀνυποδήτους, οὐ μετὰ ἀκολούθου, οὐ μετὰ σωμάτων, οὐ μετὰ ἱματίων, οὐ μετὰ τῶν ἐπίπλων.* Hic locus monstrare poterit quid sit legendum apud Thucydidem VII 75: *εἴ τῳ δὲ προλίποι ἡ ῥώμη καὶ τὸ σῶμα, οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπιθειασμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμενοι.* Interpretes hic varia moliti sunt; scribit Classenius: *οὐκ ἄνευ ὀλίγων* hat bei allen Herausgg. Anstoss erregt. Fur *ὀλίγων* ist *λυγρῶν, συχνῶν, οἰκτρῶν, ἀλόγων* vermutet; Krüger u. Stahl streichen es, letzterer als *ex Gloss. ὀλολυγῶν ortum.* Ich verstehe *ὀλίγος* von der schwachen, kaum hörbaren Stimme der Sterbenden bei den letzten Anrufen der Götter und Klagen". Neque Herwerdeno, nec mihi Classenius hoc persuadere potuit: equidem corrigam: *οὐ μετὰ ὀλίγων.* Suprascriptum *ἄνευ* corruptelae causa fuit.

Digitized by Google

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

Fragmt. 11: Εἰ πρὶν ποιῆσαι ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐὰν ποιήσω, ἔδοτε ἄν· ποιήσαντι δ' ἄρ' οὐ δώσετε; μὴ τοίνυν μέλλοντες μὲν ὑπισχνεῖσθε, παθόντες δ' ἀφαιρεῖσθε. Supplebo: μέλλοντες μὲν (εὖ πάσχειν) ὑπισχνεῖσθε.

Fragmt. 15: τὸ μὲν ἐμὸν γένος ἀπ' ἐμοῦ τὴν ἀρχὴν τοῦ γνωρίζεσθαι λαμβάνει, τὸ δὲ σὸν μέχρι σοῦ τὴν δόξαν ἔσηεν. Emenda: ἔσχηκεν.

Fragmt. 28. Legitur apud Harpocrationem: ΕΛΕΟΚΟΠΩΝ. Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους ἐπιτροπῆς· πέντε μησὶ μετὰ τῶν ἐλεοκόπων διαιτώμενος. Si hic non dicere habes qui ἐλεοκόποι sint, ipsum Harpocrationem adire poteris qui ita docet: ἐλεοκόπους λέγοι ἂν ὁ ῥήτωρ τοὺς τὰ ἕλη κόπτοντας, τοῦ Ε παρεμβεβλημένου, ὡς τὸ· ἐλεόθρεπτόν τε σέλινον παρ' Ὁμήρῳ. μήποτε δὲ παρὰ τὸ ἐλεόν, ὅπερ ἐστὶ σκεῦος ξύλινον, γεγένηται τοὔνομα. Ἀριστοφάνης Ἱππεῦσιν· εἰ προσκαθέλοι με τοὐλεόν (vs. 152?) Unusquisque videt absurda haec esse et novimus quam pudendis erroribus Harpocration interdum implicetur. Per nosmet ipsos id quod verum est, assequi possumus et confirmabit id quod volo grammaticus in Anecd. Bk. p. 248. 19: ΕΛΑΙΟΚΟΜΩΝ· τῶν ἐργατῶν τῶν τὰς ἐλαίας ἐργαζομένων· κομεῖν γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι, ἀφ' οὗ καὶ ὀρεωκόμος. οἱ οὖν ἐπιμελούμενοι τῶν ἐλαιῶν ἐλαιοκόμοι καλοῦνται., nec dubium est quin grammaticus eundem illum Lysiae locum ante oculos habuerit. Ἐλαιοκομεῖν et ἐλαιοκομία apud Pollucem inveniuntur et ἐλαιοκόμιον Corp. Inscr. Graec. 5594. Μελισσοκόμους Apollonius appellavit Argonaut. β 131; nihil huc pertinent νύμφαι ἐλειονόμοι apud eundem β 821 et γ 1219. Γαλακτοκόμος denique apud Hesychium est.

Digitized by Google

DE OVIDIO POETA COMMENTATIO.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur e Vol. XXXII pag.* 419).

CAPUT V.

DE ULTIMAE METAMORPHOSEON PARTIS ENUNTIATIONE.

Talibus ergo aliisque disponendi, iungendi, colligendi artificiis utenti Ovidio optime procedunt omnia, placide decurrit narratio, limpidi rivuli instar leniter declivi alveo fluentis. Sed cum ad eum locum perventum est (XIII, 399), inde a quo tam multas notavimus locutiones ingratas, structuras impeditas, imagines invenustas, alia elocutionis vitia, etiam dispositio multo minus elegans fit. Aestuat poeta, haeret interdum, quomodo viam sibi struat vix invenit. Cum adversa quadam luctari videtur fortuna, nam postquam de Hecubae eiusque liberorum miserrimo fato narratum est (ergo inde a XIII, 575), non solum in reliquis annectendis admodum est infelix sed etiam vix unum profert versum, qui legentes gravius commovere atque aliquo admirationis sensu implere possit. Vix unum aio, nam qui in hac parte solus legitur par pulcherrimis illis quos prior pars tam multos praebet, XV, 233

Flet quoque, ut in speculo rugas adspexit aniles,
Tyndaris et secum cur sit bis rapta requirit,

is est e longiore illo de Pythagora loco (XV, 60—478), quem iam multo ante a poeta seorsum compositum, deinde huic Metamorphoseon libro insertum mihi quidem admodum est veri-

Digitized by Google

simile, colore enim orationis totus a sua abhorret vicinia. Sed iam quod de dispositione diximus exemplis illustremus et argumentis ubi opus est defendamus.

XIV 155 sqq. Aeneas Caietam venit, ibi obviam ei venit Macareus, ex Ulyssis comitibus unus, qui inter eos, quos Aeneae navis vehit, agnoscit Achaemenidem, et ipsum Ulyssis comitem, quem a proficiscente Ulysse casu aliquo apud Polyphemum relictum Aeneas praeternavigans supplicibus eius motus precibus in suam receperat navem. Hi inter se rogant quis eos casus eo ubi nunc sunt adduxerit, et Achaemenides quid sibi fuerit animi, postquam abiisse socios, se in dira illa insula destitutum senserit, in quanto metu ibi diu vixerit, quo modo tandem sibi sit ab Aenea allata salus exponit; Macareus se longarum viarum taedio et descensus ad inferos metu remansisse apud Circen docet, sed antea de magicis Circes artibus, quibus in sues converterit Ulyssis comites narrat, seque refert, iam restitutum in integrum, illo anno, quo cum Ulysse ceterisque commilitonibus apud Circen sit deversatus, ab ancilla quadam eius et alias audiisse fabulas et illam de Pico, Circe, Canente, quae nunc versibus 320—435 legentibus offertur. Hercule non sponte se haec metamorphoseon series iuncturaque obtulit poetae; magno difficilique labore eam est commentus. Sudantem eum cognoscimus et, ad incitas redactum, omnem speciem veri negligentem. Caietam enim Aeneae navis, qua Achaemenides vehebatur, appulerat, ibi huic obviam venit Macareus, qui apud Circen substiterat. Non idem est, ut opinor, Caieta et Circei, quamquam non ita longo spatio inter se hi loci distant.

XIV, 623 sqq. Rege Proca vivebat Pomona, pulcherrima virgo, cuius amore captus Vertumnus et aliis utitur dolis et sumpta anus figura eam sollicitare studet et monendo et narrando de Iphide et Anaxarete. Sequitur narratio illa (698—765) quae nos, nil tale suspicantes, subito ex Italia Cyprum transfert! At nihilo magis misero amatori narratio anusque figura prodest quam antea variae profuerant quas induerat formae. Etenim, quemadmodum vss. 643—652 cognoscimus

habitu messoris aristas
Corbe tulit verique fuit messoris imago.
Tempora saepe gerens faeno religata recenti

Digitized by Google

Desectum poterat gramen versasse videri;
Saepe manu stimulos rigida portabat, ut illum
Iurares fessos modo disiunxisse iuvencos;
Falce data frondator erat vitisque putator;
Induerat scalas, lecturum poma putares;
Miles erat gladio, piscator arundine sumpta.

Quid ergo nunc misellus ille agit postquam fallacias admonitiones narratiunculas irritas esse vidit? Vim parat: hoc intelligimus, hoc desperantis est. Sed vi opus non est, ipsa enim Pomona sponte amare eum incipit. Gratulamur iuveni, qui hunc constantis amoris et strenuae industriae fructum ferat. At non fides laborque haec ei tulerunt praemia sed .... quid putas? Ipsa iuvenis vera forma, quam missis iam dolis omnibus resumserat ille. Talis enim

apparuit illi,
Qualis ubi opposítas nitidissima solis imago
Evicit nubes nullaque obstante reluxit.

Haud mirum ergo est quod nunc

vi non est opus inque figura
Capta dei nympha est et mutua vulnera sensit.

Verum, obsecro, si vera Vertumni facies eiusmodi est ut nulla ei puella, ne durissima quidem, possit resistere, cur omnino falsas formas induit ille? Si usquam, hic se prodit poeta: nodum, quem imprudens nexerat ipse, solvere apteque expedire non curat sed obtuso dissecat gladio.

Sed praesertim inde ab initio libri XV defunctorie noster agit et ad finem properat. Vixdum Romulum Hersiliamque in caelum eduxit et intelligit nihil se egisse nisi ad Augustum rem perduxerit. Praeterea videt utique aliquot esse inserendas fabulas ad ipsum Italiae solum pertinentes, sed iam taedet eum laboris neque plus uno libro adiicere ei lubet. Ergo in unum reliqua omnia constipentur librum, idque in eum librum cuius dimidium fere sit impleturus locus de Pythagora, quo vix quidquam promovetur negotium, quemque iam multo antea a poeta perfectum haud temere coniicimus. Operae pretium est videre qua vi et qua festinatione omnia perrumpantur obstacula ut tandem aliquando ad finem perveniatur, si non via et ratione, per salebras et saltibus miris.

Digitized by Google

1—59 Numa rex creatur. Is Crotonem se confert ut Pythagorae audiat doctrinam et praecepta. Sed in illam urbem ubi advenit prius quae sit illius origo quaerit: hac facultate poeta utitur ad inserendam narrationem de Myscelo et Hercule, quam, licet diutius nos detineat et a Pythagora seiungat, utcunque tamen aequo ferimus animo.

60—478 Pythagorae philosophia exponitur, descriptione quae, per se spectata, magna laude est digna sed iusto maius, hic certe, occupat spatium. Nam totum Numae regnum et mors eius septem versiculis (479—485) absolvitur.

486—90 Deflent Numam cives, deflet Egeria uxor, quae Ariciam redit seque ibi luctui tristitiaeque gravissimae dedit. Versibus utitur hisce poeta:

> Exstinctum Latiaeque nurus populusque patresque
> Deflevere Numam. Nam coniunx urbe relicta
> Vallis Aricinae densis latet abdita silvis.

Vide quam omnia simul poetam nostrum deficiant. Satis inepte hic coniunctio *nam* posita est: omnes homines Numam deflent, uxor vero eius in ea re modum excedit. Ipsum illud *vero*, quod in mea periphrasi legitur, hic erat ponendum et positum esset a poeta si paulo minus negligenter in hoc loco esset versatus. Ubi nunc illud *nam*, quod quantum saepe in prioribus libris (figura quae *praeteritio* dicitur) toti viciniae praeberet decus supra (V. 32, p. 412) vidimus?

490—546 Flentem afflictamque Egeriam solari conantur vicinae nymphae; eodem consilio ad eam venit „Theseïus heros". Virbius is est, cui Hyppolyto antea nomen fuit. Hippolyti tristem sortem ex Euripidea fabula norunt omnes. Recentior de eo narratio hic additur: in vitam eum reduxit Aesculapius, in Italiam transtulit Diana, quae prius, ne ab aliis cognosci posset, pro iuvenili virilem ei dederat vultum. Hic ergo Virbius erigere iacentem moestamque tentat, quo modo putas? Nempe narrando quae sibi dira miraque evenerint. At quid, obsecro, Egeriae tristitia commune habet cum Hippolyti casibus variis? Illa optimum maritum amisit, in hunc Neptunus, detestanti filio Theseo, Hippolyti patri, morem gerens, monstrum marinum immisit, quo territi equi eius corpus domini, e curru excussum sed loris impeditum per saxa trahunt virgultaque,

Digitized by Google

ita ut dirissimum in modum dilanietur. Apud inferos demum dii, quos pie coluit, opem ei ferunt: vitam corpusque integrum reddit Aesculapius, tutam sedem in Italia dat Diana. Quid ex tota narratione discere potest Egeria? Nihil, opinor, nisi hoc: diis faventibus in melius saepe converti res tristissimas. Aptiora huius rei adsunt exempla, Virbio nostro opus non est. Et quam suarum rerum conversionem Egeria, a Virbio monita, exspectabit? Nempe Numam quoque in vitam reductum iri. Nihil eiusmodi, quod tamen aliquo modo ad Egeriam pertinere censendum esset, bonus Virbius dicit, monet tantummodo ne in lamentando modum excedat, alios fuisse homines illa miseriores, in quorum numero praecipuum ipse teneat locum:

Num potes aut audes cladi componere nostrae,
Nympha, tuam? (vs. 530 sq.)

Quaeso, num verum illud est? Nonne quivis ea conditione dilaniari et ad inferos detrudi velit, ut inde reductus et integrum nactus corpus in amoenissimo loco heros fiat quem diligant et venerentur incolae? Dixeris Virbium Egeriae ea tantummodo ante oculos ponere quae dura sit perpessus, laetiora non consolandi gratia addere sed ut rem ad finem perducat. Iterum quaero: quid dira mors Hippolyti commune habet cum Egeriae luctu, qua ratione inter se comparari possunt pia uxor quae maritum amisit et pius filius qui, patre detestante, avi iussu dirissimum invenit vitae finem? Nihil responderi potest nisi hoc: tristiora hunc expertum quam illam, et hoc esse illud quod illam solari possit debeatque. Parum, hercle, idonea haec causa est cur Hippolytus huc adducatur: poterat Egeriae quivis popularium de Oedipode, Oresta, Antigone aliis narrare, qui vel Hippolyto miseriores fuerunt. Denique ineptum in modum „capillis huc attractus est", ut nos loquimur, Hippolytus a poeta quaecunque etiam in scriniis haberet aliquam continentia metamorphosin per fas et nefas uni huic libro inferciente. Ipse hic quoque se prodit: Hippolytum enim narrationis suae sic initium facientem inducit:

similes aliorum respice casus (vs. 494)

quo quid falsius absurdiusque cogitari potest? Non componentis disponentisque illud est sed ingratam sarcinam quocunque tandem loco deiicientis.

Digitized by Google

547—551 Nihil proficit sua narratione Virbius (minime mirandum illud!); in lacrimas liquescit Egeria et miserante Diana in fontem convertitur.

552—621 Rem novam admiratur vicinus Virbius. Sic et alii alio tempore stupuerunt homines. Libenter credimus! Tria rei, de qua nemo dubitabit, afferuntur exempla:

A. Miratus est Etruscus ille qui subito Tagen ex agro surgentem conspexit.

B. Miratus est Romulus cum hastam suam in arborem conversam cognovit.

C. Miratus est Cipus cum sua adspexit cornua.

Quid aliud est τὰ ἀσύγκλωστα συγκλώθειν nisi hoc est? Sed quid curat hoc poeta? Nihil omnino curat ille, dummodo Cipi historiae (565—621) aliquam, quamvis ineptam, inveniat sedem.

> Eheu, Musa via, dic, qua procedere possum?
> Ecce vadum limusque tenax nunc denique navem
> Excipiunt nostram; iunci cannaeque palustres
> Obsistunt prorae; remis non pellitur unda:
> Pingue lutum feriunt. Quanto velocior illa
> Quae quondam fatis Epidauria litora liquit,
> Perque undas volitans ventis felicibus acta
> Attulit huc divum, morbos cui pellere cura,
> Romulidisque dedit votis precibusque colendum.

Quam rideremus poetam, si sic perrexisset atque sic sibi transitum parasset ad narrationem de Aesculapio oraculi iussu Epidauro in Insulam translato. Sed esset tamen in risu illo laudis aliquantulum. Qualecunque enim illud esset, invenisset aliquid. At nunc palam profitetur se, quocunque se vertat, nullum videre exitum. Prorsus ad incitas se redactum clamat hisce versibus:

> Pandite nunc, Musae, praesentia numina vatum,
> (Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas)
> Unde Coroniden circumflua Thybridis alti
> Insula Romuleae sacris acciverit urbis.

Praesenti, profecto, numine hic opus poetae frustra caeno evellere plantam conanti. Hoc vero auxilio a Cipo ad Aesculapium transilit, et versibus 746—850 quam ob causam in ur-

Digitized by Google

bem accitus ille deus sit et qua ratione eo pervenerit narrat. Quo loco perfecto Caesarem Aesculapio annectit, quo vinculo putas? Audi ipsum:

Hic tamen accessit delubris advena nostris,
Caesar in urbe sua deus est. (vs. 745 sq.).

Si usquam, hic apparet quantopere sub finem carminis sui fiat dissimilis noster. In praecedentibus enim (V. 32 p. 414) vidimus quam lepide coniunctione *tamen* saepe usus esset ut *tristi* narrationi *tristiorem* adiungeret:

Ille *tamen* (Philoctetes) vivit quia non comitavit Ulyssem;
Mallet et infelix Palamedes esse relictus.

Quantam vim quantamque venustatem hic illa coniunctio habeat dicere non opus; at friget languetque in ista Caesaris cum Aesculapio comparatione.

Sic subito a pristina urbis historia ad praesentem aetatem non magno, hercle, pervenit labore. Habet quod sibi gratuletur: quantulum enim est quod restet?

746—850 De Caesare in coelum recipiendo deliberant dei, tandem vincit Venus atque

Caesaris eripuit membris neque in aera solvi
Passa recentem animam caelestibus intulit astris.

Prae nimia festinatione ne hunc quidem locum, quem ceteris omnibus praestare oportebat, venuste exornare studuit poeta, sed tanti momenti rem describens oratione inculta horridaque fuit contentus.

A Caesare ad Augustum multo facilius quam ab Aesculapio ad Caesarem transitur, atque hoc quidem negotio satis feliciter poetam functum esse non infitior, licet hic quoque (850—860) quaedam legantur minime probanda, utpote quae versum suum expleant magis quam ornent. Haec enim ibi leguntur: Caesar, in stellam conversus res humanas, quibus iam praeest Augustus, contemplatur, illiusque res gestas suis longe longeque praestare libenter agnoscit. Atque agnoscunt illud omnes mortales, excepto Augusto ipso, qui, qua est adversus patrem pietate, credi illud vetat. „O dii immortales, quotquot unquam urbi imperioque nostro favistis, talem nobis ducem incolumem servate; quem si tamen aliquando hinc abire crudelia fata iubent, hunc quoque in numerum vestrum recipite, ut sit quem prae-

Digitized by Google

cipuis colamus precibus!" Denique notissimis illis versibus: „iamque opus exegi e. q. s." carmen clauditur, quibus non tam gloriatur poeta quam gaudio exultat quod tandem aliquando nimis gravem sarcinam abiicere humeris sibi liceat.

Ergo et dispositione et elocutione et — quod gravissimum — ipsorum versuum structura poetam deprehendimus sub finem longi operis festinantem ideoque et alia multa peccantem et iis ipsis artificiis, quibus multo maiorem partem feliciter lepideque exornaverit, tam inepte utentem ut dedecori fiant toti carmini. Quod ubi semel nobis constat atque accurate est perspectum, parati sumus ad dirimendam quaestionem permagni momenti et saepe iam agitatam. Quid ipse de suis Metamorphosesin iudicaverit Ovidius novimus, suum ipse iudicium in fronte libri poni iubet, cuius totum fere argumentum in his inest versibus:

Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, eram.

Quaeritur nunc quid illud sit quod Ovidius fuerit emendaturus. Respondemus: id quod omnino emendare potuit. Putemusne Ovidium, si in urbe manere ei licuisset atque illa secunda frui fortuna, quae iam propria ei videri poterat, magnopere totam operis fuisse mutaturum dispositionem? Num credibile illud de eo homine, qui „non ignoravit vitia sua sed amavit", qui „maluit ingenio suo indulgere quam imperare"? Immo vero ne cadere quidem videtur in naturam hominis. Faciat mihi periculum quicunque unquam composuerit aliquid literarum. Si semel res suam sibi formam nacta est, aliam induere iam non potest. Exemplo utar toti philologorum genti notissimo. Latine de quovis argumento, sive ad antiquas literas pertinet illud sive ad quotidiana praesentis aetatis negotia, non maiore negotio quam vernacule scribimus omnes, et sunt haud paucae res de quibus latine quam vernacule scribere malimus. Sed quantopere sudamus, quam arduo ingratoque labore nos fungi sentimus, si quid, quod semel vernacule scripsimus, aliquam ob causam *latine vertendum* nobis est. Verum faciamus poetam illum, qui quamvis eum amemus, quamvis saepe admiremur, tamen semper, etiam cum tristissimae ab eo res tractantur, ludere et iocari nobis videatur, revera adeo omnibus mortalibus industria et

Digitized by Google

assiduitate praestitisse ut perficere et ad exitum perducere potuerit rem, qua neque ante neque post eum quisquam unquam feliciter sit perfunctus, quid obstabat cur vel exsul opus illud aggrederetur? Tristitiae levandae nullum, ut opinor, aptius erat. Omnino magnopere suae ei Metamorphoses placebant, illis immortalitatem quandam se nactum haud iniuria opinabatur et verecunde quidem sed aperte tamen est professus:

carmina maior imago
Sunt mea, quae mando qualiacunque legas,
Carmina mutatas hominum dicentia formas.

Cur non emendavit — si potuit — monumentum aere perennius, quod insignem ei perpetuo in dilectissima urbe daturum erat locum? Ipse quidem causam affert hanc:

Vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus

nam quae causa fuit cur in ignem libros illos coniiceret eadem ab emendando eum potuit deterrere. Sed mendax praetextum illud est, non causa vel argumentum. In exsilium cur revera missus sit Ovidius intelligere mihi videor, ipse quoties culpae partem in carmina sua confert, solam Artem accusat, de Metamorphosesin accusandis non cogitat: in illis quidquam esse quod regnantium in ipsum converterit iram, hoc ne in mentem quidem ei venit. Immo gaudet superesse eas, non eo periisse fato quod ipse iis destinaverat. „Nunc precor" ait

Nunc precor, ut vivant et non ignava legentum
Otia delectent admoneantque mei.

Quanto ergo efficacius sui admonuisset amicos ceterosque cives, si emendatas Metamorphoses in Urbem misisset, Metamorphoses, aio, *usque ad finem* lepide dispositas et venustis inter se iunctas vinculis! Si ita eas emendare felix florensque potuit Ovidius, et miser exsulque potuit. Sed neque ille potuit, neque eiusmodi aliquid quisquam potest mortalium:

Quid ergo illud
Emendaturus, si licuisset, eram

nos docet? Si quid video, confitentem hic reum habemus. Sentit Ovidius et sibi conscius est sub finem Metamorphoseon iusto magis se properasse, sarcinae abiiciendae cupidine ductum in unum constipasse librum ea, quae, si eadem qua praecedentia cura elaborata essent, sex septemve implessent libros, denique

Digitized by Google

non id se perfecisse quod ab initio sibi proposuerit: ut magnum illud opus tamquam culmen et fastigium haberet imperii Romani et principis Augusti magnificum et tanta re tantoque viro dignum praeconium. Atque accidit ei quod evenire fere levioribus solet hominibus, ut totius negotii eum taedeat. Pudet eum librorum suorum, sed ut eos denuo in manus sumat, ut limam iis adhibeat, ut vitia tollat, id vero a se impetrare non potest: Hoc est cur ne id quidem fecerit quod nunc de populo philologorum quivis facere possit: ut quos versus ultimi libri „sine causa ponderosos" haberent leviores gracilioresque redderet, ut pro contortis sententiis expeditas poneret, ut elocutionis corrigeret ineptias. Nam *singulis versibus* emendandis imparem fuisse Ovidium quis credat? Immo vero in prioribus libris unum alterumque ita traditum videmus ut perquam sit verisimile exemplaria illa „de funere domini rapta sui" nonnullos versus ita traditos habuisse ut emendationes vel emendandi certe conamina in margine vel inter lineas essent adscripta. Sed de his suo loco videbimus. Nunc manum de tabula!

CAPUT VI.

DE OVIDIO RHETORE. OVIDIUS CUR IN EXSILIUM MISSUS SIT QUAERITUR.

Ovidium autem sive laudamus sive vituperamus — et modo huius modo illius rei nobis praebet facultatem — unum est in quo semper sibi constet: in omnibus eius carminibus, quamvis diversae sint naturae, Arellii Fusci et Porcii Latronis agnoscimus discipulum. Rideat hic legentium aliquis et „o bone" dicat „num quisquam hoc etiam tibi disertis verbis monendus videtur? — Quid te docente hic opus, ubi tanto gravior nobis adest auctor Seneca pater?" Addat alius: „inepte profecto de Ovidio narras ea, quae in omnes convenire, qui latine scripserunt, non poetas solum sed etiam historicos, dudum constet inter omnes, qui in hac studiorum nostrorum parte non plane sint hospites. Quid nobis tamquam peculiare Ovidii affers vitium, quo et Tibullus Propertiusque, Livius Tacitusque laborarint?"

Digitized by Google

Veritatis multum in hac inesse reprehensione sentio atque concedo; quemcunque legimus scriptorem poetamve Latinum, cum rhetorum discipulo rem nobis esse tantum non semper est tenendum. Tota Romanorum poesis iisdem fere legibus paret, quae ab oratoribus observantur. Et tamen idem illud quod de omnibus poetis latinis constat, in Ovidio magis quam in ullo alio apparere meo iure mihi contendere posse videor. Si quisquam, Ovidius inter poetas rhetor est. Quod quoniam brevi disputatione in clara poni luce potest et, cum semel bene est intellectum, rem hactenus, licet multi multa de ea scripserint, obscurissimam, egregie illustrare mihi quidem posse videtur, pauca quaedam huc pertinentia, quae neque suo semper pretio aestimari mihi videantur, et prae ceteris omnibus poetae nostrae quae fuerit indoles doceant, hocce proponam capite. Deinde in meum usum ea convertere conabor.

Atque primum hic repetam quaedam quae de Ovidio declamante tradit Seneca.

p. 154 (editionis Bipontinae): „Latronis admirator erat (Ovidius), cum diversum sequeretur dicendi genus. Habebat enim ille constans et decens et amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat videri quam solutum carmen. Adeo autem studiose Latronem audivit, ut multas eius sententias in versus suos transtulerit. In armorum iudicio dixerat Latro: „Mittamus arma in hostes, et petamus". Naso dixit:

Arma viri fortis medios mittantur in hostes:
Inde iubete peti".

p. 155. „Memini Latronem in praefatione quadam dicere: „non vides, uti immota fax torpeat et exagitata reddat ignes?" ... Naso dixit:

Vidi ego iactatas mota face crescere flammas,
Et rursus, nullo concutiente, mori."

p. 156 sq. „Declamabat autem Naso raro controversias, sed non nisi ethicas: libentius dicebat suasorias. Molesta ei erat omnis argumentatio: verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus *non ignoravit vitia sua sed amavit.* Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, invicem petiit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret. Aequa lex visa est. Scripserunt illi quos

Digitized by Google

tolli vellent secreto, hic quos tutos esse vellet. In utrisque codicillis iidem versus erant: ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit:

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Secundum:

Et gelidum Boream, egelidumque Noton.

Ex quo apparet, summi ingenii viro iudicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum".

p. 308 sq. „Ovidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Non multa referam ... uno contentus ero. Cum Polyxena esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dixit:

cinis ipse sepulti

In genus hoc pugnat.

Poterat hoc contentus esse; adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

Nec hoc contentus adiecit:

Aeacidae fecunda fui."

Quantivis pretii haec et verissima esse quis infitietur? Nonne suasoriae sunt illa colloquia, quae secum habent Medea, Scylla, Byblis, Myrrha deliberantes utrum amori suo resistant an prae illo cuncta alia nihili faciant? Unde melius accuratiusque quae fuerit controversiae in schola rhetoris habitae natura cognoscere possumus quam ex Armorum Iudicio? Paene perfectum se ibi causarum patronum praestat Ulysses. Quam apto exordio sibi iudicum atque coronae conciliat animos!

Si mea cum vestris valuissent vota Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis heres,
Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille e. q. s.

Quam eleganter, quam mira varietate sua facta enumerat! Quam callide suam cum iudicum causa communicat vss. 270 sqq. (dixit Aiax se contra hostes atque deos ipsos arma tulisse):

Confiteorque tulit: neque enim benefacta maligne
Detrectare meum est. Sed ne communia solus
Occupet atque aliquem vobis quoque reddat honorem.

Sed callidius etiam suae invidiae partem in iudices reiicit vss. 308 sq.:

An falso Palameden crimine turpe est
Accusasse mihi, vobis damnasse decorum?

Digitized by Google

Et 313 sq.:

Nec Poeantiadem quod habet Vulcania Lemnos,
Esse reus merui: factum defendite vestrum,
Consensistis enim.

Quam praeclara denique totam orationem claudit peroratione 373 sqq.:

Iam labor in fine est; obstantia fata removi
Altaque posse capi faciendo Pergama, cepi.
Per spes nunc socias casuraque moenia Troum
Perque deos oro, quos hosti nuper ademi e. q. s.

Sic olim causas oraverat Cicero, sic declamaverat Ovidius et aequales audiverat declamantes. Quod autem dicit Seneca: „Ovidius nescit quod bene cedit relinquere" hoc quoque verissimum est et egregiis ab eo illustratur exemplis, quibus innumera alia ex eodem genere nullo addere possis negotio. Sed quamvis in elocutionis ornamentis adhibendis saepe nimius sit Ovidius et modum excedat, magis tamen in alia artis oratoriae parte lascivientem eum deprehendimus. In topica arte se regnare iusto magis sibi semper et ubique conscius est poeta noster, igitur ea saepe ad legentium satietatem et, fere dixerim, taedium abutitur. Iuvat rem insigni exemplo illustrare: Propertii et Ovidii locos eiusdem argumenti inter se opponam. Primum hic versus Propertii do, sicut mihi legendi videntur. Sunt ex elegia libri I octava; certior factus est poeta Cynthiam consilium cepisse cum novo amatore longe remotas petendi regiones, exclamat ergo vss. 9—16:

O utinam hibernae duplicentur tempora brumae,
Et sit iners tardis navita Vergiliis,
Nec tibi Tyrrhena solvatur funis *ab ora*
Neve inimica meas elevet aura preces;
Aut ego *tum* videam *faciles* subsidere ventos,
Cum tibi provectas auferet unda rates,
Et me defixum vacua *patiantur* in ora
Crudelem infesta saepe vocare manu.

[Vs. 11 *ab ora* e coniectura Burmanni senioris dedi pro *arena*; vs. 13 cum „deterioribus" cdd. lego *aut* pro *atque*, cum Baehrensio *tum* pro *non* et *faciles* i. e. mihi amicos recepi ab Heinsio, quamquam alio modo versum hic sanare studet, denique

Digitized by Google

vs. 15 ipse conieci *patiantur* sc. venti. Sic lenissimis correctionibus in integrum locus restitutus videtur; vehementioribus aliorum medelis, velut Scaligeri versus inter se transponentis, non utendum censeo.]

Profectionem ergo cari hominis, quem amans aliquis quatenus licet voce, gestu, oculis prosequitur, in *duas* partes dividit Propertius, legentibusque ante oculos ponit proficiscentem 1° cum navis etiam in portu moratur 2° cum iam aliquantulum est provecta [1]). Sufficere haec praeclaris suis versibus docet Propertius, qui nunc legentem vehementer commovent: quidquid addideris vim eorum fregeris. Non ita visum Ovidio, qui cum idem argumentum tractat, vel quinque se habere loculos unde sumat intempestive meminit .... atque ex omnibus sumit aliquid. XI, 460 sqq.:

(*a*) Vale dixit (Alcyone) (*b*) sustulit illa
Umentes oculos, stantemque in puppe recurva
Concussaque manu dantem sibi signa maritum
Prima videt, redditque notas. (*c*) Ubi terra recessit
Longius atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
(*d*) Haec quoque ut haud poterat, spatio submota, videri,
Vela tamen spectat summo fluitantia malo.
(*e*) Ut nec vela videt e. q. s.

Poeta autem qui in carminibus suis ea sequitur praecepta quae a rhetore accepit et in declamando observavit, si bis saepiusve idem tractat argumentum, eodem fere modo tractat et totidem fere locis utitur. Quid narrationi de Ceyce proficiscente

---

1) Brevitatis studiosum et de re magis quam de arte sollicitum se et alibi praebet Propertius in subsimili argumento. Cynthiae crudelitate ad desperationem adactus poeta „magnum iter" suscipere decernit: mari in Graeciam est profecturus, atque et haec et alia, dum se fortem simulat, flebili voce profert (III, 21, 11 sqq.):

Nunc agite, o socii, propellite in aequora navem,
Remorumque *pari* ducite sorte vices,
Iungiteque extremo felicia lintea malo:
Iam liquidum nautis aura secundat iter.

(Vs. 12 pro *pares* conieci *pari*, ut *remorum vices* esset idem quod *remos alternantes*, et *pari vice* i. q. aequabiliter) Hic quoque Propertius duo tantummodo profectionis cogitat tempora et, ut nos loquimur, momenta: illud quo navis remis e portu in altum propellitur, et illud quo iam velis adacta mare findit apertum.

Digitized by Google

et Alcyone prospectante similius quam Laodamiae querela in memoriam sibi revocantis tristissimum illud tempus quo a marito sit relicta? (Her. XIII, 14 sqq.):

(*a*) Vix illud potui dicere triste „vale"
(*b*) Incubuit boreas abreptaque vela tetendit
Iamque meus longe Protesilaus erat.
(*c*) Dum potui spectare virum, spectare iuvabat,
Sumque tuos oculos usque secuta meis.
(*d*) Ut te non poteram, poteram tua vela videre,
Vela diu vultus detinuere meos.
(*e*) At postquam nec te nec vela fugacia vidi e. q. s.

Et certe plus decem annorum spatium post scriptam Laodamiae epistolam praeterierat, cum de Ceyce et Alcyone narrare Ovidius decrevit!

τὰ αὐτὰ λέγει περὶ τῶν αὐτῶν, neque quidquam refert utrum de rebus agat, quae ipsius animum vehementer commoverint, an in scenam producat Graecorum heroas et heroinas. Sic „cum subit illius tristissima noctis imago", quam ultimam degit in urbe carissima, et multa alia mente recolit et morandi causas, quas usque quaesierit inveneritque. Quarum vel gravissima ea est, quam hisce proponit versibus (Trist. I, 3, 61 sq.):

Denique „quid propero? Scythia est, quo mittimur" inquam:
„Roma relinquenda est: utraque iusta mora est".

Haec certe ex ipso poetae fluxisse pectore dixeris, neque hercle ego contenderim hic poetam non penitus sensisse ea quae chartae mandabat. Et tamen *locus* hic quoque est, hic quoque rhetorum discipulus se prodit, ne hic quidem topices spernit adminiculum. Conferas modo quae eadem illa Protesilea (*declamat* volui dicere) exclamat vs. 97 sq.:

De nave novissimus exi;
Non est, quo properas, terra paterna tibi!

Atque ex ipsis Tristibus vss. I, 2, 81 sq.:

Quod faciles opto ventos — quis credere possit? —
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.

Et tamen, si usquam, in Tristibus Ovidius verus sincerusque est poeta, i. e. is qui quae ipse sentiat senseritque versibus exornet veritatis plenissimis.

Digitized by Google

Quod autem in initio huiusce capitis dicebam rem quae hactenus in densis lateat tenebris egregie nostra de Ovidio rhetore illustrari observatione, modo bene sit perspecta et suo aestimata pretio, huiuscemodi est. Habemus poetam qui aequalium quotquot audiverit et probaverit versus — et sunt hi innumeri — fideli teneat memoria, poetam in scholis rhetorum tam exercitatum ut τὰ αὐτά dicat περὶ τῶν αὐτῶν, sive ad ipsius vitam sive ad ficta heroum heroinarumque pertineant fata, poetam denique, cui ipsum illud versus facere usu adeo in naturam verterit, ut cum semel canendi ceperit impetum tacere non possit priusquam omnis canendi materies, quam argumentum praebet, exhausta sit, qui hexametros et disticha fundat, non tam quia ipse sic velit quam quia versus a quibus initium fecerit suam sibi pariant progeniem — num ullum mortalium genus fingi cogitarique possit quod sit innocuum magis? Quis tali viro ex animi sententia irascatur? Quis illum laedendi nocendique consilio aliquem conscripsisse librum suspicetur? Equidem hercle, si mihi aequalis esset Ovidius isque contumeliis et maledictis in me esset invectus, quid facerem? Quid censes? Primo riderem, deinde adversarii mei admirarer facundiam, postremo stilum sumerem et in margine literulas appingerem ut quot ille usus *locis* esset appareret. Et in hunc tamen hominem internecivum exercuisse odium, in hunc ira exarsisse quae nullis placari posset precibus lamentisque dicitur quis? Imperator Augustus. Profecto haud facile a me impetro ut virum illum amem: natura eum crudelem fuisse scio, dissimulatorem callidum, hominem denique qui pensi haberet nihil, dummodo ad finem sibi propositum perveniret, et possum sic multa eius enumerare vitia, sed hoc mihi, ut opinor, unusquisque concedet neminem unquam mortalium illo fuisse prudentiorem, neminem magis sobrium sanumque, neminem magis remotum a vanis inanibusque animi perturbationibus. Et is tamen vulgo creditur ita succensuisse Ovidio, ut vix ullis eius aerumnis satiari posset. Ovidio aio. Immo carminibus eius. Atque illis non modo succensuisse eum audimus, sed periculum etiam ab iis metuisse. Imperio suo ne calamitatem afferret Ovidii carmen Augustus veritus est. Et quod carmen? Ars amatoria. Difficile est hic risum tenere.

Digitized by Google

„Ridere tu in re tam seria possis?" sic me quivis vir paulo gravior interpellet: „quin potius cum imperatore tuo prudenti sobrioque graviter irasceris poetae lascivo, qui istud amare et peccare docens carmen in lucem emittere non veritus sit?" Quia irasci me vetat non hercle nimia quaedam adversus hoc literarum genus lenitas sed unicuique innatus ille aequitatis sensus. Dico enim palamque declaro inter poetarum Romanorum opera vix ullum reperiri quod ipsa hac Arte minus sit impudicum magisve verecundum. Hodiernis hominibus tres illi libri nimis lascivi videri possint, Ovidii aequalibus non potuerunt: aequo enim animo Catullum tulerant et ferebant Tibullum Propertiumque. Nos cum pueris nostris Artem tractare veremur, sed propter duos tantummodo locos, quibus demptis quid toto opere restat vituperandum, quod non recurrat apud omnes poetas tam latinos quam Graecos, quos pueris damus ediscendos? De amore agitur, scio, atque adeo de arte amandi — sed prorsus eodem modo quo in Terentii Plautique fabulis. Hoc Ovidii carmen si ex animi sententia veritus est Augustus ne mores civium suorum corrumperet, quidni aedilibus dedit negotium totam τὴν νέαν κωμῳδίαν cum omnibus eius versionibus contaminationibusque latinis conquirendi et in foro comburendi? Nam prorsus eandem rem tractat Ovidius in Arte atque eodem modo. Illum amorem docet, qui apud Romanos *concessus* et fuit semper et dictus est. Identidem clamat ipse:

I, 31 sqq. Este procul, vittae tenues, insigne pudoris,
Quaeque tegis medios instita longa pedes.
Nos Venerem tutam concessaque furta canemus,
Inque meo nullum carmine crimen erit.

II, 559 sq. En, iterum testor: nihil hic nisi lege remissum
Luditur; in nostris instita nulla iocis.

Et, ne ullus immeritae reprehensioni locus restet, palam monet (III, 613 sq.):

Nupta virum timeat; rata sit custodia nuptae:
Hoc decet, hoc leges iusque pudorque iubent

ut mirer nondum cuiquam virorum doctorum, qui fabellam de Ovidio propter Artem amatoriam in exsilium misso omnibus modis defendere et tutari studeant, in mentem venisse coniecturam de versibus illis postea a poeta insertis cum lascivi car-

Digitized by Google

minis poenam aut iam subiret aut metuere inciperet. Nam si Augustus ét toto carmine lecto ét eiusmodi cognitis poetae excusationibus, quas iustas verasque esse non posset negare, tamen tam gravi eum afficiendum poena censuit, qui potuit Horatio non ignoscere solum, cum turpissimam illam Satiram I, 2 in lucem emisisset, sed etiam inter dilectissimos eum habere amicos et carminibus eius se vehementer delectari palam proloqui? Quod, obsecro, Ovidii Ars bonis moribus minabatur periculum, quod illa satira non attulerit? Carminum lasciviam ut metueret Augustus tantum abfuit ut ipse, si ita res ferret, versus scriberet simul et impudicissimos et spurcissimos. Et hunc credamus *post decimum annum* tam vehementer succensuisse Ovidio propter Artem Amatoriam? Profecto si culti ingenii homo fuisset Augustus, si de patria sua egregie mereri venustum poetam penitus sensissit, Arte Ovidii lecta novam aliquam excogitasset coronam, civicae non imparem, qua eum ornaret. Nam inter omnes Ovidii libros primarium Artem obtinere locum dudum sibi persuasum habent docti philologi: ut et ii sentire possint, qui negotiis districti otium suum poetis latinis legendis oblectent, nuper effecit Paulus Brandt praestantissima illa et venustissima editione. En hoc est antiquarum literarum perpetuam defendere dignitatem! [1])

---

1) Si, id quod spero augurorque, mox venustissimi libri opus erit nova editione, auctor sum Brandtio ut:

A. in annotatione ad I, 430 illustrandi causa afferat Mart. VIII, 64:

Ut poscas, Clyte, munus exigasque
Uno nasceris octies in anno

n annotatione ad I, 587 Mart. V, 61 praesertim ultimum distichon:

Res uxoris agit? res ullas crispulus iste?
Res non uxoris, res agit iste tuas

in annotatione ad III, 201 (de mulierum superciliis) etiam mentionem faciat Petronii 126.

B. L. II, 49 sq. post *renidens* virgulam ponat, post *nescius* tollat.

L. II, 108 sq. post *dabit* virgula pro semicolo posita, pro inepto isto *sit* recipiat unice veram lectionem *sis*.

L. II, 726 secum reputet sitne, quod mihi in mentem venit, pro *desine* legendum *desere*, ut *deserendi* verbum pro *relinquendi* sit positum: adhibetur enim hic imago eius qui *maioribus velis usus* adversarium praeterit. Exempla huius usus in promptu mihi non sunt, sed res ipsa admodum verisimilis.

L. III, 29 pro *discutit* aliud eiusdem verbi legat compositum, e. c. *concutit*, nam *discutere* semper vim habet *a se repellendi*.

Digitized by Google

Innocuum esse carmen totam Artem illam, cum legimus eam, cum poetam audimus asseverantem se concessos solum spectare amores, denique cum illius temporis mores qui fuerint consideramus, pro certo nobis constare potest. Sed nescio an magis etiam eluceat illud cum quam multa ét tota poesis erotica Ovidii ét ipsa Ars cum ceteris eius carminibus habeat communia, quam multi ibi quoque recurrant loci observamus. Non ut sensibus blandiatur adolescentium carmina sua amatoria scribit Ovidius neque ut iis viam ad dulce Veneris monstret ministerium — nil opus illis moribus tali magistro! — huic soli rei ibi quoque dat operam ut quaecunque de illo argumento et dicta sint olim et omnino dici possint quam elegantissime exornet et quam aptissime disponat. Sic, ut ex immensa copia unum afferam, cum dominae suae ancillam Cypassidem se sollicitare fingit, postquam multa ei est pollicitus, in fine haec minatur (Am. I, 8, 25—28):

Quod si stulta negas, index anteacta fatebor
Et veniam culpae proditor ipse meae,
Quoque loco tecum fuerim quotiesque, Cypassi,
Narrabo dominae, quotque quibusque modis.

Lepidissimum esse locum hunc libenter concedimus, sed *locum* esse et *fingi* totam illam sollicitationem pro certo scimus, cum in fine pentametri et apud alium poetam Ovidio aequalem invenimus aliquid quod ab illo *quotque quibusque modis* vix quidquam discrepet. Legitur autem apud Tibullum (II, 6, 52):

Tunc morior curis, tunc mens mihi perdita fingit
Quisve meam teneat, quot teneatve modis.

In Arte vero hoc se praesertim spectare ut nihil omittat quod in chartis atque in memoria conditum habeat, sed ut omnia quam venustissime tribus illis comprehendat voluminibus diserte testatur ipse, idque in cuiusque libri fine:

I Pars superat coepti, pars est exhausta laboris;
Hic teneat nostras ancora iacta rates.
II Ecce, rogant tenerae, sibi dem praecepta puellae:
Vos eritis chartae proxima cura meae!

C. Hos operarii corrigat errores: I, 75 (in textu) *praetereat* pro *praeterat* et II, 527 (item) *blandire* pro *plandire*

Praeter paucas has minutias nihil in egregia editione desidero.

Digitized by Google

III Lusus habet finem! cygnis descendere tempus,
Duxerunt collo qui iuga nostra suo.
Ut quondam iuvenes, ita nunc, mea turba, puellae
Inscribant spoliis: „Naso magister erat".

Quaeso, utrum levis lascivique poetae ista sunt an diligentis et industrii?

Ubique ei ante oculos stat non Venus sed
imparibus vecta Thalia rotis

i. e. dea illa quae in *scholis* rhetorum, vel, quod eodem redit, poetarum colitur. Ubique quaerit quomodo novo operi inserere possit opuscula iam ante perfecta perpolitaque, et lepidissimis eum ad hanc rem uti artificiis quis neget? Sed cum incidis in fabulas amatorias, non notissimas solum qualis est illa de Pasiphaë, sed etiam in reconditiores de Myrrha et de Byblide, atque adeo in illam ex angulo doctrinae Alexandrinae protractam de Cydippe [1]), nonne sentis tibi rem esse non cum amore vero sed cum ficto doctoque? Metamorphoseon suarum scribendarum nondum ceperat consilium Ovidius, sed iam unum alterumque in scriniis habebat epyllion, quod postea illis erat inserturus. Nunc iis locum quaerit in opere, quod cum maxime manibus tenet, et facile invenit: nam est opus illud de arte amatoria et narrationum quoque illarum amor argumentum est. Invenitne autem locum narrationibus in Arte? Immo vero ex ipsis narrationibus tota Ars nata videtur: cum illas apto inter se vinculo iungere studebat, mox intelligebat communem dari omnibus titulum posse *de arte amatoria*: stabant tibicines, facile erat intervalla in iusti explere aedificii speciem. Sed restabant narrationes, in quibus amoris ne levissima quidem umbra erat: hae ergo revera *insertae* sunt. Et merito hic disponendi miramur artificem. Quid enim Daedalo Icaroque rei fuit cum amore? Tamen ne hanc quidem narrationem in libro de arte amatoria legentes ullum poetae cernimus laborem, tam facile procedunt et decurrunt omnia.

---

1) Ita certe nobis videtur et ita olim Romanis visum esse suspicor. Suspicor illos quoque, re non accuratius considerata, fabulam de Pasiphaë antiquam et decantatam putasse, fabulas de Myrrha et Byblide recentiores et reconditiores, illam vero de Acontio et Cydippe multo posteriore aetate a doctis poetis inventam. Haec ideo adscripsi ne quisquam putaret me de tempore, quo revera illae aliaeque fabulae primum sint prolatae, quidquam statuere. *οὐχ οὕτω τετύφωμαι.*

Digitized by Google

Sed quid sit τὰ αὐτὰ λέγειν περὶ τῶν αὐτῶν nunquam nos magis quam hic sensisse concedendum nobis est. Comparamus enim, ut ex immensa copia pauca afferam, enumerationem locorum, qui volantibus subiacent cum illa quae est in Metamorphosesin, comparamus hos ex Arte versus II, 49 sq.:

Tractabat ceramque puer pinnasque renidens,
Nescius haec umeris arma parata suis

cum hisce e Metamorphosesin:

Puer Icarus una
Stabat et ignarus sua se tractare pericla
Ore renidenti modo quas raptaverat aura
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat.

Vel hosce ex Arte (77 sq.):

Hos aliquis tremula dum captat harundine pisces
Vidit et inceptum dextra reliquit opus

Cum hisce e Metamorphosesin:

Hos aliquis tremula dum captat harundine pisces,
Aut pastor baculo, stivaque innixus arator,
Vidit et obstipuit.

Ohe iam satis est. Satis enim, ut opinor, apparet *non potuisse* a tali poeta periculum reipublicae a se ordinatae metuere sanae mentis hominem, nedum Augustum, omnium quotquot fuerunt mortalium callidissimum.

At credidit ipse Ovidius carmina sua exstitisse causam cur tristissima illa poena afficeretur et carminum suorum solam Artem suo accusat nomine. Ut mittam rogare *reverane* illud Ovidius crediderit, i. e. ita crediderit ut, cum secum rem reputaret, meritam illam esse poenam agnosceret et idoneam illam esse tam gravis poenae causam intelligeret — haud desunt autem loci ubi de hisce rebus agens mirari se, stupere, in tenebris versari, nihil denique intelligere ostendat — hoc dico credere istud non potuisse Ovidium, nisi ei dictum fuisset ab iis, quibus fidem negare non posset, immo nisi factum illud esset, res tam mira, tam ipsa natura sua incredibilis, ne in mentem quidem ei potuit venire. Ergo, cum ad Ovidium nuntius perferebatur Tomos eum relegari, simul hoc addebatur condemnationem illam fieri propter impudicitiae praecepta in

Digitized by Google

Arte tradita, non potuit autem addi illud nisi addi iussisset Augustus ..... ergo ipse imperator Augustus MENTITUS EST. Nunc hanc disquisitionis disputationisque nostrae partem paulisper relinquamus, mox ad eam redibimus.

Nam et alteram quandam exilii sui causam ipse affert Ovidius: aut de *errore* aliquo suo loquitur aut *vidisse* se aliquid quod videre sibi non liceret profitetur. Quis non novit illud

Cur aliquid vidi, cur noxia lumina feci

multaque alia in eandem sententiam? Hinc autem vulgo viri docti efficiunt aliquas partes egisse Ovidium in Iuliae minoris Silanique adulterio et huic facinori aliquo modo favisse. Statim declaro horum me intelligere nihil. Lenam illam novimus, quam diligenter poetae Latini, Alexandrinorum ἀράς imitati, exsecrari solent, et quamquam constat non ex ipsa vita sed e schola sumptum illud argumentum, quadamtenus tamen veram lenam mente mihi informare possum. Quid vero illud sit quod *vir* aliquis dicatur alieno favere adulterio, vel in alieno adulterio ullas agere partes — nisi si aut ipse sit Satanas ille e Fausti fabula aut deversorii alicuius impuri dominus — prorsus me latet, neque investigare iuvat. Ne illi quidem scriptores, quorum tragoediae et fabulae Romanenses adulteriorum et divortiorum plenae sunt, quidquam praebent quod huic quaestioni lucem afferat ullam. Sed hoc concedo unam esse rem, quae alteram hanc causam aliquanto reddat probabiliorem quam prior illa sit. Etenim neptem suam, convictam adulterii Augustus damnaverat proieceratque in insulam Trimerum", ubi „viginti annis exilium toleravit" (Tac. A. IV, 71); cum autem a. 28 illa obierit, a. 8 adulterii est convicta damnataque — eodem anno quo Ovidius damnatus est; ergo, si propter adulterium illud hic quoque damnatus est, culpam poena secuta est statim, non decem anni intercesserunt. Sed sumimus nunc rem quae minime certa sit. Quis enim affirmare possit, cum Tacitus de viginti annis loquatur, nobis eum numerum sic esse accipiendum ut accurate significentur viginti anni? Paulo minus viginti unus anni „rotundo" hoc (ut nos loquimur) numero indicari possunt et semper ab unoquoque sunt indicati, et, quod in hac quaestione multo maioris est momenti, paulo plus undeviginti. Ergo e Taciti verbis haud-

Digitized by Google

quaquam pro certo efficere licet prius Silanum deinde Ovidium esse condemnatum. Quodsi prior est condemnatus Ovidius, prorsus ad nihilum redigitur tota illa coniectura, quae vel sic satis infirma est, de ratione quae inter Ovidii et Silani poenam intercesserit.

Sed faciamus tamen intercessisse aliquam rationem. Absurdissimam esse coniecturam de Ovidio adulterium Iuliae minoris adiuvante nunquam mihi eripietur. Quo ergo me vertam? Nil superesse video quam ut coniiciam Ovidio iam pridem aliquid de illo facinore suboluisse, poenasque eum dedisse quod non in tempore rem ad Augustum detulerit, sed silentio presserit. Hoc in rerum natura est, factum est nonnumquam, certe fieri potuit. Iterum nunc Tacitum inspiciamus (A. III, 24): „D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret saevitum, quam ut amicitia Caesaris pelleretur, exilium sibi demonstrari intellexit." Ergo in ipso adultero se cohibuit Augustus, et dummodo Roma Italiaque cederet (addas etiam, per me licet, „omnibus provinciis Caesaris"), ubi vellet vivere ei permisit: Athenas se conferre poterat ille vel in amoenissimum aliquod Galliae Asiaeve oppidum; sed hunc qui nihil commiserat nisi quod rem sibi intellectam celaverat, ad Bessos Getasque relegavit. Quis hoc credat?

Credamus tamen putasse Ovidium suum exilium originem duxisse ex Iuliae adulterio: utrum ipsius ea fuerit coniectura an hic quoque mentitus sit Augustus in medio nobis est relinquendum. Alterum quoque illud Augusti mendacium in praesentia admittamus, statuamusque, cum ad Ovidium mitteretur nuntius de relegatione ab Augusto iussa, sic virum, cum tristi illo imperio missum, esse locutum: „hac tu poena plecteris, quia neque principem edocuisti de Silani Iuliaeque amoribus, qui tibi innotuerant, ét turpem illam scripsisti Artem Àmatoriam, quae ante decem annos in lucem prodiit," cum Boissierio nunc nobis res est. Boissierius [1]) enim, ut mendacii liberet suspicione Augustum, e duabus causis unam efficit, ita rem maiorem habituram veri speciem ratus, atque hanc fingit narrationem: gra-

1) Gaston Boissier „l'exil d'Ovide" in „Revue des deux Mondes" anni 1867 mensis Iunii.

Digitized by Google

viter afflictus erat Augustus suae ipsius filiae sorte haud immerita, quam propter morum pravitatem, ne genti suae afferret dedecus, ab oculis hominum removerat; vehementer patrium eius pectus hoc laborabat vulnere, quod nondum coierat, ecce vix anni sunt elapsi decem et matri non praestare filiam cognoscit: neptis quoque sua adulterii crimine damnanda ei est. Quam vehementer tunc doluerit, quam parum abfuerit quin animum desponderet senex septuagenario maior facile intelligimus. In illa tristitia primum rumor, deinde certus nuntius ad eum perfertur facinoris istius fuisse conscium quendam, qui in eo perpetrando operam suam praebuerit: iratus et ad ulciscendum paratus quis ille sit rogat: Ovidium esse audit. Tum vero se continere non potest, ira exardescit et: „en iterum exclamat scelus istud hominis me petit, me oppugnat; ante novem annos nefaria ista scribenda Arte effecit ut irritae essent leges mihi tam carae sanctaeque de adulterio, per totum illud tempus *laesit religionem, violavit maiestatem,* nunc in domum meam tela sua iacit, per meam gentem venena sua spargit" .... et possumus sic pergere tandemque mirari quod princeps relegatione illa in ultimam barbariem fuerit contentus et non reum attrahi iusserit ut ante ipsius oculos diris cruciatibus ad necem adigeretur.

Sed num quidquam hac causarum coniunctione proficimus? Nihil, ut opinor. Neque in Arte quidquam erat quod doceri atque adeo fieri vel lex Iulia vetabat vel vetitura erat Papia Poppaea, et si tamen credidit illo carmine civium suorum corrumpi mores Augustus, per decem fere annos legi illud, describi, spargi aequo patiebatur animo, et demum re nova, quae cum libris illis commune haberet nihil, motus non illos conquiri comburique iussit, et venales prostare legique vetuit sed poetam procul ab urbe miseram trahere vitam coëgit?

Et quod ad alteram illam causam pertinet: faciamus reticuisse Ovidium Iuliae culpam sibi cognitam, immo verum esse faciamus, quod, quoniam in rerum natura non sit, verum esse potuerit nunquam: concedamus Ovidium in illo adulterio aliquas partes egisse, cur conscium dirissima afficiebat poena, quae a morte non multum distabat, in ipsum adulterum tanto fuit clementior?

Sed accedit aliquid quod totam illam Boissierii coniecturam

Digitized by Google

cunctasque, quae illi aliquo modo cognatae sunt, ita dispellit ut ne levissima quidem supersit umbra, estque illud eiusmodi ut ad veritatem inveniendam nobis monstret viam. Adulterium Augusto visum „laesam religionem" et „violatam maiestatem" Tacitus (A. III, 24) affirmat, et lubenter credimus: prae ceteris parentes amant liberos infirmos debilesque; quo quaeque lex minus est efficax eo magis in deliciis est ei qui tulit. Verum num Tiberio eadem erat amoris causa? Neque verisimile hoc est et disertis a Tacito negatur verbis .... ubi? In ipsis primis illius capitis verbis, quod illud excipit, ubi de Augusto traduntur nota ista: „culpam inter viros ac feminas vulgatam gravi nomine laesarum religionum ac violatae maiestatis appellando clementiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur." In ipso, aio, capitis 25 initio haec de Tiberio traduntur: *„relatum inde de moderanda Papia Poppaea"*. Quidni ergo Tiberius Ovidio reditum in urbem concessit?

Nam — ut statim hinc ad alteram, quae affertur, exilii causam transeamus — ipsi Iuliae adultero in urbem redire permisit. Et fuit quidem haec venia cum contumelia aliqua iuncta, etenim (Tac. Ann. III, 24): „Tiberius gratias agenti Silano (fratri adulteri) patribus coram respondit .... adversus eum integras parentis sui offensiones, neque reditu Silani dissoluta quae Augustus voluisset" sed miserum tamen Ovidium haec quoque „benignitas satis superque ditasset".

Denique cur Tomos esset relegatus quamdiu vixit ignoravit Ovidius, sed credidit (mitto enim nunc alteram causam, quam ipse *errorem* nominat, quo vocabulo quid sibi voluerit semper, ut opinor, in tenebris latebit) se propter Artem hac affectum poena. Credere autem non potuit nisi ab idoneo auctore ei dictum esset: iussu ergo Augusti hoc ei dictum est. At ipse Augustus est mentitus: scire enim poterat absurdum esse innocui carminis, quod ante decem annos in lucem prodiisset, poetam gravi pessumdare sententia. Scire poterat, aio, sed obliviscebatur, aliis instigantibus, iisdem qui falsum istud crimen sunt commenti.

Et quis senem principem regebat ita ut tam absurdam rem ei suggerere posset? Neminem invenio praeter Liviam. Haec ergo causam cur poetam nostrum odisset habebat gravem, sed

Digitized by Google

simul eiusmodi ut de ea celandus esset Augustus, et omnes praeterea mortales uno excepto Tiberio. Atqui si Liviae victima cecidit Ovidius, simul intelligimus nunquam eum erigere voluisse Tiberium; melius etiam hoc intelligimus, si ipse quoque Tiberius propriam habuit odii causam. Et habuit .... eandem quam Livia. Legerant enim versus quosdam quos, illo ipso anno 8 primum sibi cognitos (admodum enim verisimile illud est), vix poterant non „in offensas suas vertere" (ut loquitur Propertius). De ferrei saeculi vitiis qui cantat, de *sua* cogitat aetate; si illius scelera insignia quaedam profert, facile putari potest principum hominum ipsi aequalium notasse scelera vel vera vel vulgo credita. Quid ergo mirum est si Tiberius de se dictum suspicatus est illud:

Filius ante diem patrios inquirit in annos

et Liviae idem in mentem venit versum illum legenti magis etiam suspicioni obnoxium

Lurida terribiles miscent aconita novercae.

Cetera vide apud Ge. Schoemannum in praestantissima illa commentatione quae legitur in Philologo 1882 p. 171 sqq. Mihi quidem semper ille rem acu tetigisse visus est et ex animi sententia spero fore ut aliquando inventi sui merita fruatur laude, nam hucusque iusto magis siletur vel ignoratur illud. Mihi sat erit, si posthac constabit nullam inter exsilium Ovidii intercedere rationem et Artem Poeticam, lepidissimum illud rhetoris atque poetae nostri opus, quod nullos unquam corrumpere mores potuit nisi eorum qui se corrumpi cuperent.

L. S.

Nuper, cum carmen illud meum in Naberi honorem compositum perlustrarem (Mnem. vol. 30 p. VII sqq.), subito obstupui perhorruique hunc scilicet pentametrum legens:

Unde odium mordax et livor omnis abest.

Qui fatine an opificis culpa natus sit non disputo, sed Mnemosynes emptores etiam atque etiam rogo ut suum quisque exemplar ista liberent macula legendo:

Unde odium mordax livor et omnis abest.

Nam sic me recitasse certo scio; saepe enim mecum illud distichon repeto neque unquam me ipsum in tam turpi deprehendo errore. Neque aut Naberum ipsum aut quemquam convivarum ullum dare terroris signum memini. J. J. HARTMAN.

Digitized by Google

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero. Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. *f* 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. *f* 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . *f* 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae Ὁ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et ΥΠΕΡ ΕΥΞΕΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. *f* 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . *f* 3.50.

—— De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio altera. 1884. kl. 8°. . . . . *f* 0.60.

—— Lysiae Orationes et fragmenta. Edit. tertia, quam curavit J. J. Hartman, 1891. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca in usum scholarum. Editio tertia emendatior. 1888. 8° . . . . . *f* 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Dr. H. T. Karsten, De inkomsten en uitgaven van den Romeinschen Staat. Antiquarische schets. 1e stuk: De Republiek. 1880. 8°. *f* 0.80.

—— Spicilegium criticum. 1881. 8°. . . . . - 0.80.

H. W. van der Mey, Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . *f* 0.75.

E. Mehler, Luciani dialogi quattuor. Graece. (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . *f* 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . *f* 30.—.

—— Nova series scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXIII colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1905. 8°. pro vol. *f* 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

Digitized by Google

HARVARD COLLEGE LIBRARY
APR 21 1905
CAMBRIDGE, MASS.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. Hartman, H. van Herwerden, A. E. J. Holwerda, H. T. Karsten,
J. C. Naber, H. J. Polak, K. G. P. Schwartz,
M. C. Valeton, J. Woltjer.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM TERTIUM. PARS II.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1905.

Digitized by Google

INDEX

	Pag.
Commentum Aeli Donati ad T . . . . . *Vol. XXXII*	
pag. 322), scripsit H. T. '	125—153.
Τποσταυρούν, scripsit M. L	153.
Ad M. Antonini Lib. IX. c.	156.
TO $\overline{\text{T}}$ ATTIKON ANTI CIΓMATOC, sc.	
Adnotationes criticae ad Antiphontis Ae	
Dinarchi orationes, scripsit S. A. NABER	
Ad Apollinarem Sidonium, scripsit P. H. D.	
Ad epigramma Delphicum, scripsit C. GUL. VOLLGRAFF . . .	
Ad Apollinarem Sidonium, scripsit P. H. D.	
De Ovidio poeta commentatio (*contin. e pag.* 124), scripsit	
J. J. HARTMAN	189—218.
Emendatur Apoll. Sidon. Ep. I. 5. 5, scripsit P. H. D. . .	218.
Varia, scripsit H. VAN HERWERDEN.	219—220.
Ad Libanium, scripsit H. J. POLAK	221—228.

Digitized by Google

HARVARD COLLEGE LIBRARY
APR 21 1905
CAMBRIDGE, MASS.

COMMENTUM AELI DONATI AD TERENTIUM.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

(*Continuantur e Vol. XXXII pag.* 322).

III.

SCHOLIA RHETORICA DONATI, MAGISTRORUM, EUGRAPHII INTER SE COMPARANTUR.

Secrevi scholia quae a Donato utique abiudicanda sunt et originem debent magistris, quorum duo, Philosophus et A, scholiorum speciem reliquerunt satis certam et distinctam, tres, B C D, minus certam [1]). Iam tempus est ipsius Donati scholia congregare, quantum fieri poterit.

Commenti partem longe maiorem Donateam esse inter omnes constat [2]). Nitet ea orationis simplicitate et perspicuitate proditque auctoris ingenium sincerum et acutum in enucleanda et describenda fabularum et scaenarum oeconomia, quam appellat (ad Andr. I 4. 1, III 1. 1 et 2. 1), personarum characteribus (qui etiam ad oeconomiam trahuntur, II 3. 25), et in aestimanda orationis, quin etiam verborum, quibus utuntur, opportunitate et lepore, quocum coniungitur saepe Latini poetae aliqua laudatio (*vere, mire, eleganter*, sim.). Haec genuina scholiorum species facile agnoscitur, nec difficilia cognitu sunt

1) Vide Mnemos. vol. XXXII 1904, p. 209 sqq, et 287 sqq.

2) Supersunt etiam nunc Commenti partes continuae interpolationibus fere vacuae, e. g. in ed. Wessneri Andr. p. 96—98, 108 sq., 174 sq., 217—219, 222 sq.

Alterum Wessneri scholiorum volumen nondum publici iuris factum esse vehementer doleo.

Digitized by Google

vulgo scholia genuina de verborum significatione et derivatione, de rebus grammaticis aliaque huiusmodi. Sed unum genus, rhetoricum, satis est ambiguum, quod cum multis doctorum dubitationibus fuerit obnoxium, peculiarem disquisitionem postulat.

§ 1. De commenti scholiis rhetoricis.

Post Usenerum et Leonem (Mus. Rhen. vol. XXIII 459 sq. XXXVIII 317—347) plenissime de his scholiis egit Gerstenbergius in libello „de Eugraphio Terentii interprete", a. 1886 p. 64—79) [1]).

Refutavit ille Usenerum, qui rhetorica omnia a Donato derivanda esse contenderat et probare conatus erat ea ex Eugraphii commentario in corpus Donatianum transscripta esse. Operae pretium est Gerstenbergii conclusiones describere et vera a falsis in iis secernere.

Legimus p. 70: „Haec igitur pro certo cognita habemus: et scholia illa rhetorica corporis Don. ex continuis commentariis rhetoricis fluxisse et maximam inter ea scholia et Don. et Eugr. similitudinem esse et Donatiana illa pleraque breviora et quasi ex Eugraphianis excerpta esse."

„Itaque scholia illa rhetorica ex ipsius Eugraphii commentario in corpus Don. transscripta esse conicimus:"

p. 73: „Duo genera schol. rhet. in corpore Don. discernenda sunt, quorum alterum, ab Eugraph. diversum, continet terminos Graecos, laudem artis Ter. oratoriae et praecepta rhetorica discrepantia."

p. 75: „Donatum talem tractationem rhet. continuam, qualem apud Eugraphium esse videmus, in commentum Terent. recepisse negamus."

p. 76: „Ergo Donatum rhetorem fuisse et incertum neque verisimile est, quamquam eum sicut omnes, qui illis temporibus pro viris doctis haberi voluerint, studiorum rhetoricorum haud imperitum fuisse concedimus, ut in commentariis de Terentii arte oratoria hic illic per occasionem verba facere, non commentarium scribere potuerit."

---

1) Cf. etiam Ed. Smutny in diss. Vindob. VI. a. 1898, p. 95 sqq.

Digitized by Google

p. 77: „Ergo Donatum tractatus illius rhetorici, qui in libris et Eugr. et Don. inest, auctorem esse negamus."

„Contra et summam scholiis illis Don. cum Eugr. similitudinem et condicionem eam esse intelleximus, ut scholia illa ex his excerpta esse videantur. Itaque tractatus illius rhet. ipsum Eugraphium auctorem fuisse et ex eo scholia excerpta in singulos commentarios Don. transscripta esse probabilissimum nobis est."

p. 78: „Non obstat sententiae nostrae, quod in corpore Don. scholia rhet. varii generis pretiique inveniuntur, quibus cum Eugr. res non est, quae cum ad singulos locos pertineant et Donato aliisque prioribus commentatoribus et interpolatoribus attribui possunt."

„Neque vero ea fabularum Ter. tractatio ... ex Eugraphii ingenio fluxit ... Immo potius iam ante Eugraphium talia studia rhet. in scholis usitata fuisse testimoniis allatis demonstravimus. Sed eas tractationes quasi in unum compendium conscripsisse hoc, quantum quidem enucleare potuerimus, Eugraphii meritum est."

„Quod nobis haec ratio poetarum opera tractandi languida et molesta est, non Eugraphii culpae adsignandum est, sed aetatis, quae a veris litterarum studiis abalienata adeo quasi obriguerat, ut formam magis quam rem ipsam spectaret; aetati tribuendum est, ... quod poetarum antiquorum opera non ipsorum causa legebantur, sed ad studia grammatica rhetoricaque expedienda adhibebantur."

In his vere disputata sunt haec:

Donatum fabulas Terentianas non ornasse commento rhetorico continuo.

Distinguenda esse in hoc corpore scholia rhetorica diversi generis et ex his multa Eugraphianis esse similia.

Donatum non omnium auctorem esse habendum, sed inesse tamen vere Donatiana.

Continere commentum praeterea interpolationes rhetoricas permultas.

Non vera sunt haec:

Scholia rhetorica Eugraphianis in genere tam similia esse, ut ex huius commentariis translata esse coniciendum sit. Sunt nempe discrepantiae numero et pondere non minores quam similitudines.

Digitized by Google

Continere commentum tractatum rhetoricum, vel laceras eius partes, huiusque auctorem fuisse Eugraphium. Immo scholia rhetorica commenti sunt disiecta membra, quae nunquam ad unum idemque corpus pertinuerunt, neque Eugraphii adnotationes unum tractatum continent, sed efficiunt tot corpuscula, quot causae per singulas fabularum scaenas ab auctore rhetorice tractatae sunt.

De Eugraphii opera et meritis in genere aliter iudicandum esse censeo, quam fecit Gerstenbergius, ut postea declarabo.

Minus ad rem facit utrum Donatus rhetor appellandus sit an non, cum tamen ipse G. scholia vere rhetorica ab eo composita esse concesserit. Attamen Sabbadini, in Stud. Ital. III 337 sqq., probabiliter demonstravit *Donatum Grammaticum Urbis Romae* et *Ael. Donatum Oratorem U. R.* revera unam eandemque fuisse personam, quocirca, si scholia plura vel pauciora ab eo abiudicanda sunt, id aliis de causis erit faciendum, quam quod hanc artem non ex professo tractaverit. Itaque hoc in praesens mihi sufficit, esse omnium consensu in commento scholia rhetorica ipsius Donati iuxta interpolationes ex Eugraphii opere vel aliunde derivatas.

Secludo a rhetoricis ea scholia quae notant *σχήματα λέξεως* vel *διανοίας*, de quibus separatim erit agendum.

Praeterea pro rhetoricis habenda non sunt pleraque ea quae leguntur ad primum quemque versum cuiusque scaenae et quae, ut G. scripsit p. 64, „de poetica fabularum compositione et „argumenti progressu agere solent". Haec igitur scholia sunt oeconomica ac perperam ille suspicatur „esse tenues amplioris commentarii rhetorici reliquias". Immo integra et absoluta sunt, ipsius Donati manu exarata.

Attento lectori ubique in commento duo scholiorum rhet. genera sese offerunt, alterum aridum, ieiunum, formulis scholasticis conceptum et discipulorum institutioni rhetoricae aperte destinatum, alterum scriptum stilo libero et eleganti, spectans textus interpretationem rhetoricam, non artis tractationem. Statim profiteor, illud genus me iudice semper magistris, hoc Donato adsignandum esse. Quodsi autem cum utrisque scholiis Eugraphiana identidem conferimus, videmus similitudines Eugraphii cum illis tam frequentes esse quam rarae sunt cum Donatianis.

Digitized by Google

Ipsa autem scholia Eugraphiana tertium quoddam genus constituunt medium inter utrumque et exaratam stilo satis decoro, quem corrupit tamen verbosa hominis prolixitas. Sed requirunt haec scholia descriptionem peculiarem.

§ 2. De scholiis rhetoricis Eugraphii.

Praecipuum Eugraphii consilium in scribendis commentariis hoc fuit, Terentii virtutem monstrare in adhibenda arte rhetorica. Profitetur hoc expressis verbis in praefatione ad Andriam p. 173 Kl.: „Cum omnes poetae virtutem oratoriam semper „‹pro?› viribus exsequuntur, tum magis duo viri apud Latinos. „Vergilius et Terentius. Ex quibus, ut suspicio nostra est, „magis Terentii virtus ad rationem rhetoricae artis accedit: „cuius potentiam per singulas comoedias, ut possumus, expli- „cabimus. Ac prima nobis ea sit, quae et pueris [1]) ‹prima?› „semper est tradita: Andria" e. q. s.

Huic consilio accedebat aliud, ut „verba ac sensus obscura" illustraret. Hoc autem consilium, quod ab initio operis ei minoris momenti esse videbatur, nonnisi strictim hic illic tetigit ut ad Phorm. I 1. 1.

In singulis scaenis hanc igitur rationem iniit, ut consideraret, an tractaretur in ea aliqua causa, ac dein huius genus, statum, qualitatem, argumentorum locos, alia, uberrime plerumque indicaret ad primum quemque scaenarum versum, et brevius pro re nata ad singulos versus. In hoc tamen munere nequaquam certam viam et rationem secutus est, nam neque ea, quae dixi, omnia semper docentur, neque observatur certus ordo; omittuntur multa, modo causa plenissime illustratur, modo paucis absolvitur et ne in iis quidem scaenis, ubi promittit certum ordinem (Eun. II 3. 1) aut locupletem explanationem

---

1) Perperam Gerst. hinc conclusit, p. 28, eius consilium hoc fuisse, „ut pueri „commentarios perlustrantes et Terentium imitantes artis rhetorica elementa discant." Voluit sibi lectores arte rhetorica iam ita imbutos, ut adnotationes suas intelligerent et Terentii virtutem inde gustarent. Hoc est quod dixi, Eugraphium non scripsisse tractatum rhetoricum. Qui hanc artem nondum aliquatenus callebant, eius elementa ex his scholiis discere numquam poterant.

Digitized by Google

(ibid. III 3. 1, Heaut. II 3. 1, Andr. I 1. 1), id praestitit, quod pollicitus est. Ubi causa deest, id semel tantum commonemur (Pho. I 1. 1), alioqui hoc ex ipsa scholiorum rhetoricorum deficientia efficitur. Ea quae dixi his locis comprobantur:

Ad Eunuch. I 1. 1 p. 408 Kl.: ... deliberativa utique est: ab honesto et ab utili et ab eo, an fieri possit et an necesse sit, semper dividitur. Haec igitur an servata sint considerare debemus (h. e. considerandum est, utrum Terentius causam deliberativam ex artis regulis tractaverit).

Phorm. I 1. 1 p. 500: Haec (scaena) ... nihil aliud tenet, quam expositionem rerum gestarum, unde formam nullius causae habet. Ergo verba ac sensus, qui obscuri sunt, sequamur.

Ibid. V 8. 1 p. 522: Abhinc usque ad finem ... pulcherrimus statuum et figurarum ordo contexitur.

Andr. I 1. 1 p. 176: Haec per singulorum capita versuum plenius aperientur. II 2. 1 p. 191: Haec multis locis exprimemus. Eun. II 3. 1 p. 416: Quas (divisiones), ut aequum est, suo loco per ordinem tractabimus. Ibid. III 3. 1: Explicabimus singula. Heaut. II 3. 1 p. 511: sicut suis locis explanabimus. III 1. 11 p. 515: quae omnia (divisiones et cet.) suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quae obscura sunt (h. e. alius generis scholia), dicamus.

Ex iis, quae monui, consequens est, scholia rhetorica in singulis fabulis aut fabularum partibus valde inaequaliter esse divisa. Plurima vulgo leguntur ad prologos, nam, ut est in praefatione ad Andr. p. 173: „Omnis prologus Terentii habet controversiam", quamquam ne hoc quidem verum est, cum Adelphorum prologus et ea careat et ideo scholiis etiam rhetoricis, tam apud Eugraphium quam apud Donatum.

Quod ad ipsas fabulas attinet, cum Eugraphius secundum Andriae praefationem eas rhetorice praesertim illustrare decrevisset, hoc consilium deficiente nimirum materia missum fecit, etenim numerus rhetoricorum paulatim minuitur, at increscit eorum scholiorum, quae sunt de verborum et sensuum obscuris, ut locorum conspectus docebit, qui sequitur. Numeravi in Andria scholia CCCIII, in quibus rhetorica C. Sex scaenae scholiis rhetor. vacant I 4. 5. II 4. V 2. 4. 5.

Digitized by Google

Eunucho schol. CCCVI, in quibus rhetor. LXX. Septem scaenae rhet. vacant II 1. 2. 3. III 4. IV 5. 6. V 7.

Adelphis schol. CXCV, in quibus rhetor. XXXIV. Undecim scaenae rhet. vacant II 2. 3. 4. III 5. IV. 3. 7. V. 1. 2. 5. 6. 7.

Heautontimorumeno schol. CCC, in quibus rhetor. XXXIII. Novem rhet. vacant III 2. IV 2. 3. 4. 5. 6. 7. V 3. 5.

Hecyra schol. CIL, in quibus rhetor. XXXIII. Quinque scaenae rhet. vacant III 5. V 2. 3. 4. 5.

Phormione schol. CCLXXXI, in quibus rhetor. XX. Quatuordecim rhet. vacant. I 1. 2. 4. II 2. III. 1. 3. IV 1. 2. 4. 5. V 2. 3. 4. 5.

In scholiis igitur Eugraphianis rhetorica vix quartam partem occupant. Haec autem nullo vinculo inter se cohaerent, sed cuiusque scaenae rhetorica unum corpusculum efficiunt, in quo tamen non raro iusta dispositio et plena rerum tractatio desideratur. In permultis scaenis res rhetorica una adnotatiuncula absolvitur. De ipsis autem horum scholiorum argumentis ac similitudine aut differentia cum commento Donati postea videbimus; adparebit similitudinem in levioribus fere positam esse potiusque derivandam ex fontium communione, quam inde quod interpolatores Eugraphii commentarios in Donati corpus transtulerint. Ceterum confirmabitur identidem Eugraphium, hominem doctum et ingeniosum, in suum quidem usum convertisse, ut par erat, quae priores rhetores de his fabulis adnotaverant, sed haec nequaquam compilasse, verum ex solida artis cognitione, quam multo sibi studio paraverat, scaenarum causas suo ingenio ponderasse et descripsisse.

Ut genus Eugraphianum iam nunc a lectoribus quodammodo cognoscatur, dabo scholiorum specimen ad unam aliquam causam, quae satis plene et dilucide exponitur.

Legimus ad Andriam V 3. 1:

Haec scaenae venialem statum habet: accusatur enim (Pamphilus) a dictis (cf. vs. 6), a factis (ibid.), ab habitu faciei (vs. 7), quod peregrinam mulierem velit uxorem ducere (vs. 8—10) .... Accusatio incipit (scil. a patre vs. 6): „num cogitat quod dicat, num facti pudet?" Deinde defensio (Pamphili) a precibus: „Me miserum" (vs. 11). Tota rursus accusatio supponitur ‹a› factis praeteritis, quod diu amaverit meretricem,

Digitized by Google

a praesentibus, quod iam uxor sit, quod susceptus filius (vs. 11 sqq.). Deinde concluditur accusatio per *σύγχυσιν*: „Immo valeat, habeat, vivat cum illa" (vs. 18).

Tum haec ad vs. 18 „Mi pater": (Pamphilus) ex nomine benevolentiam comparat. Deinde petitur audientia (vs. 22 „licetne pauca"). Post subiungitur narratio, in qua est venialis status: „Ego me amare hanc confiteor" (vs. 25), quamquam incidit velut definitivus status („si id peccare est" vs. 25), quaeritur enim an amor crimen sit. Petit veniam sic: „Tibi me, pater, dedo" (vs. 26); exponuntur duae partes, una ex voluntate („vis me uxorem ducere? vs. 27), altera citra voluntatem („hanc vis mittere?" ibid.). Concluditur cum affectu: „ut potero feram" (ibid.).

Hunc locum praesertim elegi, quia ipsius quoque Donati scholia rhetorica supersunt easdem res atque E., quod raro obtinet, tractantia, sed vide quam sint brevia atque forma et rebus discrepantia. Legimus ad vs. 1:

„Hic accusatio est, quae solvitur defensione: in eo, quod ad „amorem pertinet, per concessionem (vs. 25 Pamph. concedit „se amare), in eo quod ad Critonis personam per coniecturam „(si id peccare est etc. 25 sqq.)."

ad vs. 11: „ „Me miserum" initium defensionis et deploratio „calamitatis et miseriae, qua in amorem culpam removet a „voluntate sua, cum pater, quod amat filius, vitium mentis „dicat esse, non impulsum dei."

Donatus omnia breviter et aliter. Pro statu veniali et definitivo concessionem [1]) habet et coniecturam, pro defensione a precibus deplorationem calamitatis, pro veniae petitione a voluntate culpae remotionem. Reliqua omittit. Utitur quidem locutionibus rhetoricis, sed ita, ut in quotidiano sermone fere delitescant et agnoscantur tantum a rhetoricae peritis. Ceterum forma horum scholiorum absoluta est neque ulla ex parte fragmentorum naturam refert.

Praeter haec duo autem nulla alia rhetorica in commento huius scaenae inveniuntur nec genuina nec spuria. Magistri ab

1) Vocabulo „venialis status" pro eo quod antiquiores dicebant „concessio", *συγγνώμη*, Donatus nusquam usus esse videtur.

Digitized by Google

excerpendis rhetoribus suis et indicandis argumentorum locis et causae partibus hic prorsus abstinuerunt. Donati vero ratio in scribendis scholiis rhetoricis hic ut alibi ea fuit, ut artem adhiberet tantum ad adiuvandam iustam poeticae argumentationis intelligentiam.

Scholiorum igitur quae Magistris debeantur specimina ad hanc scaenam afferre non possum, sed mox satis superque ea cognoscentur. Exhibent illi breviora et longiora. Illa facile deprehenduntur: „argumenta a necessario, ab utili, ab honesto", etc. etc. „an vere laudatus sit", „a summo ad imum", „deliberatio et partes eius", „accusatio facti", „derivatio causae" et sescentae formulae eiusmodi. Scholia longiora Donatianis primo obtutu nonnumquam similia videntur, sed tamen multis indiciis ab illis distingui possunt, quorum haec sunt praecipua: Non spectant fabularum interpretationem sed institutionem discipulorum, quae fit per formulas, definitiones, regulas e ludo desumptas; interponunt quaestiunculas et controversias a rhetoribus Terentium interpretantibus inventas, quae Annaeani libri fictiones identidem in memoriam revocant; peccant denique distinctionibus minutis et longe repetitis, argutiis, argumentulis speciosis, quae inepta diligentia et interpretatio vafra poetae verbis subesse simulat eo consilio, ut discipuli his rebus ex ipso textu quacumque ratione eliciendis mentis aciem artisque peritiam exerceant.

Quandoquidem Eugraphiana cum Donatianis adsidue comparare debebo, necesse est pauca disputare de Eugraphii fontibus, non quidem de omnibus, sed de ea quaestione, quam Gerstenbergius tractavit p. 36 sqq., quae nempe necessitudo intercedat inter scholia Eugraphii et Donati ac Servii ad Vergilium. Exstant enim horum scholia inter se tam similia, ut is, qui aetate posterior est, Eugraphius, ex alterutrius copiis sua hausisse debuerit. Quaestio igitur cohaeret cum illa altera, quid in Servii commentarios, sive pleniores sive breviores, ex Donati commentariis ad Vergilium, qui perierunt, fluxisse credendum sit. In hac autem re libenter utor auctoritate Thilonis, qui in Praefatione ad Serv. Comm. ex multorum scholiorum comparatione effecit p. XXI: „multa Serviani (brevioris) „commentarii ad Donatum referri posse", et p. LXXVII: „Donati

Digitized by Google

„commentarios Servium diligenter legisse et haud pauca ex eis (plenioribus) adsumpsisse" [1]). Sed ne a proposito nimis deducar, hanc rem nunc mitto.

Igitur Gerstenbergius XX fere locos similes Servii, Donati, Eugraphii contulit et inde primo sic conclusit p. 36: „Eugraphium ab Aelio Donato pendere elucet". At dein protulit alios locos XIII (p. 38 sq.), ubi „Eugraphii verba propius ad Serviana accedunt", et conclusionem sic mutavit p. 40: „Utrum igitur exscripserit Eugraphius, Donatum an Servium, pro certo disceptari non potest."

Neutra conclusio iusta est.

Primum hoc non omittendum est, Eugraphii ambitionem in componendis adnotationibus hanc fuisse, ut tam scribendi quam cogitandi rationem affectaret nativam ac propriam. Quae igitur mutuatur ab aliis, ea ita diffingere conatur ut pro suis haberi possint. Hinc factum est, ut forma prorsus nova adpareat, ubi res clamant imitationem. Interdum tamen hanc curam imprudenter omisit et auctoris sui observationes illius verbis reddidit. Hoc usu venit in his:

Andr. I 1.50, postquam citavit Verg. Buc. VIII 39 praeter alia haec leguntur: „XIII annum significat, qui vicinus est pubertati."

Serv. ad Buc. l.l.: „XIII (annus), et vult significare iam se vicinum fuisse pubertati."

Donatus citat tantum locum Bucol.

III 1.15: Iuno Lucina „pronuba est, h. e. nubentibus praeest", dein citatur Aen. IV 59: est pronuba Iuno, ubi Serv.: „quae nubentibus praeest". Quae tum sequuntur apud Eugraphium: „eadem et Lucina est, quae praeest parturientibus", vix dubites, quin, tametsi locus non citatur, memoriter sumpta sint e Serv. ad Aen. I 8: „Iuno est Lucina quae partibus praeest, ut Terentius" (l.l.).

Don.: „Iuno ab iuvando dicta, Lucina ab eo quod in lucem producet", sine exemplo Verg.

---

1) Thilonis conclusiones a Gerstenbergio minus recte sic redditae sunt p. 36: »neque quin Servius eos exscripserit dubium est", et p. 40: »Servium in libris conscribendis Aelii Donati Commentum exscripsisse constat.

Digitized by Google

Ad. IV 1. 21: „Lupus in fabula, proverbium cum ipse ad-„venit, de quo loquimur." Serv. Buc. 9. 54: „Proverbium „quoties supervenit, de quo loquimur." Eugraphius non citavit Vergili locum, ut fecit Donatus, qui tamen longe alia adnotavit, quae referre non opus est.

IV 2. 37: „Sacellum, sacer locus, Verg. (Buc. III 9)." Serv. ad h. l.: „Sacello i. e. loco sacro". Don.: „ut Varro ait, sacra cella est".

Praeter sententias etiam singula verba notabiliora Servium auctorem produnt, ut in his:

And. I 1. 34. Multus est Eugr. de sententia „ne quid nimis" in ore mancipii, idque excusat cum aliis de causis tum hac: „primo omnium in hominibus natura i. e. sensus aequalis „est." Mirabilem hanc causam detorsit sine dubio e Serv. ad Aen. X 861: „Unde et Terentius servis dat plerumque senten-„tias prudentissimas quidem, sed quae se per naturam offe-„runt, ut ne quid nimis." Don.: „Terentia non incongrua „servo, quia et (est?) pervulgata."

III 5. 4: „Pretium h. e. meritum atque poenam: Verg. (IX „230 et XII 352)". Serv. ad hos ll.: „pretium i. e. poenam", et: „modo poenam". Don.: „Et pretium et praemium genera-„liter pro bono aut malo facto redditur, sed discernuntur hoc „modo: pretium pro stultitia poena est, praemium pro virtute „et sapientia honor est et lucrum."

IV 3. 11: „quippe cum inde (a Vesta) vestibulum nomina-rint". Serv. ad Aen. II 469: „dictum autem vestibulum, quoniam Vestae consecratum est". Don. nihil.

V 4. 37: „ „Scrupulus" sollicitudo ... scrupuli dicuntur lapilli admodum leves et parvi, unde Verg. (VI 238)". Serv. ad h. l.: „lapillus brevis, qui ... pressus sollicitudinem creat". Don.: „lapillus minimus, nam nimis molestae sunt pedibus scrupulosae viae, ut Verg. (l.l.)."

Eun. II 2. 60: „Non temere, non passim, sine causa". Serv. ad IX 327 et 375 multa synonyma illius adverbii dedit, in quibus „passim" et „sine causa". Donatus sine vocis interpretatione citavit locum Aeneidis, quem Eugraphius indicare pepercit.

Aliis locis similibus optio vix dubia esse potest, utrum illo-

Digitized by Google

rum secutus sit Eugraphius. Incipio a loco, qui demonstrat eum, ut dixi, rerum ac verborum quadam novitate auctorem suum oblitterare studuisse.

Andr. II 1. 22: Similiter Iuno ab Aeolo postulavit primum „quod magnum est, Verg. (I 69). Ita secundo loco quod vole„bat petit (vs. 70). Hoc namque desiderabat, Troiani ad Italiam „ne venirent ac propterea dispergerentur."

Serv. ad I 70: „Sciendum sane est artem hanc esse petitio„nis, ut minora impetrare cupientes maiora poscamus; quod „etiam nunc Iuno faciit: scit namque se fatis obstare non posse, „sed hoc agit, ut eos arceat ab Italia."

Don. ibid. II 1. 28: „Primum quae maiora sunt petit, „postremo quae ex his videntur minima, et hoc arte, ut Verg. (l.l.)."

Mentio Troianorum et Italiae aliaque indicia auctorem designant Servium potius quam Donatum. Ceterum „artis" mentio apud utrumque suspicionem praebet Servium hoc scholion hausisse e Donati commentario Vergiliano.

Eiusdem generis sunt haec:

Andr. II 1. 31: „Mereatur primum hic est praestet (l.l. „perperam: instat), merendo enim praestatur, unde Verg. (IV „334)". Ad II 1. 47 „promeruit h. e. multum mihi praestitit".

Serv. ad I 74: „meritis praestitis, ut alibi (IV 334)" ... Idem ad IV 335: „promeritam praestitisse et bene gessisse ... „Terentius (Ad. IV 5. 47) ... Contra commeritum qui ali„quid delinquit, ut alibi ipse Terentius: quid commerui aut „peccavi pater, i. e. quid male egi." Id. ad VI 664: „me„rendo ... praestando, ut IV 335. Terentius: Ego, Charine, „etc. (II 1. 30)."

Don. ad Andr. l.l.: „Mereat i. e. praestat, ut Verg. (IV 334 „et VI 664), et e contrario laedit: quid commerui (Andr. I „1. 112). Ad. l.l.: Promeruit adiuvit, profuit, cui contra„rium est commeruit, nam mereri et promereri est praestare „beneficium, Verg. (IV et VI)."

Eugraphius breviter et negligenter aliquid conscribillavit, e Servio, opinor (cf. „merendo"). Servii adnotationes referre denuo videntur Donati commentarios, quem totius explicationis auctorem fuisse suspicor.

Andr. III 5. 15: „Semper pietas commovetur iratis, si illi,

Digitized by Google

„qui in crimine constituti sunt, se poenam meritos esse fatean-„tur. Idcirco adiecit servus: „crucem".

Serv. ad I 519, ubi legati Aeneae ad Didonem veniunt orantes veniam: „Dicta autem venia ad eliciendam misericor-„diam: meretur enim benevolentiam numinum, qui, licet in-„nocens sit, veniam tamen, tamquam peccaverit, petit; unde „est confessio illa in Terentio: quid meritu's? Crucem" (l.l.).

Don.: „Plena satisfactio est confessio peccati sine recusatione „poenarum, nam mitiores eos reddimus, quibus ultro operae „pretium pro delictis offerimus nostris, Verg. XII 931: equi-„dem merui nec deprecor, inquit."

Eugraphius libere scripsit, obediens tamen potius Servio, quam Donato, cuius exemplum Vergilianum aptissimum (exemplum ex I 519 non quadrat cum loco Ter.) non, credo, omisisset.

Heaut. II 1. 15: „Procax a petendo dictum, unde et proci „dicuntur nuptiarum petitores."

Serv. ad I 436: „Procax proprie petax est, nam procare est „petere, unde et proci dicuntur."

Don. ad Hec. I 2. 84: „Procax despoliatrix ac petax, pro-„care est enim petere, Verg. procacibus austris (l.l.) ... Unde „et proci dicuntur, qui filias alienas in matrimonium petierunt."

Eugr. sordide denuo aliquid memoriter conscribillavit. Loci Servii et Donati procul dubio ad hunc auctorem redeunt in comm. Vergilianis.

Ad. prol. 9: „In prima fabula, i. e. in prima parte fabulae, „ut Verg.: vidimus obscuris primam sub vallibus urbem" (IX 242).

Serv. ad h. l.: „primam urbem h. e. primam partem urbis, „nam Palatium in monte est non in vallibus."

Don.: „In pr. fab. h. e. in prima parte, ut dicimus in pri-„mis digitis". Eugr. sequitur Servium, omittens exemplum Vergilianum.

Hec. II 1. 15: „Eiecta est [1]), communi genere liberos esse „positos, ut feminas intelligamus."

Serv. ad X 532: „... nam liberos etiam unum dicimus

1) Quid in corruptela lateat nondum perspexi.

Digitized by Google

„filium, adeo ut Terentius etiam filiam liberos dixerit, ut in „Hecyra: cui liberos committerent."

Don.: „Nec unam sed liberos, sic Cicero: en cui tuos liberos „committas, ... et: habemus enim liberos parvos, de puella." Denuo negligentissime rem egit Eugr., non secundum Donatum, qui aptissima exempla attulit e Verrinis.

Quamquam autem Eugraphium, qui nullum fontem nominat, ex locis allatis Servii vestigiis identidem institisse concludendum est, idem tamen non potuit non cognovisse illarum fabularum, quas ipse tractabat, commentatorem celeberrimum Donatum, sed pro indole, veritus ne imitator haberetur, hanc cognitionem quantum potuit dissimulavit, neque imitationis vestigia supersunt in locis a Gerstenbergio collatis nisi levissimum hoc in Eunucho II 2. 16, ubi Donatus:

„Cetarii, qui cete i. e. magnos pisces venditant et bolonas „exercent." Eugraphius: „cetari sunt qui salsamenta vendunt, „nam cetariae(?) dicuntur bolonae. Cete genere neutro pisces „sunt, qui ad salsamenta proficiunt." In glossariis bolonae dicuntur redemptores tabernarum cetariarum (c. Gl. VI 1 p. 147 coll. p. 204). Servii scholion ad V 822 tractat tantum declinationem τοῦ cete.

Alterum vestigium fortasse superest in scholiis ad Andr. IV 5. 13, ubi Donat.: „Verg.: mene efferre pedem (Aen. II 657), „et ferte simul Faunique pedem (G. I 11). Sed critici adnotant „altius esse charactere comico tetulisse pedem." Eugraph.: „tetulisse pedem dixit per prothesin, est enim ferre ire et pro„fiscisci, ut Verg. (II 657)." Exemplum Vergilianum sumpsit fortasse a Donato. Serv. ad G. I 11 multum differt ab utroque.

Denique cogitationem Donati sua ratione fortasse reddidit ad Andr. II 2. 2, ubi ille simpliciter: „Ordine locutus est: prius „enim metum adimere, sic demum gaudio perfundere". Eugr. argutius: „Ordinem et rationem posuit: prius enim id quod „malum est debet excludi, ut id quod bonum est, melius feli„ciusque teneatur." Serv. ad I 720: „Ordo naturalis: prius „enim est avellere inhaerentia, et post nova inferre", quae e Donati comm. Verg. deprompta esse possunt.

Quae leguntur de derivatione nominis Mulciberi a mulcendo ad Hec. I 1. 8, sintne haec scripta secundum Donatum ad

Digitized by Google

h. l., an secundum Servium ad VIII 724, an, quod potius credo, e communi hominum doctrina, distingui iam non potest. Non minus incerta manet necessitudo inter effata simillima Don. et Eugr. ad Hec. III 4. 8 et Serv. ad VI 614.

Quae Eugr. habet de voce „penum" ad Eun. II 3. 19 minus respondent scholiis Donati ad h. l. aut Servii ad I 703, quam Glossographo in vol. V p. 509, 57.

Denique reliqui loci similes Donati, Eugraphii, Servii ad Eun. V 9. 51, Aen. III 353 (accipere = pascere), Andr. II 2. 33, Hec. I 2. 4, Georg. I 125 (nullus pro non), Andr. III 3. 1, Aen. II 3 (iubere = velle), Pho. V 1. 15, Georg. IV 444 (nam quis pro quisnam) breviores sunt quam ut de alterutrius imitatione quicquam decerni possit.

Igitur ex accurata locorum omnium consideratione pro conclusione Gerstenbergii hoc potius statuendum est: Eugraphium evitasse imitationem Donati ad Terentium et adhibuisse materiem Servianam, quam sciveritne ex magna parte fluxisse e commentariis Donati Vergilianis nescimus, sed quam plerumque ita deformavit, ut imitatio extrinsecus vix posset agnosci.

Hanc conclusionem alicuius momenti fore in frequenti scholiorum Donati et Eugraphii comparatione quae instat, vix est quod dicam.

Absolvi disquisitionem de Eugraphio et redeo ad commenti scholia rhetorica, quae ita recensebo, ut primum exhibeam, quae, secundum discriminis normam a me positam p. 133, ab ipso Donato ad singulas fabulas [1]) conscripta esse credam, deinde, quae interpolatoribus mihi debita videantur, tandem incerta quaedam accuratius examinem. Eugraphii denique scholia similia vel subsimilia identidem in comparationem vocabuntur.

§ 3. Scholia rhetorica ipsius Donati.

Scholia Donati, quae rhetoricorum titulo complector, duplicis sunt generis. Pauca tantum vere rhetorica sunt, quae primum ex omnium fabularum scholiis congregata simul exhibebo.

1) Prologorum scholia postea satius est simul omnia referre et inter se comparare.

Digitized by Google

Pleraque semi-rhetorica nominanda sunt, cum in iis illa ars ancillae vice tantum fungatur ad sententiarum et ratiocinationum interpretationem amplificandam. Haec post illa colligam.

a. Scholia vere rhetorica.

Ex his primum citandi sunt duo loci, in quibus Donatus rhetoricis se fontibus usum esse indicat.

Eun. I 2. 64 Non indiligenter consideraverunt hanc meretricis orationem, qui illam instar controversiae rettulerunt [1]),

---

1) Quinam illi rhetores fuerint nemo facile expediverit, sed post Quintilianum eos demum exstitisse sic evincitur:

Iam pridem tragici comicique latini ad artem rhetoricam exemplis illustrandam adhibiti sunt. Hinc olim in libros ad Herennium et in Ciceronis ll. de Inventione ex doctorum, quibus illi utebantur, institutione, in quibus Aelium Stilonem fuisse merito coniecit Fred. Marx (prolegom. edit. libr. ad Herennium p. 140), exempla fluxerunt apud auctorem ad Herennium ex aliis poetis dramaticis, apud Ciceronem etiam e Terentio, quem bis respexit I 27 et 33, laudans illic „partitionem" in prima Andriae scaena: „partitur apud T. breviter commode senex in Andriae", citatis vss. 22 sq., 24, 103, 141 sq., hic „narrationem", ibid. 35—39, quam eiusmodi esse dicit, „ut in ea simul cum rebus ipsis personarum sermones et animi perspici possint." Porro iuvenilis institutionis nondum immemor in ll. de Oratore II 172 et 328 ex eadem scaena — ex hac tantum exempla aut acceperat aut meminerat — laudavit iterum eosdem vss. 24 sq. quippe continentes „iucundam et ad persuadendum accommodatam orationem", et praeterea vss. 83 sq., tamquam exemplum „comparationis ex minore".

Post Marcum Tullium Quintilianus demum Terentii locos in usum rhetoricum designavit, sed is quoque raro: Citavit Andr. I 1. 41 ob sententiam duplicem „obsequium amicos parit, veritas odium" I. O. VIII 5. 4. Dein Eun. I 1. 1 quater adhibuit, ut exemplum interrogationis, ut antiquum sermonis initium, propter metrum et propter pronuntiationem (IX 2. 11, 3. 16, 4. 14, XI 3. 18). Eun. I 2. 5 propter figuram verborum quae adiectio nominatur (cf. Don. ad Andr. I 1. 28 (1)), ibid. 75 sq. propter *ὑποτύπωσιν* (IX 3. 18), denique Phorm. I 7. 22 ob formam „heri" (I 7. 22).

Ab horum igitur virorum ratione, quae non minus grammaticam spectat quam rhetoricam, longe distant posteriorum rhetorum lucubrationes, qui secundum Donatum totas scaenas discerpserunt et in partes rhetoricas diviserunt, quasi causas continerent deliberativas vel iudiciales. Donatus horum studia cognovit, sed nusquam nisi ubi ad fabularum interpretationem aliquid utilitatis conferrent, admittenda esse censuit, ut infra demonstrabitur.

Rhetores autem qui dicuntur minores horum studiorum vestigia vix ulla servarunt attuleruntque fere exempla a Cicerone et Quintiliano olim divulgata. Recurrunt enim apud eos: Andr. I 1. 24 (Victorin. p. 202, Iul. Vict. p. 424), ibid. 41 (Iul. Vict. p. 437 coll. Isidoro 512 et 519), ibid. 83 (Mart. Cap. p. 469: „comparatio

Digitized by Google

nam et principium est (vs. 1 me miseram) et narratio [vs. 27 Samia etc.) et partitio cum confirmatione (vs. 64? nunc etc.) et reprehensio (vs. 82 et 99 egone etc.) et conclusio per conquestionem (vs. 99—102).

Cognovit igitur D. huius orationis tractationem in controversiae formam redactam. Sed nihil amplius hinc efficere licet et Gerstenbergius, cum scriberet p. 75: „Hoc scholion etiam praeter Eugraphiana fabulas a rhetoribus secundum orationum formas tractatas esse testimonio est," festinantius ex hoc loco conclusit, omnes omnium fabularum orationes sic iam tractatas fuisse. Quod autem dicit „praeter Eugraphiana" hoc recte se habet, nam quae Eugraphius dedit ad hanc scaenam, quamquam in paucis quodammodo conveniunt (ad 6 et 15 principium, ad 15 et 27 narratio, ad 60 concludit), tamen in reliquis ita discrepant (desunt partitio, confirmatio, reprehensio, conquestio et vide verbosam eius disceptationem ad vs. 27), ut ex Donati fonte haec hausisse non potuerit.

Magistrorum scholia ad h. l. omnino desunt.

Phorm. II 3. 1 (1) In hac scaena, ut rhetoribus placet, veluti quaedam controversia est, quae uno tempore ex utraque parte tractatur, ut si quis dicat, legem esse ne de eadem re bis agatur et item, ut orbam proximus ducat. — Quidam absente patre sub hoc nomine uxorem coactus est ducere; vult illam pater adveniens eicere matrimonio: contra dicitur. — Meminisse autem debemus in omni contentione (scil. huius scaenae) ea maxime dici, quae simplici patri familiae et calumnioso sycophantae improbissimoque parasito poetae congrua visa sunt.

---

minorum", vide supra Cic.), Ad. I 1. 35 (Victorin. p. 203), Eun. I 1. 1 (Iul. Rufinian. p. 44: διαλογισμός cf. Quint.).

Nova his accedunt haec tantum: Andr. II 2. 28 (Victorin. p. 251 „signum"), Ad. II 2. 8 (id. p. 261: „contempto commodo suscipi maius commodum potest, ut Terentianum illud.") et apud Martianum Andr. 1 1. 115 sq. „argumentum a contrario", cf. comm. ad h. l. V 4. 31 „exemplum inhonestum". Hec. I 1. 1 „ab iisdem litteris incipientia".

Quae praeterea citantur a Rhet. min. e Terentio sunt figurae verborum et sententiarum, vide p. 43—76 passim.

Igitur rhetorica scaenarum tractatio et sera demum viguit et extra Commentum atque Eugraphium nulla fere sui vestigia reliquit.

Digitized by Google

Postremam observationem cum laude poetae prorsus Donateam esse sentient periti. Quae lineolis inclusi, laxe interposita, referunt titulos controversiarum vulgares notos e Seneca eaque interpolatori tribuenda sunt (cf. mox Eugr. verba). Ceterum hanc controversiam satis celebrem fuisse ideoque, opinor, a Donato per exceptionem commoratam esse, docet Eugraphius, qui ex iisdem fontibus eam sic rettulit p. 510 Kl.:

Haec scaena tenet controversiam talem: Orba proxumo nubat, orbam proxumus ducat. Bis de eadem re actio ne sit. Quidam quasi orbam coactus est ducere absente patre; pater cum redisset vult agi, an illa sit proxima: contra dicitur. Deinde huius scaenae argmentatio nimis ampla interpretatione explicatur.

Haec sunt quae D. tradidit de fontibus rhetoricis.

In reliquis scholiis vere rhetoricis hoc etiam discernendum est, utrum legantur ad scaenarum initia an passim in scaenis. Eugraphii mos, ut ad primum scaenae versum causa explicetur, apud Donatum raro tantum reperitur, semel in Hecyra, Phormione et Adelphis et ter in Andria, nec causam indicavit nisi paucissimis verbis.

Andr. I 3. 1 (1) Hic brevis et comica deliberatio est magna exspectatione populum rerum imminentium commotura, aestuantis Davi consideratione proposita. (2) Persona aut ab altero commendatur aut se ipsam populo commendat aut et ab altero commendatur et a se ipsa, ut hic [1]) Davi èt per Simonem supra descripta est (I 1. 137), ubi dixit „mala mens malus animus" èt hic per se, dum hoc gestu ac sermone agit ac disputat secum.

Alterum scholion memorabile est, quippe unum ex paucis Donati, in quo artis regula citatur [2]), quod sescenties fit a magistris, sed adhibetur regula in usum interpretationis.

Eugraphius aliter, p. 183 Kl.: Haec scaena deliberativae vim tenet, nam territus a domino seniore Davus deliberat, cui obtemperet, an adulescentis animo an imperio senis satis faciat. Cf. ad 4 de partibus deliberativae.

---

1) „Hic" omittendum videtur.

2) Vide etiam infra ad Andr. II 1. 28 et Ad. V 8. 6, ubi tamen non ipsa formula scholiastica citatur ut þ. l.

Digitized by Google

I 5. 1 Postquam sub (1) argumentum scaenae exposuit, sub (3) breviter hoc adnotat: Quasi deliberatio est, in qua duae partes sunt, una patris, altera amicae; pro suasore Mysis est.

Eugraphius similia sed multo plura ad 1.

II 3. 1 (1) Haec scaena deliberationem continet Davi et Pamphili.

Eugraphius: Et hoc loco deliberatio est in qua persuasio continetur. Sequuntur alia permulta.

V 3. 1 (1). Hic accusatio est, quae solvitur defensione: in eo quod ad amorem pertinet, per concessionem, in eo quod ad Critonis personam, per coniecturam.

Supra vidimus (p. 131) quantopere Eugraphii adnotatio a Donato discrepet.

Hec. II 1. 1 (1) In hac scaena accusatio socrus est, quae se coniecturaliter defendit, dicens nihil a se factum in perniciem nurus. (3) Conatur Terentius adversus famam bonum socrum reperire et incipit a generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio, paulatimque ad speciale crimen descendit.

Multum differt quod habet Eugr. ad 1: Haec scaena locum communem tenet in socrum, qui dividitur his partibus, etc. (vide de partibus ad 2, 6, 8). Convenit cum Donato ad 13: hic iam specialis accusatio est, cet., quae verba communem fontem indicare possunt.

Reliqua scholia ad h. l. notatu digna sunt:

(2) Ἐμπαθῶς ab exclamatione coepta scaena est, senex enim est difficilis et iratus.

Primam observationem a Donato sumpsit idem magister, quid ad vs. 8 adscripsit: et haec quae ἐμπαθῶς ab exclamatione coepit, ad misericordiam spectat defendentis oratio.

Altera observatio de sene est ex supervacaneis additamentis, quae odit Donatus.

(4) Accusatio a persona, cui accidit ex sexu et quod socrus est.

Alius denuo magistri rhetorici scholion satis simile Donatei (1). Idem ad vv.: „quae est haec coniuratio" dedit (6): Accusatio a re.

Digitized by Google

(5) Consensio bonae rei est, coniuratio malae, et inde coniuratio Catilinae dicta est.

Differentia h. l. prorsus otiosa est et Philosopho reddenda.

III 3. 1 (1) In hac scaena conquestio est ad deliberationem descendens, an habeat Pamphilus, an excludat uxorem, in qua tota oratio Pamphili ad argumentum spectans amatoria magis quam maritalis est. Nam aliter non perveniretur ad ultimam cognitionem omnium rerum, nisi adolescens furtivum conceptum uxoris et partum aliquanto lenius, quam coniugalis dolor expetit, toleravisset.

Ecce scholium rhetoricum vere Donateum: praemittit pauca de causae genere ut dein oeconomiam scaenae et ipsius fabulae, quantum necesse est, explicet. Prima verba scribendi genus referunt, quod exhibent etiam scholia interpolata (confer e. g. III 2. 1 (1)), sed illa subsistunt in rhetoricis, Donatus numquam.

Eugraphius in scaenae characterem non penetravit, ut Donatus, sed ex rerum superficie haec delibavit ad 1: conquestio est, quod de amore multa sit passus, quod multa viderit, multa audierit, — quae reddunt quodammodo sententiam vs. 2 et 3.

III 5. 1 (1) Facete principium est interrogantis ita, ut sciat quid sibi responsurus sit, quem interrogat. Illaturus est enim argumentum per ἐπαγωγήν.

Scholion interpretativum magis quam rhetoricum cum laude poetae coniunctum. Eugr. aliter.

Adelph. II 3. 1 (1) In hac scaena gratiarum actio est ex persona eius, qui praestitit et eius cui praestitum est, et ex ipsius pretii quantitate.

Haec Donato dari possunt. Sed additamentum, quod sequitur, magistrorum morem refert regulas e ludo citantium: „Nam omne, quod geritur, aut in rebus est aut in personis aut in attributis eorum." Hic lector iam praegustat scholiorum genus interpolatum.

Phorm. II 3. 1 (1) Vide supra p. 141.

Digitized by Google

Post scaenarum versus primos ad reliquos passim haec rhetorica leguntur, quae Donato tribuenda esse censeam:

Andr. II 1. 28 (4) Prima quae maiora sunt petit, postremo quae ex his videntur minima; et hoc arte, ut (Aen. I 69) „incute vim ventis ‹submersasque obrue puppes›", ad postremum (70) „aut age diversos et disice corpora ponto."

Scholia simillima Eugraphii et Servii ad Aen. I 70 supra (p. 136) citavi et suspicatus sum, illum hunc potius imitatum esse quam Donatum et Servium invenisse hanc artis praescriptionem in Donati comm. Vergilianis. Donatus ipse eam cognovit ex disciplinae rhetoricae capite de argumentorum oeconomia et ordine [1]), eamque applicuit, credo, ad locum Vergilianum, unde transiit in Serv. et Eugr.

Eun. I 2. 18 (1) Oratorie ac facete additum „misera". (2) Et cum illa a derivatione causae argumentaretur, mire a Parmenone correpta est, verisimile non esse, ut quem quis amat eundem possit excludere.

Rhetorica operam praebet interpretationi. Eugr. longe alia.

Ad. V 8. 6 Incipit a persuasione sed latenter, ita ut ea, quae proposito consilio dicenda erant, ante demonstrarit, quam dicat, quid fieri velit. Et hoc semper fit ab oratoribus in iis rebus, a quibus incipere non oportet propter turpitudinem aut incommoditatem rei, quae persuadenda. Considera adeo Verg., ubi persuadet Iris matribus, ut naves suas incendant et invenias hoc ipsum consilium ultimum poni post argumenta quam plurima (Aen. V 606).

Scholion Donati rhetoricum omnium disertissimum, in quo Vergilii exemplum ita refert, ut hoc primus invenisse videatur. Servius de hac re tacuit et Eugr. multum differt, nisi quod vs. 13 persuasionem nominet. Regula a Donato allata denuo pertinet ad caput de oeconomia et ordine (τάξις), cf. supra ad Andr. II 1. 28 et antea (p. 138) ad Andr. II 2. 2.

---

1) Vide Volkmann, die Rhetorik d. G. u. R. p, 364 sqq. Cf. infra Ad. V 8. 6.

Digitized by Google

Ceterum magister huic scholio adnexuit hoc: et initium a possibili, nam dicit: huius uxoris est mater.

In Hecyra et Phormione nullum scholium vere rhetoricum repperi, quod Donato certo tribuendum sit.

Scholia rhetorica incerta Donati postea recensebo.

b. Scholia semi-rhetorica.

Composui scholia Donati quae iusto nomine rhetorica appellari possint, licet in his quoque rhetorica plerumque tantum adiutrix sit artis interpretandi. In omni scholiorum numero (circiter duo millia) illorum numerus (quatuordecim) valde est exiguus. Multo frequentiora sunt ea Donati scholia, quae colorem quidem aliquem rhetoricum hic illic ostendunt, sed tamen e maxima parte ad genus interpretatorium pertinent, ita ut saepe vix distingui possint ab iis, quae ad fabularum, scaenarum, personarum, verborum oeconomiam spectant.

Haec omnia referre longum est nec necessarium satiusque erit notabiliora describere et reliquorum locos designare.

Andria I 1. 8 (1) Commendatio personae quam [1]) servi, ne contra filium levi servo aliquid committi indecore videatur.

Eugr. praeter multa alia haec habet: Ne quid turpe dominus adversus filium servo mandare videatur.

35 (1) Latens argumentum, quare filius ad meretrices commeasse errans pater non ad corruptelam filii, sed ad obsequium amicorum traxerit.

Explicantur his quatuor versus seqq. Eugr. nihil.

I 5. 49 (2) Ex tempore probavit locutam vera esse et non ficta et simulata: nam qui sani sunt spe longioris vitae adulantur, Verg. (X 782). Idem rhetor aliquis sic expressit in (3): Affectus a tempore, quod postrema vox est.

II 2. 30 (1) Ille (Pamphilus) opinionem accommodat tantum,

1) Tametsi comparationis forma decurtata etiam Donato usurpata fuit (III 2. 4 (1), 25 (2) al.), tamen haec sententia eam non admittit et locus corruptus videtur. Temptavi: personae tam quam servi, vel: tam suae quam servi.

Digitized by Google

hic (Davus) multum attribuit coniecturis. (2) Quoniam argumenta sunt ex coniectura „opinor" dixit: nam contra opinionem certa res est. — Quae autem opinamur, putamus; quae putamus, incerta sunt.

Scholion (1) falsum est, etenim Pamph., cum dixerit „opinor", multum attribuit coniecturis, non Davus, qui reprehendit illud „opinor". Hoc sensit Eugraphius (p. 192 vs. 21): Coniecturam perspiciens „opinor" dixit; id Davus, quasi iam collecta sit veritas, indignatus negat dici debuisse [1]). Simile aliquid breviter Donatus indicavit in (2), dummodo postrema verba inepta: „Quae ... inserta sunt", non huic attribuas, sed interpolatori, quem suspicor esse Philosophum.

IV 1. 1 (4) A generalitate incipit, ut Cicero: Quam facile serpat iniuria e. q. s. (Verr. II 53). Exemplum valde appositum Donatum indicat auctorem. Eugr. (p. 201 vs. 26 sqq.) multus est de accusatione a generalitate incohanda, sed alio fonte usus est citans Divin. in Caec. 27.

V 3. 11 (1) Initium defensionis et deploratio calamitatis et miseriae, qua in amorem culpam removet a voluntate sua, cum pater, quod amat filius, vitium mentis dicat esse, non impulsum dei.

Vide quae de hoc Donati scholiorum specimine supra dixi p. 132.

12. Obiurgatio est, quod dictum est „olim"; confirmationem autem per repetitionem ostendit, ut ille: „Divum inclementia, divum" (Verg. II 602).

Exemplum Verg. auctorem indicat. Eugr. nihil.

4. 10 (1) Vide oratorie agi: ut gravius Critonem accuset, Simo nunc defendit filium, quem iamdudum increpuerat.

„Vide" semper denotat aliquam laudem Terenti, quam Donatus libenter praedicat.

---

1) In his aliisque scholiis Eugraphii rerum, non formae ac verborum, similitudo fortasse ad communem fontem revocanda est.

Digitized by Google

Eiusdem generis in Andria sunt praeterea haec: I 1. 121 (3), 5. 47 (2). IV 4. 30 (2), 32 (3), 5. 9 (4). Ad hos ll. Eugr. nihil.

Eunuchus I 2. 10 (3) Alia dissimulatio et durior post admonitionem.

Id illustratur scholio 8 (1): Plenus admirationis est nec accusationi nec satisfactioni locum reliquisse meretricem callide dissimulata iniuria. Utrumque vix rhetoricum videtur, sed confer Eug. p. 410 vs. 15.

Aliud certum Donati ad Eunuchum non invenitur.

Adelphi I 1. 28 Veniam addidit statim peccata ab adulescentibus ad aetatem removendo. Et vide quam breviter, quam pudice, quam ignoscenter locutus est.

Color rhetoricus latet in voce „removendo", pro quo ludi magister posuisset „remotionem criminis", sed ab horum formulis adhorret Donatus. In fine denuo laudatur Terentius [1]). Eugr. nihil.

2. 4 (3) Magno ordine accusavit: non, inquit, pudore monetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim αὔξησις oratoria processit.

C. l. T. Postrema sententia addita est a magistro A per ergo. (Cf. Mnem. 32 p. 287 sqq.). Eugr. nihil.

8 (1) Haec singula magna cum vociferatione inferenda sunt, stomachatur enim adversus male interrogantem [2]).

(2) Totum quidem unum crimen est: rapuit meretricem; sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demeae de moribus Aeschinis nihil nisi inania referentis.

---

1) In sequentibus hoc indicabo litteris c. l. T., h. e. continet laudem Terentii, vel cum laude T.

2) Scholia Donati et interpolatorum interdum satis similia esse neminem praeteriit, sed tamen in ingenti scholiorum numero non tam frequentia ea sunt, ut inde cum viris doctis certos quosdam et adsiduos genuini quondam Commenti excerptores exstitisse concludendum sit. In scholiis rhetor., quae numerum fere explent CCCL, praeter hunc locum aliquam similitudinem repperi tantum in Ad. I 2. 4 (1) (2), 69 (1) (2). Pho. I 1. 1 (1) (3), II 1. 40 (1) (2)?, II 4. 18 cl. 18, et Philosophum imitatorem in Ad. I 2. 69, IV 5. 51.

Digitized by Google

(2) Donati est c. l. T., quem magister in (1) per compendium reddere voluit, sed perperam, nam Demea non incita voce loquitur quia stomachetur adversus Micionem, verum rerum quas narrat indignatione. Eugr. nihil.

II 1. 2 (1) Vide quam posteriora vehementiora sint ad incendendum populum: primo „miserum", post „innocentem", ad ultimum „inopem" posuit — et primo „ferte auxilium", post „subvenite". — Et totum hoc principium a benevolentia sumitur, quae comparatur ex invidia potentiae Aeschini, nam contraria (scil. miseriae, innocentiae, inopiae) in Aeschino esse vult intelligi.

Haec omnia Donati sunt praeter ridiculam, quam indicavi, interpolationem. Eugr. nihil.

III 4. 12 (1) Post alia Donatus sic pergit:

Haec autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commovendum precibus Hegionem.

Haec verba magister supplevit indicans argumentorum locos hunc in modum: Et „tu es patronus" ab honesto, „tu es parens" a iusto. Eugr. nihil.

III 4. 35 (1) Oratorie futurum testem et indicem laudat, sed ne improbe facere videatur, parcius id facit, non enim dixit „bonus et sollers", sed quod in servo sufficit, „non malus neque iners".

Quae dein adiunguntur ad oeconomiam fabulae pertinent.

(2) Duas hic res docet, et unde hae vivant, quod testimonium pudicitiae est, et gravem testem posse esse Getam.

Color rhetoricus, prudens testium laudatio et pudicitiae probatio, fere latet in sermone urbano et simplici. Eugr. nihil.

IV 3. 7. Servavit *τὸ πρέπον* adiciendo „una mecum eas", quippe ad incognitam matrem familias.

C. l. T. Eugr. nihil.

V 3. 20 In duas partes dividitur tota persuasio, nihil pas-

Digitized by Google

surum Demeam damni (vs. 20—34), nihil corruptelae (35-fin.).

Ad vs. 63 etiam Micio a Donato „suasor" appellatur, idemque ad 64 „suadet". Eugr. nihil.

9. 39. Haec quidem permissio est, sed et exceptionem in se continet et cum stomacho et velut minaci denuntiatione profertur.

Eugraphium de nullo horum locorum aliquid invenisse quod rhetorice illustraret, probat quantopere Donati adhibendae artis ratio ab illius ratione remota fuerit.

Phormio II 1. 45 (1) Potentior facta sententia et τῇ ἐρωτήσει; et oratorie: „nostrane culpa an iudicum?": duplex μετάθεσις, altera in accusatorem, altera in iudices; et bene suam miscuit personam (scil. cum dixit „nostrane" pro „Antiphonis culpa"), ut reum sublevet et suo (loquentis Phaedriae) merito et multitudine reorum.

Acuta observatio ad accuratam orationis Terentianae elegantiam monstrandam. C. l. T.

Sequitur autem alterum scholion: (2) Mire assurrexit in fiduciam defensoris, nam cum supra de Antiphone dixerit, nunc intulit „nostra".

Nemo non videt postremam sententiam id ipsum continere, quod Donatus in (1) expressit verbis „bene suam miscuit personam", quocirca (2) a Donato abiudicandum est.

51 (2) Oratorie crimen, quod obiectum est, non purgavit modo, sed etiam ad laudem convertit, quod rhetores περίστασιν dicunt. Et hoc de Apollodoro.

(3) Derivatio causa et est venialis status.

(4) Ingeniose non negavit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus.

In (2) et (4) aliis verbis idem dicitur. Donato dandum censeo (4) [1]), eidemque debetur Apollodori mentio. Reliqua in (2) periphrasin continent scholii Donatei, cuius auctor tamen voca-

1) Forma scholii etiam Donatea est, cf. infra 4. 13 (1): „artificiose ... reprehensurus".

Digitized by Google

bulum περίστασιν (h. e. circumstantia, incidentia, cf. l.l. apud Volkm. p. 36) perperam usurpavit, nisi corruptum est.

(3) adnotatio est magistri in usum discipulorum.

Eugr. ad vs. 1 et 53 commemorat venialem statum.

63 (3) Et iam hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad excusationem: ita gradatim illa singula subducuntur et accusationis impetus evanescit.

Eugr. ad 65 quaedam senis argumenta enumerat.

3. 10 (1) Communis locus in avaritiae generalitate approbatior, facilius enim hoc de omnibus quam de Demiphone credatur, — et ideo „ignoratur" dixit et „neglegitur", non „ignorat" nec „negligit" Demipho.

Philosophi additamentum facile agnoscitur. Eugr. nihil.

4. 13 (1) Artificiose personam defendit sententiam reprehensurus, ne, si inimicus sit, adimat auctoritatem sententiae suae. C. l. T.

Eugr. alia adnotavit de eadem sententia.

Vide praeterea II 1. 8 s. l. T., 3. 5 (2) c. l. T., 64 (1).

Hecyra I 2. 66. Magno compendio usus est non ostendens, cur hoc falsum sit, quod putet meretrix, sed cur hoc putet. Ita ex eius persona totum refellitur, quod obicit. C. l. T.

II 1. 40. Bene infirmavit defensionem senex dicendo: Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es cum venires?

41. Infirmius defenditur socrus, ut error senis usque ad καταστροφὴν perseverat.

Scholion utrumque pertinet ad oeconomiam fabulae.

III 3. 1 (3) Hoc principium magna διαπορήσει oneratur, ut ostendantur aerumnae et multae et graves. Ut supra.

22 (1) A nomine et blandimento, mira, quia secreta confitetur, ut Verg.: Anna, fatebor enim, miseri post f. S. (IV 20): a principio idem elaboravit, ut adversus pudorem conscientia et voce et confessione duraret.

Elegans comparatio cum l. T. et Vergilii.

Digitized by Google

45 (1) Bene propensior in affectum est, ut verisimile fiat potuisse reticere. C. l. T.

Vide etiam 23 (5) (6), 27 (1), 31 (1). C. l. T.

III 5. 30. Bene tamquam ex deliberatione colligit, quod facturus est. C. l. T.

IV 1. 24 (2) Non in hoc est accusatio, quod haec locuta sit, sed argumentum est, quod celare voluerit partum, quae hoc olim dixerit.

26. Bene pergit quia taciturnitas pro confessione accepta est.

Plura huiusmodi scholia sunt in hac scaena et vulgo c. l. T.: 28 (2), 33 (1), 39 (1), 45.

IV 2. 1 (2) Vero ordine a purgatione sui incipit mater abitura, ne, quod discedit, iracundiae videatur. C. l. T.

3. 13 (1) Supra in personam socrus culpam iratus contulerat discordiae, nunc et uxori placatus et nurui parcens odiorum causam a personis transtulit ad aetates, sed ita tamen, ut magis iuniores accusaret et de adulescentibus questus commiseretur senex.

Luculentum denuo exemplum scholii interpretatorii, ubi rhetorica ratio latet in verbis „causam a. p. tr. ad aet.", quod rhetores vocant criminis vel causae translationem.

IV 4. 1 (3) Recte; nam et amicos incusamus leniter incipientes et graviora inferentes: hanc ergo partus causa leniter incusat, deinde, confirmat inferendo „graviter quidem", et statim causam subiungit, cur quidem ei irascatur. C. l. T.

V 1. 6. Ipsum prooemium mollius et lenius est, ut ostendat se non iurgaturum senex. C. l. T.

34 (1) Bona exceptio; hoc enim et cavere nobis et praestare aliis possumus. (3) Et hoc artificiose Ter., ne vel meretricem dure a Pamphilo segregaret. C. l. T.

Digitized by Google

His omnibus scholiis nullum in Eugraphianis respondet.

Dedi scholia quae sine ulla dubitatione Donato vindicanda esse censeo. Sunt numero LXIII. Ex his XIII rhetorica sunt, L rhetorice coloratas interpretationes continent. Omnia exarata sunt eodem stilo quo reliqua eius scholia, et nusquam exhibent scholasticam dicendi ac docendi rationem per formulas [1]). Cum Eugraphio nullam similitudinem deprehendimus praeter Andr. II 1. 28. Hec. II 1. 1 [2]).

Supersunt tamen aliquot scholia quae num Donato an interpolatoribus debèantur, certius iudicari demum poterit cum illorum commenta cognoverimus. De his igitur nunc agendum.

(*Continuabuntur*).

1) E sermone rhetorico haec vocabula a Donato sumpta sunt:
Deliberatio: Andr. I 3. 1, 5. 1. II 3. 1. Hoc III 3. 1.
Controversia: Pho. II 3. 1. Eun. I 2. 64, ubi etiam occurrunt partitio, reprehensio, conquestio.
derivatio causae: Eun. I 2. 18.
coniecturaliter: Hec. III 5. 1.
concessio: And. V 3. 1.
argumentum per ἐπαγωγήν: Hec. III 5. 1.
Praeterea haec vocabula: accusatio, obiurgatio, principium, persuasio, sim.
2) Infra accedet etiam Pho. II 4. 13 (1).

ΤΠΟΣΤΑΤΡΟΤΝ.

Qui ita equitat ut suus cursus alienum oblique secet, is ὑπελαύνειν dicitur: cf. Xen. Anab. I. 8. 15, ubi perversum illud πελάσας ab editoribus prudentibus optimo iure semper spretum esse denuo nuper ostendit Pantasides. Item qui ita murum aut vallum in obliquum ducit ut alterum murum aut vallum impediat quominus producatur, is ὑποτειχίζει aut ὑποσταυροῖ. At hercle, dixerit quispiam, istud ὑποσταυροῦν nusquam apud scriptores graecos apparet. Fateor, ut quidem nunc se habent libri; sed reddendum est Thucydidi 6. 101, ubi scribendum esse censeo καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐν τούτωι ἐξελθόντες καὶ αὐτοὶ ὑπεσταύρουν [1]) αὖθις ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως διὰ μέσου τοῦ ἕλους, καὶ τάφρον ἅμα παρώρυσσον, ὅπως μὴ οἷόν τε ἦι τοῖς Ἀθηναίοις μέχρι τῆς θαλάσσης ἀποτειχίσαι.

Novi Eboraci. MORTIMER LAMSON EARLE.

1) Codd. ἀπεσταύρουν.

Digitized by Google

Notus et ab Antonino in deliciis habitus est praeclarus ille de beneficiis locus: quemadmodum omne animal natura fertur ad certum quoddam opus et officium peragendum, sic homini, scilicet animali sociali, ζῴῳ κοινωνικῷ, proprium esse beneficia edere; quae res cum sit plane ex natura humana, in se ipsa, sicuti reliquae naturales actiones, suum habere finem debet, neve quid ultra quaerat aut exspectet.

Locum autem hunc et alibi expressit noster et l. IX. 42 in fine hisce verbis attigisse videtur: „Μάλιστα δέ, ὅταν ὡς ἀπίστῳ, ἢ ἀχαρίστῳ μέμφῃ, εἰς σεαυτὸν ἐπιστρέφου. Προδήλως γὰρ σὸν τὸ ἁμάρτημα, εἴτε περὶ τοῦ τοιαύτην διάθεσιν ἔχοντος ἐπίστευσας, ὅτι τὴν πίστιν φυλάξει, εἴτε τὴν χάριν διδούς, μὴ καταληκτικῶς ἔδωκας, μηδὲ ὥστε ἐξ αὐτῆς τῆς σῆς πράξεως εὐθὺς ἀπειληφέναι πάντα τὸν καρπόν. Τί γὰρ πλέον θέλεις εὖ ποιήσας ἄνθρωπον; οὐκ ἀρκεῖ τούτῳ, ὅτι κατὰ φύσιν τὴν σήν τι ἔπραξας, ἀλλὰ τούτου μισθὸν ζητεῖς; ὡς εἰ ὁ ὀφθαλμὸς ἀμοιβὴν ἀπῄτει, ὅτι βλέπει, ἢ οἱ πόδες, ὅτι βαδίζουσιν." κ. τ. ἑ.

Iam si iure haec verba ad locum illum de beneficiis rettulimus, sponte patet non recte se habere obiectum illud ἄνθρωπον; neque enim id agitur, in quem beneficia conferantur, sed quis sit ille, qui conferat, utrum sit homo, cui τὸ beneficia reddere naturale quoddam est officium, necne; ut verbo dicam, in subiecto neque in obiecto τοῦ beneficia conferre versatur omnis vis ac robur ratiocinandi. Itaque recte noster l. V. 6 haec exhibet: „Ὁ δέ τις τρόπον τινὰ οὐδὲ οἶδεν, ὃ πεποίηκεν· ἀλλὰ ὅμοιός ἐστιν ἀμπέλῳ βότρυν ἐνεγκούσῃ, καὶ μηδὲν ἄλλο προσεπιζητούσῃ, μετὰ τὸ ἅπαξ τὸν ἴδιον καρπὸν ἐνηνοχέναι, ὡς ἵππος δραμών, κύων ἰχνεύσας, μέλισσα μέλι ποιήσασα. Ἄνθρωπος δ' εὖ ποιήσας, οὐκ ἐπιβοᾶται, ἀλλὰ μεταβαίνει ἐφ' ἕτερον, ὡς ἄμπελος ἐπὶ τὸ πάλιν ἐν τῇ ὥρᾳ τὸν βότρυν ἐνεγκεῖν." κ. τ. ἑ., quibus verbis comparatis apparet etiam in loco prius allato nominativum ἄνθρωπος leni emendatione restituendum esse, quo facto omnia recte procedunt.

Ac fuit, cum ne hic quidem subsistendum esse putarem et in corrigendo ulterius progredi cuperem. Etenim nata mihi erat

Digitized by Google

suspicio, in verbis illis satis acribus et animi commoti manifesta indicia prae se ferentibus desiderari vocativum illum emphaticum, et aliunde et ex Antonino notissimum, qui est ἄνθρωπε [1]), quo recepto et ratiocinium integrum servari et singularem quandam vim et vitam toti loco afflari animadverteram. Quid quod sic demum locus revera Antonini stylum et indolem referre mihi videbatur. Qui auctor in libris ad se scriptis saepius se ipse interpellat et stylo concitatiore secum sermocinatur; immo singulare illud, quod in his libellis inest, delenimentum eo ipso efficitur, quod non tam Stoicum illum perfectum philosophum referunt, cui, utpote ex vita communi exuli et extorri, totum se disciplinae dare eiusque institutis et praeceptis exsequendis incumbere per otium licuit, quam hominem inter homines, egregia sane indole praeditum simul et optimae doctrinae addictum, sed tamen in mediis rebus gerendis, in mediis vitae vicissitudinibus luctantem, fluctuantem, ad meliora sese confirmantem. — Talia quaedam igitur etiam loco allato desiderari mihi persuaseram, itaque omnino vocativum illum ἄνθρωπε restituendum esse censueram.

Iam, quod attinet ad hanc ulteriorem coniecturam, equidem eam nimis urguere nolim, videant peritiores; ne tamen prorsus inepte haec protulisse videar, liceat ex eodem libro IX, styli illius abrupti et concitatioris unum et alterum afferre exemplum, quod interpretes fugisse videtur. C. 29 tali modo instituitur: „Χειμάρρους ἡ τῶν ὅλων αἰτία· πάντα φέρει. Ὡς εὐτελῆ δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ ταῦτα, καί, ὡς οἴεται, φιλοσόφως πρακτικὰ ἀνθρώπια! μυξῶν μεστά. Ἄνθρωπε, τί ποτε; Ποίησον, ὃ νῦν ἡ Φύσις ἀπαιτεῖ." κ. τ. ἑ. Agnoscis nostrum in prioribus verbis animum despondentem et se aliosque acerbe deridentem, at subito cum indignatione sese interpellantem et fortiter se admonentem. Itaque locus paullo clarius distinguendus erat et, quemadmodum talia a Stichio indicari solent, sic edendus ..... μυξῶν μεστά. — Ἄνθρωπε, τί ποτε; κ. τ. ἑ.

Secundus, quem volo, locus legitur c. 37. „Ἄλις τοῦ ἀθλίου βίου, καὶ γογγυσμοῦ, καὶ πιθηκισμοῦ. Τί ταράσσῃ; τί τούτων καινόν; τί σε ἐξίστησι; τὸ αἴτιον; ἴδε αὐτό." κ. τ. ἑ. Etiam hic

1) Vocativus ἄνθρωπε, etsi, ut res ipsa indicat, plerumque sententiam inchoat, tamen haud raro in fine periodi apparet. Cf. XI. 15. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; et passim apud Epictetum.

Digitized by Google

auctorem deprehendimus, dum se ipsum desperantem interpellat atque consolatur, itaque et hic lectori consulendum erat distinguendo: *Ἄλις τοῦ ἀθλίου βίου, καὶ γογγυσμοῦ, καὶ πιθηκισμοῦ. — — Τί ταράσσῃ; κ. τ. ἑ.* J. H. LEOPOLD.

ΤΟ Τ̄ ΑΤΤΙΚΟΝ ΑΝΤΙ ϹΙΓΜΑΤΟϹ.

ad scholia Aristophanis.

Alterius Pacis quae dicuntur vestigia fallacia dum post alios persequor, incidi in scholion, quod Nubium versui 699

„οἵαν δίκην τοῖς κόρεσι δώσω τήμερον"

in codicibus Veneto et Ravennate legitur adscriptum [1]):

τήμερον] ἀντὶ τοῦ σήμερον. καὶ τήμερος ὁ σημερινός. καί ἐστι τεταγμένον ἐπὶ σώματος. τὸ δὲ τήμερον ἐπὶ χρόνου λέγεται καὶ ἐν τῇ Εἰρήνῃ· „ἰὼ Λακεδαῖμον, τί ἄρα [2]) πείσῃ τήμερα;" ἀντὶ τοῦ σημερινή.

Ante omnia hic deleatur scioli observatio *„καὶ τήμερος ὁ σημερινός,"* quam pepererunt scholii verba ultima. Dein pro *τήμερα* scribendum esse *τήμερον* multi dixerunt. Quod vitium quomodo sit natum luculenter docet codex V, in quo utrum *τήμερ̄* sit exaratum an *τήμεῤ* sive lectioni vitiosae *τήμεῥ* (= *τήμερος*) adscripta vera ` (= *-ον*), dicant oculatiores quam sum equidem.

Multo gravior dein corrigendus est error, immo dudum correctus. Nam versum qui e *Pace* affertur revera in *Holcadibus* lectum fuisse aliunde [3]) constat.

Quid vero sibi vult mirificum illud: *„καί ἐστι τεταγμένον ἐπὶ σώματος"*? — Ludicrum huc irrepsit vitium, quod inde a primo scholiorum editore Musuro multis imposuit. Dederat grammaticus: *„καί ἐστι τὸ τ̄ ἀττικὸν ἀντὶ σίγματος"*, quemadmodum in Etymologico M. 710, 44 legimus: *„οἱ δὲ Ἀττικοὶ τὸ σῶ τῶ λέγουσιν, ὡς σήμερον τήμερον"*. Litterae ΤΟΤΑΤτικΟΝ perperam lectae sunt ΤϵΤΑΓμενΟΝ.

Sic igitur scribatur scholion in quo emendando versamur:

τήμερον] ἀντὶ τοῦ σήμερον. καί ἐστι τὸ τ̄ ἀττικὸν ἀντὶ σίγματος. τὸ δὲ τήμερον ἐπὶ χρόνου λέγεται καὶ ἐν Εἰρήνῃ· „ἰὼ ⟨Πρασιαὶ ... ὡς ἀπολεῖσθε τήμερον" [4]) καὶ ἐν Ὀλκάσι· „ἰὼ⟩ Λακεδαῖμον, τί ἄρα πείσει τήμερον;" ἀντὶ τοῦ σημερινή.

v. L.

1) E scholiis Aristophaneis migravit in lexicon Suidae.
2) Voculam *ἄρα* omittit V.
3) Ex Herodiano in scholiis ad Homeri Γ 182 4) Pac. 243.

Digitized by Google

ADNOTATIONES CRITICAE

AD

ANTIPHONTIS AESCHINIS HYPERIDIS DINARCHI ORATIONES.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

I. Antiphon.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑΣ.

§ 3: *ἐὰν ἀποδείξω τὴν τούτων μητέρα Φονέα οὖσαν τοῦ ἡμετέρου πατρός.* Quod unusquisque videt, nomen *Φονεύς* hic feminino genere usurpatum est, nec tamen minus § 10: *μετέρχομαι τὸν Φονέα τοῦ πατρὸς* et § 11: *ἀπηγγέλθη ὅτι ἐπεξίοιμι τοῦ πατρὸς τὸν Φονέα*, non articulus corrigendus erit, sed cum Hartmanno scribendum: *τὸν Φόνον*. Alia ratio § 20: *ἐπειδὴ ἀπέσπεισαν, τὸν ἑαυτῶν Φονέα μεταχειριζόμενοι ἐκπίνουσιν ὑςάτην πόσιν*, ubi fieri potest ut verior scriptura sit: *συνεκπίνουσιν*, sed reliqua non sunt sollicitanda. Sicuti recte scribit Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 206, orator *ποιητικώτερον* hoc loco *τὸν ἑαυτῶν Φονέα* dixit *letiferum poculum*, quod ut comprobet affert Sophoclem in Aiace vs. 1026. Sed multis annis ante iam hoc viderat Bakius in *Schol. Hypomn.* I p. 212.

§ 11: *ἐγὼ γάρ εἰμι τοῦτο μὲν, ὁ θέλων αὐτὸς βασανιςὴς γενέσθαι, τοῦτο δὲ τούτους αὐτοὺς κελεύων βασανίσαι ἀντ' ἐμοῦ.*

Digitized by Google

Haec verba planissime hominis sunt sibi ipsi contradicentis: simul se velle dicit et nolle. Correctio perfacilis est: *ὀφείλων αὐτὸς βασανιστὴς γενέσθαι*. In Ionia, veluti apud Herodotum, indeque etiam in vetere Atthide *ὀφείλειν* verbum paulo crebrius usurpatum fuit quam postea.

§ 17: *ταῖς Κλυταιμήστρας [τῆς τούτου μητρὸς] ὑποθήκαις*. Egerunt de hoc loco Cobetus *Mnem.* 1880 p. 276 et Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 205; sed, quod miror, neuter animadvertit insiticia esse verba quae uncinis inclusi. Accusator novercam Clytaemestram appellavit: talia unusquisque statim intelligebat, cf. Andocid. Myster. § 129, et Quadrantaria Clytaemestra a Coelio dicta fuit.

§ 19: *πλέον δίδωσι τῷ Φιλονέῳ, ὡς, εἰ δοίη πλέον, μᾶλλον φιλησομένη ὑπὸ τοῦ Φιλόνεω*. Tria postrema verba Herwerdenus eiecit *Mnem.* 1881 p. 203; mihi magis displicet quod inutiliter adscriptum est: *εἰ δοίη πλέον*.

§ 26: *ἡ δὲ πέμψασα τὸ φάρμακον καὶ κελεύσασα ἐκείνῳ δοῦναι πιεῖν ἀπέκτεινεν ἡμῶν τὸν πατέρα*. Num Philoneus amici uxorem invitarat ad epulas, quas in Piraeo pararat? Qui rem obiter considerat, affirmabit propter § 17: *ἔδοξεν οὖν αὐτῇ* (Philonei concubinae) *βουλευομένῃ βέλτιον εἶναι μετὰ δεῖπνον δοῦναι, ταῖς τῆς Κλυταιμήστρας ὑποθήκαις ἅμα διακονοῦσαν*, quae verba satis aperta esse dixeris, etiamsi nemo hucusque duo postrema vocabula expedire potuerit. Convenit quoque quod in Orationis Argumento legitur: *δεδώκασιν ἀμφοτέροις τὸ φάρμακον ἐν πώματι*. Verum quae § 17 verba praecedunt: *ἡ οὖν παλλακὴ τοῦ Φιλόνεω ἠκολούθει τῆς θυσίας ἕνεκα*, quum de una negare videatur qui affirmet de altera, malo credere scelestam novercam ad coenam non fuisse adhibitam. Nec tamen propterea crediderim eam concubinae *misisse* venenum, quod multo tutius per manus tradi poterat. Hinc si in mendo cubat participium *πέμψασα*, proclivis suspicio est reponendum esse *πέψασα*. Ipsa suis manibus potionem letiferam confecerat. Unum fateor obstat: *φάρμακον ἕψειν* magis dicitur quam *πέσσειν*. Hinc aliis fortasse *τρίψασα* magis placebit.

Digitized by Google

§ 28: θαυμάζω δ' ἔγωγε τῆς τόλμης τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς διανοίας. Reiskius ἀνοίας coniecit, Jernstedtius ἀναιδείας· facilius fortasse corriges ἀπονοίας.

§ 31: οἶμαι δὲ τοῖς θεοῖς κάτω μέλειν οἳ ἠδίκηνται. Lege: οἵ' ἠδίκηνται.

ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑΙ.

Α. δ. 8: ἡ δὲ νὺξ οὐκ ἄσημος· τοῖς γὰρ Διιπολείοις ὁ ἀνὴρ ἀπέθανε. Imo: οὐκ ἀσέληνος, nam haec sacra celebrantur ἕκτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ Σκιροφοριῶνος μηνός, h. e. tempore plenilunii, cf. Anecd. Bk. p. 238. 21.

Γ. γ. 2: τοὺς μὲν γὰρ (scil. νεωτέρους) ἥ τε μεγαλοφροσύνη τοῦ γένους ἥ τε ἀκμὴ τῆς ῥώμης ἥ τ' ἀπειρία τῆς μέθης ἐπαίρει τῷ θυμῷ χαρίζεσθαι. Magis arguitur ἡ ἀμετρία τῆς μέθης, cui in senibus opponitur ἡ ἐμπειρία τῶν παροινουμένων.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΗΡΩΙΔΟΥ ΦΟΝΟΥ.

§ 5: οὐ γὰρ δίκαιον οὔτ' ἔργῳ ἁμαρτόντα διὰ ῥήματα σωθῆναι, οὔτ' ἔργῳ ὀρθῶς πράξαντα διὰ ῥήματα ἀπολέσθαι. Stobaeus qui locum laudavit scripsit ῥήματι σωθῆναι et διὰ ῥῆμα ἀπολέσθαι itaque utrobique reponendum est διὰ ῥῆμά τι.

§ 10: τίμησίν μοι ἐποίησαν, ἀνταποθανεῖν τοῦ νόμου κειμένου τὸν ἀποκτείναντα. Quantum comperi, magis dicitur τίμησιν ποιεῖσθαι, unde ἐποιήσαντο legere malim, quo facto ἀνταποθανεῖν ultro fiet ἀποθανεῖν.

§ 17: ἔτι δὲ μάλ' ἐδέθην παρανομώτατα ἁπάντων ἀνθρώπων. Hic omnes propemodum interpretes haeserunt. Reiskius inserere voluit μάλ' οἰκτρῶς, ἀδίκως vel ὠμῶς. Cobetus *Mnem.* 1880 p. 280 scribit latere aliquid vitii, sed nihil se extundere. Sequenti anno, *Mnem.* 1881 p. 205, Herwerdenus in hanc fere sententiam locum resarcire voluit: ἔτι δὲ μᾶλ(λον τοῦτ' ἀνιῶμαι ὅτι) ἐδέθην. Deinde Hartmannus in *Studiis Antiphonteis* p. 10, qui Herwerdeni assensum extorsit *Mnem.* 1883 p. 209, traditae

Digitized by Google

lectionis patrocinium suscepit. Nam primum docta sane disputatione evincere conatur, „semper ubi saepius idem vocabulum usurpetur, vel alio modo aliqua iteratio vel enumeratio significetur, particulam μάλα addi solere." Sed prae ceteris confidit duobus Aristophanis locis: alter est in Pace vs. 50:

ἐγὼ δὲ τὸν λόγον γε τοῖσι παιδίοις
καὶ τοῖσιν ἀνδρίοισι καὶ τοῖς ἀνδράσιν
καὶ τοῖς ὑπερτάτοισιν ἀνδράσιν Φράσω
καὶ τοῖς ὑπερηνορέουσιν ἔτι τούτοις μάλα.

Alter in Ranis vs. 860:

ἕτοιμός εἰμ' ἔγωγε κοὐκ ἀναδύομαι
δάκνειν δάκνεσθαι πρότερος εἰ τούτῳ δοκεῖ
τἄπη τὰ μέλη τὰ νεῦρα τῆς τραγῳδίας.
καὶ νὴ Δία τὸν Πηλέα γε καὶ τὸν Αἴολον
καὶ τὸν Μελέαγρον κἄτι μάλα τὸν Τήλεφον.

Etenim Hartmannus pergit sic: „ubi κἄτι μάλα significat fere „quin etiam"; quod si κἄτι μάλα significare potest, quidni nostro quoque reo in enumeratione iniuriarum quibus affectus est, dicere licet ἔτι δὲ μάλα ἐδέθην: „quin etiam in vincula me coniecerunt"? Docte haec disputata sunt, quibus fortasse acquiescendum ducerem, si de emendatione desperarem; sed iam pridem sese mihi obtulit lenissima correctio: ἔτι δ' εὖ μάλα ἐδέθην. Illud εὖ μάλα vel μάλ' εὖ inde ab Homero apud omnes frequenter legitur: Odyss. χ 190:

σύν τε πόδας χεῖράς τε δίδεν θυμαλγέϊ δεσμῷ
εὖ μάλ' ἀποσρέψαντε διαμπερές.

item ψ 175, alibi. Quocirca Iliad. Σ 254:

ἀμφὶ μάλα Φράζεσθε, Φίλοι· κέλομαι γὰρ ἔγωγε,

quum vix intelligam quomodo adverbium μάλα cum verbo Φράζεσθαι iungi possit, saepe sum suspicatus longe praestare:

ἀμφὶ μάλ' εὖ Φράζεσθε, Φίλοι.

§ 23: ἐπειδὴ δὲ μετεξέβημεν εἰς τὸ ἕτερον πλοῖον ἐπίνομεν. Nempe συμπόσιον factum est; deinde appetente nocte Herodes inebriatus in littus escendit; hinc commendo: συνεπίνομεν. Cf. § 26.

§ 29: ἐπειδὴ δ' ἐγὼ μὲν Φροῦδος ἦ πλέων εἰς τὴν Αἶνον, τὸ δὲ

Digitized by Google

πλοῖον ἦκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην ἐν ᾧ ἐγὼ καὶ ὁ Ἡρῴδης ἐπλέομεν, πρῶτον μὲν εἰσβάντες εἰς τὸ πλοῖον ἠρεύνων. Non est admodum lucidus ordo in narratione, sed intelligimus quid rerum actum sit. Erat πλοῖον ἀφέγαφον, quo reus et Herodes vecti Mytilena appulerunt ad agrum quendam Methymnaeorum ibique, quum pluvia ingrueret, navigium conscenderunt ἐφεγασμένον. Iam advesperascebat et in altero illo navigio consederunt ad compotandum; nocturno tempore Herodes solus egressus est, nec postea usquam comparuit; navigium autem ἀφέγαφον Mytilenen rediit, reus ἐν ἐφεγασμένῳ πλοίῳ Aenum abiit. Itaque in tradita lectione nulla prorsus difficultas superest et loquitur orator quemadmodum locutus fuerat § 22: ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐπλέομεν ἀφέγαφον τὸ πλοῖον ἦν. Minime autem assequor cur Weilius pro ἐπλέομεν correxerit ἐπίνομεν et cur Blassius ridiculam suspicionem in ipsum adeo textum intulerit. Remanet autem eiusdem generis corruptela § 28: ἐν μὲν ᾧ ἔπινε πλοίῳ καὶ ἐξ οὗ ἐξέβαινεν, ἐν τοῦτῳ Φασὶν εὑρεῖν σημεῖα, ἐν ᾧ αὐτοὶ μὴ ὁμολογοῦσιν ἀποθανεῖν τὸν ἄνδρα. Scilicet, ut perhibebatur, inventa fuerant caedis vestigia ἐν τῷ ἀφεγάφῳ πλοίῳ quod Mytilenen redierat, in quo navigio Herodes non ἔπινε, sed ἔπλει. Itidem dubitatum fuit de duobus hominibus qui Mytilenen reversi ἐβασανίσθησαν, sed eum locum recte expedivit Hartmannus p. 7.

§ 34: ἀπέκτειναν ἄγοντες τὸν ἄνδρα. Reiskius ἀπάγοντες commendavit, Cobetus ἀπαγαγόντες· mihi haud displicet ἄγχοντες.

§ 46: διετείναντο αὐτὸν μὴ εἰσελθεῖν εἰς ὑμᾶς, μηδ' ἐμοὶ ἐγγενέσθαι παρόντι ἄξαι τὸν ἄνδρα καὶ βασανίσαι αὐτόν. Dobraeus ἐλέγξαι coniecit, Baiterus ἐξαιτεῖν, Herwerdenus ἀπελέγξαι· equidem cogitaram de ἐξετάσαι.

§ 62: Supplendum: τοῦτο τὸ ἔργον ἐγὼ (πῶς) ποτ' ἂν ἐπείσθην ἀντ' ἐκείνου ποιῆσαι;

§ 73: ἐν μὲν γὰρ τῷ ἐπισχεῖν ἔξι καὶ τὰ δεινὰ ταῦτα ποιῆσαι ἃ οὗτοι κελεύουσιν· ἐν δὲ τῷ παραχρῆμα οὐκ ἔξιν ἀρχὴν ὀρθῶς

Digitized by Google

βουλεύεσθαι. Lege: οὐδ' ἔξιν ἀρχήν = *omnino non*. Hic iuvat adscribere luculentam emendationem quam aliquando reperi in inedita Cobeti ad Bakium epistula et quam haud satis scio an numquam cum virorum doctorum natione communicaverit. Legitur locus in Ioannis Chrysostomi altera oratione in laudem Pauli Apostoli, quae cum Hemsterhusii et Valckenarii Orationibus edita fuit Lugd. Bat. 1784 p. 42: μὴ γάρ μοι πόλεις εἶπῃς καὶ ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ στρατόπεδα καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ σατραπείας καὶ δυναστείας, οὐδὲ γὰρ ἀράχνην ταῦτα εἶναι ἐνόμισεν. Vertunt: *haec enim ille aranearum fila reputavit*, quae nemo sine risu releget, postquam cognoverit veram scripturam: οὐδὲ γὰρ ἀρχὴν ταῦτ' εἶναι ἐνόμισεν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΟΡΕΥΤΟΥ.

§ 28: τοῖς δὲ λόγοις οἷς αὐτοὶ λέγουσι πιστεύειν ὑμᾶς φασι χρῆναι, οὓς ἐγὼ εἰ ἔλεγον ἄνευ μαρτύρων, ψευδεῖς ἂν κατηγόρουν εἶναι. Malo: οἵους.

§ 29: εἰ μὲν πάνυ μὴ παρεγένοντο μάρτυρες, ... εἰκότως ἂν οἱ τούτων λόγοι πιστότεροι ἦσαν. Coniicio: εἰ μὲν τοίνυν.

§ 34: παρεσκευάζοντο αἰτιᾶσθαι καὶ προαγορεύειν εἴργεσθαι τῶν νομίμων. Sana ratio postulat: προηγόρευον. Cf. § 35.

§ 36: ῥᾳδίως ἔμελλον ἀποφεύξεσθαι καὶ δίκην οὐ δώσειν ὑμῖν ὧν ἠδίκησαν. Lege: ἠδικήκεσαν. Recte § 50: νῦν δίκην διδόασιν ὧν ἠδικήκασιν.

§ 47: πῶς ἂν ἄνθρωποι σχετλιώτεροι ἢ ἀνομώτεροι γένοιντο; Malim: ἀνοσιώτεροι. Cf. § 48: τούτους νομίζειν ἐπιορκοτάτους καὶ ἀνοσιωτάτους· § 51: οὗτοι οἱ ἀνοσιώτατοι.

§ 51. Supplebo: (ἐπὶ) ποῖον οὖν δικαστήριον οὐκ ἂν ἔλθοιεν ἐξαπατήσοντες;

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

Fr. 1. Legitur apud Harpocrationem v. στασιώτης Antiphontis

Digitized by Google

fragmentum: περὶ τούτων ὧν Ἀπόληξις κατηγόρηκεν ὡς σασιώτης ἦν ἐγὼ καὶ ὁ πάππος ὁ ἐμός. Blassius edidit σασιώτης ἦ (καὶ) ἐγὼ καὶ ὁ πάππος. Malim equidem omisso pronomine: σασιώτης ἦν καὶ ὁ πάππος ὁ ἐμός. Secundum lexicographum oratori nunc σασιώτης est qui alibi δορυφόρος, quod ut probet ex eadem oratione μετὰ τῆς μεταςάσεως affert: οὐκ ἂν τοὺς μὲν τυραννοῦντας ἠδυνήθησαν οἱ πρόγονοι κολάσαι, τοὺς δὲ δορυφόρους ἠδυνάτησαν. Praeferam: οὐκ οὖν τοὺς μέν, κτἑ., qui dicendi modus apud oratores frequens est, ut significent duas res ita cohaerere, ut qui alteram concedat, neutiquam possit negare alteram.

Fr. 2. Itidem apud Harpocrationem legitur: διαςῆσαι ἀντὶ τοῦ διαταράξαι καὶ οἷον ἀδύνατον ποιῆσαι. Coll. v. ἀδιάςατον τὸ μήπω διεςηκὸς μηδὲ διακεχριμένον Ἀντιφῶν εἶπεν, est fragm. 144, facile sentimus hanc ipsam vocem restituendam esse, sed palam est hic aliquid fuisse turbatum. Idem Harpocration διάςασιν affert ex Antiphonte Sophista, sed plane diverso modo interpretatur.

Fr. 17: ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποδεδόμεθα διεθέμεθα εἶπεν Ἀντιφῶν. Repone: ἀπεδόμεθα.

Fr. 57. Nobilis est Antiphontis locus, quem Athenaeus excerpsit ex oratione de Pavonibus, quos Demus alebat Pyrilampis filius. Sed consideranda verba sunt: εἴ τις ἐθέλοι καταβαλεῖν εἰς πόλιν τοὺς ὄρνιθας, οἰχήσονται ἀναπτόμενοι· ἐὰν δὲ τῶν πτερύγων ἀποτέμῃ, τὸ κάλλος ἀΦαιρήσεται. Quaeritur quid lateat sub verbo καταβαλεῖν. Equidem respondeo mihi prae ceteris placere verbum βουκολεῖν. Ad etymologiam vocabuli iamdudum nemo attendebat: ipse Homerus Il. Υ 222: τοῦ τρισχίλιαι ἵπποι ἕλος κάτα βουκολέοντο, unde Sophocles et Euripides etiam ἱπποβουκόλον appellarunt. Ipsum hoc verbum βουκολεῖν sententiae egregie satisfacit, nam de cavea, ex qua non tam facilis pateret exitus, ne cogitarunt quidem, metuentes, credo, ne inclusae aves pennas frangerent vel certe non panderent et maximam spectatorum oblectamentum periret. Ceterum quae proxime sequuntur verba: τὰ πτερὰ γὰρ αὐτῶν τὸ κάλλος ἐςίν, ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα, non ipsius Antiphontis sunt, sed Athenaei.

Digitized by Google

Fr. 67: Idem Athenaeus quaedam excerpsit ex Alcibiadis λοιδοριῶν. Orator vehementissime invehitur in adulescentem, qui Abydum profectus est τῇ σαυτοῦ παρανομίᾳ καὶ ἀκολασίᾳ τῆς γνώμης ὁμοίους ἔργων τρόπους μαθησόμενος παρὰ τῶν ἐν Ἀβύδῳ γυναικῶν. Corrigam: ὁμοίους ἔργῳ τρόπους μυηθησόμενος. In praecedenti fragmento 66, quod Plutarchus servavit, in quo illa sunt: εἰπὼν ..... ἄσωσον αὐτῷ τὸν λοιπὸν βίον ἔσεσθαι, miror quod Blassius non ausus est recipere Cobeti emendationem: ἀβίωτον.

§ 96. Per se ferri fortasse poterit quod Harpocration habet v. πεφοριῶσθαι· ἐπ' ἀνθρώπων τάσσουσι τὴν Φορίνην, sed cum idem in voce Φορίνης ita scribat: καὶ ἐπ' ἀνθρωπείου δέρματος ἐλέγετο ἡ Φορίνη, illic quoque praestare dixerim: ἐπ' ἀνθρωπῶν.

Fr. 127. Antiphontis Sophistae fragmentum est apud Stobaeum: εἰσί τινες οἳ τὸν παρόντα μὲν βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζονται πολλῇ σπουδῇ, ὡς ἕτερόν τινα βίον βιωσόμενοι, οὐ τὸν παρόντα, καὶ ἐν τούτῳ παραλειπόμενος ὁ χρόνος οἴχεται. Commendo: παραναλισκόμενος.

Raptim pauca quaedam addam de declamationibus quae una cum Antiphonte edi solent.

ΓΟΡΓΙΟΥ ΕΛΕΝΗ.

§ 17: ἤδη δέ τινες ἰδόντες φοβερὰ καὶ τοῦ παρόντος ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ φρονήματος ἐξέσησαν. Intelligam: ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ.

ΓΟΡΓΙΟΥ ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ.

§ 4: αἰτία γὰρ ἀνεπίδεικτος ἔκπληξιν ἐμφανῆ ἐμποιεῖ. Requiro: ἀναπόδεικτος.

§ 28: ἀναγκαῖον .... καί τι τῶν ἀληθῶν ἀγαθῶν εἰπεῖν ἐν εἰδόσιν ὑμῖν. Immo: ἀληθῶς.

§ 33: οἶκτος μὲν οὖν καὶ λιταὶ καὶ φίλων παραίτησις. Malim: παραιτήσεις.

Digitized by Google

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ ΟΔΥΣΣΕΥΣ.

§ 15. Tegeae rex Nauplium arcessit *πυθόμενος πορθμέα τε εἶναι αὐτὸν καὶ δεινόν*, ut puerum Telephum maris fluctibus mergat. Legendum: *περίδινον*. Scilicet *Φαίνεται οὐκ αἰσχρὸν τοῖς ἀρχαίοις ὃν τὸ λῃστεύειν, ὡς Θουκυδίδης εἴρηκεν*, quemadmodum legimus in Scholio ad Odysseam, de quo loco Cobetum vide *Mnem.* 1873 p. 32.

§ 19: *ἀφικομένου δὲ αὐτοῦ καὶ πάλιν εἰς Ἀσίαν ἄγοντος τὰ χρήματα*. Legam: *ἀναγομένου*.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ.

§ 22: *βουλομένων ἔτι τῶν ἀνθρώπων ἀκροᾶσθαι προαπολείπουσι τοὺς λόγους*. Neutrum verbum est *προαπολείπειν* itaque e textu eliminandum est *τοὺς λόγους*. Cf. Antiph. Caed. Herod. 93: *ἔτι γὰρ τοῦ σώματος ἰσχύοντος ἡ ψυχὴ προαπολείπει*, quam sanissimam lectionem non tentare debuerat Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 221.

§ 23: *ἐν δὲ τοῖς αὐτοσχεδιασμοῖς ἐπὶ τῷ λέγοντι γίγνεται ταμιεύεσθαι τοὺς λόγους πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀποβλέποντι*. Ita Blassius corruptum locum edidit; malim equidem: *πρὸς τὰς διανοίας*.

II. Aeschines.

ΚΑΤΑ ΤΙΜΑΡΧΟΥ.

§ 6: *προσήκειν δ' ἔγωγε νομίζω .... τοὺς μὴ πειθομένους κολάζειν, εἰ δεῖ τὰ τῆς πόλεως καλῶς ἔχειν*. Quasi hoc dubium esse possit: expectabam: *εἰ μέλλει τὰ τῆς πόλεως καλῶς ἔχειν*.

§ 14: *τιμᾶται δὲ ὁ νόμος καὶ τὸ θεῖον*. Saepissime, ut ait Cobetus *Var. Lect.* p. 357, coniunguntur *ὅσιος καὶ δίκαιος* et

Digitized by Google

ὅσιος καὶ νόμιμος, quibus opponuntur ἀνόσιος καὶ ἄδικος et ἀνόσιος καὶ παράνομος· deinde hunc usum idoneis exemplis stabilivit. Hinc arguam necessarium esse: ὁ νόμος καὶ τὸ ὅσιον. Tum humana lex, tum τὸ ὅσιον liberos iubet parentes sepelire et τὰ νομιζόμενα ποιεῖν. Nihil huc pertinet τὸ θεῖον.

§ 19. Recitat orator verba legis: Ἄν τις Ἀθηναίων ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέσω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι — ὅτι οἶμαι σεφαννηφόρος ἡ ἀρχή — μηδ' ἱερωσύνην ἱεράσασθαι — ὃς οὐδὲ καθαρῷ διαλέγεται τῷ σώματι — μηδὲ συνδικησάτω τῷ δημοσίῳ, κτέ. Cobeto in *Variis Lectionibus* p. 613 spuria sunt verba, quae Aeschines in ipsius legis verbis recitandis interpolat: ὅτι οἶμαι σεφαννηφόρος ἡ ἀρχή et ὃς οὐδὲ καθαρῷ διαλέγεται τῷ σώματι. Blassius eam suspicionem Cobeti cum compluribus aliis ne dignam quidem habuit quam in margine memoraret, sed in textum intulit Frankii coniecturam qui coll. Aesch. F. L. § 88 commendavit: ὡς οὐδὲ καθαρεύοντι τῷ σώματι. Poterit in utramque partem disputari nec quidquam praefracte defendere ausim, sed hoc intelligere mihi videor neque Aeschinem neque interpolatorem qui post venerit, scribere potuisse: οὐδὲ διαλέγεται τῷ σώματι, sed τῷ ϛόματι. De frequenti horum vocabulorum confusione, novis quibusdam exemplis allatis, dixi *Mnem.* 1888 p. 102 et haud ita multo post *Mnem.* 1893 p. 360 incidi in locum imprimis memorabilem Xen. Cyrop. VIII. 7. 26, ubi verba traduntur Cyri moribundi: ὅταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, μηδεὶς ἔτ' ἀνθρώπων τοὐμὸν σῶμα ἰδέτω. Itane vetuit ne corpus bonae feminae lavarent et ungerent? Sed metuit, credo, ne quis post mortem distorta oris lineamenta conspiceret; eodem pertinent ea quae proxime praecedunt: εἴ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω· deinde addit illa quae supra laudavi: ὅταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι et quae sequuntur. Sed ad Aeschinem redeo. Cur tandem τῷ ἡταιρηκότι non licet ἱερωσύνην ἱεράσασθαι? Respondebit Suidas in voce: ᾧ τὸ ἱερὸν πῦρ οὐκ ἔξεσι Φυσῆσαι, tradere Timaeum ὡς οἱ περὶ Δημοκλείδην κατὰ Δημοχάρους εἶπον ὅτι μόνῳ αὐτῷ πάντων Ἀθηναίων οὐκ ἔξεσι τὸ ἱερὸν πῦρ Φυσῆσαι ὡς μὴ καθαρεύοντι τοῖς ἄνω μέρεσιν. Δοῦρις δὲ τῷ ι' Πυθέαν κατὰ Δημοσθένους τὸ ὅμοιον εἰπεῖν. Nempe hisce conviciis omnes ora-

Digitized by Google

tores sese invicem proscindebant et Polybius apud Suidam v. Δημοχάρης Timaeum graviter increpat, qui istiusmodi αἰσχρολογίαν ex turbidis fontibus derivaverit. Aeschines Fals. Leg. § 88 in Demosthenem invehitur his verbis usus: ἆρ' οὖν δοίητ' ἄν μοι συγγνώμην εἰ κίναιδον αὐτὸν προσειπὼν καὶ μὴ καθαρεύοντα τῷ σώματι, μηδ' ὅθεν τὴν Φωνὴν ἀφίησιν, ἔπειτα κτέ. Et hic quidem τῷ σώματι, uti vides, se recte habet; sed conferendum est id quod legimus Fals. Leg. § 23: ὁ δ' οὐδὲν ἄπρατον ἔχων μέρος τοῦ σώματος [οὐδ' ὅθεν τὴν Φωνὴν προΐεται]. Spuria habenda sunt quae verba uncinis circumdedi, quum in tribus optimis Codicibus desint et translata videantur ex § 88: sed illic προΐεται longe malim quam ἀφίησιν et gratia habenda interpolatori qui genuinam lectionem servaverit. Confirmatur id quod dixi Theonis testimonio apud Walzium I p. 170: Αἰσχίνης εἰς ἀρρητοποιΐαν τὸν Δημοσθένην διαβάλλων φησὶν αὐτὸν μὴ καθαρεύειν τὸ στόμα μηδ' ὅθεν τὴν Φωνὴν προΐεται, ubi unusquisque videt legendum esse τὸ σῶμα, sed προΐεται quam maxime genuinum est.

§ 25: εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι πάντες ἐκπεπλεύκατε εἰς Σαλαμῖνα καὶ τεθεωρήκατε τὴν Σόλωνος εἰκόνα. Contuli § 44: πάντες ὅσοι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐγίγνωσκον Μισγόλαν et Dem. Cherson. § 24 p. 96: πάντες ὅσοι πώποτε ἐκπεπλεύκασι παρ' ὑμῶν στρατηγοί et supplebo: πάντες (ὅσοι) ἐκπεπλεύκατε. Ad ipsam rem pertinet quod legimus Ctes. § 158: οὐκ αἰσχύνεσθε εἰ ἐπὶ μὲν τοὺς πορθμέας τοὺς εἰς Σαλαμῖνα πορθμεύοντας νόμον ἔθεσθε, ἐάν τις αὐτῶν ἄκων ἐν τῷ πόρῳ πλοῖον ἀνατρέψῃ, τούτῳ μὴ ἐξεῖναι πάλιν πορθμεῖ γενέσθαι, κτέ. Sed quid est ἄκων? Interpretatur Scholiasta: ἀπὸ ἀπειρίας λέγει ἢ ἀτυχίας, quo non multum proficitur.

§ 33: ὑμεῖς δ' ἔτι προσέθεσθε καινὸν νόμον μετὰ τὸ καλὸν παγκράτιον ὃ οὗτος ἐπαγκρατίασεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Adiectiva καινὸν et καλὸν sedem suam permutanto.

§ 51: εἰ οὗτοσὶ διέμεινε παρὰ τῷ Μισγόλᾳ .... μετριώτερ' ἂν διεπέπρακτο. Supplendum: μετριώτερ' ἂν (αὐτῷ) διεπέπρακτο. Cf. § 89: τῶν ταὐτὰ διαπεπραγμένων αὐτῷ.

Digitized by Google

§ 70: *οὐ δοκεῖ ὑμῖν πρὸς τὸν πόρνον πεπορνεῦσθαι; ἢ τίνας αὐτοὺς [οὐκ] οἰόμεθα ὑπερβολὰς ποιεῖσθαι βδελυρίας;* Altero loco negationis vim non capio.

§ 72: *μαρτυρίαν μαρτυρῆσαι ἐξ ἧς ὑπάρχει αὐτῷ ἐπιδεικνύναι ἔνοχον ὄντα ἑαυτὸν τοῖς ἐσχάτοις ἐπιτιμίοις.* Malo futurum: *ὑπάρξει.* Cf. supra ad Dem. Symmor. § 24 p. 184.

§ 131: *οὐ κακῶς ὑπὸ τῆς Φήμης [ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τῆς τίτθης] Βάτταλος προσαγορεύεται.* Uncinis inclusa delenda.

§ 135: *πεποίηκα ἐρωτικὰ εἴς τινας ποιήματα.* Imo contemtim *ποιημάτια* appellavit eademque correctione utendum § 136. Idem legitur vitium apud Dionysium Halic. VII 72 p. 1492.

§ 142. Homerum *ἐν τοῖς πρεσβυτάτοις καὶ σοφωτάτοις τῶν ποιητῶν εἶναι τάττομεν.* Mediocris ea laus est, sed omnes habebant Homerum poetarum longe antiquissimum et doctissimum, h. e. *ἐν τοῖς πρεσβύτατον καὶ σοφώτατον.* Etiam apud Platonem aliquoties hoc modo erratum fuit, veluti Men. p. 94 A et apud Lucianum Conviv. § 38, cf. *Mnem.* 1901 p. 274. Videatur praeterea Dobraeus *Advers.* I p. 117.

§ 158: *περὶ δὲ τῶν ὁμοτρόπων τῶν Τιμάρχου, φεύγων τὰς ἀπεχθείας, ὧν ἥκιστά μοι μέλει μνησθήσομαι..* Hic Cobetus haud semel sibi placuit, dum corrigebat: *(οὐ) φεύγων τὰς ἀπεχθείας.* Tamen ea suspicio stare non potest, sequitur enim § 165: *τὸ δ' ὄνομα οὐ λέξω, τὰς γὰρ ἀπεχθείας φεύγω.* Nec semper omnibus maledicentia impune abiit; veluti cum malo suo hoc expertus est Nicodemus Aphidnaeus § 172, qui *ἐπαρρησιάζετο πιστεύων τοῖς νόμοις καὶ ὑμῖν.* Hinc Aristog. I § 45 p. 783: *τὸ μὲν οὖν ἐξετάζειν ἀκριβῶς οἷον ἀνάγκη τὴν φύσιν εἶναι τὸν Ἀριστογείτονι χαίροντα, ἐάσω, ἵνα μὴ πολλὰ καὶ βλάσφημα ἀναγκάζωμαι διεξιέναι.*

§ 180: *Ἀλλ' οὐ Λακεδαιμόνιοι (τάδε)· καλὸν δ' ἐστὶ καὶ τὰς ξενικὰς ἀρετὰς μιμεῖσθαι* Inserendum est quod vides; vide complura eius locutionis exempla apud Cobetum *Mnem.* 1856 p. 390.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΠΡΕΣΒΕΙΑΣ.

§ 10: *τὸ τῆς ἱερείας ἐνύπνιον.* Albertus Poutsma *Quaest. Aeschin.* p. 79, aliorum testimoniis in unum collatis, rectissime suscepit probare esse legendum: *τὸ τῆς Ἱμεραίας ἐνύπνιον*, expuncto inutili additamento *τῆς ἐν Σικελίᾳ*. Sunt etiam alia in generi mei dissertatione academica scite animadversa.

§ 14: *παρελθὼν δὲ ὁ μισοφίλιππος Δημοσθένης κατέτριψε τὴν ἡμέραν ἀπολογούμενος.* Per se hoc recte dictum est et redit *ὁ μισοφίλιππος Δημοσθένης* Ctes. § 66 et *ὁ μισοτύραννος Δημοσθένης* Ctes. § 92. Sed quum proxime praecedant verba: *ἀρρώστως δ' ἔχων ὁ Φιλοκράτης ἐκάλεσεν αὐτῷ συνήγορον Δημοσθένην, ἀλλ' οὐκ ἐμέ*, parum eleganter proprium nomen tam brevi intervallo iteratur et malim: *ὁ μισοφίλιππος δή*. Vide illud *δή* eodem modo usurpatum § 21, de quo loco Cobetus egit *Var. Lect.* p. 538, et § 43: *ἐμὲ δὴ λέγων*, et ubi non?

§ 24: *ἐάν τι μὴ λύσω τῶν κατηγορημένων, οὐχ ὑμᾶς ἀλλ' (αὐτὸς) ἐμαυτὸν αἰτιάσομαι.* Supplevi id quod vides. Nicocharis est fragmentum *Anecd. Bk.* p. 349. 8, quod conieci sic scribendum esse *Mnem.* 1880 p. 41:

εἰ πεύσομαι
τὸν ἀηδόνιον μόνον ὕπνον ἀποδαρθόντα σε,
αὐτὸς σεαυτὸν αἰτιῶ.

Cf. etiam Arist. Ran. 630 et in universum Cobet. *Mnem.* 1860 p. 164.

§ 39: *ἐνταῦθα ἤδη καὶ παντελῶς ἐξισάμενος αὐτοῦ καταφανὴς ἦν.* Nonne verum est: *ἐνταῦθα δή*?

§ 49: *ἀνίσταται τελευταῖος Δημοσθένης καὶ τερατευσάμενος ὥσπερ εἴωθε τῷ σχήματι καὶ τρίψας τὴν κεφαλήν, κτἑ.* Hunc morem ut explicet, Blassius *Eloq. Att.* III. 2 p. 368 rectissime confert Quinctiliani locum XI. 3. 158: in hac cunctatione sunt quaedam non indecentes, ut appellant scenici, morae: *caput mulcere*, manum intueri, cet. Accedunt duo loci quos laudavit Dobraeus I p. 326; priorem locum Athenaeus V p. 213 C ex

Digitized by Google

Posidonio excerpsit et describitur quanto cum fastu aliquando Athenis philosophus in concionem Atheniensium prodierit: *μικρὸν δ' ἐπισχὼν ἐπὶ τούτοις καὶ ἐάσας τοὺς πολλοὺς συλλαλῆσαι περὶ τῶν παραδόξως προηγγελμένων, τρίψας τὸ μέτωπον, τί οὖν, εἶπε, συμβουλεύω; κτέ.* Alter locus invenitur apud Achillem Tatium VIII. 10. 2: *ταῦτα εἰπὼν καὶ τερατευσάμενος καὶ τρίψας τὸ πρόσωπον, κτέ.* Qui hoc facit orator, simulat se non habere quid dicat et studet *ἀΐδρει φωτὶ ἐοικέναι* tandemque oculos paulum tellure moratos tollit ad auditores exspectatoque resolvit ora sono. Ne nostris quidem hominibus incognitus est ille mos quem ipsa natura docuit. Graphice de Lucilio Horatius, si foret, inquit, hoc nostrum fato delatus in aevum saepe *caput scaberet*, vivos et roderet ungues. Cicero Pison. 25. 61: Ita enim sunt perscriptae (literae) scite et literate, ut scriba ad aerarium qui eas retulit, perscriptis rationibus, secum ipse, *caput sinistra manu perfricans* commurmuratus sit: Ratio quidem hercle apparet, argentum *οἴχεται*. — Verum perfricare frontem et *παρατρίψασθαι τὸ μέτωπον* plerumque alio modo dicuntur.

§ 125: *λέγεις μὲν, ὅτι Φιλίππῳ μεθ' ἡμέραν πολλάκις μόνος μόνῳ διελεγόμην, αἰτιᾷ δὲ εἰσπλεῖν με νύκτωρ κατὰ τὸν ποταμόν· οὕτω νυκτερινῆς ἐπιστολῆς τὸ πρᾶγμα ἐδεῖτο.* Necessario paulo plura describenda fuerunt ut lectores continuo intelligerent cur corrigendum censeam: *τί οὖν νυκτερινῆς ἐπιστολῆς τὸ πρᾶγμα ἐδεῖτο;*

§ 151: *οὐ γὰρ ἂν τοῦτό γ' εἶπois, ὡς ἔλαθεν· οὐ γὰρ ἠγνοεῖτο.* Commendo: *οὐ γὰρ ἂν ἠγνόητο.*

§ 163: *καὶ τῷ γε δῆλος ἦν εἰ μήγε ὥσπερ ἐν τοῖς χοροῖς προῆδον*; Cobetus *Var. Lect.* p. 554 prius *γε* expungit; malim equidem: *καί(τοι) τῷ γε δῆλος ἦν*;

ΚΑΤΑ ΚΤΗΣΙΦΩΝΤΟΣ.

§ 1: *ὑπὲρ τοῦ τὰ μέτρια καὶ* [*τὰ*] *συνήθη μὴ γίγνεσθαι* [*ἐν*] *τῇ πόλει.* Apparet quid coniiciam; cf. § 6: *ἂν διατηρηθῶσιν οἱ*

Digitized by Google

νόμοι τῇ πόλει· § 8: βεβαιοῦτε τῇ πόλει τὴν δημοκρατίαν· § 25: ἀντιγραφεὺς ἦν χειροτονητὸς τῇ πόλει· § 156: οὓς ὑποδέχεσθε τῇ πόλει.

§ 17: πρὸς δὲ δὴ τὸν ἄφυκτον λόγον ὃν φησι Δημοσθένης βραχέα βούλομαι προειπεῖν. Requiro futurum: φήσει· vide § 35: πυνθάνομαι αὐτὸν μέλλειν λέγειν, § 242: φήσεις δύνασθαι λέγειν, Timarch. § 25: ἥξει καὶ ἕτερος λόγος, et alibi persaepe.

§ 31: πῶς οὖν ἄν τις περιφανέστερον ἐπιδείξειεν ἄνθρωπον παρανομώτατα γεγραφότα; Emendo: παράνομα ταῦτα. Alibi superlativo locus est § 107: γένη παρανομώτατα et § 113 ἄνδρες παρανομώτατοι.

§ 45: ὅταν οὖν ἀποδείξῃ τοῖς μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς στεφανουμένοις τὸ βουλευτήριον ἀναρρηθῆναι, κτέ. Postulo: ἐναναρρηθῆναι· talia composita pro re nata ab unoquoque finguntur, v. c. § 150: τὴν Ἀθηνᾶν Φειδίας ἐνεργολαβεῖν εἰργάσατο καὶ ἐνεπιορκεῖν Δημοσθένει, nisi forte credas haec composita vulgi usu recepta fuisse. Adde Dem. Leochar. § 23 p. 1087: ἐνεργαζόμενοι καὶ ἐμπαιδοτροφούμενοι.

§ 99: ἃ εὖ οἶδεν οὐδέποτ' ἐσόμενα, τολμᾷ λέγειν εἰς ὁπότ' ἔσαι. Insolito more hoc dictum est; quidni scribimus: εἰς ὁπόσην?

§ 104. Hunc locum operae pretium est paulo accuratius considerare. Oritae pro nescio qua praestita opera Demostheni polliciti erant unum talentum, deinde ἐξανηλωμένοι ἐν τῷ πολέμῳ καὶ παντελῶς ἀπόρως διακείμενοι, πέμπουσι πρὸς αὐτὸν Γνωσίδημον δεησόμενον τὸ μὲν τάλαντον ἀφεῖναι τῇ πόλει, ἐπαγγελούμενον δ' αὐτῷ χαλκῆν εἰκόνα. Itaque videmus ex aere statuam aliquanto minoris redimi posse uno talento. Verum Demosthenes, ut Aeschines perhibet, Gnosidemo morem gerere noluit: ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι ἐλαχίστου χαλκοῦ οὐδὲν δέοιτο, τὸ δὲ τάλαντον διὰ τοῦ Καλλίου εἰσέπραττεν. Atque sic Oritae ad incitas redacti ὑπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς

Digitized by Google

μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. Satis videmus Aeschinem exagitare adversarii sordidam avaritiam, sed quid est illud quod scribit respondisse Demosthenem se οὐδὲν δεῖσθαι ἐλαχίστου χαλκοῦ? Interpretes multa moliti sunt; sunt qui ἐλαχίστου delere voluerint, sunt qui οὐδέν· alii corrigunt ἐλάχιστα· nemo quidquam attulit quod satisfacere possit. Cf. Bakii *Schol. Hyp.* IV p. 325.

Hic quum nullum exitum viderem, id feci quod omnes hucusque supersederunt facere et adii τὸν τεχνολογικώτατον Hugonem Blümner, qui in operis sui quarto volumine de metallis agit. *Ducimus* metalla et ἐλαύνομεν· hinc ἔλασμα dicitur, σφυρήλατος, χρυσήλατος, χαλκήλατος, alia. Indidem est adiectivum ἐλατός, *ductilis* quod Latine dicitur. Scribit Pollux VII 105: καὶ τροχίαν μὲν χαλκὸν τὸν χυτὸν χρὴ καλεῖν, τυπίαν δὲ ὃν ἂν οἱ νῦν καλοῖεν ἐλατόν. Psalm. 97. 6: ἐν σάλπιγξιν ἐλαταῖς. Theoph. ad Autolyc. I p. 338 B: τοῖς θεοῖς σου τοῖς λιθίνοις καὶ ξυλίνοις, ἐλατοῖς τε καὶ χωνευτοῖς. Erant autem omnia opera tum τὰ ἐλατά, tum vero etiam τὰ χωνευτά, quod magis mireris, ex tenuissimo metallo confecta. Audiamus Blumnerum ipsum p. 326: „Es ist bekannt, dass die Alten im Gusz von Bronzestatuen es zu einer ausserordentlich grossen Geschicklichkeit gebracht hatten, welche die heutige Technik in ähnlicher Weise kaum erreicht hat. Vor allen Dingen verstand man sich darauf, ungemein dünnwandig zu giessen, so dass das Gewicht der Statue verhältnissmässig ein sehr geringes ist. Den berühmten Berliner Adoranten kann ein einziger Mann ohne besondere Mühe wegtragen; eine lebensgrosse weibliche Bronzestatue in München wiegt noch nicht 50 Kilo". Nunc, credo, intelligimus id quod Demostheni exprobratur: honorem quem Oritae ipsi tribuere volebant, contemnebat; fabri aerarii artem et manupretium non curabat; quodnam emolumentum sperare poterat ex statua Orei in foro posita? Pretium *pondere* iudicabat et sciebat hoc pondus fore perexiguum, haud parum infra sibi debitum talentum. Itaque respondit ὅτι ἐλατοῦ χαλκοῦ οὐδὲν δέοιτο. Ductile aes ei inutile erat; cupiebat nummos videre in arca.

Unicum novi quod huic coniecturae opponi possit. Nempe ipse Dobraeus iamdudum correxerat ἐλαχοῦ, sed inventum suum statim repudiavit. Magni, ut par est, equidem Dobraei auctori-

Digitized by Google

tatem facio; sed nunc certe totam rem non diligentissime examinavit, quod si fecisset, non secutus fuisset novicium usum nec coniecisset ἐλαφοῦ, cum fugere eum neutiquam potuisset, si animum attendisset, ἐλατοῦ id esse scribendum. Mihi quidem συνέμπτωσις gratissima fuit, nam Dobraeum inspexi diu postquam ἐλατοῦ conieceram.

§ 130: οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοῖς μυσηρίοις Φανὲν σημεῖον [ἡ τῶν μυσῶν τελευτή]. Dele istam ἐπεξήγησιν, coll. Schol.

§ 162: οὗτός ποτε νεανίσκος ἑτέρων τὴν ὄψιν διαφέρων (ὀρΦανὸς) γενόμενος ᾤκησεν ἐν τῇ Δημοσθένους οἰκίᾳ. Locum acute supplevit Bakius *Schol. Hypomn.* IV p. 327.

III. Hyperides.

ΚΑΤΑ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ.

Col. XXVI vs. 12: Κόνων μὲν ὁ Παιανιεὺς ὅτι ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ ἔλαβεν τὸ θεωρικὸν ἀποδημοῦντος, πέντε δραχμῶν ἕνεκεν ἱκετεύων ὑμᾶς τάλαντον ὤΦλεν. Hoc solo loco legimus aliquando θεωρικοῦ nomine quinas drachmas distributas fuisse cf. Böckh. *Oec. Civil.* I p. 315. Eodem respicit Dinarchus c. Demosth. § 56: τὸν τὴν πεντεδραχμίαν ἐπὶ τῷ τοῦ μὴ παρόντος ὀνόματι λαβεῖν ἀξιώσαντα καὶ τοῦτον ὑμῖν ἀπέΦηνε, scil. Areopagus. Sed hoc interest: is, cui secundum Hyperidem unius talenti mulcta irrogata fuit, secundum Dinarchum absolutus est: adeo illis oratoribus nihil credi potest, etiam de iis rebus quae paucis mensibus ante acciderunt. De Conone Hyperides dixerat in oratione κατ' Ἀρχεστρατίδου, cf. Harp. v. θεωρικά.

Col. XXIX vs. 5: ὅπερ μέγιστον καὶ ..... τατον τῆς τοῦ δήμου διανοίας σημεῖον. Novem literulae uti vides exciderunt, quas hoc modo optime supplebimus: μέγιστον καὶ (περιΦανέσ)τατον. Cf. Euxenipp. § 2: οὕτως ὑπὲρ μεγάλων ἀδικημάτων

Digitized by Google

καὶ περιφρνῶν αἱ εἰσαγγελίαι τότε ἦσαν. Item Lysias XXII § 11: μέγιστον δ' ὑμῖν ἐρῶ καὶ περιφανέστατον τεκμήριον ὅτι ψεύδονται.

ΥΠΕΡ ΑΥΚΟΦΡΟΝΟΣ.

§ 2. Difficilis locus est de Aristone quodam sycophanta: οὗτος προσκαλεῖται μὲν περιὼν πάντας ἀνθρώπους, τῶν δὲ ὅσοι μὲν ἂν μὴ διδῶσιν αὐτῷ ἀργύριον, κρίνει καὶ κατηγορεῖ, ὁπόσοι δ' ἂν ἐθέλωσιν ἀποτίνειν, ἀφίησιν. Hoc quidem satis intelligimus: deinde quid tum? τὸ δ' ἀργύριον Θεομνήστῳ δίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ λαμβάνων ἀνδράποδα ἀγοράζει καὶ παρέχει ὥσπερ τοῖς λῃσταῖς ἐπισιτισμὸν καὶ δίδωσι τούτῳ ὑπὲρ ἑκάστου τοῦ ἀνδραπόδου ὀβολὸν τῆς ἡμέρας, ὅπως ἂν ᾖ ἀθάνατος συκοφάντης. Et hoc quoque satis apertum; sed cur tandem Theomnestus mancipiis illis alimenta praebet *tanquam praedonibus*? Haec Babingto certe non intellexit: scribit enim: „Hyperides seems to mean that Theomnestos furnished Ariston's slaves with food, and kept them in readiness like a band of pirates, for any service that might be required". Nihil mirum tam absurdam interpretationem Schneidewino non potuisse probari itaque disputat: „Aliorsum ducit articulus τοῖς λῃσταῖς. Mihi ἐπισιτισμὸν παρέχειν Theomnestus dici videtur non servis a se emptis, sed ei qui corrogabat pecuniam, Aristoni. Nempe praedones tum ita videntur tenuisse, ut ἐπισιτισμὸν in dies acciperent ab iis, quorum in servitutem homines a se captos tradidissent. Ita Theomnestus, si quid video, Aristoni quotidie praebebat obolum in singulos servos, ut οἱ ἀνδραποδισταὶ τοῖς λῃσταῖς ἐπισιτισμόν". Sed ipsum sibi Schneidewinum, quum haec scriberet, displicuisse arbitror: addit certe: „Laudabitur qui haec rectius enarrata dabit". Experiamur eamne laudem possimus consequi.

Primum ut liquido appareat quid tandem Hyperides tradat, omissis obscuris verbis ὥσπερ τοῖς λῃσταῖς, reliqua spectemus. Ita scriptum fuit paulo supra: Theomnestus ille, ut videtur, Ἀρίστωνος ἀνδράποδα εἶχεν ἐν τοῖς ἔργοις idque aliquando in alia causa ipse advocatus testatus fuerat. Hoc enim habebat Aristo sycophanta: quidquid sordidae mercedis calumniando collegerat, id Theomnesto tradebat; Theomnestus autem ista pecunia mancipia coemebat, ἀνδράποδα ἠγόραζεν iisque praebebat alimenta,

Digitized by Google

παρεῖχεν ἐπισιτισμόν. Aristo autem, quem haud satis scio dicamne foeneratorem an mancipiorum dominum, pro singulis capitibus unum obolum a Theomnesto accipiebat in diem: δίδωσι τούτῳ ὑπὲρ ἑκάστου τοῦ ἀνδραπόδου ὀβολὸν τῆς ἡμέρας. Nempe Aristo, qui τῶν πολιτευομένων et esse et videri volebat, turpem quaestum a se scilicet alienum iudicabat: quidquid ex argentifodina redibat, cedebat Theomnesto, qui servos Aristonis pecunia emtos alere dedebat et pro credita pecunia persolvere id quod audivimus. Erant, nam ad rem pertinet hoc firmiter tenuisse, servi revera Aristonis, sed videri poterant Theomnesti esse, qui emerat.

Quod dixi, luculenter confirmatur Xenophontis loco de Vectig. IV 14, quem locum Cobetus examinavit ad Hyperid. p. 119: ἀκηκόαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρείοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος Σωσίᾳ τῷ Θρᾳκὶ ἐξεμίσθωσεν, ἐφ' ᾧ ὀβολὸν ἀτελῆ ἑκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι. Itaque Nicias, quum exigebat ὀβολὸν ἀτελῆ, quotannis lucrum faciebat, idque *limpidum* ut nostri mercatores hodie loquuntur, decem talentorum et, si mille illos servos emit drachmis circiter centenis quinquagenis, cf. Boeckh. *Oec. Civ.* I p. 96, limpidum illud lucrum centesimarum erat fere quadragenum. Sed ipsorum servorum conditionem miserrimam fuisse credo, quum Sosias ille maligne victum praeberet, nam, si quis gravem aerem non tolerans febricitaret et debilitatis viribus periret, utile damnum. Faciebat Nicias quod omnes faciebant et pergit Xenophon: ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονίκῳ ἑξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μνᾶν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας, unde efficimus quotidianum illum ὀβολὸν ἀτελῆ propemodum legitimum pretium locationis fuisse; suspicor autem ipsorum servorum in latifundiis Americanis conditionem olim vix miseriorem fuisse quam mancipiorum in Laureoticis metallis ἐκδεδομένων. Sed post pauca pergit Cobetus et affert Plutarchi locum in Nicia c. 4: Ἐκέκτητο γὰρ ἐν τῇ Λαυρεωτικῇ πολλὰ καὶ μεγάλα εἰς πρόσοδον — καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων ἔτρεφεν αὐτόθι καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἀργυρίῳ τὸ πλεῖστον εἶχεν· Ὅθεν οὐκ ὀλίγοι περὶ αὐτὸν ἦσαν αἰτοῦντες καὶ λαμβάνοντες· ἐδίδου γὰρ οὐχ ἧττον τοῖς κακῶς ποιεῖν δυναμένοις ἢ τοῖς εὖ πάσχειν ἀξίοις. Itaque ubi Teleclides comicum inducit sycophantam ita dicentem:

Digitized by Google

τέτταρας δὲ μνᾶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου·
ὧν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδωκε καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγώ
οὐκ ἐρῶ, Φίλος γὰρ ἀνήρ, σωΦρονεῖν τ' ἐμοῖ δοκεῖ.,

intelligimus quid dicat: nimirum homini Nicias offam obtulerat ne latraret. Idem argumentum Hyperides obiter attigit Euxenipp. § 36: *αἱ καινοτομίαι πρότερον ἐκλελειμμέναι διὰ τὸν Φόβον νῦν ἐνεργοί, καὶ τῆς πόλεως αἱ πρόσοδοι αἱ ἐκεῖθεν πάλιν αὔξονται, ἃς ἐλυμήναντό τινες τῶν ῥητόρων ἐξαπατήσαντες τὸν δῆμον καὶ δασμολογήσαντες τοὺς* ΕΚ..... ubi hodie parum eleganter edidur *τοὺς ἐκεῖθεν*, Cobetus autem commendarat: *τοὺς ἐκδόντας*. Itaque nunc optime intelligimus quid fecerit Aristo. Ipse sycophanta erat et experientia doctus norat quanta esset pauperum erga opulentos invidia; dives factus opes suas sedulo occultat ne plebecula resciscat; negotia gerit Theomnestus, qui ipse sibi servos comparare videtur, sed pecunia Aristonis est, qui servos *ἐκμισθοῖ* vel *ἐκδίδωσιν*. Hinc fortasse mirabantur homines, mancipia illa tam inclementer tractari, quibus Theomnestus aliquatenus certe pepercisset si dominium penes se fuisset, sed *τοῖς ἐκδεδομένοις* necessaria ad victum alimenta vix praebebat.

Iam redeamus ad locum unde profecti sumus: Theomnestus mancipiis suis *παρέχει ὥσπερ τοῖς λῃσταῖς ἐπισιτισμόν*. Nempe pellucet: *ὥσπερ τοῖς ἐκδότοις*. Scilicet servorum quos ipse emerat, non maiorem curam gerebat quam vulgo *τῶν ἐκδεδομένων*. Aliquamdiu Aristo pone scenam latitare potuit, sed res divulgata fuerat in causa Archestratidis.

Sed dixerit quispiam temerarium esse pro ΛΗΙΣΤΑΙΣ reponere ΕΚΔΟΤΟΙΣ, quum literarum ductus prorsus dissimiles sint. Respondeo, me fortasse ostendere posse quomodo etiam vetustissimi librarii describendo errarint ut *ἐκδότοις* fieret *λῃσταῖς*, sed nolo hoc argumento uti ne lusisse videar. Praestat componere Harpocrationem, ut luculento indicio appareat quam nullius iudicii veteres grammatici fuerint. Hic autem scribit in voce *ἀπρότων*· *Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Πυθέου· ἐμπεπεδηκότων τῶν ῥητόρων ὥσπερ ἀπρότων εἰς τὸ ἐμπόριον. μήποτε γραΦικὸν ἁμάρτημα καὶ δεῖ γράΦειν ὥσπερ λῃστῶν. ἐν τισὶ δὲ γέγραπται· ὥσπερ παρνόπων. εἰσὶ δ' οἱ πάρνοπες εἶδος ἀκρίδος*. Citra controversiam sola vera lectio est *παρνόπων*, quam Aristophanes confirmabit in Acharnensibus: *ὅσον τὸ χρῆμα παρνόπων προσέρχεται*. Sed quid

Digitized by Google

homine facias, qui quum emendatam lectionem in nonnullis libris reperisset, non viderit *ἀπρότων* leviter esse corruptum, deinde ridiculam coniecturam periclitatus sit *λῃσῶν*. Dixerim apud Hyperidem quum forte depravatum esset *τοῖς ἐκδότοις*, supervenisse doctum scilicet grammaticum, qui rescriberet primum vocabulum quod sibi forte in buccam venisset. Alteram rationem si sequi placet, nam per me quidem licet, fieri potest ut ΕΚΔΟΤΟΙΣ primum factum sit ΕΚΔΟΤΑΙΣ, deinde abierit in vocabulum non Graecum quidem, sed cuius externa species Graeca est ΔΟΚΤΑΙΣ, idque, ut tu vides, iam proxime aberat ab eo quod est ΛΗΙΣΤΑΙΣ.

§ 3: *παρεκελευόμην αὐτῇ ὅπως μὴ πλησιάσῃ Χαρίππῳ ἀλλὰ διαφυλάξει αὐτήν*. Nonne in fine supplendum est *ἀγνήν*?

ΚΑΤ' ΑΘΗΝΟΓΕΝΟΥΣ.

§ 2: *οὕτως ὡς ἔοικεν ἐξίσησιν ἀνθρώπου Φύσιν ἔρως προσλαβὼν γυναικὸς .....ίαν*. Ut lacuna expleretur, interpretes varia coniecerunt *καρδίαν, αἰμυλίαν, κακίαν, ποικιλίαν, πανουργίαν, ἀπιστίαν*, sed omnino tenendum est locum esse quatuor vel quinque literis. Antigonam illam, de qua sermo fit, haud satis certo scio fueritne lena an meretrix; erat certe amica Athenogenis contra quem Epicrates Hyperidis opera usus est. Saepe autem mulierculae *πραεῖαι* καὶ *Φιλάνθρωποι* dicuntur habemusque apud ipsum Hyperidem col. XXV vs. 7: *τῆς ὑμετέρας πραότητος καὶ Φιλανθρωπίας ἓν μόνον παραφυλάττοντες*. Xenoph. Oecon. 19. 17: *ἡ γεωργία οὕτω Φιλάνθρωπός ἐστι καὶ πραεῖα τέχνη*. Hinc corrigam: *πρεσλαβὼν γυναικὸς (Φιλανθρωπ)ίαν*. Nempe erat scriptum ΦΙΛΑΝΙΑΝ.

§ 5: *σὺ μὲν γάρ, ἔφη, τὸ ἀργύριον ἐπ' ἐλευθερίᾳ καταβάλλεις τοῦ Μίδα καὶ τῶν παίδων· ἐγὼ δέ σοι ἀποδώσομαι αὐτούς*. Monet Herwerdenus *Mnem.* 1893 p. 387, ne quis corrigat *καταβαλεῖς*. Cur tandem?

§ 8. Convenere Athenogenes et Epicrates in Antigonae domum: Epicrates hoc agit ut accepta pecunia Athenogenes servum suum

Digitized by Google

Midam cum duobus filiis manumittat; significat autem Athenogenes se vendere malle, ut Epicrati liceat manumittere si sibi videatur itaque patronus fiat. Ad eum finem scriptam syngraphan domo attulerat eamque tum primum promsit, postquam adulescentis inconsiderantiam et turpem amorem satis cognovit eumque dextre palpando sibi mansuetum reddidit. Sunt Epicratis verba: *ὡς γὰρ εἰπόντος αὐτοῦ ταῦτα ἐγὼ προσωμολόγησα, εὐθὺς ἐκ τῶν γονάτων λαβὼν τῶν αὐτοῦ γραμματεῖόν τι τὸ ἐγγεγραμμένον ἀνεγίγνωσκεν.* Ain tu? *ἐκ τῶν γονάτων*; Hoc quidem absurdum est et experiamur num verum reperire liceat. Non solebant veteres ad mensam sedentes scriptioni operam dare, sed in lectulo recumbentes. Est v. c. Augusti exemplum apud Suetonium c. 78: „A caena in lecticulam se lucubratoriam recipiebat; ibi, donec residua diurni actus aut omnia aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat." Sic Horatium quoque lectulus excipiebat, si quid daretur otii ut chartis illuderet. Offendit Hippocrates Democritum *ἔχοντα ἐν εὐκοσμίῃ πολλῇ βιβλίον ἐπὶ τοῖν γουνάτοιν* et *ὅτε μὲν ξυντόνως γράφοντα ὅτε δὲ ἡρεμέοντα* cogitabundum, cf. Hippocr. Epist. 17. Alios locos vide apud Beckerum in *Gallo* II p. 250. Verum quid hoc ad rem? Aguntur haec in domo Antigonae, quae quum, uti suspicor, perraro aliquid perscribere erat solita, Athenogenes providus futuri scriptam syngraphan domo attulerat ut nihil deesset praeter subscriptionem et sigillum. Quid igitur? Num servabat instrumentum *inter genua*? Reposuerat, credo, in lectulo in quo per totum illud colloquium sedebat, sub stragula veste, ut tempore utili expromeret: h. e. *ἐκ τῶν στρωμάτων.* — Non magis concoquo quod continuo post sequitur: *σημαίνεται τὰς συνθήκας εὐθὺς ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, ἵνα μηδεὶς τῶν εὖ Φρονούντων ἀκούσαι τὰ ἐγγεγραμμένα.* Nempe Athenogenes videri volebat imperito adulescentulo insigne obtulisse beneficium itaque cavit ne quis *τῶν ἐμοὶ Φθονούντων ἀκούσαι τὰ ἐγγεγραμμένα.* Atque sic fallaciis Epicrates irretitus fuit.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

Fr. 49: *Ἱερά· τὰ τῶν τεθνηκότων ὀσᾶ. Ὑπερείδης κατ' Ἀρχεστρατίδου.* Ita legitur in Antatticista Bekkeri p. 100. 18; item

Digitized by Google

apud Ammonium p. 73: *ἱερά· τὰ ὁςᾶ τῶν ἀνθρώπων.* Sunt haec supra quam dici potest absurda; sed supersunt laciniae veteris fortasse doctrinae, qua tradebatur quid inter *τὰ ἱερά* et *τὰ ὅσια* interesset.

Fr. 118: *τίνα φήσουσιν οἱ παριόντες αὐτοῦ τὸν τάφον; οὗτος ἐβίω μὲν σωφρόνως, ταχθεὶς δ' ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων εὗρε πόρους, ᾠκοδόμησε δὲ τὸ θέατρον, τὸ ᾠδεῖον, τὰ νεώρια, τριήρεις ἐποιήσατο, λιμένας, τοῦτον ἡ πολις ἡμῶν ἠτίμωσε καὶ τοὺς παῖδας ἔδησεν αὐτοῦ.* Scribam: *ὃς ἐβίω* et post *λιμένας* inseram: *κατεσκευάσατο.*

Fr. 134: *οἱ πλουσιώτατοι παρακρουόμενοι τὴν πόλιν σὺν πέντε καὶ ἓξ τριηραρχοῦντες μέτρια ἀνήλισκον.* Omnino malim: *σύμπεντε*, sicuti scribitur Euxenipp. 16: *αἱ Φυλαὶ σύνδυο γενόμεναι.*

Fr. 165: *Καθάπερ ὁ τῆς Τιμάνδρας κατηγορῶν ὡς πεπορνευκυίας τὴν λεκανίδα καὶ τοὺς ὀβολοὺς καὶ τὴν ψίαθον καὶ πολλήν τινα τοιαύτην δυσφημίαν ἑταιρῶν κατήρασε τοῦ δικαστηρίου.* Sed nulla iusta offensio si obolos suo nomine appellaveris: conieci: *ὀρόβους.*

Fr. 204: *Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράττειν τὰς ὁδούς· ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία καὶ παλαιὰ γένηται, καθάπερ σύντροφος ἀρρωστία, χαλεπὸν αὐτὴν κατασβέσαι.* De eo loco quem Stobaeus servavit Flor. 46. 63 ita scribit Cobetus *Mnem.* 1860 p. 129: „Quomodo quis *exstinguere* potest id quod *radices egerit*? Numquam veteres et probati scriptores talia putide et incogitanter miscent. Locus pessime interpolatus esse videtur et insanabilis." Equidem non assentior: nemo non et olim et nunc imprudens ita peccat; veluti Cicero pr. Leg. Manilia c. 3 § 7: delenda vobis est illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quae penitus iam insedit atque inveteravit in populi Romani nomine. Hartmannus nuperrime multo plura de hoc argumento conquisivit.

Digitized by Google

Fr. 208: Δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἐπιδείκνυσθαι ἐν μὲν τοῖς λόγοις ἃ φρονεῖ, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις ἃ ποιεῖ. Est haec una e sententiis quas praeceptor olim meus Laurentius Beynen anno 1837 edidit; sed nonne verba φρονεῖ et ποιεῖ locum permutare debent?

IV. Dinarchus.

ΚΑΤΑ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ.

§ 1: ἐξελήλεγκται δῶρ' εἰληφὼς παρὰ τούτων, οἷς ἐναντία πράττειν ἔφη τὸν ἄλλον χρόνον. Lege: παρὰ τῶν· ab *iis*, non: ab *his*.

§ 13: ἀξιοῖ δωρεὰς αὐτῷ δεδόσθαι τὰς μεγίστας. Imo: δίδοσθαι. Similiter corrige § 29 παραδιδούσης.

§ 14. Timotheum ἑκατὸν ταλάντων ἐτιμήσατε, ὅτι χρήματ' αὐτὸν (Ἀριστοφῶν) ἔφη παρὰ Χίων εἰληφέναι. Aristophontis nomen quod exciderat, accessit ex Philocl. § 17, ubi eadem verba recurrunt; sed utrobique reponam: ἔφηνε, ne quid iudices sic simpliciter testi iniurato fidem videantur habuisse. Areopagitae ἀποφαίνουσι, quod utraque pagina legitur: singuli homines φαίνουσι, veluti, ut uno exemplo defungar: Isocr. Trapez. 42: ὀλκάδα γάρ, ἐφ' ᾗ πολλὰ χρήματα ἦν ἐγὼ δεδωκώς (sed lege: δεδανεικώς) ἔφηνέ τις ὡς οὖσαν ἀνδρὸς Δηλίου. Ipse quoque Dinarchus Philocl. 17: οὗτος ἐξαγγελεῖ τοῖς πολεμίοις σύνθημα φήνας καθ' ὑμῶν. Item c. Demosth. § 53: εἷς ἀνὴρ ἔφησε Πισίας Ἀρεοπαγίτης ὢν ἀδικεῖν με, καταψευδόμενος κἀμοῦ, malim ἔφηνε, sed § 49: οὔτε μ' ἀπέφηνεν ἡ βουλὴ οὔτ' ἐμέλλησεν.

§ 17: οὐκ ἄνω καὶ κάτω μεταβαλόμενος. Dicendum hoc fuit sicuti recte legitur Plat. Phaed. 96 A: ἄνω κάτω μετέβαλλον et vide quae de ea locutione congessi *Mnem.* 1900 p. 357. Obiter addo, quum agerem de adverbio περικάτω *Mnem.* 1901 p. 277 me Epicuri immemorem fuisse περὶ Φύσεως Papyr. Herculan. 1502. 22: περικάτω γὰρ ὁ τοιοῦτος λόγος τρέπεται.

Digitized by Google

Deinde, in eadem Dinarchi paragrapho: *ὑπομένων καὶ κρίνεσθαι, εἰ δόξειεν τοῖς δικασταῖς*, Wolfium sequar qui rescripsit *κατακρίνεσθαι*, quamquam alia placuerunt Bakio *Mnem.* 1859 p. 109. In fine autem: *οὐδ' ἕτερα Φρονῶν καὶ δημηγορῶν*, necessarium duco: *οὐδ' ἕτερα μὲν Φρονῶν, ἕτερα δὲ δημηγορῶν*, quemadmodum recte legitur § 47: *ἕτερα μὲν λέγων, ἕτερα δὲ Φρονῶν.*

§ 18: *τὴν δὲ παρὰ [Θηβαίων] τῶν παλαιπώρων (πρεσβείαν) προσδεξαμένων.* Quam eleganter hic omittetur proprium Thebanorum nomen, sicuti § 24 Cobetus correxit apud Kleinium *Mnem.* 1859 p. 83: *σπείρεται τὸ [Θηβαίων] ἄχυ τῶν κοινωνησάντων ὑμῖν τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου.* Item corrigam § 38: *βοηθήσαντες τοῖς [εἰς Θήβας] κατιοῦσι τῶν Φυγάδων* et § 76: *οἱ μὲν πρότερον ὄντες λαμπροὶ διὰ τοὺς ἡγεμόνας [Λακεδαιμόνιοι] καὶ ὑπὸ τοῖς ἐκείνων ἤθεσι τραφέντες ταπεινοὶ πρὸς τὴν πόλιν ἡμῶν ἦκον.*

§ 26 supplebo: *ἐν ταῖς Ὀλυνθίων καὶ (ταῖς) Θηβαίων συμφοραῖς*, deinde: *ἐν ὑμῖν αὐτοῖς καὶ τοῖς θεοῖς τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχετε*, tum Thalheimius tum Blassius omiserunt adnotare Cobetum coniecisse *σὺν τοῖς θεοῖς Mnem.* 1859 p. 92.

§ 27: *μόνως γὰρ οὕτως, μόνως καὶ τοὺς ἄλλους ποιήσετε βελτίους.* Longe praeferam bis *μόλις* scribere. Tum in verbis: *οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ζητεῖ πυθέσθαι τί πεπόνθασι*, libenter delebo id quod est *πυθέσθαι.*

§ 31: *τοσοῦτον ἐδέησεν ὁ δημαγωγὸς — πρᾶξίν τινα προφέρειν.* Multis vitiosa lectio visa est: supplebo equidem: *προφέρειν (ἔχειν).*

§ 35: *γράφων ἐπιστολὴν καὶ καταισχύνων τὴν τῆς πόλεως δόξαν ἐκ τῶν δακτύλων ἀναψάμενος περιεπορεύετο.* Cur tandem spernitur Cobeti correctio *ἦν καταισχύνων* coll. Aesch. Ctes. III 164, vide Kleynium *Mnem.* 1859 p. 94.

§ 39: *πείσαντος ἐξελθεῖν ὑμῶν τοὺς προγόνους* Κεφάλου.

Digitized by Google

Nimis violenta est Thalheimii correctio *πατέρας*· equidem scribam: *τοὺς περιπόλους*. Dixit de his Harpocration in voce.

§ 40: *εἰλημμένοι δῶρα καθ' ὑμῶν εἰληφότες*. Verbum *εἰλῆφθαι* per se hoc modo recte usurpatur; habemus § 29 *εἰλημμένον ἐπ' αὐτοφώρῳ δῶρ' ἔχοντα*, § 77 *τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτην εἰλημμένον*, § 104: *εἴληψαι πεποιηκώς*, Aristog. § 6: *τοὺς εἰλημμένους ἔχοντας ἐπ' αὐτοφώρῳ δῶρα* et Aristog. § 21 *εἴληπται ἀδικῶν*. Nec tamen *εἰλῆφθαι* et *εἰληφέναι* bene copulantur: *εἰλημμένοι εἰληφότες*. Contuli autem Demosth. § 1: *ἐὰν ἐξελεγχθῇ ὁτιοῦν εἰληφώς*, § 47 *ἐξεληλεγμένος δῶρα κατὰ τῆς πόλεως εἰληφώς*, § 113 *ἐξελήλεγκται Φενακίζων*, item Philocl. § 1, 3 et 22: *ἐξεληλεγμένοι κατὰ τῆς πατρίδος δῶρ' εἰληφότες* atque sic illic pariter praestare dixerim: *ἐξεληλεγμένοι — εἰληφότες*. Quod simili modo scriptum est § 53 *ἐπ' αὐτοφώρῳ [χρήματα λαμβάνων] εἴληπται*, Kleinius l.l. p. 85 expungi iussit quod uncinis indicavi, sed fortasse praestat scribere *ἐξελήλεγκται*.

§ 43: *τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀνατεθησομένην εἰκόνα*. Verum statua non *ἀνατίθεται* et *ἀνάκειται*, sed *ἵσταται* vel *ἔσηκε*· sic continuo sequitur *τὸ χαλκοῦς ἐν τῇ ἀγορᾷ σῆσαι Βησισάδην καὶ Σάτυρον*. Ac proinde scribere necesse erit: *σαθησομένην*.

§ 44 in longiore sententia inutile fulcrum est *κελεύουσιν* et § 45: *ἀδίκως εἰς ὑμᾶς πεποιῆσθαι τὰς ἀποφάσεις*, Graecitas, nisi fallor, postulat: *ἀδίκους*. Sic Demades, ut hoc utar, § 61: *ἀδίκους οἱ συκοφάνται ποιοῦνται τὰς διώξεις*.

§ 56: *τὸν παρ' αὐτῶν ἀποσερήσαντα τὸ ναῦλον τὸν πορθμέα ζημιώσασα πρὸς ὑμᾶς ἀπέφηνε*. Sic sine sensu editur, sed facillima correctio est: *τὸν πρῴην ἀποσερήσαντα*. Cf. § 95: *ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τῇ πρῴην γεγενημένῃ*.

Prorsus otiosum est § 71 verbum *ἀξιοῦν*, sed utilius erit digitum intendere in § 81: *δύο ταύτας μόνας ἐν τῷ βίῳ Δημοσθένης πεποίηται ἀποδημίας, μετὰ τὴν μάχην ὅτ' ἀπεδίδρασκεν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ νῦν εἰς Ὀλυμπίαν*. Ubique Dinarchus impudenter mentitur, sed etiam in mendacio certi fines sunt, quos

Digitized by Google

non impune transgredi licet; quid autem omnibus notius quam Demosthenem plus semel legationes obiisse ad Philippum regem? Maetznerus tolli iubet ἐν τῷ βίῳ, quo nihil proficitur. Nec magis Kleinius l.l. p. 85 multa moliendo quidquam promovit. Hoc vult credo Dinarchus, bis tantum Demosthenem *libenter* peregre profectum fuisse: δύο ταύτας μόνας (ἄσμενος) ἐν τῷ βίῳ Δημοσθένης πεποίηται ἀποδημίας (ΤΑΥΤΑΣ ΜΟΝΑΣ ΑΣΜΕΝΟΣ).

§ 84: ἡ βουλὴ εὗρηκε Δημοσθένην. τί δεῖ πολλῶν λόγων; ἀποπέφαγκεν. Areopagus, credo, Demosthenem non invenit sed κέκρικε. Vide verbum κρίνειν de eadem re usurpatum in hac ipsa oratione § 86, Aristog. 21 et ubi non?

§ 92: μετοιωνίσασθαι τὴν τύχην καὶ μεταλλάξασθαι βουλόμεθα. Hodie vulgo male audiunt qui ubique interpolationes odorantur et concedo Kleinium fervore aetatis abreptum interdum in ea re modum excessisse, sed nunc quidem recte obelo notavit verba: καὶ μεταλλάξασθαι. Vide modo supra § 29: μετοιωνίσασθε τὰς τῆς πόλεως πράξεις. Harpocr. μετοιωνίσασθαι· ἀντὶ τοῦ μεταθέσθαι τὸν φαῦλον οἰωνόν.

Contra aliquid supplendum est § 97: πόθ' οὗτος ἢ διὰ ψηφίσματος ἢ (διὰ) νόμου ἐπηνώρθωσε τὸ ἱππικόν;

§ 97 Pergit orator conviciari et Demosthenem appellat τὸν ἐν ταῖς πολεμικαῖς πράξεσιν ἄπιστον γεγενημένον itemque τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου πράξεις ἐγκαταλελοιπότα. Atque illud quidem recte, sed scribere malo: τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου τάξεις.

§ 109: μὴ οὖν ἄχθεσθε αὐτοῦ κλαίοντος. Arridet: μὴ οὖν ἀνέχεσθε, sed nihil definire ausim. In sequentibus autem supplebo: τὴν χώραν ἣν οὗτος εἰς τοὺς (ἐσχάτους) κινδύνους καθίςησιν.

ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣ.

§ 2: ὀφείλων τῷ δημοσίῳ κατὰ τῶν ἐπιτίμων γέγραφεν οὐκ ἐξὸν αὐτῷ. Nonne μετὰ τῶν ἐπιτίμων?

Digitized by Google

§ 3: πονηρίαν γὰρ ἀρχομένην μὲν κωλῦσαι τάχ' ἄν τις κολάζων δυνηθείη, ἐγκαταγεγηρακυῖαν δὲ καὶ γεγευμένην τῶν εἰθισμένων τιμωριῶν ἀδύνατον εἶναι λέγουσιν. Metuit Dinarchus, sicuti pergit dicere, ne in civitate malitia fiat δευσοποιός, nec tamen minus eandem, uti arbitror, τιμωρούμενοι possumus κωλῦσαι. Verius utique fuerit κολοῦσαι.

§ 19: τοῦτον μόνον ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ τοῖς ἐζητηκόσι καὶ εἰδόσιν ἀποπέφαγκεν. Ipsi Areopagitae debebant ζητεῖν, non populi hoc officium est. Hinc corrigam: τοῖς ἐξητακόσι καὶ εἰδόσιν. Continuo recte sequitur: οὐ γὰρ παρ' ἐκείνης ὑμεῖς πυθόμενοι ἴσε πονηρὸν καὶ ἄδικον ὄντα.

ΚΑΤΑ ΦΙΛΟΚΛΕΟΥΣ.

§ 3: In longiore sententia quam describere nihil opus est, praestabit, opinor, καταπεφρονηκώς, non καταπεφρόνηκε.

§ 4: ὁ μὲν κοινὸς τῆς πόλεως νόμος, ἐάν τις (ἑνὸς) ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τι παραβῇ, τοῦτον ἔνοχον εἶναι κελεύει τῷ ἀδικεῖν. Dobraeus eiicere voluit participium ὁμολογήσας· si quid mutandum, malim: ὁμόσας.

§ 14: ἑορακότες τὸν δῆμον ἅπαντα κατήγορον τούτου γεγενημένον καὶ προκεχειρικότα πρῶτον τῶν ἄλλων ἐπὶ τὸ τὴν τιμωρίαν ἐν ὑμῖν δοῦναι. Sunt aliae scripturae προκεχειρηκότα et προκεχωρηκότα, quae manu ducunt ad: προκεχειροτονηκότα, quae lectio faciet ad defendendam Bakii doctrinam *Schol. Hyp.* IV p. 283, ni forte malis: προκατακεχειροτονηκότα.

His adnectam paucula quaedam de Demadis fragmentis.

§ 4: κτήσασθαι γὰρ ἰδίῳ θανάτῳ δημοσίαν εὔνοιαν καλόν. Hoc quidem stulte dictum est; lege: εὔκλειαν.

§ 12: ἀπέκειρε γὰρ τὴν ἀκμὴν τῆς Σπάρτης ὁ Θηβαῖος καὶ τοὺς ὄρους τῆς Λακωνικῆς τεθειμένους τὴν ἀκμὴν τῶν νέων συνέκλεισε ταῖς τέφραις. Quam est hoc mire dictum! Unusquisque, credo, loco semel perlecto, incidet in ταῖς τάφροις. Quaeris fortasse

Digitized by Google

num revera Epaminondas Spartam circumvallaverit? Primum non sunt talia apud oratores ad historicam fidem exigenda; satis illis est haud improbabilia fingere et Agesipolis verbi causa, postquam Mantineam pervenit, Xen. Hellen. V. 2. 4, statim ex itinere *τάφρον ὤρυττε κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν*. Sed audi Aeneam Poliorcet. 2: *Λακεδαιμόνιοι, Θηβαίων ἐμβαλόντων, ἔκ τε τῶν ἐγγυτάτω οἰκιῶν ξύλα λύσαντες καὶ ἐκ τῶν αἰμασιῶν καὶ τειχίων ἄλλοι κατ' ἄλλους τόπους Φορμοὺς γῆς καὶ λίθων πληρώσαντες — ἐκώλυσαν τοὺς εἰσβάλλειν ἐπιχειροῦντας εἰς αὐτὸ τὸ πόλισμα.*

§ 26. De Thebanorum urbe legimus in novis fragmentis quae Hauptius in Codice Palatino invenit: *νῦν δ' εἰσὶν οἰκόπεδον πόλεως καὶ λείψανα κακῶν ταῖς τῶν ἐχθρῶν χερσὶν εἰς ἔδαφος ἀχθεῖσαι*. Proclive est restituere: *ἀραχθεῖσαι*.

§ 52: *ἐκεῖνοι γὰρ οἱ λόγοι τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ὥσπερ ὕπνῳ κατεκοίμησαν*. Praestat: *κατεκοίμισαν*.

§ 53. Hodie omnia secundum oratorem vergunt in peius: *νόθαι δὲ γεγόνασιν αἱ τῶν Φίλων ἐλπίδες*. Intelligam: *νωθραί*. Sed haec fragmenta indigna sunt in quibus multum studii ponas.

AD APOLLINAREM SIDONIUM.

Ep. VI. 12. 6 *illum dubia fama* conciliat *per rudes adhuc et Dodonigenas populos duabus vagum navibus, quibus postea deinceps formam draconum deputaverunt, ignotam circumtulisse sementem.*

Pro voc. *conciliat* (alt. lect. *conciliet*) Mohr Luetjohanni coni. *concinnat* quamvis dubitanter recepit; ipse *cantitat* — Brakman *concinat* proposuit.

Legendum esse *confirmat* docet me Ep. VII. 7. 1: *siquidem nostri hic nunc est infelicis anguli status, cuius*, ut fama confirmat, *minus fuit sub bello quam sub pace condicio.*

Ceterum hoc loco non cum Mohrio ante *minus* addendum videtur *misera* nec *mala* cum Brakmanno neque cum Luetjohanno scribendum *minus* ‹tristis›, sed restituendum *infirma*, quod propter litterarum similitudinem post *confirmat* excidisse credo.

P. H. D.

Digitized by Google

AD EPIGRAMMA DELPHICUM.

SCRIPSIT

CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF.

Inter titulos incisos in monumentis Delphicis recenti Gallorum opera recuperatis non ultimo loco numeratur carmen quo pro patre Cratero Craterus filius votum se solvisse testatur:

υἱὸς Ἀλεξάνδρου Κράτερος τάδε τὠπόλλων[ι]
ηὔξατο τιμάεις καὶ πολύδοξος ἀνήρ,
στᾶσε, τὸν ἐμ μεγάροις ἐτεκνώσατο καὶ λίπε παῖδα,
πᾶσαν ὑποσχεσίαν πατρὶ τελῶν Κράτερος·
ὄφρα οἱ ἀΐδιον καὶ ἀρπαλέον κλέος ἄγρα,
ὦ ξένε, ταυροφόνου τοῦδε λέοντος ἔχοι·
ὅμ ποτε, Ἀλ[εξάν]δρῳ τότε δῶ' εἵπετο καὶ συνεπόρθει
τῷ πολυαιν[ήτῳ τ]ῷδε Ἀσίας βασιλεῖ,
ὥδε συνεξαλάπαξε καὶ εἰς χέρας ἀντιάσαντα
ἔκτανεν οἰονόμων ἐν περάτεσσι Σύρων [1]).

De signis quibus haec disticha olim subscripta fuere, copiosius egit Perdrizetus [2]); qui et de ipsa „venatione Alexandri" quo modo Delphis efficta fuisse videatur et de vita utriusque Crateri patris filiique luculenter exposuit. Constat Craterum Alexandri Magni familiarem, cum auctumno anni 322 uxorem duxisset, iam proxima aestate in Asia mortem obiisse. Unde Droysenus probabiliter confecisse videbatur vix posse fieri ut puer vitae lucem adspexerit ante patris interitum. Nunc vero ex ipsius epigrammatis verbis: ἐτεκνώσατο καὶ λίπε (quasi dicas:

1) *Bulletin de correspondance hellénique*, 1897, p. 598 sq.
2) *Ibidem*, 1898, p. 566 sqq.; *Journal of Hellenic Studies*, 1899, p. 274 sqq.

Digitized by Google

modo procreatum reliquit) manifesto apparet infantem paulo *ante* genitoris obitum natum esse. Quonam autem anno filius patris votum persolverit, id neque ex inscriptione Delphica, ut vides, neque aliunde colligi potest. Hoc unum ab Hermippo Callimacheo quem laudat Athenaeus [1]) discimus: Alexinum philosophum Eleum paeana fecisse qui Delphis in honorem Crateri certis intervallis caneretur. Ecquis in dubium vocabit quin filii mandatu hoc factum sit, cum pro patre votum solveret? Ceterum operam perditurum esse contendit Perdrizetus, si quis perscrutari voluerit utrum epigramma de quo agimus ab ipso Cratero scriptum fuerit, an vero ab Alexino. Quod licet ego minime infitias eam (Craterum enim, quamvis et ipse scriptitaret, cuilibet ex amicis clientibusve hoc negotium mandare potuisse apertum est), illud tamen certum mihi videtur ab Alexino hoc carmen non esse compositum. Prodit enim manum versuum pangendorum imperitiorem et cum sententia recte decurrat nec hercle spiritus deficiat, cetera nihilominus laborant incuria quadam a scriptoribus doctis suaeque famae studiosis illa certe aetate aliena. Quam tarda atque molesta accidit nominum adiectivorum geminatio: τιμάεις καὶ πολύδοξος, ἀίδιον καὶ ἀρπαλέον! Quantum offendit eadem fere syllaba ter repetita: ποτ' ... τόθ' ὅθ'! Quam frigide denique verbo nimii vigoris συνεξαλάπαξε (*vastavit*) subiunxit ista: καὶ εἰς χέρας ἀντιάσαντα ἔκτανεν (*et comminus occidit*). Talia quin Alexino et omnino aequalibus eius quotquot poësi et arti rhetoricae de industria operam navarint abiudicanda sint, non est dubium, quandoquidem illis imputari non possunt quae apud ceteros mortales forsitan veniam habeant.

Quamquam insunt in hoc carmine, ut nunc habet, vitia quaedam, quae ne tiro quidem aut ἰδιώτης plane poeta commiserit. Primum enim caret obiecto verbum συνεπόρθει, cuius natura obiectum flagitat. Deinde insequenti versu Macedonum rex permire audit rex ... Asiae, quo nomine neque quod sciam unquam vivus appellari voluit nec profecto mortuus a suis Macedonibus nuncupatus fuerit. Utraque autem offensio una literula in lapide mutanda tolli potest, si mecum legas:

1) XV, 696 F.

Digitized by Google

Ἀλεξάνδρῳ τόθ' ὅθ' εἵπετο καὶ συνεπόρθει
τῷ πολυαινήτῳ τῷδ' Ἀσίαν βασιλεῖ,

i. e. „tunc temporis, cum Alexandrum sequeretur et una cum hocce inclito rege Asiam popularetur." Lapicidam cum culpandum esse arbitrer, non abs re videtur adnotare eiusdem socordiae etiam aliud in his versibus conspici documentum. Neglexit enim post *ἀίδιον* voculam *τε*, qua omissa claudicat metrum.

AD APOLLINAREM SIDONIUM.

Ep. VI. 8. 2 *quem propediem non iniuria reor mercatorem splendidum fore, si hinc ad vestra obsequia festinans frigoribus fontium civicorum saepe fontem* mercatoribus *anteferat.*

Var. lect. *mercatoribus — mercatoris — mediatoris,* in qua scriptura incerta alii alia latere credunt, Leo *caloris tui* — Mohr *meri* vel *merum caloris vestri* — Brakman (*frontem*) *Mercatoris* (= Redemptoris).

Equidem quin vera lectio esset *meraciorem* dubitavi numquam. Cf. Ep. III. 10. 1 *ad meracissimum scientiae fontem,* IV. 1. 1 *purius, fortius, meracius amat,* II. 5. 2 *vestri ... fonte consilii.*

Vel sic tamen aliquid restabat quod offenderem, nam voc. *saepe,* ut languens ac frigidum, huic loco minime accommodatum esse intellegebam, sed de corruptelae origine deque lectione restituenda multum dubitavi diuque. Denique iam Sidonio sua reddidisse mihi videor ita:

si ... frigoribus fontium civicorum sancti spiritus *fontem* meraciorem *anteferat.*

Vocabula quae sunt *sancti spiritus* ita exarata fuisse suspicor, ut fere sunt: *sc̃isp̃s*, litteras autem *c* et *i* propinquitate nimia coaluisse in unam litteram *a*, quo facto scriba, qui pro duobus vocabulis unum legi putaret, litterae *s* cum parum diligenter pictae essent, non dubitaverit quin voc. *saepe* ante oculos haberet.

P. H. D.

Digitized by Google

DE OVIDIO POETA COMMENTATIO.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur e pag.* 124).

CAPUT VII.

AD VARIOS METAMORPHOSEON LOCOS ANNOTATIONES VARIAE.

Quod in hisce annotationibus conscribendis non ultra „Iudicium Armorum" progressus sum probabit qui ét plerasque earum critici generis esse cognoverit ét in memoriam redierit eorum quae capitibus primo, tertio, quinto scripta sunt. Ceterum nemo hic magnifici quidquam exspectet: non novos indagavi codices, non novum codicum excogitavi stemma, ne notum quidem aliquem codicem denuo excussi. Variae sunt observatiunculae mihi per longam annorum seriem natae, quae neque ad certam normam redigi possint et vix ullo inter se cohaereant vinculo. Ex quo enim Kornii editio in lucem prodiit — sunt anni viginti tres — quae fideliter in calce paginae parvo spatio quid ubique sit in codicibus, quid ubique viri docti coniecerint, refert, dicere non possum quoties totum librum ab initio ad finem percucurrerim, nam unius alicuius loci vel cum discipulis vel in phrontisterii mei recessu accuratius examinandi quisque fere dies praebebat facultatem. Hic quotiescunque mihi vel versum vel annotationem consideranti in mentem veniebat aliquid, quod nondum ab aliis esset observatum et tamen ad poetam nostrum vel rectius intelligendum vel accuratius eden-

Digitized by Google

dum conferre posse videretur aliquid, in margine signum aliquod appingebam, quo facilius commenta mea interdum novo possem submittere examini. Tandem aliquando omnia tam bene perpensa videbantur, et cum sat multa reiecissem, tanta tamen restare copia rerum publica luce non prorsus indignarum, ut omnia in unum colligere decernerem libellum, quem iam disquisitionibus meis de Ovidio poeta annecto.

Quem ut in medium proferre auderem res exoptatissima effecit: tandem aliquando manibus tenemus Metamorphoseon editionem ab Ehwaldo curatam et egregiis annotationibus instructam. Nam antea multos quidem multorum de Ovidio legeram commentarios, sed magnum tamen restabat periculum ne ineptum in modum tamquam nova proponerem quae dudum ab aliis essent perspecta. Ehwaldum vero communi doctorum sententia constat omnia quae ad Ovidium pertineant legisse vel legere; editionis illius, quae quam vera illa doctorum sit sententia luculenter docet, altera pars anno 1898 in lucem prodiit, altera anno 1903: vides fere ad nihilum redactum illud de quo dicebam periculum. Nam praestantissimum illum librum tam diligenter excussi ut nullam cuiusquam viri docti sententiam, quae in rem praesentem faceret, me fugisse affirmare audeam.

Sunt autem, ut iam dicebam, observationes meae varii diversique generis: modo antiqua tuebor, modo emendationem commendabo, modo — quamquam rarius hoc fiet — ipse aliquam meam proponam coniecturam. Hic illic quaedam ad textus historiam pertinentia observabo et locos indicabo e quibus appareat in Ovidii amicorum manus pervenisse exemplaria quibus ipse poeta iam manum emendatricem adhibere coeperit, ita tamen ut plerumque ad veram lectionem constituendam non perveniret sed inter duas haereret dubius, denique, si qui versus novum mihi afferre videbitur argumentum rei in prioribus capitibus dictae, ne id quidem silebo.

Non tamen rudis indigestaque moles haec est. Naturali quodam vinculo omnia inter se cohaerent. Omnia enim eo tendunt ut alios docere coner — atque utinam ne propter illud *docendi* verbum graviter a nonnullis increper — id quod mihi semper persuasissimum fuit et hisce lucubrationibus ad finem perductis magis etiam, si fieri potest, constat:

Digitized by Google

Quisque locus suam sibi requirit emendandi interpretandique normam. Non est una lex quae ad omnes pertineat quaestiones criticas nisi haec — si *lex* vocari haec potest — caute semper et circumspecte esse agendum et in quovis loco hoc solum rogandum quid, non propter testimonia sed propter rem et locum ipsum, maximam habeat speciem veri. Hoc autem nemo melius docet quam ipse, quem tractamus, poeta scriptorve et sua quemque mens longo illius usu exercitata atque limata. Denique nescio an nihil melius quae artis criticae vera ratio sit doceat quam decantatum illud Francogallorum dictum:

INVENIAS QUOCUMQUE LOCO, REM, QUAE BONA, SUME!

Liber I.

1 In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora: di coeptis (nam vos mutastis et illas)
Aspirate meis.

Finem vs. 2 tentarunt multi. Quod in mea editione posui: „coeptis (nam vos mutastis) et ausis" desperantis erat coniectura, non digna quam inter virorum doctorum conamina Ehwaldus referret. Boni enim nihil in ea est nisi quod non, ut lectio vulgata, aliquid praebet quod *plane* sit sensu cassum. Sed est hiberna nive frigidior: „de mutatis corporibus canto: vos, o dii immortales, huic consilio favere aequum est, quoniam illius mutationis auctores estis". Nullum est argumentum in quod non conveniat illud: „de rerum natura cantabo; vos o dii coeptis aspirate meis, nam vos res creastis", vel: „de diro facinore cantabo, vos o dii me adiuvate, nam vos illud fieri permisistis" vel quid non? Ovidium tamen equidem credo (et quis non credat?) Metamorphosesin suis praemisisse aliquid quod illarum sit proprium — et quod paululum certe habeat acuminis. Merkelii *illac* suum sibi requirit Oedipodem. Neque quidquam proficimus Ehwaldi annotatione: „denn wie alle anderen so sind auch diese Verwandlungen euer werk": neque operae pretium duco hic Stobaei Eclogas inspicere ut a Posidonio docear quae sint illae *aliae omnes* mutationes: „cosmicas et

Digitized by Google

physicas" esse cogitandas etiam sine Posidonio quivis intelligeret, si revera hic duo genera mutationum inter se opposuisset Ovidius. Sed non opposuit neque potuit opponere. Denique quid multa? Unice verum est quod recepit P. Lejay e cod. ε *illa*. Utrum autem cod. ε illud habeat a manu secunda, an idem librarius qui totum codicem scripsit tamquam variam lectionem adscripserit (Kornius enim annotat: „illas: illa ε", Ehwaldus lectionem esse dicit codicis ε^2) neque scio neque curo magnopere. Veram enim lectionem hanc esse constat. Veramne? Immo plane necessariam. An putemus Ovidium, cum ad novum carminum genus accederet, ne uno quidam verbo monuisse se eundem illum esse poetam, qui antea longe alia cecinerit? Sic notus Ulysses? Nullus fere eius liber est in cuius initio non legatur aliquid quod in mentem nobis revocet priora eius de poesi merita. „Coeptis meis o dii aspirate, nam vos, qui corpora mutastis, de quibus narraturus sum, etiam mutastis coepta illa". Hoc acuminis sat multum habet, hoc in solas Metamorphoses convenit, hic ipsum agnoscimus Ovidium. An non sentis eiusdem esse hoc

> In nova fert animus mutatas dicere formas
> Corpora, di coeptis (nam vos mutastis et illa)
> Aspirate meis,

et illud in Tristium I, 1, 117 sqq.:

> Sunt quoque mutatae, ter quinque volumina, formae,
> Nuper ab exsequiis carmina rapta meis.
> His mando dicas, inter mutata referri
> Fortunae vultum corpora posse meae.

Qui olim magno de mutationibus operi aliquid de sua mutatione praemiserat quod grandi illo conamine dignum esset, postea idem illud opus commemorans de sua mutatione ita iocatur ut iocari solent quos ridiculos facit ipsa miseria: sed utrobique eundem illarum inter se oppositarum mutationum agnoscimus auctorem.

8 sq. Nec quicquam nisi pondus iners congestaque eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Ne hic quidem codex ε spernendus mihi videtur, qui pro *congestaque* habet *coniectaque*. Nam temere res *coniiciuntur*, sed qui

Digitized by Google

congerit consulto agit et de industria. Quae sunt *congesta* vix dici possunt non esse *iuncta*.

26 Ignea convexi vis et sine pondere caeli
Emicuit summaque locum sibi fecit in arce.

Hic pro *fecit* non codex ε solus sed etiam summae auctoritatis liber N dat *legit*, quod non, ut Ehwaldus censet, e coniectura natum videtur eius qui memor esset versus XII, 43:

Fama tenet summaque locum sibi legit in arce

(Ehwaldi est sic omnia semper in promptu habere, non τοῦ τυχόντος librarii), sed ab ipso Ovidio profectum. Etenim Ovidius τὰ αὐτὰ λέγει περὶ τῶν αὐτῶν semper, quidni et hic? Quod *evolantis* Famae est, idem et *emicantis* aetheris. Uterque locum legit, capit, occupat, denique *possidet*, quod verbum vs. 30 sq. rectissime adhibetur:

Circumfluus umor
Ultima possedit.

Contra *locum sibi facere* eius est qui obstantia removet, non qui vacuum et inane occupat spatium.

151—162 Quanto melius totum hunc locum omisisset Ovidius! Nam nunc quae de *hominibus* narrantur ingrata ista *Gigantum* commemoratione divelluntur. Negligenter ab ipso, ut opinor, Ovidio hi versus sunt inserti, ne quidquam quod in scriniis haberet huc pertinens omitteret. Non possum Ehwaldo assentiri *de industria* ab Ovidio interpositos ut aptum sibi pararet transitum ad narrationem de Lycaone, atque eodem consilio de Gigantum progenie, e sanguine eorum orta, satis audacter ab eo dici:

Sed *et illa* propago
Contemptrix superum (fuit)

„*et illa*: item ut ferreae aetatis homines, quorum tamen adversus deos impietas nulla est commemorata, sed huius quoque impietatis nunc mentionem facere debet poeta quia annectere vult Lycaonis adversus summum deum facinus dirum" hoc sibi vult Ehwaldi ad h. l. annotatio. Ego secus censeo: apte disposita *erant* omnia et paratus transitus. Postquam multa ferreae aetatis sunt enumerata scelera quae iam non potuerit ultra aspicere Virgo Astraea, egregie sequitur:

Digitized by Google

Quae pater ut summa vidit Saturnius arce
ingemit

et sponte in memoriam redit impietatis horrendae qua adversus ipsum unus ex illo numero usus iam sit. Nonne nunc *sponte* se narratio de Lycaone offert? Sed corrupit omnia nimio doctrinae studio ipse poeta. Ut alia omnia taceam: quam egregie illa

Quae pater ut summa vidit Saturnius arce

statim post longam enumerationem scelerum, quibus ferrea aetas ipsam fugarit Astraeam, ponuntur, quam parum apte illud *quae* refertur ad versus qui nunc proxime praecedunt:

Sed et illa propago
Contemtrix superum saevaeque avidissima caedis
Et violenta fuit: scires e sanguine natos.

Nihil hic dicitur quod vel summus deorum oculis suis contemplari possit, nulla hic est enumeratio, quae pronominis relativi pluralem provocet numerum.

165 Foeda Lycaoniae referens convivia mensae.

Referens rectissime Ovidio iam Hauptius vindicavit allato Fast. IV, 667:

Numa visa revolvit
Et secum ambages caecaque iussa refert.

Neque tamen mirum fuisse qui nostro versu *repetens* legendum esse coniiceret, nam *referendi* verbum sat raro sic adhiberi videtur ut sit: sibi in mentem revocare. Quapropter operam me non perditurum existimo si unum etiam exemplum adscripsero, idque disertissimum. Legitur apud Propertium I, 1, 34 sq.:

Quod si quis monitis tardas adverterit aures,
Heu *referet* quanto verba dolore mea.

170 sqq.

Hac (sc. via lactea) iter est superis ad magni tecta Tonantis
Regalemque domum. Dextra laevaque deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis.
Plebs habitat diversa locis; a fronte potentes
Caelicolae clarique suos posuere penates.

Tandem aliquando exstitit Ehwaldus qui sentiret haec sic ab Ovidio scribi non potuisse. Quid enim? *a fronte* non omnes dii

Digitized by Google

maiores habitant sed unus Iupiter, ceteri dei nobiles dextra laevaque viae lacteae, ad caeleste illud Capitolium tendentis, domos suas habent. Recepit ergo Ehwaldus fragmenti Bernensis lectionem *hac parte* pro *a fronte*, quo facto non ipse sibi Ovidius obloquitur. Remanet tamen vel sic scrupulus quidam. Non observasse Ehwaldus videtur quam ingrate illis:

hac parte potentes
Caelicolae clarique suos posuere penates

haec annecterentur:

Hic locus est e. q. s.

Clavum ergo clavo expulisse vir praestantissimus videtur. Equidem totam illam minorum deorum commemorationem non ab Ovidio, qui hic facile eam omittere potuit, profectam censeo, sed a putido magistello, qui lacunam, quam sibi deprehendisse videretur, utcunque versiculis expleverit; hunc autem Ovidii mente parum intellecta *a fronte* scripsisse suspicor et lectionem Bernensem esse emendandi conamen. Eiectis autem versibus *Plebs — penates* omnia egregie procedunt: adverbio *hic* Capitolium caeleste ipsum cum suo clivo comprehenditur, cuius loci totius una pars (summa nimirum) Palatium caeli dici possit. Magistelli autem illius cum mihi informo imaginem, eiusdem esse incipio credere versus 87 sq.:

Sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine, tellus
Induit ignotas hominum conversa figuras

quos proscripsit Bentleius. Statim iterum eius audiemus vocem.

199 sqq. Postquam de Lycaonis impietate narravit Iupiter:

Confremuere omnes studiisque ardentibus ausum
Talia deposcunt. Sic cum manus impia saevit
Sanguine Caesareo Romanum exstinguere nomen,
Attonitum tanto subitae terrore ruinae
Humanum genus est totusque perhorruit orbis.
Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum est,
Quam fuit illa Iovi. Qui postquam voce manuque
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.
Substitit ut clamor pressus gravitate regentis,
Iuppiter hoc iterum sermone silentia rupit.

Ad versus 207 sq. Kornius annotat: „proscripsit Merk.", errore

Digitized by Google

ut opinor, nam vs. 208 certe carere non possumus quin omnia concidant. Sed suboluisse aliquid Merkelio (et cui non?) hic libenter credo. Ut mittam *tenuere silentia* vix latine dici posse pro *siluere*, quis puer unquam sic locutus est: „postquam murmura compressit, tenuere silentia cuncti"? quod prorsus idem est ac si quis diceret: „postquam cuncti siluerunt, cuncti siluerunt". Vix minus ingratum: „murmura *compressit* — substitit ut clamor *pressus*", vel duobus versibus post istud „tenuere *silentia*" iterum „*silentia* rupit". Et quam ridiculum istud: grata fuit illa Iovi pietas, ergo ..... statim murmura illam pietatem testantia compressit. Et inter Augustum Iovemque quod est illud, quod aiunt, tertium comparationis? Etiamne Augustus, simulatque senatorum pias exclamationes audit, tacere eos iubet? Nam quod Ehwaldus pro *tuorum est* edidit *tuorum* (unde autem habeat istud e nulla apparet annotatione critica) annotatque „supple *fuit*", augetur sic molestia. Nam quando, vel ubi, Augustus prae ceteris illam ob Caesaris necem indignationem oculis suis vidit et auribus audivit? In senatune? Nam senatu utique opus est, si Iovem in suo sedentem concilio comparare vis cum Augusto in suo concilio sedente. Sed quam intempestive, ubi de caede Caesaris agitur, tamquam exemplum pietatis commemoratur senatus, cuius bona pars se Caesaris cruentaverat sanguine. Ne multa: dele versus 204—206 (Nec tibi grata — silentia cuncti), pro loco, quem scripsisse puerum pudeat, habebis locum Ovidio dignum. Solito me audaciorem hic esse sentio: videant ergo cautiores quo modo haec in integrum restituant; aliquid certe tentandum esse mihi constat et constitit Merkelio.

202 Attonitum tanto subitae terrore ruinae
nescioquid habet languidi; cum cod. λ multo malim legere:
Attonitum tantae subito terrore ruinae
nam improvisus fuit *terror*, et ingens *ruina*:

233 sqq. Lupus, in quem Lycaon convertitur, sic describitur:
Exululat frustraque loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem, solitaeque cupidine caedis
Vertitur in pecudes et nunc quoque sanguine gaudet.

Digitized by Google

In villos abeunt vestes, in crura lacerti,
Canities eadem est eadem violentia vultus
Idem oculi lucent, eadem feritatis imago.

Praeclara descriptio, nihil deest, et de *lupo* agi, si non ex ceteris omnibus, ex uno illo *vertitur in pecudes* lucide apparet. Quis ergo *in media hac singularum rerum enumeratione* inseri ferat versum, qui totam conversionem complectitur:

Fit lupus et veteris servat vestigia formae?

Vestigia: nonne omnia quae praecedunt quaeque sequuntur *vestigia* veteris formae sunt?

264 Claudit Iupiter ventos pluviam fugantes
Emittitque Notum. Madidis Notus evolat alis.

Minime spernenda lectio codicis *ε advolat*, nam istud *e*mittit ... *e*volat ét ingratum est ét languidum: emitti et evolare fere idem est. Contra *advolat* (sc. ad opus sibi mandatum peragendum) mirum quantum habet vigoris.

288 sqq.

Siqua domus mansit potuitque resistere tanto
Indeiecta malo, culmen tamen altior huius
Unda tegit pressaeque latent sub gurgite turres.

Si *turres* sub gurgite latent, minime mirum latere domos; non possunt haec simplici coniunctione *que* inter se iungi: opus est vinculo quale est *quin etiam*. Veram lectionem a Seneca servatam recte Heinsius statuisse videtur *labant*: turres, tanto quam domus altiores, emicant quidem sed in breve tempus: gurges earum inferiorem partem quatit, mox concident neque ullum praebebunt hominibus animalibusque perfugium. Non opus nunc cum Ehwaldo eo confugere ut vocabulo q. e. *turres* hic omnia significari aedificia altiora dicamus. Quem vero Lycophronis locum Ehwaldus hic affert, si Ovidio lectum Lycophronem crederem, haud spernendum illo nostrae sententiae auxilium ferri dicerem. Lycophronis enim haec sunt hemistichia:

οἱ δὲ πρὸς πέδῳ
πύργοι κατηρείποντο.

Digitized by Google

388 sq.
Interea repetunt caecis obscura latebris
Verba datae sortis secum inter seque volutant.
Vitium quo modo tollatur non video, sed video vitium hic latere; deest vocula quae *repetunt* et *volutant* inter se iungat, nullus enim hic asyndeto locus. Fortasse lectio cod. M *verba deae sortes* viam monstrat. Nolim enim sic iungere et distribuere: *repetunt secum, inter seque volutant.*

425 sqq. In limo, quem Nilus reliquit, cum sole calefactus est:
Plurima cultores versis animalia glaebis
Inveniunt, et in his quaedam modo coepta sub ipsum
Nascendi spatium, quaedam imperfecta suisque
Trunca vident numeris.
Hic iure vs. 426 omnes editores Naugerii *sub* pro *per* recipiunt, de ceteris desperare videntur. Quo magis laetor quod mihi contingat ut possim loci corruptissimi tandem aliquando proferre emendationem, quam palmarem et certissimam dicere non vereor, quoniam non mea est sed optimi collegae van Leeuwen. Is enim lenissima transpositione legendum esse me monuit:
Inveniunt, et in his quaedam perfecta, sub ipsum
Nascendi spatium, quaedam modo coepta suisque
Trunca vident numeris.
Quin sic ipsa Ovidii restituatur manus neminem iam dubitaturum opinor. Cum *perfecta* a sua sede aberrasset eo ubi prius *modo coepta* legebatur, non poterat non accedere praefixum negativum.

434 sq. Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus aetheriis *altoque* recanduit aestu.
Cur hic Burmanni lectio *almoque* spernatur frustra quaero, neque video quomodo *altoque* defendi possit. Certe nihili est Gierigii argumentum *aetheriis solibus* melius convenire *altum aestum*. Mihi satis absurde *altus* dici videtur aestus, quem sol facit.

464 sq. quantoque animalia cedunt
Cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra.
Communem, ut videtur, codicum lectionem *deo* sollicitavit Heinsius *tibi* legendo, quae speciosa quidem est lectio sed tamen

Digitized by Google

falsissima. Sic enim Amor ratiocinatur: „tua, Phoebe, praeda animalia sunt, mea praeda tu es, ergo tanto mea gloria tuae praestat quanto deus quivis animalibus". Nunc praeda cum praeda, venator cum venatore comparatur, rectissime; in Heinsiana bis venator cum praeda, quod satis absurdum. Haec ideo scripsi, ne quis posthac in eundem incidat errorem in quo olim versabar ego.

471 sq.

(telum) quod facit (amorem) auratum est et cuspide fulget acuta,
Quod fugat obtusum est et habet sub harundine plumbum.

Elegantissimum chiasmum Merkelius suo *hamatum* (pro *auratum*) corrupit: altera sagitta auream eamque acutam habet cuspidem, altera plumbeam eamque obtusam. Sic equidem vulgatam accipiendam censeo, non ut accipit Ehwaldus.

474 sqq.

Protinus alter amat, fugit altera nomen amantis,
Silvarum tenebris captivarumque ferarum
Exuviis gaudens innuptaeque aemula Phoebes.
Multi illam petiere, illa aversata petentes e. q. s.

Egregia haec et optime cohaerentia, sed disturbat omnia et corrumpit versus qui post illum *exuviis* e. q. s. nobis obtruditur:

Vitta coercebat positos sine lege capillos.

Non intercederem, si totus hic venatricis cultus ornatusque describeretur, sed nimis exilis unus ille de capillis versus est, qui nunc legentes ingrate moratur. Quin sit delendus eo minus dubito quod codex M eum *in margine a secunda manu* habet.

500 sqq. Laudat digitosque manusque
Bracchiaque et nudos media plus parte lacertos:
Siqua latent meliora putat.

Sic omnes codices, at Quintilianus *quaeque*, quod unice verum arbitror, non enim video quomodo *siqua*, quo fit ut dubitetur de re minime dubia, defendi possit.

530 auctaque forma fuga est.

Mihi multo venustior videtur codicis *ε* lectio *aucta fuga forma*

Digitized by Google

est quam et λ suo *aucta via forma est* sustentat; particula *que* post *obviaque — et levis* languet; omissa illa exclamationem quandam habemus huic loco aptissimam.

544 *Victa labore viae* e. q. s. Nolo hic longas Kornii et Ehwaldi describere annotationes criticas (non potest autem brevis esse qui accurate de variis horum versuum lectionibus refert) sed breviter dicam quid ego hic evenisse suspicer. Ovidius primum scripserat:

Victa labore fugae „tellus" ait „hisce vel istam
Qua nimium placui mutando perde figuram"

(haec est codicis M lectio, qui verba *tellus — istam* supra rasuram posita habet). Postea Ovidio in mentem venit *quae facit ut laedar*, quod inter lineas asscripsit. Mox tamen intellexit ne sic quidem probari versus posse et novum conamen

Victa labore fugae spectans Peneidos undas
„Fer pater" inquit „opem, si flumina numen habetis"

in margine posuit, neque tamen decernere quidquam voluit priusquam exemplar describendum traderet librariis. Novi conaminis margo codicis M (a manu saec. XV) alteram partem (fer — habetis) servat, codices λ et ε cuncta inter se permiscent. Quin haec *fere* sit loci varie tentati historia non dubito: habemus ergo hic insigne exemplum rei, de qua p. 108 egi. Edendum autem censeo novum ipsius Ovidii conamen, nihilque praeterea addendum. Feliciter enim Ovidius se ipsum correxit: consentaneum est Daphnem tantummodo patris opem implorare, non ipsam ei subiicere opis ferendae rationem.

568 sq. Neque qui possit *silva* claudere *nemus* neque quid sit *silva praerupta* video. Corruptum ergo puto:

Est nemus Haemoniae, praerupta quod undique claudit
Silva

sed nil in mentem venit.

585 sq. Inachus filiam

Luget ut amissam, nescit vitane fruatur
An sit apud Manes, sed quam non invenit usquam
Esse putat nusquam, atque animo peiora veretur.

Digitized by Google

Haec olim improbavi, neque nunc probare possum. Licet enim feramus triplicem repetitionem (nam „luget ut amissam" et „esse putat nusquam" et „peiora veretur" eodem redeunt), satis obscure tamen dictum esse *peiora veretur* hoc sensu: veretur quod ex duabus hisce rebus gravius est, et misere languere istud *animo* concedendum est. Etiamnunc suspicor Ovidium aliquid dedisse in hanc sententiam:

Esse putat nusquam: vero leviora veretur

Confero enim quod X, 8 legitur: „exitus auspicio gravior".

590 Iupiter ad Io, redeuntem a flumine patrio

‚pete' dixerat ‚umbras

Altorum nemorum' et nemorum monstraverat umbras.

Sic nunc editur et olim edebatur. Mihi tamen Ovidii manus servata videtur in lectionibus codicis λ:

aut horum nemorum aut horum et m. umbras

et codicis ε:

aut horum aut horum nemorum (et monstraverat ambas).

Nam neque intelligo qui illae lectiones nasci potuerint, cum traditum esset *altorum nemorum e. n. m. u.*, et illud *aut horum aut horum* blande est invitantis ideoque egregie sollicitantem decet amatorem.

639 sq. (Io fugiens)

Venit et ad ripas, ubi ludere saepe solebat
Inachidas ripas; novaque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit.

Quin egregie emendarit vs. 640 Merkelius legendo

Inachidas; *rictus* novaque ut conspexit in unda

non dubito. Vox quae est *rictus* hic tantum non necessaria, cf. vs. 741 *contrahitur rictus*. Verborum quidem dispositionem Merkelius praebet paulo minus usitatam, subsimilis tamen est II, 406:

Arcadiae tamen est impensior illi
Cura suae; fontesque et nondum audentia labi
Flumina restituit.

Digitized by Google

676 sq. Mercurius Argum decepturus, ceteris omnibus rebus, quibus agnosci possit, depositis tantummodo virgam retinet:

Hac agit, ut pastor, per devia rura capellas,
Dum venit, *adductas.*

Sic codices. Heinsius *abductas*, quam certissimam emendationem si qui etiam sunt qui in textum recipere dubitent, hoc velim reputent: *adduco* Graece est ἔρχομαι ἄγων vel ἔχων, ergo *dum venit adductas* non est minus absurdum quam si Graece diceres: ἂς ὅτε ἦλθεν ἦλθεν ἄγων. Contra lepidissimum est *abductas*: in ipso itinere suo furandi munere functus est.

682 sq. Ab Argo invitatus

Sedit Atlantiades et euntem multa loquendo
Detinuit sermone diem, iunctisque canendo
Vincere harundinibus servantia lumina temptat.

Corrupta haec esse etiamnunc mihi constat; notum illud *diem delinere* non est huius loci, neque, si esset, addi *euntem* poterat. Haud dubie ad ipsum Argum illud participium est referendum: cum abire Argus volebat, eum Mercurius multa loquendo detinuit, deinde canendo sopire eum conatur. Quid eo loco scripserit Ovidius, ubi nunc est *sermone diem*, in medio relinquo. Nam, quod gravissimum, simul ferri *sermone* et *multa loquendo* prorsus nequeunt.

710 sqq. Narrat Mercurius Pana audito cannarum palustrium sono:

„Hoc mihi concilium tecum" dixisse „manebit!"
Atque ita disparibus calamis compagine cerae
Inter se iunctis nomen tenuisse puellae.

Haec olim corrupta dixi haud hercle ignarus annotationis Hauptianae: „Pan behielt in der vielröhrigen Hirtenflöte den Namen und *nur* den Namen der Syrinx". Sed hic *tenuisse* positum esse pro *retinuisse* quominus credam obstat versus proxime praecedens (705)

Corpore pro nymphae calamos tenuisse palustres

ubi *tenuisse* est *amplexum esse*; et omnino utrobique tam parvo spatio positum *tenuisse* Ovidio indignum est.

Digitized by Google

742 Ovidio abiudicandum censeo et hunc versum:

Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues

Est enim versus admodum ingratus et absurde. *absumi* ungula dicitur. Codex M a manu secunda eum habet in margine; si omittitur, septem restant versus iique venustissimi quibus quomodo humanum corpus resumserit Io describitur: sufficiunt hi, ut opinor.

Liber II.

20 Venit et intravit dubitati tecta parentis.

Annotat Kornius „dubitati λ", quod quid sibi velit prorsus me latet. Opinor et in aliis codicibus illud legi [1]).

36 si das usum mihi nominis huius.

Nimis puerilis haec vocabulorum dispositio, neque dubium quin Heinsius legendo *si das huius mihi nominis usum* rem acu tetigerit. Utile est observare quam saepe in Metamorphosesin Ovidius vocabulum q. e. *usus* in versus fine scripserit: in deliciis hoc ei fuisse videtur.

116 In M est: Tuem (T i. r. ex Q) patere ut terras mundumque rubescere vidit. Editur nunc plerumque:

Quem petere ut terras mundumque rubescere vidit

e coniectura Merkelii (in λ sic versus incipit: Tum pater). Sed quid hoc sit quod Lucifer dicatur *terras petere* me latet. Unice verum videtur quod Heinsius coniecit:

Ut pariter terras mundumque rubescere vidit,

nisi quod e λ pro *mundum* recipiendum est *caelum*.

---

1) Haud raro mihi, Kornii apparatum criticum inspicienti, eiusmodi aliquid rogare in mentem venit. Sed semel vel bis tantummodo dubitationem meam chartae mandavi; sufficere hoc putabam neque plane inutile esse. Fieri enim potest ut, si apparatus ille, ceteroquin tam utilis, novo fuerit submissus examini, editor a me monitus eum paulo reddat vel accuratiorem vel perspicuum magis.

Digitized by Google

126 Si potes his saltem monitis parere parentis.
Hic quoque Heinsium sequendum esse arbitror, qui pro *parentis* dedit *paternis*. Quis ab Ovidio ingratum sonum *parere parentis* profectum credat?

147 In margine a m. b codex M habet hunc versum:
Dum potes et solidis etiam nunc sedibus adstas
quem equidem Ovidio vindicare non ausim. Omnia enim hic sunt ingrata, praesertim vero istud *solidis sedibus* displicet, et totum versum a magistello fictum, qui putaverit *dumque*, a quibus vocibus versus 148 incipit, in praecedenti suum sibi *dum* requirere, admodum est verisimile.

200 sqq. (Phaethon) .... lora remisit.
Quae postquam summo tetigere iacentia tergo,
Exspatiantur equi.
Corrupta haec esse fere constat, vulgoque recipitur Heinsii coniectura: *summum — tergum*. Sed ingrate nunc istud *iacentia* abundare, immo vitiosi esse sermonis *postquam* (i. e. *simulatque*) *iacentia tetigere* non observare videntur vv. dd. Quapropter ego propono:
Quae postquam summo *sensere* iacentia tergo.
Sic omnia quam venustissima fieri videntur et est emendandi quoque ratio haec multo quam Heinsiana probabilior. Ipsae Latini sermonis leges ullum eo loco verbum legi, cuius non *equi* sint subiectum, vetant [1]).

215 sq.
Cumque totas etiam populis incendia gentes
In cinerem vertunt.
Equidem *gentes cum populis suis* non concoquo, ambabusque manibus arripio codicis λ lectionem *terras*. Vide quam apte nunc *suis* addatur (quod in vulgata lectione non fit, licet cum Ehwaldo *populos* esse partem *gentis* statuas): terrae (regiones)

1) Atque haec causa est cur IV, 346 sq. recte edidisse censendus sit Ehwaldus:
Tum vero *stupuit*, nudaeque cupidine formae
Salmacis exarsit
spreta „meliorum" codicum lectione *placuit*.

Digitized by Google

cum suis populis i. e. cum suis incolis. Eodem modo dicitur: navis cum suis nautis, arx cum suis militibus. Etiam quod praecedenti versu legitur:

magnae pereunt cum moenibus *urbes*

hic suas sibi *terras* flagitat.

275 Phaethonte omnia comburente
Alma Venus
Sustulit oppressos collo tenus arida vultus.

Sustulit oppressos vultus satis mire dictum et omnino qua re opprimatur tellus haud facile dictu; participium illud ita accipere ut fere sit idem quod *vexatos* desperantis est. An ergo Hauptii probemus interpretationem: „bekümmert, von Angst bedrückt"? Mihi certe nullus locus notus est ubi vox *oppressus* ita sit posita, neque facile u. o. illo sensu hic eam positurus erat Ovidius, quia magnum erat periculum ne legentes eam solito acciperent sensu ergoque nihil hic intelligerent. Nullus esse hic locus videtur nisi epitheto ornanti, et arripienda lectio codicum ε et λ *omniferos*, quam e docti alicuius viri coniectura natam quis credat? Ob eandem autem causam cur hic *omniferos* probem, vs. 288 recte mihi Ehwaldus restituisse videtur lectionem traditam *sacraque ita voce locuta est*, ubi pro *sacra* Bentleius coniecit *sicca*, alii alia *praesentem* Terrae conditionem significantia.

288 sq. „Haeccine merces mea" Tellus Iovem rogat
Quod pecori frondes alimentaque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque tura ministro?

Istud *quoque*, licet omnium codicum consensu nitatur, praesertim propter locum ubi legitur, ferendum non est. Unice verum est quod olim edebatur *quod*. Hoc sensus requirit, hoc suam sibi habet emphasin, hoc denique bono poeta dignum. At *quoque* balbutientis est et nugantis.

326 Iterum in proxima vicinia *quoque* prave ponitur. Nymphae Phaethontis

Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum:
„Hic situs est Phaethon e. q. s."

Ubi poetae manum codex Berolinensis utrum servaverit an

Digitized by Google

restituerit non interest, sed habet quod solum probandum *signantque hoc.*

340 Ehwaldus edens
Nec minus Heliades fletus et inania morti
Munera dant, lacrimas
(*fletus* est in cod. *ε*) non reputasse videtur *fletus et lacrimas* tautologiam esse vix ferendam. Multo praestat quod ante Heinsium edebatur:
Nec minus Heliades *lugent* e. q. s.

412 Callisto spernebat muliebres artes et muliebrem cultum:
ubi fibula vestem,
Vitta coercuerat neglectos alba capillos;
Et modo leve manu iaculum, modo sumpserat arcum,
Miles erat Phoebes.
Recte sic edidit Ehwaldus spretis coniecturis virorum doctorum et variis codicum lectionibus. Sed post *capillos* virgula erat ponenda.

431 Iupiter Dianae forma sumpta ad Callistonem venit
et oscula iungit
Nec moderata satis *nec sic a virgine danda.*
In codice *ε* est: *nec enim moderata fuere* suprascripto *l nec sic a virgine danda.* Videtur codex ille ipsius Ovidii hic servare emendationem.

468 Callistonem sibi paelicem factam olim senserat Iuno sed poenas distulerat:
Causa morae nulla est, et iam puer Arcas (id ipsum
Indoluit Iuno) fuerat de paelice natus.
Sanum esse non potest *et iam*; cogitabam de *nam iam*, sed hoc auribus (nostris certe) [1]) ingratum. Ecquid *cum iam* vel *ubi iam*?

1) At in his rebus nostris diffidendum esse auribus luculentum mihi Ehwaldus praebet exemplum. Vss. enim 722 sqq. plerumque sic editur:
Quanto splendidior quam cetera sidera fulget
Lucifer, et quanto te, Lucifer, aurea Phoebe,
Tanto virginibus praestantior omnibus Herse,

Digitized by Google

Qualescunque manus ad caelum et sidera tollit;
Ingratumque Iovem, nequeat cum dicere, sentit.

Vitium latere suspicor in isto *ad caelum et sidera*, quod nimis verbosum est. Etiam Kornio et Ehwaldo hic suboluisse aliquid videtur, cum post *tollit* ne virgulam quidem ponant. Sed sic certe locum non emendant.

512 sq. Ad Oceanum Tethynque se confert Iuno eosque sic alloquitur:

Quaeritis, aetheriis quare regina deorum
Sedibus huc adsim.

Annotant editores recte Latine dici *huc adesse*, quod nemo negabit. Sed ablativi *aetheriis sedibus* rationem explicare negligunt. Mihi vehementer arridet lectio codicis M *absim*, ut sit: huc venerim a sedibus aetheriis.

De perfidia Coronidis sibi amatae edocetur Apollo
Laurea delapsa est audito crimine amantis.

Sic codices, sed plane necessaria est Heinsii emendatio *amanti*.

Coronis telo Apollinis percussa pauca lamentatur:
Hactenus, et pariter vitam cum sanguine fudit.

Hic est aptissimus finis narrationis de puellae morte. Sed additur etiam versus ineptissimus, quem delere non dubitaverim:

Corpus inane animae frigus letale secutum est [1]).

Nihilo praestat hic versus illi quem paulo ante omnes editores omittunt. Post versum enim 555 (Pallas Erichthonium)

Clauserat Actaeo texta de vimine cista
Virginibusque tribus gemino de Cecrope natis
Et legem dederat, sua ne secreta viderent.

in margine codicum M et λ legitur etiam:

---

e coniectura Heinsii, quae quamquam primo aspectu venustissima est, tamen est falsissima: Luna enim dici potest *splendidior* quam Lucifer, non omnino *praestantior* (i. e. pulchrior). Rectissime ergo Ehwaldus revocavit ab exilio traditam lectionem: „quanto quam Lucifer aurea Phoebe", sonum ingratum *quanto quam* non vitans.

1) Eiusdem esse suspicor cui debemus versum, quem merito damnant omnes VI, 294:

Oraque compressit, nisi postquam spiritus ibat

aut certe ex eadem schola poetae.

Digitized by Google

Servandum dederat sic inconfessa quid esset.

Scilicet haud tulerat sciolus elegantem verborum structuram: *hunc virginibus et legem dederat* pro quotidiana: *virginibus dederat hunc et* (*simul*) *legem.*

644 sqq. Nondum inventa videtur probabilis emendatio loci, quem corruptum esse ne tenacissimus quidem traditarum lectionum negare potest:

Animas tibi reddere ademptas
Fas erit; *idque* semel dis indignantibus ausus
Posse dare *hoc* iterum flamma prohibebere avita.

Nihil enim Ehwaldus annotat.

673 sq. utque vagi crines per colla iacebant
In dextras abiere iubas.

Pro *dextras* coniecit *densas* Riesius rectissime ut ego opinor. Sed negat Ehwaldus affertque locum e Varrone de r. r. (III, 7, 5), ubi legimus signum esse boni equi si iuba eius sit *crebra*, *fusca*, *subcrispa*, *subtenuibus saetis*, *implicata* (ecquid *inclinata*?) *in dexteriorem partem cervicis.* Verum num Ovidius quoque sciebat illud et scire eos qui Metamorphoses lecturi erant putare poterat? Accedit hoc quod gravius est etiam: Metamorphoses omnes hoc habent: „ut quo quidque loco deprensum est perstet in illo". Sic longa Ocyrrhoes palla cauda fit. Crines ergo eius in iubas mutantur densas, sed ut fuerant *vagi per colla* sic nunc quoque ab *utraque* parte pendent colli. Absurdum videtur esse totum illud quod de *dextris iubis* Varro docet, sed sit verum, qui Varronem non legit neque rei equestri dedit operam putare debet *arte*, non natura, fieri ut iuba dextrorsum dependeat. Et sic Prop. IV, 4, 37 sq.:

Ille equus .....
Cui Tatius dextras collocat ipse iubas.

773 sq. Iuno irata ad Invidiam venit.
Utque deam vidit (Invidia) formaque armisque decoram
Ingemuit vultumque deae ad suspiria duxit.

Traditam lectionem *deae ad* restituit Ehwaldus, locumque sic interpretatur: „Sie stöhnte und verzog (verächtlich) ihr Gesicht,

Digitized by Google

als sie die Göttin stöhnen hörte". Hactenus certe recte quod *Iunonis* suspiria hic quoque sunt commemoranda, cf. 753 sqq.:

Et tanto penitus traxit suspiria motu
Ut pariter pectus positamque in pectore forti
Aegida concuteret

unde admodum fit verisimile postea quoque Iunonem suspirasse. Sed contemptui hic nullus locus. Suspicor autem (nam neminidum successisse videtur emendatio) Ovidium aliquid dedisse in hanc sententiam: „conspecta dea tam pulchra tamque splendide ornata, Invidia ingemuit; at ubi eiusdem audivit suspiria, paululo tamen facta est hilarior". Eiusmodine flosculum, qui se mihi (et cui non?) sponte offert, ab Ovidio neglectum putemus?

Liber III.

42 (Martius anguis ille)
.... immensos saltu sinuatur in arcus.

Quid hic legendum sit nescio, sed *saltu* sanum esse non potest.

52 Rectissime Ehwaldus edidit „*d*erepta leon*i* pellis", sed miror eundem vs. 58 aequo animo ferre „fidissima *corpora*" spreta lenissima elegantissimaque Heinsii coniectura *pectora*. Quod II, 644 legitur:

„Cresce puer" dixit „tibi se mortalia saepe
Corpora debebunt"

afferri non oportuit ad vulgatam defendendam lectionem: ibi enim refertur vaticinium de Aesculapio *mortalia corpora* sanaturo, sed cum sua pernicie etiam *animas* revocaturo.

90 Donec Agenorides coniectum in gutture vulnus
Usque sequens pressit.

Utique hic recipienda lectio *guttura*, quam Bentleyus proposuit. Etiamsi cum Ehwaldo illud *in* cum verbo *pressit* iungendum esset, tamen accusativo opus esset; sed cum illo iungi vetat vocabulorum dispositio.

Digitized by Google

99 Ille diu pavidus pariter cum *mente* colorem
Perdiderat, gelidoque comae terrore rigebant.

Quin deteriores codices hic Ovidii ipsius exhibeant mentem „cum *voce* colorem" praebentes non dubito. Ingratissimae verbositatis est „pavidus mentem perdiderat". Et vocis hic mentio omitti non potest. Cf. decantatum illud:

Obstupui, steteruntque comae, *vox* faucibus haesit.

135 Legendum cum scholiis Lucani:

ultima semper
Expectanda dies hominis.

Quoniam sententia est: „priusquam beatum dicas aliquem hominem, *eius* mors tibi est expectanda", sive: „ea est inconstantia *humanae* sortis, ut neminem e. q. s." Et rectissime sequitur:

dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Nunc enim utrobique monemur ne iusto citius *iudicium* pronunciemus. Longe aliud quid vulgata lectio *homini* menti nostrae offert: „homo semper putare debet se hoc ipso die mori posse; homini semper mors debet esse ante oculos".

152 Comites ut quietem capiant Actaeon monet hoc argumento:

Nunc Phoebus utraque
Distat idem terra.

Pro *terra* Bentleyus coniecit *meta*; praeterea Ehwaldus annotat „*meta* L 4 vulg. (nach vs. 145)". Et verum est vs. 145 legi:

Et sol ex aequo meta distabat utraque

ideoque facile alicui vs. 152 *terra* legenti suspicionem nasci potuisse hic quoque *meta* requiri. Verum num ea causa est cur Bentleyi coniectura *non* recipiatur? Immo cum constet nullum unquam sanum sensum e lectione *terra* extractum iri, semper unicuique illa nascetur suspicio. Atque id quod inter omnes verum esse constat, tandem aliquando tamquam verum est agnoscendum.

205 In cervum conversus est Actaeon:

Quid faciat, repetatne domum et regalia tecta
An lateat silvis? pudor hoc, timor impedit illud.

Digitized by Google

Unde nata sit veterum editionum lectio: „timor hoc, pudor impedit illud" nescio; fortasse e coniectura alicuius viri docti. Sed saepe coniectura inventum est quod unice verum esset. Quae enim causa cogitari potest cur Ovidius hic a communi usu recesserit et de industria obscure locutus sit, cum posset eodem labore clare loqui?

251 sq. Ehwaldus restituit versus ab Heinsio proscriptos:

Nec nisi finita per plurima vulnera vita
Ira pharetratae fertur satiata Dianae.

Ego eos utique abiiciendos censeo. Cui argumenta Hauptii non persuadent, is etiam secum reputet quae horum sit versuum sententia: intelliget nullum iis locum hic esse. *Ira Dianae satiata est*: ergone ab eo tempore Cadmi progeniem persequi desiit? At in Dianam ceteri Cadmi nepotes neptesque commiserant nihil, uni Actaeoni succensebat illa.

261 (Iuno cognito novo Iovis furto) *tum* linguam ad iurgia solvit,
„Profeci quid enim toties per iurgia" dixit.

Rectissime Ehwaldus hic pulcherrimam Bothii recepit emendationem *dum*. Qui traditam lectionem retinent, dicant quid sibi in illa velint coniunctiones *quid enim*.

290 sq. Iovis ad Semelen verba sunt:

Quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunto
Numina torrentis: timor et deus ille deorum est.

Coniecit hic Hellmuthius: „timor *et meus* ille deorum est", ingeniosissime sed ut recte vereor: „hunc, quem alii dei metuunt, ego quoque metuo", sic *deos* alloqui potest Iupiter. Sed cum ad *mortalem* verba facit, multo rectius est: „hoc numen etiam dei metuunt", et ad Semelen movendam hoc aptissimum. Ceterum cum Heinsio post *deorum* omissum malim *est*.

341 sq.

Prima fide vocisque ratae temptamina sumpsit
Caerula Liriope. (de Tiresia agitur)

Rectissime Ehwaldus Prisciani lectionem *ratae* (pro *datae*) recepit. Ne dubites cf. IV, 387 sq.:

Digitized by Google

Motus uterque parens nati rata verba biformis
Fecit.

Nam nostro loco praecedit: „scire futura dedit" (Tiresiae), quod prorsus eodem redit ac si poeta dixisset: „*rata* fecit eius verba".

348 De Narcisso consultus essetne
Tempora maturae visurus longa senectae
Fatidicus vates „si se non *noverit*" inquit.

Quis primus coniecerit id quod est in vetustis editionibus *viderit* nescio, sed persuasum mihi est illud solum verum esse posse. Illud ipsum quod se *non* novit Narcissus perniciem ei affert; salvus fuisset si se nunquam vidisset.

362 Sed rectissime Ehwaldus in his (quae narrantur de Echo, tantum ultima verba referente):

Fecerat hoc Iuno, *quia cum* deprendere posset
Sub Iove saepe suo nymphas in monte iacentes,
Illa deam longo prudens sermone tenebat
Dum fugerent nymphae,

sprevit Bentleyi coniecturam *quae ne*, quam vel una vox *saepe*, quae in vulgata lectione lepidissime ponitur, refutat.

365 Sequitur:

Postquam hoc Saturnia sensit
„Huius" ait „linguae, qua sum delusa, potestas
Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus"
Reque minas firmat: tamen haec in fine loquendi
Ingeminat voces auditaque verba reportat.

Primum vs. 365 importunum istud *hoc* delendum censeo. De vs. 368 videamus. Nullus hic locus coniunctioni *tamen*, nam quae eam sequuntur minime opponuntur praecedentibus sed egregie cum iis congruunt. Quod autem coniecit Bothius *tantum* languidissimum est, nam quae Echus fuerit loquendi imminuta potestas dudum novimus. Lenissima emendatione restituere mihi videor flosculum Ὀβιδιανότατον. Suspicor in antiquo codice non fuisse: tn̄ hc̄ (tamen haec) sed iā nc̄ (iam nunc):

Reque minas firmat

i. e. statim Iuno effecit ut minae suae ratae essent:

Digitized by Google

iam nunc in fine loquendi
Ingeminat voces auditaque verba reportat
i. e. ubi Iuno loquendi finem fecit, „usus" repetiit Echo.

400 sq. Ab exilio revocasse Ehwaldum versus:
Inde latet silvis nulloque in monte videtur,
Omnibus auditur: sonus est qui vivit in illa
ab Heinsio proscriptos miror doleoque. Quid enim? *Inde latet silvis!* At vs. 393 dictum iam est: *spreta latet silvis.* Et quorsum istud *nullo in monte videtur*? Tum *omnibus auditur*: immo vero iis tantum qui ipsi locuti sunt, vel prope fuerunt cum loquebatur alius. Qui solus per silvas ambulat, vel qui una euntes silent, iis surda illa est.

434 sq. Narcissum sic poeta alloquitur:
Ista repercussae, quam cernis, imaginis umbra est:
Nil habet ista sui.
Immo: „nil habet *ipsa* sui". Cf. VIII, 513 ubi Bentleyus *ipse* pro *ille* reposuit, certissima coniectura quam iam probant editores.

482 Pectora traxerunt *roseum* percussa ruborem.
Satis ridicule *rosas* nunc statim excipiunt *poma*:
Non aliter quam poma solent.
Quapropter non dubito quin altera lectio *tenuem* sit recipienda. Quod adscribunt vv. dd. versum ex Amoribus:
Candida candorem roseo suffusa rubore
rem non conficit: quin rubor recte *roseus* dicatur nemo dubitabit unquam. Sed singuli loci per se spectandi sunt.

503 Lumina *mors* clausit domini mirantia formam.
Codices variant inter *mors* et *mox*, quod admodum verisimilem reddit coniecturam Heinsii *nox*. Sed difficilis optio, nam in *ultimis* vocabulis est omne versus acumen.

575 Tradunt manibus post terga ligatis
Sacra dei *quondam* Tyrrhena gente secutum.
Reduviem morituri curasse videtur I. Ch. Iahnius *quendam* con-

Digitized by Google

iiciendo. Totum versum eiiciendum esse recte statuit Heinsius. Nam absurdum est hic poetam partem narrationis, quae secutura est, praeripere. Satis homo ille descriptus iam est praecedentibus:

„Hunc" dixere „tamen comitem famulumque sacrorum
Cepimus".

Et continuo post „comitem famulumque sacrorum" addere *sacra secutum* puerile est. Contra: „hunc comitem famulumque sacrorum cepimus *inquiunt et tradunt* manibus post terga ligatis", eodem manente obiecto disertissimum venustissimumque videtur.

641 sqq. De variis huius loci lectionibus conferatur Ehwaldus. Equidem persto in sententia legendum esse:

„Quis te furor" inquit „Acoeta"
Pro se quisque „tenet". „Laevam pete" maxima nutu
Pars mihi significat, pars quid velit ore susurrat.

Quae maximam partem Heinsii est lectio. Verbi quale est *inquit* a suo subiecto, quod sequitur, separati disertum praebet exemplum IV, 770:

„Nunc o fortissime" dixit
„Fare precor" Cepheus [1]).

692 sq.

„Praebuimus longis" Pentheus „ambagibus aures"
Inquit *„ut ira mora vires absumere posset"*.

Ultima quomodo accipi soleant scio. Sed mihi suspecta fuerunt semper et nunc etiam sunt. Non enim Ovidiano more adiuncta praecedentibus videntur, et illud *ira vires absumit mora* mire dictum videtur.

707 Cur ad h. v. Kornius annotet: „sic A" me fugit. Quis ergo dubitat quin vera ea sit lectio?

715 Ruit omnis in unum (Actaeonem)
Turba furens. Cunctae coeunt trepidumque sequuntur.

Sic plerique nunc edunt atque etiam Ehwaldus, spreta varia

1) Plane enim necessariam duco hanc Hauptii emendationem: *Cepheus* pro *Perseu*.

Digitized by Google

lectione *cunctaeque* (pro *trepidumque*) quam neque ego defenderim. Sed sequitur:

Iam trepidum, iam verba minus violenta loquentem
Iam se damnantem, iam se peccasse fatentem.

Ipsam per se repetitionem *trepidum — iam trepidum* non improbo, sed quam misere vis iterati *iam* perit, nisi a primo *iam* incipit aliquid quod *plane novum* sit! Ergo nondum dubito quin cum Scheppero legendum sit *fremituque* aliudve in eandem sententiam.

Liber IV.

53 Hoc placet, *hanc*, quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis, lana sua fila sequente.

Sic Heinsius, me iudice recte, certe ferri neutra traditorum lectionum potest: *hoc* anaphoram praebet, quae non est huius loci, nisi forte fingimus sic referri Minyeïdum acclamationes, quod absurdum est; si *haec* legimus, post *est* sententia est incidenda, sed tum sequens versus aliqua coniunctione (igitur, ergo) praecedenti est annectendus.

89 Semper haesi in isto *ibi arbor morus erat*, atque ingrata videtur repetitio *arboris, arbor*. Fortasse locum in integrum restituit Ehwaldus sic interpungendo: (constituunt Pyramus et Thisbe ut)

Conveniant ad busta Nini lateantque sub umbra
Arboris: arbor ibi niveis uberrima pomis
(Ardua morus erat) gelido contermina fonti.

Certe admodum lepidum illud, malim tamen post *morus* parenthesin claudere.

122 sqq. vitiato fistula plumbo
Scinditur et tenui stridente foramine longas
Eiaculatur aquas.

Unde nata sit antiquarum editionum lectio:

tenues stridente foramine longe
Eiaculatur aquas

Digitized by Google

nescio, sed quin sic scripserit Ovidius non dubito: neque *longas aquas* neque duplex adiectivum substantivo *foramine* additum ferendum videtur.

131 sq. Non sunt distinguendi ut nunc fit:

Utque locum et visa cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color: haeret an haec sit.

Sed ut olim:

Utque locum et visa cognoscit in arbore formam,
(Sic facit incertam pomi color) haeret an haec sit.

Nam neque iunctura *ut ... sic* (hoc sensu: *simulac* cognoscit, facit) huius est loci, et ultima pars vs. 132 non potest sic *ἀσυνδέτως* proferri. Deinde in codd. „deterioribus" non *visa* est sed *visam*. Equidem neutrum legendum censeo sed *ūsam* i. e. *versam*. Quod *versa forma* dicitur arboris, cuius pomorum *color* mutatus est, eiusdem est qui vs. 125 haec habet: *in atram vertuntur faciem*.

259 sq. Clytie, insano Solis amore tacta, ab illo spernitur:

Tabuit ex illo dementer amoribus usa
Nympharum impatiens, et sub Iove nocte dieque
Sedit humo nuda.

Hanc codicum (levis enim est inter eos discrepantia) lectionem retinet Ehwaldus et verba: *nympharum impatiens* sic interpretatur: „unvermögend, die Gesellschaft der Nymphen (ihrer Schwestern) zu ertragen", neque ullam aliam interpretationem locus admittere videtur. Sed quaero quorsum illa nympharum commemoratio pertineat: neque cum praecedentibus neque cum sequentibus bene iungi potest. Gravius hic vulnus latere opinor, quod ego sanare non possum. Nam neque hoc aequo fero animo quod *substantive* hic participium *usa* positum est. In *nympharum* latere suspicor nominativum *nympha*:

Tabuit ex illo dementer amoribus usa
Nympha, ... et sub Iove nocte dieque e. q. s.

Quid scripserit Ovidius eo loco ubi nunc *rum impatiens* legitur non definio.

340 Quamvis centum iubeant Lachmanni *flexuque genu submisit* legere, nunquam credam ab Ovidio eiusmodi profectam

Digitized by Google

tautologiam; *genu flectere* et *genu submittere* prorsus idem est. Quid tamen poeta dederit incertum: gravi morbo hunc quoque laborare versum arbitror.

340 sq. At ille
Scilicet ut vacuis et inobservatus in herbis.
In hac codicis M lectione coniunctio *et* sermoni Latino vim facit. Quapropter legerim aut
Scilicet ut vacuis *non* observatus in herbis
aut, usus verbis *ut puer*, quae praebet codex λ, quaeque e coniectura nata credibile non est:
At ille
Ut puer, ut vacuis non observatus in herbis.
Hoc demum Ovidio dignum videtur.

356 „Vicimus et meus est" exclamat nais.
Nimis friget istud *et*. Vera lectio quin sit „vicimus, en meus est" non dubito.

388 — incerto fontem medicamine tinxit.
Sic legendum cum „deterioribus", ut *incertum medicamen* sit m. quod *incertum* (i. e. *semivirum*) reddit eum qui in illum fontem descendit. „Meliores" habent *incesto*, quod hinc alienum.

429 sq.
Quidque furor valeat Penthea caede satisque
Ac super ostendit.
Sanum esse istud *satisque ac super* credere non possum.

473 sqq. Sic haec Iunone locuta
Tisiphone canos ut erat turbata capillos
Movit.
Admodum ingrate in *sic haec* alterutrum abundat. Satis elegans et aptum huic loco foret: *vix haec*. Neque audax coniectura.

556 Illa manus ut forte tetenderat in maris undas.
Heinsii annotationem: „non sunt Nasoniani numeri" minime spernendam ratus coniicio:

Digitized by Google

Illa ut forte manus *porrexerat* in maris undas.
Sic simul verborum ordo magis fit Nasonianus.

631 sq. Nondum mihi persuaserunt adversarii sanum esse:
Hic hominum cunctos ingenti corpore praestans.
Neque vs. 636:
Errabant et humum vicinia nulla premebant.
Quomodo explicari illa soleant novi neque puer ignoravi.

(*Continuabuntur*).

EMENDATUR APOLL. SIDON. EP. I. 5. 5.

quo loci (Ravennae sc.) *veterem civitatem novumque portum media via Caesaris ambigas utrum conectat an separet. insuper oppidum duplex pars interluit Padi certa, pars alluit; qui ab alveo principali molium publicarum discerptus obiectu et per easdem derivatis tramitibus exhaustus sic dividua fluenta partitur, ut praebeant moenibus circumfusa praesidium, infusa commercium.*

Est haec Mohrii recensio, qui se lectionem *certa* vix sanam ducere ad paginae calcem adnotat, in Praefatione postquam monuit, fortasse scribendum esse *tecta* vel melius etiam *septa*, distinctione post *duplex* posita iussu Mommseni. Hic enim *insuper oppidum duplex:* e Taciteo magis quam e Sidoniano scribendi genere ante proposuit. Ceterum in cod. ms. T pro *certa* exaratum est *cetera*, C. Brakman v. d. *discreta* nuper coniecit.

Nimirum voc. *duplex* non ad *oppidum*, sed ad *pars* referendum est, scribendum vero:

insuper oppidum duplex pars interluit Padi, tertia *pars alluit.*

P. H. D.

Digitized by Google

VARIA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Tituli metrici in Journal of Hell. Stud. XXIV 262 vs. 6 sic traditur:

ΚΑΙΚΟΤΡΑΙΕΙΜΕΡΑΙΚΑΛΛΟΣΑΓΑΣΣΑΜΕΝΑΙ.

Quae verba nihil mali suspicatus editor *Ramsay* in hunc modum transscripsit:

καὶ κοῦραι εἱμεραὶ (sic!) κάλλος ἀγασσάμεναι.

Quasi vero ἱμερός = ἱμερόεις graecum sit vocabulum. Dubium non est quin versifex, cuius verba, si apographo fides, ita mutilavit quadratarius, dederit salvis numeris et sententia:

καὶ κόραι ἱμερ‹τ›αὶ κάλλος ἀγασσάμεναι.

BCH XXVIII p. 43 *Cousin*, Inscriptions du sanctuaire de Zeus Panamaros, tit. 27 B 12 scripsit sine sensu: Ἱερεὺς ἐξ ἐπανγελίας Κομυρίου μετὰ γυμνασιαρχίαν ἑλκυστὴν Τι. Φλά. Φλά. Φαίδρου υἱὸς κτέ. Sive ita revera legitur in lapide sive minus, genuina lectio videtur εἰκοστήν.

Didymus in commentario ad Dem. Phil. XII (vulgo XIII) § 32, edito nuper a Dietrichio et Schubartio, agens de etymologia vocis ὀργάς citat Aeschyli fragmentum ex Eleusiniis (cf. Plut. Thes. 29 prope finem); scribens: καὶ Αἰσχύλος ἐπὶ τῶν πρὸ τῆς Καδμείας νεκρῶν τῶν πρὸς τὴν ταφὴν ἑτοίμως ἐχόντων·

ὄργα τὸ πρᾶγμα, διεμύδαιν· ἤδη νέκυς.

Ex Eleusiniis hucusque nihil supererat praeter Hesychii glossam: ἀοζήσω· διακονήσω, ὑπουργήσω. Αἰσχύλος Ἐλευσινίοις et

Digitized by Google

argumenti mentionem ap. Plutarchum l.l. Secundum Aeschylum Theseus, non victis Thebanis ut in Supplicibus exposuit Euripides, sed factis induciis, *συνέπραξεν Ἀδράστῳ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ πεσόντων* permisitque Adrasto, ut *duces* Eleusine humaret, cum gregarii milites Eleutheris sepulti essent. De his igitur, non de illis, h. l. agi videtur et fortasse ad Thesei orationem hoc fragmentum pertinet. Manifesto autem *νέκυς* non de uno dictum est, sed collective de universis. Verte *urgebat res; penitus iam putrescebant cadavera*, nam haec vis videtur verbi compositi, nusquam alibi lecti, quocum comparetur *διαμυδαλέος*. Ὀργᾶν, proprie *vehementer appetere*, hic *κατεπείγειν* significat. Post *πρᾶγμα* potius semicolon ponatur quam virgula.

Dionysii periegetae (ed. C. Mueller ap. Didotium Geogr. gr. min. II Paris. 1861) vs. 292:

κεῖθι γὰρ εἰς ὀφίων σκολιὸν δέμας ἡλλάξαντο,
ὀππότ' ἀπ' Ἰσμηνοῦ λιπαρὸν μετὰ γῆρας ἵκοντο.

Non *post senectutem*, ut arbitror, sed *in senectute*, itaque corrigendum *κατὰ*.

Ibidem vs. 465:

Ἑπτὰ δέ οἱ ταί γ' εἰσιν, ἐπώνυμοι ἀνδράσι πλωταὶ κτἑ.

Procul dubio recipienda fuerat multorum codicum lectio *δέ τοι*, quae labem traxit e vs. 469:

ἄκρα δέ οἱ (Siciliae) *Πάχυνός τε Πελωρίς τε Λιλύβη τε.*

Ibidem vs. 757:

Ῥεῖα δέ τοι καὶ τήνδε παραγράψιμι θάλασσαν.

Nusquam alibi Dionysius optativum potentialem sine particula conditionali usurpavit, quod aetate hellenistica interdum sibi permiserunt, permisisse saltem creduntur, scriptores. Corrigatur igitur:

Ῥεῖα δέ τοί κεν κτἑ.

ut legitur vs. 831:

Ῥηϊδίως δ' ἄν τοι λοιπὸν πόρον αὐδήσαιμι.

Digitized by Google

AD LIBANIUM.

SCRIPSIT

H. J. POLAK.

Textui Libaniano, qualem nova nunc Foersteri exhibet editio, — insignis opus eruditionis stupendique prorsus laboris, — hic illic Herwerdenus noster, et ipse indefessae vir industriae, manum emendatricem admovit prolata nuper in *Museo Rhenano* coniecturarum sat ampla serie, secundum inprimis Foersterianae editionis volumen spectantium. In longe plurimis me certe habet adstipulantem; de nonnullis, ut fit, aliter sentio, quas epicriseos nomine hic subiicio, ipsius cummaxime Foersterique expectans iudicium.

Ac primum omnium locos aliquot tangam, in quibus me quidem iudice coniecturis omnino abstinendum erit. Qualis est qui legitur *Orat.* XVIII § 60 (I p. 544, 7 R.). Agitur de Iuliani severitate in disciplina militari tuenda: *ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ σημεῖα φέρουσιν ὅπως εἰδεῖεν τὴν τάξιν τηρεῖν, δίκην ἐπέθηκε ζῶσι, τὸ μὴ καὶ ἀποκτεῖναι τῇ νίκῃ δούς.* Vox *ζῶσι* Foerstero corrupta videtur, Herwerdeno insiticia. Neutrum probaverim, et iam olim Reiskium optime locum interpretatum esse censeo: „sic ut in vivis eos superesse sineret, mortis supplicio haud mutilaret" (mult.?). Res iam commemorata paulo ante (I p. 541 i. f. R.): *καὶ οὐδὲ τοῖς τὰ σημεῖα φέρουσιν, οἳ φυλάττειν δὴ μάλιστα μεμελετήκασι τάξιν, ὁ νόμος ἐσώζετο. ὡς δ' ἐνέκλιναν, μέγα βοήσας ὁ βασιλεὺς — — ἐπέθηκε δὴ τελευτῶν, ὡς, εἰ δέδοκται φεύγειν, αὐτὸν δεήσει κτείναντας τότ' ἤδη δραπετεύειν, ὡς ζῶντά γε οὐκ ἐπιτρέψειν.*

Digitized by Google

Hic quoque in eadem re, sed alio modo, lusit rhetor de more in verbis ἀποκτείνειν et ζῆν.

Post paulo, § 76 (p. 547, 7 R.): Iulianus προῆει τὰ μὲν δηῶν, τὰ δὲ κτώμενος. ὀψὲ δέ ποτε οἱ δυστυχεῖς ἱκέτευον, δέον πρὸ τοῦ πυρός. Usi verissima Herwerdeni observatione, πῦρ apud Libanium frequenter adhiberi significatione metaphorica, ut valeat τὸ δεινόν, ὁ κίνδυνος, hanc statuemus his inesse sententiam: *sero miseri hostes victori supplicaverunt, cum ante illatam cladem oporteret.*

Ibid. § 199 (p. 589, 8 R.): ἀλλ' ὅμως τὸν οὕτω βραδὺν εἰς Φόνον πάλιν ἐβούλευσαν ὁπλῖται δέκα κτεῖναι. — — μέθη δέ, εὖ ποιοῦσα, προλαβοῦσα τὸν καιρὸν πάντα ἐξήλεγξε, καὶ τὸ τέως λανθάνον ᾖδετο. Ultimum vocabulum non sollicitaverim. Permulti loci sunt ubi Libanius, minime quidem Attice, ᾄδειν verbum latiore significatione adhibet, non *canendi*, sed *celebrandi* vel *divulgandi*. Paucis ex magna copia exemplis defungar. *Or.* XXX (Πρὸς Θρασύδαιον) II p. 234 in. R. de Menedemo quodam, alius rhetoris aemuli auditore: νῦν δὲ ὁ μὲν καὶ τεθνεῶτας ἐκείνους („magistros suos") θεραπεύει, καὶ ὅ τι αὐτοῖς οἴεται καλὸν εἰρῆσθαι, τοῦτο εἰς μέσον ἀεὶ καὶ Φέρει καὶ ᾄδει. Et in ipsa nostra oratione (p. 552, 3 R.) de insperatis Iuliani victoriis: πάσης Φωνῆς ταὐτὸν ᾄδούσης, οὐχ ὅπλων ταυτὶ μᾶλλον ἢ τῆς ἐκείνου διανοίας (sc. εἶναι).

Or. XIX § 52 (I p. 647 i. f. R.) Antiochiam laudans τοιαύτην δὲ καὶ οὕτω πολλὴν περίκειται γῆν, ὥστε πάντα μὲν Φέρειν, αὐτῇ δ' ἀποχρῆν. Videor mihi ultima intellegere. Civitatis nostrae ager — inquit — tam uber est, ut omnia ferat sibique sufficiat; i. e. ut urbi nostrae minime frumento aliisque rebus importatis opus sit, vel — ut Thucydidea dictione utar — ὥστε μὴ χρῆσθαι ἐπεισάκτῳ μήτε σίτῳ μήτ' ἄλλῳ τινί.

His igitur locis vulgatam sanam duco. Sed aliter sese res habet in iis de quibus nunc est agendum.

Ad *Orat.* XIV (Ὑπὲρ Ἀριστοφάνους) unum habeo idque levissimum. Unice verum § 69 (I p. 449, 18 R.) mihi videtur: μὴ πλείτω πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς Ἀριστοφάνης μετὰ δακρύων, ἀλλὰ — — — ἐν μέσῃ Πελοποννήσῳ διηγείσθω τὰς σὰς (Iuliani) ἀρετάς. ἔχει γλῶτταν ἀρκοῦσαν τοῖς ⟨σοῖς⟩ ἔργοις. λεγέτω πρὸς τοὺς

Digitized by Google

Ἕλληνας, ἐν οἷς ζῇς καθ' ἡμέραν, ἃ τεθέαται, quod etiam Herwerdeno in mentem venerat, sed mox, — si eius mentem recte cepi — ab eo abiectum. Ad ultima illa: ἐν οἷς ζῇς καθ' ἡμέραν quod attinet, possunt sane ea significare quod Reiskius volebat: „qui quotidie tui mentionem in sermonibus suis faciunt." Malo tamen sic accipere: „in quibus (i. e. in quorum monumentis litterariis) tu Iuliane vitae tabernaculum posuisti."

Or. XV (Πρεσβευτικὸς πρὸς Ἰουλιανόν) § 53 (I p. 468 i. f. R.) Orator misericordiam implorans pro factiosa semper urbe cui ille haud immerito succensebat, inter alia et hoc ponit, Iuliano gratissimum futurum: ἴσως τις ἀπήγγειλέ σοι μετὰ τῶν ἄλλων, νεὼς ἔτι πολλούς τε καὶ μεγάλους παρ' ἡμῖν ἑστηκότας, ὃ τῆς τῶν ἐνοικούντων εὐσεβείας ἐποιοῦ σημεῖον, ὡς τῶν μὲν βουλομένων καθαιρεῖν ὄντων, σεσωσμένων δὲ τῶν οὐ κειμένων ταῖς τῶν ἀχθομένων τῇ καθαιρέσει μάχαις. Iam Reiskius hic vitium odoratus erat. „Exhibui *locum affectum*, prout in libris circumfertur, qui h. l. — — opem nullam affer(unt). Quare ad divinationem confugiendum erit." Vitii sedem esse in voce ὄντων omnes consentiunt. Reiskius ἀπιόντων vel ἀπελθόντων proponebat, alii alia, Herwerdenus „πεφευγότων aut ἀπεωσμένων aut simile quid"; ipse scribam: ὡς τῶν μὲν βουλομένων καθαιρεῖν ⟨ἐνδ⟩όντων, insertis tribus litteris quas antecedens vocabulum absorpsisse videtur.

Or. XVIII (Ἐπιτάφιος ἐπὶ Ἰουλιανῷ) § 77 (I p. 547, 10 R.): Ad Iulianum Germani devicti legatos mittunt pacem petitum. Ὁ δὲ ἥκειν τὴν ἡμέραν νομίσας, ἣ τὰ τῶν Γαλατῶν θεραπεύσειν ἔμελλε, τὸ μὲν πρῶτον αὐτοὺς ἀτίμως ἀπέπεμψεν. ὡς δ' αὖθις ἦκον, αὐτοὺς ἄγοντες ἱκέτας τοὺς βασιλεῖς, ⟨οἱ⟩ καὶ τὸ σκῆπτρον ἔχοντες εἰς γῆν ἔκυπτον, — — — ὠνεῖσθαι τὴν εἰρήνην ἐκέλευε τῆς ἰάσεως τῶν κακῶν, πόλεις μὲν ἐγείροντας, σώματα δὲ ἄγοντας. Ut sententia constet, supplevi relativum, quemadmodum iam Reiskio (post καὶ) οὗτοι inserendum videbatur. Quod autem in hoc inciso sceptrorum mentio Herwerdeno adeo offensioni erat, ubi „de supplicantibus submisso vultu" agatur, ut paene desperans pergeret: „quaerat alius!", id vero satis mirari non possum. Quidni supplices illi Germanorum duces eodem modo cum sceptris venerint, dignitatis indiciis, quemadmodum legimus olim Tigranem Armeniae regem devictum Pompeio ad genua

Digitized by Google

procubuisse diademate cinctum, quod mox ad victoris pedes deposuerit? Τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε τὸν Πομπήϊον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι, ut apud Plutarchum est (*Pomp.* c. 33 med.).

Or. XVIII § 18 (I p. 528, 5 R.) Iulianus e Platonis libris et alia didicit et τί τε ἡ ψυχὴ καὶ πόθεν ἥκει καὶ ποῖ πορεύεται καὶ τίσι βαπτίζεται καὶ τίσιν αἴρεται καὶ τίσι καθέλκεται καὶ τίσι μετεωρίζεται κτλ. Quoniam αἴρεται et μετεωρίζεται prorsus idem dicunt, scribam καὶ τίσιν αἴθεται, ut compositionis et oppositionis ratio constet.

Iterum et gravius labat oppositio eiusdem orationis § 139 (I p. 568, 9 R.) Agit orator de infinita illa turba aulicorum et parasitorum, qui Constantio imperante insontes gentes mille modis depascebant, donec a Iuliano turpiter abigerentur. Ὅλως δὲ τῶν ἀφορμῶν [1]) ἡ μὲν ἐν ἀφανεῖ τε καὶ συχνή, ἡ δ' ἐν φανερῷ τε καὶ δήλη, σχῆμα νόμου λαβοῦσα καὶ οὐ σφόδρα τῆς ἑτέρας ἐλάττων. Vocem συχνή nihil huc facere, quin corrumpi ea artificiosae oppositionis rationem, editori quivis det. Pro ea Foersterus proponebat νυχία, Herwerdenus κρυπτή, utrumque ad sententiam recte, sed litteris traditis minime congruens. Commendo: ἡ μὲν ἐν ἀφανεῖ τε καὶ στεγνή κτλ. Ad breviorem formam (στεγνός) quod attinet, legitur ea et alibi et apud Xenophontem (*Anab.* VII, 4 § 12: ἔξω αὐλίζεσθαι ἐν ἐχυροῖς χωρίοις μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς στεγνοῖς.; *Oecon.* VII § 19: ἡ δίαιτα τοῖς ἀνθρώποις οὐχ ὥσπερ τοῖς κτήνεσίν ἐστιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δεῖται.) Libanio diligenter lectum et expressum. (Cfr. i. a. Or. V §§ 21; 30; 40).

Or. XVIII § 184 (I p. 583, 16 R.) Pluribus agitur de Iuliani in iure dicundo religione. Εἶχε μέν, εἴπερ ἐβούλετο, παραβαίνειν τοὺς νόμους, καὶ οὐκ ἔμελλεν εἰς δικαστήριον εἰσαχθεὶς δώσειν δίκην. οὕτω δὲ ἀκριβέστερον τῶν σμικροτάτων δικαστῶν ᾤετο δεῖν τοῖς κειμένοις ἐπὶ τῶν κρίσεων ἐμμένειν, ὥστε τινὸς — — γράμ-

1) „Sc. τοῦ συκοφαντεῖν, homines insontes vexandi et expilandi terroribus accusationum obiectis." Sic Reiskius. Malo tamen h. l. accipere ἀφορμὰς *ditandi ac modum* vel *redituum fontem*, ut v. c. *Or.* XLI (II p. 381, 19 R): παῖδες μὲν οὖν ὄντες εἶχον ἐξ αὐτῆς τῆς νεότητος τὴν τροφήν (i. e. florem aetatis vendebant). Εἰς ἄνδρας δὲ ἥκοντες, ἐπιλιπούσης αὐτοὺς ἐκείνης τῆς ἀφορμῆς, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ — — θεάτρου βλέψαντες ἀναστάντες ἔδραμον.

Digitized by Google

μασι πεπλασμένοις βιαζομένου τὸ δίκαιον, ἥσθετο μέν, τοῦ δ' ἀδικουμένου γράφεσθαι τὸ γράμμα οὐκ ἔχοντος, ἔκρινε τὸν ἀδικοῦντα νικᾶν. Subridiculum esse σμικρότατος de iudice in propatulo est; neque facile quisquam contendat, vocem idem valere atque εὐτελέστατος, Φαυλότατος, ut minoris dignitatis iudices opponantur imperatoriae maiestati. Foersterus duas attulit ad locum hunc sanandum coniecturas Aug. Gasdae, qui — quod ex eius editione didici — ante triginta circiter annos artem criticam in rhetore nostro factitavit, ἀκροτάτων alteram, alteram σμικρολογωτάτων. Hanc iure reiecit Herwerdenus, observans σμικρολογίαν in vitio poni. Ipse volebat ἀκριβολογωτάτων, non lenem hercle medicinam et vel propter antecedens ἀκριβέστερον minus probandam. Equidem, si Gasdae ἀκροτάτων parum placet, — sed quidni dicatur ἄκρος δικαστής, ut ἄκρος ἰατρός, ῥήτωρ simm.? — commendo: ἀκριβέστερον τῶν ⟨ὀ⟩σιωτάτων δικαστῶν, ut consimile δικαιότερος κριτής est I p. 636, 13.

Post pauca, § 189 (I p. 585, 5 R): ἄρτι μὲν οὖν τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐμεμνήμην κοινότητος, νῦν δ' ἔχω τι μεῖζον εἰπεῖν. Verissime Herwerdenus: „nulla in antecedentibus fit mentio Iuliani in re sacra κοινότητος, sed § 182 seqq. orator agit de hac eius virtute in exercendis iudiciis." Neque tamen propterea ei dederim, ἐν τοῖς δικαστηρίοις esse rescribendum, nam et quae deinde sequuntur, ad iudicialem imperatoris praestantiam pertinent. Prorsus aliter m. i. locus hic accipiendus est. Nempe in proxime antecedentibus orator narraverat, etiam duas Syriae urbes, — Seleuciam et Apameam Reiskio videbatur designare, — de dignitate scilicet decertantes ad Iuliani tribunal accessisse. Λόγων δὲ μακρῶν εἰρημένων, καὶ τῶν μὲν (Seleucienses) ἄλλα τε διεξελθόντων ἃ τῆς ὥρας ἦν, καὶ πολίτου τινὸς σοφίαν, τῶν δ' ἐν μεσογείᾳ (Apamea) ξένου τε καὶ πολίτου, — — τὴν μὲν τῶν λίθων αὐγὴν χαίρειν ἀμφοτέροις ἀφείς, ἄνδρας δ' ἀλλήλοις παραθείς, προτέραν ἐποίησε τῇ τιμῇ τὴν τούτοις κρατοῦσαν. Non erat haec vera causa, sed causae simulacrum. Quapropter rhetorem dedisse suspicor transitione omnibus usitata: ἄρτι μὲν οὖν τῆς ἐν τοῖς σμικροῖς ἐμεμνήμην κοινότητος, νῦν δ' ἔχω τι μεῖζον εἰπεῖν.

Or. XVIII § 224 (I p. 597, 18 R.): τοῖς μὲν δι' ὄχθης ὑψηλῆς τε καὶ στενῆς ἐλαύνουσι τὸ μὴ βραχῆναι ὑπῆρχε, σφαλερὸν δὲ ἡ στενότης.

Digitized by Google

οἱ δ' ἐκεῖνο φεύγοντες ἐν τοῖς ὕδασιν ὠχοῦντο, καὶ δεσπότῃ τε δοῦλος χεῖρα ὤρεγε καὶ δοῦλον [ὁ cum Herw.] δεσπότης ἀνέσπα. Neque ὠχοῦντο neque ἐχοῦντο — nam utrumque legi videtur — tolerari potest. Reiskio εἱλοῦντο placebat, quod vel in textum intulit, idemque probat nunc Herwerdenus. Praetulerim ὠθοῦντο. Usurpat nempe Libanius in praeteritis utramque formam, et cum et sine ε. Cfr. v. c. *Or.* I § 202, *Or.* III § 38 in ed. Foerst. all.

Or. XVIII § 276 (I p. 615 in. R.): ἃ δ' ὑπὲρ τοῦ Περικλέους Θουκυδίδης φησίν, ὅτι τῇ τελευτῇ λαμπρότερον ἔδειξεν ὅσος ἦν ⟨ἦ⟩ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι, ταῦτ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦδε. Ita hunc locum constituerim (codd. ὅσον, αὐτός, et omm. ἦ), magna ex parte cum Fabricio, Reiskio, Herwerdeno. Respicit rhetor Thuc. II 65 § 6 sqq., ubi tamen verba aliter sunt conformata.

Or. XVIII § 281 (I p. 617 in. R.) Interfecto Iuliano Libanius in hosce questus erumpit: διὰ τί οὖν, ὦ θεοὶ καὶ δαίμονες, μὴ ταῦτα ἐκυρώσατε; διὰ τί μὴ τὸ μὲν ὑμᾶς ἐπιστάμενον γένος εὔδαιμον, τὸν δὲ τούτοις εὐδαιμονίας αἴτιον κατεστήσατε; Adnotat editor: „Post αἴτιον vocabulum quale est νικῶντα excidisse putat Gasda." Rectissime Gasda defectum vocabuli notavit, minus feliciter defectum exempli causa per νικῶντα sarsit. Supplendum putaverim ἀΐδιον, quod post αἴτιον facillime excidere potuit. Verba enim sic iungenda sunt: διὰ τί μὴ τὸ μὲν γένος (τὸ) ὑμᾶς ἐπιστάμενον (gentiles puta) εὔδαιμον (κατεστήσατε), τὸν δὲ τούτοις εὐδαιμονίας αἴτιον ⟨ἀΐδιον⟩ κατεστήσατε; Cur genti quae vos esse deos credere pergit, beatitudinem denegastis? Cur non ei, qui his gentibus felicitatis auctor fuit, immortalitatem tribuistis?

Or. XVIII § 288 (I p. 620, 8 R.) Post Iuliani necem actum est etiam de laude emolumentisque eloquentiae. Ῥητορικῆς δὲ διδάσκαλοι, συζῶντες πρότερον τοῖς ἀρχὰς ἔχουσιν, ἀπελαύνονται τῶν θυρῶν ὥσπερ ἀνδροφόνοι. πλήθη δὲ νέων τὰ περὶ αὐτοὺς πρότερον ταῦτα ὁρῶντες φεύγοντες ὡς ἀσθενεῖς τοὺς λόγους ἄλλην ἰσχὺν ζητοῦσι. Herwerdenus: „procul dubio corruptum est ταῦτα, pro quo oppositio postulat δυνατά aut ἰσχύοντα aut σθένοντα, e quibus δυνατά fortasse reliquis est praeferendum." Pressius ad litteras poterit quoque proponi τὰ περὶ αὐτοὺς πρ. γ α ῦ ρ α ὁρῶντες κτλ. Sed minime, re saepius perpensa, apud me pro certo constat vulgatam omnino ferri non posse sic accipiendam, qualem

Digitized by Google

teste eius interpunctione Reiskius accipiebat: πλήθη δὲ νέων τὰ περὶ αὐτοὺς πρότερον, ταῦτα ὁρῶντες κτλ. Adesse tunc oportebat ὄντα: concedo; sed quis in scriptore sero nato, veteres conamine laborioso utcunque referre satagente, hoc acriter culpaverit? Ad ultima conferenda erit consimilis sententia *Or.* XV (Πρεσβευτικὸς πρὸς Ἰουλιανὸν) p. 474, 9 R.: οὐ τὸ μὲν καλὸν ἀσθενὲς ἐγεγόνει, τὸ δὲ (sc. ἐναντίον) τὴν ἰσχὺν εἶχεν;

Or. XIX (Πρὸς Θεοδόσιον περὶ τῆς στάσεως) § 10 (p. 629, 8 R.): καὶ τουτὶ τὸ κακὸν (seditiones) ἔλθοι μὲν ἄν ποτε καὶ ἐπὶ σμικρὰν πόλιν· αἷς δ' ἐστὶ μεγέθη, πολὺ τοῦτο ἐν ταύταις. Supplendum videtur: αἷς δ' ἐστὶ μεγέθη, πολὺ ⟨πλέον⟩ τοῦτο ἐν ταύταις. Eodem modo *Or.* XXIV (II p. 74, 10): οἶμαι δὲ ἐν τῷ μέχρι τῆσδε τῆς ἡμέρας χρόνῳ πολὺ πλείους οἰκετῶν ἐλευθέρους ἐν τῇ ψυχῇ (vita sua) δεδωκέναι τὴν δίκην.

Or. XIX § 28 (I p. 637, 17 R.): Antiocheni seditiosi προελθόντες οὗ Φλαβιανὸν εὑρήσειν ἔμελλον οὐχ εὑρόντες εἶτα ἀνέστρεφον ὅθεν πρῶτον ἐκινήθησαν, ἁπτόμενοι μὲν ῥημάτων οὐ καλῶν, μέλλοντες δὲ καὶ ἔργων. Requiritur: „ubi Flavianum se reperturos *expectabant*"; neque aliud fere rhetor dedisse potuit quam: οὗ Φλαβιανὸν εὑρήσειν ἐνόμιζον.

Or. XX (Πρὸς Θεοδόσιον ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς) § 4 (I p. 655 in.) Oratio versatur in exponendo, excusando, deflendo eodem tumultu Antiocheno, qui Theodosio imperante p. Chr. 387 eruperat, atque oratio praecedens ad eundem imperatorem sive habita sive transmissa. Inprimis sermo est de statuis Theodosii, uxoris, liberorum, ab incensa plebe deiectis atque contumeliis omne genus afflictis. Vociferantes τὰ διὰ τῶν ἔργων (ὑβριστικὰ) ἐπέθηκαν, δραμόντες ἐπὶ σέ τε καὶ τὴν γυναῖκα τὴν σὴν καὶ τέκνα, χερσί τε καὶ κάλοις ταῦτα δείξαντες χαμαί. καὶ οὐκ ἀπέχρη ταῦτα, ἀλλ' εἶλκον οἱ μὲν ὅλους οἱ δὲ διεσπασμένους. Quidquid δεικνύναι significare potest, — potest autem permulta, — mihi tamen non minus quam Herwerdeno mirum foret, si etiam idem atque ῥιπτεῖν, ἕλκειν χαμαί posset valere. Neque tamen alterum utrum horum rescribendum existimem, sed rhetorem exquisitiore verbo usum esse suspicor. Nempe correxerim: χερσί τε καὶ κάλοις ταῦτα σείσαντες χαμαί. Causa huius praesertim verbi adhibendi fuisse videtur locutio proverbialis πάντα κάλων σείειν (ut in notissimis Crinagorae de *Hecale* versibus, A. P. IX 545:

Digitized by Google

Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ | ὠνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως.), fortasse etiam quod apud Aristophanem dicitur: ἐκσέσεισται χαμᾶζ'· οὐχ ὁρᾷς σειόμενον; quamquam verbum de lapidibus excutiendis quam de concutienda statua accuratius adhibetur.

Or. XXI (Πρὸς Καισάριον Μάγιστρον, qua oratione „Caesario gratias agit pro opera ab eo navata in salute urbis Antiochenae tuenda et pace ei reddenda," ut Reiskii verbis utar) § 19 (I p. 688 seqq. R.) agitur de incredibili celeritate qua, Fortunae ductu, Caesarius curru ad Theodosium volaverat, causam Antiochensium suscepturus. Καὶ νῦν τοίνυν τῷ βουλομένῳ ταχέως διαδραμεῖν παρ' ἐκείνης (sc. τῆς τύχης δέδοται) καὶ τὸ δεδυνῆσθαι, μηδενὸς τῶν ὑποσκελίζειν εἰωθότων παρηνωχληκότος, οἷα πολλὰ ἂν ἐξ ὀχήματος συμπέσοι· ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀδάμαντος ὄντων μὲν τῶν τροχῶν, ὄντων δὲ καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς, οὕτω πάντα κρείττω τοῦ τι παθεῖν ἤρχετο (i. e. ᾖει), πληττόμενα μὲν τοῖς πεφυκόσι λυμαίνεσθαι, κρατούμενα δ' ὑπ' οὐδενός. Καίτοι τὸν ἀπερισκέπτως τῇ τοῦ τάχους ἐπιθυμίᾳ χρώμενον πολλὴν ἐφέλκεσθαι καὶ τὴν βλάβην ἀνάγκη. Ἀλλ' ὅμως ἐνίκα τὰ νικώμενα, καθάπερ δι' ἀέρος, οὐδὲν ἐφαπτόμενα τῆς γῆς, πορευόμενα. Describenda erant compluscula ut loci tenor appareret, simulque rectissime monuisse Herwerdenum, et corruptum videri participium νικώμενα ex statim antecedente verbo natum, et aperte desiderari aliquam *currus* mentionem, et nihil ad hoc nos adiuvari varia lectione κινώμενα. De certa emendatione reperienda desperavit, — nullum enim vocabulum quo *vehiculum* designaretur in -μενα exit, — sed recte, si quid video, non acquievit in interpretatione qua Reiskius olim vulgatam tuebatur: „τὰ νικώμενα, res fragiles, — — ut rotae, et ferramenta, et alia ligna curruum." Certam emendationem neque ipse proferre habeo; suspicio tamen mihi subnata est annon rhetor, argute currum designans, dederit: ἀλλ' ὅμως ἐνίκα τὰ ἐνιζόμενα, καθάπερ δι' ἀέρος, οὐδ' ἐφαπτόμενα τῆς γῆς, πορευόμενα.

Continui me intra paucos paucarum orationum locos. Fortasse post pluribus ad Libanium redeundi occasio erit.

Digitized by Google

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero. Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. *f* 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. *f* 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . *f* 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae Ὁ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et ΥΠΕΡ ΕΥΞΕΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. *f* 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . *f* 3.50.

—— De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio altera. 1884. kl. 8°. . . . . *f* 0.60.

—— Lysiae Orationes et fragmenta. Edit. tertia, quam curavit J. J. Hartman, 1891. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°. . . . . *f* 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca in usum scholarum. Editio tertia emendatior. 1888. 8°. . . . . *f* 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Dr. H. T. Karsten, De inkomsten en uitgaven van den Romeinschen Staat. Antiquarische schets. 1e stuk: De Republiek. 1880. 8°. *f* 0.80.

—— Spicilegium criticum. 1881. 8°. . . . . - 0.80.

H. W. van der Mey, Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . *f* 0.75.

E. Mehler, Luciani dialogi quattuor. Graece. (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . *f* 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . *f* 30.—.

—— Nova series scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXIII colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1905. 8°. pro vol. *f* 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM TERTIUM. PARS III.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1905.

Digitized by Google

INDEX.

	Pag.
Commentum Aeli Donati ad Terentium (*contin. e pag.* 153), scripsit H. T. KARSTEN	229—268.
Adnotationes criticae ad Andocidis orationes, scripsit S. A. NABER.	269—292.
Ad scholia Aristophanica, scripsit J. v. L.	292.
Ad Sophoclis Antigonam, scripsit H. VAN HERWERDEN . . .	293—316.
Tentatur Horatii Carm. I 6, scripsit H. v. H.	316.
De Damoclis gladio, scripsit J. VAN WAGENINGEN	317—329.
ΒΑΡΒΑΡΙΚΤΙ? Ad schol. Aristoph. Pac. 459, scripsit J. v. L.	329.
Ad Plautis Rudentem, scripsit S. A. N.	330—332.
Ad Boethium, scripsit P. H. D.	332.

Digitized by Google

COMMENTUM AELI DONATI AD TERENTIUM.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

(*Continuantur e pag.* 153).

§ 4. Scholia rhetorica interpolatorum.

Scholiorum rhetoricorum pars longe maxima interpolatoribus debetur [1]), eorumque duplex genus olim distinximus (Mnem. XXX p. 133), breviora et inania ac longiora eademque vulgo meliora, de quorum origine ita statuendum esse conicio.

Artis rhetoricae doctores, qui a scholiastis nostris probe secernendi sunt, secundum Eugraphium in praefatione ad Andriam (Mnem. XXX p. 129) e poetis praeter Vergilium adhibuerunt etiam Terentium, cuius fabularum partes erant qui iam ante Donatum (Mnem. XXX p. 144 sq.) controversiarum instar rettulerant. Exercitabant igitur discipulos ut in personarum soliloquis et disceptationibus discernerent causarum, si quae erant, genera, status, qualitates, argumentorum locos, figuras, similia, simulque iis dictabant artis regulas praecipuas et interdum theses generales in personarum disputationibus latitantes [2]), in

1) Scholia rhetor. numeravi fere CCXC, unde si deducimus semirhetorica Donati LXIII, restant CCXXVII vere rhetorica, in quibus supra Donatea deprehendimus XIII, quibus addenda sunt ex incertis fere X, ut mox adparebit. Igitur CC amplius debentur magistris, omnia vere rhetorica.

2) Vide e. g. Andr. I 1. 81 (3), Eun. V 4 38: „Causa finalis: virginem civem apud meretricem vitiavit, mercedem offert, petitur ad supplicium". Pho. II 3. 1 (1), de quo vide Mnem. XXX p. 141 sq.

Digitized by Google

quibus elaborandis discipuli suo marte vires exercerent. Haec omnia cum ipsi doctores sibi nimirum ad rerum memoriam sustentandam descripta habebant in libellis vel fortasse in fabularum exemplaribus, tum studiosi auditores, quantum auribus et ingenio assequi poterant, plene et recte aut breviter et pessumdata scripto mandata asservabant. Sic exstiterunt libelli et fabularum exempla rhetorice tantum illustrata, genere et bonitate valde disparia. Haec subsidia magistri, prouti in manus inciderant, expilarunt atque inde modo satis largam et utilem scholiorum materiam hauserunt, modo exilem et ineptam, ut erant vulgo verae doctrinae incuriosi et in fontium obsequium propensi, e quibus prodiderunt nihil novi, sed artis doctrinam vulgarem et in medio positam. E tali igitur rerum eventu eam scholiorum inaequalitatem diversamque dignitatem prognatam esse suspicor, quam modo deprehendemus.

Etiam Eugraphius eiusmodi fontes consuluit, sed optimos tantum, unde hic illic quaedam excerpsit, quae igitur cum commenti scholiis [1]) ipsis verbis aliquoties concordare non mirandum est; attamen commentarii illius rationem et consilium a scholiastarum opera tantopere differre antea vidimus (Mnem. XXX p. 129, 131, 133), ut discrepantiae similitudines multum superent, quod ideo factum est praesertim, quia Eugraphius abstinuit ab omnibus relationibus, quae ad artis institutionem tantum pertinerent et copiosus contra fuit in eiusmodi causarum explanatione, qua Terentii virtus in rhetoricis eluceret.

Ut autem horum scholiorum indoles varia probe cognoscatur et differentia cum Donato penitus sentiatur, non pauca tantum specimina, sed omnia referre necesse est et in quorundam consideratione accuratius versari. Etenim in hac difficili materia talis modo demonstrandi ratio efficax esse poterit, qua lector repetita genuinorum et spuriorum comparatione paulatim normam discernendi aera a lupinis satis certam et sinceram nanciscatur, ad quam unumquodque scholion exigens aliqua veritate iudicare possit sitne Donati an non. Sequuntur igitur scholia omnia quae a magistris post Donatum orta sunt.

---

1) Scilicet cum interpolatis, nam cum Donateis congruentiam fere nullam esse ostendimus in Mnem. XXX. p. 153.

Digitized by Google

Andria.

I 1. 24 (2) Argumenta per coniecturam. Eugr. ad 23 totam doctrinam de argumentis coniecturalibus amplissime profitetur.

42 (3) Hic digressio est, nam proposuit gnati vitam dicere. E. (h. e. Eugraphius) doctrinam de digressione paucis refert.

72 (1) An vere laudatus sit. (2) Et singula hic pro argumentis sunt. Et excusatio est, non esse stultitia falsum.

Ad (1): Quaestionum indicatio per „an" vel „utrum" vulgaris erat in disciplina rhetorica, ut identidem docent Senecae controversiae. Veluti II 3. 4: „Latro sic divisit: an" etc. Hic autem longe quaesitum est et nimis speciosum, inesse in Simonis verbis „hac fama impulsus" quaestionem, an vere laudatus sit filius. Arduum sane fuit discipulis hanc quaestionem in his verbis reperire, sed tironibus pulcra et utilis est ardua exercitatio. E. nihil.

Ad (2). Argumenta illa E. persequitur ad 69 et 72. Ceterum magister, qui scripsit: „excusatio est n. e. st. f." differt ab (1) putatque Simonis verbis hoc inesse: senem, cum Pamphili ingenium laudaret, non per stultitiam errasse, quoniam et alii et Chremes illum magni facerent. Haec etiam interpretatio satis longe arcessita est et rhetore nimis acriter scrutante digna. Eiusdem rhetoris acumen etiam alibi „excusationes" odoravit; vide mox 89 (3), 94 (1), 118 (6). E. nihil.

89 (3) „Etiam". Alia suspensio audientis et excusatio. Don. voculam „etiam" explicavit „adhuc" et de tota sententia hoc habet: Bene suspendit auditorem. Itaque acutus rhetor duplicem suspensionem detexit, aliam cum Donato in tota sententia, „aliam" in voce „etiam"!

E. non ineleganter et secundum Donatum vel antiquiorem fontem: Hic auditorem mali interpositione suspendit, qui mitiori narratione tenebatur.

94 (1) Excusatio necessaria. Immo mera est rationis indicatio.

Digitized by Google

118 (6) Don. c. l. T.: nec „amicam", sed „pro uxore": mire ergo, quasi hoc non doleat quod amet, sed quod pro uxore habeat.

Idem denuo mag. his inepte subiunxit per tritam formulam *et simul*: et simul excusatio filiam denegaturi soceri.

81 (3) Utrum potuerit in exsequiis non videre patrem.

Lepidum exemplum quaestiunculae, quae tironibus pertractanda dabatur, fierine potuerit ut Pamphilus praesentem ibi patrem non conspexerit.

104 (1) A voluntate, a facultate, a summo ad imum, ubi sunt dicta et facta, ubi est pathos.

Cum hoc scholio una tractanda sunt haec:

II 2. 19 (2) A summo ad imum divisiones, quibus dicta et facta continentur, sub quorum genere sunt species non dictorum nec factorum cum consideratione rerum personarumque.

6. 17 (1) Quod ille a summo ad imum proposuit, hic causae derivationem opposuit.

III 2. 32 (2) Et a summo ad imum et ex factis et ex dictis et ex rebus atque personis sumit argumenta.

Ad I 2. 37. A summo ad imum proposita solvuntur.

Hec. IV 4. 55. A summo ad imum.

„ II 1. 44. Imago hic quaedam argumentationis, quae dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, quod latine dicitur: ab initio ad finem. Et ut generaliter coepit invectionem (cf. ad vs. 1 (3)), ita generaliter conclusit in socrum; et est sensus: e. q. s.

Locum „a summo ad imum" Sulpitius Victor (Halm. p. 325 sq.) sic definivit:

Dividitur coniectura perfecta locis his: probationum expetitione, facultate, voluntate, a summo ad imum, aliquando iure absoluto, derivatione, verisimili probatione ... Quartus locus a s. ad i. vocatur, in quo persequimur ordine criminum signa non simul omnia, sed carptim singula, unde locus a s. ad i. vocatur.

Idem locus esse videtur, qui ad Hecyram II 1. 44 appellatur „ab initio ad finem", si audimus C. Iulium Victorem (ibid. p. 387): Plena coniectura dividitur locis septem: a persona, a

Digitized by Google

causa, a consiliis, a potestate, ab initio ad finem, a translatione causarum, a verisimili defensione ... Ab i. ad f., in quibus factum ipsum excutimus, variae sunt usquequaque quaestiones; nam in illis facta, dicta, affectus, eventus etiam considerari solent, e. q. s.

Graecum nomen ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους aliter tamen derivabatur atque a s. ad i. apud Sulpitium, nempe sic: quia ab initio ad finem disquisitiones illa tractabantur: ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ζητήματος μέχρι τέλους ταῦτά ἐστι τὰ ἐξεταζόμενα (Rh. Gr. IV 313) [1]).

Eugr. ad I 1. 102: ... in materia coniecturae accusantis haec argumenta sunt semper ‹a facultate›, a voluntate, a summo ad imum; his enim tribus partibus nititur accusator ... Ergo probationes ad s. ad i. suscipientur, quae continent dicta et facta et quod a doctoribus adiungitur, pathos: namque pathos est supra, quod flevit, facta sunt ... quod accurrit, quod mediam mulierem complectitur, deinde dicta sunt, quod dixit: „mea Glycerium" cett. Cf. II 2. 21: Omnis coniectura a s. ad i. divisiones habet, quae divisio dicta et facta continet, quamquam saepe et ex hoc coniectura colligi possit, quod non dictum nec factum sit.

Reliquis locis Eugr. a s. ad i. non usurpavit; ad II 6. 17 nominavit derivationem causae, III 2. 32 dicta et facta.

Scholia igitur supra citata fragmenta sunt lacera eorum, quae rhetorici, qualis Eugraphius fuit, ad hos vss. adnotaverant.

I 1. 115 (1) Argumentum ex coniectura per ratiocinationem a contrario, ut si dicas: forti viro praemium debetur, si desertori poena constituta est.

Exemplum in scholis usurpatum habet etiam Martianus Capella (H. p. 462): Si vir fortis meretur praemium, desertor dignus est poena. Exempla iustiora et elegantiora eiusdem ratiocinationis exhibet Victorinus, Donati aequalis (H. p. 236, 400).

Eugr, ad 110: est locus argumenti qui dicitur a contrariis.

117 (1) Argumentum ex coniectura de testibus. E nihil.

---

1) Vide Volkmann p. 377.

Digitized by Google

137 (2) Argumentum a natura et an aliquis sine causa malus an ab impulsione. E nihil.

I 2. 2 (2) Argumentum quod supra, ab eo quod nostri faciunt.
E.: dixi enim supra (ad I 1. 102), quod non solum de factis nostris ad coniecturam argumenta colligi possunt, verum et nostrorum.
Apud scholiastam „quod supra" non habet quo referatur, igitur hoc scholion extractum videtur ex Eugraphio vel ex eodem fonte. Idem valet de sequentibus scholiis compluribus.

3. 3 (1) Exhortatio a periculo.
E.: Habet igitur deliberativae exordium, in qua exhortatio est ... quae ipsa exhortatio a periculis incitatur.

5 (1) Partium tractatus quae supra sunt, „Pamphilumne adiutem an auscultem seni" (vs. 4).
E. ad 4: Hinc incipit deliberativa, cuius partes sunt duae „Pa. adiutem, an ausc. s."; deinde partium tractatus, e. q. s., in quibus E. longus est de illarum partium tractatione.

19 (2) Redit ad narrationem. E. nihil.

5. 3 (2) Propositio iniuriae.
E. ad 1 fin. Postea iungit propositionem ipsam iniuriae. Dein ad 3 iniuria describitur.

14 (3) Coniecturale argumentum.
E. ad 13 hoc argumentum describit.

22 (1) Duo patent in defensione, aut vera aut ad tempus accommodata. Citatur aliqua regula scholiastica, quae e longinquo tantum ad hos vss. applicari potest. E nihil.

24 (3) Deliberatio et partes eius.
E. partes deliberationis ampliter tractat ad 24 et 25.

26 Amor misericordia huius, nuptiarum sollicitatio, tum patris pudor.

Digitized by Google

(1) Haec oratoria sunt, cum unum negotium in multas distrahimus partes. (2) „Amor" a necessario, misericordia ἀπὸ τοῦ ὁσίου — (3) „*Misericordia huius* ἀμφιβολία — „Nuptiarum sollicitatio" a perturbatione; quibus colligit consulere se non posse.

(1) Donato potest concedi, sed loci argumentorum in (2) et (3) magistri sunt, qui non quidem ex Eugraphio, sed tamen e simili fonte ea prompsit. E. enim ad 25: Ab amoris parte haec sunt argumenta: primum necessitas: „amor" inquit, deinde humanitas; misericordia a parte patris, an imperio patris obtemperet.

A commenti compilatore perperam inserta sunt ea, quae Wessnerus (3) cursive expressit, sed quae iusta observatio potest esse Donati.

37 (1) Ab eius beneficiis. (4) Argumenta a consequenti: si eam deserit, haec subiciuntur (i. e. obiciuntur cf. 46 (2)). E. nihil.

49 (3) Affectus a tempore, quod postrema vox est.

Vide schol. (2) Donati. E. ad 41 multa habet de tempore et de affectu postremae vocis.

60 (5) Conclusio per mandatum et obtestationem efficax satis.

E. ad 56: Allocutionem efficaciter concludit per mandatum et monitum.

63 (2) Conclusit partem deliberationis suae per electionem.

E. ad 56 f. Concludit deliberationis suae partem per electionem.

Haec ipsis verbis conveniunt (cf. Gerst. p. 68), potius tamen ex eodem fonte sumpta dixerim, quam scholiastam Eugraphium, qui multo plura habet, compilasse, nam eiusmodi similitudo satis rara est et opponi possunt discrepantiae, quales vidimus et etiam videbimus.

II 1. 2 (2) De loco „apud forum", de tempore „modo", de persona „e Davo". (5) Plurima dicit ad confirmandum Byrria, quod interrogatus est: a loco, a tempore et a persona.

Etiam (5) a Donati sinceritate abhorret, nempe illa „plurima"

Digitized by Google

continentur his paucis: „Apud forum modo e Davo audivi", praeterea in voce „modo" vix inesse argumentum a tempore E. sensit, qui haec tantum adnotavit: Compendium interrogationi faciens et personam et locum dicit.

5 (2) Consolatio, ad id quod fieri non potest, ‹id quod fieri potest› suadens. E. plenius et elegantius: (Oratio) posita est, ut voluntas ab eo quod fieri non potest consolatione suscepta ad id quod fieri potest convertatur: quod vocatur dissuasio.

19 (2) Ut in petitionibus fieri solet, beneficium petens utitur partibus deliberativae.

E.: Ut defendat deliberativae utitur partibus — (id semper impetrationem esse docuimus?) —, quae habet principium ad benevolentiam conciliandam precibus.

22 (3) A necessario, quia vivere non potest. E nihil.

2. 15 (1). Oratorie a summa coepit, cuius partes multis dicentur.

E. nos docet solemniter, ut solet, quid insit in illa adnotatiuncula: Primum hanc rem semper facere debet orator, uti ante partium, quae longo genere narrandi explicabantur, summa primitus collocetur ... Est igitur summa: Uxorem etc. (vs 15). Dein E. partes indicat.

(3) Praeparatio est auditoris ad eam narrationem, quae ostendit argumenta falsarum nuptiarum.

Cf. E. ad 13 in fine.

16 (4) Coniecturam facit ex malis, quae praecesserint.

Hoc nimis subtiliter inventum est neque Eugraphio observatum. Donatus multo verius et simplicius in (5): Dicit cur primo crediderit veras, dicturus subinde cur falsas (nuptias) putet.

17 (3) Argumentum est quaerere potuisse eum, quid sit territus. E. nihil.

23 (2) Mire et moraliter. Sic Donatus, ut saepe, quod

Digitized by Google

magister inepte ita interpretatur: ex his enim quae facta non sunt, docet, quid fecisse deberet. Cf. E. ad 21 in fine.

25 (1) Signa ab his, quae sunt, quae non esse deceret. E.: Haec ab his sunt, quae facta non sunt, cum fieri denique debuerint.

29 (2) A consequentibus argumentum. E. aliter.

30 (1) Cf. supra p. 146 sq.

37 Confirmata re a factis et personis deliberativa nascitur. Stupes hanc regulam positam esse ad ultimum scaenae versiculum. E. nihil.

3. 6 (6) A necessario argumentum. E. aliter.

13 (1) Coniectura atque divinatio, an hoc an illud eventurum sit. (2) ab imitatione, *mimesis enim dicitur*. (3) a possibili. E. nihil.

Interpolatio a Wessnero notata alius est magistri.

15 (4) Ab utili. E.: ab utili subiungitur.

16 Hic est eventus. E. nihil.

19 (2) Redit ad consilium et coniungit eventum.

E. ad 18: Redit rursus ad consilium: „Patri dic velle", et concludit eventum: „Cum velit t. i. irasci, non queat".

21 (6) Ne alteram (sc. uxorem) quaerat. 22 (2) Sed ne inopem quaerat. 24 (2) Sed ne quaerendo inveniat.

Lepidissima scholia argumentatiuncula suppeditant quae proferri possunt contra ratiocinationem Davi et quae discipuli nimirum exercitandi gratia elaborare deberent.

E., ut par est, nihil.

4. 6 (2) A possibili. 7 (1) Ab utili eventu.

Cf. E. ad 1 et 6.

III 2. 31 (1) Locus communis, an famae credendum sit.

Digitized by Google

E.: Sed incipit quaestio per l. c. an famae (Kl. a me) credendum sit: adiungit argumenta ex pluribus rebus.

32 (2) Et a summo ad imum et ex factis et ex dictis et ex rebus atque personis sumit argumenta.

E.: ibidem paulo post sic pergit: ex factis praecedentibus et dictis, quod e. q. s. ... at hoc coniecturaliter refutatur et utitur testimoniis. Post fit argumentum a persona.

3. 4 (2) A docilitate. E. ad 1 et 2 multa sed longe alia.

14 (2) Ab utili argumentum. Cf. E. ad 2.

20 (2) *Et hoc a possibili est.* Verba a W. notata interposita sunt media scholio Donateo. E. nihil.

38 (3) Ab honesto. „ „

44 (1) Est commendatio testis ut (v. II 1. 2). „ „

4. 18 (2) A possibili argumentum. „ „

IV 1. 20 (1) Ab his quae facta sunt ad ea quae facta non sunt. E. nihil.

3. 1 (5) Et simul hoc ipsum a re et a persona: a re „nihil esse proprium", a persona „cuiquam". Argumentorum loci accurate discipulis indicantur. E nihil.

V 1. 9 (1) Hic est tota accusatio.

E.: Hic est omnis aperta illa accusatio, quae summam continet omnium factorum e. q. s.

15 Defensio per coniecturam. 16 (1) argum. a persona. (2) a causa ratiocinativa.

E.: Hic incipit defensio secundum coniecturalia argumenta. ... facit autem argumenta a persona ... deinde a causa, cett.

Adsidua horum scholiorum cum Eugraphianis comparatio de similitudine quorundam hanc conclusionem suppeditat.

Eugraphius non hausit ex commento, cum eius adnotationes multo divitiores sint et ubique prodant ipsius amplam et prolixam scribendi rationem, a scholiis prorsus alienam.

Scholiastae in genere non hauserunt ex Eugraphio, nam identidem loquuntur ubi ille tacet ac non raro discrepant et vulgo peioris sunt notae.

Digitized by Google

Quod tamen multi loci meliores prorsus sunt similes, inde derivandum videtur, quod utrique uno aliquo fonte usi sunt bono et locuplete unde sumpserunt consimilia, quae etiam in commento vulgo satis utilia sunt. Eugraphius tamen, ut alibi Servianam, ita huius quoque fontis materiam novo verborum vestitu induit, sed sic etiam manserunt, quae ipsis verbis reddidit, ita ut congruant cum scholiis, quorum auctores proprium scribendi genus non adfectabant.

Praeter hunc fontem scholia conflata sunt, ut supra exposui, e rhetorum notis marginalibus, unde fluxit ingens copia breviorum, quae uno vel duobus saepe verbis constant et desunt vulgo apud Eugraphium. In fontibus expilandis scholiastae nulla constantia versati sunt et excerpendi ardor, ut fit, paulatim extinctus est, ita ut post magnum numerum scholiorum in actu I et II, paucissima legamus in III et fere nulla in IV et V. Idem obtinet in Phormione. In Hecyra tamen ab initio ad finem eadem industria laborarunt, cum ea fabula largam segetem rhetoribus etiamque Donato aliquatenus praebere videretur. Eunuchum et Adelphos fere neglexerunt.

Haud scio an benevolum lectorem iam aliquantum commoverim et in partes meas traxerim, ut agnoscere incipiat esse grave discrimen inter genuina Donati et reliqua ac iam suspicetur fieri posse ut alterum genus satis certis finibus separetur ab altero, quod confirmatum iri spero reliquorum scholiorum citatione.

Eunuchus.

I 2. 83 (1) Hic iam quaestiones tractantur: sed ille munus advexit, (3) sed ille benignus est. — Cf. p. 237, 21, 22, 24.

2. 89 (1) Post verba Donati haec sequitur conclusio magistri: Ergo a tempore inducitur exprobratio.

II 3. 91 (4) Priori prorsus simile, nam denuo scholion vere Donateum c. l. T.: „Terentius laudat argumentum huius fabulae, in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus obsit meretricibus", excipit additamentum: et simul deliberationibus tractans ‹an› sit faciendum.

Digitized by Google

96 (1) A consequentibus argumentum, nam illud factum (scil. quod in priore versus parte legitur) vituperatio sequitur, hoc (scil. quod in posteriore) approbatio.

Observatio utilis tironibus rhetoricis, fabulae lectoribus otiosa.

III 5. 42 (1) Ab auctoritate personae, ut fit in exemplis.

Cf. Victorinus p. 239. 10: Exemplum est, quo rem aliquam alicuius hominis aut negotii auctoritate vel casu aut hortamur aut dehortamur.

IV 3. 3 (1) Accusatio facti. Cf. Eugr. ad 9; Hinc incipit accusatio, e. q. s. E. multus est de causae, quae agitur, divisione et partibus. Ibid. (3) argumentum ab his, quae sunt post negotium gestum.

4. 33 (2) Et hae sunt obliquae interrogationes, quibus uti oratores videmus, cum derivare testimonium nituntur. (4) Prope infirmatum est testimonium: quod enim Parmeno „dicebat" eum esse, potest falsum esse.

Cf. supra ad 96 (1). Aliter de his verbis disputavit Don. in (1) (3) (5).

37 (1) A personae qualitate derogat fidem, nam quid credendum est servo eunucho fugitivo? (2) Haec a persona quae convincebatur oratorie ad factum rettulit.

46 (1) Testis aut ab adversario convincitur falsitatis aut a se ipso, si variaverit dicta: ergo priora quia non potuerant convinci, ab inconstantia testis praesidium defensionis est inquisitum.

Regula e ludo adplicatur ad praesentem causam.

48 (1) Post verba Donati sequitur hoc: Et est deploratio ab eis sic dicta. Immo „oiei" est exclamatio conquestionis, σχετλιασμός, ut recte Don. in praecedentibus.

V 4. 38. Causa finalis: virginem civem apud meretricem vitiavit, mercedem offert, petitur ad supplicium.

Titulus controversiae, qualem supra habuimus ad Andr. I 1. 81 (3).

Digitized by Google

5. 15. Extenuatio criminis, quod virginem, quod civem vitiaverit.

6. 11 (2) Obiurgatio de tempore.

Sunt in his scholiis quaedam rebus et forma praestantia iis, quae vulgo a scholiastis tradita esse vidimus. Haec manasse suspicor ex uno aliquo illorum fontium antiquorum, quos Donatus se inspexisse testatur ad I 2. 64 (Mnem XXX p. 140). Eugraphius hunc fontem non usurpavit, nam eius adnotationes his scholiis nusquam respondent, quamquam multarum scaenarum causas accuratissime exposuit, ut docet commentarius ad I 1. 1, 4, 5, 11. 2. 1, 5, 6, 9, 15, 27. II 3. 1, 3, 10, 18, 27, 29, 45, 52, 54, 70, 77, 78. III 2. 1, 18, 21, 48. 3. 1, 25. IV 1. 1. 3. 1, 9. 4. 1, 22, 37, 53. V 2. 1, 33, 38. 3. 1. 4. 1, 45. 5. 1, 9, 12, 18. 6. 1. 8. 1, 39, 47.

Adelphi.

I 2. 11 A praeiudicato et auctoritate rumoris.

21 Ad verba Micionis:

Non est flagitium, mihi crede, adulescentulum scortari neque potare; non est: neque fores effringere:

(1) Non peccatum negat esse, sed flagitium non esse contendit et ideo subindignanter pronuntiandum est, (2) ut si dicat: scortari quidem adulescentulum delictum est, sed non est flagitium. Et veniae locus non tam in facto, quam in persona est constitutus [1]).

Scholion duplex et in posteriore parte rhetoricum: „veniae locus" etc. h. e. venia non datur scortando, potando, effringendo, sed adulescentiae.

Prior pars, quam primo obtutu aliquis non ineptam iudicaverit, vide quam revera sit falsa et inepta. Micio nequaquam cogitat de differentia facienda inter peccatum et flagitium, sed contra severum Demeae iudicium in 8 sqq. illa adolescentulorum facinora elevat, et prorsus excusat, sequuntur enim haec: „Haec si neque ego neque tu fecimus, non siit egestas facere

1) Wessn. perperam correxit „ut veniae" et „sit constitutus". Sine dubio V veram exhibet lectionem.

Digitized by Google

hoc". Scholion, quod insuper languet tautologia prorsus dignum est Philosopho, nisi quod altera pars e bono fonte rhetorico deducta est ab alio magistro. Si quis etiam dubitat, consideret Donati scholion:

(2) Mire respondit (Micio) et oratorie ad haec, quae invidiose dicta sunt (a Demea). Nam quod ait ille (8 sq.): „Eripuit mulierem, quam amabat", hic scortari dicit, quod „irruit in aedes alienas", quasi ex vino furens, potare: quod cum aliis (h. e. in aedes alienas, dominum et familiam mulcare usque ad mortem, vs. 9 sq.) grave propositum est, hoc solum dicendo leve reddit, id est „fores effringere".

37 A summo ad imum proposita solvuntur. Vide supra p. 232.

65 Argumentum a contrario, nam placare (v. 64 „placo") contrarium est irritantibus augentibusque iracundiam.

69 (2) Et hoc cum venia et defensione, nam colere meretricem flagitium ‹non› est. Simul etiam vitiatae virginis adhuc ignarus ostenditur Micio.

Scholion duplex, cuius prior pars ex eodem fonte derivata est ac I 2. 21 in parte posteriore, dum additamentum per *et simul* debetur alii magistro, qui hoc petivit e Donati scholio praecedenti (1), ubi in fine legitur: „Ostendatur Micionis hoc solum adhuc scientis et nihil de vitiata virgine" [1]).

II 1. 11 Iusiurandum dabitur, te esse indignum iniuria hac. Enuntiatum ambiguum recte Don. interpretatus est sic:

(2) Iurabimus te esse indignum, cui iniuria fiat huiusmodi.

Ab hac interpretatione differt ea, quam ex alio fonte dedit aliquis magister (3): Aut separatim „iusiur. dabitur" et separatim „te esse ind. iniur. h.". Denique quarta pars scholii e rhetorico fonte denuo manavit et iurisiurandi usum explicat: (4) Et sic melius: verba enim satisfacient, cum res colligitur in generalibus causis [2]), nam saepe irae ac lites sunt iure iurando terminatae.

---

1) De hoc scholio vide infra p. 259.

2) H. e. quae habent constitutionem generalem, de qua vide Victorinum, p. 180. 38 H.

Digitized by Google

Eugraphius hic quoque aliis fontibus usus nec cum Donato facit nec cum scholiasta, sed verba perperam ita interpretatur: „Quod indignus fueris, qui hanc iniuriam mihi faceres".

3. 1 (1) Post scaenae explanationem a Donato datam sequitur alius regula rhetorica:
Nam omne, quod geritur, aut in rebus est aut in personis aut in attributis eorum. Cf. Victorin. p. 267, 5 sqq.

4. 8 (2) Insinuatio beneficii ex periculo ‹et› difficultate ob tempus.

III 2. 43 Post interpretationem Donati („vitiasse filiam") sequitur definitio figurae: Et complexio est διπλευρος oratoria, in qua utrum concesseris, contrarium tollis cogiturque quod ex altera parte sit, hoc est tacere.
Cf. Victorinus p. 233. 10: Complexio (i. e. dilemma) e duplici latere constat, unde quicquid fuerit electum, necesse est, ut contrarium sit.

4. 10 (3) „Tu es patronus" ab honesto, „tu es parens" a iusto.

30 (2) Scholio Donatiano praecedit rhetoricum: Conclusio accusationis.

37 Similiter h. l. magister: Ἄτεχνος πίστις. Donatus: (Et) bene ipse de se plus apertiusque quam Hegio largitur.

IV 5. 51 (1) Communem locum inducit a loco, a persona, a facto, a tempore.

V 8. 6 Scholio Donati, quod rettuli Mnem. l.l. p. 145 magister subiunxit:
(2) Et initium a possibili factum, nam dicit: „huius uxoris est mater". Nemo facile intelliget his verbis incipi argumentum a possibili.
Praeter haec certa magistrorum scholia infra aliquot in medium proferam, de quibus adhuc anceps mihi est iudicium.

Digitized by Google

Eugraphius hic quoque nusquam citari potuit, cum nihil simile exhibeat. Sunt autem eius adnotationes ad Adelphos rariores et minoris momenti quam ad Eunuchum vel Andriam. Causarum genera accuratius indicavit tantum ad scaenas III 2 et 4, V 3, 4, 8. In ipsis autem scaenis scholia eius pauciora et leviora sunt quam in illis fabulis.

Phormio.

I 1. 1 (3) Insinuatio personae eius, quae inducitur ad audiendum argumentum. (4) Et vide servum ostendi Davum et non ostendi, cuius sit servus. (6) „Amicus" a voluntate, „popularis" a fortuna.

De insinuatione vide Victorin. p. 197, 1 sqq. et Mart. Cap. p. 486. Reliqua pars scholii (3) convenit fere cum schol. Donati (1) et (6), ubi exponitur quae sit persona protatica in genere (1) et in hac fabula (6).

Cum Eugraphius affirmet (p. 500), hanc scaenam „nullius causae formam" habere seque idcirco tantum „verba et sensus, qui obscuri sunt", secuturum esse, manifestum est denuo, scholion (6) ex alio fonte manare quam ille usurpavit.

2. 16 Recte tacetur cur Chremes ierit et dicitur cur Demipho. Sic Donatus vere, c. l. T. Magister adnotat: Utrumque pro argumento est, — nimirum, ut moneat discipulos utramque rem, dictum et non dictum, in argumentorum numero habendam esse.

77 (1) A persona eius cum quo agitur: potuit enim dici „quid mecum est tibi".

(4) A denuntiatione in personam, ne diceret „non mihi denuntiasti".

Explicantur tironibus loci, qui Davi verbis subsunt. De scholio (3) postea videbimus.

3. 1 (2) Comparativa qualitas in hac scaena est inter Antiphonis vitam et Phaedriae; genus causae demonstrativum. Contendunt autem, uter magis miser sit.

E. ex eodem fonte suis tamen verbis sic p. 504: Haec scaena

Digitized by Google

vitae comparationem tenet Antiphonis et Phaedriae ... In quo negotio efficitur qualitas comparativa, qui miserior sit, et est causae genus demonstrativum.

II 1. 1 (1) In hac scaena accusatio est et contradictio per remotivam qualitatem: ergo controversia [1]).

E. aliquatenus tantum convenit p. 506: Haec ergo scaena continet accusationem et habet controversiam talem: quod etc. ... Dein dicit ab altera parte esse statum venialem, ab altera qualitatem absolutam. De his formulis cf. Fortunatianum p. 92 et 93.

4 (5) ... Si negare voluerint ... si purgare: omne enim crimen a defensore aut negatur aut purgatur. E nihil.

40 (1) Principium per insinuationem subtilem. (3) Oratorium principium ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ λέγοντος.

Utrumque aut alterutrum a Donato abiudicandum est. Magistri non raro Graecas formulas dederunt (cf. p. 247, 249).

E. p. 507: Hoc est exordium plenissimae intentionis et defensionis, e. q. s.; diversa.

41 (3) Haec tractatio est criminis oratoria, in qua defensor excusat crimen reumque purgat.

Regula rhetorica satis fatua.

43 (2) Bene se adiungit ad crimen, ut levet culpam.

Ecce iusta observatio Donati c. l. T., de eo, quod Phaedria dicit „nostrae". Vide quae dixi Mnem. l.l. p. 150 de scholiis ad seq. vs. 45.

51 (4) Derivatio causae, et est venialis status. Vide ibid. p. 150 sq.

E.: Haec pars venialis est ex aetate.

58 Duplex accusatio est de eo, quod fecerit. Et haec conveniunt in eas personas, quas spectare non oportuerit.

Ex loco de personarum dignitate. Cf. infra II 3. 20 (1).

---

1) Wessn. *ergo controversia* cursive expressit, sed pertinent ad praecedentia et conclusionem habent magistri docentis tirones. Conf. etiam seqq. ex Eugraphio.

Digitized by Google

II 3. 1 (1) De titulo controversiae interpolato: „Quidam absente patre" e. q. s. vide Mnem. l.l. p. 141.

15 (5) Argumentalis narratio dicitur, quae nunc subiecta est et ad fidem faciendam et ad constituendam personam defensoris.

Pseudo-Asconius in divin., p. 100. 13 Or.: Est enim argumentalis narratio ad priorem divisionem, in qua quaeritur, an recte Cicero ex defensore accusator effectus sit.

20 (1) Qualitas iniuriae a dignitate personae: multi enim tales sunt, ut cognatione abdicandi sint.

64 Praescriptio, cum iam alterum factum sit, utrumque fieri non posse.

Praescriptiones alias commemorat E. ad 62.

66 (1) Maiora sunt argumenta, quae per interrogationem proferuntur. 66 Scriptum et voluntas.

4. 1 (2) Haec deliberativa est, in qua advocati ‹tres› sunt, quorum unus suadet, alter dissuadet, tertius, qui sequi alterutrum debuisset, eiusmodi sententiam dicit, ut rursum deliberatione opus esse videatur.

Scholiasta haec ex optimo fonte descripsisse videtur, quem fontem E. suis verbis sic reddidit: Haec scaena deliberativam tenet. Deliberat enim senex e. q. s. ... Ideo sententiae ‹dicuntur?› ab advocatis tribus, una dissuadentis, persuadentis altera; tertia, quae accedere ad sententiam possit, talis est, ut rursus deliberatione opus esse videatur.

Apud E. „possit" rectius est quam „debuisset" in (2), nam advocatus tertius, Crito, non debuit, sed potuit ad alterutram sententiam accedere aut ipse novam proferre.

Ut appareat scholiastam et Eugraphium iuxta similitudines tamen ita differre, ut alter ex altero sua promere non potuerit, operae pretium est amborum scholia componere, in quo ducem sequor E., cuius integra adnotatio superest.

9 E.: principium tale est (sequuntur verba vs. 9).

Schol.: Bene principio ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ συμβουλεύοντος benevolentiam suam commendavit et sic consilium dedit.

10 E.: Deinde ipsa sententia (vs. 10). Schol. vacat.

11 E.: Deinde breviter a iusto (vs. 11).

Digitized by Google

Schol.: „Aequum est" ab honesto, „et bonum" ab utili.

12 E.: An fieri possit (vs. 12).

Schol.: (1) A possibili. (2) Et leviter deliberativae tres locos tetigit, iustum (E. ad 11), utile et possibile.

13 E.: Ne, contraria dicturus, videatur inimicitias exercere, defendit contrariae partis patronum, ut dicat illum „sedulo", hoc est sine fraude et dolo dixisse quod dixerit.

Schol. (1) Artificiose personam ‹non› reprehendit sententiam reprehensurus, ne, si inimicus sit, adimat auctoritatem sententiae suae.

(2) Subiunxit locum ἀποκρίσεως [1]) oratoriae, ut invidiae contradicturus occurreret.

Quod ad sententiam haec non differunt. Scholion (1) l.l. p. 150 Donato tribuendum esse duxi, qui igitur eodem fonte h. l. usus est, quo E. et auctor scholii (2).

15 et 16 E.: Hoc utique ab inhonesto dictum non(?) intelligimus.

Schol. (1) „Mihi non videtur" a possibili. (2) „Quod sit factum legibus": hic alio ordine locos suasoriae (cf. ad 12) tetigit, primum a possibili, secundum ab honesto; — 16 *„Et turpe inceptum est" ab honesto.* — Utilitatis partem praetermisit quae, ubi ‹quid› non potest fieri, frustra sectatur [2]).

18 E. vacat. Schol.: Causa ampliandi sententiam.

19 sq. E. ad verba „Incertior sum multo quam dudum": Dicta ratione incertiorem se factum dixit, siquidem suasit unus, dissuasit alter, contra tertius nihil dixit, quoad se recipiat, quando (filius) redeat.

Schol. ad eadem vv.: Ex tribus enim unus suasit, alter dissuasit, tertius nihil dixit.

Uterque igitur repetit, ille pro more longius, hic breviter, quod iam dixit ad vs. 1; neque id, credo, sua sponte faciunt quod nimis mirum foret, sed secundum fontem ad hunc versum communem, quem etiam Donatum cognovisse indicare videtur eius scholion ad vs. 13.

---

1) De apocrisi vide Carm. de fig. p. 64, 31 H.

2) Schoell. et Wessn. propter locum in Rh. l. m. 571. 17: »Stoici ne duo quidem illa, i. e. honestum et utile, existimant separanda", speciosius quam verius correxerunt »separatur". Legendumne scrutatur passive (Prisc. I 396. 15) an retinendum sectatur nempe a rhetoribus, secundum Varronem R. R. II 9. 6: »qui vellet se a cane sectari"?

Digitized by Google

III 2. 1 (1) Haec scaena in petitione est, quae saepe admittit deliberativae locum.

E.: Haec sc. petitionem tenet, quod deliberativae saepe genus diximus; quippe cum leno cett. ... Hic ergo petitionis modus ab utili et honesto et ceteris partibus tractabitur.

11 (1) Ab honesto. E. ad 8: ab utili cett., 10: a facili cett., 11: a persona (sic leg. videtur).

IV 1. 1 Narratio simplex. E.: In hac sc. narratio itineris et reversionis simplicem continet expositionem, e. q. s.

V 9. 1 Hic velut controversia est, in qua reus fit maritus malae tractationis, et est status qualitas venialis.

E.: In hac sc. reus senex fit, quod alia in villa uxorem habuerit, et est status venialis.

25 Qualitas venialis a concessa actione. E. aliter.

28 (1) Ab imprudentia defensio. E.: Cum veniali statu, quod vinolentus sit, in qua re ignoratio et obsecratio opponitur.

Ibid. (2) A tempore defensio.

46 Verba venialis status sunt: „ignosce, confitetur".

E. aliter ad hunc v. Sed in genere de hac scaena dixit ad 1 in f.: Abhinc usque ad finem continuati [1]) pulcherrimus statuum et figurarum ordo contexitur. Vide praeterea ad 22 et 25.

Communis fontis indicia praesertim habemus ad 1 et 28.

Hecyra.

I 2. 1 (2) Duae coniecturae sunt in hac sc.: an verae sint nuptiae et an veri simile sit adolescentem abstinere potuisse a virgine sibi nuptum tradita.

Ecce egregium exemplum scholii, non inelegantter scripti, sed revera falsi ac spurii. Exhibuit ludi magister in usum discipulorum duas quaestiones, in quibus tractandis vires sane rhetorice exercere poterant, sed quas nemo sanus hanc scaenam legens vel punctum temporis in poetae mente fuisse suspicabitur. Neque Eugraphius duas hic repperit, sed unam aliamque, non minus longe arcessitam, cum dicat:

Haec sc. ... in prima parte continet tractatum, an iuste

1) Corr. videtur: „continuatio (s. continuitas) pulcherrima st. et fig. [ordo = glossema v. continuitas] contexitur".

Digitized by Google

meretrix faciat, cum aliquem diligat, in postrema narrationem (a vs. 40), cett.

Donatus adnotat tantum (4), meretricis, lenae, Parmenonis indoles qualis sit, ex ipsorum verbis cognosci.

11 (4) Haec argumenta sunt, an se oblectare potuerit, a persona .., a loco .., a tempore .., a re.

Magister dictat discipulis argumenta reperienda.

E.: Ac (An?) oblectatio sit argumentum .., ab habitu .., a loco .., a tempore.

16 (1) Iterum a loco ... A persona. 17 A re. 19 (1) A tempore. 53 (4) Quae (Bacchis) nunc accusatrix est, et est argum. ab animo. 56 (2) Argum. a persona, quod ait „mecum". (3) Argum. a dictis. 63 A persona (bis) a loco .., ab abitu et occasione. 64 Ab impulsione et ex accidentibus. 71 Bonus color purgationis, diceretur enim: Quare, si illam odio habebat, ducebat uxorem? 73 Ἀποστροφὴ καὶ ἠθοποιία ἀπὸ διηγήματος εἰς μιμητικήν. 89 Qualitas comparativa. 93 Qualitas relativa.

Desudavit ludi magister in usum discipulorum, quibus sedulo argumentorum locos in hac scaena monstravit. Ad v. 71 quaestiunculam proposuit, quae obici posset, longe repetitam, quamque poetam antevertisse indicat. Ad 73 Graeca leguntur, ut supra p. 245.

E. pauca habet rhetorica eaque prorsus diversa praeter vs. 10.

Cf. E. ad 30, 61, 78, 101, 106 in f. Haec omnia ex alio fonte derivata, an ex ipsius ingenio prolata? Fuit enim E. homo non indoctus neque illepidus.

In Mnem. l.l. p. 151 Donati schol. ad Hecyram rettuli, quae qui comparabit, sentiet quid intersit inter illius et magistrorum curas Terentianas.

II 1. 2 [1]) (1) Bono argumento utitur: laesisti nurum, quia socrus est, et nulla socrus diligit nurum. (2) Accusatio a causa eadem (scil. propter „omnes").

In (1) repetuntur verba Lachetis in vs. 4. E. nihil.

5 (1) Aliud argumentum: laesisti nurum ut mihi advorsareris, nam mulier es et omnes mulieres adversantur viris.

Repetitur quod est in vs. 5, et cf. schol. Donati ad II 1. 1 (3).

1) Scholia magg. ad II 1. 1 una cum Donateo rettuli Mnem. l.l. p. 143.

Digitized by Google

9 (2) Ἄτεχνος πίστις per iusiurandum.

13 (1) Don.: Iam sic accusat, quasi probaverit crimen. Mag.: Et est amplificatio. (2) Haec exaggeratio est, quae δεινότης appellatur, cum ex uno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina.

Definitio e ludo. Cf. Rh. Lat. H. p. 329. 29, 555. 2.

E.: Hic iam specialis accusatio est, cett.

35 (1) Praevenit defensionem, et eam sic pronuntiavit ut crimen. Observatio speciosa et scholiastica.

38 Defensio a derivatione causae, in qua ostenditur, non hanc esse quam obicit causam senex, cur abierit nurus ad matrem suam.

Haec quoque ex intima disciplina sunt. E. minus rhetorice: Hic causa mutatur, quod illa forte domo discesserit, non quod socrus odium vitare vellet, sed ‹ut› diutissime cum matre moraretur, e. q. s.

Ceterum E. hanc sc. contemplatus est ut locum communem in partes divisum.

II 2. In hac scaena, ut in superiore, scholia leguntur longiora quae propter formam Donato non videntur indigna. Cur tamen ab eo abiudicanda sint paucis ostendam.

Primum vix dubitari potest de spuria scholiorum natura, qualia sunt haec:

5 (3) Principium a persona eius cum quo agitur et sua, et an utile sit, nimis obsequi hominem suis. 9 Narratio. Cf. E. ad 8. 10 Et est confirmatio. E.: Hoc ut diligenter confirmare possit, cett. 12 (2) Ergo refellimus per coniecturam, purgamus per ceteros status. Huius scholii interpolator ansam cepit ex differentia Donati, quae praecedit. 21 (1) Principium similiter (cf. ad 5) a personis factum est. 24 (1) Hic est remotio. 28 (5) Qualitas venialis. 29 (1) Conclusio.

Sed est quod dubites de 5 (1), 18 (3), 20, 21 (2).

Argumentum scaenae hoc est: Laches exprobrat Phidippo quod filiam aegram domi suae retineat, nec remittat in domum Lachetis, cuius filio Pamphilo nupta est; reprehendit Phidippum, quasi sit in illarum (uxoris et filiae) potestate (vs. 8); pollicetur puellam, Pamphili causa, non minus amatum et curatum iri apud se quam apud patrem (vs. 17 sqq.). Phidippus humaniter respondet (vs. 21 sqq.) se non dubitare de Lachetis

Digitized by Google

diligentia et benignitate et cupere ut puella redeat, sed, ut est animo leni, adversari se non posse uxori et filiae, quae sancte adiurat, se absente Pamphilo (cf. I 2. 98) apud socrum et socerum perdurare non posse.

Donatus ea quae dicuntur ab utroque de more interpretatur psychologice, i. e. ex utriusque natura et rerum condicione in in qua versantur (1 (1), 3 (2). 8 (3), 17, 18 (1), 19, 21 (3), 27 (1) et (2), et haec vulgo c. l. T.). Restant loci dubii.

Initium facio ab 18 (3). Cum Don. dixerit 18(1): Et causam sui amoris ostendit (Laches) et mariti (Pamphili) nullam erga coniugem culpam, quippe qui amet, scholion (3) ita audit: Hic subtiliter oneratur culpa nurus (filiae Phidippi), si quidem indignis iniuriam faciat socero et marito. — At nihil horum inest in verbis Lachetis, qui causas tantum allegat, positas in suo Pamphili amore et in huius amore puellae, cur tuto redire haec possit. Nimia tantummodo scrutantis rhetoris sagacitas talia his verbis subesse contendere potuit. Idem valet de scholio consimili ad 20: Hic subtiliter etiam terrorem iniecit iracundiae mariti, — h. e. minatur Laches filium, si redux erit, iracundum fore nisi uxorem invenerit. Sed verus verborum sensus hic est: Antevertere vult pater, ne filius rediens graviter ferat, vehementer doleat, si amatam uxorem non invenerit.

Ad 21 Donatus sic (3): (Phidippus) ab eo coepit, quo maxime notus est et quod inprimis sibi purgandum fuit, ne suspectam aut voluntatem („benignitatem") aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam et gemitu dixit „Laches", quod ille (vs. 14) ait „Phidippe". Iam audi rhetorem 21 (2): Remotivo statu agit Phid. pro persona sua, nam in filiam removet culpam, cur non redeat, et relativam simul temptat qualitatem [1]): potest enim videri eam iniuria socrus ad hanc voluntatem esse collapsam. — Vide quomodo innocentissimi prorsusque naturales animi affectus, quibus in agendo et loquendo per totam fabulam commovetur bonus Phidippus eiusque filia miserrima, contorqueantur a rhetore et diffingantur in causam iudicialem, ubi pessimis animi motibus, odio et vindictae studio, homines in litigia aguntur.

1) Fortunatianus p. 93: Relativus status, cum reus culpam refert in eum, propter quem arguitur. Cf. 346 sq.

Digitized by Google

Ex eadem officina videtur esse quod legitur ad 5 (1): Expostulatio Lachetis apud Phidippum accusationem continens, tamquam causam iniuriarum intendat. Cf. supra 5 (3).

E. ad 1 commemorat patris locutionem ad filiam (cf. Don. 1 (1)) et dein generaliter disputat, parum rhetorice, de accusatione Lachetis eiusque narratione (usque ad 10), tum pauca et exilia de Phidippi purgatione (16, 23, 29), quae nulla in re conveniunt cum commento.

Scholiastae hic quoque fontem compilarunt, qui totam scaenam rhetorice excutiebat, satis locupletem. Eodem fonte usi sunt per totam fabulam.

III 1. 1 Donatus c. l. T. (1): Hic allocutio est per conquestionem, (2) et bene non se amatoribus modo, sed infelicibus amatoribus comparavit. Mag. pergit (3): Et principium a summa totius mali. Idem (4): Ab eo loco conquestionis, in quo dicitur, quod nulli fere talia adversa contigerint.

2 (1) Ab ipsa simplici exclamatione. (2) Ab eo quod ab adversis ad adversa delatus sit. 3 Ab eo quod contra spem contigit malum. 4 (1) A malorum suorum comparatione. 12 (1) Genus consolationis non a substantia sed a quantitate est: non dicit non esse causam sollicitudinis, sed levem dicit. (3) A quantitate. 14 (2) Ante rem. (3) An miser sit in amore ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους: ante rem, in rem, post rem. 25 A re et a tempore. 30 Argumentum a simili. 32 Artificiose: .. a persona .., a similitudine .., a facto .., ab accidentibus similitudinis .., a collatione personae mulieris accidentium .., qua sententia totum hic sublatum est quod ait: (vs. 24 sq.)

III 2. 8 (2) Causa a sententia morali. 10 (1) Alia causa ab eventu.

3. 22 (2) Venialis status, in quo confessio est et precatio. (3) Morale blandimentum ante confessionem. Cf. quae Don. dedit in (1). 23 (1) Confessio est. (2) Coepit a causa. 26 Precatio. 29 (2) Ab ante acta vita. 32 A possibili, nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quod conscius sit ipse solus [1]). 40 (4) Ab utili. 41 (3) Conclusio per enumerationem: et non laederis, inquit, et proderis miserae [1]).

1) Scholiasta modo brevius modo plenius rhetoris dicta rettulit.

Digitized by Google

E. cum his concinit ad 23: Confessio ipsa criminis veniali statu constat. 23 . . . Deinde preces omnes adhibentur. 40 Adiecit ab utili et ab honesto. 41 Deinde conclusum est ad misericordiam captandam. De schol. Donati et Eugraphii ad vs. 1 vide Mnem. l.l. p. 144).

Igitur eodem fonte usi sunt E. et scholiastae.

IV 1. 7 (1) Hoc ante rem, et simul argumentum delicti est, quod exiit a filia marito ingresso mulier. 9 (1) Accusatio ab increpatione incipiens. 12 (3) Propositio criminis. 13 (2) A verisimili argum. (3) Solutio criminis per fiduciam respondentis: Sallustius: Ita fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur [1]). 15 (1) Alia intentio criminis. 17 (1) Invectio. (2) Ab aetate infantis invidia. 18 (1) Ab accidentibus invidia. 19 (1) A voluntate peccantis invidia. 21 (3 in fine) Argum. ex antecedentibus dictis et factis. 34 (1) A persona. 56 Quaestio, unde sit.

E. minus sedulus fuit in hac scaena et vix usquam convenit; cf. ad 1, 4, 9, 12, 13, 15, 41, 52.

IV 2. 1 (1) In hac scaena velut qualitas negotialis [2]) in disputationem venit, iustumne sit repudiari coniugem causa matris, et omnino quod fieri debeat [3]).

E. Hic ergo in hac scaena iustitiae tractatus est ac per negotialem qualitatem ab eo quod fieri deceat, amplius purgat se, nulla sua culpa factum, uti uxor domo discederet, ut odium sui caperet. Hoc per coniecturam tangitur.

3 (1) Coniectura quae solvitur iureiurando. Cf. E l.l.

13 (1) etc.: A persona . ., a causa . ., a loco . ., a persona . ., a facto. (2) Vide quam oratorie omnia congesserit, (hucusque Donatus, dein Mag. denuo:) a personis, a causis, a locis, a factis, (in his inepta pluralia interpolatorem produnt). (3) Ab utili. 14 (1) Ab honesto. 24 (3) ‹Ut› supra (vs. 14), ab honesto. Denique 16: In dissuadendo miscuit et honestatem et utilitatem.

1) Hoc scholion Donato concedi potest, nam exemplum ex Hist. II doctum Grammaticum prodit, et pugnat quodammodo cum (1).

2) Victorinus p. 278. 20 sqq.: Haec negotialis habet litem, cum quaestio est, quid esse debeat, quod colligitur ex iure iam constituto, quomodo id sit habendum, unde controversia est.

3) Wessn. propter Eugr. correxit: <ab eo> quod fieri deceat. Sed in interpolatorum scholiis talia corrigere minus tutum est; et confer locum Victorini.

Digitized by Google

Praeter 1 (1) etiam pauca conveniunt apud E. ad 7 (possibili, utili), 9 (honesto, utili).

4. 37 A futuro. 38 (2) A derivatione causae defensio, et praeterea status est venialis ab imprudentia descendens.

E.: Purgat ... puellam veniali statu, quod imprudentia aetatis hoc admiserit:

53 Coniectura, ‹an› amet meretricem Pamphilus. 55 A summo ad imum. 75 Ubi argumenta et testimonia deficiunt, ibi iureiurando opus est: id est ἄτεχνος πίστις. E.: Circumventus adulescens solo iuramento se vult purgare. — Eugraphii non erat regulas citare in usum discipulorum.

V 1. 1 (3) Coniecturalis causa est: Recipis Pamphilum? Non recipio. 17 (2) Intentio criminis. (5) Propositio accusatoria est [1]), et breviter proposuit crimen, quod postea dilatatur. (8) Status coniectura, quae coniectura diluitur per ἄτεχνον πίστιν, i. e. iusiurandum ac tormenta servorum. 18 (3) Ante rem, a praeteritis et ante actis. (8) A persona sua. 20 (4) A praesentibus et a futuris. 27 (2) Hinc deliberativa incipit.

E. convenit in quibusdam ad 1: Haec sc. mixta est, nam et controversiae speciem tenet deliberativae. Controversia in hoc est ... Coniecturalis est causa .., fides efficitur per genera testimonii, ac primum per iusiurandum, deinde per fidem tormentorum. Cf. ad 21 in f.: Hic iam deliberativae imago est.

Ad reliquas scaenas, qui IV sunt numero, nihil scholiastae neque Eugraphius.

Vidimus rhetores magna cura hanc fabulam cum discipulis rhetorice tractavisse, scholiastas autem ex illorum copiis nonnumquam transtulisse explicationes longiores plenasque, saepius tamen operae et chartae pepercisse ac singulis tantum verbis argumentorum locos hic illic rĕttulisse. E. partim eosdem fontes adhibuit partim alios, nisi ex sua doctrina multa interpretatus est, quod mihi satis verisimile videtur.

---

1) Scholia (2) et (5), quod coniunctum fuit, opinor, cum (6), indicant duplicem rhetoricorum fontem, cum verba: Meum receptas filium ab altero appellarentur „Intentio criminis", ab altero „Propositio accusatoria". Donatus nihil hic rhetorice adnotavit.

Digitized by Google

Supersunt scholia incerta, hoc est, de quorum auctoritate anceps videri potest iudicium. Cum autem tot scholiorum comparatione diversam genuinorum et spuriorum indolem satis cognoverimus, facili negotio de plerorumque quae supersunt auctoribus iudicari poterit.

§ 5. Scholia dubiae auctoritatis.

Andria.

II 1. 12 Char. Hunc ipsum orabo, huic supplicabo, amorem huic narrabo meum: Credo impetrabo ut, e. q. s.

(5) Prooemia sunt petitionis (scil. orabo, supplicabo, etc.), quibus ostendit poeta rationem qua nova et improba (i. e. iniqua) res tamen petitur.

Non renuo quominus hoc tribuatur Donato. D [1]).

2. 35 (1) Ostendit vitiosum ἐνθύμημα hoc esse, in quo altero sublato non necessario alterum relinquatur.

De huius auctore dubito. D?

E. 33 aliter: Intellexit Davus stultitiam Charini .., non enim necesse illum illam continuo ducere, si hanc non duxerit Pamphilus. Et a possibili (Charinum) dicere debuisse innotuit.

III 3. 14 (1) Τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ prave proposuit, ut recte replicaret. Hic syllogismus negativus dicitur, nam in secundo lemmate negat, quod primus dixit „sed si" (etc. vs. 15). (2) Ab utili argumentum. 37 Alter est syllogismus per contraria lemmata et ipse negativus.

Rhetores lat. min. multa habent de syllogismis, sed nihil de hac specie, quae proprie est dilemma vel, ut Cicero appellat, complexio.

Praeter (2) haec fortasse genuina sunt. E. nihil. D?

IV 1. 18 (2) Est defensio ab imprudentia: etenim nisi bonae esset conscientiae, numquam diceret „te perdidi" purgaturus.

---

1) Per litteras D et I indicabo, utri scholia tribuenda esse putem, addito interrogationis signo quoties dubito.

Digitized by Google

Participium futurum sic usurpatur a Donato. Vide Mnem. l.l. p. 150.

19 (2) Quia articulus omnis defensionis per concessivam qualitatem hoc dicto est constitutus, idcirco hoc ipsum („imprudens") per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere Pamphilo, quo ille maxime nititur.

Formula rhetorica „per conc. qual." praeter consuetudinem a Donato adhibetur ad illustrandam totius loci interpretationem. D. E. 20 satis differt: Hic incipit defensio et simul venialis status per imprudentiam. At Charinus perseverat in accusatione per palilogiam repetendo imprudentiam.

4. 32 (1) Indicium (vs. 30 et 31) secuta confirmatio est, quam expressit Davi refutatio; superest, ut etiam concludatur effectus doli negante Chremete se daturum filiam, quod subinde efficit Davus dolo.

Vere Donateum, in quo rhetorica suffragatur interpretationi. D. E. aliter.

Igitur haec omnia exceptis fortasse duobus addenda sunt scholiis rhetoricis vel semirhetoricis ad Andriam, quae supra Donato dedimus.

Eunuchus.

IV 3. 24 Ancilla, quae Pseudo-Eunuchum ad puellam admiserat, sic se partim excusat, partim accusat:

At pol ego amatores audieram mulierum esse eos maxumos, sed nil potesse; verum miserae non in mentem venerat.

Revera aliqua dubitatio esse poterit quid ei in mentem non venerit. Donatus in (2) ita respondet: Non „nihil posse", sed „amatores esse maximos" [1]); ad partem enim sententiae pertinet, quod dicit „non i. m. v.", non ad totum quod audivisse se dicit.

Tum sequitur hoc in (3):

Iam si penitus consideraveris, controversia inerit: si enim nihil posse audieras, quid est quod in mentem non venerit ut vitares? Neque enim hoc satis est ad pudicitiam stuprum vitasse, cum impudica fieri vel solo osculo possit, quam omni

1) Fabia in ed. Eun. ad h. l. paulo rectius: „Non in mentem venerat (eos esse amatores maxumos me audisse)".

Digitized by Google

modo integram et inlibatam velis [1]). An „verum" non erit coniunctio sed nomen, ut illud („nihil potesse") quasi falsum audierit, hoc autem, quod verum inventum est (scil. eos revera aliquid posse), non suspicata sit? Nam in mentem venire, non reminisci tantum, sed etiam cogitare significat, sic Cicero (in Caec. 27).

Primo propter aliquam orationis obscuritatem et ipsius controversiae subtilitatem haec Donato concedere nolui, sed correxi hanc opinionem, cum in his nihil dicatur, quod ineptum sit et totum claudatur Ciceronis exemplo scite adhibito. Ceterum verborum et sententiarum obscuritas fortasse inde derivanda est, quod scholion decurtatum ad nos pervenerit.

4. 45 Phaedria coram ancillis infestam iram ostentat contra Dorum eunuchum, sed simulat, ut apparet ex responsis quae submissa voce Doro ipse suppeditat (44 „negato rursum", 47 „ora me") [2]) et tandem, ut incidat litem, Dorum intus rapit, simulans se ibi per tormenta verum exsculpturum ex eo his verbis:

Non potest sine malo fateri, video: sequere hac.

Haec omni ex parte perspicua et intellectu facilia sunt. Adnotatur tamen hoc

(1) Ampliatio quaestionis argumentum est nihil constitisse. Adde quod poenam minatur non tamquam incerto, sed iam falso testi. Deinde ipsum „fateri" consideremus quale sit: non est testis, sed rei; hic igitur, ut in illum (Dorum) culpam transferat universam, „fateri" dicit, non „indicare", ut ipse reus, non alieni facti testis esse dicatur.

Prima sententia id effatur, quod vel dormitantes perspicimus: nihildum constare de reo, si etiam quaestio institui debeat. Similiter altera docet quod nemo non per se iam intelligat: „Adde quod — testi". Dein consideratio verbi „fateri" non mi-

---

1) Vide Senecae controv. I 2 de quaestione violeturne virginitas osculo, §§ 3, 4, 5, 7, 9 et praesertim 13.

Ceterum controversia haec esse videtur: Excusatio et dolor ancillae utique ineptа sunt. Nam si intelligit: in m. non venisse eos „nihil posse", hoc non dolendum est, cum ab impotenti nullum fuerit periculum. Si autem intelligit: in m. non venisse eos „amatores esse maximos", haec excusatio nulla est, quoniam virgo vel osculo impudica fieri potest.

2) Haec verba Donatus rectius interpretatus est quam Fabia, qui illum reprehendit.

Digitized by Google

nus fatua est. Totum scholion a rhetore inventum esse videtur, ut discipuli docerentur, quando fieret ampliatio quaestionis, et quid interesset inter testem et reum.

Ceterum oratio pura et sine labe bonum fontem indicat. I.

Donatus ipse in (2): Quasi nec haec fuerit nec illa confessio, in quibus veritas nulla sit.

Adelphi.

I 2. 6 (2) Omnis accusatio duo tempora recipit: praeteritum ab ante gestis et praesens ab his quae obiciuntur. Ergo utrumque mira brevitate perstrinxit.

Haud scio an hoc scholion, quamquam rhetorice exaratum, propter poetae laudem, quam vix respiciunt rhetores, Donato reddendum sit. E. nihil. D?

10 (3) Omnia magno colore et accusatorie dicta sunt et hoc maxime, quod lenonem et meretricem non dixit, contentus facti atrocitate personarumque vilitatem reticens.

De huius sincera origine non amplius dubito. D

34 Argumentatio per ἐπαγωγήν, quae inductio ab oratoribus dicitur, cum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum.

Hoc quoque Donati scholiis vere rhetoricis fortasse adnumerandum est. Rhetores minores inductionem constanter sic definiunt: Quae rebus dubiis captat assensionem eius quicum instituta est (H. p. 118, 408, etc.). D?

35 (2) Conclusio dubiae rei a non dubiis sumpta.

Hoc vix genuinum est. I

69 (2) Et hoc cum venia et defensione, nam colere meretricem flagitium ‹non› est. Simul etiam vitiatae virginis adhuc ignarus ostenditur Micio.

Haec vix dubito quin ad Philosophum redeant, quem non raro Donatum ita imitatum esse antea vidimus, ut de suo aliquid adderet („Nam colere — flagitium"). Vide autem quantopere Donato cedat, qui ita scripserat: I

(1) ... Ea tamen haec sunt, ut non gravi sono accusationis proferantur, sed solam reprehensionem contineant; „aliquid" vero

Digitized by Google

admirandum [1]) est. Quod addidit „meretricem", ostendatur <securitas> Micionis hoc solum adhuc scientis et nihil de vitiata virgine.

III 4. 32 (2) Ad verba simplicissima: „Mater virginis in mediost [1])", haec notantur:

Terribiliter satis „in medio est", quasi retineri non possit nec cohiberi, quin rem prodat publice. Et praeterea, cum argumentorum genera duo sint ἔντεχνον καὶ ἄτεχνον, sicut in rebus manifestis ἀτέχνῳ utitur. (3) Hoc ergo sublatis superciliis dicendum est: „in medio est", nam lentius erat, si diceret „praesto est". Exaggeratio in verbis „quasi retineri n. p. n. cohiberi" et otiosa differentia in fine redolent Philosophum, cui etiam media pars rhetorica adsignanda videtur [2]). I

E. paucis narrat hic rem probari a testibus, matre et Geta.

IV 1. 14 (2) Hic de facto quaestio est, in qua quidam disputant quaedam tunc possibilia intelligi, cum facta sint, cum autem non fiant, non modo non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda, qui locus περὶ δυνατῶν dicitur.

Haec a Donato abiudicare non ausim.

Locus adnumerandus est duobus illis, quos supra p. 141 protuli, ubi Donatus fontes rhetoricos designat. De loco περὶ δυνατῶν vide Victorinum p. 303, 17. D

3. 10 A iusto et utili est tota sententia. (2) Et sane hi versus deesse possunt, quos multa exemplaria non habent ...

Postrema adnotatio Donato danda videtur. Minime id quod praecedit? ID

5. 51 (1) Communem locum inducit a loco, a persona, a facto, a tempore. (2) (de pronuntiatione). (4) Hoc est: oblitus es Athenis te esse, ubi legibus vivitur? Vide et omnes sententias poni accusatorias et nihil amoris [3]). Isti sunt orationum colores

1) Verbum corruptum esse videtur. Wessn. cum Rabbovio: „ad minorandum". An „ad mitigandum: „<dictum> est"? Mox <securitas> supplevit Schoellius.

1) Spengel recte vertit: „bezeugt es, eig.: ist zum Befragen offen da".

2) Id quod est „terribiliter" philosophus de more sumpsit a Donato, qui iure adverbium usurpavit ad Hec. V 1. 22 (3).

3) Klotz et Wessn. „amaroris". Legendumne „amarius"? Verba archaica Don. vix usurpavit.

Digitized by Google

difficillimi, sed elaboravit Terentius Micionem facere leniter accusantem et inducere Demeam durissime blandientem. (4) Quod obiurgat Micio et magni amoris est et necessaria pro persona adsentatio, non enim convenit patrem, etiam nimium diligentem filium, eius praeterire peccata.

(1) Magistri est. (3) Donati specimen egregium c. l. T. (4) Libenter Philosopho adscripserim repetenti partim Donatum addita de suo observatione ethica.

V 3. 20. In duas partes dividitur tota persuasio (Micionis): nihil passurum Demeam damni, nihil ‹filios› corruptelae. Sic Donatus.

De damno, h. e. de sumptibus adolescentium resarciendis, Micio agit ad vs. 33, dein transitur ad morum corruptelam e mala consuetudine metuendam, vs. 34 (3): „Mitto rem: consuetudinem ipsorum!" Adnotavit scholiasta: Vel ab utilitate ad honestatem transit, vel a rebus ad illos ipsos, de quibus agitur. Quod sequitur: Cavet enim ne aut rem perdant aut ipsi pereant. — Hoc iungendum videtur cum (2) Donati: „loquor", aut quid tale subaudiendum. — Igitur scholion genuinum rumpitur interpolatione. I

4. 9 Hic iam quasi comparativa qualitas inducitur de utroque (Micione et Demea). Et ut ille (Micio) initio fabulae locutus est, sic (Demea) in fine hic loquitur.

Hic nullus dubito quin illud a magistro, hoc a Donato derivandum sit. ID

Vix comparari possunt quae habet E. ad 1 : Efficitur quasi duplex vita et comparatio, cett.

Phormio.

I 2. 7 (3) Descensus ad argumentum ab eo sermone, qui extrinsecus a poeta informatus est, ne nude appareret *σύνθεσις* comoediae.

Specie tantum est rhetoricum, revera interpretativum. Indicat Donatus, Davum per verba „Sed qui tu tristis es" a soliloquio Getae, personae protaticae in I 1, iam transire ad ipsum fabulae argumentum. Hinc etiam in (2): „Sed" particula transitum significat ad mentionem alterius rei. D

77 (3) Haec narratio est, quam dicit Tullius ‹in personis›

Digitized by Google

constitutam, et ipse: „Tibi uni parcam", inquit in Verrinis [1]). Repente enim transitur ad verba personarum ab earum descriptione, sed hoc ipsum ad commovendos auditores valet plurimum.

Scholion Donati semirhetoricum. D

V 9. 27. Locus in hac causa principalis est ἀπὸ τῆς εὐνοίας, et ideo in duo divisit: nec negligentia circa te nec odio, inquit, factum est. Praeterea et περιστάσεως addidit defensionem: „vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam etc.": ab aetate eius, a tempore criminis, a diminutione contemptuque pellicis, ab eventu, ab animo facientis quod mortua est, postremo a precibus. Et epilogum (vs. 31) quod (quoque?) ἀπὸ τῆς εὐνοίας ... fecit, admonens oratorie illam mansuetudinis suae.

Totum scholion valde suspectum est, imprimis media pars: „ab aetate — a precibus". De peristasi vide quae adnotavi ad Pho. II 1. 51 in Mnem. l.l. p. 150. I

29 (2) · Hic locus ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως est, id est, ab eo quod futurum sit; facilius enim ignoscitur non ultra peccaturis.

Ex eadem officina ceteroquin satis bona profectum videtur. E. ad vs. 28 aliter. I

Hecyra.

II 1. 6 (1) Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt communia, unum ipsius: quod mulier est et quod socrus, communia, quod ipsa specialiter magistra est ad malitiam, Sostratae. Ex his colligit iniuriam passam nurum per coniecturam.

Haec quoque est ex bonis illis rhetorum adnotationibus ad hanc fabulam, quas scholiastae nobis tradiderunt. I

7 (1) Magna amplificatio criminis: dubitat an sit ludus malitiae et magistram non dubitat Sostratam, sed „certo scio" inquit.

Ex eodem fonte. I

IV 4. 49 Quam faciendum sit, ‹e› contrario vult senex pronuntiatione demonstrare, quod scelus sit non fecisse.

Scholia de pronuntiatione tantum non omnia Donati sunt. D

V 1. 22 (6) Addidit ad personam testis et facta, quia minus idoneum videbatur socrum dixisse de pellice, (7) et simul ostendit

1) Verr. II 5. 105. Additamentum ‹in personis› Sabbadini sumpsit e l. de Inv. I 27, qui locus respici videtur.

Digitized by Google

quantopere hoc animadvertendum sit, ex quo tantae turbae sint concitatae.

Optimum scholion iam supra inter Donatea referre debui. D

34 (1) Bona exceptio: hoc enim et cavere nobis et praestare aliis possumus. D

2. 7 (1) Repudiato iureiurando (vs. 5) ad aliud transit firmius documentum. D

18 (1) Correptio est, nam audivit (v. IV 4. 101). (3) Reprehensio est quasi longiorum verborum Lachetis.

Quamquam vox „correptio" a Donato usurpata est ad Andr. III 2. 1 (4), tamen haec genuina non videntur. I?

3. 36 Ad verba Bacchidis: „Etsi hoc meretrices aliae nolunt" adnotatur: (1) Color necessarius a veri simili: scit enim se alibi dixisse: Bonas matronas facere, meretrices malas (cf. Eun. prol. 37).

Adnotatio non inutilis Donati. D

§ 6. Scholia rhetorica ad prologos.

Etiamsi Eugraphius in praefatione ad Andriam vere contendit, omnem Terentii prologum (si Adelphorum prologus excipitur) habere controversiam, tamen fallimur si idcirco multa et utilia scholia rhetorica ad prologos inventum iri in commento exspectamus. Immo numero et gravitate non aequiperant ea quae recognovimus ad fabulas. Praeterea observabimus similitudinem cum Eugraphianis exiguam esse, cum tamen prologorum controversiae simplices sint et nequaquam ambiguae.

Praeter scholia autem ea quoque referam, quae Donatus in fabularum praefationibus de prologorum indole breviter adnotavit, cum haec quoque ad rhetoricam pertineant.

Andria.

Praef. Prologus in hac acer inducitur et in adversarios non mediocriter asperatus, sed tamen id subtiliter, ut omnia lacessitus facere videatur ac dicere.

Prol. 1 (1) Principium factum a commendatione personae, quod pudens, quod honestus, quod prudens Terentius. Et honore maiore „poetam" potius quam „Terentium" dixit, ut illum hoc

Digitized by Google

ipso nomine, de quo laborat, ornaret. (2) Intentio omnis huius prologi hoc agit, ut novo poetae veniam paret et veteri odium et ut quam maxime modestum minimeque errantem Terentium probet. (3) Meritum iam poetae dedit „poetam" eundem dicendo. (4) Et ab animo eius quem defendit.

Scholion (1) duplex est. Pars altera notissimum praeceptum continet de prooemiis, petitum e ludo, altera minus recta est in eo quod Terentium laborare dicit de nomine poetae in hoc prologo, ubi agitur tantum de fabularum successu et de contaminatione. Auctor huius partis exaggeravit id, quod Donatus recte de nomine „poeta" expressit in (3). Scholion (2) de intentione totius prologi, c. l. T., genuinum est Donati.

Scholion (4) est interpolatoris, cui similia debentur ad vs. 7: (5) criminatio adversarii. (7) commendatio poetae a persona adversarii, (8) excusatio respondentis, et ad vs. 9: (1) iam narratio est. 18 (2) ubi, post verba Donati in defensionem Terentii, hoc sequitur: et est argumentum ab exemplo et auctoritate. 24 (6) ab honesto .., a iusto. 25 (1) ab utili.

Igitur magistri, vel potius unus magister, in usum tironum quaedam brevissime e fonte suo excerpsit. Donatus praeter locum de intentione nihil dedit. Eugraphius contra prologi controversiam accuratissime persecutus est, unde pauca excerpam: Controversiae qualitas, an iuste fecerit, cuius argumenta persequitur per absolutam qualitatem (cf. Rh. min. H. p. 190). ... Sed prius exordium sumitur ut poetam populo commendet .... ex nostra persona .., a persona adversarii (cf. ad vs. 4) ... Sequitur propositio quaestionis: sed primum permissio (vs. 8) ... adiecit argumenta absolutae qualitatis (vs. 9 sqq.) ... Hactenus (vs. 24) controversia tractata est.

Vix dubito quin E., artis rhetoricae satis peritus, haec magna pro parte ipse invenerit et inde explicanda sit discrepantia cum commento.

Eunuchus.

Praef.: Huius prologus sane est concitatior, nam et obicit crimina adversantibus et comminatur in posterum et accusatorie narrat iniuriam Terentio factam et ad ultimum tumultuose et cum magna invidia defendit poetam.

Digitized by Google

Eiusdem adnotatio ad vs. 1 nihil continet praeter laudem Terentii: (1) Attendenda poetae copia, quod in tot prologis de eadem causa iisdem fere sententiis variis verbis utitur.

Rhetorica nulla leguntur nisi ad vs. 27, ubi haec habemus: (1) Primo negat peccatum, dehinc concedit et purgat. (5) Et primo negat peccatum, deinde, si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiae partibus.

Utrumque ex eodem rhetore descripserunt scholiastae.

Eugraphius controversiam denuo accurate et plene descripsit ad vs. 1 et 19, in quibus ea quoque, quae habet de vs. 27, praeter venialis qualitatis mentionem, prorsus dissimilia sunt scholio supra citato, (vide Klotz. p. 407 vs. 14 sqq.) [1]).

Adelphi.

Praef.: In hac prologus aliquanto lenior inducitur, qui magis in se purgando quam in adversariis laedendis est occupatus.

Cum in hoc prologo nulla sit iusta controversia, scholia rhetorica cum in commento tum apud Eugraphium omnino desunt.

Phormio.

Praef.: Prologus Phormionis nimis (i. e. valde) concitatus est, adeo ut ipse semet veluti reprehendat ob hanc ipsam pervicaciam et simul argumentum suae purgationis inducat.

Rhetorica duo inveniuntur, quae Donato tribuenda non sunt:

1 (1) Hoc initium ad destructionem personae adversarii sumitur, coniunctum cum insinuatione personae Terentianae.

Alterum legitur ad 30 (2) Nunc propositio est. Ineptum, nam propositio nulla est in hoc vs. sed in 13.

Eugraphius hic, ut in Andriae prologo, incipit a disputatione de prologis Terentianis comparatis cum antiquioribus. Dein controversiam exposuit et divisit et pertractavit ad vs. 1, 13, 19, 31.

Hecyra.

Praef.: In hac prologus est et multiplex et rhetoricus nimis, propterea quod saepe exclusa haec comoedia diligentissima defensione indigebat.

---

1) Supra p. 239 referre neglexi haec etiam schol. interpolata Eunuchi II 8. 16 (3), 17 (2), 18 (2), 19 (1), 64 (1), 68 (3), 69 (2), cl. 68 (1), 91 (3) (4) extr.

Digitized by Google

Prol. I. 1 (4) Totus hic prologus subtilem conquestionem continet ob hoc, ne aperte populum neglectae fabulae reum faciat et facile revocet in favorem.

Scholion genuinum de totius prologi intentione, ut Andr. 1 (2).

4 (1) A derivatione causae. Non quia mala est, inquit, exclusa est, sed quia populus funambuli admiratione obstupuit, quod infra (in prolog. II) de gladiatoribus dicet ad commutationem causae inducendam. (2) Hic excusatur et populus, qui neque iudicavit de fabula neque tamen stulte erravit.

Utrumque ex officina rhetorica prodiit, et (1) quidem ex eadem unde Eugraphius ad vs. 1 haec partim prompsit:

Defenditur autem causa derivatione (= commutatione) per coniecturalem statum. Non enim ideo, quia mala, est exclusa, sed quia populus in funambulo animum occupaverit (cf. verba Terentii vs. 4 et 5), — hoc addit, quod semel exclusa est, — vel quod rumor esset datum iri gladiatores, ‹cum› populus convolavit cum tumultu, defuruit [1]) loco (ibid. 39 sq.), — hoc enim ad id pertinet, quod iterum videtur exclusa, — ita in omnibus exclusionibus per causae mutationem defensio comparata est.

Alterum scholion id continet, quod Donatus melius expressit in 3 (2): Mira defensio, si quidem non iudicio comoedia exacta est sed spectari cognoscique non potuit, placitura scilicet si audiretur.

Prol. II 1 (1) Magna arte hic prologus scriptus est et nimis oratorie. Sic Donatus incipit et dein subiungit longam prologi interpreationem minime rhetoricam.

Eundem characterem semirhetoricum exhibent haec eiusdem scholia:

12 (3) Elegans promissio et hanc placituram, si cognoscatur.

Quibus mag. addidit: et est coniectura a futuro tempore.

25 (1) Iam hic narratio subtilis inducitur et ut non laedat populum et ut defendat poetam.

41 (3) Per haec verba vult Terentius demonstrare, quam gravis auctor sit qui suas comoedias probet. Sic Horatius (Ep.) II 1. 81).

---

1) Pro „defuruit loco" legendum videtur „defugit loco", aut „defervuit loco"

Digitized by Google

49 (2) ... Et bene „ut expediat", tamquam facturus sit etsi non expedierit, dum quaestum maximum servire populo putat.

Interpolatorum manus agnoscimus in his:

6 A simili argumentum, quod fit per comparationem artificiosam et oratoriam rerum ac personarum.

12 (3) Vide supra.

20 (2) Commendatio personae levis (Terentii) per aliam personam gravem (Ambivium) secundum praecepta in rhetoricis.

21 (1) A causa principium narrationis inducitur. (2) Principium a quaestione principali an cognita sit et an spectanda sit. (3) A persona dicentis.

(1) et (2) diversis debentur auctoribus.

22 (1) Hoc succedit pro illo quod est a persona adversariorum. Simul ad fortunam rettulit populi culpam, non enim dixit quod praesto erat.

Rhetor unde interpolator haec excerpsit hoc significasse videtur: Pro argumento a pers. adv., i. e. a populo, substituit argumentum a fortuna, nam praesto fuerat populum accusare, cuius culpa non peracta est.

23 A iudicum persona.

25 (1) Vide supra Donati scholion, cui simile est 26 (1): Narratio, cur exclusa sit. Hanc non poetae culpa deiectam nec iudicio populi et ideo nunc admittendam. Ad prol. I 3 (2) Donatus iam adnotaverat „si quidem non iudicio comoedia exacta est".

41 (1) Commendatio ab ante actis, i. e. a personae adtributis. (2) A meritis defensoris argumentum ad laudem fabulae.

47 (1) Oratorie, sic enim fit, cum persona pro persona ad commendationem adfertur. Scholion suspectum.

49 (1) Ab utili argumentatio. Cf. supra (2) Donati.

Cum igitur scholiastae non minus seduli fuerint ad prologum Hecyrae quam ad ipsam fabulam, suaque partim e fonte satis limpido hauserint, Eugraphius hic quoque rhetoricam parce respexit, nam praeter ea quae modo citavi ad prol. I, leviuscula tantum adnotavit ad vs. 12 et 21 nihilque dedit de controversia, de statu, de partibus argumentationis.

Ergo prologorum scholia confirmant quod didicimus e reliquis: Donatum rhetoricam hic quoque adhibuisse raro et in usum

Digitized by Google

interpretationis, interpolatores sine ordine aut constantia e commentariis rhetoricis passim compilasse notas et notulas in usum institutionis rhetoricae, Eugraphium denique ab his plerumque differre et in prologis omnibus semel modo ita convenire, ut eodem fonte usus esse videatur.

Conclusio.

Quaestio de scholiis rhetoricis duplex erat.

A De scholiis Donati genuinis et quae necessitudo intercedat inter haec et Eugraphiana.

B De scholiis Interpolatorum et quae necessitudo etc.

A Eugraphius scholia rhet. habet circiter CCC (Mnem. l.l. p. 130 sq.), Donatus circiter XXIII et praeterea LXIII semirhetorica, quae in censum hic non veniunt. Eugraphii scholia non efficiunt tractatum rhetoricum [1]) neque ex professo artem legentibus tradere volunt, non spectant rerum aut scaenarum interpretationem, sed hoc agunt, ut Terentii virtus in adhibenda arte ostendatur. Amplissima leguntur ad scaenarum initia, reliqua per scaenas sparsa illorum fere sunt supplementa. Donatus ad scaenarum initia IX tantum scholia exhibuit, Eugraphianis longe breviora et simpliciora (l.l. p. 141—144) et praeterea XIV per scaenas omnium fabularum, in quibus tria conveniunt cum Eugraphio, unum scilicet per Servium a Donato sumptum, duo e communi fonte (l.l. p. 134, 145, 153). Praeter haec tria nulla igitur necessitudo inter Don. et Eugr. invenitur.

B A Donateis facile distinguuntur scholia ex professo rhetorica, CC fere numero (supra p. 229 adn. 1), excerpta e rhetorum commentariis, partim ante-Donateis, qui in scholis artem docebant e Terentio, rhetorice dissolventes passim soliloquia et dialogos. Haec excerpta modo brevia sunt, duorum triumve verborum, modo longiora et doctiora. Haec omnia quominus Donato adsignari possunt multa prohibent:

1 Quod aperte destinata sunt institutioni artis rhetoricae et petita e commentariis rhet. continuis [2]), qualem Donatum scripsisse

1) Haec et alia in seqq. disputabantur contra Gerstenbergium, Mnem. l.l. p. 126—129.

2) Vid. supra p. 232 scholia de figura a summo ad imum aliaque permulta eiusdem notae.

Digitized by Google

Gerstenbergius iam aliis de causis verissime negavit (Mnem. l.l. p. 126) nec quisquam facile perhibuerit.

2 Exarata sunt omnia stilo scholastico, quem Donatus etiam in schol. vere rhetoricis consulto vitavit.

3 Produnt varios auctores, cum aliquando inter se discrepent: cf. p. 231. 72 (1) (2), 241 sq. 21 (1), 242, 69, 247. 19.

4 Continent falsa et inepta, quae Donato imputari nequeunt: cf. p. 231. 94, 235 sq. II 1. 2 (5), 237. 30 (1) cl. Mn. l.l. p. 147, 240. 48 (1), 241 (21), 248. I 2. 1, 251. 18 (3), 21 (2), 257 sq.

5 Differunt a Donateis iuxta positis: cf. p. 231. 98, 236. 16 (4). 23 (2). 238. 20 (2) schol. Donateo interpositum. 242. II 1. 11. 244. I 1. 1, 2. 16, 245. 40, etc.

6 Subiunguntur Donateis per *et*, *et simul*, *nam*, sim.: cf. p. 232. 118. 239. II 3. 91, 240. 48 (1), 243. 3. 1. III 2. 43. V 8. 6.

7 Conveniunt cum rhetoribus minoribus: cf. 233. 115, 242 adn., 243 bis, 245, 246. 15, 250. 13, 253 adn.

De necessitudine inter haec scholia et Eugraphium, quae Gerstenbergio p. 77 (Mn. l.l. p. 127) tanta esse videbatur, ut haec ex illius tractatu rhetorico excerpta esse putaret, accurata comparatio hoc docet:

Nulla similia invenimus in Eunucho (praeter prol. 27) et Adelphis (supra p. 241 et 244). In Phormione quater similia vel satis similia I 3. 1 (2), III 2. 1, IV 1. 1, V 9. 1. In Hecyra satis similia I 2. 11 (4), II 2. 10, III 3. 22. 23, IV 4. 38. 75, V 1. 1, et prol. I 4. Frequentiora sunt similia in quibusdam scaenis Andriae, vulgo tamen paucorum verborum: I 2. 2, 3. 3 et 5; I 5. 3, 14, 24, 26, 49, 60* [1]), 63*; II 1. 5*, 19; 2. 15, 25*; 3. 15 III 2. 31*, 32*; V 1. 9, 15, 16.

Igitur in scholiis CC numeravi XXXII plus minusve Eugraphianis similia. Si his opponuntur loci, ubi Eugraphium aut nihil aut alia habere notavimus, consequitur similia illa non ex Eugraphio, sed e communibus fontibus repetenda esse. De his autem fontibus nihildum certi indagare potui.

1) Asteriscus indicat similitudinem maiorem.

Digitized by Google

ADNOTATIONES CRITICAE

AD

ANDOCIDIS ORATIONES.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Tandem aliquando redeo ad oratorem, a quo olim initium feci. Hisce diebus relegi quod in dissertatione Academica ante quinquaginta annos adnotaveram ad Andocidis Orationem de Mysteriis itemque, quadriennio post, in *Mnem.* 1854 p. 66, ad Orationem de Reditu. Si quaeris quo animo post tantam humanae vitae partem illas studiorum primitias recognoverim, ingenue fatebor me mirari, si forte cuiquam levibus argumentis prolatis meam sententiam comprobare potuerim, spurias esse orationes quae propter rerum varietatem plerisque lectoribus commendantur. Ita tamen est: promotor meus aestumatissimus Iohannes Bakius, cuius memoriam non minus quam ipsius Cobeti pie ac debita reverentia recolo, in plagulis relegendis quas eius iudicio de more summittebam, identidem significaverat se de meis rationibus plurimum dubitare, etsi minime intercedebat quominus adulescentes quam viam elegissent, libere persequerentur; non enim ferre poterat discipulos qui in magistri verba iurarent, qua in re multum deflexerat a praeceptore olim suo, quem novimus quanta acrimonia Sluiterum castigaverit. Cobetus tamen, quod nunc cum admiratione animadverto, ad breve tempus mihi assensus est et in *Mnem.* 1854 p. 142 et 154 = *Var. Lect.* p. 70 et 82, Orationem de Mysteriis ap-

Digitized by Google

pellavit „quae Andocidem auctorem mentitur". Unum est quod hodie in levi opella mea vehementer comprobo; etenim futuri praesagam mentem habui et in libelli fronte posui Thucydidis verba: ὕστερον ἐξέσται μεταθέσθαι ἢν μή τι ἀρέσκῃ, nam iamdudum est ex quo μετεθέμην. Excepta quarta oratione contra Alcibiadem, quae numquam haberi potuit nisi forte intra scholae parietes, aperte dicam mihi hodie tres Andocidis orationes genuinas videri. Sed antequam disseram *quo sensu* eas interpreter genuinas esse, iuvat experiri ecquid conferre possim ad singulorum locorum pleniorem intelligentiam.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

§ 4: τί γὰρ ἂν καὶ βουλόμενος Ἀνδοκίδης ἀγῶνα τοσοῦτον ὑπομείνειεν, ᾧ ἔξεστι μὲν ἀπελθόντι ἐντεῦθεν ἔχειν πάντα τἀπιτήδεια; Hic haereo; vix enim τῶν ἐπιτηδείων nomine universa res familiaris comprehendi potuit; cogitavi de πάντα τὰ ἴδια, cum praesertim eadem locutio recurrat § 139, Redit. § 2, Pac. § 36 et Alcib. § 1. Sed continuo sequitur: ἔστι δὲ πλεύσαντι εἰς Κύπρον, ὅθενπερ ἥκει, γῆ πολλὴ καὶ ἀγαθὴ διδομένη καὶ δωρεὰ ὑπάρχουσα, sive, quemadmodum Lipsius post Koepkium edidit: δεδομένη ἐν δωρεᾷ (sive δωρειᾷ) ὑπάρχουσα. Equidem non exputo quid hoc sit δεδομένη ἐν δωρεᾷ et fortasse aliquid audendum est, ut gravis offensio vitetur. Quid si verum est: γῆ πολλὴ καὶ ἀρηρομένη δωρεὰ ὑπάρχουσα? Revera fertiles sunt Cypriorum agri.

§ 7: ὥστε ὑμᾶς πολὺ ἂν ἥδιον δίκην λαβεῖν παρὰ τῶν κατηγόρων ἢ παρὰ τῶν κατηγορουμένων. Cobetus p. 82 *Var. Lect.* notavit illud παρὰ τῶν κατηγορευμένων tanquam imperite dictum, nec tamen receptam lectionem sollicitavit, cum sibi persuasisset orationem spuriam esse; quamquam vero nomine nihil hoc ad rem faciat, cum oratio, quidquid de scriptore sentias, necessario satis vetusta sit, neque ullo modo infra Demosthenis tempora detrudi possit. Itaque quum barbarus sermo neutiquam ferendus sit, medicina quaerenda est, quae sese circumspicientibus sponte offeret, nempe: παρὰ τῶν ἀπολογουμένων. Plus semel in vicinia inter sese opponuntur verba κατηγορεῖν et ἀπολογεῖσθαι. Quod argumentum infra attingam, tota haec pericope

Digitized by Google

paucis immutatis itidem legitur in exordio Lysiae Orationis de Bonis Aristophanis, sed quod illic est § 4 ὑπὲρ πάντων τῶν πεπραγμένων, Cobetus ad *Hyperid.* p. 31 correxit: ὑπὸ πάντων τῶν παραγενομένων.

§ 11: τριήρης ἡ στρατηγὶς ἤδη ἐξώρμει ἡ Λαμάχου. Hoc mire dictum est et malim: ἔξω ὥρμει. Eadem fortasse correctione utendum Lycurg. Leocr. § 17, sed nihil definio.

§ 13. Incredibile est quod orator narrat. Producitur in concionem servulus, cui Andromacho nomen, qui nomina defert eorum qui in domo Pulytionis per ludibrium mysteria celebrarant; etiam Alcibiades dicebatur illis sacris interfuisse; deinde quid tum? Πολύστρατος μὲν συνελήφθη καὶ ἀπέθανεν· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ᾤχοντο καὶ αὐτῶν ὑμεῖς θάνατον κατέγνωτε. Sed inter decem illos quos Andromachus detulit, cur Pulytion non est? Etiamsi domum tantummodo praebuerit, eine ea res impune abiit? Sed postea certe Thessalus in accusatione, cf. Plutarch. Alcib. 22, quum argueret Alcibiadem domi suae mysteria celebrasse, Pulytioni partes tribuit δᾳδούχου. Et quid de Alcibiade actum est, qui nec comprehensus fuit nec solum vertit nec condemnatus est? De Polystrato discrepat quod Harpocration habet. Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Θρασυβούλου, εἰ γνήσιος. Πολύστρατος αἰτίαν ἔχων τοὺς Ἑρμᾶς περικόψαι ἀνῃρέθη ὑπ' Ἀθηναίων. Deinde etiam Panaetius indicatus fuit, quem tamen in urbe remansisse et postea demum ab ipso Andocide indicatum fuisse videmus § 52. Denique non apparet, quod omnino dictum oportuit, quando in Siciliam profecta classis sit: credo equidem brevi post Andromachi delationem et ante τὴν δευτέραν, Teucri, μήνυσιν, sed incerta res est. Grotus quoque, *Hist. Graec.* VII p. 178, rem non potuit expedire.

§ 16 Tertia delatio Agaristes fuit nobilis feminae: αὕτη ἐμήνυσεν .... μυστήρια ποιεῖν Ἀλκιβιάδην καὶ Ἀξίοχον καὶ Ἀδείμαντον καὶ ἔφυγον οὗτοι πάντες ἐπὶ ταύτῃ τῇ μηνύσει. Etiamne Alcibiades? — Ceterum quo melius intelligeremus qui fieri potuerit ut tota civitas scelesto sacrilegorum facinore commoveretur, Grotus ex Gallorum et Anglorum historia exempla

Digitized by Google

attulit quae egregie faciunt ad illa vetusta tempora illustranda: imprimis apposita est historia Titi Oates, *Histor. Graec.* VII p. 215, cuius foeda crimina quum enarraret Macaulaeus, quem antiquitatis Graecae peritissimum fuisse cognovimus, miror quod Hermocopidarum immemor fuit. Sed mihi quoque fortasse concedetur si aequalibus meis in memoriam revocavero quod ante quadraginta circiter annos Hagae Comitis factum est in patria mea. Forte una coenabant ingeniosi nonnulli adulescentes, quod saepe facere solebant; sed procedente convivio dum festo die vina largius circumferebantur, nostra Christianorum sacra coeperunt ludibrio habere et sacrilego ritu imitari. Postridie rumor per urbem divulgatus fuit, nam adstiterant famuli, quorum erant qui profanum scelus indignarentur. Uti aequum est, cives mei graviter commoti fuerunt, sed in temulentos iuvenes nihil ultra saevitum fuit, etiamsi convivae interfuissent, quibus patres filios suos concredidissent erudiendos: adeo saeculum valuit ad homines mansuefaciendos. Quorsum hoc? inquies. Nempe *semel*, quantum comperi, hoc modo peccatum fuit: haud nimis lepida visa fuisset iteratio, nec fortasse poenitentia afuit. Quid autem Athenis? Legimus mysteria profanata fuisse in domo Pulytionis, in domo Charmidis, in domo Phereclis, in domo Alcibiadis, alibi fortasse: hoc vero est quod recoquere cramben appellant et elegantes homines ἐωλοκρασίαν oderunt. Non crediderim Athenienses meos insulsis facetiis toties delectari solitos fuisse et verisimile est ferventibus odiis pessimum exemplum identidem narrando fuisse amplificatum, cum incertus rumor volitaret per ora hominum et unusquisque de suo aliquid adderet, quo maiore flagitiorum invidia nobiles adulescentes conflagrarent. Ceterum vide simile flagitium apud Nobiliss. Magonem (= *Earl Stanhope*) in *Histor. Britann.* vol. V p. 19 Ed. Lips. Cf. praeterea Lobeck. Aglaoph. p. 1029.

§ 17. Quarta delatio Lydi fuit, qui ἀπογράφει τούς τ' ἄλλους καὶ τὸν πατέρα ἔφη τὸν ἐμὸν παρεῖναι μέν, καθεύδειν δ' ἐγκεκαλυμμένον. Σπεύσιππος δὲ βουλεύων παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ δικαστηρίῳ κἄπειτα ὁ πατὴρ καταστήσας ἐγγυητὰς ἐγράψατο τὸν Σπεύσιππον παρανόμων καὶ ἠγωνίσατο ἐν ἑξακισχιλίοις Ἀθηναίων καὶ μετέλαβε δικαστῶν τοσούτων οὐδὲ διακοσίας ψήφους ὁ Σπεύσιππος.

Digitized by Google

Hic nihil intelligo. Dum reliqui mysteria celebrabant, cur Leogoras ἐκάθευδε ἐγκεκαλυμμένος? Edormiebatne crapulam? Cur solus Leogoras Speusippum ἐγράψατο παρανόμων, qui omnes convivas παρέδωκε τῷ δικαστηρίῳ? Quid tandem Speusippus deliquerat? Ecquis umquam fando audivit sedisse sex millia iudicum? Etiamsi reliqua obscura maneant neque aliunde possint illustrari, haud veri dissimile est quod Grotus coniecit, *Hist. Graec.* VII p. 206, γραφὴν illam παρανόμων institutam fuisse a Leogora aliquanto postquam Dioclides Hermocopidarum nomina detulisset et Andocides testimonio suo patrem ex carceris vinculis eripuisset. Nec tamen ita statuere possumus, nisi sumamus Andocidem rerum ordinem mirifice turbavisse, credo quo mendacia magis in tuto forent.

§ 23. Particulam inserendam esse dixerim: εἰ τοίνυν ἀνέβην ἐπὶ δικαστήριον ἢ λόγος τις περὶ ἐμοῦ (τότ') ἐγένετο.

§ 27. Denuo haeremus; περὶ τῶν μηνύτρων .... ἠμφεσβήτουν οὗτοί τε οἱ μηνύσαντες καὶ Πυθόνικος Φάσκων πρῶτος εἰσαγγεῖλαι καὶ Ἀνδροκλῆς ὑπὲρ τῆς βουλῆς. Itaque certarunt de praemio Andromachus, Teucer, Agariste, Lydus, Pythonicus et Androcles: de quinque prioribus aperta res est, sed quid Androcles praemium poposcit ὑπὲρ τῆς βουλῆς? Hoc nemo hucusque expedire potuit. Scribit Thucydides VI 28: μηνύεται οὖν ὑπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκολούθων περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δ' ἀγαλμάτων περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδιᾶς καὶ οἴνου γεγενημέναι, quo loco Hartmannus in diligentissima Commentatione *de Hermocop.* p. 25 usus est, ut ostenderet non primum fuisse Pythonicum qui sacrilegos denunciaret, sed alios multos indices eum praevertisse; et fatendum est Andocidis fabulas multum discrepare ab iis quae Thucydides prodidit. De Androcle autem, qui secundum Thucydidem VIII 65 τὸν Ἀλκιβιάδην οὐχ ἥκιστ' ἐξήλασε, ita scribit Plutarchus Alcib. 19: ἐν δὲ τούτῳ δούλους τινὰς καὶ μετοίκους προήγαγεν Ἀνδροκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἄλλων τε ἀγαλμάτων περικοπὰς καὶ μυστηρίων παρ' οἶνον ἀπομιμήσεις, τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν Φίλων κατηγοροῦντας. Alia multa de Androcle cum cura collegit Bergkius in Epistula ad Schillerum Andocidis editorem. Quid autem ille egit ὑπὲρ

Digitized by Google

τῆς βουλῆς? „A strange pretension", ut scribit Grotus, „which we do not know how he justified". Satis intelligimus quod scribit Isocrates de Bigis § 9: εἰσήγγελλον εἰς τὴν βουλήν, λέγοντες ὡς ὁ πατὴρ μὲν συνάγοι τὴν ἑταιρείαν ἐπὶ νεωτέροις πράγμασιν, οὗτοι δ' ἐν τῇ Πουλυτίωνος οἰκίᾳ συνδειπνοῦντες τὰ μυςήρια ποιήσειαν, sed quo praetextu senatui praemium decerni potuerit non assequimur. Ut in obscura re, crediderim verum esse: ὑπὲρ τῆς δούλης. Consentaneum est sacrilegis illis epulis interfuisse ancillas quasdam; unam ex his produxit Androcles et pro ea praemium poposcit; nec magnae offensioni articulus est, nam in confusa et impedita narratione libenter mihi persuadeo aliquid de muliercula Andocidem memoriae prodidisse, quod postea lacuna haustum fuit. Si quid nosti rectius, ...

§ 35. Attendendum est neque ab Teucro neque ab Dioclide denunciatum fuisse Alcibiadem inter τοὺς Ἑρμοκοπίδας, quemadmodum nusquam legimus Andocidem implicitum fuisse crimini mysteriorum profanatorum, nisi forte in Lysiae quae fertur oratione contra Andocidem, cf. Blass. *Eloq. Att.* I p. 568; contra Alcibiades inter τοὺς Ἑρμοκοπίδας refertur Dem. Mid. § 147 p. 562; cf. *Mnem.* 1903 p. 422. Vide etiam Hartmannum *de Hermocopidis* p. 10.

§ 38. Prodit Dioclides et narrat se intempesta nocte domo egressum, cum latitaret in umbra, agnovisse Hermocopidas: εἶναι δὲ πανσέληνον et ὁρῶν αὐτῶν πρὸς τὴν σελήνην τὰ πρόσωπα τὰ πλεῖςα γιγνώσκειν. Hic miramur Andocidem, qui ut hominis scelestam fidem coargueret, non usus sit invicto et irrefutabili argumento, quod vide apud Plutarchum Alcib. c. 20: εἷς δ' αὐτῶν ἐρωτώμενος, ὅπως τὰ πρόσωπα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν γνωρίσειε καὶ ἀποκρινάμενος ὅτι πρὸς τὴν σελήνην, ἐσφάλη τοῦ παντός, ἕνης καὶ νέας οὔσης ὅτε ταῦτ' ἐδρᾶτο.

§ 40: ἰδὼν δ' Εὔφημον ἐν τῷ χαλκείῳ καθήμενον, ἀναγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ Ἡφαιςεῖον λέγειν ἅπερ ὑμῖν ἐγὼ εἴρηκα. Quod hodie scribitur ἔν τῳ χαλκείῳ, non est ea probabilis correctio. Veram scripturam expiscari licet ex Anecd. Bk. p. 316. 23: χαλκῶ· ὄνομα τόπου, ὅπου ὁ χαλκὸς πιπράσκεται δὲ ὅπου τὸ Ἡφαιςεῖον. Primum supplere facile est: (ἐς τὶ) δὲ ὅπου τὸ Ἡφαιςεῖον et locus

Digitized by Google

ipse, credo χαλκών dictus fuit, cf. *Mnem.* 1893 p. 27. Hinc scripserim: ἐν τῷ χαλκῶνι καθήμενον· „das ist so zu verstehen, dass Diokleides den Euphemos aus seiner Fabrik nach dem Hephästeion, als der nächstgelegenen Oertlichkeit, in der er ihn heimlich sprechen konnte, führt": sicuti locum interpretatur Wachsmuthius *Mus. Rhen.* XXIII 9. Vocabulum χαλκεών iam Homerus habet Odyss. θ 273.

§ 41. Verba sunt Leogorae ad Dioclidem qui fores pulsarat ut Hermocopidas conveniret: ἆρά γέ σε οἵδε προσμένουσι; χρὴ μέντοι μὴ ἀπωθεῖσθαι τοιούτους φίλους. Melius intelligam: σφόδρα γέ σε οἵδε προσμένουσι.

§ 51: εἶπω Ἀθηναίοις ἅπερ ἤκουσα Εὐφιλήτου αὐτοῦ τοῦ ποιήσαντος; Nomen proprium eleganter omittetur.

§ 68: νῦν ὁρῶσι τοῦ ἡλίου τὸ φῶς δι' ἐμὲ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν. Stulte hoc dictum est; supplendum: (χάριν) ὁμολογοῦσιν.

§ 73. Sequitur longa digressio de infamia iure Attico. Etiam obiter rem considerantibus apparebit totum hunc locum cum Andocidis causa vix tenui filo cohaerere; sed, quod longe gravius est, tam perversa doctrina est ut pleraque non habeas dicere quo pertineant et lectores destituantur multo hebetiores quam antea fuerint. De toto loco in dissertatione mea inde a pagina 34 nimis concise egi, quum universa quaestio plenius et dilucidius debuisset exponi; nec tamen minus ad eam solam libelli mei paragraphum lectores ablegare ausim, nam quod ad summam rei attinet, etiam hodie haud inepte mihi disputasse videor. Postquam ostendi quam absurde et perplexe orator inter tria infamiae genera distinxerit, undique conquisitis quae tum apud veteres tum apud eos qui post vixerunt, de hoc argumento indagare potui, statui id quod nunc breviter illinc transscribam: p. 46: „Missa gravi et extraordinaria infamia, qua Arthmius Zelites affectus est, unica tantum infamiae species est Athenis, qua quis ἀποξηρεῖται ἁπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ καθάπαξ ἄτιμος γίγνεται. Potest cum hac infamia bonorum publicatio coniuncta esse, sed infamia tamen per se nihil inde mutatur. Eadem prorsus infamia afficitur is, qui quaqua

Digitized by Google

de causa ὀφείλει τῷ δημοσίῳ; etenim haec non poena erat, sed debitor incitabatur ut citius solveret. Quod si quis post nonam prytaniam nondum solverit, duplicatur debitum, publicantur bona; si vendita bona mulctam solvendo sufficiunt, infamis iterum fit ἐπίτιμος· si quid superest, hoc ei redditur. Praeterea nonnulli ita puniebantur ut quibusdam iuribus et privilegiis privarentur; sic v. c. accusatori, qui quintam suffragiorum partem non tulerat, postea non licebat eandem actionem intendere, in ceteris autem rebus cum reliquis civibus pari iure gaudebat. Haec ἀτιμίας species secundum Andocidem κατὰ πρόσταξιν dicta fuit".

§ 75. Γεύματος χάριν de uno infamiae genere describam: ἄλλοι αὖ κατὰ προστάξεις, οἵτινες οὐ παντάπασιν ἄτιμοι ἦσαν, ἀλλὰ μέρος τι αὐτῶν, οἷον οἱ στρατιῶται, οἷς ὅτι ἐπέμειναν ἐπὶ τῶν τυράννων ἐν τῇ πόλει, τὰ μὲν ἄλλα ἦν ἅπερ τοῖς ἄλλοις πολίταις, εἰπεῖν δ' ἐν τῷ δήμῳ οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς οὐδὲ βουλεῦται. Sunt τύραννοι necessario quadringenti illi, qui paucis annis ante per paucos menses Athenis imperium tenuerant, sed quis eos umquam tyrannos appellavit? Fierine potest ut rescribendum sit ἐπὶ τῶν τετρακοσίων (ΤΤ΄)? Qui autem homines fuerunt qui militibus infamiae notam inusserunt? Si respondebis quacumque tandem de causa ipsos hoc fecisse Quadringentos, quaeram quidni statim cum restituta libertate miseris hominibus nil tale commeritis ignominiae nota remissa fuerit. Nec magis intelligere poterimus Theramenis factionem et aliorum qui post quatuor menses optimatium imperium everterunt, nam tunc factum est quod scribit Thucydides VIII 93: ξυνεχώρησάν τε ὥς· ἐς ἡμέραν ῥητὴν ἐκκλησίαν ποιῆσαι ἐν τῷ Διονυσίῳ περὶ ὁμονοίας, in quo negotio quomodo se gesserint Athenienses, pergit tradere c. 97: κοὐχ ἥκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γ' ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες. Interdum suspicatus sum legendum esse: οἷον οἱ σασιῶται, sed quid prodest, nam res non minus obscura manebit quam fuit antea? Paucis autem annis post, quo tempore classe in Hellesponto devicta omnes iam sibi metuebant a Lysandro, factum est auctore Patroclide plebiscitum, quo omnes ἄτιμοι in integrum restituti sunt; in eo instrumento quod αὐτολεξεὶ orationi insertum fuit, excipiun-

Digitized by Google

tur omnes, § 78, quorum nomina *ἐν στήλαις γέγραπται τῶν* MH *ἐνθάδε μεινάντων*. Acute de hoc loco disputat Grotus VIII p. 89, qui suspicatur intelligendos esse ex quadringentis eos qui se non stitissent in iudicio et per contumaciam fuissent condemnati. Non habeo afferre probabiliorem rationem, sed nimis concise dictum in lege plurimum miror.

Sequuntur tria psephismata, Patroclidis § 77, Tisameni § 83 et Demophanti § 96, de quibus cum mihi nondum satisfaciam, tacere malo quam nihil dicere. Multi docti viri duo priora litis instrumenta pronunciaverunt spuria esse et liquido apparet longe meliorem causam esse tertii plebisciti, nec tamen negligendum est Andocidem scribam iussisse recitare Solonis legem, sequi ea quae tulerat Demophantus. De Patroclide et de Tisameno eorumque legibus omnium diligentissime Grotus disputavit VIII p. 224 et 295; sed etiam ab altera parte minime contemnendi auctores pro sua quisque sententia acriter depugnant. Equidem, ut iam dixi, *ἐπέχω*, nec mihi necesse est in alteram utram partem discedere, nam orationum causa cum fide legum postea insertarum non coniuncta est: genuinis orationibus spuriae leges inseri possunt et genuinae spuriis.

§ 106: *ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι τὰ πεποιημένα ὑμῖν εἰς ὁμόνοιαν οὐ κακῶς ἔχει, ἀλλὰ τὰ προσήκοντα καὶ τὰ συμφέροντα ὑμῖν αὐτοῖς ἐποιήσατε, βραχέα βούλομαι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν*. Itaque orator docebit quantum boni afferat civium concordia. Audiamus: *οἱ γὰρ πατέρες οἱ ὑμέτεροι γενομένων τῇ πόλει κακῶν μεγάλων, ὅτε οἱ τύραννοι μὲν εἶχον τὴν πόλιν, ὁ δὲ δῆμος ἔφευγε, νικήσαντες μαχόμενοι τοὺς τυράννους ἐπὶ* Παλληνίῳ, *στρατηγοῦντος Λεωγόρου τοῦ προπάππου τοῦ ἐμοῦ καὶ Χαρίου οὗ ἐκεῖνος τὴν θυγατέρα εἶχεν, ἐξ ἧς ὁ ἡμέτερος ἦν πάππος, κατελθόντες εἰς τὴν πατρίδα τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τῶν δὲ φυγὴν κατέγνωσαν, τοὺς δὲ μένειν ἐν τῇ πόλει ἐάσαντες ἠτίμωσαν*. Primum quidnam est *τὰ ἀσύγκλωστα κλώθειν* nisi hoc est? Quod egistis ut inter cives concordia restitueretur, laude dignum: etenim vestri maiores exactis Pisistratidis adversarios partim trucidarunt, partim coegerunt solum vertere, partim infamia notarunt. Ferri haec quodammodo possent, si addidisset orator maiores consilii perpetuo poenituisse;

Digitized by Google

sed nihil eiusmodi vel aperte dicitur vel tectis verbis indicatur. Quod autem Leogoras oratoris proavus, non Clisthenes Megaclis filius dicitur praefuisse copiis quae Pisistratidas eiecerunt, id facilem excusationem habet; verum longe gravius est quod ad Pallenium non victi fuerunt Pisistratidae, sed victor fuit Pisistratus. Vaterus p. 15 ut eam offensionem declinet ita disserit: „Hoc proelium, quo superati sunt Pisistratidae Olymp. LXVII 2 extr. et eiecti, Pallenio assignavit Andocides: neque vero iniecta Pallenii memoria probat illud agi certamen, quod cum *Pisistrato ipso* post secundum exilium reditum moliente consertum est (nam illo tempore victos esse *Alcmaeonidas* notissimum est, cum tamen Andocides superatos dixerit ad Pallenium *Pisistratidas* esse et fundatam libertatem Atticam), sed id unum merito videtur colligi posse e verbis oratoris, quo loco amissa erat libertas *eodem loco* post annum XXXIV excisam esse tyrannidem". Coniecturam parum verisimilem ut confirmet ita pergit Vaterus: „etenim quidni hunc locum Pisistratidae elegerunt boni ominis causa, Alcmaeonidae vero ut locum clade sua famosum insignem redderent victoria et ipsa loci infamia suorum animos incitarent?" Nimirum sic solebant olim ut repugnantia conciliarent: exemplo est Albertus G. Becker, apud quem ut omnia quae traduntur in concordiam redigantur nihil *semel* Andocides fecit, nam *ter* fuit exsul, *ter* Athenas rediit, *quatuor* ἐνδείξεις contra eum institutae sunt, *ter* fuit in Cypro; tum Citii regem, tum Salaminis ab se alienavit, quocum tamen brevi post rediit in gratiam; varias denique adiit regiones, et quidem easdem *bis*: nempe has tamquam legatus, illas tanquam exsul. Sed missis nugis quae semet ipsae satis redarguunt, vide quomodo Grotus IV p. 123 Andocidis mendacia exploserit. Prorsus fidem superat parta victoria saevitum fuisse in Pisistratidas et in eos qui Pisistratidis faverent: vide modo Thuc. VI 54.

§ 107: ὕστερον δὲ ἡνίκα βασιλεὺς ἐπεστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, γνόντες τῶν συμφορῶν τῶν ἐπιουσῶν τὸ μέγεθος καὶ τὴν παρασκευὴν τὴν βασιλέως, ἔγνωσαν τούς τε φεύγοντας καταδέξασθαι καὶ τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιῆσαι καὶ κοινὴν τήν τε σωτηρίαν καὶ τοὺς κινδύνους ποιήσασθαι. πράξαντες δὲ ταῦτα καὶ δόντες ἀλλήλοις πίστεις καὶ ὅρκους μεγάλους, ἠξίουν σφᾶς αὐτοὺς

προτάξαντες πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων ἀπαντῆσαι τοῖς βαρβάροις Μαραθῶνάδε. Ain tu? Fuitne rex Persarum devictus apud Marathona? Hic Valckenaerius quoque haesit, qui praeterea attendit ad ea quae proxime sequuntur de incensa urbe: locus est apud Sluiterum p. 147: „Confundere videtur Andocides diversissima, Persica sub Miltiade et Dario et victoriam Marathoniam, quaeque evenere sub Themistocle, Xerxis gesta. Hic urbem incendio delevit, non ille. Nil magis est manifestum quam diversa ab oratore confundi". Ita est: ea conditione miseri mortales nati sumus; etiam eorum quae tanquam digitos nostros novimus interdum sponte obliviscimur. Horatius vel quicunque poetam interpolavit:

non celeres fugae
Reiectaeque retrorsum Hannibalis minae;
Non incendia Carthaginis impiae,
Eius qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes quam Calabrae Pierides.

Illud quoque non negligendum ἀτίμους in integrum restitutos fuisse tempore Solonis, cf. Plut. Solon. 19, post cladem in Hellesponto acceptam, denique post pugnam apud Chaeroneam, cf. Lycurg. Leocr. 41. Nec tamen usquam legimus tale quid plebem scivisse tempore belli Persici. Scribit Fred. Aug. Wolfius ad Leptineam § 11: „Quod Andocides de amnestia belli Persici temporibus prodit, non publicum esse potuit, sed magis oratorium est". Audio nec fortasse invitus probabo; sed caditne illud oratorium in verba legis § 77: Πατροκλείδης εἶπεν· ἐπειδὴ ἐψηφίσαντο Ἀθηναῖοι τὴν ἄδειαν περὶ τῶν ἀτίμων καὶ τῶν ὀφειλόντων, ὥσε λέγειν ἐξεῖναι καὶ ἐπιψηφίζειν, ψηφίσασθαι τὸν δῆμον ταὐτὰ ἅπερ ὅτε ἦν τὰ Μηδικά;

§ 110: κατηγόρησαν δέ μου καὶ περὶ τῆς ἱκετηρίας, ὡς καταθείην ἐγὼ ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ, νόμος δ' εἴη πάτριος ὃς ἂν θῇ ἱκετηρίαν μυσηρίοις τεθνάναι, κτέ. Anni sunt plus quam quinquaginta ex quo hunc locum diligenter legi saepiusque relegi ac tantum non ad verbum edidici, nec tamen umquam quidquam sese mihi obtulit sive apud ipsos veteres sive in doctorum virorum commentariis, quod faceret ad illud crimen illustrandum.

Digitized by Google

§ 117—128. Cognationum gradus ut intelligas, sciendum est Calliam, nobilem ac divitem hominem, sed nequam et turpi luxuriae deditum, de quo cum alii conferri possunt tum Groenius in *Prosopogr. Platonica* p. 130 et Cobetus in *Prosopogr. Xenoph.* p. 67 — sed cavendum est ne iuxta testimonia Platonis et Xenophontis nimium tribuamus oratorum et comicorum poetarum mendaciunculis — hunc igitur Calliam constat primum duxisse uxorem Glauconis filiam, e qua suscepit filium Hipponicum. Ipse autem Glauco, Calliae socer, uxorem habuit Tisandri filiam, quae praeter filiam quam diximus, ei peperit filium Leagrum. Sed quo intricata res apertior fiat, stemma addam:

Tisander

Filia	Epilycus	Filia
×	×	×
Leogoras	Ischomachi filia	Glauco
|	|	|
Filia. Andocides.	duae filiae.	Leager et filia quae Calliae nupsit.

Prima uxore mortua Callias duxit Ischomachi filiam, cuius soror, quod supra apparet, nupsit Epilyco. Erat autem ille Ischomachus, quantum coniicimus, diversus ab Ischomacho Xenophonteo, cf. Böckh. *Oec. Civ.* I p. 627 et Cobet. *Prosopogr. Xen.* p. 72. Secutae sunt vitae sordes, de quibus oratorem testem habemus, sed testem iniuratum. Nempe Ischomacho, uti coniicio, mortuo, Callias socrum suam, cui Chrysidi vel Chrysiadi vel Chrysillae nomen fuit, cf. Dindorf. in *Stephani Thesauro*, domi recepit indeque factum nefandi amoris initium. Nova nupta quum rei indignitatem ac turpitudinem ferre non posset, suspendio vitam finire decrevit, sed tempori prohibita revixit et mater exegit filiam e mariti domo. Mox adultera filium peperit, quem notavit Metagenes in fragmento apud Schol. Aristoph. Vesp. vs. 1221:

A. Ὦ πολῖται δεινὰ πάσχω. B. τίς πολίτης δ' ἐς' ἔτι
πλὴν ἄρ' ἢ Σάκας ὁ Μυσὸς καὶ τὸ Καλλίου νόθον;

Propter Platonis Phileb. p. 19 B credibile est hunc puerum

Digitized by Google

dictum fuisse Protarchum. Mox in Sicilia mortuus Epilycus duas relinquit filias *ἐπικλήρους*, itaque *ἐπιδικάζονται* Andocides et Leager, virguncularum illarum fratres consobrini. Aliquot annis post, ut videtur, altera puella quam Andocides sibi destinaverat moritur et Callias iam persuadet Leagro ut sibi cedat alteram. Illud mirum quod Andocides non explicavit, cur praeter ullam ex lege necessitatem Callias sibi petierit *ἐπίκληρον*, cuius pater magnam vim aeris alieni reliquisset, supra tria talenta, ut est § 118. Erat autem ipse deteriore iure quam Leager vel Andocides, nam hi, quod ex stemmate apparet, *τῆς ἐπικλήρου* fratres consobrini erant; Callias autem ipse, quantum novimus puellam cognatione non attingebat, nisi quod Glauconis filia, quae Calliae olim uxor fuerat, soror fuisset consobrina, altera autem uxor quam Ischomachi filiam fuisse vidimus, matertera, ne dicam fuisse aviam Chrysidem, Calliae stupro cognitam. Quod ad temporum rationes attinet, credibile est eo anno quo haec oratio habita est, nempe 399, virginem vix vicesimum aetatis annum attigisse, quum pater in Sicula expeditione perierit; Callias autem, ut ex levibus quibusdam indiciis mihi effici posse videtur, natus erat circa annum 445, Hipponicus circa annum 420, Protarchus autem circa annum 415. Huic igitur Protarcho Callias *τὴν ἐπίκληρον* in matrimonium petiit: diserta verba sunt § 121: *γνοὺς ταῦτα Καλλίας λαγχάνει τῷ υἱεῖ τῷ ἑαυτοῦ τῆς ἐπικλήρου.* Sed vide nunc quam stulta ea sint quae leguntur § 128: *Φέρε δὴ τοίνυν σκεψώμεθα εἰ πώποτε ἐν τοῖς Ἕλλησι πρᾶγμα τοιοῦτον ἐγένετο ὅπου γυναικά τις γήμας ἐπέγημε τῷ θυγατρὶ τὴν μητέρα καὶ ἐξήλασεν ἡ μήτηρ τὴν θυγατέρα· ταύτῃ δὲ συνοικῶν βούλεται τὴν Ἐπιλύκου θυγατέρα λαβεῖν, ἵν' ἐξελάσῃ τὴν τήθην ἡ θυγατριδῆ·* etenim loquitur quasi pater non filio sed sibi *ἐπεδικάσατο* et revera *ἡ ἐπίκληρος* Chrysidis *θυγατριδῆ* erat, ut vidimus. Quid autem de Protarcho? *ἀλλὰ γὰρ τῷ παιδὶ αὐτοῦ τί χρὴ τοὔνομα θέσθαι; οἶμαι γὰρ ἔγωγε οὐδένα οὕτως ἀγαθὸν εἶναι λογίζεσθαι, ὅστις ἐξευρήσει τοὔνομα αὐτοῦ. τριῶν γὰρ οὐσῶν γυναικῶν αἷς συνῳκηκὼς ἔσαι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τῆς μὲν υἱός ἐστιν, ὥς φησι, τῆς δ' ἀδελφός, τῆς δὲ θεῖος. τίς ἂν εἴη οὗτος; Οἰδίπους ἢ Αἴγισθος; ἢ τί χρὴ αὐτὸν ὀνομάσαι;* Nempe, quod nobis apparuit, Protarchus Chrysidis erat *υἱός* indeque *ἀδελφὸς* Ischomachi et Chrysidis filiae, quae nupsit

Digitized by Google

Calliae, denique θεῖος τῆς ἐπικλήρου, cuius avia Chrysis. Ratio quidem hercle apparet; sed arduum est omnes illos cognationis gradus ex Andocidis verbis eruere, cum praesertim nusquam significet quo iure Leager virginem in matrimonium petierit, nec tradatur Epilyci uxorem filiam fuisse Ischomachi et Chrysidis. Haec igitur coniiciendo supplenda sunt; ceterum equidem nunc Ciceronis recordor, qui ita disputat de Oratore II § 241: „Perspicitis, hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam *oratorium*, sive habeas vere quod narrare possis, *quod tamen est mendaciunculis aspergendum*, sive fingas". Itaque operae pretium est videre quomodo Cicero pro Cluentio capite quinto mendaciunculis adspersis exagitaverit Sassiam, quae sibi Chrysidem proposuerat tamquam exemplum quod imitaretur et imitando superaret.

§ 121: τίθησι τὴν ἱκετηρίαν, ὡς ἐμὲ μὲν ἀποκτενῶν ἄκριτον ἢ ἐξελῶν, αὐτὸς δὲ πείσας Λέαγρον χρήμασι συνοικήσων τῇ Ἐπιλύκου θυγατρί. Hic dubitatur de lectionis integritate, sed, quocumque tandem modo haec corrigas, remanebit offensio quod *in hac ipsa paragrapho* Callias puellam dicitur destinavisse Protarcho.

§ 130: ὅτε ἡ πόλις ἤρχε τῶν Ἑλλήνων καὶ ηὐδαιμόνει μάλιστα, rumor per urbem spargebatur Hipponicum Calliae patrem domi non filium alere, sed ἀλιτήριον. Quod hic locus olim offensioni fuit, id retracto. Si quidem vere conieci, quod supra dixi, Calliam esse natum circa annum 445, sub initium Peloponnesiaci belli pueri praedivitis petulantiam iam tunc potuerunt notare. Triginta annis post, erat sane cur Athenienses pristinam rerum felicitatem desiderarent ὅτε ἡ πόλις ἤρχε τῶν Ἑλλήνων.

§ 132: λητουργεῖν οὗτοι προὐβάλοντο, πρῶτον μὲν γυμνασίαρχον Ἡφαιστείοις, ἔπειτα ἀρχιθέωρον εἰς Ἰσθμὸν καὶ Ὀλυμπίαζε, εἶτα δὲ ταμίαν ἐν πόλει τῶν ἱερῶν χρημάτων. Contendit Böckhius Oec. Civ. I p. 219 Andocidem minus accurate fuisse locutum, cum ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων non ἐχειροτονεῖτο neque igitur προὐβάλλετο, sed exigua ea incuria est, quae paratam excusationem habet. Magis miror quod Andocides qui triennio ante redierat in urbem, uti ipse scribit, itaque per *tres continuos*

Digitized by Google

annos λητουργίαν suscepit, neglexit gloriari quod multo maiora praestitisset quam potuissent exspectari; etenim Demosthenes docet Leptin. § 8 *ἕκαστον λητουργεῖν ἔτος διαλιπόντα*. Quod Andocides *νενίκηκε Διονύσια παισὶν*, Corp. Inscr. Att. II n. 553, id postea factum est.

§ 133. Locus *περὶ τῆς πεντηκοστῆς* mihi quidem nimis obscurus. Cf. Böckh. *Oec. Civil.* I p. 427 et Grotus *Histor. Graec.* VI p. 9; addo Bakii dubitationes *Schol. Hypomn.* I p. 324 et IV p. 249.

In postrema orationis parte, inde a § 137, multa sunt pueriliter dicta et novimus Andocidem malum oratorem fuisse habitum; sed nunc me potissimum advertit § 141: *δέομαι ἁπάντων ὑμῶν περὶ ἐμοῦ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχειν, ἥνπερ καὶ περὶ τῶν ἐμῶν προγόνων*. Quod nihil hic dicitur de commenticia praetura bello Corcyraeo, cf. *Corp. Inscr. Att.* I p. 179 et IV p. 30 itemque Stahlius *Mus. Rhen.* 1885 p. 439, id nihil mirum est; sed cur orator omisit laudare avi praeturam bello Samio? Rem cognovimus testimonio Scholiastae ad Aristidem p. 485. 28 Dind. Etiam in oratione de Reditu de ea praetura altum silentium.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΘΟΔΟΥ.

§ 1: *ὅπου δεῖ τὴν πόλιν ἐμέ τι ποιῆσαι ἀγαθόν, ἢ εἴ τις ἕτερος βούλοιτο ἐμοῦ κακίων, δεινότατον ἁπάντων χρημάτων ἡγοῦμαι, εἴ τῷ μὲν δοκεῖ ταῦτα, τῷ δὲ μή, ἀλλὰ μὴ πᾶσιν ὁμοίως*. Hoc semper mihi perridicule dictum visum est: inserta negatione commendo: (*οὐ*) *κακίων*.

§ 2: *τί ποτε οὗτοι οἱ ἄνδρες δεινῶς οὕτως περικάονται εἴ τι ὑμᾶς χρὴ ἀγαθὸν ἐμοῦ ἐπαυρέσθαι*. Non novi eo utique sensu verbum *περικάεσθαι*· cogitavi de *παρακνῶνται* vel fortasse *διακνῶνται*.

§ 5: *ἐμοὶ ὀρθῶς δοκεῖ εἰρῆσθαι, ὅτι πάντες ἄνθρωποι γίγνονται ἐπὶ τῷ εὖ καὶ κακῶς πράττειν, μεγάλη δὲ δήπου καὶ τὸ ἐξαμαρτεῖν δυσπραξία ἐστί*. Hic igitur reum habemus propemodum

Digitized by Google

confitentem se Mercurii signa deiecisse — nam mysteriorum profanatorum nomine numquam, ut supra dixi, accusatus fuit. Ac pergit dicere in eandem sententiam, veluti § 6: *ἔξιν ἐν τῷ κοινῷ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ ἐξαμαρτεῖν τε καὶ κακῶς πρᾶξαι·* item § 9: *ἀδύνατον ἦν ταῦτα ἰαθῆναι ἄλλως ἢ τῷ ἐμῷ αἰσχρῷ.* Deinde § 15: *εἰς τοὺς θεοὺς ἔχοντα ὀνείδη οὗτοί με μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων ἐοίκασι κατελεῆσαι.* Aperte quoque § 10: *γνοὺς τὰς ἐμαυτοῦ συμφοράς, ᾗτινι κακῶν τε καὶ αἰσχρῶν οὐκ οἶδ' εἴ τι ἀπεγένετο, τὰ μὲν παρανοίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, τὰ δ' ἀνάγκῃ τῶν παρόντων πραγμάτων, κτἑ.* Videtur haec oratio habita anno 407, octo annis post Hermas deiectos, sed octo annis post, quo anno habita oratio de Mysteriis, post sedecim annorum intervallum, iam tutum fuit adspergere mendaciunculum: Myster. § 61: *ἐγὼ μὲν ἐν Κυνοσάργει ἐπὶ πωλίον ὅ μοι ἦν ἀναβὰς ἔπεσον καὶ τὴν κλεῖν συνετρίβην καὶ τὴν κεφαλὴν κατεάγην*, cet.

§ 10: *ἔγνων ἥδιον εἶναι πράττειν τὰ τοιαῦτα καὶ διαιτᾶσθαι ἐκεῖ, ὅπου ἥκιστα μέλλοιμι ὀφθήσεσθαι ὑφ' ὑμῶν.* Hoc quoque affirmat orator poenitentia ductus; tale quid audire malo quam quod octo annis post prae se fert Myster. § 5: *ἄλλοθί τε γὰρ ὢν πάντα τἀγάθ' ἔχειν φερόμενος τῆς πατρίδος οὐκ ἂν δεξαίμην κτἑ.*, quae nimis adulatorie dicta sunt.

§ 23: *τὸ ψήφισμα ὃ Μενίππου εἰπόντος ἐψηφίσασθε εἶναί μοι ἄδειαν, πάλιν ἀπόδοτε.* Hanc enim legem ut est § 24, *ὕστερον ἀφείλεσθε χάριν ἑτέρῳ φέροντες.* Abrogavit, uti coniicio, Isotimides, Myster. § 71, *ὁ μὲν γὰρ εἶπεν εἴργεσθαι τῶν ἱερῶν τοὺς ἀσεβήσαντας καὶ ὁμολογήσαντας, ἐμοὶ δὲ τούτων οὐδέτερα πεποίηται· οὔτε ἠσεβηται οὔτε ὡμολόγηται· ὡς δὲ καὶ τοῦτο τὸ ψήφισμα λέλυται καὶ ἄκυρόν ἐστιν, ἐγὼ ὑμᾶς διδάξω.* Sed minime assequor cur in oratione de Mysteriis nihil de Menippo dicatur et nihil de Isotimide in oratione de Reditu.

§ 24. Nihil umquam insulsius me legere memini: *εἰ γὰρ ὅσα οἱ ἄνθρωποι τῇ γνώμῃ ἁμαρτάνουσι, τὸ σῶμα αὐτῶν μὴ αἴτιόν ἐστιν, ἐμοῦ τὸ μὲν σῶμα τυγχάνει ταὐτὸν ἔτι ὄν, ὅπερ τῆς αἰτίας ἀπήλλακται, ἡ δὲ γνώμη ἀντὶ τῆς προτέρας ἑτέρα νυνὶ παρέσχηκεν. οὐδὲν οὖν ἔτι ὑπολείπεται ὅτῳ ἄν μοι δικαίως διαβεβλῆσθε.*

Digitized by Google

§ 27. Hinc sequi dixeris Menippi psephisma sub Quadringentisviris fuisse sublatum.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΤΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

§ 3—9. Tradit orator brevem conspectum historiae Athenarum inde ab anno 450 usque ad pacem Niciae. Nihil nunc mihi opus est copiose repetere ea quae viri docti disseruerunt de pudendis erroribus, quibus tota illa expositio obscuratur, cf. Sluiterus p. 224, A. G. Bekkerus et Krugerus p. 243, Grotus VI p. 6 et IX 341, Blass. *Eloq. Att.* I p. 330, et prae ceteris luculenta est disputatio Cobeti in *Variis Lectionibus* p. 556; sed dicam quod maxime pertinet ad rem quam ago. Scilicet pauculis quibusdam resectis totum locum Aeschines transtulit in Orationem de Falsa Legatione § 172—176. Est autem argumentum invictum et *ἀναμφίλεκτον*, utrumque oratorem non ex eodem fonte sua hausisse, sed revera factum esse id quod dixi. Scribit Andocides § 6: *ἐπεθυμήσαμεν πάλιν τῆς εἰρήνης καὶ ἡρέθησαν δέκα ἄνδρες ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα αὐτοκράτορες, ὧν ἦν καὶ Ἀνδοκίδης ὁ πάππος ὁ ἡμέτερος. οὗτοι ἡμῖν εἰρήνην ἐποίησαν πρὸς Λακεδαιμονίους ἔτη τριάκοντα.* Intelligitur pax tricennalis quae icta fuit a. 446 archonte Callimacho; legationis autem Spartam missae secundum Diodorum XII 7 principes fuerunt Callias et Chares, nec tamen improbandum quod orator avi sui potissimum mentionem facit, quamquam miror quomodo ignorare potuerit, sex annis post eundem illum avum fuisse praetorem bello Samio. Quid autem Aeschines F. L. § 174? *τῆς εἰρήνης ἐπεθυμήσαμεν, Ἀνδοκίδην δ' ἐκπέμψαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμπρέσβεις εἰρήνην ἔτη τριάκοντα ἠγάγομεν, ἣ τὸν δῆμον ὑψηλὸν ἦρεν.* Itaque docet id, quod ne nepos quidem ausus est contendere, illius legationis principem Andocidem fuisse. Sed aperta res est de qua nemo dubitat.

§ 11. Ridicula doctrina est de discrimine inter *εἰρήνην* et *σπονδάς· εἰρήνη καὶ σπονδαὶ πολὺ διαφέρουσι σφῶν αὐτῶν. εἰρήνην μὲν γὰρ ἐξ ἴσου ποιοῦνται πρὸς ἀλλήλους ὁμολογήσαντες περὶ ὧν ἂν διαφέρωνται· σπονδὰς δὲ, ὅταν κρατήσωσιν κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ κρείττους τοῖς ἥττοσιν ἐξ ἐπιταγμάτων ποιοῦνται.* Hoc si verum

Digitized by Google

est, summa negligentia fuit scribere § 4: *καὶ τότε ἡμῖν εἰρήνη ἐγένετο πρὸς Λακεδαιμονίους ἔτη πέντε καὶ ἐνεμείναμεν ἀμφότεροι ταύταις ταῖς σπονδαῖς ἔτη τριακαίδεκα.*

§ 30. Etiam hoc quod legimus Syracusanos legationem de pace Athenas misisse, totum commenticium est. Quod ad Demosthenem aliquoties observavi, saepe miratus sum quam fuerint Athenienses veteris historiae incredibilem in modum imperiti. Iam Thucydides de ea re questus est. Excepto fortasse Isocrate, rhetores in scholis quas habebant, quidvis potius docuisse dixeris quam historiam patriae, cum tamen opus maxime oratorium esse videretur conscribere historiam. Ad rem cf. Grotus VII p. 162.

§ 40: *ταύτην οὐκ ἀκτέον φασὶ τὴν εἰρήνην τινὲς εἶναι.* Imo *δεκτέον* scribendum, quae correctio non eget commendatione.

§ 41: *πρεσβευτὰς οὖν πάντας ὑμᾶς ἡμεῖς οἱ πρέσβεις ποιοῦμεν.* Atticorum usus magis ducit ad: *πρεσβεύοντας*. Cf. Alcib. § 41.

ΚΑΤ' ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ.

Hanc certe declamationem esse neque umquam fuisse habitam, mathematica propemodum evidentia constat. Alcibiades ex Melia captiva filiolum suscepisse dicitur § 22: *περὶ τῶν Μηλίων γνώμην ἀποφηνάμενος ἐξανδραποδίζεσθαι, πριάμενος γυναῖκα τῶν αἰχμαλώτων υἱὸν ἐξ αὐτῆς πεποίηται.* Capta insula Melos fuit hieme exeunte anno 416 itaque ea mulier vixdum prolem eniti potuit, antequam anno sequenti mense Iunio Alcibiades in Siciliam proficisceretur; hic autem quo tempore rediit in urbem, Nicias iam mortuus erat. Admirabile est simplicissimam quaestionem tamdiu inter Tayloros et Valckenaerios agitatam fuisse.

§ 8: *ἔχει δὲ περὶ τῆς μισοδημίας καὶ τῆς φασιωτείας βραχύς μοι λόγος καταλελειμμένος.* Deinde paucis interiectis illa quoque scribit rhetor: *ἐπειδὴ δὲ τετράκις ἀγωνιζόμενος ἀπέφυγον, οὐκέτι δίκαιον ἡγοῦμαι λόγον οὐδένα περὶ τούτου γίγνεσθαι* eodemque respicit § 35 et 37. Haud satis verosimiliter haec ficta

Digitized by Google

fuerunt, nam quo solo tempore haec oratio haberi potuit — nec tamen habita fuit — Andocides qui omnium consensu natus est circa annum 442, duodetricesimum annum agebat necdum senatoria aetate erat.

§ 11. Quod legitur de tributo sociorum ab Alcibiade conduplicato, coll. de Pace § §, id verum esse non potest, cf. Böckh. Oec. Civ. I p. 525 et II p. 626 et Grotus VI p. 6.

§ 12: δηλώσει δ' ἡ τῶν συμμάχων ἔχθρα, ὅταν πρῶτον ὑμῖν καὶ Λακεδαιμονίοις γένηται ναυτικὸς πόλεμος. Vaticinium post eventum; cf. Thucyd. VIII. 11 et de eo loco *Mnem.* 1886 p. 426.

§ 13. Alcibiades τὴν Καλλίου γήμας ἀδελφὴν ἐπὶ δέκα ταλάντοις, τελευτήσαντος Ἱππονίκου στρατηγοῦντος ἐπὶ Δηλίῳ, ἕτερα τοσαῦτα προσεπράξατο. Ad Delium pugnatum fuit anno 424, sed praetor fuit non Hipponicus, sed Hippocrates.

§ 17. Hunc locum de Agatharcho et § 20 de Taurea Demosthenem c. Midiam § 147 in suum usum convertisse dixeris. Ceterum in ea paragrapho triplicem odoror corruptelam: πείσας Ἀγάθαρχον τὸν γραφέα συνεισελθεῖν οἱ καδε τὴν οἰκίαν ἐπηνάγκασε γράφειν· arridet συνακολουθεῖν οἱ et vide de usu pronominis οἱ apud Andocidem Blass. *Eloq. Att.* I p. 302. Deinde in verbis: ὅτι κατέλιπε τὸ ἔργον ἠπείλει, libenter inseram: ὅτι κατέλιπε τὸ ἔργον (ἡμιτελὲς) ἠπείλει. Denique: οὐδὲν γὰρ ἧττον ἐδεδέκει τῶν ὁμολογουμένων δούλων, prorsus requiro adverbium ὁμολογουμένως, cf. § 11.

§ 22: στρατεύονται μὲν οἱ πρεσβύτεροι, δημηγοροῦσι δ' οἱ νεώτεροι, κτἑ. Haec verba parum decent adulescentem viginti septem annorum. Deinde pergit rhetor tragoedias miscere de captiva muliere quae Alcibiadi filium peperit: ὑμεῖς ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοιαῦτα θεωροῦντες δεινὰ νομίζετε. Sed quod Pyrrhus cum Andromache concubuit, id Graeci, credo, iure belli fieri autumabant.

Digitized by Google

§ 24: *ἐγὼ δὲ νομίζω μέγιστα κακὰ τὴν πόλιν ὑπὸ τούτου πείσεσθαι καὶ τηλικούτων πραγμάτων εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον αἴτιον δόξειν, ὥστε μηδένα τῶν προτέρων ἀδικημάτων μεμνῆσθαι.* Ecce iterum vaticinium post eventum.

§ 26: *καίτοι τί ἂν ἐποίησεν, εἴ τις τῶν συμμάχων τῶν ἡμετέρων ἀφίκετο ζεῦγος ἵππων ἔχων.* Immo legendum: *ἀφῖκτο.*

§ 29. Abundant verba *τῇ ὑστεραίᾳ*, sed longum est integrum locum describere.

§ 31: *οὗτος ἐπιτηδεύων ἅπαντα πολυτελέστατα διπλασίαν οὐσίαν κέκτηται.* Melius intelligam: *προσκέκτηται.*

§ 33: *ἀναμνήσθητε δὲ καὶ τοὺς προγόνους, ὡς ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες ἦσαν, οἵτινες ἐξωστράκισαν Κίμωνα διὰ παρανομίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ συνῴκησε.* Adeo fuit ille rhetor veteris historiae imperitus, *οὐ γὰρ τοιούτων οὕνεκ' ὄστρακ' εὑρέθη.* Sed quae adnotavi aut satis sunt aut nihil umquam satis erit. Illud quoque haud alienum fuerit addere, in eadem causa alium rhetorem fecisse Andocidem ita dicentem: *περὶ Ὑπερβόλου λέγειν αἰσχύνομαι, οὗ ὁ μὲν πατὴρ ἐσιγμένος ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ δουλεύει τῷ δημοσίῳ, αὐτὸς δὲ ξένος ὢν καὶ βάρβαρος λυχνοποιεῖ*, cf. Schol. Arist. Vesp. 1007.

Nunc dicendum est exordium Orationis de Mysteriis satis accurate convenire cum exordio Lysiae orationis de Bonis Aristophanis: *τὴν μὲν παρασκευὴν καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐμῶν* et quae sequuntur, nam non est opus omnia describere. Vetusta haec est captatio benevolentiae, quam Cratinus a. 423 risit *ἐν τῇ Πυτίνῃ· τὴν μὲν παρασκευὴν ἴσως γιγνώσκετε.* Fuit hic locus communis quem appellant, excerptus, uti coniicimus *ἐκ τῶν Ἀντιφῶντος προοιμίων καὶ ἐπιλόγων*, quorum lacera fragmenta supersunt n. 68—70. Itidem Critiae fuerunt *προοίμια δημηγορικά*, quae Hermogenes laudat *π. ἰδ.* p. 388 W, et omnes norunt Demosthenis *προοίμια*, quibus tirones uterentur vel oratores si forte divitem venam natura negasset. Queritur

Digitized by Google

Isocrates, quod alii sua impudenter furantur, Philipp. § 64: *ὁρῶν τοὺς ἄλλους τοῖς ἐμοῖς χρωμένους*, cf. Panegyr. § 188. Veterum opera pro re nullius habebantur, ut iis qui post venirent non deessent quibus vermiculatum opus componerent. Audi Alcidamantem de Sophistis § 4: *ἐν πολλῷ χρόνῳ γράψαι καὶ κατὰ σχολὴν ἐπανορθῶσαι, καὶ παραθέμενον τὰ τῶν προγεγονότων σοφιστῶν συγγράμματα πολλαχόθεν εἰς ταὐτὸν ἐνθυμήματα συναγεῖραι καὶ μιμήσασθαι τὰς τῶν εὖ λεγομένων ἐπιτυχίας, καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν ἰδιωτῶν συμβουλίας ἐπανορθώσασθαι, τὰ δ' αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ πολλάκις ἐπισκεψάμενον ἀνακαθῆραι καὶ μεταγράψαι, καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις ῥᾴδιον πέφυκεν.* Quid tamen indoctos illos et *ἀπαιδεύτους* fecisse censebimus, quum scribat Dionysius Halicarnassensis de Lysia Iudic. c. 17: *ἐῶ γὰρ, ὅτι καὶ τὰ παρ' ἑτέροις εἰρημένα λαμβάνοντες ὀλίγου δεῖν πάντες, οὐκ ἐν αἰσχύνῃ τίθενται τὸ ἔργον. οὗτοσὶ δέ* (nempe Lysias) *καινὸς ὁ ῥήτωρ ἐςὶ καθ' ἕκαςον τῶν λόγων, κατά γε οὖν τὰς εἰσβολὰς καὶ τὰ προοίμια·* ille tamen Lysias est quem modo vidimus in oratione de Bonis Aristophanis exordio fuisse usum aliunde translato. Refert Cicero in Bruto § 46 ex Aristotele, „scriptas fuisse et paratas a Protagora rerum illustrium disputationes, quae nunc *communes* appellantur *loci*. Quod idem fecisse Gorgiam, quum singularum rerum laudes vituperationesque conscripsisset: quod iudicaret hoc oratoris maxime esse proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere. Huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta". Hinc idem Cicero in Divinatione in Q. Caecilium § 43: „Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras? et si quid *ex vetere aliqua oratione, Iovem ego optimum Maximum:* aut *Vellem si fieri potuisset, Iudices*: aut aliquid eiusmodi ediscere potueris, praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris"?

Addam paucula exempla quae non sedulo quaerenti sese mihi sponte obtulerunt. *Δημάδης ψήφισμα γράψας παράνομον καὶ εὐθυνόμενος ὑπὸ Λυκούργου, ἐρωτήσαντος αὐτὸν ἐκείνου εἰ ὅτε ἔγραφε τὸ ψήφισμα οὐκ ἐνέβλεπεν εἰς τοὺς νόμους, οὐκ ἐνέβλεπον, ἔφησεν, ἐπεσκότει γὰρ αὐτοὺς τὰ Μακεδόνων ὅπλα.*, quem locum vide apud Dielsium *Mus. Rhen.* 1874 p. 198. At dictum hoc fuit Hyperidis in oratione contra Aristogitonem. De eodem illo

Digitized by Google

Hyperide memorabilis locus est Eusebii praepar. evang. X 3 p. 465 ex Porphyrio excerptus — fragmentum est 95 apud Blassium: *μηνύω καὐτὸς Ὑπερείδην τὸν καλόν, πολλὰ παρὰ Δημοσθένους κεκλοφότα ἔν τε τῷ πρὸς Διώνδαν λόγῳ κἀν τῷ περὶ τῶν Εὐβούλου δωρεῶν. καὶ ὅτι μὲν ὁ ἕτερος παρὰ τοῦ ἑτέρου μετέθηκε πρόδηλον· συγχρονούντων δ' αὐτῶν, ἡμῶν ἂν εἴη ἔργον, φησίν, ὦ Ἀπολλώνιε, ἐκ τῶν χρόνων ἀνιχνεῦσαι τὸν κλέπτην, ἐγὼ δὲ ὑποπτεύω μὲν τὸν ὑφῃρημένον εἶναι τὸν Ὑπερείδην, ἀδήλου δ' ὄντος ἄγαμαι μὲν Δημοσθένην, εἰ λαβὼν παρ' Ὑπερείδου πρὸς δέον διώρθωσε, μέμφομαι δὲ τὸν Ὑπερείδην, εἰ λαβὼν παρὰ Δημοσθένους πρὸς τὸ χεῖρον διέτρεψεν.* „Habent hoc oratores Attici", ut scribit Cobetus *Miscell. Crit.* p. 526, „ut si quid esset antea a se (nonnumquam et ab aliis) scite et eleganter dictum et feliciter enunciatum, aut quodlibet dicendi *κατόρθωμα*, quo audientium animi gravius commoverentur et impellerentur, lubenter semel et iterum alias atque alias iterarent". Quae verbi causa Demosthenes posuerat Aristocr. § 207, vide quomodo iisdem triennio post usus sit Olynth. III 26. Quod legitur in oratione contra Androtionem § 6, eadem redeunt in oratione contra Aristocratem § 99 itemque haud ita pauca ex Androtionea translata videmus in Timocrateam tertio post anno habitam, cf. Cobetus l.l. p. 527.

In rhetorum scholis quae per tot saeculorum decursum Athenis floruerunt, discipuli scribendo instituebantur et praeceptores exemplo praeibant ut auditores haberent quae imitarentur: nihil opus est auctoritatibus probare quod nemo nescit ipsaque rerum natura intelligitur. Primum, credo, pensum erant fictae causae, cuius generis exemplo sunt Antiphontis tetralogiae. Deinde argumentum proponebatur ex historia petitum: hoc modo habemus Lysiae quae fertur orationem contra Andocidem, Andocidis contra Alcibiadem, item declamationes *πρὸς Δημοσθένην περὶ ἀτελείας* et *πρὸς Λεπτίνην ὑπὲρ ἀτελείας*, quae inter Aristidis opera circumferuntur, Polycratis *κατηγορίαν Σωκράτους*, nam ex compluribus exemplis pauca afferre satis est, cum minime mihi propositum sit pertexere historiam eloquentiae apud Graecos et omnino nolim post Blassium in scenam prodire. Erant denique qui veteres orationes resecando, addendo, excerpendo, amplificando, transponendo tanquam novas facerent; huiusmodi sunt

Digitized by Google

Lysiae altera oratio adversus Theomnestum et Demosthenis Philippica Quarta.

Redeundum ad Orationem de Mysteriis: hic non meum iudicium interponam, sed provocabo ad Blassium *Elaq. Att.* I. p. 318: „Der letzte Theil mit seinen endlosen Abschweifungen konnte zum Vortheile des Ganzen mindestens um zwei Drittheile gekürzt werden. Nicht einmal die Uebersichtlichkeit bleibt hier gewahrt: Andokides zeigt die ihm eigne Ordnungslosigkeit und Weitschweifigkeit im grossen. Er wiederholt sich folglich und kommt auf die Amnestie zum Beispiel zurück, nachdem er längst weitläuftig davon gehandelt; ebenso wie er im Epilog, nachdem er anfangs eine Ordnung innegehalten, nachher den Faden verliert und das zuerst Besprochene, die Verdienste seiner Ahnen, noch einmal bringt. So auch schon vorher in der Erzählung von seiner Anzeige, wo er die Folge des Nichtanzeigens und des Anzeigens zwei-, ja dreimal auseinandersetzt. *Indessen könnte die Verwirrung überall noch weit grösser sein*", cet. cet., nam satis est in hac tenui laude describendi finem facere. Quorsum autem haec? Tota quaestione saepius perpensa, contendere ausim hanc genuinam esse Andocidis orationem, sed ab rhetore aliquo retractatam et interpolatam suique dissimilem factam. Veluti primam partem usque ad § circiter 70 genuinam duco, quin et agnosco haud contemnendum artificium, nam ut auditorum mentes avertat a causa quae in iudicium venit, orator candide omnia narrat de mysteriis profanatis, cuius criminis numquam insimulatus fuit, deinde de Hermis deiectis, quod negare non poterat, callide mentiendo et fucum faciendo declinavit. In altera parte complura offensioni sunt. Locus de infamia inde a § 70 nimis stultus est ac plane supervacaneus; admodum imperite dicitur inde a § 106 de Pisistratidis et de Persico bello, sed prae ceteris valde inepta sunt quae de Protarcho declamantur § 128 et 129. Haec accuratius indicare nequeo neque postulandum hoc est. Si periissent Demosthenis orationes, in Philippica Quarta nemo satis certis argumentis indicare posset quaenam inessent vere Demosthenica aliunde assumta et quaenam de suo rhetor addidisset. Est autem in Oratione de Reditu et in Oratione de Pace non satis praesidii ut Andocidis dicendi genus ab aliis dignoscas. Fieri potest ut alii plura investigent:

Digitized by Google

hic meorum quidem oculorum acies hebetatur, ut nihil iam acute discernant. Nihil denique est cur Blassius mihi obloquatur, cum ipse disputet in eam sententiam, *Eloq. Att.* I p. 570, retractatam et amplificatam esse Lysiae quae fertur orationem contra Andocidem.

AD SCHOLIA ARISTOPHANICA.

Initio Pacis fabulae (vs. 31 sq.) alter servus optat immani isti scarabaeo ut tamdiu cibo se ingurgitet donec disrumpatur:

„ἔρειδε! μὴ παύσαιο μηδέποτ' ἐσθίων,
„τέως ἕως σαυτὸν λάθοις διαρραγείς!

Sic nostrates: „*nèt zoolang totdat* ..."; cuiusmodi locutio cum sermoni quotidiano potissimum conveniat, non est quod miremur particulas correlativas τέως ἕως hodie in poesi Attica non nisi h. l. coniunctas reperiri. Neque olim grammaticis multa exempla praesto fuerunt, teste scholio V, ubi discrimen, quod inter utramque particulam intercedat, cognoscere cupientibus noster locus „εἰς ὑπόδειγμα χρήσιμος" esse dicitur.

Agnoscimus aut Aristarchi vocem aut alicuius ex eius discipulis, luculentum hoc exemplum, cui salutiferi fuere versus numeri, afferentis ad demonstrandum id quod nunc pueri sciunt, olim ne eruditi quidem homines inter Graecos satis perspiciebant, non habuisse hoc linguam poetarum epicorum, ut τέως pro ἕως diceretur, ὅσος id quod τόσος valeret interdum, τοῖος id quod οἷος, sed neque cetera correlativa neque particulas τέως et ἕως sine vitio unquam potuisse permutari. Qua observatione pessime abusus est qui in scholiis ad Platon. Hipparch. 229*d* scripsit: „(τέως) ἐν τῇ Εἰρήνῃ εὕρηται ἀντὶ τοῦ ἕως" — dein nostrum locum afferens! Sic scilicet corrupta sunt quae veteres grammatici docte prudenter copiose olim disputaverant, sive ludimagistrorum hic est error priscae eruditionis copiis imperite utentium, sive librariorum „ἀντὶ τοῦ ἕως" scribentium, cum deberent „ἀντικείμενον τῷ ἕως". v. L.

Digitized by Google

AD SOPHOCLIS ANTIGONAM.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Sophoclis Antigone, denuo recensuit et brevi annotatione critica instruxit Fredericus H. M. Blaydes M. A. Oxon. etc. Halis Saxonum. MDCCCCV.

Hisce diebus dono acceptam ab Anglo critico celeberrimo Frederico Blaydes pulcherrimae fabulae Sophocleae novam editionem statim diligenter legere coepi, et mox mihi apparuit non fregisse extremam aetatem viri admirabilis felix ingenium, stupendam doctrinam, indefessam industriam.

Hunc librum diiudicans, more meo non sequar malum plurimorum censorum exemplum, qui turpi obtrectandi studio paene silentes de scriptorum virtutibus sibi placent in vituperandis erroribus, quibus summi omnium temporum critici in difficillimo hoc coniectandi genere fuerunt obnoxii, et primo commemorabo emendationes, quas a se ipso repertas mihi quidem probavit vir egregius, deinde, quia Mnemosynes Batavae imprimis scribo lectoribus, lectiones quas debitas acumini criticorum nostratium (exterorum quoque afferre infinitus foret labor) cum suis in textum recepit, ut tertio loco agam de locis quibusdam corruptis, ubi alia mihi placet medela quam ea quam adhibuit editor, deque aliis, qui iniuria sollicitati mihi videntur.

I.

Vs. 4 sq. Bl. *οὐδὲν γὰρ οὔτ' ἀλγεινὸν οὔτ' ἀτηρὸν οὔτ' ἄτιμον οὔτ' οὖν αἰσχρόν ἐσθ' ὁποῖον οὐ κτέ.*

Digitized by Google

Sine sensu mss. ἄτης ἄτερ (ἀτήριον non graece Dind.); οὔτ' αἰσχρὸν οὔτ' ἄτιμόν ἐσθ', quae inserto οὖν transponendo sanavit. Etiam ignorantia Sophocleae huiusmodi elisionis causa esse poterat, ut librarii οὔτ' ponerent initio vs. sq. Haud facile probabilius aliquid invenies. De vss. vicinis agam sub III.

Vs. 9. ἢ σε λανθάνει
πρὸς τοὺς φίλους στείχοντα τἀξ ἐχθρῶν κακά.
Vulgo cum libris vix recte τῶν ἐχθρῶν.

Vs. 45. τὸν γοῦν ἐμὸν καὶ σόν γε, κἂν (l. κἤν) σὺ μὴ θέλῃς ἀδελφόν. Codd. καὶ τὸν σόν, ἢν.

Vs. 123. ῥεύματι πολλῷ pro πολλῷ ῥεύματι et vs. 130 ὑπερόπλους (pro -όπτας).

Vs. 188. οὔτ' ἂν φίλον ποτ' ἄνδρα δυσμενῆ χθονὶ (pro χθονὸς) | θείμην ἐμαυτῷ.

Vs. 226. ποδοῖν (pro ὀδοῖν) κυκλῶν ἐμαυτὸν εἰς ἀναστροφήν.

Vs. 269. λέγει τις ἔπος (pro εἷς), ὃ πάντας ἐς πέδον κάρα νεῦσαι φόβῳ προὔτρεψεν. Recte enim Bl. dubitare videtur, num graecum sit τις εἷς pro εἷς τις.

Vs. 287. Vid. sub II.

Vs. 302. ὅσοι δὲ μισθαρνοῦντες ἤνυσαν τάδε,
χρόνος ποτ' ἐξέπραξεν ὡς δοῦναι δίκην.
Vulgo e libris χρόνῳ ποτ' ἐξέπραξαν.

Vs. 314. ἐκ τῶν γὰρ αἰσχρῶν λημμάτων τοι (pro τοὺς) πλείονας
ἀτωμένους ἴδοις ἂν ἢ σεσωσμένους.
In articulo olim haesi et ipse propter sequens ἤ.

Vs. 323. ἦ δεινὸν ᾧ δοκεῖ τι (pro γε) καὶ ψευδῆ δοκεῖν.

Vs. 336. περιβρυχίοισιν περῶν ἐπ' (pro ὑπ') οἴδμασιν.

Vs. 412. Vid. sub II.

Digitized by Google

Vs. 449. πῶς (pro καὶ) δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; Nisi enim sic corrigitur, soloece δῆτα legitur in interrogatione, quod fieri tantum potest ubi antecedit vocula interrogativa, ut πῶς, ποῦ, εἶτα.

Vs. 486. εἶθ' ὁμαιμονεστέρα | τοῦ παντὸς ἡμῶν (pro ἡμῖν) Ζηνὸς ἐρκείου πέλει.

Vs. 490. τόνδε βουλεῦσαι τάφον pro τοῦδε — τάφου, coll. Aiac. 1055.

Vs. 493. Φιλεῖ δ' ὁ θυμὸς πρόσθεν αἱρεῖσθαι κλοπεὺς κτέ. pro ἡρῆσθαι.

Vs. 514. πῶς δῆτ' ἐκείνῳ δυσσεβῆ τίνεις (pro τιμᾷς) χάριν;

Vs. 527. δάκρυα λείβει pro λειβομένα (-νη). Ambigo utrum hoc praeferendum sit an Bergkianum δάκρυ λειβομένη. De forma media cf. Aesch. Prom. 399. Pro illo magis facit usus Sophocleus, pro hoc tradita lectio.

Vs. 558. καὶ μὴν ἴσῃ νῷν ἐστιν ἥδ' ἁμαρτία.
pro ἡ 'ξαμαρτία. Possis etiam ἥ γ' ἁμαρτία aut ἐστί γ' ἥδ' ἁμαρτία. Voculam certe γε adesse malim.

Vs. 598. νῦν γὰρ ἐσχάτας ἀπὸ (pro ὕπερ) | ῥίζας ὁ τέτατο θάλος ἐν Οἰδίπου δόμοις, | κατ' αὖ νιν Φοινία θεῶν τῶν | νερτέρων ἀμᾷ κοπίς.
Sed minus recte νιν in νῦν, quod abundat post νῦν γὰρ, mutare videtur.

Vs. 623. τῷ δ' ἔμεν (pro ἔμμεν') ὅτῳ Φρένας, coll. vs. antithetico 612.

Vs. 628. ἆρ' ἀχνύμενος τάλιδος ἥκει μόρῳ (pro μόρον) Ἀντιγόνης.

Vs. 744. κλάων Φρενώσεις ⟨μ'⟩ ὧν Φρενῶν αὐτὸς κενός.

Vs. 756. μὴ κώτιλλέ με (pro μοι).

Digitized by Google

Vs. 848. πρὸς ἕρμα τυμβόχωστον ἕρπω (pro ἔρχομαι) τάφου ποταινίου. Conici etiam potest ἕρρω.

Vs. 857. ἔμνασας pro ἔψαυσας, sed vix necessarium quod praeterea legit ἀλγεινοτάταν — μέριμναν pro -τας -νας.

Vs. 909. πόσεως (pro πόσις) μὲν ἄν μοι κατθανόντος ἄλλος ἦν.

Vs. 929. ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων ῥιπαὶ | τῇδε πνέουσιν pro τήνδε γ' ἔχουσιν. Elegans emendatio.

Vs. 932. βραδύτητος pro βραδυτῆτος.

Vs. 937. ὦ γῆς ταύτης (pro Θήβης) ἄστυ πατρῷον. Cf. vs. 940.

Vs. 961. ψέγων (pro ψαύων) τὸν θεὸν ἐν κερτομίαις γλώσσαις. Ego χραίνων proposui olim, coll. Eur. Herc. 757 sq. Sed illud lenius.

Vs. 982. αὔχησ' melius quam Dindorf αὔχασ' (qui est pseudodorismus) pro ἄντασ'.

Vs. 984. τράφῃ θυέλλαισι σὺν (pro -σιν ἐν) πατρῴαις.

Vs. 990. αὕτη κέλευθος ἡκ (pro ἐκ) προηγητοῦ πέλει.

Vs. 996. Φρόνει βεβὼς αὖ νυν ‹ἀκμῆς› ἐπὶ ξυροῦ, deleto in fine glossemate τύχης.

Vs. 1031 sq. τὸ μανθάνειν δ' | ἄριστον (pro ἥδιστον) εὖ λέγόντων, ἦν κέρδος λέγῃ pro εἰ -λέγοι (-ει).

Vs. 1042. οὐδ' ὡς μίασμα τοῦτο μὴ τρέσας ἐγὼ θάπτειν παρῶ τῳ κεῖνον, pro παρήσω, quod sane soloecum, sed non erit, si mecum μὴ mutaveris in δὴ.

Vs. 1070. ἔχεις δὲ τῶν κάτωθεν ἐνθάδ' αὖ ‹ταφῆς› (pro glossemate θεῶν) | ἄμοιρον κτέ.

Vs. 1096. τὸ μὲν (pro τ') εἰκαθεῖν γὰρ δεινόν, ἀντιστάντα δὲ κτέ.

Vs. 1122. ναιετῶν παρ' ὑγροῖς | Ἰσμηνοῦ ῥείθροις. Mss. παρ' ὑγρὸν ναίων (ναιετῶν Dind.) — ῥέεθρον.

Digitized by Google

Vs. 1130. ἔνθα Κωρυκίας | νάπας στείχουσι βακχίδες. Bl. edidit τ' ἔχουσι, quae vere palmaris est emendatio.

Vs. 1142. μόλε (pro μολεῖν) καθαρσίῳ ποδὶ Παρνασσίαν κτέ. Non propter grammaticam, quae inf. pro imp. satis tuetur, cum Bl., sed propter vs. antitheticum 1152 μόλε est necessarium. Recte autem titulorum orthographiam restituit in nomine proprio. Vulgatissimo errore plerique editores scribunt Παρνασός etc.

Vs. 1151. προφάνηθ' ὧδ', pro προφάνηθι. Reliqua quae proponit, inutilia videntur.

Vs. 1165. καὶ γὰρ ἡδοναὶ | ὃν ἂν (pro ἡδοναὶς ὅταν) προδῶσιν, ἄνδρ' ἔτ' (pro ἄνδρες) οὐ τίθημ' (cum aliis malim οὔτι φημ') ἐγὼ | ζῆν τοῦτον κτέ.

Vs. 1177. ὦ μάντι, τοὔπος ὡς ἄρ' ὀρθὸν ἤνυσας. Tuetur Bl. coll. O. C. 454 παλαίφαθ' ἁμοὶ Φοῖβος ἤνυσέν ποτε. Ego et Tournier, coll. Phil. 1266, ἤνεσας conieceram. Si recte se habet vulgata, (de qua cur dubitem exposui in *Lucubrationibus Sophocleis* p. 65 sq.; alibi coll. Ai. 887 proposui ἤπυσας, sed verbum epicum in tragoedia occurrit tantum in melicis nec propter notionem *vociferandi* satis aptum videtur), cum spiritu aspero scribendum ἤνυσας, quod atticum esse demonstrant composita ἀφανύτειν et καθανύτειν.

Vs. 1204. εἰς (pro πρὸς) λιθόστρωτον κόρης — εἰσεβαίνομεν.

Vs. 1217. δύντες πρὸς αὐτὸ ⟨τὸ⟩ στόμ', (pro στόμιον).

Vs. 1236. ἤρεισε πλευρᾷ (pro πλευραῖς) μέσσον (θηκτὸν?) ἔγχος. Cf. Trach. 933; Aesch. Ag. 837.

Vs. 1238. κἀκφυσιῶν pro καὶ φυσιῶν, coll. Aesch. Ag. 1389.

Vs. 1248. γόους | οὐκ ἐξανήσειν pro ἀξιώσειν. Nisi forte praestat ἐξαῦσας, quod coll. Trach. 565 proposui *Luc. Soph.* p. 67.

Vs. 1250. γνώμης — ἄμοιρος pro ἄπειρος. Sed versum spurium duco cum Dindorfio aliisque, quod idem valet de vs. 1256. Cf. 1251.

Vs. 1272. τότ' ἄρα τότε θεός transposuit pro θεὸς τ. ἄ. τ.

Digitized by Google

Vs. 1291. σφάγιον ἐπὶ νεκρῷ (pro ἐπ' ὀλέθρῳ)
γυναικεῖον ἄλλο κεῖσθαι (pro ἀμφικεῖσθαι) νεκρόν.

Vs. 1296. τίς ἄρα τίς με πότμος ἔτ' ἐπαμμένει; pro ἔτι περιμένει;

Quae speciosae admodum omnes et partim certae splendidaeque sunt emendationes.

II.

Sequentur quas nostratium acumini debitas Blaydes recepit in textum. Sunt fere haece:

Vs. 39. τί δ', ὦ ταλαῖφρον, εἰ τάδ' ἐν τούτοις, ἐγὼ
κλάουσ' (pro λύουσ') ἂν ἢ θάπτουσα προσθείην πλέον.

Proposuerat Haakma Adv. Crit. p. 85.

V. 93. εἰ ταῦτα λέξεις, ἐχθαρεῖ μὲν ἐξ ἐμοῦ,
ἐχθρὰ δὲ τῷ θανόντι πρὸς δίκης ἔσει. ΔΙΚΗC

Emendavi sic olim pro προσκείσει δίκῃ. Fuit in codice ΠΡΟCЄCЄΙ, unde nata est absurda lectio.

Vs. 117. πτὰς (pro στὰς) δ' ὑπὲρ μελάθρων κτέ. cum Nabero. Cum eodem, ni fallor, scribere debuerat

Vs. 120. γένυν ἐμ|πλησθῆναι pro γένυσιν | πλησθῆναι.

Vs. 168. ἀμφὶ τοὺς κείνου διπλοῦς (pro κείνων ἔτι) | παῖδας μένοντας ἐμπέδους φρονήμασιν. Mecum. Contuli El. 539.

Vs. 258. οὐ σπάσαντες pro ἢ cum Nabero.

Vs. 287. καὶ γῆν πυρώσων καὶ δόμους (pro νόμους) διασκεδῶν; Ignoravit aut oblitus est editor hanc meam esse pervetustam emendationem. Cf. *Luc. Soph.* p. 61.

Vs. 411. ἄκρων ἐπὶ (pro ἐκ) πάγων. Etiam huius correctionis primus fui auctor.

Vs. 439. Mecum πάντα τἄλλ' (pro ταῦτ').

Vs. 659. εἰ γὰρ δὴ τὰ συγγενῆ (pro γ' ἐγγενῆ) φύσει ἄκοσμα θρέψω, κάρτα τοὺς ἔξω γένους. Mecum.

Digitized by Google

Vs. 700. τοιάδ' ἐρεμνὴ σῖγ' ὑπέρχεται (pro ἐπέρχεται) Φάτις. Mecum.

Vs. 715. ἐγκρατῶς pro ἐγκρατῆ mecum malit Bl. Recipiendum videtur.

Vs. 776. ὅπως μίασμα πᾶν — (pro πᾶσ') ὑπεκΦύγῃ πόλις. Mecum.

Vs. 861. τοῦ τε πρόπαντος | ἡμετέρου δόμου (pro πότμου). Mecum.

Vs. 906. οὔτ' εἰ πόσις μου κατθανὼν ἐσήπετο (pro ἐτήκετο). Mecum.

Vs. 975. τυΦλωθέν<των>. Mecum.

Vs. 980. Servans vulgatam Bl. probat Halbertsmae coniecturam ἀνυμΦεύτου pro -Φευτον.

Vs. 1001. Cum Nabero ἵν' ἡμῖν (pro ἵν' ἦν μοι) παντὸς οἰωνοῦ λιμήν. Recte Bl. improbat ineptum meum οὐρανοῦ.

V. 1056. τὸ δέ γε (pro δ' ἐκ mecum) τύραννον. Cobet.

Vs. 1090. τὰς Φρένας pro τῶν Φρενῶν mecum, reliqua paullo aliter constituens. Ego *Lucubr. Soph.* p. 68 pro ἥ νῦν Φέρει proposui θ' ὃν νῦν τρέΦει, ille edidit τ' ἥ νῦν Φέρει, suspicans vero τῶν Φρενῶν τῶν νῦν Φέρειν, in vs. antecedenti τρέΦειν, nescio an perperam mutato in Φέρειν. Hodie locum sic refinxerim:

καὶ γνῷ τρέΦειν τὴν γλῶσσαν ἡσυχαιτέραν
τὸν νοῦν τ' ἀμείνω τὰς Φρένας τ' ἥ νῦν τρέΦει.

Vs. 1302. μύει (pro λύει) κελαινὰ βλέΦαρα. Mecum.

Vs. 1353. πείρᾳ τὸ Φρονεῖν ἐδίδαξαν. Pro γήρᾳ ex mea coniectura.

II*b*.

Subiungam his Blaydesii coniecturas, quas non receptas in textum probabiles esse iudico.

Digitized by Google

Vs. 58 sq. σκόπει | ὅσῳ κάκιστ' ὀλούμεθα. Proposuit ὅπως. Miri quid habet *vide quanto pessime simus perituri*. Possis etiam ὡς παγκάκιστ'. Ceterum solet Sophocles cum ceteris tragicis eo sensu dicere ὅρα μὴ cum coniunctivo.

Vs. 300. πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν. Pro suspecto ἔχειν Bl. coniecit σέβειν, τρέφειν, θιγεῖν (coll. Phil. 408 sq.), τέχνην (coll. Phil. 927 sq.), ex quibus duo ultima speciem habent. Si enim sanum est πανουργίας, genitivum, non accusativum esse crediderim.

Vs. 327. ἀλλ' εὑρεθείη μὲν μάλιστα. Durum est subaudire τὸ πρᾶγμα. Probabiliter Bl. coniecit εὑρεθεῖεν, scil. οἱ δρῶντες. Cf. 325.

Vs. 422. Cum Blaydesio malim ἀπαλλαχθέντος pro -γέντος, quae aoristi forma non tantum apud Sophoclem nusquam legitur sed etiam apud Euripidem, nisi semel loco suspecto Andr. 593. Solus tragicorum utitur Aeschylus Prom. 750 (ubi metro requiritur) et Ag. 336, apud quem altera forma non occurrit. Contra comoedia plerumque habet ἀπηλλάγην, rarius (sed non raro) ἀπηλλάχθην, quam iusto audacius vLeeuwen ubique proscripsit.

Vs. 560. ἡ δ' ἐμὴ ψυχὴ πάλαι τέθνηκεν ὥστε τοῖς θανοῦσιν ὠφελεῖν. Bl. τὸν θανόντ' ἐπωφελεῖν coll. El. 357. Aptior sane videtur numerus singularis.

Vs. 580. φεύγουσι γάρ τοι χοἱ θρασεῖς, ὅταν πέλας ἤδη τὸν Ἀιδην εἰσορῶσι τοῦ βίου.

Suspectum admodum est τοῦ βίου, pro quo iure Bl. expectat ἀφιγμένον. Fortasse τοῦ βίου veteris lacunae est supplementum.

Vs. 585. οὐδὲν ἐλλείπει γενεᾶς ἐπὶ πλῆθος ἕρπον. Speciose Bl. ἐπ' ὄλεθρον.

Vs. 603. θεῶν (pro Φρενῶν) Ἐρινύς, coll. 1075. Quod certe facilius intellegam.

Vss. 690, 691. Probabilis admodum et digna quae in textum

Digitized by Google

recipiatur mihi quidem videtur Halbertsmae mei, quam commemorat Bl., coniectura hos versus inter se transponendos esse.

Vs. 728. μηδὲν τὸ μὴ δίκαιον. Bl. pro τὸ coniecit σὺ vel γε. Si sanus est articulus, τὸ tragicorum more scriptum est postulante metro pro pronomine relativo ὅ, et addita virgula scribendum μηδέν, τὸ μὴ δίκαιον, *nihil quod iustum non sit.*

Vs. 854 sq. ὑψηλὸν εἰς Δίκας βάθρον | προσέπεσες. Cum Bl. malim προσέπαισας.

Vs. 980. Recte Bl. probare videtur Halbertsmae coniecturam ἀνυμφεύτου pro ἀνύμφευτον.

Vs. 1060. ὄρσεις με τἀκίνητα διὰ Φρενῶν Φράσαι. Recte διὰ Φρενῶν corruptum putat Bl., sed parum probabiliter coniecit δι' ὀδόντων, quae non est locutio graeca. Expectatur βίᾳ Φρενῶν *me invito*, sed numeris quomodo ea verba accommodem non reperio. Quaerant alii. Intellegi posset τἀν Φρεσὶν, *mentis meae arcana.*

Vs. 1146. ὦ πῦρ πνεόντων
χοράγ' ἄστρων, νυχίων
φθεγμάτων ἐπίσκοπε.

φθεγμάτων non magis intellego quam Bl., sed non multo clarius est quod coniecit φεγγέων.

Vs. 1183. τῶνδ' ἐπῶν pro τῶν λόγων coniecit Bl., sed λόγος a dictione tragica non alienum esse demonstrant loci bene multi.

Vs. 1234. στυγνῷ (pro πτύσας) προσώπῳ. Sed abundant ea verba post ἀγρίοις ὄσσοισι (vs. 1031), quare fortasse melius h. vs. proscripsit Nauck.

III.

Nunc agam de iis locis, quorum correctio adhibita ab editore mihi quidem minus satisfacit.

Digitized by Google

Vs. 1. ὦ κλεινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κάρα,
ἆρ' οἶσθ' ὅτι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν
ὁποῖον οὐχὶ νῶν ἔτι ζώσαιν τελεῖ;

Satis violenter Bl. deleto ἔτι, quod aegre desideres (cf. vs. 750), de suo ante ὁποῖον addidit οὐκ ἔσθ'.

Multo lenius ego olim proposui:

οὐδὲν ὅ τι οὐχὶ νῷν ἔτι ζώσαιν τελεῖ.

Scil. corruptum ὁποῖον originem debet versui quinto: ἄτιμον οὔτ' οὖν αἰσχρόν ἐσθ' ὁποῖον οὐ κτέ. In vs. primo non dubito quin recte Wecklein (ante me, ut videtur) κλεινὸν pro κοινὸν suaserit.

Vs. 5 sq. ὁποῖον οὐ
τῶν σῶν τε κἀμῶν οὐκ ὄπωπ' ἐγὼ κακόν.

Cum passim tragici εἰσορᾶν dicant pro verbo simplici, in promptu est, quam olim proposui coniecturam εἰσόπωπ', neque opus est audacioribus editoris remediis.

Vs. 22 sq. Insanabiliter corrupta sunt. Alii alia coniecerunt, sed nihil quod habeat πειθανάγκην.

Vs. 73. Φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι Φίλου μέτα.

Bl. sine necessitate edidit Φίλη γὰρ κτέ.

Vs. 76. τὰ τῶν θεῶν ἔντιμ' ἀτιμάσασ' ἔχε.

Parum numerose Bl. coniecit:

τὰς τῶν θεῶν τιμὰς κτέ.

Si quid mutandum, corrigatur:

τὰ τοῖς θεοῖς ἔντιμ'.

in quo versu propter quasi-caesuram, quam elisio efficit, nihil vitiosi est.

Vs. 85. κρυφῇ (l. κρυφῇ) δὲ κεῦθε, σὺν δ' αὔτως ἐγώ.

Editoris coniectura κρύψον, ὡς δ' prorsus improbabilis, quia nemo librarius verbum vulgare κρύπτειν in poeticum κεύθειν mutasset. Verba sana videntur.

Vs. 107. ὀξυτέρῳ κινήσασα χαλινῷ.

Editor qui olim speciose, probante Nauckio, e v. l. ὀξυτόρῳ elicuit ὀξυτόνῳ, nunc ineptissime proponit ὀξυτόμῳ.

Digitized by Google

Vs. 125. τοῖος ἀμφὶ νῶτ' ἐτάθη
πάταγος Ἄρεος, ἀντιπάλου δυσχείρωμα δράκοντος.
Vereor ne monstrum alat δυσχείρωμα substantivum contra analogiam formatum, quia numquam extitit neque extare potuit verbum δυσχειροῦν, si quidem vocabula cum εὐ et δυς composita semper sunt *decomposita*, ut εὐπραγεῖν, δυσπραγεῖν etc. Iam olim proposui:
ἀντιπάλου συσπείραμα δράκοντος.
substantivum recte formatum a noto verbo tactico συσπειρᾶν, aptissime adhibitum, cum praesertim sensu proprio σπεῖραι et σπειράματα dicantur spirae serpentum. Cf. Aesch. Cho. 246 ἐν πλεκταῖσι καὶ σπειράμασι δεινῆς ἐχίδνης.

Vs. 148. ἀλλὰ γὰρ ἃ μεγαλώνυμος ἦλθε Νίκα
τᾷ πολυαρμάτῳ ἀντιχαρεῖσα Θήβᾳ.
Vix sufficit lenissima editoris mutatio ἄρτι χαρεῖσα. Iure enim expectes ἄρτι Φανεῖσα.

Vs. 153. θεῶν δὲ ναοὺς χοροῖς
πανυχίοις πάντας ἐπέλθωμεν.
Non video cur cum Bl. reponamus πάντες. Aeque enim apta est vulgata.

Vs. 160. ὅτι σύγκλητον τάνδε γερόντων
προύθετο λέσχην
κοινῷ κηρύγματι πέμψας;
Cum editore vitiosum duco πέμψας, sed nimis violenta est eius coniectura:
καλέσας κηρύγματι κοινῷ.
Servato verborum ordine conicio τάξας, quo verbo simplici saepe tragici utuntur pro composito προστάττειν i. e. κελεύειν.

Vs. 173. ἐγὼ κράτη δὴ πάντα καὶ θρόνους ἔχω.
Sine causa idonea νέμω reposuit Bl. Vide quae adnotavi in editione mea Oedipi regis ad vs. 237.

Vs. 211. σοὶ ταῦτ' ἀρέσκει κτέ.
Temere recepta est Toupii coniectura σὲ, si iure admissa

Digitized by Google

Schmidtii correctio vs. sq. δρᾶν τόν τε pro τὸν τῇδε. Ceterum perincerta est huius loci correctio, quippe quae variis modis fieri possit.

Vs. 216. νεωτέρῳ τῳ τοῦτο βαστάζειν πρόθες.
Cur βαστάζειν *suspectum* ducat Bl. prorsus me latet, quia ultro intellegimus τοῦτο τὸ ἄχθος βαστάζειν.

Vs. 244. οὔκουν ἐρεῖς ποτ', εἶτ' ἀπαλλαχθεὶς ἅπει;
Adnotat editor „Nonne δῆτα?" Cur tandem?

Vs. 263. εἷς γάρ τις ἦν ἕκαστος οὐξειργασμένος,
κοὐδεὶς ἐναργὴς, ἀλλ' ἔφευγε τὸ μὴ εἰδέναι.
Bl. de suo edidit πᾶς δ' ἔφευγεν εἰδέναι. Equidem non haereo in lectione tradita propterea quod τὸ μὴ εἰδέναι satis tueri videtur vs. 535 ἐξομεῖ τὸ μὴ εἰδέναι et noto usu, quem poetae Latini, ut Horat. Sat. I init., imitantur, ex οὐδείς ultro intelligitur opposita notio πᾶς.

Vs. 292. ὡς στέργειν ἐμέ. Frustra se haec verba sollicitasse ipse Bl. fatetur in *Addendis*.

Vs. 296. τοῦτο καὶ πόλεις
πορθεῖ, τόδ' ἄνδρας ἐξανίστησιν δόμων.
Verte: *hoc* VEL (i. e. ipsas) *urbes vastat*. Sine causa igitur Bl. καὶ mutavit in τοι.

Vs. 310. ἵν' εἰδότες τὸ κέρδος ἔνθεν οἰστέον
τὸ λοιπὸν ἁρπάζητε καὶ μάθηθ' ὅτι
οὐκ ἐξ ἅπαντος δεῖ τὸ κερδαίνειν φιλεῖν.
Haud iniuria Bl. haerens in ἁρπάζητε acute coniecit ἀεὶ ζῆτε, sed sola litera π deleta scribere malim ἄρα ζῆτε.

Vs. 317. ἐν τοῖσιν ὠσὶν ἢ 'πὶ τῇ ψυχῇ δάκνει;
In adnotatione temere coniecit ἤ τι τὴν ψυχήν. Hoc enim voluisse videtur. Nempe legitur ἤ τι ψυχὴν.

Vs. 335. τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου κτέ.
Vix recte τοῦτο mutavit in οὗτος, ita enim vocula μέν, quam recte pro καὶ videtur reposuisse, alieno loco ponitur.

Digitized by Google

Opponitur vs. 341:

κουφονόων δὲ φῦλον ὀρνίθων ἀμφιβαλὼν ἔχει

ubi in oratione pedestri pro δὲ sequeretur τοῦτο δέ. Quare multo melius in adnotatione coniecit τοῦτο μὲν.

Vs. 360. ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον.

Longe facilius hanc librorum lectionem intellego quam violentam editoris coniecturam, quam vel in textum recepit, ἀμμένει.

Vs. 372. μήτε μοι παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν ὃς κάκ' ἔρδει.

Procul dubio mendosum est ἴσον φρονῶν. Praeter σύντροφος et συμπότης, commemorata ab editore, cogitari potest de συνθύτης, ἴσην περῶν (= συνοδοίπορος), κοινόπλους (cf. Lucubr. Soph. p. 61), συμπλέων (cf. vs, 541). Cf. Hor. Od. III 2, 26. *Vetabo, qui Cereris sacrum | volgarit arcanae, sub iisdem | sit trabibus* (παρέστιος) *fragilemve mecum | solvat phaselon.* Verum nihil horum lenitate satis commendatur. Lenissima sane est editoris suspicio ἴσα φρονῶν, quod quo sensu dictum sit non explicat. Non inepte ita diceretur *qui stat ab iisdem in civitate partibus* (partijgenoot), quam tamen notionem h. l. vix expectaveris.

Vs. 394. ἥκω, δι' ὅρκων καίπερ ὢν ἀπώμοτος,
κόρην ἄγων τήνδ', κτἑ.

Glossema esse δι' ὅρκων recte agnovit Nauck. Suspicor ἥκω ⟨πάλιν νῦν⟩, κτἑ.

Vs. 417. καὶ τότ' ἐξαίφνης χθονὸς
τυφὼς ἀείρας σκηπτόν, οὐράνιον ἄχος
πίμπλησι πεδίον πᾶσαν αἰκίζων φέβην.

Blaydesii correctio κόνεως pro χθονὸς non tollit loci difficultatem. Non enim intelligo quo pacto κονίορτος dici potuerit αἴρειν σκηπτόν. Quod cum de deo aut daemone dictum facile intellegatur, teneo quod olim suasi Χθονὸς Τυφώς, *Terrae filius Typhoeus*, praeterea distinguens et corrigens ἀείρας σκηπτὸν οὐράνιον, ἄχους πίμπλησι πεδίον κτἑ. Cf. editoris nota.

Digitized by Google

Vs. 421. μύσαντες δ' εἴχομεν θείαν νόσον.
Perperam Bl. de suo dedit εἴδομεν. Equidem saltem *clausis oculis* nihil video. Multo probabilior est eiusdem coniectura εἴχομεν θείᾳ νόσῳ.

Vs. 465. οὕτως ἔμοιγε τοῦδε τοῦ μόρου τυχεῖν
παρ' οὐδὲν ἄλγος· ἀλλ' ἄν, εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς
μητρὸς θανόντ' ἄθαπτον ηἰσχόμεν νέκυν,
κείνοις ἂν ἤλγουν.
Peringeniose Bl.:
παρ' οὐδέν (mecum)· ἀλλ' ‹ἤλγουν› ἄν, εἰ τὸν ἐκ
μιᾶς (cum Meinekio)
μητρὸς θανόντ' ἄθαπτον ἤσχυνον κύνες.
Sed vellem vir doctus pro coniectura quam meam minus felicem affert in adnotatione, potius commemorasset quam probabiliorem proposui in editione Oedipi Regis p. 221 hance:
παρ' οὐδέν· ἀλλ' ἀδελφὸν εἰ τὸν ἐξ ἐμῆς
μητρὸς ‹πατρός τ'› ἄθαπτον ‹ὄντ'› ἀνεσχόμην,
κείνοις ἂν ἤλγουν κτἑ.
Quam suspicionem nondum abicio.

Vs. 485. εἰ ταῦτ' ἀνατὶ (l. ἀνατεὶ) τῇδε κείσεται κράτη.
Perperam πείσεται coniecit Bl. Vulgatam Lucubr. Soph. p. 61 contra Meinekii coniecturam ἐάσεται, minus certe malam, defendi. Nec magis probanda editoris suspicio κόρῃ pro κράτῃ. Locus videtur sanus.

Vs. 489. οὐκ ἀλύξετον
μόρου κακίστου.
Genetivum, pro quo Homerus (nam H. VI 443 genetivus pendet a νόσφιν) constanter cum hoc verbo coniungit accusativum, satis tuentur Soph. El. 617; Theocr. XXIV 68, itaque non recte Bl. proponit μόρου 'κ κακίστου, cuius structurae non novi antiquius exemplum quam Quinti Smyrnaei XIV 399. — Aeque inutilis videtur coniectura ἔνδον pro ἔσω vs. 491.

Vs. 504. τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν
λέγοιτ' ἄν, εἰ μὴ γλῶσσαν ἐγκλῄσαι Φόβος.
Bl. καὶ τοῦτ' αὐτό γ' coniecit. Sed vitii sedes mihi videtur λέγοιτ', sive κλύοις sive γνοίης (ἀνδάνον) est vera lectio.

Digitized by Google

Vs. 568. ἀλλὰ κτενεῖς νυμφεῖα τοῦ σαυτοῦ τέκνου;
Cr. ἀρώσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι.

Neglexit Bl. commemorare veterem meam, quam hodieque verissimam duco observationem, e verbo ἀροῦν non potuisse aliam huius adiectivi formam nasci quam ἀρόσιμος, ut omnia reliqua quae inde descendunt ἤροσα, ἠρόθην, ἀρηρόμαι etc., ἄρομα, ἄροσις, ἀροτεύω, ἀροτήρ, -της, -τήριος, ἄροτος, -ταῖος, ἀρότρευμα, -τρεύς, -τρευτήρ cett. constanter habent ō μικρόν. Quin enim ἄρωμα alius sit originis nemo sanus dubitat. Propterea igitur olim Creontem feci respondentem:

⟨ἀλλ'⟩ ἀρόσιμοι γὰρ χἀτέρων εἰσὶν γύαι

et sic edidi in *Excerptis e poetis Graecis*. Vocula ἀλλὰ propter simile vs. antecedentis perierat ideoque numerorum causa ἀρόσιμοι in ἀρώσιμοι mutatum est. Res est, si quid video, manifesta.

Vs. 604. τεάν, Ζεῦ, δύνασιν τίς ἀνδρῶν
ὑπερβασία κατάσχοι;

Multo lenior, itaque probabilior est Nauckii correctio ὑπέρβασι⟨ς⟩ ἄ⟨ν⟩ quam editoris καθέξει aut κρατήσει.

Vs. 613. οὐδὲν ἕρπει⟨ν⟩
θνατῶν βιότῳ πάμπολις ἐκτὸς ἄτας.

Locus pessime corruptus, quem minime sanavit Bl. reponendo:

οὐδέν' ἕρπειν
θνατῶν βίοτον πάμπολυ (aut -υν) ἐκτὸς ἄτας.

quam graecam orationem esse nego. Intellegi saltem potest quod in nota proposuit πάμπαν ἄτερθεν ἄτης, sed gravissima haec mutatio.

Vs. 639. οὕτω γάρ, ὦ παῖ, χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν,
γνώμης πατρῴας πάντ' ὄπισθεν ἑστάναι.

Sic de suo Bl. edidit pro ἑστάναι. Lenissima sane mutatio, sed num necessaria? Verte: *hoc persuasum habeto, omnia stare post paternam sententiam.*

Vs. 703. τί γὰρ πατρὸς θάλλοντος εὐκλείᾳ τέκνοις
ἄγαλμα μεῖζον, ἢ τί πρὸς παίδων πατρί;

Recte vitiosa ducit Bl. verba πρὸς παίδων, non male fortasse coniciens τῶν παίδων. Displicet tamen post praegressa articulus,

Digitized by Google

quare nescio an praestet hic cogitare de glossemate et suspicari *υἱέων* aut *ἐκγενῶν*.

Vs. 720. *φήμ' ἔγωγε πρεσβεύειν πολὺ*
φῦναι τὸν ἄνδρα πάντ' ἐπιστήμης πλέων·
εἰ δ' οὖν, φιλεῖ γὰρ τοῦτο μὴ ταύτῃ ῥέπειν,
καὶ τῶν λεγόντων εὖ καλὸν τὸ μανθάνειν.

Plura in his mutavit de suo editor scribens pro verbis sanissimis (*saepe enim hoc aliter accidit*, scil. ut homo non ipse sapiat), quae ne intellegi quidem possunt: *φιλεῖ γάρ τοῦτο μὴ ταύτῃ ῥέπῃ* et in adnotatione coniciens *παρὰ* pro *καὶ* (*etiam*), quamvis nudum genetivum satis tueatur in hae ipsa fabula vs. 1031 sq.; et sine causa post *εἰ δ' οὖν* nonnulla excidisse putans. Recte vero post me haesit in articulum ante *ἄνδρα*, nec male fortasse substituit pronomen indefinitum *τιν'*. Ipse quondam, collato Hesiodi loco Op. 296 sqq., unde hic a poeta expressus est, proposui *φῦναι ⟨αὐ⟩τὸν ἄνδρα κτἑ.*, sed synaloephen vereor ut satis tueantur exempla utriusque diphthongi coalescentis, quae praeter articulum et voculam *καὶ* nulla sunt, neque in tragico elisionem pati videtur verborum terminatio *-αι*.

Vs. 750. *ταύτην ποτ' οὐκ ἔσθ' ὡς ἔτι ζῶσαν γαμεῖς.*

Bl. fortasse iure suspectans *ποτ' οὐκ* dictum pro *οὔποτε*, minus apte *ποτ'* mutavit in *μέν*. Si quid mutandum, scripserim *τήνδ' οὔποτ' ἔσθ' ὅπως κτἑ.* Passim sine ullo discrimine utroque pronomine utuntur tragici, constanter distinguunt comici et scriptores pedestres attici.

Vs. 782. *Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πίπτεις.*

De suo Bl. audacter rescripsit *ἐν βλέμμασιν ἵζεις* apte quidem, sed minus probabiliter, quia verbum nihil habet suspecti et evitanda est duplex correctio, ubi simplex sufficit ut in mea, quam affert, coniectura *ἐν στήθεσι πίπτεις*.

Vs. 783. *ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς*
νεάνιδος ἐννυχεύεις.

Longe aliud est quod dixit Horatius Carm. IV 13, 8, quem locum cum aliis attulit Bl., „*Pulcris excubat in genis*". Qui si, ut sane probabile est, huc respexit, legisse videtur *ἐκ-*

Digitized by Google

καθεύδεις. Hoc enim est *excubare*; non ἐννυχεύειν i. e. *degere noctem*. Sed cur magis *noctem* quam *diem*? Quod non intellegens quondam proponebam ἐλλοχεύεις (cf. Ar. Pac. 1019) = ἐλλοχίζεις sive ἐλλοχᾷς sive ἐνεδρεύεις, *insidiaris* (sc. viris).

Vs. 795. νικᾷ δ' ἐναργὴς βλεφάρων ἵμερος εὐλέκτρου
νύμφας — ἄμαχος γὰρ ἐμπαίζει θεὸς Ἀφροδίτα.

Pro suspecto ἐμπαίζει Bl. conicit ἐμπίπτει vel ἐμπίτνει, sed multo facilius illud nasci potuit ex ἐνστάζει, *instillat*, scil. ἵμερον. Vix enim distinguuntur lectiones antiquae ΕΝCΤΑΖΕΙ et ΕΝΠΑΙΖΕΙ. Cf. Herod. IX 3 οἱ δεινός τις ἐνέστακτο ἵμερος; Plut. Ages. 11; Od. β 271 etc. Hanc correctionem adulescens proposui a. 1855 in thesi XXXVIII post dissertationem academicam *Observationes criticae in fragmenta comicorum Graecorum*. — In verbis (quae omisi) interpositis τῶν μεγάλων πάρεδρος ἐν ἀρχαῖς aptissima est quantumvis violenta Blaydesii coniectura quam recepit ἐκτὸς ἐνεχθεὶς propter sequentia νῦν δ' ἤδη 'γὼ κἀὐτὸς θεσμῶν | ἔξω φέρομαι. Similis saltem procul dubio sententia latet, licet de ipsis verbis restituendis sit desperandum.

Vs. 824. ἄκουσα δὴ λυγροτάταν ὀλέσθαι
τὰν Φρυγίαν ξέναν.

In nota Bl. proponit λυγρότατ' ἐξελέσθαι (sic), sed voluisse videtur ἐξολέσθαι. Forsitan recte.

Vs. 846. ξυμμάρτυρας ὔμμ' ἐπικτῶμαι.

Recte, ut videtur, Bl. coniecit ὔμμε κέκτημαι.

Vs. 857. πατρὸς τριπόλιστον οἶτον
τοῦ τε πρόπαντος
ἀμετέρου δόμου (mecum Bl. pro πότμου)
κλεινοῖς Λαβδακίδαισι.

Ego iungens cum praegresso οἶτον conieceram κοινὸν Λαβδακίδαισι, Bl. rescripsit κλεινῶν Λαβδακιδάων, non male, modo formae epicae in ᾱων alia in tragoedia reperiantur exempla, quod ignoro. Hoc novi saepe apparere formam doricam in ᾱν.

Digitized by Google

Vs. 875. σὲ δ' αὐτόγνωτος ὤλεσ' ὀργά.
Perperam editor pro verbo poetico substituit scholiastae interpretamentum αὐθαίρετος, ut metrum responderet versui antithetico 856, quem vulgo scriptum e libris

πατρῷον δ' ἐκτίνεις τιν' ἄθλον

ipse corrupit rescribendo δὲ τίνεις.

Vs. 882. ἆρ' ἴστ' ἀοιδὰς κτἑ.
Temere ἆρ' ἴστε γ' ᾠδὰς voluit editor. Ut enim passim in tragoedia ἀείδειν dicitur pro ᾄδειν, ita ἀοιδή suspicione vacat. Cf. Aesch. Ag. 979, Eum. 951, passim Euripides. Similiter saepissime occurrit ἀοιδός.

Vs. 919. Sine causa pro ἔρημος rescripsit ἐρήμη.
Multo credibilius foret librarios hoc pro illo (ἔρημος attice = ἐρήμη) substituisse quam ratione inversa.

Vs. 951. ἀλλ' ἃ μοιριδία τις δύνασις δεινά.
Perperam verba sanissima a Bl. sollicitantur.

Vs. 955. ζεύχθη δ' ὀξύχολος παῖς ὁ Δρύαντος
Ἠδωνῶν βασιλεὺς κερτομίοις ὀργαῖς
ἐκ Διονύσου πετρώδει κατάφαρκτος ἐν δεσμῷ.
Verba vix sana, et fortasse vera est editoris coniectura κερτόμιν ἀντ' ὀργᾶς, *propter maledicum ingenium*.

Vs. 966. παρὰ δὲ Κυανέων πελαγέων πετρῶν διδύμας ἀλὸς
ἀκταὶ Βοσπόριαι ἠδ' ὁ Θρῃκῶν
Σαλμυδησσὸς, ἵν' ἀγχίπτολις Ἄρης κτἑ.
Probata Wieseleri coniectura σπιλάδων iam olim Luc. Soph. p. 63 ante Bl. monui sequens πετρῶν ut glossema esse delendum, reliquum locum parum feliciter tentans. Recte autem Bl. post Θρᾳκῶν cum Boeckhio inseruit ἄξενος et suo marte emendavit Κυανέας σπιλάδας, aut -έαις -σιν et καὶ pro ἠδ'. Permirus sane in vulgata est genitivus, neque aptius loci pessime habiti remedium mihi quidem occurrit.

Vs. 1003. καὶ σπῶντας ἐν χηλαῖσιν ἀλλήλους φοναῖς
ἔγνων, πτερῶν γὰρ ῥοῖβδος οὐκ ἄσημος ἦν
et vs. 1021 ῥοιβδεῖ. Non est cur cum editore rescribamus

Digitized by Google

ῥοῖζος et ῥοιζεῖ. Librorum scripturas satis tuentur loci Aeschyli, Euripidis, Aristophanis, Homeri (Od.). Cf. etiam lexica s. v. ἀναρροιβδεῖν et ῥοίβδησις. Utraeque formae probae videntur.

Vs. 1021. οὐδ' ὄρνις εὐσήμους ἔτι ῥοιβδεῖ (codd. ἀπορροιβδεῖ) βοὰς
ἀνδροφθόρου βεβρῶτες αἵματος λίπος.

Ingeniosam esse non nego editoris quam recepit coniecturam ὄρνε' — βεβρῶτα σώματος λίπος, sed non facile admittam vocem ὄρνεον (pro ὄρνις), a cuius usu ut nimis vulgaris constanter abstinuerunt tragici omnes, neque offensioni est numerus singularis, nec rarior correptio vocalis in ὄρνις, quam ipse Bl. tuetur. Quia tamen iure offensus verbis αἵματος λίπος (ipse quondam coll. Aesch. Cho. 290 aliisque locis proposui λίβα, sed αἷμα vix recte coit cum verbo βιβρώσκειν) probabiliter coniecit σώματος λίπος, nescio an praeferenda sit altera eius coniectura ὄρνις — βεβρώς γε σώματος λίπος. De emendatione ἔτι ῥοιβδεῖ supra iam vidimus sub I.

Vs. 1034. τοξεύετ' ἀνδρὸς τοῦδε, κοὐδὲ μαντικῆς
ἄπρακτος ὑμῖν εἰμι, τῶν δ' ὑπαὶ γένους
ἐξημπόλημαι κτἑ.

Defendentibus ἄπρακτος (*intentatus* Dind.; *not plotted against* Jebb) iure suo respondet editor, qui recepit Stephani coniecturam ἄπρατος, Πιπράσκεσθαι *recte dicitur homo, non item* πράττεσθαι, de suo locum sic refingens:

ἀνδρὸς τοῦδ', ἐπεὶ οὐδὲ μαντικῆς
ἄπρατος ὑμῖν εἰμι, τῶν γένους ὕπο κτἑ.

monens formam ὑπαί in trimetris tantum metro postulante usurpari et ex μαντικῆς subintellegendum esse μαντικοῦ, quod cum perdurum sit, corrigendum potius videtur τῶν δ' ὑπ' ἐγγενῶν, revocata librorum lectione κοὐδὲ. Cum aliis autem (qui coniecerunt ἄτρωτος et ἄγευστος), dubitans de veritate coniecturae Stephanianae, quondam Luc. Soph. p. 53 proposui ἀτάρακτος sive ἄθρακτος, necdum valde me poenitet.

Vs. 1043. εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι
θεοὺς μιαίνειν οὔτις ἀνθρώπων σθένει.

Bl. contendens hoc ineptum esse de coniectura sua reposuit

Digitized by Google

θέμιν. At ipsum contrarium verum est. *Ius fasque inquinare* potest unusquisque, ut confirmat laudatus ab ipso Aeschyli locus Ag. 1669, sed *deos*, sua natura omnis labis immunes, inquinare nemo potest mortalium.

Vs. 1060. Vid. sub I.

Vs. 1074. τούτων σε λωβητῆρες ὑστεροφθόροι
λοχῶσιν Αἴδου καὶ θεῶν Ἐρινύες κτἑ.

Recte haerens in τούτων, Bl. coniecit τοιγάρ aut ἀνθ' ὧν, quorum illud recepit. Aptum utrumque, sed non minus aptum est quod multo facilius sic corrumpi potuit ταῦτ' οὖν, quo iuxta ταῦτ' ἄρα pro διὰ ταῦτ' οὖν (ἄρα) saepe Graeci utuntur. Neque haec formula a Sophoclea dictione aliena videtur, nam sic accipienda sunt verba Trach. 550 ταῦτ' οὖν φοβοῦμαι μὴ πόσις μὲν Ἡρακλῆς | ἐμὸς καλῆται, τῆς νεωτέρας δ' ἀνήρ (δ' ἄρ' ᾖ?).

Vs. 1096. τό τ' εἰκαθεῖν γὰρ δεινόν, ἀντιστάντα δὲ
ἄτῃ πατάξαι θυμὸν ἐν δεινῷ πάρα.

In priore vs. Bl. μὲν substituit pro τ', sed lenius δὲ in τε mutari potest: *et — et*, quae particulae aeque bonam efficiunt oppositionem, in posteriore vero ἐν mutavit in ἔτι et cum Nauckio (et mecum) πέρα pro πάρα, illud perperam, nam ἔτι δεινοῦ πέρα pro ἔτι δεινότερον vix graecum videtur. In adnotatione autem θυμὸν mutari iubet in ἑαυτὸν. Equidem coll. 1066 sq. multo probabiliorem duco meam quam affert coniecturam τοὺς ἐμοὺς δεινῶν πέρα.

Vs. 1105. οἴμοι· μόλις μὲν καρδίας δ' ἐξίσταμαι
τὸ δρᾶν· κτἑ.

Verba corrupta esse planissime concedo Blaydesio, qui recte vidit post μόλις μὲν sequi debuisse verba ἀλλ' ὅμως, deinde proponens μεθίσταμαι τὸ δρᾶν, *sed animum muto ut faciam*, aptam sane quamvis violentam coniecturam.

Vs. 1107. ὦδ' ὡς ἔχω στείχοιμ' ἄν· ἴτ' ἴτ', ὀπάονες
οἵ τ' ὄντες οἵ τ' ἀπόντες, ἀξίνας χεροῖν
ὁρμᾶσθ' ἑλόντες εἰς ἐπόψιον τόπον.

Propter locos ab ipso Bl. allatos non haereo in ὄντες (Bl. ἐνθάδ'),

Digitized by Google

sed recte suspectare videtur verba ultima, quae tamen non facile nasci potuerunt ex ὡς ἀνάψοντες πυράν, quae verba substituenda suspicatur. Solum ἐπόψιον (sic. apogr. L. προσόψιον) corruptum esse videtur. Expectatur fere quod *tristis*, *lugubris*, *invisus* significet. Venit in mentem ἀπόπτυστον, sed nihil contendo.

Vs. 1131 sqq. καί σε — ἀκτὰ | πολυστάφυλος πέμπει | ἀμβρότων ἐπέων | εὐαζόντων Θηβαΐας ἐπισκοποῦντ' ἀγυιάς. Si sanum est πέμπει, subintelligendum est δεῦρο, sed expectatur potius quod Bl. coniecit τιμᾷ aut καλῄζει (possis etiam καλεῖ). Certius est mendosum esse ἐπέων, sed propter vs. antitheticum 1123 ναιετῶν παρ' ὑγροῖς, ubi ignoratur sitne anapaestus an bacchius, incertum est utrum vere olim (post Hartungium, ut nunc animadverto) proposuerim ἑπε⟨τ⟩ῶν an hodie Bl. correxerit ὁπαδῶν. Pro nobis facit correctionis lenitas, pro illo (ἐπέτης enim alibi in tragoedia non occurrit) tragicorum usus. — Recte etiam sqq. cum Nauckio Bl. sic emendasse videtur τὰν ἐξ ἀπασᾶν (ἐκ πασᾶν codd.) | ὑπερτιμᾷς (pro ὑπερτάταν) πόλεων κτέ.

Vs. 1156. οὐκ ἔσθ' ὁποῖον πάντ' ἂν ἀνθρώπου βίον
οὔτ' αἰνέσαιμ' ἂν οὔτε μεμψαίμην ποτέ.

Postulante universi loci contextu iure Bl. recepit Nauckii emendationem πάντ', praeterea proponens ἢ 'παινέσαιμ' ἂν ἢ 'πιμεμψαίμην ποτέ, sed fortasse potius mendosa sunt verba prima. Recte se haberet: οὐ δῆτ' ἔγωγε πάντ' κτέ.

Vs. 1180. καὶ μὴν ὁρῶ τάλαιναν Εὐριδίκην κτέ.

Sine causa Bl. tentat στείχουσαν aut χωροῦσαν et vs. 1183 τῶνδ' ἐπῶν pro τῶν λόγων. Creberrimum esse vocis λόγος apud Sophoclem in utroque numero usum ignoranti fidem faciet Lexicon Sophocleum Dind. p. 280 sq. s. v. — Locis quibus Bl. ibidem illustravit formulam ὦ πάντες ἀστοί addatur parodia Aristophanea Eccl. 834 (ed. vL.).

Vs. 1186. Vulgo ἀνασπαστοῦ. Meliore accentu Bl. ἀνασπάστου.

Vs. 1214. παιδός με σαίνει φθόγγος. In re atroci semper valde suspectum mihi fuit verbum σαίνειν. Praeter coniecturam

Digitized by Google

meam βάλλει (coll. 1187), Bl. commemorare potuit eam quam leniorem proposui Luc. Soph. p. 66 βαίνει, ubi contuli Eur. Hipp. 1371 καὶ νῦν μ' ὀδύνα βαίνει. Eodem sensu F. W. Schmidt μ' ἰκάνει coniecit.

Vs. 1239. Dindorfio pro κελεύσμασιν restituenti formam apud antiquiores unice probandam κελεύμασιν obsequi debuerat editor.

Vs. 1224. εὐνῆς ἀποιμώζοντα τῆς κάτω Φθορὰν.
Sensu cassum est κάτω. Nondum me poenitet correctionis κατα-Φθορὰν, quam proposui l.l. ignorans (ante me an post?) in eandem incidisse virum doctum in Class. Journ. VII 245, ut monuit Bl.

Vs. 1255. δόμους παραστείχοντες.
Mireris παραστείχειν *intrandi* sensu usurpatum. Num forte scribendum παρεισστείχοντες, ut saepe dicitur παρεισιέναι = παριέναι εἴσω et alia verba similiter composita. Si sana est vulgata, δόμους valet εἰς δόμους, et fortasse nihil mutare praestat, cum praesertim παραστείχειν *praetereundi* sensu iungatur cum dativo, ut Aesch. Cho. 561.

Vs. 1257. καὶ μὴν ὅδ' ἄναξ αὐτὸς ἐφήκει
μνῆμ' ἐπίσημον διὰ χειρὸς ἔχων,
εἰ θέμις εἰπεῖν, οὐκ ἀλλοτρίαν
ἄτην, ἀλλ' αὐτὸς ἁμαρτών.
Apta est editoris correctio quam recepit δεῖγμ', sed dubito an etiam lenius corrigendum sit σῆμ' ἐπίσημον, pro qua corrrectione facit quoque assonantia.

Vs. 1279. τὰ μὲν πρὸ χειρῶν τάδε Φέρων, τὰ δ' ἐν δόμοις
ἔοικας ἥκων καὶ τάχ' ὄψεσθαι κακά.
Minus probanda videtur editoris correctio Φέρειν, quam Brunckiana Φέρεις, quia agitur de re manifesta, deinde vero paullo lenior est mea coniectura καίν' ἐπόψεσθαι (possis etiam καίν' ἔτ' vel καίν' ἄρ' ὄψεσθαι) Blaydesiana αὐτίχ' ὄψεσθαι, quae tamen nec ipsa mihi displicet. Incertum quid dederit poeta.

Vs. 1287. ἐπεξειργάσω. De genuinis formis ἠργασάμην et ἠργαζόμην iuxta εἴργασμαι vid. Meisterhans-Schwyzer p. 171,11.

Digitized by Google

V. 1296. *τίς ἄρα τίς με πότμος ἔτι περιμένει.*
Coll. O. C. 1716, ubi paene eadem verba recurrunt, Bl. rescripsit *ἐπαμμένει*. Ferri tamen posse videtur tradita lectio.

Vs. 1314 et 1315 iniuria ab editore sollicitari videntur verba *ἐπεσκήπτου* et *κἀπελύσατ'* (cf. 1268).

Vs. 1317. *ὤμοι μοι, τάδ' οὐκ ἐπ' ἄλλον βροτῶν*
ἐμᾶς ἁρμόσει ποτ' ἐξ αἰτίας.
Speciose Bl. coniecit *οὐ πρὸς ἄλλῳ*, sed quia verbum *ἐφαρμόζειν* (cf. Trach. 620) passim occurrit, recte se habet praepositio et per tmesin legendum videtur *οὐκ ἐπ' ἄλλῳ — ἁρμόσει*.

Vs. 1320. *ἐγὼ γάρ σ' ἐγώ σ' ἔκανον, ὦ μέλεος,*
ἐγώ, φάμ' ἔτυμον.
Sine causa idonea pro *φάμ' ἔτυμον* de suo Bl. reposuit *φάμ', ἔκανον*, quod multo facilius post antecedentia errore nasci potuit quam tradita lectio, quae non magis glossema esse potest, quia glossator daturus fuisset *ἀληθές*.

Vs. 1329. *φανήτω μόρων ὁ κάλλιστ' ἐμῶν*
ἐμοὶ τερμίαν ἄγων ἀμέραν.
ὕπατος ἴτω ἴτω.
Probabilius Pallis *κάλλιστ' ἔχων* quam Bl. *κάλλιστος ὤν*. Cum hoc vero suspectum habeo *ὕπατος*, pro quo audacter de suo reposuit *ὡς τάχος*, quale quid sane exspectatur.

Vs. 1336.
Creon *ἀλλ' ὧν ἐρῶ* (*μὲν* add. A) *ταῦτα συγκατηυξάμην*.
Sic cod. Laur. Schol. *ὧν βούλομαι τυχεῖν, ταῦτα ηὐξάμην*. Ingeniose Bl.
ἀλλ' ὧν ἐρῶ ⟨γε⟩ τυγχάνειν κατηυξάμην.
coll. Aiac. 968 *ὧν γὰρ ἠράσθη τυχεῖν | ἐκτήσαθ' αὐτῷ*.
Quia vero chorus vs. 1334 sq. dixerat *posterioris curae* esse ipsius Creontis sortem (*μέλλοντα ταῦτα κτέ.*), multo praestare mihi videtur haec lectio:
ἀλλ' ὧν ἐρῶ ⟨γε⟩ νῦν τυχεῖν κατηυξάμην.

Digitized by Google

Vs. 1343. πάντα γὰρ
λέχρια τἀν χεροῖν, τὰ δ' ἐπὶ κρᾶτά μου
πότμος δυσκόμιστος εἰσήλατο.

Gaudeo etiam Anglo critico suspectum esse λέχρια. Non possum non repetere veterem meam coniecturam, Sophoclem scripsisse σχέτλια, coll. Aiac. 838, Aesch. Prom. 644, Eur. El. 120, Med. 873 etc.

Blaydesio nemo hanc laudem eripiet, vix ullum unquam criticum vixisse, qui tot quot ille scenicorum poetarum Graecorum locis corruptis aut ipse salutem attulerit aut suis tentaminibus aliis viam veri inveniendi monstraverit. Qui ut diu adhuc integris corporis animique viribus vivat et bonis literis prosit est in votis et mihi et philologis omnibus, quibus sana veterum interpretatio curae cordique est.

TENTATUR HORATII CARM. I 6.

Scriberis Vario fortis et hostium | Victor, Maeonii carminis alite, Qua rem cumque ferox, navibus aut equis, | Miles te duce gesserit.

Nos, Agrippa, neque haec dicere, nec gravem | Pelidae stomachum cedere nescii | Nec cursus duplicis per mare Ulixei, | Nec saevam Pelopis domum

Conamur, tenues grandia: dum pudor | Inbellisque lyrae Musa potens vetat | Laudes egregii Caesaris et tuas | Culpa deterere ingeni.

Quis *Martem tunica tectum adamantina | Digne scripserit? aut pulvere Troico | Nigrum Merionen? aut ope Palladis | Tydidem superis parem?*

Nos convivia, nos proelia virginum, | Strictis in iuvenes unguibus acrium, | Cantamus vacui, sive quid urimur, | Non praeter solitum leves.

Si voluisset Horatius Varium, celebrem illa aetate poetam epicum offendere, vix poterat acerbius id facere quam scribendo quod traditur: Quis *Martem — parem*? At vel si ipse de Varii arte minus honorifice iudicasset, procul dubio propter Agrippae sui amicitiam h. l. eiusmodi sententiam silentio pressisset. Quid igitur? Dederat, nisi fallor, sine interrogatione:

Is (i. e. Varius) *Martem — parem.* | *Nos* cett. De Vario cf. Sat. I, X, 43 sq. H. v. H.

Digitized by Google

DE DAMOCLIS GLADIO.

SCRIPSIT

J. VAN WAGENINGEN.

Quamquam allegoria illa gladii cervicibus hominis felicis impendentis, ex Damoclis historia petita, apud omnes pervulgata atque in litteris recentioribus et sermone nostro cotidiano satis frequens est, tamen apud vetustiores exspectatione rarius et ipsa fabula et allegoria invenitur. Locos Latinos et Graecos collegi, ex quibus nullus antiquior exhiberi potest quam Ciceronis Tusc. disp. V 21 § 61, cuius verba digna quae exscribantur haec sunt: „quamquam hic quidem tyrannus (sc. Dionysius maior) ipse iudicavit quam esset beatus. Nam cum quidam ex eius assentatoribus, *Damocles*, commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam aedium regiarum, negaretque umquam beatiorem quemquam fuisse, „Visne igitur", inquit, „o Damocle, quoniam te haec vita delectat, ipse eam degustare et fortunam experiri meam?" Cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento auroque caelato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere eosque nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronae; incendebantur odores, mensae conquisitissimis epulis exstruebantur: fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu *fulgentem gladium e lacunari saeta equina aptum demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus.* Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat nec plenum artis argentum nec manum porrigebat in mensam; iam

Digitized by Google

ipsae defluebant coronae; denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet esse."

Deinde Horatius (C. III 1, 17 sqq.) nomine Damoclis omisso fabulam, quod argumentum in rhetorum scholis usitatum sine dubio iam eius aetate factum erat, sic in usum suum convertit:

> *destrictus ensis cui super impia*
> *cervice pendet*, non Siculae dapes
> dulcem elaborabunt saporem,
> non avium citharaeque cantus
>
> somnum reducent [1]).

In hoc carmine Horatius per illud „impia" non novi aliquid veteri narratiunculae addidit, quasi Damocles non solum assentator tyranni, sed etiam homo impius fuisset, sed affectionem animi cuiusvis hominis impii cum Damoclis periculo et pavore comparavit, quod illi conscientia mala et sollicitudines metusque mortis tamquam ensis destrictus imminerent.

Eodem fere modo hanc comparationem adhibuit is qui Horatium saepius imitatus est, Persius III 39 sqq.:

> anne magis Siculi gemuerunt aera iuvenci
> et magis *auratis pendens laquearibus ensis*
> *purpureas subter cervices terruit*, „imus,
> imus praecipites" quam si sibi dicat et intus
> palleat infelix, quod proxima nesciat uxor?

Itaque hoc quoque loco mentis cruciatus eius qui ipse peccatis indulgentem se praecipitem ferri et pessum ire sentit, non leviores esse dicuntur angoribus purpurati illius, cui laute cenanti gladius impendebat [2]).

---

1) Porphyrio ad C. III 1, 17: „per allegoriam significat neminem libenter posse vivere qui metuat et sumpsit in exemplum *Damoclem, super quem Dionysius Siciliae tyrannus saeta gladium suspendit* antepositis epulis quam amplissimis et ceteris, quae ad voluptatem animos avocare possint; per quae ostendit similiter regiam vitam splendore rerum suarum uti non posse, quia semper insidiarum metu suspecta sit."

2) Mirum in modum scholiasta ad Pers. III 39 non Damoclem aulicum, sed Democratem philosophum fuisse tradit, cui hoc acciderit: „..... aut gravior sollicitudo *Democratem* philosophum torsit, quem *Dionysius* tyrannus opes et felicitatem mirantem invitavit ad cenam appositoque apparatu omni magnis epulis frui iussit, sed ita ut *gladius ligatus saeta ex laquearibus supra cervices eius penderet*, quam torquentur huiusmodi cogitationibus, cum se decipi intellegunt" cet. Sed hic manifestus error est scholiastae neque ullus Democrates philosophus aliunde notus est.

Digitized by Google

Ab his autem auctoribus tribus paulum discrepans Ammianus Marcellinus non de uno Damocle, sed de pluribus Dionysii convivis, qui gladios sibi impendentes perhorruerint, haec commemorat (XXIX 2 § 4): „namque ut pressius loquar, omnes ea tempestate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria *convivis Siculi Dionysii* pavitantes, qui cum epulis omni tristioribus fame saginarentur, *ex summis domorum laquearis*, in quibus discumbebant, *saetis nexos equinis et occipitiis incumbentes gladios perhorrebant.*" Discrimen vero, quod inter hanc narrationem et superiores intercedit, ita explicandum esse mihi videtur, ut Ammianus in similitudine illa adhibenda plurali numero „reptabamus" adductus sit, ut pluribus tribueret convivis, quod unius esset, sed formam narratiunculae a vulgari diversam ei notam fuisse haud facile crediderim.

Ab Ammiano tempore non multum distans Eusebius Philonem auctorem secutus iam fusius Damoclis cenam eiusque animi affectiones et Dionysii monentis verba memoriae prodidit (Praep. Evang. VIII 14, 29 (24), p. 391 (D): „δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ἔργον, ᾧ πρὸς τὸν μακαρίζοντα τὸν τῶν τυράννων βίον Φασὶ χρήσασθαι Διονύσιον. καλέσας γὰρ αὐτὸν ἐπὶ λαμπροτάτου καὶ πολυτελεστάτου δείπνου παρασκευὴν ἐκ μηρίνθου πάνυ λεπτῆς προσέταξεν ἠκονημένον ὑπεραιωρηθῆναι πέλεκυν. ἐπεὶ δὲ κατακλιθεὶς εἶδεν αἰφνίδιον, οὔτ' ἐξαναστῆναι θαρρῶν διὰ τὸν τύραννον οὔτ' ἀπολαῦσαί τινος τῶν παρεσκευασμένων διὰ δέος οἷός τ' ὤν, ἀφθόνων καὶ πλουσίων ἀλογήσας ἡδονῶν ἀνατείνας τὸν αὐχένα καὶ τὰς ὄψεις ἐκαραδόκει τὸν οἰκεῖον ὄλεθρον. 30. συνεὶς δ' ὁ Διονύσιος, ἆρ' ἤδη κατανοεῖς, ἔφη, τὸν ἀοίδιμον καὶ περιμάχητον ἡμῶν βίον; ἔστι γὰρ τοιοῦτος, εἰ μὴ βούλοιτό τις ἑαυτὸν φενακίζειν, ἐπειδὴ περιέχει παμπληθεῖς μὲν χορηγίας ἀπόλαυσιν δ' οὐδενὸς χρηστοῦ φόβους δ' ἐπαλλήλους καὶ κινδύνους ἀνηκέστους καὶ νόσον ἐρπηνώδους καὶ φθινάδος χαλεπωτέραν, ἀθεράπευτον ἀεὶ φέρουσαν ὄλεθρον." Praeter hanc orationem verbosam Eusebius etiam eo differt a ceteris scriptoribus, quos supra laudavimus, quod ille pro gladio et saeta equina securim et filum tenue (λεπτὴν μήρινθον, cf. Il. 23, 854) in hac narratiuncula substituit. Sed haec leviora. Non tamen praetereunda sunt verba οὔτ' ἐξαναστῆναι θαρρῶν διὰ τὸν τύραννον, quae fortasse idcirco in declamationibus addita huic fabulae et a Philone vel Eusebio comprobata esse

Digitized by Google

mihi videntur, ne locus ansam irrisionis haberet neve quis facetus allegoriam corrumperet haud absurde rogando, cur Damocles de lecto suo non surrexisset ad periculum vitandum.

Porro initio quinti saeculi post Chr. n. Macrobius paulo brevius eandem fabulam sic enarravit (Somn. Scip. I 10 § 16): „nam et *Dionysius* aulae Siculae inclementissimus incubator familiari quondam suo solam beatam existimanti vitam tyranni volens, quam perpetuo metu misera quamque impendentium semper periculorum plena esset, ostendere, *gladium vagina raptum et a capulo de filo tenui pendentem mucrone demisso iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere*, cumque ille et Siculas et tyrannicas copias praesentis mortis periculo gravaretur, „talis est", inquit Dionysius, „vita, quam beatam putabas: sic semper mortem nobis imminentem videmus; aestima, quando esse felix poterit, qui timere non desinit." Hunc locum cum Ciceronis expositione convenire apparet, nisi quod Macrobius paulo accuratius, quo modo gladius e lacunari aptus esset, descripsit.

Sed omnium copiosissime Apollinaris Sidonius, qui fuit exeunte saeculo quinto, et Damoclis ornatum et totum cenae apparatum exposuit, rhetorum modo singula in maius celebrans (Ep. II 13 § 6): „iste enim, ut legimus, *Damocles* provincia Siculus, urbe Syracusanus, familiaris tyranno *Dionysio* fuit. qui cum nimiis laudibus bona patroni ut cetera scilicet inexpertus efferret: „vis", inquit Dionysius, „hodie saltim in hac mensa bonis meis pariter ac malis uti?" „libenter, inquam". tunc ille confestim laetum clientem quamquam et attonitum plebeio tegmine erepto muricis Tyrii seu Tarentini conchyliato ditat indutu et renidentem gemmis margaritisque aureo lecto sericatoque toreumati imponit. § 7. cumque pransuro Sardanapallicum in morem panis daretur e Leontina segete confectus, insuper dapes cultae ferculis cultioribus apponerentur, spumarent Falerno gemmae capaces inque crystallis calerent unguenta glacialibus, huc suffita cinnamo ac ture cenatio spargeret peregrinos naribus odores et madescentes nardo capillos circumfusa florum serta siccarent, *coepit supra tergum sic recumbentis repente vibrari mucro destrictus e lacunaribus, qui videbatur in iugulum purpurati iam iamque ruiturus; nam filo equinae saetae ligatus et ita pondere*

Digitized by Google

minax ut acumine gulam formidulosi Tantaleo frenabat exemplo, ne cibi ingressi per ora per vulnera exirent. § 8. unde post mixtas fletibus preces atque multimoda suspiria vix absolutus emicatimque prosiliens illa refugit celeritate divitias deliciasque regales, qua solent appeti, reductus ad desideria mediocrium timore summorum et satis cavens, ne beatum ultra diceret duceretque, qui saeptus armis ac satellitibus et per hoc raptis incubans opibus ferro pressus premeret aurum. quapropter ad statum huiusmodi, domine frater, nescio an constet tendere beatos, patet certe miseros pervenire."

In his verbis multa sane vestigia imitationis Tusculanarum (V 21) insunt, sed primo obtutu forsitan Sidonius etiam alio fonte largiore usus esse videatur; diligentius tamen intuentes cognoscemus eum tantummodo verba Ciceronis amplificasse et iis ornamentis orationem suam fucasse, quae ab Horatio, Iuvenale aliisque [1]) mutuatus est.

Postremo Boethius (524 p. Chr. n.) paucis fabulam tetigit (cons. phil. III pros. 5, 15; ed. Peiperi p. 61): „expertus sortis suae periculorum tyrannus regni metus *pendentis supra verticem gladii terrore* simulavit."

Haec igitur sunt octo testimonia (praeter Porphyrionem et scholiastam Persianum), quae apud scriptores veteres inveniuntur, quorum antiquissimum Ciceronis ceteris praesto fuisse e superioribus satis apparuit, etsi non negandum est, illos de suo etiam nonnulla narratiunculae affinxisse, aut tempore et usu in ea pauca esse mutata. Probabile enim est, quod iam supra monui, allegoriam hanc saepe a rhetoribus usurpatam esse iisque in deliciis fuisse. Ita paulatim eam formam adepta est, quam ei Eusebius et Sidonius induerunt. Sed nusquam patuit cuiquam ex septem illis (vel si Porphyrionem et scholiastam Persii addas, novem) auctoribus alium huius historiae fontem notum fuisse nisi Ciceronem [2]).

---

1) Hor. Epod. 12, 21: *muricibus Tyriis*; Epp. II 1, 207: *lana Tarentino violas imitata veneno*; Iuv. III 81: *horum ego non fugiam conchylia*? Id. X 362: *et cenis et pluma Sardanapalli*; Cic. Verr. II § 47: *et quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus*; Iuv. VI 303: *cum perfusa mero spumant unguenta Falerno*; Id. V 37: *capaces crustas* cet ; Id. VI 155: *grandia tolluntur crystallina*

2) Apud antiquos verba „Damoclis gladius" nondum in proverbii consuetudinem

Digitized by Google

Itaque operae pretium esse videtur exquirere, unde ipse Cicero narratiunculam illam sumpserit, nam loco supra memorato nomen auctoris sui silentio texit [1]). Alibi tamen, ubi in historiam Siciliae vel res Dionysiorum enarrandas incidit, duos scriptores Graecos nominatim laudat, Philistum et Timaeum. Eorum Philistus, postquam diu Dionysii maioris familiarissimus fuit, ab eo levem ob causam irato expulsus, in exsilio otium suum consumpsit in historia scribenda [2]). Opus eius, quod inscribebatur Σικελικά, divisum erat in partes duas, quarum altera septem libris plus octingentos annos inde ab antiquissimis Siciliae temporibus complexa est, altera res a Dionysio maiore gestas usque ad mortem eius libris quattuor enarravit [3]). His autem libris duo adiuncti esse videntur [4]), res a Dionysio iuniore per quinque annos gestas continentes, ita ut tredecim hi libri unum tantum corpus efficerent [5]), sed hoc serius factum est [6]), nam Cicero non amplius „duo corpora" novit, Ep. ad Qu. fr. II 11 (13), 4: „itaque ad Callisthenem et ad *Philistum* redeo, in quibus te video volutatum .... Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides, sed utros eius habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque nescio. *Me magis de Dionysio delectat*; ipse est enim veterator magnus et perfamiliaris Philisto Dionysius." His verbis facile aliquis adducatur, ut pleraque quae ad Dionysium maiorem pertinent, a Cicerone ex opere Philisti sumpta esse arbitretur, praesertim cum Tullius somnia mirabilia et coniecturas ad Dionysii vitam futuram pertinentes commemorans bis Philistum [7]) auctorem

---

venisse iure animadvertit Otto in libro proverbiorum Latinorum p. 136, s. v. *filum*, neque illa proverbia, quae ibi commemorantur, in quibus fili alicuius, quo quid pendet, mentio fit, quicquam habent commune cum Damoclis gladio. Etiam eorum significatio diversa est a vi, quam nostra ratio loquendi „het zwaard van Damocles" habet (cf. cap. II p. 326).

1) Kiesslingius (a° 1884) ad Hor. C. III 1, 7 haec adnotat: „die aus Cic. Tusc. V 21 bekannte (*woher stammende?*) Geschichte von Dionysius und Damokles."

2) Cic. de or. II 13 § 57: „hunc (Thucydidem) consecutus est Syracusius Philistus qui cum" cet.

3) Diod. XIII 103, 3.

4) Diod. XV 89, 3.

5) Stephanus enim Byz. (vocc. Ἀρβέλη et Κραστός) librum decimum tertium citat.

6) Diod. XV 94.

7) De div. I 20, 39; 38, 73.

Digitized by Google

laudet atque etiam alibi eius librorum haud ignarum se fuisse ostendat [1]). Verumtamen non est omittendum, qualis indoles ac natura operum Philisti fuerit, quam impatienter exilium tulerit, quemadmodum ad reditum efficiendum vilem Dionysii adulatorem se praebuerit [2]). Quare non veri simile est eos locos in Tusculanis, ubi a Cicerone vita ac mores Dionysii vituperantur, ad Philisti opus referendos esse. Quod autem ad Damoclis fabulam attinet, ea in media digressione, qua Dionysii, „hominis malefici et iniusti" vita miserrima et sollicitudinum plena fuisse narratur, occurrit (Tusc. V §§ 57—64). Ibi enim tyrannum propinquos familiaresque suos timentem feris barbaris corporis custodiam commisisse, tonsori diffidentem filias suas docuisse tondere barbam suam candentibus iuglandum putaminibus, fossam latam cubiculari lecto circumdedisse, contionari ex turri alta solitum esse, puerum quem vehementer amasset stulta suspicione occidisse aliaque eiusmodi Cicero pluribus verbis exposuit. Vix opus est dicere auctorem quem hoc loco Cicero secutus est, non Dionysii amicum adulatorem fuisse, sed potius scriptorem, qualis fuit Timaeus (352—256 a. Chr. n.), qui criminandi et maledicendi libidine Ἐπιτιμαίου cognomen sibi peperit [3]). Sed hoc argumentum parum firmum fore ad auctoritatem Timaei probandam, nisi alia graviora accesserint, lubenter confiteor. Eidem tamen digressioni, cuius supra mentio fiebat (Tusc. V 57 sqq.), pauca verba tamquam exordium Cicero praemisit, quibus pulchritudini opibusque urbis Syracusarum opposuit statum eiusdem civitatis a tyranno oppressae: „qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus praeditam servitute oppressam tenuit civitatem (Dionysius)!". Cum hac exclamatione comparari velim ea quae Cicero de eadem urbe eiusque condicione indigna disseruit nomine auctoris sui non celato (de rep. III 31, 43): „atque hoc idem Syracusis; urbs illa praeclara, quam ait *Timaeus* [4]) Graecarum maximam, omnium autem esse

1) Brutus 17, 66; 85, 294; fragm. p. 479; sed de or. II 23, 94 fortasse *Philisci* legendum est.

2) Plut. Timol. 15; Paus. I 13, 9.

3) Ath. VI p. 272, B.

4) Si Cicero scribit: „quam ait Timaeus" cet., haec verba apud Panaetium (cf. Schanz HLR I p. 311) vel in alio fonte Graeco invenisse et Timaeo ipso non in-

Digitized by Google

pulcherrimam, arx visenda, portus usque in sinus oppidi et ad urbis crepidines infusi, viae latae, porticus, templa, muri nihilo magis efficiebant, *Dionysio* tenente ut esset illa res publica; nihil enim populi et unius erat populus ipse" [1]). Vides, quanta similitudo sit inter hos duos locos; ille enim quasi epitome huius esse videtur. In utroque laudatio pulchritudinis urbis, miseratio rei publicae afflictae, sed in hoc omnia uberius et copiosius, in illo brevius et pressius descripta. Itaque si quis existimabit totam illam Tusculanarum partem (V §§ 57—64), ubi de Dionysio sermo est, a Cicerone depromptam esse ex Timaei opere, in quo libri quattuor (XVI—XX) Dionysii maioris historiam continebant [2]), non a vero aberrare mihi videbitur. Huc accedit quod novimus Timaeum re vera Damoclis mentionem fecisse in libro XXII° historiarum, sed ibi eum non maioris, sed iunioris Dionysii assentatorem appellat. Athenaeus [3]) tamen, qui fragmentum illud ex Timaei opere nobis servavit, postquam finem fecit narrandi, quibus modis Damocles Dionysio minori adulatus sit, haec adicit: „καὶ Σάτυρον δέ τινα ἀναγράφει ὁ Τίμαιος κόλακα ἀμφοτέρων τῶν Διονυσίων. Nonne ex usu coniunctionum καὶ .... δὲ probabile est illum quoque, cuius mores paulo ante a Timaeo adumbrati erant, scilicet Damoclem, *utriusque* Dionysii assentatorem fuisse? Et fieri potest, ut de Damocle ex Timaeo tantummodo ea quae ad minorem Dionysium pertinerent, relata sint ab Athenaeo, cum is hoc loco sola exempla adulationis infimae colligere studeret neque alias curaret res in aula actas. Ergo etsi Timaeus Damoclem asseclam minoris Dionysii dixit, tamen veri simile puto Damoclem, perinde atque Satyrum, in maioris quoque Dionysii aula versatum esse atque Timaeum in illis capitibus libri vicesimi se-

---

specto (quod haud probabile est, cf. p. 325 ann. 1) in opus suum Latinum transtulisse potest, sed ut haec ita sint, tamen etiam de fonte illo Graeco idem valet quod supra de Ciceronis opere contendimus, neque quicquam in argumentatione nostra mutetur necesse est.

1) Confer etiam verba quae antecedunt: „ergo illam rem populi, id est rem publicam, quis diceret tum, cum crudelitate unius *oppressi* essent universi?"

2) Müller, FHG I p. LIV; p. 224, fr. 116—120.

3) Ath. VI p. 250 A: „Τίμαιος δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν Δημοκλέα φησὶ τὸν Διονυσίου τοῦ νεωτέρου κόλακα κτέ.; Polyaenus, strat. V 46.

Digitized by Google

cundi congessisse, quaecumque de Διονυσοκόλαξι sive de adulatoribus utriusque Dionysii tradita erant.

Denique satis constat Ciceronem multam operam dedisse libris Timaei praesertim eo tempore quo accusationem Verris parabat, quo factum est ut in eius operibus saepius nomen huius historici Siculi commemoraretur [1]).

His expositis si quis me roget a quo Cicero narratiunculam de Damoclis gladio mutuatus sit, respondere non dubitaverim a Timaeo, qui et fuse Damoclis vitam et vitia enarraverit et Ciceroni exordium illius diverticuli in Tusculanis, ut supra demonstratum est, praebuerit.

II.

Restat ut in hac altera parte commentarioli paucis disseram, quibus temporibus et qua ratione et a quibus scriptoribus haec locutio („het zwaard van Damocles", „das Damoklesschwert", „l'épée de Damoclès, „the sword of Damocles", „la spada di Dâmocle") in nonnullis linguis Germanicis atque Romanicis adhibita sit, nam de litteris Latinis medii aevi nihil certi cognoscere potui. Et dixi initio capitis prioris eam in litteris recentioribus satis esse frequentem, debui tamen dicere in litteris recentissimis, nam ante saeculum duodevicesimum nulla vestigia illius usus reperire potui neque alii philologi eiusmodi rerum me peritiores, quos consului, me contra edocuerunt. Fieri tamen potest, quin etiam veri simillimum est, ut iam saeculo decimo quarto, scilicet ex eo tempore quo studium litterarum Latinarum et Graecarum revixit et quasi renatum est, ut aiunt, „gladius Damoclis" in ore et sermone fuerit eorum, qui pueri magistrum suum versus illos Horatianos „destrictus ensis cui super impia cervice pendet" cet. interpretantem audissent, et iure suspicamur homines doctos iam diu illa locutione in sermone

---

1) Cf. Cic. de or. II 14, 58; de n. d. II 27, 69; de legg. II 6, 15; Brut. 16, 63; 95, 325; ad fam. V 12, 2 et 7; ad Att. VI 1, 18; Verr. V 55, 143; 56, 145.

Digitized by Google

cotidiano usos esse, antequam aliquis scriptor extiterit, qui eam litteris mandaret, sed quis hoc investigare potest? Nobis litterarum monumenta sola reliqua sunt, quorum in hoc usu explorando ratio habenda est.

Ut a sermone patrio incipiam, v. c. Stoettius (Proverbia Neerlandica n° 2202), qui alibi in lexico suo multus et accuratus est in origine et historia alicuius proverbii persequenda, nihil aliud nisi ipsa verba „het zwaard van Damocles" cum eorum interpretatione affert, et per litteras a me consultus me, qua est benevolentia, certiorem fecit illam locutionem in lingua nostra satis noviciam sibi videri. Quae sententia plane convenit cum iis quae mihi pluribus verbis scripsit v. c. A. Beetius, unus ex illis qui lexicon Neerlandicum, ingens illud opus, condunt, qui nimirum exemplaria Neerlandica „nocturna manu", ut ait poeta, „diurnaque versant". Refugi igitur ad Harrebomeum (II 514), in cuius thesauro proverbiorum a° 1858 edito locutio illa quidem „hem hangt een zwaard boven het hoofd" commemoratur, sed nullius scriptoris nomine prolato, nulla explicatione addita, nisi quod aliam locutionem (I 151, 326) „zijn leven hangt aan een zijden draad" tradens, eam quoque cum Damoclis historia cohaerere dicit. Qua in re mea quidem sententia fallitur, nam proverbia sive locutiones „zijn leven hangt aan een zijden draad", „das Leben hängt an einem seidnen Faden" aliam habent originem neque plane idem designant atque illud „het zwaard van Damocles hangt hem boven het hoofd", „das Damoklesschwert hängt drohend über Jemandes Haupt". In altero enim magis fragilitas et incerta condicio vitae humanae (nam quidquid tenui filo pendet, caducum et iamiam ruiturum est), in altero periculum aliquod felicitati nostrae vel quieti imminens spectatur [1]). Quare illa locutio Belgica et Germanica potius similitudinem quandam speciemque praebet verborum Ovidii (ex Pont. IV 3, 35): *omnia sunt hominum tenui pendentia filo et subito casu, quae valuere, ruunt* et Synesii (ep. 4): *ἀπὸ λεπτοῦ Φασι μίτου τὸ ζῆν ἠρτῆσθαι* [2]).

1) Cf. cap. I p. 321, ann. 2.

2) In eundem errorem atque Harrebomeus inciderunt: W. H. D. Suringar, Erasmus p. 86 sqq., Schrader, Bilderschmuck p. 330 n° 174, Hetzel „wie der Deutsche spricht" s. v., Sanders, Deutscher Sprachschatz s. v.

Digitized by Google

Neque Wanderus in thesauro proverbiorum Germanicorum (IV p. 471 n° 117) hanc vocem „es hängt ein Schwert über seinem Haupt" laudans, exempla ex litterarum monumentis affert, sed tantummodo ad Harrebomeum nostrum provocat, unde efficio nullos locos ex scriptoribus suis popularibus ad hanc locutionem illustrandam ei praesto fuisse. Verum in Germania iam anno 1746 Gellertius in narrationibus suis (I 84) fabulam Damoclis tractaverat, sic exordiens:

Glaubt nicht, dass bei dem grössten Glücke
Ein Wüthrich jemals glücklich ist;
Er zittert in dem Augenblicke,
Da er der Hoheit Frucht geniesst.
Bei aller Herrlichkeit stört ihn des Todes Schrecken,
Und lässt ihn nichts als theures Elend schmecken.
Als den Tyrannen Dionys
Ein Schmeichler einstens glücklich pries u. s. w.

Huic poetae sine dubio in his versibus locus ille Ciceronianus ob oculos versabatur, ut unicuique comparatione instituta apparebit. Quoniam autem constat Gellertium magnopere a civibus suis cultum esse eiusque fabulas et narrationes multum valuisse ad mores Germanorum emolliendos atque humanitatem alendam, probabile est inde ab eius aetate gladium Damoclis sensim coepisse locum proverbii apud Germanos obtinere [1]), sicut alia locutio „der Dritte im Bunde" eodem modo ex veterum [2]) scriptis per Schilleri carmen in eorum sermonem irrepsit.

---

1) In clarissimo lexico Grimmi s. v. „Schwert" nihil quod ad hanc quaestionem pertineat, reperitur sed s. v. „Faden" (III col. 1233) hanc locutionem tradit: „es hängt an einem Faden, dünnen, seidnen Faden." At iam supra demonstravimus, quantum intersit inter hanc et allegoriam Damocleam. Verumenimvero unum ex exemplis ibi allatis silentio non praetereundum est, quod cum sententia nostra pugnare possit videri:

Wer land und leut durch unrecht drengt
Ob dem das schwert am faden hengt.

Etsi in his versibus nomen Damoclis siletur, tamen veri simile est poetam narratiunculae Damocleae non ignarum fuisse. Nec mirum, nam versus pacti sunt ab Ioh. von Schwarzenberg (a° 1535), qui Ciceronem Germanice vertit et carmina, ad quae duo illi versus pertinent, versioni suae adiunxit. Hunc tamen poetam tantum apud suos valuisse, ut iam per hos versus locutio illa in sermonem vulgarem invaderet, non facile mihi persuaserim.

2) Cf. Büchmann, Geflügelte Worte p. 320—321; de origine huius Damonis

Digitized by Google

In Francogallia aetate Voltari Damocles eiusque cena periculosa proverbii loco celebrabatur, ut epistulae docent (Oeuvres de Voltaire XLV p. 355): „il faut avouer que la vie ressemble au festin de Damoclès, le glaive est toujours suspendu". Idem alibi: „je regarde ma vie comme la fête de Damoclès chez Dénys." Deinde Ianus Petrus de Béranger initio saeculi undevicesimi ita cecinit (II p. 67):

De Damoclès l'épée est bien connue;
En songe, à table, il m'a semblé la voir;
Sous cette épée et menaçante et nue
Dénys l'ancien me forçait à m'asseoir.

Postea usus huius locutionis iam latior, liberior, vulgatior fit. Carolus enim de Bernard haec scribit („la Cinquantaine" § 5): „chercher un ami sûr à qui je pusse confier cette épée de Damoclès (des lettres de change non payées et pouvant faire mettre immédiatement en prison) n'était ce pas penser à vous?" Quin etiam Ramond de Carbonnières in Pyrenaei saltus descriptione haec de cacumine aliquo montis: „ce pic du Midi suspendu sur leur tranquille retraite (sc. des champs de Bigorre) comme l'épée du tyran sur la tête de Damoclès" [1]).

In lingua Anglica [2]) iam anno 1747 exemplum huius allegoriae occurrit (Scheme Equipm. Men of War 58): „hanging over our heads like Damocles' sword"; deinde (a° 1863) Chamber's Cyclopaedia: „these fear hang like Damocles' sword over every feast and make enjoyment impossible"; (a° 1888, die duodecimo m. Aprilis) Voice: „this curse hangs over their homes like a Damoclesian (male pro Damoclean) sword"; (a° 1892) Law Times XCII, 213/1: „little do directors and their companions know of this sword of Damocles that hangs over them". Postremo ut exemplum ex scriptore huius aetatis afferam (Florence Marryat): „so they laugh and love and are to all appearance blissfully content through the morning hours and descend to breakfast (but for that sword of Damocles suspended over their heads) as happy in their

et Phintiae fabulae cf. Naberum, „Vier tijdgenooten" p. 218, qui a Cobeto Aristoxenum auctorem eius narrationis indicatum commemorat (cf. Iambl. de v. Pyth. § 234).

1) Locos Francogallicos plerosque officiose mihi indicavit v. c. van Hamel.

2) Cf. Murray lex. vol. III p. 19 s. v. Damocles.

Digitized by Google

mutual affection as ever Eve and Adam when first presented to each other".

Etiam in lingua Italica illud „la spada di Dâmocle" satis recens esse videtur, sed dolendum quod Petròcchi in lexico nulla exempla ex scriptoribus affert.

Denique animadvertendum est ex locis supra allatis et ex nostra loquendi consuetudine dilucide apparere verba illa „het zwaard van Damocles" cet. non solum de iis periculis adhiberi, quae hominibus, qui ipsi sibi beati et tuti videntur, aut secundis vel quietis rebus impendent — id quod origine proverbii requiri possit videri — sed paene de quovis periculo magno.

BAPBAPICTI?

AD SCHOL. ARISTOPH. PAC. 459.

„ὦ εἶα!" clamatur identidem, dum Pax ab agricolis summa virium intentione protrahitur in lucem. Sed quis clamet dubitari potest. Quapropter annotatum est:

„τὸν Ἑρμῆν καὶ ταῦτα ἐξάρχειν θέλουσι. μιμεῖται δὲ τοὺς βαρβαριστὶ ἐξέλκοντας. δεῖ οὖν νοεῖν ὅτι ταῦτα ἀνὰ μέρος λέγεται, τὸ μὲν τοῦ Ἑρμοῦ κελεύοντος [καὶ ἕλκοντος], τὸ δὲ τῶν ἑλκόντων ὑπακουόντων".

Hic nemini opinor non manifestum est dittographema, quod uncinis inclusi: „καὶ ἕλκοντος". Quo deleto aliud vitium restat emendandum. Nam Mercurium *barbaros* imitari vel *barbarum* clamorem esse illud „εἶα" nemo unquam in mentem inducere sibi potuit. Sed nondum indicatum vidi remedium. Hic quoque delendae sunt litterae aliquot, quae debentur dittographiae. Scribatur:

„μιμεῖται δὲ τοὺς βάρος τι ἐξέλκοντας".

In codice V tres ultimae litterae vocis βαρβαριστὶ sunt correctoris; idem tamen, nisi fallor, scripserat ipse librarius. In R legi „βαρβάρους τι" annotavit Dindorf in scholiorum editione: fortasse igitur tunc (anno 1838) legebatur; nunc partim madore peremtae sunt illae litterae, nam in imagine phototypa nihil nisi „τοὺς βαρ . . . . . | τι" discernitur, neque in ipso codice plus vidit is qui paravit apographum, quo usus est Rutherford in scholiorum Ravennatium editione (1896). Edidit tamen hic: „μιμεῖται τοὺς βαρβάρους ‹ › τι ἐξέλκοντας", „he imitates the cry of foreign ‹ ›".

οἱ βάρβαροι οὐκ εἰς κόρακας; v. L.

Digitized by Google

AD PLAUTI RUDENTEM.

Pleraque omnia Macaulaei opera Lipsiensis editor repetiit indeque extra Britanniam in multorum manus pervenerunt, qui habili voluminum forma delectantur et modico pretio alliciuntur. Quaedam remanent quae non leguntur nisi in *Miscellaneis*, quae Tauchnitzius sive ignoravit sive contemsit. Horum partem aliquam Macaulaeus conscripsit admodum adulescens, nec mirum iuvenilia opera hodie vix posse placere, cum iuxta positos invenias quos provecta aetas tulit fructus maturos. Nec tamen minus praeclaris relationibus et sententiis in Senatu dictis, quas iamdudum noram saepiusque legeram et relegeram, nuper intermixta inveni alia, in quibus leonis unguem facile est agnoscere. Unum est quod Mnemosynes lectores fortasse hic lubenter offendent. Georgius Otto Trevelyan, quo tempore otium erat ab rebus in Senatu gerendis, quatuor voluminibus composuit avunculi vitam multaque ex Macaulaei diariis excerpsit, ex quibus apparet eum praecipuos scriptores Graecos et Latinos usque ad Historiam Augustam legisse omnes, optimos autem haud semel tractavisse et retractavisse. Plautus exemplo est, cuius lectione mirifice delectabatur. Itaque quum in India gravissima negotia sustinebat — nam secundum a proconsule locum tenebat — comicum poetam iamdudum sibi notum quater relegit et in Europam reversus bis ad eum rediit. Anno 1850 quum mense Septembri in insula Vecti rusticabatur, cum Plutarchi Vitis Parallelis aliisque scriptoribus haud paucis etiam Plautum secum tulerat et forte inter ambulandum iuvit eum experiri possetne quaedam Graece vertere. Attigerat quinquagesimum aetatis annum et dudum erat ex quo Cantabrigiae se eiusmodi exercitio dederat; sed operae pretium est cognoscere quomodo res ei cesserit et dolendum est reliqua omnia intercidisse, nam servati sunt non

Digitized by Google

nisi quatuor hexametri Latini optime tornati et fragmentum Graecum quod infra describam. Ex Plauti Rudente selegerat vs. 1235—1253:

DAEMONES.

O Gripe, Gripe, in aetate hominum plurimae
Fiunt transennae, ubi decipiuntur dolis;
Atque edepol in eas plerumque esca imponitur.
Quam si quis avidus pascit escam avariter,
Decipitur in transenna avaritia sua.
Ille, qui consulte, docte, atque astute cavet,
Diutine uti bene licet partum bene.
Mi istaec videtur praeda praedatum irier:
Ut cum maiore dote abeat, quam advenerit.
Egone ut, quod ad me adlatum esse alienum sciam
Celem? Minime istuc faciet noster Daemones.
Semper cavere hoc sapientes aequissimum est,
Ne conscii sint ipsi maleficiis suis.
Ego, mihi quum lusi, nil moror ullum lucrum.

GRIPUS.

Spectavi ego pridem comicos ad istum modum
Sapienter dicta dicere, atque iis plaudier,
Quum illos sapientis mores monstrabant poplo,
Sed quum inde suam quisque ibant diversi domum,
Nullus erat illo pacto, ut illi iusserant.

Quae Macaulaeus ita convertit in Graecum sermonem:

ΔΑΙΜ.

Ὦ Γρῖπε, Γρῖπε, πλεῖσα παγίδων σχήματα
ἴδοι τις ἂν πεπηγμέν' ἐν θνητῶν βίῳ
καὶ πλεῖς' ἐπ' αὐτοῖς δελέαθ', ὧν ἐπιθυμίᾳ
ὀρεγόμενός τις ἐν κακοῖς ἁλίσκεται.
ὅσις δ' ἀπιστεῖ καὶ σοφῶς φυλάττεται,
καλῶς ἀπολαύει τῶν καλῶς πεπορισμένων.
ἅρπαγμα δ' οὐχ ἅρπαγμ' ὁ λάρναξ οὑτοσί,
ἀλλ' αὐτὸς, οἶμαι, μᾶλλον ἁρπάξει τινά.
τόνδ' ἄνδρα κλέπτειν τἀλλότρι' — εὐφήμει, τάλαν·
ταύτην γε μὴ μαίνοιτο μανίαν Δαιμονῆς.

Digitized by Google

τόδε γὰρ ἀεὶ σοφοῖσιν εὐλαβητέον,
μή τί ποθ' ἑαυτῷ τις ἀδίκημα συννοῇ.
κέρδη δ' ἔμοιγε πάνθ' ὅσοις εὐφραίνομαι,
κέρδος δ' ἀκερδὲς ὃ τοὐμὸν ἀλγύνει κέαρ.

ΓΡΙΠ.

κἀγὼ μὲν ἤδη κωμικῶν ἀκήκοα
σεμνῶς λεγόντων τοιάδε, τοὺς δὲ θεωμένους
κροτεῖν, ματαίοις ἡδομένους σοφίσμασιν·
εἶθ', ὡς ἀπῆλθ' ἕκαστος οἴκαδ' οὐδενὶ
οὐδὲν παρέμεινε τῶν καλῶς εἰρημένων.

Admirabile est videre quam eleganter Macaulaeus rem suam administraverit et putidum fuerit acerbe exagitare si quid peccarit. Illud addo Rudentem expressam esse ex Diphili fabula, cuius titulus quis fuerit ignoratur; sed Fredericus Schoellius in praefatione me docuit fuisse qui crederent post Vidulariam factam videri Rudentem, cum prior comoedia aptiorem titulum iam occupavisset. Hoc si probabitur, collato Phrynicho Praep. Soph. p. 33. 33: Γρυμεία· ἣν οἱ πολλοὶ γρύτην καλοῦσι, Δίφιλος ἄνευ τοῦ ι γρυμέαν. ἔστι δὲ παρ' Ἀθηναίοις πήρα τις γρυμέα καλουμένη, ἐν ᾗ παντοῖα σκεύη ἔνεστι., suspicari possis Diphili fabulam Γρυμέαν fuisse inscriptam.

S. A. N.

AD BOETHIUM.

Cons. IV. 7. 43 *Neque enim vos in provectu positi virtutis diffluere deliciis et emarcescere voluptate venistis: proelium cum omni fortuna* animis acre *conseritis.*

Hanc lectionem alii, alii alteram praeferunt quae est *nimis acre*: spreta utraque Peiper *a! nimis acre* edidit.

At lectio *animis* satis bene se habet, emendetur modo vocabulum quod emendandum vel potius secandum est ita:

proelium cum omni fortuna animis ac re *conseritis.*

P. H. D.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero. Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. - 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. - 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . - 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae Ὁ ἐπιτάφιος λόγος et Ὑπὲρ Εὐξενίππου. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. - 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . - 3.50.

—— De Philostrati libello περὶ γυμναστικῆς. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio altera. 1884. kl. 8°. . . . . - 0.60.

—— Lysiae Orationes. Edit. quarta, quam novis curis recensuit J. J. Hartman, 1905. 8°. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°.. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca in usum scholarum. Editio quarta quam curavit L. Punt. 1896. 8° . . . . . - 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Lysias Orationes, in usum studiosae iuventutis textum constit C. G. Cobet. Editio quarta quam novis curis recensuit J. J. Hartman. (Editio maior prolegomenis, fragmentis, indice nominum aucta). 1905. 8°.. . . . . - 2.40.

H. W. van der Mey, Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . - 0.75.

E. Mehler, Luciani dialogi quattuor. Graece. (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum. . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . - 30.—.

—— Nova series scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXIII colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1905. 8°. pro vol. - 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

Digitized by Google

Title Page

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. Hartman, H. van Herwerden, A. E. J. Holwerda, H. T. Karsten,
J. C. Naber, H. J. Polak, K. G. P. Schwartz,
M. C. Valeton, J. Woltjer.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM TERTIUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1905.

Digitized by Google

INDEX.

	Pag.
De Ovidio poeta commentatio (*contin. e pag.* 218), scripsit J. J. HARTMAN	333—378.
Ad Antonini Liberalis c. XXXI § 4, scripsit CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF	378.
ΔΙΟΝΤΣΟΣ ΒΡΑΙΤΗΣ, scripsit CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF .	379—380.
Observatiunculae de iure Romano (*contin. ex Vol. XXXII pag.* 446), scripsit J. C. NABER S. A. FIL.	381—397.
De Livii praef. 3, scripsit M. L. EARLE	397.
Ad Velleium Paterculum, scripsit P. H. DAMSTÉ	398—420.
Σημεῖον αἰνιγματῶδες, scripsit J. v. L.	420.
Thucydidea (*contin. e pag.* 67), scripsit I. C. VOLLGRAFF .	421—441.
De Aeneidis loco illo ubi Aeneas Helenae mortem minatur (II, 567—588), scripsit J. J. HARTMAN.	441—444.
Ad Herodotum, scripsit M. L. EARLE.	444.

Digitized by Google

DE OVIDIO POETA COMMENTATIO.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur e pag.* 218).

LIBER V.

2 sq. Fremida regalia turba
Atria complentur.

Me quod adiectivum *fremidus* nusquam alibi apud Ovidium legitur, quodque adeo sermonis latini leges violat magis movet quam quod a manu prima in melioribus legitur codicibus. Absurdam eam vocem esse iam ante multos annos Madvigius ille pronuntiavit, sed quod reposuit *trepida* vereor ut rectum sit. Turba illa quae ira et indignatione mota advolat, cruentum bellum illatura convivantibus, non, ut opinor, *trepida* dici potest, quod adiectivum, licet non prorsus idem significet quod *timidus, anxius,* tamen cum timore plerumque iunctum animi statum corporisve motum indicat. Me ergo ne hoc quidem quod ‚deteriores' codices et ‚meliorum' altera manus *fremitu — turbae* habent, deterret quominus sic ipsum scripsisse Ovidium credam. Verba *implendi* cum substantivis sonum aliquem significantibus iungere in deliciis ei fuisse videtur. Conferas modo:

V, 153 ululatuque atria complent.
II, 155 hinnitibus auras
Flammiferis implent.
III, 180 ululatibus omne
Implevere nemus.

Digitized by Google

VII, 114 locum mugitibus impleverunt.
VIII, 447 clamoribus urbem
Implent.
IX, 166 Implevitque suis nemorosum vocibus Oeten
οὐδ' ἅπαντας ἐκφέρω.

23 In Phineum indignantem quod sponsa sibi Andromeda potitus sit Perseus sic invehitur frater Cepheus, sponsae pater:

Scilicet haud satis est quod te spectante revincta est,
Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti?

At Phineus ille Andromedae ét patruus est ét sponsus fuit. Utique ergo legendum *sponsusque.*

80 sqq. Tollit Perseus cratera
. . . . . altis
Exstantem signis *multaeque in pondere massae.*

Ultima corrupta censeo, necdum vera emendatio inventa videtur.

85 *Polydaemona.* Veram esse Riesii emendationem *Polydegmona,* et hoc esse nomen regi vel regulo alicui aptum ét res ipsa docet et testatur vs. 242:

Te tamen, o parvae rector, Polydecta Seriphi.

97 Tum quoque Cephenum post regem primus Hodites
Ense iacet Clymeni.

Sic codices, nisi quod pro *tum* etiam *tunc* et *hic* traditur. Confusa sententiae vocabula: licet enim Ehwaldus exempla afferat quaedam, ubi *quoque* a suo loco aberravit, *tum quoque* divelli non posse videtur. Equidem auctor sum legamus: *dux quoque*: Hodites ille copiis Cephenum praeerat tantis ut post ipsum Cephea summo esset imperio.

111 Tu quoque, Lampetide, non hos adhibendus ad usus,
Sed qui, pacis opus, citharam cum voce moveres.

Rectissime Ehwaldus annotat *tu quoque* sic esse mente supplendum ut fiat *tu quoque cecidisti.* Atque tum aptissime sequens versus annectitur, nam *sed qui ... moveres* est: ‚sed ita adhibendus ut ... moveres'. Sed sequenti versu:

Digitized by Google

Iussus eras celebrare dapes festumque canendo
omnia perturbantur. Nunc enim *sed qui — moveres* hunc sensum nanciscitur: „sed *quoniam* citharoedus et cantor eras", ita ut gerundivum *adhibendus* ingratissimum in modum cum verbo finito iungatur: „non adhibendus, sed iussus eras". Accedit quod totum istud „iussus — canendo" admodum ieiunum est et tantum non ridicule praecedentibus additur: qui enim dictus iam est et citharam tractare et ad citharam canere posse, nunc tantummodo *canere* iubetur. Delendum ergo vs. 113 censeo.

154 sqq. Andromeda ipsa cum patre et matre pacem suadent lamentantes:

Sed sonus armorum superat gemitusque cadentum
Pollutosque simul multo Bellona penates
Sanguine perfundit renovataque proelia miscet.

Vs. 155 spernit Heinsii emendationem *semel* Ehwaldus. Certissima tamen illa mihi videtur. *Sonus armorum* et nomen *Bellonae* non possunt vocabulo *simul* inter se iungi, quoniam non sunt diversae naturae, et *pollutos penates sanguine perfundit* ne sanum quidem praebet sensum, nisi participio *pollutos* adverbium *semel* accedit. Atque, illo accedente, apte demum *renovata* commemorantur proelia.

180 Perseus Medusae proferens caput exclamat:

Vultus avertite vestros
Si quis amicus adest!

Immo *quisquis* cum cod. λ. Nam quin pars pugnantium ipsi amica sit dubitare Perseus non potest.

195 sq. Optimo iure hic Ehwaldus „deterioris" codicis ε recepit lectionem:

Increpat hos „vitio"que „animi *non* viribus" inquit
„Gorgoneis torpetis" Eryx.

Nam in „optimo" M est *cum* (suprascripto *cur*).

232 Editur fere cum M:

Tum quoque conanti sua vertere lumina cervix
Deriguit.

Digitized by Google

Non ergo observare videntur vv. dd. quam ingratum sit istud *vertere*, praecedente hoc versu:

Ad quam se trepido Phineus *obverterat* ore.

Equidem Ovidii esse puto quod est in ε et quod in M suprascribitur: *flectere*. Accedit quod *lumina vertere* locutio est dubitationi alicui obnoxia, non vero *lumina flectere*.

384 Latine dici posse:

Inque cor hamata percussit harundine Ditem

non credo. Sed quid agam nescio.

390 Frigora dant rami, tyrios humus umida flores.

Vix apta hic *tyriorum* florum mentio, neque multum proficimus Ehwaldi annotatione *tyrios = purpureos*. Sequitur enim vs. 392:

violas aut *candida* lilia carpit

unde fere certum est poetam voluisse quod est in „deterioribus" *varios*.

445 Assentiri Ehwaldo non possum in hisce:

Solis ab occasu solis quaerebat ad ortum

caeli significari regiones. *Tempora* noctis et diei in praecedentibus significantur:

Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras

sc. accensas pinus. Deinde

Rursus ubi alma dies hebetarat sidera.

Ergo recipere Heinsii lectionem:

Solis ad occasum solis quaerebat ab ortu

tantum non cogimur. Per noctis tenebras faces illas ingentes circumferebat, ubi alluxit usque ad novas tenebras filiam quaerebat (ad solis lumen scilicet).

460. Repetam hic quae dixi in Albo gratulatorio, quod Herwerdeno amici obtulimus; in paucorum enim manus eiusmodi collectiones pervenire solent. Puer, qui Cererem ante anus cuiusdam fores bibentem deriserat, quomodo dederit poenas sic narrat Ovidius:

Offensa est neque adhuc epota parte loquentem
Cum liquido mixta perfudit diva polenta.

Digitized by Google

Combibit os maculas, et quae modo bracchia gessit
Crura gerit; cauda est mutatis addita membris,
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur, parvaque minor mensura lacerta est.
Mirantem flentemque et tangere monstra parantem
Fugit anum latebramque petit; aptumque pudori
Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.

Versu 460 *pudori* est in optimo codice M, eamque lectionem nunc fere viri docti Ovidio vindicant. At ego, cui ineptissima videretur illa, frustra saepe quaesivi, quae ergo illis vocabulorum *aptum pudori nomen habet* vis esse videretur, donec tandem aliquando me docuit illud vir praestantissimus, qui nuper suavissimo libello quae essent vulgi de linguae ratione opiniones demonstravit: Fridericum Pollium dico. Is enim ad quotidianum quoddam provocat loquendi vitium, quod in familiari sermone saepe committatur. Quod quale sit sic me optime enarraturum arbitror: Iudas nomen nunc male apud omnes mortales audit: sic appellamus eum, qui „absentem rodit amicum, qui non defendit alio culpante", eum denique, qui nihili faciat omnia caritatis vincula, dummodo suo consulat commodo. Quondam autem virum quendam de plebe sic audivi sanctae historiae partem amicis suis enarrantem: „Erat inter Iesu discipulos Iudas quidam: nomen ei Iudas erat, et revera ipse Iudas erat purus putus." Ridiculus profecto error hic est, quem tamen in homine indocto facile feras. At unquam a poeta elegantissimo sic esse peccatum quis credat? Non ego. At credit Pollius, et lectionem codicis M sic defendit: „Nomen Stellio *Ovidii tempore* pervulgatum fuit convicium hominis impudentis et maledici; nunc autem poeta, quo magis commoveat legentium animos, iam aetate fabulosa eam fuisse illius vocabuli vim fingit." Obsecro te, vir praestantissime, num ergo *aptum pudori* posthac significabit *aptum convicio*? Et quomodo illud *variis stellatus corpora guttis* cum praecedentibus cohaerebit? An quidquam illa verba significare poterunt, nisi *ratio* iis dabitur *nominis* modo dicti? Denique iam mittamus inutiles disputationes; certum enim est et luce clarius, unice verum esse quod est in altera lectione: *aptumque colori.*

Haec etiamnunc vera esse arbitror. Quin autem „maculositas"

Digitized by Google

(ut novo et subridiculo utar vocabulo) *coloribus* adnumerari possit neque ego dubito neque dubitavit Bentleyus (Ter. Eun. IV, 4, 22).

520 sqq. Verba sunt Cereris de filia rapta querentis Iovi:

Quod rapta, feremus,
Dummodo reddat eam: neque enim raptore marito
Filia digna tua est, si iam mea filia non est.

Ultima in codicibus omnibus, nisi quod in *ε sed iam*, quod nihili est, legitur pro *si iam*, sic habent. Atque sic nunc eduntur. Duplicem autem admittunt interpretationem. Significare enim possunt aut: „si Proserpina iam desiit esse filia mea", quod parum aptum loquenti, aut, id quod editores velle suspicor: „si mea filia iam non est digna praedone marito (quanto minus tua)". Verum ne id quidem Cererem decet, quae hic nobis a poeta depingitur. Contumeliam, qua affecta est, graviter ferens demissum simulat animum; contemni despicique se clamat, sed simul se eam esse fingit, quae impune laedi possit; alia ergo affert argumenta cur reddere praedam suam raptor sit cogendus:

Si nulla est gratia matris,
Nata patrem moveat, neu sit tibi cura, precamur,
Vilior illius, quod nostro est edita partu.

Praeclara haec sunt egregieque mentem referunt humanam, ad quam cognoscendam etiam Porcii Latronis praeceptis adduci poeta noster potuit. Nimis ergo arrogantis est si Ceres nunc tamquam rem certissimam hoc sumit, quod sua filia raptore marito digna non est atque hoc argumento usa demonstrat multo minus Iovis filiam dignam esse. Accedit hoc quod vix significare posse coniunctiones *si iam* videntur aliquid quod a *quoniam* et *quandoquidem* non longe distat; at certo certius est eas non solum significare posse sed etiam tantum non semper significare: „ut concedam". Ergo non dubito quin Ovidius scripserit:

Si iam mea filia digna est.

Quis primus hanc coniecturam protulerit nescio, sed praestantissimam eam esse mihi pro certo constat.

540 sq. Orphne, nympha Avernalis, puerum Ascalaphum dicitur

Digitized by Google

Ex Acheronte suo *furvis* peperisse sub *antris*.

Sic „deteriores" habent codices, sed meliores *silvis* — *atris*. Utris credamus non est difficile dictu.

570 sq. Laeta deae frons est, ut sol, qui tectus aquosis
Nubibus ante fuit, victis e nubibus exit.

Sic „meliores", dure et vereor ne soloece; codex λ pro *e* habet *ubi*, quod venustam nobis structuram reddit. Fortasse tamen praestat *cum* legere, quae coniunctio facile potuit excidere.

Liber VI.

26 sq. Pallas anum simulat: falsoque in tempora canos
Addit et infirmos baculo quoque sustinet artus.

Sic Ehwaldus; sed neque quid illud *falso* (ubi omnes dant *falsos*) sibi velit video et *quoque* non suo positum loco videtur. Equidem inter vs. 26 et sequentem *excidisse* unum versum suspicor.

45 sqq. Sola est non territa virgo.
Sed tamen *erubuit* súbitusque invita notavit
Ora *rubor*.

Haeccine in bono poeta feramus? Merk. coniecit *exiluit*, fortasse recte, modo sit huius verbi subiectum *rubor*. Nam si ipsa virgo exsiluit, territa est.

70 sq. Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit.

Commemorare hic volo lectionem variam, non quod hic ullius sit momenti, sed quia egregie illustrat emendationem, qua nullam equidem vidi praestantiorem. Apud Lucretium II, 1173 sq. haec praebent codices:

Nec tenet omnia paulatim tabescere et ire
Ad scopulum, spatio aetatis defessa vetusto.

Emendavit *ad capulum* (= ad feretrum, ad sepulcrum) Havercampius. Poterat, ut opinor, una haec emendatio Havercampium

Digitized by Google

vindicare a conviciis de trivio sumptis, quibus eum laceravit Lachmannus, immo adduci ea Lachmannum oportebat ut criticum illum suspiceret. Si tamen eius in Havercampium cognoscere cupis maledicta: similia sunt huic Lachmanni in Wakefieldium convicio: „Wakefieldus cum grege suo ad glandes rediit". Hoccine effici literarum *humaniorum* studio! Et miramur etiam a Lachmanni fere tempore coepisse illum nostrarum literarum contemptum communem, quo nunc tam vehementer laborant? Nam suos sibi successores in hac certe re Lachmannus habuit. Sed ut ad rem redeam: noster Ovidii versus in codice *ε* supra *scopulum* scriptum habet *l ca.* Vides quam facile *scopulus* pro *capulus* et *capulus* pro *scopulus* legi potuerit.

215 Legendum opinor cum Heinsio:

„Desine!" Phoebus ait: „poenae mora longa, querellas".

Mora longa i. e. omnis mora longa cf. 501:

Omnis erit nobis mora longa.

314 sq. cultuque impensius omnes
Magna gemelliparae venerantur numina divae.

Neque olim credidi neque nunc credo Ovidii esse posse *cultu venerantur.* Ecquid *multoque*?

Neque mutavi sententiam de

317 sq. Lyciae quoque fertilis agris
Non impune deam veteres sprevere coloni.

Non tamen hercle me unquam latuit *agris* tamquam locativum accipi posse ut genitivus *Lyciae* non a *coloni* pendeat sed ab *agris.* Sed quam sit languidum istud neminem fugere potest.

468 Ad mandata Prognes et agit sua vota sub illa.

Non fero hic *Prŏgnes* cum semper alibi *Prōgnes* iusta legatur mensura. Nonne:

Ad Prognes mandata et agit sua vota sub illa.

Certe multo minus ingrata elisio in *mandata et.*

513 sqq.

„Vicimus" exclamat, „mecum mea vota feruntur"

Digitized by Google

Exultatque et vix animo sua gaudia differt
Barbarus.

Versus II 863:

Vix iam, vix cetera differt

et IV 350:

Vixque moram patitur, vix iam sua gaudia differt

satis demonstrant, id quod iam res ipsa docet, *differendi* verbum non admittere iunctum sibi ablativum *animo*. Dubium ergo non est quin sit revocanda lectio e coniectura nata:

Exultatque animo, vix et sua gaudia differt.

537 sq. Cognito Terei facinore Philomela et alia exclamat et haec:

Omnia turbasti, pelex ego facta sororis,
Tu geminus coniunx, hostis mihi debita *poena*.

Iure hic editores egregiam recipiunt Withofii emendationem *Progne*. Vellem simul intellexissent sententiae partem, in qua *nomen* illud *proprium* legatur, non posse referri ad illud *omnia turbasti*, sed per se stare solam et novam cogitationem continere. Et profecto illa:

pelex ego facta sororis,
Tu geminus coniunx

sufficiunt ad *omnia turbasti* explicandum. Quae ubi protulit, cum singultu addit etiam: *non haec mihi debita Progne*.

Sic enim legendum; sententia est: „non hanc tu mihi Prognen te adducturum pollicitus es".

l candida
576 Stamina barbarica suspendit pallida tela

sic codices. Ego quidni illud *candida* recipiamus non video, cf. vs. sq.

Purpureasque notas filis intexuit *albis*.

Neque tamen improbo Heinsii *callida*. Merkelii vero

Stamina barbarica suspendit Pallade telae

ne commemorandum quidem erat. Nam texendi ars, qua Progne, regis Attici filia, utitur, nunquam *barbarica* dici potest.

579 Perfectaque (sc. stamina) tradidit uni,
Utque ferat dominae gestu rogat illa. Rogata

Digitized by Google

Pertulit ad Prognen, nec scit quid tradat in illis.

Soloecum est: „stamina tradit et rogat ut *illa* perferat" pro „stamina tradit et rogat ut perferat". Contra subiectum verbi *pertulit*, quoniam differt a sententiae praecedentis subiecto, non potest in verbo latere. Quoniam autem tam captivae quam captivi a *viris* custodiuntur, certe — nam de his hic cogitandum — ante carcerem excubias agunt viri, haud dubium est quin sit legendum:

Utque ferat dominae gestu rogat. Ille rogata ...

(*ille* est in cod. λ).

629 Sed simul eximia mentem pietate labare

sic codices. Bentleyus

Sed simulac nimia mentem pietate labare.

Veram emendationem nondum inventam opinor. Agitur de Progne, quae sua prole necanda poenas sumere a marito vult, sed pueris aspectis labascit. Requiritur ergo aliquid quod significet: pietas (erga sororem) labascit pietate (erga liberos)". Cf. „rexque patrem vicit", „facto pius et sceleratus eodem" aliaque ex hoc genere quod Ovidio fuit in deliciis.

660 Nec tempore maluit ullo

Posse loqui et meritis testari gaudia dictis.

Agitur de Philomela, quae Tereo Ityos caput „in ora misit". Nunquam adducar ut credam *meritis* sanum esse, non enim *merita dicta* significare potest id, de quo cogitare videntur editores: „verba digna (tanto gaudio)". Neque eiusmodi aliquid hic requiritur; sufficiat: „nihil Philomela mavult quam verbis gaudia testari". Optimum factu erit codicis Gothani lectionem *mentis* in textum recipere.

674 Rectissime Riesius hunc versum

Nomen epops volucri, facies armata videtur

delevit. Nimis enim absurdus est. Ex eadem prodiit officina e qua II, 611 et VI, 294.

701 Se ipsum Boreas et aliis verbis adhortatur ut Orithyiam rapiat et hisce:

Digitized by Google

Hac ope (sc. vi) debueram thalamos petiisse, socerque
Non orandus erat mihi sed faciendus Erechtheus.

Pro *erat mihi* Heinsius *sed vi*, Bothius *vi sed* coniecerunt. Speciosius, ut opinor, quam verius. Nudum *faciendi* verbum optime hic *orandi* verbo opponitur, et nimis saepe substantivum quod est *vis* nobis obtrudi non ferimus. Nam paulo ante 690 sq. iam ex egregiis Heinsii emendationibus et utique recipiendis legitur:

Apta mihi vis est: ví tristia nubila pello,
Vi freta concutio e. q. s.

Liber VII.

55 sqq. Medea secum deliberat faveatne Iasoni et cum eo fugiat, an illum sorti suae relinquat et in sua maneat patria:

Non magna relinquam,
Magna sequar: titulum servatae pubis Achivae
Notitiamque loci melioris et oppida, quorum
Hic quoque fama viget, cultusque artesque *locorum*.

Dubium non est quin pro *locorum* recipienda sit altera lectio *virorum*. Nimis enim dura est repetitio: *loci — locorum*. Qui autem hanc vitantes pro *loci* legunt *soli*, Medeae deliberationem praebent non amore incensae virginis sed cauti diligentisque agricolae.

144 sqq.

Tu quoque victorem complecti, barbara, velles:
Obstitit incepto pudor. At complexa fuisses,
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famae.

Nimiam verbositatem vulgo editores vitant resecando vs. 145. Aliquanto verisimilior simulque venustior mihi videtur haec versuum 145 sq. emendatio:

Obstitit incepto pudor et reverentia famae.

168 Deme meis annis et demptos adde parenti.

Unice verum mihi videtur:

Deme meis annos et demptos adde paternis.

Digitized by Google

194 sq. Tuque triceps Hecate, quae coeptis conscia nostris
Adiutrixque venis, cantusque artesque magorum.
Quo consilio editores hic relictis codicibus legant *artisque* me fugit: certe non possunt a *conscia adiutrixque* pendere et dativus et genitivus. Quod Medea simul cum diis etiam artes cantusque magicas alloquitur nihil habet insoliti.

222 sq. Thessala Tempe
Despicit *et cretes* regionibus adplicat angues.
Et certis non est Madvigii coniectura sed lectio iam Burmanno probata. Mihi unice verum visum est semper: *Oetaeis*. Quid enim aptius quam cum Ossa Pelio Othry Pindo Olympo etiam *Oetam* commemorare? Non potuit hic de eo sileri.

225 sq. Et quas Ossa tulit, quas altum Pelion herbas
Othrysque et Pindus, quas Pindo maior Olympus,
Perspicit.
Utinam loci vexatissimi diu perstet elegantissima haec lectio, quam primus Ehwaldus proposuit!

276 His et mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit mortali barbara maius.
Etiamnunc alter versus corruptus videtur. An quod VIII, 573 (quem locum Ehwaldus affert) legitur: *mensas epulis instruxit*, continuo inde sequitur etiam *propositum instruere rebus* recte dici. Et illud *mortali maius* nimis languidum est nimisque contortum.

308 Suspenditque animos ficta gravitate rogantes.
Quoniam *animos rogantes* nihili est, recipienda altera lectio *rogantum*.

464 Florentemque tyron cyprum planamque Seriphon
sic codices. Inde Birtius effecit:
Florentemque tyro Cythnum plantaque Seriphon
atque hoc *emendare* vocat Kornius. Aliquanto melius Ehwaldus edidit:
Florentemque thymo Syron planamque Seriphon.

Digitized by Google

502 Cecropidae Cephalus peragit mandata.
Legendum cum Heinsio *Cecropidum*, si quidquam in nostra arte certum, certum fit collato vs. 492 sq.

Attica puppis adest
Quae Cephalum *patriaeque* simul mandata ferebat.

532 Letiferis calidi spirarunt *aestibus* austri.
Donec me docuerit aliquis quid sit *aestibus spirare*, cum Heinsio legam *flatibus*.

554 sqq.

Viscera torrentur primo, flammaeque latentis
Indicium rubor est et ductus anhelitus *igne*.

Sic (vel *igni*) est in codd. Quid sit *anhelitum ducere igne* dicat qui novit. Ignorare se Ehwaldus fatetur edens

Indicium rubor est et ductus anhelitus, igne
Aspera lingua tumet.

Sed neque *ductus anhelitus*, si nullum accedit adverbium, morbi est indicium, et *lingua igne tumens* est lingua bubula quae in patina assatur. Verum vidit Heinsius: „ductus anhelitus aegre".

574 sqq. Fugiuntque penates
Quisque suos, sua cuique domus funesta videtur,
Et quia causa latet, locus est in crimine parvus.

Sic est in codicibus, lectionem *locus — parvus* defendit Ehwaldus monendo Thucydide auctore revera angustias loci, quo contracti erant cives, pestilentiae fuisse causam. Quasi vero de Thucydide hic cogitet Ovidius et homo non barbarus putare potuerit *στενοχωρίαν* latine esse *locum parvum*. Sed hoc gravissimum quod, si *veram* aliquam causam hic Ovidius attulisset, suum ipse perturbasset consilium. Notat homines qui, sicut semper et hic, putent locorum mutationibus vitari posse miserias. Quid ergo praestantius quam altera lectio

Et quia causa latet, locus est in crimine notus.

Quam egregie hic *latet* et *notus* inter se opponuntur. Quam pulchre totus versus concinit cum praecedentibus.

580 sq. Hos versus Heinsius et Schraderus proscripserunt,

Digitized by Google

sed utique sunt retinendi. Narrationem de aegrotantium doloribus egregie claudunt et more illo Ovidiano de quo supra (Vol. XXXII, p. 411) diximus, dummodo certissimam recipiamus Riesii emendationem:

Membraque *perdentis* tendunt ad sidera caeli
Hic illic, ubi mors deprenderat, exhalantes

pro *pendentis*. Cf. initium narrationis vss. 528 sq.

Principio *caelum* spissa caligine terras
Pressit.

612 Cum Heinsio legendum:

Natarum matrumque animae iuvenumque senumque.

Eodem redit quod Ehwaldus Pollium secutus edidit:

Matrumque nuruumque animae iuvenumque senumque

sed displicet illa voculae *que* in *priore* parte versus productio.

635 sqq. Non magnopere obsto quominus cum Ehwaldo legamus:

Ante oculos eadem mihi quercus adesse
Et ramis totidem totidemque animalia ramis
Ferre suis visa est.

Tamen ille ablativus qualitatis *ramis totidem* obscuritatis habet aliquid quae suum requirat grammaticum. Ipsum Ovidium nobis exhibet codex ε:

Et *ramos* totidem e. q. s.

741 Madvigium secutus Ehwaldus edidit

Exclamo male victor: „adest, mala, fictus adulter".

Sed neque nunc *male victor* suam sibi in sententia obtinet sedem, et ingratissimum est *male — mala*. Quid sit legendum incertissimum, vide Ehwaldi Appendicem criticam.

763 Male ab exilio retractus est ab Ehwaldo versus

Scilicet alma Themis nec talia linquit inulta

qui est in cod. M a m. 3.

769 Copula detrahitur canibus, quas illa sequentes
Effugit et centum non segnior alite ludit.

Digitized by Google

Sic Ehwaldus edit. Quid istud *centum* sibi velit rogas? Adest idem et: „trotz ihrer Menge" annotat. Non, opinor, tam obscure loquitur Ovidius. Rectius Merkelius *et celeri*.

826 sq. „Procrin meam" sic Cephalus narrat „adiit aliquis, qui verba quaedam mea, e quibus effecerat Nympham aliquam a me amari, ei renuntiavit". Tunc sic narrare pergit:

Credula res amor est: subito collapsa dolore,
Ut mihi narratur, cecidit longoque refecta
Tempore se miseram, se fati dixit iniqui.

Sic est in codicibus et sic editur ab Ehwaldo. At istud *ut mihi narratur* quo referamus nescimus. Quis id Cephalo narravit? Ipsane moribunda? At parum hoc credibile. An postea servorum aliquis? At opusne erat eiusmodi rei nuntio? Nonne id facile sibi potuit ante oculos ponere Cephalus ipse? Quod proposuit Heinsius „ut *sibi* narratur" soloecum videtur, et, nisi est, tamen plane est supervacuum. Sed — nam hoc gravissimum — „collapsa cecidit": quis unquam sic est locutus? Quo magis locum contemplor, eo mihi fit certius Ovidium dedisse:

Credula res amor est: cecidit longoque refecta
Tempore e. q. s.

Quod cum alicui nimis exile videretur, priorem versum sic explevit *subito collapsa dolore*, et secundo assuit pannum *ut mihi narratur*, quem putabat sine ullo detrimento assui posse.

836 Egredior silvamque peto, victorque per herbas
„Aura veni" dixi.

Vidit Merkelius nihil esse *per herbas* nisi aliquod participium accederet ergoque *pererrans* proposuit, admodum infeliciter, nam nullus venator *victor* dici iam potest cum *prima luce* (v. vs. 835 „Postera depulerant Aurorae lumina noctem") silvas *pererrat*, non, hercle praedam reportans sed praedam quaerens vestigansque. Suspicor quaedam hic excidisse et sic fere scripsisse Ovidium:

Egredior silvamque peto, praedaque potitus,
Dum stratus frigus capto requiemque per herbas.

Digitized by Google

Liber VIII.

8 sqq. Nisus .... cui splendidus ostro
Inter honoratos medioque in vertice canos
Crinis inhaerebat, magni fiducia regni.

Plura hic displicent: repetita praepositio in hisce: *in vertice inhaerebat*, ipsum *inhaerendi* verbum, coniunctio *que*, quae totam orationem facit soloecam: „erat huic inter canos in medio capite crinis purpureus" hoc latinum est, non vero „inter canos in *medioque* capite". Huic certe incommodo, quod omnino ferri nequit, „deteriores" medentur codices praebendo *medio de vertice*" sed simul monet praepositio *de* in horum codicum exemplo *inhaerendi* verbum non fuisse. Scripsisse Ovidium suspicor:

Pendebat crinis, magni fiducia regni.

Pulcherrimus hic erit versus „contemplativus", quem sui quatuor spondei egregie deceant.

60 sqq. Et puto, vincemur; qui si manet exitus urbem,
Cur suus haec illi reseret mea moenia Mavors
Et non noster amor?

Sic nunc hunc locum exhibet Ehwaldus, multo certe melius quam qui pro *qui si manet* edunt *quis enim* et *cum* pro *cur*. Unus tamen remanet scrupulus: *„haec mea* moenia" languidum neque huius loci est. Tollit hunc Heinsius legendo *reserabit* pro *reseret mea*. Sed coniunctivo hic utique opus. Alio verbo Ovidium usum esse arbitror.

62 sqq. Melius sine caede moraque
Impensaque sui poterit superare cruoris.
Non metuam certe, ne quis tua pectora, Minos,
Vulneret imprudens.

Si ne periculum quidem est ne quis imprudens Minoem vulneret, ineptientis est illud *sui cruoris* praemittere. Neque sani hominis est Scyllam sic pergentem inducere:

Quis enim tam durus ut in te
Dirigere immitem non inscius audeat hastam?

Dubium esse non potest quin sic Scylla ratiocinetur: „imprudens

Digitized by Google

te vulnerare aliquis potest, sed quis tam durus [1]) ut consulto faciat illud?" Ergo tam certum est legendum hic esse *nam metuam certe*, ut operarii culpa in Ehwaldi editione perstitisse *non* suspicer. Etiam *certe* cum *nam* recte iungitur, non vero cum *non*.

78 sqq. Opus est mihi crine paterno.
Illa mihi est auro pretiosior, illa beatam
Purpura me votique mei factura potentem.

Aliquanto mihi elegantior videtur codicis λ lectio *ille*. Praestat eodem pronomine primum respicere praecedentia, deinde sequentia.

116 sqq. Cives odere merentem,
Finitimi exemplum metuunt, *exponimur orbe*
Terrarum nobis ut Crete sola pateret.

Sic cod. M a prima habet manu. Pro insano isto *exponimur orbe* multi multa tentarunt. Quid requiratur certum est: aliquid quod *patendi* verbo oppositum est. Opponuntur autem inter se *patet* et ... *clausum est*, vel *obstructum est* [2]). Quis ergo non hic coniiciat *obstruximus orbem*? Quod cum sit in codice λ, quidni ambabus arripiamus manibus? An aptas, sinceras, ab omni parte probabiles lectiones hanc unam ob causam respuamus quod in „deterioribus" legantur codicibus? Mihi iusta ea causa videtur quaerendi iurene „deteriores" illi dicantur.

122 sqq.
Nec Iove tu natus, nec mater imagine tauri
Ducta tua est genitrix, falsa est ea fabula, verum
Et ferus et captus nullius amore iuvenci
Qui te progenuit taurus fuit.

Sic est in cod. M, supra *genitrix* scripto per compendium *generis*. Leviores discrepantias mittere possum: utrum *ducta* an *lusa* legamus parum refert et ex hoc genere sunt omnes. Quod ple-

1) *Durus* legendum i. e. sine sensu et omnis humanitatis expers, non *dirus*. Ehwaldus quid voluerit typothetae error dubium facit: in eius enim editione est *duris*.

2) Cf. vs. 186: „Terras licet" inquit „et undas
Obstruat, at caelum certe *patet*".

Digitized by Google

rumque editur: *generis falsa est ea fabula,* me iudice ferri nequit: „falsa est *ea* fabula" nullum admittit vocabulum quod praeterea illud *fabula* exornet. Neque longa utar disputatione, sed recepta praeclara Merkelii emendatione *verus* (pro *verum*) hanc, quae sola Ovidio digna videtur, propono lectionem:

Nec Iove tu natus, falsi nec imagine tauri
Ducta tua est genitrix — falsa est ea fabula — verus
Et ferus e. q. s.

Cum *falsi imagine tauri* cf. III, 1: „fallacis imagine tauri".

138. Abeuntem cernens Minoem et alia lamentatur Scylla et haec:

Me miseram, properare *iubet*, divulsaque remis
Unda sonat.

Non sollicitanda haec codicis M lectio, pro qua Kornius *iuvat* quod supra scriptum est, recipit. Requiritur enim aliquid quod suis adspicere oculis possit Scylla. Videt autem Minois iussu iam vela expandi. Cf. XIII, 419:

iubet uti navita ventis

ubi in ipso codice legitur *iuvat*. Vides quam facile haec inter se permutentur.

157 Destinat hunc thalami Minos removere pudorem

De Minotauro agitur, qui rectissime dicitur pudor *thalami* i. e. Minois connubii sive Pasiphaes pudor. Non ergo *thalami* tentandum, licet in codice M litera *i* sit in rasura.

162 Non secus ac liquidis Phrygius Maeandros in undis
Ludit.

Nihil hic mutandum monet Ehwaldus propter Senecam, sed neque apud Senecam est *liquidis undis*, neque quisquam sanus homo sic unquam est locutus. Unice mihi placet *liquidos .... in arcus* quod et Heinsio placuit.

279. Iratae Dianae haec verba sunt:

At non impune feremus,
Quaeque inhonoratae non et dicemur inultae.

Impune fert qui deliquit, non is qui iniuriam accepit, et est

Digitized by Google

locutio in Ovidio admodum frequens. Quem hic errasse non est verisimile, at facile librarius sequente *dicemur* in errorem potuit induci. Lege ergo *impune feretis*.

284 sqq.

Sanguine et igne micant oculi, riget horrida cervix,
Et setae similes rigidis hastilibus horrent,
Stantque velut vallum, velut alta hastilia setae.

Ferri non posse ét 285 ét 286, sed aut ambos esse eiiciendos aut certe alterutrum, nunc omnes consentiunt. Equidem 286 retinendum censeo, in quo offensionis nihil est, quique apte — id quod non facit 285 — versum 284 excipit. Quominus ambos damnem hoc prohibeor argumento quod non credam hunc poetam, cui tanti semper fuerit ars topica, cum de *apro* ageretur, a se impetrare potuisse ut *setarum* nullam faceret mentionem.

539. Mortuo Meleagro sorores eius primum lamentantur, et

Post cinerem cineres haustos ad pectora pressant.

Etiam atque etiam deliberandum sitne credibile haec sic ab Ovidio scripta. Egregii sunt prae hisce ineptiis versus illi, quos Albinovanus cum amicis optimo iure in Ovidio reprehenderunt. Quod illustrandi causa e L. XIII affert Ehwaldus: „videoque tuum mea vulnera vulnus" (vs. 495) vereor ut satis afferat praesidii, nam in illo loco acuminis aliquid inest, in hoc vero nihil. Hoc quoque accedit quod post ista (537 sq.):

Dumque manet corpus, corpus refoventque foventque,
Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto

aliquas exspectamus coniunctiones, quibus significetur multo maiorem exstitisse luctum cum corpus flammis esset absumptum (e. c. *ut vero* crematum est corpus), non languidum hoc et exile asyndeton. Omnia denique eo ducunt ut suspicer aliquem versum cum secundi versus initio excidisse, et sic fere scripsisse Ovidium:

Ut vero caros artus absumpserat ignis,
Attonitae cineres haustos ad pectora pressant.

596—609. Delendos hic esse versus duodecim iam constat inter viros doctos, neque ego obloquar. Quod tamen annotat

Digitized by Google

Kornius ista diversis temporibus a diversis haud ita bene disposita esse, minus mihi accurate dictum videtur. Nihil enim in hisce:

In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
Huc ades atque audi placidus, Neptune, precantem.
Huic ego quam porto nocui, si mitis et aequus,
Si pater Hippodamas aut si minus impius esset,
Debuit illius misereri, ignoscere nobis,

vel in his:

Cui quondam tellus clausa est feritate paterna,
Hanc quoque complectar. Movit caput aequoreus rex
Concussitque suis omnes assensibus undas.
Extimuit nymphe: nabat tamen. Ipse natantis
Pectora tangebam trepido salientia motu
Dumque ea contrecto, totum durescere sensi
Corpus et inductis condi praecordia terris,

video quod Ovidio plane sit indignum, sed multa quae ab alio scribi potuisse non credam. Hic quoque evenisse aliquid non diversum ab ea re suspicor, de qua ad I, 544 egimus. Versus sat multos huic loco aptos raptim, labore egregie procedente, in chartam poeta coniecerat, sed nondum secum statuerat quos illorum retineret, quos abiiceret: aliquos esse abiiciendos constabat tamen. Exemplar autem nondum expurgatum in manus amicorum pervenerat. In editionibus nostris omnia ista ferri non possunt, nam, quod rectissime observat Ehwaldus, versus qui a *dum loquor* incipit statim ipsam orationem directam debet excipere, recteque statuisse illos censeo qui sic ediderint:

Excepi nantemque ferens „o proxima mundi
Regna vagae" dixi „sortite tridentifer undae,
Affer opem, mersaeque, precor, feritate paterna
Da, Neptune, locum; vel sit locus ipsa licebit."
Dum loquor e. q. s.

Si quis tamen mea spreta sententia de interpolatore hic cogitare mavult, huic ego adversario ultro affero argumentum, fortasse non leve. Simillimus est hic locus illi e libro I de quo modo dicebam: utrobique undarum numen imploratur. Non ergo sine veri specie quadam contendere possit aliquis eundem utrobique teneri falsarium, quem eiusmodi praesertim exornare locos iuvaret. At mihi contra opem fert conditio versuum 651—656, sicut in

Digitized by Google

quibusdam sunt traditi codicibus. Hic quoque ipsum potius poetam agnosco dubitantem, quam interpolatorem sua commenta temere inserentem.

679 sqq. Hiat aliquid in hisce:

Interea totiens haustum cratera repleri
Sponte sua per seque vident succrescere vina:
Attoniti novitate pavent.

Neque tamen probaverim editionis Aldinae lectionem *quotiens*. Videant doctiores!

693—7. Hic quoque perturbatio quaedam deprehenditur, quam interpolatoris culpa natam nunc viri docti censent. Equidem facilius mihi fingo ipsum poetam certo aliquo die in pangendis versibus eidem obnoxium vitio, quam falsarium, qui prae ceteris certam certi libri partem elegerit cui, nulla re coactus, suos versiculos vel assueret vel insereret.

713 Ante gradus templi cum starent forte locique
Narrarent casus.

Quid aptius, quidve venustius quam τὴν καταστροφήν fabulae fieri dum eius personae res ante actas sibi in memoriam revocant? Communis hic omnium poetarum locus, sed prae ceteris dilectus Ovidio. Ut ex ingenti exemplorum copia unum afferam: XI, 712 sq.:

Dumque moratur ibi dumque ...
Dumque notata locis reminiscitur acta, fretumque
Prospicit, in liquida, spatio distante, tuetur
Nescioquid quasi corpus aqua.

Sed quominus hic flosculo illo Ovidiano tuti laetaremur obstitit Merkelius et nobis *locoque navarent curas* obtrusit. Quasi vero a stantibus aedium sordes pulvisque removeantur. Alia omnia paulo ante experti sumus (ineunte mense Iunio haec scribo). Et illud *casus*, quod quam egregium sit nemo non sentit, in codicibus est omnibus, *curas* e coniectura natum est: quid ergo posthac tutum iam erit a praepostera doctorum sapientia? Sed adest Ehwaldus, vir sani iudicii, qui omnia ista respuat et *narrarent casus* ab exilio revocet. Nam quod Kornius edidit

Digitized by Google

narrarent curas, id quidem plane nihili est. *Casus* locus est expertus, *curas* non sensit, nam puncto temporis palude est mersus. Quod autem ad verbum attinet: in M est *narrarent*, in λ *narrassent*, quod minus aptum. Sed videndum an non utrique lectioni praestet id quod est in N *inciperent*: huic verbo explicandi causa adscriptum esse *narrarent* admodum est verisimile. Contrarium non item.

721 sqq. Narrationem suam de Philemone et Baucide sic concludit Lelex:

Haec mihi non vani, neque erat cur fallere vellent,
Narravere senes. Equidem pendentia vidi
Serta super ramos, ponensque recentia dixi:
„Cura deum di sint, et qui coluere colantur".

Quis ultimo versui non adstupeat, quis non ea sibi legere videatur quae mortalium nemo unquam sit intellecturus? Non audet tamen dubitare quin sic scripserit Ovidius, nam videt Heinsii lectionem hac editorum annotatione reiici: „Sed cf. Lachmann ad Lucret. p. 253", atque ne hiscere quidem audet. At quid illud est quod sacro illo ore edatur? Audi: *„cura deum di sint*, id est: sint nobis deorum loco quos ipsi dei sua cura dignati sunt, *et qui coluere colantur*". Ergone novum cultum atque adeo novam theologiam Lelex instituit? Non opinor. Omnis eius sapientia redit ad notum illud prudensque:

Discite iustitiam moniti et non temnere divos

et hoc est quod praeclara sua emendatione Ovidio reddidit Heinsius:

Cura pii dis sunt et qui coluere coluntur.

805. Sic Fames describitur:

Ventris erat pro ventre locus, pendere putares
Pectus et a spinae tantummodo crate teneri.
Auxerat articulos macies genuumque tumebat
Orbis, immodico prodibant tubere tali.

In cod. M vs. 805 verba *pendere putares* sunt in rasura, „in qua olim fuisse constat" (Kornius ait) „genuumque tumebat". In margine a m. 2 haec sunt (omitto autem vitia leviora et dudum sublata):

Digitized by Google

Pectus et a spinae tantummodo crate teneri.
Auxerat articulos macies genuumque tumebat.

Ne quis autem hinc efficiat non esse Ovidii duos hos versus, rem sic se habere palam est: librarius cod. M a *locus* aberravit ad *genuumque tumebat* et sic totum vs. 806 cum maiore parte vs. 807 omisit. Postea aliquis corrigendo fine versus 805 et adscribendis versibus 806 et 807 vitium sanavit.

875 sq.

Vis tamen illa mali postquam consumpserat omnem
Materiam, dederatque gravi nova pabula morbo.

Quin recte Burmannus pro *dederatque* coniecerit *deerantque* dubium esse non potest. Consideret modo aliquis quam necessarium sit, si tradita retineatur lectio, sententiam supplere aliquo vocabulo qualia sunt *usque, semper, tantummodo,* quae quis cogitando suppleat? Et quam egregie *consumpserat* et *deerant* inter se iunguntur.

Liber IX.

57 sq. Vix tamen inserui sudore fluentia multo
Brachia, vix solvi duros a corpore nexus.

Quoniam hic Achelous narrat quomodo removere conatus sit Herculem, cum in certamine ille tergo suo inhaesisset, etiam atque etiam videndum est sitne recipienda codicis *s* lectio *pectore*. Quid enim magis huic loco aptum, quid magis egregium pictorem decet? Contra *corpore* languidissimum est. Et si quis metamorphoseon annotationes criticas pervolverit, videbit tam frequentem esse confusionem formarum *corpore* et *pectore* ut nostri videri possit arbitrii esse utrum horum singulis legendum locis sit.

70 sq. nec ullum
De centum numero caput est impune recisum
Quin gemino cervix herede valentior esset.

Estne hoc latinum *nullum de centum numero caput?* Veram lec-

Digitized by Google

tionem equidem servatam censeo in „deterioribus" et in codicis M manu altera: *comitum*, quod quam facile sede sua pelli potuerit annotatione *centum* (ad *numero*) quivis videt. Capita hydrae inter se comites appellare flosculus videtur vere Ovidianus.

110 sqq.

„Officio"que „meo ripa sistetur (Deianira) in illa"
„Haec" ait (Nessus) „Alcide, tu viribus utere nando",
Pallentemque metu fluviumque ipsumque timentem
Tradidit Aonius pavidam Calidonida Nesso.

Si in his subiectum maneret idem (si e. c. vs. 113 legeretur: „imposuit tergo pavidam Calidonida Nessus") egregius esset hic versuum ordo. Sed quoniam mutatur subiectum et poeta post Nessi orationem sic narrare pergit: „decipi se passus est Hercules", dubium esse non potest quin recte in cod. λ vss. 112 sq. inverso legantur ordine.

115—119. Ne quis putet eam esse codicis M praestantiam ut quos ille omittit versus semper sint alicui obnoxii dubitationi, observet hos versus, quibus carere non possumus quin omnia dilabantur, in cod. M legi in margine et 115 quidem a prima, 116—119 ab altera manu.

124 Si te nulla mei movit reverentia, at orbes.

Ingratam synizesin vitant „deteriores" *reverentia movit* legendo.

153 In cursus animus varios abit.

Donec alia mirae huiusce locutionis afferantur exempla, cum D. Heinsio recipiamus codicis Palatini lectionem: „incursus animus varios habet". Nulla est in codicibus frequentior confusio quam ista inter *habet* et *abit*.

176 *tollens* ad sidera palmas.

Rectissime Ehwaldus hic Heinsii coniecturam *tendens* recepit.

179 sq. Vel si miserandus et hosti,
Hoc est, si tibi sum, diris cruciatibus aegram
Invisamque animam natamque laboribus aufer.

Digitized by Google

Hanc codicum lectionem retinuit Ehwaldus: vellem docuisset usquam alibi apud Ovidium quidquam legi quod tam pedestre esset et sic humi reperet. Pulcherrimum est quod antea vulgo edebatur:

v. s. m. et hostis,
(Hostis enim tibi sum) e. q. s.

Hostis est in cod. *ε*, cetera omnia facile librarii errore abire potuerunt in ea quae codices praebent.

318. Galanthis Alcmenae ancilla deceperat Iunonem:

Ridentem prensamque ipsis dea saeva capillis
Traxit et e terra corpus relevare volentem
Arcuit.

Ipsis nihili esse etiam post Ehwaldi observationem: „*ipsis* weil vorher (vs. 307) auf ihr Haar hingewiesen war" contendere pergo. Si illo versu 307 Galanthis inducta esset glorians et superbiens suis capillis, praesidium inde peti posset, nunc non potest, nam nihil aliud ibi legitur quam:

Una ministrarum, media de plebe, Galanthis,
Flava comas, aderat, faciendis strenua iussis.

Iure ergo Iuno si eam *manibus* arripuisset, *ipsis manibus* eam arripuisse dici poterat, sed *ipsis capillis* nil habet quo referatur. Deinde pro *e terra* utique legendum *a terra*.

327. Optimo iure hic Ehwaldus codicis λ lectionem recepit *vestro* (non *nostro*). „Ego" ait Deianira, meam sororem in arborem conversam lugeo, te

alienae sanguine vestro
Rapta movet facies.

Recte sic duae res inter se opponuntur. Quid sibi velint editores, qui *nostro* exhibent, in tenebris latet.

506 sq. Quoniam tota Byblidis suasoria sic est disposita ut inter se excipiant argumenta cur amori indulgeat et argumenta cur amorem fuget, videndum annon hi versus:

Et tamen arbitrium quaerit res ista duorum.
Finge placere mihi, scelus esse videbitur illi

Digitized by Google

quibus amori suo resistit, a sua aberrarint sede. Proxime enim praecedunt haec:

Aut nostro vetitus de corde fugabitur ardor,
Aut hoc si nequeo, peream precor,

quae sunt in eandem sententiam disputantis, et itidem amori cedere nolentis.

529 sq.

Scripta „soror" fuerat: visum est delere „sororem"
Verbaque correctis incidere talia ceris.

Non antea *corriguntur* cerae, deinde pro vitiosis ea iis inscribuntur verba, quibus opus est, sed ipsum hoc vera pro falsis scribere est corrigere. Pro *correctis* hic requiritur participium id indicans quod fit cum vocabula quaedam sunt deleta: tum cera denuo *plana* est facienda. Ipsum vocabulum non praesto.

557 sqq.

Nec nos aut durus pater aut reverentia famae
Aut timor impediet: tamen ut sit causa timendi,
Dulcia fraterno sub nomine furta tegemus.

Minime inepta haec lectio *tamen ut*, e coniectura nata. Nescio tamen an praestet codicum lectionem *tantum* retinere, utpote quae eandem sententiam eo sermone referat qui vel maxime Byblidem deceat; *tamen ut* languidius est. *Utinam modo sit causa timendi*: „utinam modo fiant ea quae latere malimus": hoc virginis est insano amore abreptae. Neque quidquam interest inter *tantum sit* et *utinam modo sit.*

570. Scriptis literis Byblis famulum vocat et

„fer has, fidissime, nostro"

ait. Praestantissimam lectionem *fer has* debemus „deterioribus" codicibus, nam in „optimo" M est *feras*, quod falsissimum est, sed ut tam egregie corrigatur, aut Bentleyum aliquem requirit aut exemplum minus corruptum. Sive autem hoc sumimus sive illud, sequitur ut „deteriores" illi permagnam habeant auctoritatem.

Digitized by Google

652 sq. Bybli, iaces frondesque tuo premis ore caducas.
Saepe etiam nymphae teneris Lelegeides ulnis
Tollere conantur e. q. s.

Et ipsa grammatica (carere enim suo obiecto *tollendi* verbum non potest) et usus Ovidii (cf. III 564: hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum corripiunt), nos cogunt pro *etiam* probare „deteriorum" lectionem *illam*.

654 sq. Continuo sequitur:
Saepe ut *moderetur* amori
Praecipiunt.

Sic habet cod. h, in λ et ε est *mederetur*, M habet *medeatur*. In promptu est „historiam morbi" (ut aiunt medici) exponere. Scripserat Ovidius *moderetur* (cf. IV, 234 *moderatus amor*). Calami lapsu id abiit in *mederetur*, quod, ut constaret ét metrum ét consecutio temporum, παραδιορθώσει in *medeatur* est correctum scilicet. *Moderari* amori femina solito fortior potest, *mederi amori* ille solus qui cum amatur redamat, vel etiam saga aliqua.

688. Isis hic dicitur venisse „pompa comitata *sacrorum*". Immo cum Heinsio *suorum*. Hominum non rerum nomen requirit tam substantivum q. e. *pompa* quam *comitandi* verbum.

724 Quamque virum putat esse, suum fore credit Ianthe.

Lepidissime sic editiones veteres; *suum* sc. *virum*, quod primum adscriptum, deinde in textum receptum, ridiculum istud
Quamque *virum* putat *esse virum fore* credit Ianthe
peperit, quod nunc edi solet.

729. En iterum versum, a codicis M librario errore (sic enim censeo) omissum:
Parcere debuerant, si non et perdere vellent
quem ab Ehwaldo iure postliminii revocatum vehementer gaudeo.

751 sq. Ipsam Iphidem sic poeta alloquitur:
Non te custodia caro
Arcet ab amplexu, non cauti cura mariti.

Digitized by Google

Absurdum videtur, cum id aetatis puellam alloqueris, *mariti* mentionem facere; contra aptissimum est quod probavit Burmannus *magistri*.

Liber X.

38 Quod si fata negant veniam pro coniuge.

Rariorem loquendi rationem egregie illustrat XI, 400 sq.

Thetis hanc pro coniuge supplex
Accepit veniam.

50 Hanc simul et legem Rhodopeius accipit *Orpheus*.

Languidissimum istud, sed solum Ovidio dignum quod coniecit Heinsius *heros*.

114 sqq. Bulla super frontem parvis argentea loris
Vincta movebatur, parilique aetate nitebant
Auribus e geminis circum cava tempora bacae.

Ut istud *parilique aetate* tueantur viri docti sententiam incidunt post *aetate* et provocant ad morem Romanum bullas dandi infantibus modo natis. Sed quid istud nostro loco affert decoris? Ut taceam minime e verbis nunc apparere eadem *cum puero* aetate bullam istam fuisse. Et quam ingrata dispositio verborum: „vincta movebatur parilique aetate"! Balbutientis istud est. Mihi pro certo stat totum istud *parilique aetate* inde natum esse quod librarius intempestive recordaretur versus

Sed pia Baucis anus parilique aetate Philemon

quo nullum totis Metamorphosesin notiorem fuisse opinor, et cum Heinsio legendum:

Vincta movebatur, parilique ex aere nitebant
Auribus e geminis e. q. s.

Argenteas etiam bacas fuisse, hoc addere debebat Ovidius neque quidquam erat quod mallet.

132 sqq. Quae non solatia Phoebus
Dixit *ad hunc* leviter pro materiaque doleret
Admonuit.

Digitized by Google

Corrupta haec; quomodo emendentur non tam curo quam laetor quod importunum istud Merkelii commentum „dixit *ut utiliter* p. m. q. d." iam nusquam comparet. Nulla autem lectio probanda est in qua pronomen *hunc* servetur. Cumque necessario verba *dixit* et *admonuit* aliquo inter se iungenda sint vinculo, nihil verius esse apparet lectione codicis λ: „dixit et ut leviter". Neque tamen prorsus improbo Ehwaldi lectionem:

Quae non solacia Phoebus
Dixit! ut hunc, leviter pro materiaque doleret
Admonuit.

In qua *ut* est exclamantis. Nisi quod duplex illa exclamatio mihi quidem parum venusta videtur.

157 sq. Nulla tamen alite verti
Dignatur, nisi quae posset sua fulmina ferre.

Posset, quidni *possit*? An altius haeret vitium, et hic quoque „deteriores" verum servant: „n. q. portet sua fulmina terrae"?

174 Iamque fere medius Titan venientis et actae
Noctis erat.

Recte dictum hoc foret si de noctis numine, non de sole hic sermo esset. At nunc cum cod. ε legendum *lucis*.

177 Latique ineunt certamina disci.

Ut concedam discum fuisse *latum*, vel certe dici potuisse, quid ornamenti istud adiectivum huic loco affert? Quidni *laetique*? quod ét ad *discum* aut, idque melius, ad *ludentes* potest referri.

202 sq. Atque utinam merito vitam tecumque liceret
Reddere.

Si sic legimus, quid isto *que* faciamus frustra quaerimus. Idem usu venit in *ve*, quod M habet; sed *ve* illud monet nihil probari, immo ferri posse, nisi quod pro *merito* habent „deteriores": *pro te*. Hoc est poetae nihil omittentis quod apte illustrandi causa possit afferre: „pro te vel tecum mori vellem".

295 sqq. Volens volenti virgo, ex eburna vera virgo facta, nubit Pygmalioni:

Digitized by Google

iamque coactis
Cornibus in plenum noviens lunaribus orbem
Illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.
Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset,
Inter felices Cinyras potuisset haberi.

Primo aspectu vehementer arridet Suchierii opinio versum 297 esse delendum. Nam humi repit istud: *illa — nomen*, et si quis sciolus hanc suam sapientiam addere voluit, sponte fere existebat hexameter. Sed, ut mittam quae viri docti hic annotant de Callimacho et Philostephano deque Alexandrinorum μετονομασίαις (cognitu enim utilissimae eiusmodi res sunt, sed in re critica πειθανάγκην non habent), minime Ovidianus sic nascitur ad novam fabulam transitus. Ipsum vero Ovidium agnoscimus in versu priorem fabulam claudente gravique exordio novae de re abominanda narrationis.

305 sqq.

Gentibus Ismariis et nostro gratulor orbi,
Gratulor huic terrae, quod abest regionibus illis,
Quae tantum genuere nefas.

Lubenter Ehwaldo assentior librarii errore versum 305 in codice M esse omissum. Nam licet, quod ad loci sententiam attinet, supervacuus sit, egregie illa anaphora: „gratulor—gratulor" cantorem decet totam hanc narrationem ita proponentem ut iam a primo exordio stuporem terroremque audientibus incutiat. Et quoniam semel in hoc argumento versor, lubet ex ipsa vicinia insigne afferre exemplum ad demonstrandum quam stupidum se saepe idem ille librarius praestiterit. Vs. 314 egregie sic declamat Orpheus:

Scelus est odisse parentem,
Hic amor est odio maius scelus.

Quid pro hoc versu est in M? Scilicet:

Hic mos est odioque minus scelus.

Quid faceremus, si hic nobis solus ille codex „melior" praesto esset?

345 Ultra autem sperare aliquid potes impia virgo?

Sic legendum cum „deteriore" cod. λ. Vide egregiam Ehwaldi

Digitized by Google

ad h. v. annotationem de adverbio *autem* in sermone quotidiano et comoedia. Addi possunt et alia exempla et hoc e Terentio: „sed quid pertimui autem belua?" (Phorm. 601).

Continuo sequitur:

Et quot confundas et iura et nomina sentis?

Mirum est sperni antiquam coniecturam *nec*, qua sola restituitur id quod huius est loci, neque ulla emendatio lenior esse potest: librarium cui *nec — et — et* scribendum esset, ter *et* posuisse quid mirum?

351 sqq. At tu, dum corpore non es
Passa nefas, animo ne concipe, neve potentis
Concubitu vetito naturae pollue foedus.

Vehementer mihi hic istud *potentis* displicet et ab Ovidio profectum vix credo. Nam quod hic affert Ehwaldus vs. 758 l. IX:

Quodque ego, vult genitor, vult ipsa socerque futurus,
At non vult natura, potentior omnibus istis

ibi *potentior* tam egregie positum est quam inepte nostro loco *potentis*, et fere crediderim veram lectionem isto *potentis* sede sua pulsam eius culpa qui intempestive versus illius e libro IX memor esset.

408 sq.
„Sensimus" inquit (nutrix) „amas et, *hunc*, mea, pone
Sedulitas erit apta tibi." [timorem,

Pro inepta hac „meliorum" codicum lectione „deteriores" egregiam *in hoc* praebent.

500 sq. Flet tamen et tepidae manant ex arbore guttae.
Est honor *et* lacrimis.

Pro egregia hac *omnium* codicum lectione Merkelius (ex uno) dedit *e*, et hoc *emendare* vocat Kornius. Ehwaldi iudicium *et* restituit.

515 sqq. Qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
Talis erat, sed, ne faciat discrimina cultus,
Aut huic adde leves, aut *illi* deme pharetras.

Unice verum est quod ed. Aldina habet *illis* (sc. Amoribus).

Digitized by Google

536 Fine genu vestem ritu succincta Dianae.
Priscum cascumque istud *fine genu* vereor ut Ovidio vindicetur noto illo Lucretiano:

Deinde voluptas est e suco fine palati.

Nam certe nihil insoliti hic Ovidius quaesivit.

588 sqq.

Quae (Atalante) quamquam Scythica non setius ire sagitta
Aonio visa est iuveni, tamen ille decorem
Miratur magis; et cursus facit *ille* decorem.

Vulgo *ipse* editur, quod certe elegantius est, sed verisimilius tamen mihi videtur totum istud *ille colorem* e praecedenti versu ab oscitante librario esse repetitum et Ovidium aliud quid dedisse.

591 Aura refert ablata citis talaria plantis.
Egregie istud *refert ablata* motum talarium depingit: modo auferuntur, modo referuntur. Kornius oracula loquitur cum edit:

Aura replet vibrata citis talaria plantis.

595 sq. Haud aliter, quam cum super atria velum
Candida purpureum simulatas inficit umbras.

Simulatae umbrae nullae sunt nisi quas artifex in tabula pingit; quae velo fiunt sunt verissimae. Sed elegantissimum quod antea vulgo edebatur:

Simul et dat et inficit umbras

et hoc quin ab Ovidio sit scriptum non dubito.

Liber XI.

16 *Infracto* Berecynthia tibia cornu.
Sic M, nisi quod supra *r* manu altera *l* scriptum est, et litera *c* suppuncta, ut fiat id quod est in deterioribus *inflato*. Mihi dubium non est quin hic poeta dederit

Inflexo Berecynthia tibia cornu

ut Fast. IV, 181: Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu.
Cf. et: Non tuba directi, non aeris cornua *flexi*.
Ovidii est τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν.

Digitized by Google

21 sq. Innumeras volucres anguesque agmenque ferarum
Maenades Orphei titulum rapuere theatri.

Egregiam me iudice Merkelii coniecturam *triumphi* docte refutat Ehwaldus, sed docere omisit quid esset *theatri titulus*. At vocem *titulus* sponte quivis cum *triumpho* iungat, contra *theatri* facile se librario e sequentibus offerre poterat.

83 Robora sunt umeri, *longos quoque* bracchia veros
Esse putes ramos, et non fallare putando.

Sic codices. Alii alia; Ehwaldus

longos quoque bracchia versa
Esse putes ramos, et non fallare putando.

Quae coniectura lenis quidem est, sed me quidem iudice non praebet aliquid quod ferri possit. Aperte enim vis fieri videtur sermoni latino, qui suo iure istud *longos quoque — ramos* subiectum esse iubet, praedicatum esse vetat. Nihil mihi praestare videtur editionum veterum lectioni: *porrectaque bracchia.*

134 sq. Mite deum numen: Bacchus peccasse fatentem
Restituit pactique fide data munera solvit.

Sic edidit Ehwaldus et sic auctore Magno interpunxit. Sed verumne est illud numen deorum mite esse, id est *omnes deos* mites esse? Saepius Ovidius ipse deos implacabiles legentibus ante oculos ponit. Totum versum graviter corruptum censeo; ab Ovidio ipse Bacchus mitis dictus est, quod verissimum. Pro certo vero mihi constat *pacti fide* d. m. s. corruptum esse. Quod annotat Ehwaldus: „er befreite das verliehene Geschenk von der Erfüllung des Vertrags" parum prodest. Si quid hic legeretur quod Germanice sic verti posset: „er befreite des Midas Wünsche von der bei Vertrag zugesagten Erfüllung" libenter probarem. Et quod idem sic pergit: „Ovid hat absichtlich denselben Ausdruck wie vs. 104, aber in verändertem Sinn gewählt", equidem crediderim potius versum 104 causam fuisse cur librarii manus et mens in versu 135 scribendo aberraret. Quid scripserit Ovidius nemo facile dixerit.

138 sq. Perque iugum *vitae* labentibus obvius undis
Carpe viam.

Digitized by Google

Sic M absurde, neque sunt meliores aliorum codicum lectiones. Quod Ehwaldus coniecit *Lydum* nimis est κακόφωνον, elegantior sed nimis audax est Kornii coniectura *Phrygiae* sed nullo *nomine* iugi hic opus: vel sic apparet Tmolum significari. Nescio an et hic Heinsii codices verum servarint: *montis*.

144 sq. Nunc quoque *iam* veteris percepto semine venae
Arva rigent.

Ecquid *tam*? Ut hoc dicat: ex illo Midae miraculo, quod *tam* longo tempore ante evenit, nunc quoque restat aliquid.

153 sq. Pan ibi dum teneris iactat sua carmina nymphis
Et leve cerata modulatur harundine carmen.

Hoccine feramus: *carmina — carmen*, an Ovidio prorsus indignam istam censeamus repetitionem? Equidem cum Bentleyo legam *munera*, quod, si Ovidius scripsit, non potuit non librariorum et sciolorum culpa in *carmina* abire.

167 Instrictamque lyram gemmis et dentibus Indis.

Sic codicem M secutus edidit Ehwaldus et ebur illud ad iugum, gemmas ad τοὺς κόλλοπας refert. Mihi illa tantummodo *decoris causa* lyrae addi potuisse videntur. Et quis praeterea pulchro isto *instringendi* verbo usus est? Gemmis et ebore lyra exornatur vel instruitur. Verum est ergo aut quod λ e M a secunda manu habent aut quod est in *s*: *distinctam*. Sed hoc verisimilius: est enim istud *distinctam* aptissimum et elegantissimum et totum istud *instrictam* natum esse ex *distinctam* cum supra scripto *instructam* admodum est verisimile.

180 sq. Ille quidem celare cupit *turpique pudore*
Tempora purpureis temptat velare tiaris.

Haec semper visa sunt corrupta. Ehwaldus e Magni coniectura edidit *turpisque pudore*, ut *pudor* esset: „die Entstellung". Ergone *turpis pudore*, „hässlich durch die Entstellung"? Inepta, hercle, loquacitas. Aut cum Heinsio legendum est:

Ille quidem celat, turpique onerata pudore

aut aliquid huic lectioni quam simillimum. Nihil enim aliud huc quadrat.

Digitized by Google

222 sq. Mater eris iuvenis qui fortibus *annis*
Acta patris vincet maiorque vocabitur illo.
Sic Ehwaldus edidit e codicibus (tantummodo M a manu secunda supra scriptum habet *armis*). Prqbandum hoc foret consilium si praecederet: „mater eris *pueri* vel *infantis*", nam tum recte pergeretur: qui, ubi adoleverit (hoc enim est *fortibus annis*) acta patris vincet. Sed: „iuvenis qui, ubi adoleverit e. q. s. absurdum est. Lege *actis* cum Heinsio.

247 Territus Aeacides a corpore bracchia solvit.
Isque deos pelagi vino super aequore fuso — adorat.
Pro absurdo *isque* Ehwaldus e Merkelii coniectura *usque*. Sed non satis est coniecturam lenem esse: accedere oportet ut aptum sensum praebeat. Sed nunc desideramus etiam vinculum quo nova sententia priori annectatur. Omne tulit punctum Heinsius legendo *inde*. Suprascriptum *is*, quod saepe a sciolis supra scribitur, originem dedit traditae lectioni.

270 Hic regnum sine vi sine caede *regebat*.
Abhorret ab usu Ovidiano ista figura etymologica. Verum invenit Heinsius: *tenebat*.

293 sq. Miror Ehwaldum „*tantum* acer erat" tamquam pro „*tam* acer erat" dictum defendere allatis quibusdam ex Horatio exemplis. Et fac potuisse Ovidium hic *tantum* ponere pro *tam*, quorsum illud referamus? Tam acer quam ... quis? Lege cum Fussio *iam tum*, nihil desiderabis.

298 En iterum versum librarii errore in M omissum, quo reciso omnia collabuntur. Idem dicendum de vss. 315 sq. Equidem autem cum „deterioribus" legere malim:
Qui facere assuerat, patriae non degener artis,
Candida de nigris et de cadentibus atra
quam cum „melioribus" inverso versuum ordine, qui minime Ovidianum refert sermonem.

328 sq. Narravit Ceyx de Chione fratris sui filia, sibique dilectissima, quae ab irata Diana sagitta est percussa. Tum haec addit:

Digitized by Google

Quam miseram amplexans ego tum patrisque dolorem
Corde tuli.

Sic est in codicibus, nisi quod deteriores praebent *quam miser o pietas* quod nihili est, et pro *patrisque* vel *patruique* vel *patruoque*. Unde ego profectus hanc propono lectionem

Quam miser amplexans patris patruique dolorem
Corde tuli

collato XII, 592: animo pariter patruique suoque indulgens. „Duplex" ait Ceyx „dolor meus fuit: ét tamquam pater ét tamquam patruus eam lugebam".

358 Nant alii celsoque instant super aequora collo.

Nantes dici possunt *aequori instare*, sed *super aequora instare* congeries est vocabulorum adversa inter se fronte pugnantium. Utique revocanda vetusta lectio *exstant*. Aliter scribere mihi Ovidius ne potuisse quidem videtur.

359 sqq. Et alia narrat Phoceus Onetor et haec:

Templa mari subsunt ...
Nereides Nereusque tenent (hos navita *ponti*
Edidit esse deos dum retia littore siccat).

Ergone pastorem nostrum navita ille, in suo labore occupatus, mythologiam Graecam docuit? Immo restitue quod olim legebatur: *templi*. „Cuius templum esset ego rogabam nautam qui forte ibi adderat, et ille respondit: Nerei et Nereidum". Hoc ex ipsa vita sumptum.

422 Ubi est quae cura mei *prior* esse solebat?

Soloece; lege cum deterioribus *prius*. Aut simpliciter *cura prior* dicendum est aut periphrastice: „cura quae prius esse solebat".

437 sq. Pulcherrimos hosce versus omittit M.

451 sq. Sed tibi iuro
Per patrios ignes, si me modo fata remittent,
Ante reversurum quam luna bis impleat orbem.

Et grammaticae et multo maior elegantiae cura me movet ut hic legam: „me, si modo fata remittent". Haec est parenthesis eleganti poeta digna: „si modo fata remittent".

Digitized by Google

507 Saepe dat ingentem fluctu *gravis* icta fragorem.
Sic est in M sine sensu. Recipitur ab editoribus vera lectio *latus* e „deterioribus", quo certe non a critico aliquo est illata sed recepta e codice multo meliore quam M est.

543 sq. Subeunt illi fraterque paterque,
Huic cum pignoribus domus et *quodcunque* relictum est.
Hic ego codicis M lectionem retinendam censeo: *quod cuique*: cuique subit quod reliquit. Hoc mihi huius loci esse videtur. Contra si *quodcunque* legimus, illud „quodcunque relictum est" iungendum est cum „cum pignoribus domus", quod parum gratum est: „domus cum pignoribus et quodcunque relictum est". Et deest hic vel *ibi* vel *praeterea*. Neque me movet quod ait Ehwaldus sic tertium membrum adnecti praecedentibus coniunctione *et*: nam duo praecedentia membra quodammodo unum efficiunt: qui de certis hominibus cogitant opponuntur ceteris omnibus.

608 sq. Ianua *nec* verso stridores cardine *reddit*:
Nulla domo tota.
Sic edidit Kornius partim ex M qui *reddit*, partim ex *ε* qui *nec* habet. Sed hoc eius est qui legentes ludribrio habet, non poetae gravem rem graviter tractantis. Paulo melior est altera lectio quae alio modo partim e melioribus partim e deterioribus componitur: *ne ... reddat*. Sed hoc quoque λεπτολογοῦντος videtur: ne ianua strideat, nulla ibi ianua est. Equidem sic Ovidium scripsisse opinor:
Ianua, *quae* verso stridores cardine *reddat*,
Nulla domo tota.

630 Iris abit: neque enim ulterius tolerare *soporis*
Vim poterat.
Iure Ehwaldus sprevit lectionem *vaporem vim*, unde alii effecerunt *vaporis vim*. Sed non solum verissimum est quod ait Ehwaldus istud *vaporem* natum esse e II, 301 sq.:
Dixerat haec tellus, neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit
verum etiam nostro loco omnis *vaporis* mentio erat vitanda, quia libro II, quod plerumque fit, vox „vapor" significat *calorem*.

Digitized by Google

635 Morphea: non *illic quisquam* sollertior alter
Exprimit incessus vultumque sonumque loquendi.

Sic est in M. Cui lectioni ut quam simillimam exhiberet, Kornius *illi* coniecit, unde merae nascuntur tenebrae. Multo melius Ehwaldus a „deterioribus" accepit „*illo*". Credo, nisi metuisset ne „deterioribus" blandiri videretur, integram eorum lectionem exhibuisset: *illo iussos*, quae elegantissima est lectio, neque unquam nata esset, nisi legitimus eam pater procreasset.

694 sqq.

Hoc erat, hoc, animo quod divinante timebam,
Et ne, me fugiens, ventos sequerere rogabam.
At certe vellem, quoniam moriturus abibas,
Me quoque duxisses.

Quemadmodum Graece μάλιστα μέν in votis proponendis suum sibi εἰ δὲ μή secum trahit, sic hic Alcyone re, quam maxime cupierat, commemorata, alteram, minus sibi exoptatam, qua tamen contenta fuisset, annectere debet coniunctionibus *aut certe*, non *at certe*. Cf. XIII, 152:

Nec sanguinis ordo,
Sed virtutis honor spoliis quaeratur in istis.
Aut si proximitas primusque requiritur heres,
Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi,
Quis locus Aiaci?

697 sqq. Lamentari sic Alcyone pergit:

Multum fuit utile tecum
Ire mihi: neque enim de vitae tempore quidquam
Non simul egissem, nec mors discreta fuisset.

Difficilis est optio utrum cum λ legas „tecum fuit utile tecum", an cum ε „fuit hoc fuit utile tecum", an denique cum Riesio: „tum tum fuit utile tecum", in omnibus enim his lectionibus est id quod tam egregie lamentantem deceat: unius vocabuli repetitio. Nescio tamen an omnium maxime probem lectionem codicis ε, nam quid potius repetatur quam verbum *fuit* ubi res incredibilis proponitur: *utile* fuisse cum eo ire qui naufragium fecit? Sed et alteras repetitiones aequi bonique consulo, dummodo Marciano suum sibi *multum* relinquatur.

Digitized by Google

700 sq. Nunc absens perii, iactor quoque fluctibus absens
Et sine me te pontus habet.

Hic neutiquam ego Heinsium sequar *sine me me* coniicientem. Quemadmodum enim e praecedentibus:

Neque enim de vitae tempore quicquam
Non simul egissem, nec mors *discreta* fuisset

apparet, *absens* est: „a te seiuncta". Sed unice verum videtur quod proposuit Merkelius: „et sine te me pontus habet".

712 sqq.

Dumque moratur ibi, dumque „hic retinacula solvit,
Hoc mihi discedens dedit oscula litore" dicit,
Quae dum tota locis reminiscitur acta fretumque
Prospicit, in liquida, spatio distante, tuetur
Nescio quid quasi corpus aqua

sic in M est, in deterioribus: *dumque notata oculis*. Optimum factu videtur e duabus lectionibus unam facere: „dumque *notata locis* e. q. s." i. e. dum quae quoque loco gesta essent reminiscitur. Merae temeritatis est cum Heinsio totum versum 714 delere, quo facto durissime statim post *dicit* additur *prospicit* et perit id quo vel maxime hic opus est: mira καταστροφή longiore praefatione est praeparanda, quam egregie illa anaphora; „dumque — dumque — dumque" decet.

723 Hoc minus et minus est mentis suae; iamque propinquae
Admotum terrae e. q. s.

Sic est in M. Emendatio incerta; si, quod multi faciunt, *suae* omittimus, *est* suo sibi dativo (*ei*) caret. Ehwaldum bellam suam coniecturam: „hoc minus et minus est mentis, vae!" dudum respuisse pro certo mihi constat.

749 Hos aliquis senior *iunctim* freta lata volantes
Spectat.

Sic est in M. Quod receptum Ehwaldus ita interpretatur ut „freta volare" paulo audacius a poeta dictum sit secundum illud: „ire, navigare cursum". Verum possumusne, dum otiose adstamus sedemusve, spectare aliquem *longum* iter facientem? Vel aves cursum suum *transmarinum* perficientes? Si non pos-

Digitized by Google

sumus, „deteriorum" lectionem *circum* probemus, licet inusitate ea praepositio nunc sit posita. Sed ferri hoc potest de vario avium volatu, nunc abeuntium, nunc redeuntium, nunc gyrum facientium. Quodsi quis contendat *iunctim* utique requiri, quoniam alioquin sine iusta causa addatur:

et ad finem servatos laudat amores,

is reputet laudes illas avibus hisce tribui non potuisse nisi ab eo qui illas olim Ceycem Alcyonemque fuisse novisset; quod qui semel novit, illi opus non est eas *una* volantes adspicere.

780 Vulnus ab angue,
A me causa data est. Ego *sum* sceleratior illo:
Qui tibi morte mea mortis solatia mittam.

Egregia antiqui critici emendatio, Heinsio probata: *sim — ni* nunc ne commemoratur quidem. Possumus et *sum* retinere et pro *qui*, quod certe nullo modo ferri potest, ponere: *sed*. „Quod feci infectum reddere non possum, leniam tamen malum cuius causa fui."

Liber XII.

17 Corripuit serpens *udo quas condidit ore.*

Sic M, de discrepantiis, quae multae magnaeque sunt, conferatur Kornius. Unice probandam hanc Merkelii censeo lectionem: „avidaque abscondidit alvo": *condendi* (rec. *absc.*) verbum suum sibi *locum* quo condatur postulat; *ore condere* absurdissimum est, neque *oris* ulla facienda mentio, quia *os* iam satis verbo *corripuit* significatur: „corripuit ore, abscondidit alvo".

21. Miraculum avium novem a serpente correptarum Tiresias ad bellum refert:

Atque novem volucres in belli digerit annos.

Pueri est rogare quid serpente illo factum sit. Credere ergo non possum Ovidium addidisse:

Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos
Fit lapis et servat serpentis imagine saxum.

Digitized by Google

Iam alios eiusdem farinae versus a falsario fictos et Metamorphosesin adiectos cognovimus.

83 sqq. Gravem hastam suam Achilles in Cygnum coniicit:

Sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
Nil tamen emissi profecit acumine ferri,
Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu.
„Nate dea, nam te fama praenovimus" inquit
Ille e. q. s.

Tantummodo contudit, non etiam vulneravit pectus, erat ergo revera *hebes* ictus, neque cum hebeti ictu comparari potest, quod coniunctione *ut* fit. Deinde iusto durius est novum verbum (*inquit*) nullo vinculo adnectere praecedentibus. Utrique incommodo medeberis sic distinguendo:

Nil tamen emissi profecit acumine ferri.
Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu,
„Nate dea" e. q. s.

118 Quo plangente gravem moribundo *vertice* terram.

Recte Ehwaldus Heinsii hanc emendationem recepit pro *pectore*, quod propter proxime praecedens *pectora* nullo modo ferri potest. Sed quid adiectivo *gravem* faciamus? Nam hoc quoque corruptum esse mihi constat.

132 Haud tulit ulterius, clipeoque adversa *retecti*
Ter quater ora viri, capulo cava tempora pulsat.

Egregia haec est Merkelii emendatio pro codicum *reducto, retecto, reiecto, reccpto*. Recte idem cum cod. M post *viri* coniunctionem *et* omisit: τὸ ἀσύνδετον egregie depingit motuum celeritatem.

175 Monstri novitate feruntur.

Sic est in M; Kornius *tenentur* coniecit, credo, ne quidquam sumeret a codice „deteriore", nam in λ est, quod solum hic probari potest, *moventur* (ε *movetur*).

273 *Tempora* recte dici posse „fulvo *protecta* capillo" vix credo.

Digitized by Google

316 sq. In tanto fremitu cunctis sine fine iacebat
Sopitus venis et inexperrectus Aphidas.

Insanam hanc esse lectionem et veram emendationem dudum prolatam tantum non geometrice demonstrari posse videtur. Ovidius excellit arte Graecis nominibus utendi: probus servus ei est *Onetor*, rex multa a civibus suis accipiens munera *Polydegmon* vel *Polydectes*. Denique, ne longus sim, inspiciat mihi aliquis locum ubi Actaeonis enumerantur canes. Aphidas ergo est ὁ μὴ Φειδόμενος. Cui autem rei non pepercit? Scilicet *vino* vel *vinis*, quod in absurdo isto *venis* latet: nam absurdum esse *cunctis venis*, *sopitus* quivis homo non pertinax mihi concedet. Sed accedit gravius argumentum, quod vulgo negligi miror, nam unum illud luce clarius demonstrat corruptum hunc locum esse. *Sine fine* Belgice est: „onophoudelijk", Germanice „unaufhörlich", Gallice „sans cesse" vel potius „sans relâche". Potesne autem Germanice dicere: „er lag unaufhörlich", vel Gallice: „il dormait sans relâche"? Non opinor. Requiritur verbum *actum* aliquem significans. Nemo hoc melius docet quam ipse Ovidius:

II, 387 Actorum sine fine mihi sine honore laborum.
II, 502 Immotosque oculos in se sine fine tenentem.
IV, 334 Poscenti nymphae sine fine.
XI, 792 Letique viam sine fine retemptat.
XIII, 330 Devoveas sine fine caput.

Leviter tantummodo discrepat VII, 306:

Pretiumque iubent sine fine pacisci.

Et sunt hi omnes loci ubi in Metamorphosesin istud *sine fine* legatur. Unde autem eiusmodi verbum nostro loco petamus? Dicent ii loci ubi cum *participio* iungatur *sine fine*, atque quem primum citavi „*actorum* sine fine — laborum" in clarissima rem ponet luce. *Cunctis venis* nihili esse iam constat; in *venis* latet *vinis*, quid in *cunctis*? Nil dubitantes respondemus: participium aliquod perfecti passivi. Et praesto est illud. Ductibus enim literarum *cunctis* vix quidquam differt a ... *ductis*. Et quid magis decet immodicum potorem quam *vinum ducere* (οἶνον σπᾶν vel ἕλκειν)? Desinamus ergo tandem aliquando dubitare quin Heinsius praeclara sua emendatione

ductis sine fine iacebat

Digitized by Google

Sopitus vinis et inexperrectus Aphidas
ipsam Ovidii manum restituerit.

328. Pro vera lectione „conantem *evellere* terra glandiferam quercum" iam rediit absurda codicis M *tollere*.

369 Fraxineam misit *contentis* viribus hastam.
Spernitur iam egregia haec Heinsii emendatio et redit absurda lectio *mentis quoque*. Loci ab Ehwaldo allati certe istud *quoque* non defendunt. Sed omnino quis unquam sic latine locutus est: „mentis quoque viribus hastam misit"?

434—8. Spurios hos esse quis iam Merkelio concedat? Sunt versus quos μιαιφόνους dicere possis et in „deterioribus" tantummodo leguntur codicibus. Sanae ut opinor fuerit rationis hinc efficere eos in „meliorum" codicum archetypo ideo esse omissos quod rem taetram nimis graphice depingerent?

452. Centaurus a Mopso percussus *occubuit* (sic ed. vett.), vel *procubuit* (Merk.), sed quid sibi vult istud *accubuit* quod nunc editur?

494. Pro nomine *Monychus* codex M *monachus* praebendo risum movet, seque hac certe re cognatum prodit codici Hauniensi, qui XV, 836 ubi Augustus laudatur quod adoptaverit „prolem sancta de coniuge natam" exhibet: „p. *sancta de virgine* natam".

513 (Caeneus) deficit interdum, modo *se super aera* frustra
Tollere conatur.
Quoniam neque *super aera* dici potest pro *in aera* et Caeneo prius removendus est cumulus quo premitur quam se ipsum erigat, grato animo recipere debemus Riesii emendationem *se superantia*.

538. Pro „obductos *annis rescindere* luctus" melior ille M habet: *oculis restinguere*!

546 sq. Inque meos ferrum flammasque penates
Impulit.
Immo vero *intulit*.

Digitized by Google

564 sqq. Decidit in terram Periclymenus qui in avem mutatus Herculis sagitta fuerat vulneratus:

et *quae* levis haeserat alae
Corporis affixi pressa est gravitate sagitta.

Quidni certam hanc Merkelii emendationem receperit Ehwaldus sed *qua* retinuerit, quod nullam admittit interpretationem, me fugit.

621 sq. Vide apud Kornium quam turpiter hic omnia M perturbet. Etiam XIII, 26 sq. Intelliges quam infirmo utatur argumento, qui versus et alios et XIII, 57 omittit quoniam in M non legantur.

Liber XIII.

19 Iste tulit pretium iam nunc *certaminis* huius.

Sic legendum non *temptaminis*, quod legitur quidem bis in Metam. III, 341 et VII, 734 sed tam diverso sensu ut hic ferri nequeat.

82. Versus hic, quo prorsus non possumus carere, abest a M.

94 Date *pro tot navibus* arma.

Nemo unquam demonstrabit sed semper sentient omnes unice verum esse Heinsii illud *tot pro navibus*.

122 ... referentem ornate *relatis*.

„Melior" ille M habet *lacertis*!

133 Quis magno melius succedat Achilli
Quam per quem magnus Danais successit Achilles?

Nihili istud est et lusus verborum absurdissimus. Quod relegat Ehwaldus ad XII, 611 sq.:

de tam magno restat Achille
Nescio quid parvum quod non bene compleat urnam,
At vivit totum quae gloria *compleat* orbem

nil prodest, nam neque frigidus ille iocus est et utrobique

Digitized by Google

compleat facillimum est ad intelligendum. At „Danais successit Achilles" quovis oraculo obscurius. Satis ludet verbis noster et dicet aliquid quod nullo negotio intelligi possit et solum huc quadret: „Danais *accessit*". Error quam facile nasci potuerit nostris videmus oculis. Atque sic iam Tan. Faber emendavit, sed nemo eum sequitur, nemo eius inventum commemorat!

189. Qui hic Bentleyi recipiunt coniecturam: „*hanc* equidem fateor" pro „*nunc* e. f." non observare videntur quam ingrate post istud *hunc equidem* continuo (vs. 190) sequatur: „hunc tamen".

212. Optime Ehwaldus pro „fossas munimine cingo" reposuit: „fossa munimina cingo" i. e. facio munimina quae fossa erant cincta. Cf. I, 97:

Nondum praecipites cingebant oppida fossae

i. e. nondum oppida erant, fossis cincta.

217 Rex iubet incepti curam dimittere belli.
Ille potest auctore suam defendere causam.
Non sinat hoc Aiax delendaque Pergama poscat,
Quodque potest, pugnet. Cur non remoratur ituros?
Cur non arma capit, dat quod vaga turba sequatur?

Verba haec sunt Ulyssis Aiacem, virum fortem sed stolidum, ludibrio habentis. Mihi semper iusto durius visum est asyndeton *capit dat*, neque aptis ab editoribus defensum exemplis. Transponendo (nam in hac praesertim parte, ut iam vidimus, versus integri et dimidiati saepe inter se confusi sunt) lego:

Quodque potest pugnet. Det quod vaga turba sequatur:
Cur non arma capit, cur non remoratur ituros?

Det cum Hauniensi. Nunc omnia apte sunt disposita: sive Aiax arma capit, sive (oratione) ituros remoratur, dici potest dare quod turba sequatur: vel exemplum vel praeceptum. Et post istud „cur non remoratur ituros" egregie sequitur:

Non erat hoc nimium nunquam nisi magna loquenti.

Qui semper magna loquitur certe voce sua trepidam multitudinem coercere potest.

Digitized by Google

253 sq. Cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis
Arma negate mihi fueritque benignior Aiax.
Memini me haec in ludo literario sic pueris interpretari: „si mihi arma negaveritis, Aiax benignior mihi esse censendus erit" eosque docere hic Ulyssem respicere illud Aiacis 102:
Dividite et pars sit maior Diomedis in illis.
Sed nimis longe illud arcessitum et quemquam sibi Aiace iniquiorem Ulysses ne fingere quidem potest. Ipsum illud „dividite" contumelia erat acerbissimi adversarii. Haerere ergo me fateor neque fateri pudet: haesit et Bentleyus ille adeo ut duos hos versus delendos esse declararet.

371. Sanum esse non posse:
Proque tot annorum cura quibus anxius egi
mihi constat, sed quid reponam dubius sum. Nildum propositum est quod ab omni parte placeat.

AD ANTONINI LIBERALIS C. XXXI § 4.

Pueri Messapii nymphas ἐπιμηλίδας cum in agro choros ducentes offendissent improvidi ad certamen provocant. Atque illi quidem rustico more saltationes suas peragunt, ταῖς δὲ νύμφαις — ut nunc quidem editur — πᾶν ὅσον [ἢ] πλεῖστον ἐπέδωκεν εἰς κάλλος. Vertunt: *nymphis vero omnia quam maxime ad pulchritudinem aucta sunt.* Neminem vero vidisse emendandum esse ταῖς δὲ νύμφαις Πὰν ὅσον πλεῖστον ἐπέδωκεν εἰς κάλλος! *Pan* nympharum patronus ac comes, ad cuius syringa choros instituere solebant, *quam maxime illis formam auxit.*

De usu verbi quod est ἐπιδιδόναι cf. Eurip. *Bacch.*, 1127 sq.

οὐχ ὑπὸ σθένους,
ἀλλ' ὁ θεὸς εὐμάρειαν ἐπεδίδου χεροῖν.

Vitium plane gemellum: πᾶν βοώμενος pro Πὰν ὁ βοώμενος dudum correctum est apud Herm. Sozom. hist. eccl. II, 5 (Röhl, *Inscr. Graec. antiq.* p. 27).

CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF.

Digitized by Google

ΔΙΟΝΤΣΟΣ ΒΡΑΙΤΗΣ.

SCRIPSIT

CAROLUS GULIELMUS VOLLGRAFF.

Hymni in Bacchum aliquot ante annis Delphis reperti exordium in diario quod inscribitur *Bulletin de correspondance hellénique* [1]) hoc modo e lapide descriptum invenimus:

. . . . . ΙΘΤΡΑΜΒΕΒΑΚΧΕ — — — —
. ΡΕΣΒΡΑΙΤΑΒΡΟΜΙΕ

Quo apographo usus Weilius [2]) lacunis commode expletis versus sic constituit:

[Δεῦρ', ἄνα Δ]ιθύραμβε Βάκχ'
ε[ὔιε, θυρσῆ]ρες, βραϊ-
τά, βρόμιε κτλ.

Haesit tamen vir acutissimus in novo Bacchi epitheto βραϊτά, vocabulo plane ignoto quodque intellegere quale sit haud facile possis, ambigens fluxeritne a verbo quod est (ϝ)ραίω i. e. *profligo, destruo,* an potius lapicidae errore βραϊτά exaratum fuerit pro βρυάκτα, quod nomen nonnumquam additur deo Pani lascivienti. Idem monuit Brealium coniecisse rescribendum esse βριατά i. e. *robuste* a verbo hesiodeo quod est βριάειν. Paulo post tamen Weilius dubitans de sinceritate lectionis et suis et collegae coniecturis diffidens a lapidum Delphicorum custodibus petiit ut locum obscurum denuo inspicere vellent. Respondit ei Fournierius marmor id ipsum exhibere quod editum esset [3]).

Aliam viam iniit Iohanna Harrison. Quae de cultus Bacchi

1) 1895, t. XVI—XVII.
2) *Ibid.*, p. 400.
3) *Ibid.*. 1897, p. 510.

Digitized by Google

origine ac natura docte disputans [1]) suspicatur novum epitheton cognatum esse voci posterioris latinitatis quae audit *braisum* i. e. frumentum ad conficiendam cerevisiam praeparatum [2]). Est autem *braisum* sive *brace* [3]) vocabulum celticum, unde procul dubio fluxit Gallicum verbum *brasser* quodque etiam nunc occurrit in compluribus dialectis Gallicis ac Belgicis. Et sane ingeniosissima est tota illa Harrissoniae de Baccho disputatio neque perpensis argumentis, quae illi suppeditant e. g. voces quae sunt Βρόμιος et Σαβάζιος, fieri posse negabo, ut antiquitus apud Thraces Liber pater nondum vini sed cerevisiae repertor habitus sit. Cum tamen hymni delphici quoque testimonio nitatur prudens religionum priscarum indagatrix, nolo reticere quae ipse mihi in lapide observasse videor. Initio scilicet vs. 2 hasce tantum litteras liquido discernere potui:

. . . . . AITABPOMIE.

Praeterea sexto loco, ubi editores P legerunt, ego crediderim olim X fuisse scriptum. Quapropter, hoc quoque reputans in lapide versus tantum non omnes incipere ab integris vocabulis, coniecerim locum esse restituendum in hunc modum:

[Δεῦρ', ἄνα Δ]ιθύραμβε Βάκχ'
ε[ὔιε, ταῦρε, κισσοχ]αῖτα, βρόμιε κτλ.

coll. Ecphant. fr. 3 (Kock): εὔιε κισσοχαῖτ' ἄναξ, Pratin. fr. 1, 17 (Bergk) κισσόχαιτ' ἄναξ, huius hymni vs. 147 (95).

Quamquam non nescius sum litterarum formas quarum in lapidibus recens effossis adhuc vestigia quaedam manebant interdum penitus evanescere. Neque ergo iam nunc pro certo statuerim me verum vidisse. Alii quoque velim locum inspiciant, ut acie oculorum iudicioque multorum dirimatur controversia, utrum revera novum et hucusque inauditum Bacchi nomen lucrati simus an potius nobis faciendum sit cum Herwerdeno, qui vocem βραϊτής genuini vocabuli graeci loco in lexicon suum recipere reformidarit.

1) Prolegomena to the study of Greek religion, p. 417 sq.
2) Cf. Ducangius s. v.
3) Plin. *Nat. Hist.*, 18, 7.

Digitized by Google

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex Vol. XXXII pag.* 446).

XCII.

AD INTERDICTUM QUORUM BONORUM.

Quorum bonorum interdictum possessionem transferre corporum [1]) hereditariorum, certum est, ab eo qui pro herede possideat prove possessore ad eum qui ex edicto successorio, id est ex ea parte edicti, qua bonorum possessiones promittuntur [2]), bonorum possessionem acceperit, hereditatem licet evincere possit is, cui possessio per interdictum eripitur. Constat enim, secundum ea quae diximus, transferri, Ciceronis testimonio [3]), nec alia occurrit praeter interdictum *quorum bonorum*, illis utique temporibus [4]), qua transferatur, actio [5]). Nulla causa est, cur quis dubitet, an ab omni herede ad omnem bonorum possessorem iure utique genuino corporum possessio transferatur. Quamquam excipit Fabricius [6]) eum heredem, qui bonorum

1) L. 2 D. 43. 2.

2) Edictum successorium modo appellari totam edicti partem quae est de bonorum possessionibus, modo eam quae pertinet ad tempora quae petendae bonorum possessioni praestituta sint (D. 38. 9), vidit Fabricius, *Ursprung und Entw. der* bon. poss. (1837) p. 68*7. Cf. praeterea Leist, *Serie der Bücher* 37 *und* 38, I p. 103/4, 107/8.

3) Accus. III 45 § 115 sq. Locum interpretati sumus cap. harum observ. LXX.

4) Postea concurrere coepit quodammodo missio ex edicto divi Hadriani.

5) Interdictum „quorum bonorum" Ciceroni cognitum fuit (ad Fam. VII 21).

6) Op. cit. p. 73-75.

Digitized by Google

possessionem ipse petere potuerit, quem aliquando sequebatur Leist [1]), mox eum excipere maluit [2]), qui bonorum possessionem petere non potuerit, id est legitimum heredem, quum petita sit secundum tabulas bonorum possessio, quae sine re futura sit [3]). Addit alteram et tertiam speciem: scriptum heredem, quum petita sit unde liberi bonorum possessio ab eo qui contra tabulas accipere potuerit [4]) — poterat hic scriptus secundum tabulas petere — et, de quo dubitat, legitimum, qui hereditatem *intra centesimum diem* adierit, bonorum possessionem spreverit [5]). Haec omnia sunt veri dissimilia [6]); si essent vera, tamen maneret regula: possessionem eripi heredi per interdictum *quorum bonorum*, quae restituenda esset per hereditatis petitionem. Itaque permultum interest inter hereditatis petitionem, possessoriam licet, et interdictum; illud enim iudicium est *de iure*, hoc èt est èt dicitur Symmacho (Relat. 28 § 8) *de possessione successionis*. Licet enim interdictum propria appellatione ibi non designet, hoc tamen intelligendum esse, eo demonstratur, quod missionem ex edicto divi Hadriani, quae sola quodammodo concurrit, a possessionis controversia alibi [7]) secernit. Neque conturbare nos debet Diocletiani sermo (c. 2 C. 8. 2), ita docentis interdictum competere *si* quis *ex edicto .... recte petita bonorum possessione quaesi(erit) successionem*, id est, si bonorum cum re possessor extiterit, nam hoc in proposita specie forte fortuna evenerat [8]). Ergo competit *quorum bonorum* interdictum quum ei qui cum re tum qui sine re acceperit bonorum possessionem, licet huic alteri iure successionis pos-

---

1) *Serie* etc. I p. 406[10].

2) Inconstantiam utcumque dissimulat *Serie* etc. II p. 397.

3) *Serie* etc. II p. 84/5. Laudat l. 11 § 2 D. 37. 11 (ubi delendum potius esse *possessionem*, infra demonstrabimus).

4) *Serie* etc. II p. 73/4. Laudat l. 2 D. 38. 6 (ubi potius inserendum esse (post *tuetur ut*): *cum re*, infra docebimus).

5) *Serie* etc. II p. 74—76. Laudat Paul. IV 8 § 21 (= App. leg. Rom. I 7), quam non recepit Krueger.

6) Cf. Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, I p. 113-120.

7) Relat. 16 § 1 (cf. cap. harum observ. LXXVI).

8) Similiter *quod legatorum* interdictum omni bonorum possessori competere existimamus nec obstare c. 1 C. 8. 3 (vv. *quum adseveras testatori successisse et bonorum possessionem accepisse*).

Digitized by Google

sessio evinci possit, ut paene eadem ratio intercedat inter *quorum bonorum* interdictum et hereditatis petitionem atque inter *uti possidetis* interdictum et rei vindicationem. Quod iam divinaverant Glossatores [1]), quorum etiam in foro sententia obtinuit [2]). Plane dicere non debuerant: in interdicto *summatim* cognosci, uter heres sit; cognoscitur enim *subtiliter*, uter ex edicto bonorum possessionem acceperit [3]). Sed in eo non erraverunt, quod caput est: *quorum bonorum* interdictum veluti possessorium habendum. Quia igitur *quorum bonorum* interdictum iudicium est de possessione *interim* adipiscenda, ideo debet perinde *hereditatem .... petiturus* [4]) animadvertere an *interdicto quorum bonorum .... possessor constitui po(ssit)* (c. 1 C. 8. 2), atque debet *is, qui destinavit rem petere, animadvertere, ... an aliquo interdicto possit nancisci possessionem* (l. 24 D. 6. 1). Aliquid tamen interest, quia vindicatio et interdictum [5]) perpetuo [6]) separantur, ex diverso hereditatis petitio et interdictum saepe confunduntur. Nam, si quis cum re acceperit bonorum possessionem, qualis est filius praeteritus (Gai. II § 125) adversus eodem testamento scriptos (l. 12 § 1 D. 37. 4), uti quidem poterit *quorum bonorum* interdicto; attamen, quia vel sic probare debet èt *filium (se) esse et ad* [hereditatem vel] *bonorum possessionem admissum* [7]), id est praeteri-

1) Locos suppeditabit Savigny, *Verm. Schr.* II p. 279[1].

2) Windscheid (1891) § 617 not. 1.

3) Fabricius, op. cit. (1837) p. 39 sq. (ia. p. 197/8). — Non recte scribit Bethmann-Hollweg, *Civilprozess* § 98[10] per interdictum possessionem („*der Besitzstand*") ordinari, nam hoc fit per bonorum possessionis dationem, quam exsequitur interdictum (Leist, *Serie* etc. I p. 401: „*das Interdikt ist .... die .... praktische Realisierung der .... Ertheilung der* possessio").

4) Intelligitur ipsa hereditatis petitio, non, ut scripsit (post Accursium) Leist, *Serie* etc. II p. 293/4: interdictum *quorum bonorum*.

5) *Uti possidetis* utique, nam *unde vi* interdictum excipit Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, V p. 20-22, propter Vat. fr. 312. Proinde mutatam esse contendit (ibid. p. 29) l. 4 § 25 (26) D. 41. 3.

6) Ea quidem specie excepta, quam tractavit Savigny, *Verm. Schr.* II p. 265[1] (ad l. 40 § 3 D. 41. 2).

7) c. 1 C. 8. 2 (cf. c. 1 C. 6. 16). — Verba *hereditatem vel* interpolata esse intellexit Mayer, *die Lehre von dem Erbrecht* I § 134[3], quem falli putat Leist, *die* bon. poss. I p. 389, quo remittit, *Serie* etc. II p. 404 not. 12. Interpolata esse re fatetur Cuiacius (quem sequitur Savigny, *Verm. Schr.* II p. 276), dum *vel* vertit: *id est.*

Digitized by Google

tum [1]), prorsus eadem causa agetur atque in hereditatis iudicio. Similiter pater, vel patronus, quum contra tabulas filii libertive bonorum possessionem acceperit, licet *quorum bonorum* interdictum intendat, tamen debebit *de iure* cum herede scripto contendere [2]). Quamobrem potest praeteritus interdicto vincere, sed non potest per interdictum possessionem *interim* ad se transferre. Quod adeo non intellexit Ubbelohde [3]), ut excogitandam sibi proposuerit rationem ab interdicto repellendi filii praeteriti; itaque docet, quum scriptus heres missionem ex edicto Hadriani impetraverit, tunc filium ab interdicto repelli, quasi tunc *ad hereditatem vel bonorum possessionem*, id est ad possessionis praesumptionem (p. 149: *„den vorläufigen Besitz der Nachlassstücke"*) non admissum. Scilicet putat interdicto hereditatis litem finiri numquam (p. 120: *„dass das* Quorum bonorum *zur Austragung der Frage nach dem endgültigen Nachfolgerechte sich nicht* (= niemals) *eignete;* p. 152 (§ 23): *„das Interdikt ist* (= ist immer) *ein rein provisorischer Rechtsbehelf"*), nec animadvertit, quum praeterito competat interdictum, — est autem ipsius (p. 148) auctoritate competiturum, si scriptus missionem omiserit — tunc necessario apud iudicem ex interdicto de ipsa successione disceptatum iri, ideo, quia ubi ultro citroque de testati bonis iisdem tabulis agitur, ibi filius praeteritus omnimodo cum re bonorum possessionem habet, nec potest scripto post interdictum ulla superesse actio. Inciderat in eundem errorem Vering [4]), quem ob eam rem notavit Leist [5]); verum olim viderat Fabricius [6]). Similiter ut inter praeteritum et scriptum iisdem tabulis, ita omnimodo de iure successionis disceptabitur inter bonorum intestati possessorem unde liberi et proximum agnatum, quia intestati possessio unde liberi adversus

---

1) Miratur Leist, *die* bon. poss. I p. 389 sq., cur exigant Imperatores probationem *ad bonorum possessionem admissum*, id est praeteritum, quum de praeteritione constare possit tabularum inspectione. Quasi aliud sit probare aut aliud esse concessurus fuerit Iulianus (l. 7 § 2 D. 37. 10), quem laudat Bachofen, *Pfandrecht* p. 336[1].

2) Cf. l. 16 § 1 D. 5. 2 (Leist, *Serie* etc. I p. 402 not. 3).

3) *Serie der Bücher* 43 *und* 44, I p. 143-152.

4) *Erbrecht* (1861) p. 585: *„eine* hereditatis petitio, *bei welcher definitiv über das Erbrecht entschieden wird, kann .... auf das Interdikt stets folgen."*

5) *Serie* etc. I p. 402 not 8 (i. f)

6) Op. cit. (*Urspr. und Entw. der* bon. poss.) p. 199.

Digitized by Google

talem heredem omnino est cum re (cf. Gai. III § 37). Plane, si cum re bonorum possessionem testati quis acceperit [1]) et existat qui alio testamento vel ab intestato heredem se contendat, intercerit utrum bonorum possessor petat an interdicat, quia petendo debebit docere testamentum esse recte factum, nec esse postea ruptum irritumve factum; interdicendo docere sufficit signatum esse [2]) nec aliud postea factum esse. Quod pro parte mutatum est constitutionibus Hadriani et Antonini; ergo ruptum agnatione postumi testamentum, si vivo testatore is decesserit, ex rescripto Hadriani obtinebit [3]), non recte factum Antonini [4]) *adversus eos qui ab intestato vindicant hereditatem*, sed videtur idem observatum adversus eos qui ex priore testamento, idque significare Gaius l. 12 § 1 D. 37. 4. Quamquam occurrunt Fabricius [5]), Leist [6]), putantque [7]) aptandam esse l. 12 § 1 cit. ex l. 2 D. 28. 3, quam nunc [8]) aliter interpretatur Leist, atque olim [9]) interpretabatur, Fabricium [10]) tunc secutus, nos autem cum Accursio, Fabro, Grotio [11]), Ottone Lenel [12]) interpolatam credimus ex Theodosii novella (c. 21 § 5 C. 6. 23), nec admittimus iure genuino posteriore testamento *non perfecto*, etsi scriptus sit, *qui ab intestato venire potest*, superius rumpi. Observavit olim Leist [13]), quodammodo similem esse causam l. 12 pr. (i. f.) D. 28. 3, et est similis. Quod retulimus supra, legitur ibi, ex constitutione Hadriani obtinere testamentum ruptum agnatione

1) Etiam contra tabulas, si agetur cum herede alio testamento (l. 12 § 1 D. 37. 4). Nam omittente herede scripto cum agnato si agetur, eum *qui ab intestato bonorum possessor futurus esset* unde liberi, nisi accepisset contra tabulas bonorum possessionem, sine dubio praetor tuebitur adversus agnatum (cf. l. 5 pr. D. 37. 11).

2) Ex quo scilicet dari coepit bonorum possessio ex iniusto vel rupto vel irrito testamento. Qua de re cf. Leist, *Serie* etc. I p. 446-457 (ia. p. 459 not. 80*a*), p. 462-469.

3) L. 12 pr. D. 28. 3. Cf. l. 13 D. 44. 4 (Vangerow (1851/6) § 473, *Anm.*).

4) Gai. II § 120, 121, 149*a*.

5) *Urspr. und Entw. der* bon. poss. p. 118.

6) *Die* bon. poss. § 111 (cf. *Serie* etc. II p. 88, IV p. 198/9).

7) Fabricius, p. 131/2; Leist *die* bon. poss. § 110[2]; id, *Serie* etc. IV p. 238[11].

8) *Serie* IV p. 237/8 (*venire* = venire iure honorario).

9) *Die* bon. poss. § 110. 1.

10) *Urspr.* etc. p. 127-135.

11) Hos laudat Glück, XXXVI p. 323[11].

12) In Palingenesia.

13) *Die* bon. poss. § 110 (p. 389).

Digitized by Google

postumi, si vivo testatore is decesserit, proinde èt bonorum possessionem secundum tabulas cum re esse èt legata salva. Deinde pergitur: *idem et circa iniustum* [1]) [et irritum] *testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data fuerit ei, qui rem* [ab intestato] *auferre possit.* Delemus *ab intestato* [2]), ut hic sit sensus: ex iniusto testamento data bonorum cum re possessione, quod fieri potest interveniente Antonini constitutione [3]), legata salva esse. Nam, qui conservant *ab intestato*, interpretari sic coguntur: quum iniusto testamento scriptus sit legitimus heres [4]), bonorum possessionem necessario esse cum re, quum nemo sibi hereditatem evincere possit [5]). Nostra interpretatio probabilior est, quia ad Antonini rescriptum Ulpiani textum aptat. Delemus praeterea *et irritum*, quia aut abundant, si *iniustum* et *irritum* idem est [6]), aut si *irritum* intelligetur *irritum factum* [7]), constat non pertinere speciem ad Antonini constitutionem. Ergo summa haec est: iure genuino testati bonorum possessionem esse sine re adversus heredem scriptum vel legitimum, nisi locum habeat aut Hadriani constitutio aut Antonini. Interesse igitur, utrum testati bonorum possessor petat an interdicat, quia petendo debebit docere testamentum esse recte factum salva quidem Antonini constitutione, nec esse ruptum salva similiter Hadriani constitutione, nec esse irritum factum [8]); interdicendo docere sufficit signatum esse nec aliud postea factum esse. Itaque tunc est *quorum bonorum* interdictum de possessione sola, quum cui sine

1) Interpretantur Fabricius (p. 107, 111, 136, 138); Glück (XXXVI p. 318) *iniustum* testamentum, quo filius sit praeteritus, Leist *die* bon. poss. § 110 (p. 288/9), *Serie* etc. IV p. 185: non iure factum. Nos Ulpiani mentem hunc adsecutum credimus, Triboniani illos.

2) Cf. l. 5 § 1 D. 34. 9: *si (heres institutus) eius condicionis fuerit visus, ut obtinere hereditatem* (= l. 12 pr. cit.: *rem auferre*) *non possit.*

3) Ergo, ut locus sit constitutioni, *iniustum* interpretari cogimur: non iure factum.

4) *Qui rem ab intestato auferre possit*, legitimum heredem interpretantur Fabricius. p. 138; Glück XXXIX p. 31, 44, 63[70]; Leist, *Serie* etc. IV p. 187, 198.

5) Glück XXXVI p. 320[6]; Leist, *die* bon. poss. § 106 (p. 270); id. *Serie* etc. IV p. 187, 198, (*„beim Nichtvorhandensein eines anderweitigen Testaments"*).

6) Glück, XXXIX p. 32-34.

7) Fabricius, p. 108, 111, 136, 138; Leist, *die* bon. poss. § 110 (p. 288).

8) Hoc non tollit Papinianus l. 11 § 2 D. 37. 11. Permittit enim ex irrito facto testamento petitionem adversus extraneum, non adversus heredem (*quaeritur (enim de) viribus exceptionis, quae in hoc iudicio .... ex persona .... eius qui opponit aestimatur*). Cf. Leist, *Serie* etc. IV p. 181[61] = Windscheid (1891) § 563 not. 7 (no. 4).

Digitized by Google

re possessio data sit, vel testati [1]), et existat, qui alio testamento vel ab intestato heredem se contendat, vel data sit salva quaestione status ex edicto Carboniano [2]). Apparet autem, ut omnia conturbet Leist, quum contendat [3]): bonorum sine re possessori adversus heredem dumtaxat *quorum bonorum* interdictum, quod antea competierit [4]), denegandum fuisse ex quo tempore bonorum possessori dari coeperit hereditatis petitio [5]). Scilicet absurdum („*eine Undenkbarkeit*") esse putat, cui detur petitio, eidem permitti, ut per interdictum possessionem interim ad se transferat, quasi non idem quotidie eveniat in singularum rerum petitionibus. Praeterea non animadvertit, soli cum re bonorum possessori datam esse petitionem adversus heredem utique [6]), itaque non potuisse ei, qui bonorum sine re possessionem accepisset, propterea adversus heredem interdictum denegari, quod haberet petitionem. Quodsi ea mens est: inique necessitatem imponi bonorum cum re possessori, de iure suo ut probet, quum, qui sine re sit, corporum possessionem *interim* ad se transferat, cogitato, hoc fuisse discriminis, quum nondum esset hereditatis petitio possessoria et mansurum, etiamsi res redigatur ad solum *quorum bonorum* interdictum. Non recepit Ubbelohde collegae sententiam de interdicto bonorum sine re possessori post introductam hereditatis petitionem possessoriam denegando; putat tamen [7]) heredi aliquo modo a

---

1) Etiam cum re.

2) Modo quis concedat Carboniano possessori dandum interdictum.

3) *Serie* etc. II p. 302-304.

4) *Serie* etc. I p. 404-6. Excipit quasdam species, quas indicavi supra.

5) Invenitur hereditatis petitio possessoria apud Iulianum l. 13 pr. D. 37. 4; l. 3. § 13 D. 37. 10 (Lenel, *das* edictum p. 142) et apud divum Pium l. 5 § 1 D. 34. 9, nisi ibi *cognati* intelligendi sunt agnati (ut l. 20 D. 40. 9 *cognati(o)* agnatio) et apud Septimium Severum c. 1 C. 8. 2 (Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, I p. 130-132). Itaque non multum refert, sitne integra l. 2 D. 5. 5 (ex Gaio). Cf. denique Papin. l. 11 § 2 D. 37. 11: *scriptus heres si* [possessionem] *petat*, ... *submovebitur*, quod sine dubio pertinet ad possessoriam hereditatis petitionem, licet aliter existiment Fabricius, *Urspr.* etc. p. 141/2; Leist, *Serie* etc. II p. 85, p. 87/8, quem oppugnat Ubbelohde, *Serie* etc. I p. 115-117 (conservat tamen *possessionem*).

6) Quia *in hoc iudicio* exceptionis vires *ex persona* .... *eius qui opponit aestima(n)tur* (l. 11 § 2 D. 37. 11). Cf. Girard, *Manuel* (1901) p. 902 ima (et Lenel, *das* edictum p. 141).

7) *Serie der Bücher* 43 *und* 44, I p. 120 (§ 18).

Digitized by Google

praetore prospiciendum fuisse, ne cogeretur possessionem, quam recepturus esset, interim a se dimittere, quum sit ea res naturali aequitati contraria („*dass es einem entwickelten Billigkeitsgefühle unerträglich gewesen wäre, wenn der* heres *auf das* quorum bonorum *des* bonorum possessor sine re *unweigerlich die Nachlasssachen hätte herausgeben müssen, während er demnächst deren Rückgabe mit der* hereditatis petitio *erzwingen konnte*"), proinde fieri non posse [1]), quin praetor post introductam hereditatis petitionem possessoriam [2]) denegare coeperit interdictum adversus eum, qui cum re heredem se contenderet (I p. 122: „*dass statt des* quorum bonorum *der* bonorum possessor *gegenüber dem* heres, *welcher ihm ein wirksames Erbrecht bestritt, nur die* hereditatis petitio possessoria *gebrauchen konnte*"), quem eundem negat adversus interdictum de iure suo excipere (I p. 112: „*sein stärkeres Civilerbrecht dem Interdikt so entgegensetzen, ... dass über das letztere mitentschieden wurde*") potuisse, idque ius hodie manere docet [3]). Ergo latius etiam quam Leist aberrat [4]). Auget quidem hic quoque confusionem, dum docet, postquam introducta sit hereditatis petitio possessoria, sublatam esse bonorum sine re possessionem [5]), quum dixisset: post hereditatis petitionem possessoriam introductam necessario denegandum fuisse bonorum sine re possessori *quorum bonorum* interdictum, quod fieri ne potuit quidem bonorum sine re pos-

---

1) Ergo testimoniis opus esse negat. Adlegat tamen (I p. 121) c. 2 C. 3. 38, quasi nihil intersit inter bonorum possessionem litis ordinandae gratia et ordinariam; et c. 2 C. 8. 2 verba *si negotium integrum est*, quibus significatur, ut saepe, tenere actionem, nisi res ante in iudicium venerit (cf. c. 19 C. 3. 32; c. 2 C. 8. 34 (35) atque praeterea c. 18 pr. C 3. 36; c. 21 § 2 C. 8. 44 (45), c. 3 C. 2. 18 (19); c. 1 C. 2. 24 (25); c. 4. C. 4. 31; c. 3 C. 8. 35 (36); c. 9 § 1 C. 9. 22), interpretatur sic (I p. 151[1]; III p. 101): „*wenn der Gegner nicht die Frage nach dem endgültigen Erbrecht stellt*".

2) Ea mens esse videtur, etsi non satis clare ab eo exprimitur.

3) Ibid. III p. 127.

4) Potest quidem dici absurdum esse, quod detur interdictum adversus successorem, ideoque novis legibus recte interdictum de possessione successionis sublatum esse. Verum de iure Romano disputantibus hoc argumento abstinendum est, quia etiam adversus dominum de possessione interdicta redduntur. Quae sane eadem ope novis legum latoribus tollenda fuerant, qua sustulerunt *quorum bonorum* interdictum. Cf. harum observ. cap. LXXXII.

5) *Serie* etc. II p. 304, 308.

Digitized by Google

sessione sublata. Denegat autem interdictum bonorum sine re possessori non omnimodo, sed ita, si adversus heredem interdicere velit [1]), itaque vel dando vel denegando interdictum conservat bonorum sine re possessionem [2]). — Competere diximus *quorum bonorum* interdictum ei qui praecedat edicto successorio, sive cum re acceperit, sive sine re bonorum possessionem. Idque *beneficio celeritatis inventum est* [3]), quia scilicet facilius constare potest de successorio edicto, quam de successionis iure [4]). Sed hoc non est perpetuum [5]), itaque, *si casus tulerit*, iudicibus copia tributa est, *ut, quotiens de possessione successionis iudic(e)nt, ... etiam de iure cognoscant* [6]). Erit igitur èt natura sua, ubi cohaeret causa possessionis et iuris, quod quando fiat, supra diximus, èt ex eventu [7]) *de iure* iudicium ex *quorum bonorum* interdicto. Quamobrem merito carpuntur, qui sustulerunt ex causa huius interdicti appellationis remedium [8]), si est remedium [9]), quia per consequentiam evenit, ut de iure successionis aliquando semel iudicetur. Sed non, ut ab hoc errore novatores absolverentur, excogitandum fuit, quod excogitavit Leist: iam antea [10]) bonorum sine re possessori ademptum oportere contra heredem *quorum bonorum* interdictum [11]); nam sic maior

1) *Serie* etc. II p. 304, 414, 429.

2) Quod fatetur ipse, dum scribit (*Serie* etc. II p. 343/4): „*(es) hat sich, wenngleich in beschränkterem Kreise*" (dicere voluit: *mit beschränkterem Erfolg*) „*das alte possessorische Element der* bon. possessio" (= *die* bonorum possessio sine re) „*erhalten*".

3) c. 22 C. Th. 11. 36 (cf. Fabricius, *Urspr. und Entw. der* bon. poss. p. 202/3).

4) Alio verba deflectit Savigny *Verm. Schr.* II p. 261[2]: beneficium in eo consistere, quod interdicto reddito *praetor .... principaliter auctoritatem .... interpon(a)t* (Gai. IV § 139), quasi negotium per hoc acceleretur. Quod refellit ipse ibid. p. 224 (= Gaius IV § 141). Vid. praeterea Leist, *Serie* etc. II p. 412/3.

5) Veluti, quum agnatus interdicat adversus suum heredem vel cognatus adversus agnatum, nec heredi generis quaestio moveatur.

6) Symm. Rel. 28 § 8.

7) *Si casus tulerit.*

8) Sustulit Valentinianus I (c. 22 C. Th. 11. 36).

9) Mihi quidvis potius videtur, quam remedium.

10) Occasione possessoriae hereditatis petitionis (cf. supra).

11) Eo modo tollere se credit Leist (*Serie* etc. II p. 415) iniquitatem: „*(die Kaiser) mussten eine Gestalt des Interdicts vor Augen haben, wonach es nicht .... gegen den* heres *angestellt wird*". Heredem intelligit cum re, itaque denegat interdictum bonorum possessori sine re (p. 414: „*im bisherigen Gebiete der* bonorum possessio ine re ..., *geht das Interdict nicht mehr* (*siegreich*) *gegen den* heres").

Digitized by Google

evaderet iniquitas, siquidem hoc admisso non, ut putat Leist, tolleretur ex interdicto de iure certamen, sed semper inesset [1]). Quaerendum superest, iure Iustiniano cui competat *quorum bonorum* interdictum? Adhuc docet Leist [2]), omni competere, id est etiam sine re, bonorum possessori, nisi possideat heres. Est enim iure Iustiniano bonorum sine re possessor [3]), licet a Stephano [4]) plerique [5]) negent; alioquin omnis bonorum possessio esset cum re, et obstat, quod receptum est in Pandectas [6]): *bonorum possessor(em) pro herede vide(ri) possidere* [7]), ut possit conveniri hereditatis petitione. Invenitur autem sine re bonorum possessor is, quo prior gradus omiserit bonorum possessionem habens ius legitimum. Hic enim *hereditatem retinet iure eo quo*[d] *bonorum possessionem petere posset* [8]). Quod vidit Hugo [9]), sed non recte dixit cum re bonorum possessionem omnino competere ei qui potior sit edicto successorio. Hoc enim non tantum iure genuino plerumque fallit — fallere vidit Fabricius [10]), quem refutare olim quidem conatus est Leist [11]), sed iam receptui cecinit [12]) — sed novo quoque iure [13]) constat in parte sui

---

1) „*Hatte .... der* heres .... *gesiegt, so war in dem (Interdicts)prozess in Wahrheit die* hereditatis quaestio *erledigt*". Quis id dicit? Nempe (p. 414) is, qui putat, quum denegetur interdictum adversus heredem, tunc agi salva hereditatis quaestione (Leist, *Serie* etc. II p. 415, 430).

2) *Serie* etc. II p. 429.

3) Vidit hoc Fabricius, *Urspr. und Entw. der* bon. poss. (1837) p. 140 (summa). Add. Vangerow § 399, *Anm.* (i. f.): „*Ueber die Gestaltung* etc.".

4) Sch. 5 ad Bas. 42. 1. 25.

5) E. g. Savigny, *Verm. Schr.* II p. 313: „*im neuesten Recht .... ist die* bon. possessio sine re *ganz verschwunden*". Hoc paulatim usu venisse existimat Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, III p. 80, sub Diocletiano Leist, *Serie der Bücher* 37 *und* 38, II p. 308, 329.

6) L. 11 pr. D. 5. 3.

7) Hoc testimonium corrumpunt Stephanus et Cuiacius, dum pro bonorum possessore substituunt, qui se bonorum possessorem putet vel dicat.

8) L. 10 D. 37. 6. Ex praecedentibus deleo *adeat et*, quae sana videntur Fabricio, *Urspr. und Entw. der* bon. poss. (1837) not. 94 (p. 75).

9) *Rechtsgesch.* (1832) p. 608.

10) *Urspr. und Entw. der* bon. poss. p. 4, 105/6, 145, 210.

11) *Die* bon. poss. § 105 (p. 259—263).

12) *Serie* etc. II p. 93—96.

13) Quod ad novum ius attinet, perstat Leist (*Serie* etc. II p. 329) in Hugonis sententia: „*kein in einer spüteren* (*praetorischen*) *Klasse stehender* (*kann*) *Erbrecht haben ...., soweit ein in früherer Klasse Vorhandener Erbrecht hat*".

Digitized by Google

heredis [1]), licet ab intestato veniat [2]), non esse cum re emancipati contra tabulas possessionem [3]), et rupto [4]) testamento non esse cum re secundum tabulas extantibus liberis exheredatis [5]), praeterea quaeritur [6]), propter l. 12 pr. D. 28. 3, sitne extante herede legitimo possessio cum re, quam ex *iniust(o)* [7]) *et irrit(o)* [8]) testamento alius petiverit. De illo utique non dubitatur, quod prius diximus: bonorum sine re possessorem eum constitui, quo prior gradus omiserit bonorum possessionem habens ius legitimum. Veluti *constat virum a bonis intestatae uxoris superstitibus consanguineis* [9]) *esse extraneum* [10]), licet illi omiserint bonorum possessionem. Excludit enim coniugem *omnis parentium, liberorum seu propinquorum legitima vel naturalis successio* [11]). Multo magis omnes bonorum possessores sine re efficiuntur extante suo, qui contra tabulas venire possit [12]), vel omnes ab intestato venientes exstante suo, nisi in utraque specie emancipatus concurrit [13]). Has solas iure novo bonorum sine re possessionis species esse arbitror, non enim computo c. 5 C. 3. 28, ubi sine re possessio non quidem, quod putat Leist [14]), ea dicitur, quae ab initio sit inutilis, sed haud magis, quae opinio erat Cuiacii [15]), quae possessio adversus heredem non obti-

---

1) Exheredati.

2) Testamento destituto.

3) L. 20 pr. D. 37. 4.

4) Agnatione postumi (l. 12 pr. D. 28. 3).

5) L. 18 D. 44. 4 (Vangerow § 473, *Anm.*).

6) Windsch. (1891) § 563 not. 7 (no. 4). Cf. Leist, *Serie* etc. IV p. 255[2e].

7) Intelligendum est ex mente Iustiniani testamentum quo filius in potestate sit praeteritus (pr. Inst. II 13). Apparet autem ne a Iustiniano quidem solis *iure scriptis heredibus* (§ 3 Inst. III 9) bonorum possessionem secundum tabulas deferri.

8) Intelligendum aut est rursus *iniustum* testamentum aut irritum factum (cf. l. 11 § 2 D. 37. 11).

9) I. e. agnatis. Cf. c. 1 C. Th. 5. 1.

10) c. 8. C. 8. 2 = c. un. C. Th. 4. 21.

11) c. un. C. 6. 18 = c. 9. C. Th. 5. 1.

12) Cf. Vangerow, § 473, *Anm.*

13) De priore specie sunt l. 10 D. 37. 6 (deleo: *adeat et*), l. 15 pr., l. 22 D. 37. 5, de altera § 9 (i. f.) Inst. III 1.

14) *Die* bon. poss. § 127 not. 9*a* Provocat ad l. 23 § 1 D. 28. 5 (quam nos purgavimus cap. LXXVIII).

15) Obs. IV 24 In eundem errorem incidit Löhr, *Magazin f. Rechtswissenschaft* III (1820) p. 283[1].

Digitized by Google

neat [1]). Intelligitur bonorum possessio, quae denegetur [2]), id est adimatur actiones denegando, quemadmodum hereditas quoque denegari dicitur [3]), cuius denegetur persecutio [4]). Manifestum autem est bonorum possessionem, quae detur, deinde denegetur, nec ab initio esse inutilem et post denegationem adversus omnes esse inutilem. Diximus iure novo bonorum sine re possessores quinam constituantur. Ex diverso sine re heres fit, quem excludit contra tabulas bonorum possessor [5]) vel ab intestato *unde liberi* [6]), nisi in utraque specie suus heres concurrit [7]). Apparet autem non potuisse bonorum sine re possessionem exterminari praeterquam in omnibus speciebus aut ius legitimum postponendo, aut adversus heredem bonorum possessionem non deferendo [8]). Illud placuit [9]) in eius heredis persona, qui ad bonorum possessionem nondum vocetur, qualis est legitimus, quum exstent iniusti testamenti tabulae, quem negant cum re heredem fieri, licet in Digestis praeferatur, nam illic (l. 12 pr. D. 28. 3) iniustum testamentum obtinere iubetur, si scriptus sit *qui rem ab intestato* [10]) *auferre possit*, ergo extraneo scripto nec testamentum obtinebit adversus legitimum heredem et erit bonorum possessio sine re [11]). Ex diverso in eius heredis persona, ad

1) Refellit Cuiacii sententiam Papinianus l. 8 D. 38. 6. Etenim quid prodesset petere unde cognati possessionem, si cum legitimo res esset? Negaret utique Gaius III § 37 (i. f.).

2) Cf. l. 3 § 15, § 16, l. 16 D. 37. 4; l. 48 D. 38. 2; l. 30 § 4 D. 12. 2.

3) L. 3 § 4 D. 38. 16.

4) L. 5 § 4 D. 37. 5.

5) Suus praeteritus (*testamentum*) *infirma(t)*, emancipatus *hereditatem auferf(t)* (§ 5 Inst. II 13) per bonorum utique possessionem. Hanc differentiam salvam fecit Iustinianus (Thal. sch. ult. ad Bas. 48. 19. 1), itaque contra tabulas possessionem *necessaria(m)* appellat (§ 4 Inst. III 9) propter liberos emancipatos (Paul. IV 8 § 5) sicut secundum tabulas propter irrita facta (§ 6 (5) Inst. III 9) rupta iniustaque (l. 12 pr. D. 28. 3) testamenta.

6) pr. Inst. III. 2. Cf. quidem c. un. C. 6. 10 (*cessante legitima successione*).

7) Excluditur suus heres, quum ab intestato venit (cf. l. 15 pr. D. 37. 5), parte emancipati, licet suus contra tabulas possessionem petere potuerit (l. 1 § 9 D. 38. 6; l. 32 D. 28. 2; Fabric., op. cit. p. 211 sqq.).

8) Optime hoc perspexit Löhr, *Magazin f. Rechtsw.* III (1820) p. 348/9 (adnot.).

9) Bernhardo utique (1891) § 563[7] et Henrico, III (1892) § 93[6].

10) Verba *ab intestato* Triboniano reddenda videntur. Argumenta dedimus supra.

11) De l. 20 pr. D. 37. 4 et l. 13 D. 44. 4 non laboratur, quia post Novellam 115 iam non creditur aut peti posse contra tabulas bonorum possessio aut postumi agnatione rumpi testamentum (cf. Dernburg, *Pandekten* III (1892) § 145 not. 2).

Digitized by Google

bonorum possessionem qui vocetur, qualis est scriptus iusto testamento, placuit perpetuari delationem [1]) nec rationem habendam edicti successorii eius quo tempora praestituuntur (D. 38. 9). Cui iuri quodammodo viam stravit Tribonianus l. 2 D. 38. 6 (Iuliani lectio est) detracta appellatione bonorum possessionis *cum re*, ut nunc ibi extet: *emancipatus praeteritus, si contra tabulas bonorum possessionem non acceperit et scripti heredes adierint hereditatem, sua culpa amittit paternam hereditatem: nam quamvis secundum tabulas bonorum possessio petita non fuerit, non tamen eum praetor tuetur, ut* [2]) *bonorum possessionem accipiat unde liberi*, quasi vero, cum exstet heres, sequenti gradu ex edicto successorio non deferatur [3]). Sed videamus, competatne iure Iustiniano bonorum sine re possessori interdictum. Ait Leist, dum excipit, ne adversus heredem [4]). Dabitur utique etiam heredi [5]), pariter atque *quod legatorum* interdictum, quod a Triboniano in hanc causam translatum esse satis constat [6]). Quodsi iure Iustiniano bonorum sine re possessori detur *quorum bonorum* interdictum, scribere nihilo magis debuit Leist [7]): ei competere, qui prima facie iudicis arbitratu heres esse videatur, quasi hoc eveniat successorii ratione edicti („*so ist denn .... die Frage über die 'wahrscheinliche' Nächstberechtigung zur (S)uccession .... dem richterlichen Ermessen überlassen. Zu diesem* beneficium (l. *Behufe*) *ist* (p. 431) *bei Iustinian noch der ganze*

1) Quin immo omnibus remittit edictum successorium Leist *Serie* etc. II p. 315/6, quem plerique secuti sunt. Atqui non desunt, qui heredi tantum remittendum censeant (cf. ibid. et p. 353 not. 24).

2) Hic desiderari *cum re*, vidit Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, I p. 120**. Similem Hugonis coniecturam commemorat Fabricius, *Urspr. und Entw. der* bon. poss. not. 254 (p. 176).

3) Parum hoc esse verisimile vidit Hugo, *Rechtsgesch.* (1832) p. 606/7, quem refellere olim conatus est Leist, *die* bon. poss. I p. 237/8. Nunc autem tacite id remisit, *Serie* etc. I p. 406 not. 10 (i f.). Quamquam cf. ibid. II p. 74*.

4) Quod is omittitur § 3 Inst. IV 15 (= Gai. IV § 144). Cf. quidem Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, III p. 9 sq.

5) c. 1 C. 8. 2 (cf. glossa ad v. *hereditatem*), de cuius interpolatione diximus.

6) De *quod legatorum* interdicti translatione cf. Lenel, *das* edictum § 228 (sed etiam Gai. III § 34). Discrepat ab eo quodammodo Leist, *Serie* etc. I p. 413-416. Quodsi Lenel verum vidit, interpolatam esse consequens est c. 9 pr. C. 9. 22 (vv. *ab intestato te heredem eius extitisse*). Nam c. un. § 1 C. 8. 3 (vv. *scriptis heredibus*) sollicitanda non est (cf. Gai. II § 119 sq.).

7) *Serie* etc. II p. 480.

Digitized by Google

Apparat des successorium edictum .... *festgehalten*"). Docet enim ipse Leist [1]), adversus heredem iure Iustiniano interdictum denegari, cui rei consequens est in interdicto de iure hereditatis non summatim sed subtiliter quaeri. Successorium autem edictum adeo non introducit, ut potius tollat, iudicis arbitrium. Omnia revera miscet Leist: ius genuinum, quo semper vincebat is, qui ex edicto successorio bonorum possessionem accepisset; glossatorium quo, qui prima facie probat, vincit; Iustinianum [2]), quo vincere debet successor [3]), aut, si cum successore res non est omnis bonorum possessor. — Vidimus, quibus deinceps competierit *quorum bonorum* interdictum; videamus nunc, quae in hoc interdictum veniant. Veniunt igitur corpora, *quae cum moreretur (testatoris) fuerunt* (c. 2 C. 8. 2) id est, quorum dominus perseveravit in diem mortis, necdum ea possedit is qui petit [4]). Est igitur hoc interdictum, quantum ad singula corpora attinet, ex eorum genere, quae *proprietatis causam contine(n)t* [5]), licet Ubbelohde dissentiat [6]), itaque mirum est, quod legitur in c. 3 C. 8. 2: post interdictum *secundaria(m) action(em) proprietatis non exclud(i)*. Sunt, qui hoc modo difficultatem tollunt: intelligendam esse litem secundariam non proprietatis sed *hereditatis*, quos inciviliter dimittit Leist [7]), nec ego verum vidisse arbitror, quia tota constitutione perspecta *extrane(o)* dent oportet hereditatis petitionem. Sed est notandum: Honorii, quam laudavimus, constitutionem [8]), antiquitus non pertinuisse ad *quorum bonorum* interdictum, quae rubrica in Codice tam Theodosiano

---

1) *Serie* etc. II p. 429.

2) Quod quidem ipse Leist Iustinianum esse definit.

3) Successorem intelligimus cum re heredem vel bonorum possessorem.

4) Gai. IV § 144.

5) Cf. l. 2 § 2 D. 43. 1.

6) *Serie* etc. III p. 61, p. 73[10], p. 112 (§ 10). Nihilominus docet (p. 102-104) translatum c. un. C. Th. 4. 21 a missione quae fiat ex edicto Hadriani ad *quorum bonorum* interdictum, *ut .... traderentur, quae .... defuncti possessio vindicaret, etiamsi quid possit tribui de proprietate luctamen.*

7) *Serie* etc. II p. 417: „*(die) Ansicht, wonach unter* proprietatis actio *die* hereditatis petitio *zu verstehen wäre, ist als eine endgültig widerlegte hier nicht weiter in Betracht zu ziehen*". Civilius agit, ad quem remittit, Savigny, *Verm. Schr.* II p. 221 sqq. — Add. Ubbelohde, *Serie der Bücher* 43 *und* 44, III p. 109.

8) c. 3 C. 8. 2 = c. un. C. Th. 4. 21.

Digitized by Google

quam Novo praefigitur [1]) sed ad novam [2]) veluti possessoriam actionem constituendam, qua heres uteretur de omni possessione morientis (*ut heredibus traderentur, quae in ultimum usque diem defuncti possessio vindicasset*), quae actio, quoad successionem, ius continet, sed, quoad singula corpora, possessionem, proinde ad unguem convenit cum illa *recognitio(ne), quae vocatur de morte antecessoris*, auctore Glanvilla [3]) apud Anglos quae dabatur heredi *de seisina*, id est de possessione, *antecessoris sui*, si is moriens possedisset; nam Gallis in eam rem sufficere visum est ordinarium interdictum hoc colore, quasi heres succedat in possessionem defuncti [4]). Quod quam sit vetus, aditus docebit Loysel [5]), fuisse tamen videtur aliquando apud Gallos quoque *de saisina antecessoris* separata actio [6]). Ergo huic similis fuit nova Honorii actio, quam substituerunt *quorum bonorum* interdicto codicis Theodosiani auctores praefixa rubrica (4. 21). Interdictum ab exilio revocavit Tribonianus (c. 2 C. 8. 2), servata tamen nova Honorii actione (c. 3 eod.), quo fit ut possit heres iure Iustiniano per interdictum *quorum bonorum* et proprietatem persequi eorum, quorum dominium penes morientem fuerit et possessionem, quae morientis fuerit [7]). Parum considerate Leist [8]) ita studet Honorii constitutionem ad vetus *quorum bonorum* interdictum aptare, ut dicat per eam ex interdicto tituli exceptionem („*die Berufung auf den Singular-*

---

1) Sufficit hoc Augusto Ubbelohde, *Serie* etc. III p. 105.

2) Nulla enim talis actio ante Honorium invenietur (cf. Ubbelohde, *Serie* etc. I p. 78/9).

3) Tractat. de leg. et consuet. Angliae XIII 2.

4) Pothier, *Traité des successions, chap.* III *sect.* 2 (i. f.): „*il est réputé possesseur des .... choses que le défunt possédait lors de sa mort, ... et il peut en cette qualité .... former l'action en complainte contre tous ceux qui se seraient mis en possession*".

5) *Instit. coutum.* (éd. 1846) no. 749 (p. 139). Add. Dion. Gothofr. not. 1 ad R. D. 5. 5 (quem laudat Fabricius, *Rh. Mus. f. Jurispr.* IV (1833) p. 167 not. 3),

6) Heusler, *Gewere* (1872) p. 385.

7) Hoc quidem supplendum est ex vetustiore Codice. Constitutionem enim principio truncavit Tribonianus quasi ad rem non pertinente (Leist, *Serie* etc. II p. 424; Ubbelohde, *Serie* III p. 106). Truncato principio idem artifex (§ 2) *insuper etiam* mutavit articulo *ergo*. Qua de re cf. Savigny, *Verm. Schr.* II p. 224; Leist *Serie* II p. 424[a.a.]; Ubbelohde, *Serie* III p. 106.

8) *Serie* etc. II p. 424 (cf. p. 420).

Digitized by Google

titel") detractam esse. Detracta enim tituli exceptione maneret proprietatis quaestio [1]), essetque *exclusa*, contra quam iubet Honorius, *secundaria actio proprietatis*. Idem argumentum militat adversus Bernhardum Windscheid [2]), qui eo pertinere putat Honorii constitutionem, ut denegetur tituli exceptio, si quis titulum quidem *possit dicere* [3]), non autem ex eo titulo traditum possideat. Non est ad vetus *quorum bonorum* interdictum Honorii constitutio aptanda, quia novam quodammodo actionem ea introduxit. Sed est videndum, an ad aliquam veterem actionem Honorius constituendo respexerit. Quod videtur Augusto Ubbelohde [4]), ideo quod principio constitutionis ipse quodammodo reclamet imperator, ne videatur ius plane novum („*neu eingeführte Satzung*"), quum sic instruat orationem: *quid iam planius*, quod vertit Ubbelohde: *usitatius*, sed potest verti: utilius, aequius, verius [5]). Alio argumento equidem in eandem sententiam trahor, quod scilicet *omnibus frustrationibus amputatis* transfert Honorius possessionem; respexit igitur aliquam actionem, non vero eam compendiosam [6]), quam imitaretur, sed *frustrationibus* implicatam, quas vitaret, id est aut ipsum *quorum bonorum* interdictum aut hereditatis petitionem, sed petitionem potius, quia *hered(i)* constitutio subvenit, non bonorum possessori. Nam de missione ex edicto Hadriani ideo negandum est, quia competit scriptis heredibus, constitutio autem imprimis de intestati hereditate scripta est, quamquam non hac sola specie conclu-

---

1) Idem confirmavimus in hereditatis petitionis causa (cap. harum observ. LXXXII).

2) *Lehrbuch* (1891) § 614[a] (ia. § 615 not. 14). Disputant in eandem sententiam Dernburg, *Pandekten* III (1892) § 172 not. 16 (i. f.); Ubbelohde, *Serie* etc. I p. 81; III p. 30/1.

3) Cf. l. 13 pr. D. 5. 3.

4) *Serie* etc. III p. 102/3 not. 5.

5) Utrolibet modo verteris, conveniet (§ 2) *insuper etiam*. Sive enim ius usitatum sequebatur, sive id constituebat, quod esset per se verum, poterat princeps edicere *insuper etiam*, i. e. ex abundanti, a se constitui. Cf. Liv. XXI 1 § 5; auct. ad Herenn. IV 23 § 33 (*etiam insuper*); Rescr. papyr. (*Jahrb. des gem. Rechts* VI (1863) p. 400) lin. 2; Marculf. II 3 (i. f.); Ludov. Pius apud Baluz. Capit. (II p. 1418) app. 36 (*insuper etiam*).

6) Missionem ex edicto, putat Ubbelohde (*Serie* etc. III p. 104), quasi nullis frustrationibus implicatam. Sed vertitur in missione proprietatis quaestio. Mittitur enim in possessionem *rerum hereditariarum* (Paul. V 5 § 15) iis rebus exceptis, *quas mortis tempore testator non possed(er)it* (ibid. § 18).

Digitized by Google

ditur. — Nos non ante *quorum bonorum* interdictum dimittemus, quam observaverimus, quod scribit Gaius III § 34: heredi prodesse, quod bonorum possessionem acceperit, quia exinde *interdicto .... quorum bonorum uti possit*, id sic debere intelligi: heredi prodesse, quod bonorum possessionem petierit, quia exinde interdicto conveniri non possit. Heredem enim, iure utique genuino, teneri interdicto constat. Quapropter prodest ei bonorum possessionem accepisse, ne possit interdicto conveniri; ipsi vero interdictum nihil confert, debet enim vel sic de iure suo probare [1]), quod initio huius capitis demonstrandum suscepimus [2]). Atque haec quidem iure genuino; nam, quod ad ius novum attinet, heres interdicto potest uti, etsi bonorum possessionem non petierit [3]). Ergo iam non prodest heredi bonorum possessio ad interdictum accipiendum; haud magis ad repellendum, quia cum re heres sine dubio adversus interdictum tutus est. Itaque rectissime paragraphum (Gai. III § 34) omisit Tribonianus, quam nec recipere poterat sic, nec emendare.

(*Continuabuntur*).

1) Nisi testamento heres sit.

2) Ad aliquid tamen utile esse heredi interdictum putat Leist, *Serie* etc. I p. 382**, quod revocet usucapta. Credit scilicet ab initio ita scriptum fuisse interdictum, ut usucapta revocarentur. Qua de re cf. Ubbelohde, *Serie* etc. III p. 54-56. Utut est, desierat utique temporibus Gai. (II § 57) hoc nomine interdictum heredi utile esse.

3) Tribon. c. 1 C. 8. 2.

DE LIVII PRAEF. 3.

Hunc ad modum scripsisse credo Livium: *et si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuro sit, nobilitate ac magnitudine eorum meo qui nomini officient me consoler.*

Quibus in verbis e librariorum turba unus tam stolidus fuit ut pro *meo* scripserit *me*, pro *me* autem *meo*, qui error per totam inde codicum seriem propagatus est praefationis huius elegantiae haud ita modice officiens.

M. L. Earle.

Digitized by Google

AD VELLEIUM PATERCULUM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

VELLEIUS PATERCULUS *ed. R. Ellis Oxonii a. MDCCCXCVIII.*

Bentlei sententia, Vellei Paterculi libros nil nisi meram errorum congeriem et tunc esse et videri futuros, minime deterriti viri docti per sequentia saecula sedulo operam dederunt, ut quam plurimum eos emendarent, cum codice ms., quo pro fundamento uti possent, superstite iam nullo sola subsidia essent editio princeps, a. 1520 Basileae a Beato Rhenano vulgata, cum variis lectionibus quas Burerus e codice Murbacensi enotavit addiditque tamquam supplementum appendicemque editioni principi, denique codicis Murbacensis apographon, scriptum a. 1516 a Bonifacio Amerbach et a. 1834 ab Orellio Basileae ex bibliotheca Academica prolatum. Quicumque vero editionem principem cum hodiernis contulerit, plurimum in Paterculo restituendo tot viros in re critica summos profecisse videbit gratoque agnoscet animo. Nam, sit licet indignus Velleius qui inter principes rerum Romanarum scriptores recenseatur, multa in eius historiis sunt quae mirum in modum nos delectant, multa quae virorum doctorum curis etiamnunc videntur dignissima. Haud raro eius temporis mores optime ex iis cognoscuntur, saepe vera sapientiae praecepta in iis traduntur, saepe rerum nos admonent quales nostra ipsorum aetate factas aut audivimus aut vidimus ipsi. Velut quod etiamnunc homines afferre amant quo omnem artium liberalium gustatum, subtile

Digitized by Google

iudicium omne Romanis abiudicent, Mummium Corintho capta summorum artificum tabulas ac statuas in Italiam portandas locasse hac lege, ut conductores, si quas perdidissent, novas redderent, — hanc narrationem Velleius quoque intulit sed ita, ut eam inciperet verbis: *Mummius tam rudis fuit, ut* (I. 13. 4). Ut vero veteris simplicitatis laudator est idemque osor sui temporis deliciarum, facere non potest quin statim adiciat: *non tamen puto dubites, Vinici, quin magis pro re publica fuerit manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum quam in tantum ea intellegi, et quin hac prudentia illa imprudentia decori publico fuerit convenientior.*

Suetonio auctore notum est, Augustum crebro illa iactasse: Σπεῦδε βραδέως! et Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Velleius autem talem ducem optime nobis depingit (II. 115 i. f.): *Nihil in hoc tanto bello, nihil in Germania aut videre maius aut mirari magis potui, quam quod imperatori numquam adeo ulla oportuna visa est victoriae occasio, quam damno amissi pensaret militis semperque visum est gloriosum, quod esset tutissimum, et ante conscientiae quam famae consultum.* Cui haec legenti in mentem non venit pugnandi genus, quo gentiles nostri in Africa Meridiana utebantur, genus dico, quod primum Britanni spernere solebant ac contemnere sed post ipsi secuti sunt?

Quis non de administratione civili intempestive atque praepostere in coloniam nostram Atsjiniam introducta cogitat, ubi de Varo Quintilio ita iudicantem nostrum cognoscit (II. 117 i. f.): *Is cum exercitui, qui erat in Germania, praeesset, concepit esse homines, qui nihil praeter vocem membraque haberent hominum, quique gladiis domari non poterant, posse iure mulceri. quo proposito mediam ingressus Germaniam velut inter viros pacis gaudentis dulcedine iurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat aestiva.*

Summi vero pretii scriptor est in Tiberii rebus testificandis. Tot numero sunt rerum scriptores, qui fideli concordia studuisse videntur ut illum principem tamquam monstrum quoddam horrendum posteris depingerent, ut tandem aliquando virum extitisse, qui portentum illud suis oculis viderit noveritque, vehementer laetemur.

Variis igitur de causis Velleius cum sit attentione nostra

Digitized by Google

dignissimus, Ellisii editionem praestantissimam nec non elegantissimam et ipse grato animo excepi et in Museo nostro (m. Iul. a. 1899) nostratibus libenter commendavi. Vir clarissimus Amerbachii apographon, cui maiorem, quam vulgo fieri soleat, fidem habendam esse iam C. Halmius in Musei Rhenani Vol. XXX p. 353 sqq. copiose et luculenter demonstraverat, denuo excussit omniaque inde notavit quae ab Orellio praetermissa vel iniuria Amerbachio adtributa ipse post Fechterum intellexerat. Quod autem demonstrandum susceperat, vetustatem incorruptae lectionis qualis in codice Murbacensi fuit ex Amerbachii apographo multo magis quam ex Rhenani editione principe repetendam esse, hanc vero a Bureri lectionibus ex ipso Murbacensi ductis saepenumero discrepare, Amerbachii apographon rarissime, — id sane argumentis comprobavit certissimis. Minime mirum id quidem! Hoc enim probe tenendum est, codicem Murbacensem iam Rhenano visum tam prodigiose corruptum ut omnia restituere non foret humani ingenii. At tamen eum quam plurimum poterat restituisse constat, quo dubium non est quin editio princeps pro codicis Murbacensis quasi editione altera atque utcumque emendatiore iure habenda sit, utpote correcta a Rhenano et fortasse ab aliis. Nam quinque annos parandae editioni insumpsit et in postscriptis, quae ultimae paginae adiecit, ipse et alia de misera codicis condicione exposuit et haec: „*Quod si tu scires quam ego laborarim in hiis fragmentis utcunque restituendis, credo fateberis te mihi non nihil debere. Neque enim quia tu multa absque offensione legis, idcirco codex planus erat: imo nihil erat non depravatum: in singulis pene verbis haerebatur*". Cum autem Rhenanus non id ageret ut codicem vitiose exaratum quam accuratissime depingeret, sed ut Vellei historias aequalibus suis proderet quam emendatissimas, credibile est eum pro parva, quae tunc erat, veterum membranarum reverentia abunde et suas et alienas coniecturas recepisse. En causa, quam externam dicere atque Ellisii internis adicere possis, cur editio princeps a Bureri lectionibus saepenumero discrepet — Amerbachii apographon rarissime: nempe Bureri lectiones et Amerbachii apographon pro imaginibus quam fidelissimis codicis Murbacensis habenda sunt.

Quamquam igitur in hac re nihil est quod obloquar, de

Digitized by Google

ratione, quam secutus est, viro summo non ubique consentio, quippe quem Amerbachii apographo hic illic nimium tribuisse atque eius vitia manifesta praetulisse sive melioribus editionis principis lectionibus sive Rhenani emendationibus certissimis et ego nunc censeo et ante me alii iudicarunt. Exempla attulit Van Herwerden v. cl. (Mnemos. Volum. XXXII p. 97 sqq.) II. 15. 1 *annis* A — *annos* P recte; 27. 5 *civis* AB — *eius* P recte; quibus haec addo: II. 5. 2 *in his* A male omisit; 24. 4 *hostem* P recte — *bellum* (inductum) *hostem* A, unde Ellis *bello h.* elicit, sed *bellum* e versu superiore male repetitum est et deinde iure deletum; 32. 2 *vero testimonio* P — *vero testimonium* A male, unde Ellis reficit *virum testimonio*; 58. 1 *id* P — *id id* A e dittographia manifesta, sed tamen Ellis *id ita* reponendum putat; idem vitium A exhibet 73. 1 *rudis is sermone*, ad quae Ellis rogat: Num *in sermone*? Porro 85. 6 *ad eius arbitrium direxit fugam* P — *ad eius fugam arbitrium direxit fugam* A, unde Ellis refinxit *qui fugam ad e. a. direxerit fugae*; 98. 1 *praediximus* P (ut semper ap. Velleium) — *diximus* A, quod Ellis recensuit; 107. 1 *iuventute* P — *virtute* A; 116. 3 *Posthumi* P — *Postumio* AB (sequitur *operum* !); 116. 3 *semper humanitate* P — *super humanitate* A, at cf. 130. 1 *superque humanam evecta fidem*; 118. 2 i. f. *securitatem* P — *securitatis* A; 122. 2 *ocius* P — *totius* AB, quo fretus Ellis Halmii ‹*exspectato*› *ocius* recepit; 123. 2 *caelestem caelo* P — *caelestem deo* A, cf. 124. 3 *post redditum caelo patrem*. Neque tamen desunt loci, ubi editionis principis scripturam praestare editor ipse agnoscere coactus est, quales sunt 61. 4 *est et* P — *esset* A; 62. 3 *a volentibus* P— *avolantibus* A; 86. 2 *si sic* P — *sic* A; 124. 4 *post nos* P — *post annos* A.

Graviter dolendum est, editori non innotuisse centum fere lectiones Velleianas, quas J. J. Cornelissen v. cl. patrio sermone scriptas anno 1887 vulgavit in *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen*. Quas ne quis futurus editor invitus neglegat, moneo hunc librum in nostris bibliothecis Academicis praesto esse.

Leves errores, quos in legendo notavi, hi sunt: I. 8. 6 *inter duos locos* leg. *lucos*; ad II. 6. 2 memoratur Ruhnkenii coni. *petens*, sed eundem simul pro *acriora* voluisse *altiora* omissum est; ad II. 17. 1 coni. *exanimati* iniuria Mommseno adscribitur —

Digitized by Google

Acidalii est; ad II. 37. 2 excidit *petiit* AP; II. 86. 2 *cum clementia luctatus*: in hisce *cum* a Lipsio additum esse editor non significavit; ad I. 6. 3 et alibi nomen *Scriner* viro docto inditum est: est autem nomen eius P. J. Scrinerius, qui librum, c. t. *Quaestiones Velleianae*, a. 1879 Traiecti ad Rhenum emisit. Neque quid uncinis editor ubique significare voluerit, satis liquet, quorum modo in apparatu critico rationem dat nullam, ut II. 126. 3 [per] — modo verba iis inclusit, quae in A male omissa sunt, ut II. 5. 2 [in his], I. 9. 3 [consulem creavit], 6 [omnium], II. 103. 3 [recusante], cum rursus non saepserit vocabulum *adoptatus*, quod in initio capitis 104 in A omissum est — modo ita verba cingit, quae quidem sunt in A, sed ipse editor damnat, ut I. 16. 4 [comicam].

At vero haec levia sunt ac perexigua in editione praesertim censenda, quae multis virtutibus priores omnes superat. Quae cum ita sint, aequi bonique velim editor consulat atque, cum haud pauca superesse ipse monuerit quae ut non sint insanabilia, sanata certe a nullo hactenus fuerint, pauculos locos quos iam proferam diligentius considerare velit.

Liber I.

4. 3 *subsequenti tempore magna vis Graecae iuventutis abundantia virium sedis quaeritans in Asiam se effudit.*

Pro *virium* Burmannus, quod praecedant *viris veteres* (§ 2) et *magna vis*, praestare credidit *virorum*. Scribendum esse puto civium, cl. § 2 i. i.: *pars horum civium magno post intervallo Neapolim condidit.*

5. 3 *hic* (Homerus sc.) *longius a temporibus belli, quod composuit, Troici, quam quidam rentur, abfuit.*

Glossa, quae est *Troici*, ipso loco quem obtinet arguitur.

6. 2 *quippe Sardanapalum eorum regem mollitiis fluentem et nimium felicem malo suo, tertio et tricesimo loco ab Nino et Semiramide, qui Babylona condiderant, natum, ita ut semper successor regni paterni foret filius, Arbaces Medus imperio vitaque privavit.*

Digitized by Google

Vocabulum *natum*, de loco suo deturbatum cum sit, post *filius* reponi iubeo; ubi nunc est, sententiae partes, quas ut arte cohaerentes disiungi non licet, male interrumpit. Ceterum verba *malo suo* mihi quidem valde suspecta sunt.

6. 3 *Lycurgus — fuit severissimarum iustissimarumque legum auctor et disciplinae convenientissimae viris, cuius quam diu Sparta diligens fuit, excelsissime floruit.*

Cum in P tantum sit *vir*, Lipsius *viris* — Heinsius *virtuti* — Cornelissen post Burmannum *vindex* — Scrinerius *iis* — Schoell *in r.* (*p.*) = in rem publicam a Velleio scriptum fuisse censuit. Malim civibus, quod propter litterarum similitudinem vocabuli sequentis *cuius* excidisse suspicor, quo facto aliquis, substantivum quod Lycurgum spectaret abesse putans, de suo *vir* inseruerit.

7. 1 de Hesiodo et alia traduntur et haec: *qui vitavit, ne in id quod Homerus incideret, patriamque et parentes testatus est.*

Locus iam varie vexatus est. Vossius *vitavit* expungere — Heinsius *vitato* scribere maluit — Ellis rogat: 'Num *q. v. id in quod H. inciderat?*' nam hoc quoque monendum est, *incideret* Gelenio deberi cum in P scriptum est *inciderat*. Equidem Burmanno assentior, Gelenii emendatione recepta iam nihil esse quod offendat neque novum esse praepositiones, quae geminandae videntur, semel tantum poni, sed ipse locus ex Nepote (Cim. 3), quem ille attulit: *incidit in eandem invidiam quam pater suus*, suspicionem mihi iniecit, Velleium quoque scripsisse: *ne in id⟨em⟩ quod H. incideret.*

9. 6 *quam sit adsidua eminentis fortunae comes invidia altissimisque adhaereat, etiam hoc colligi potest, quod cum Anici Octavique triumphum nemo interpellaret, fuere, qui Pauli impedire obniterentur.*

Quod Ellis adnotat, Acidalium *adniterentur* proposuisse, fallitur: e contrario ille monuit, ne quis *adniterentur*, 'quod magis ad vulgi gustum', substituere vellet. Cum vero verbum *obniti* adiuncto alio verbo in infinitivo ferri nequeat, Scrinerius pro *impedire* coniecit: *invidiose* — rogat Ellis: 'Num *per invidiam*?'

Digitized by Google

Nescio an Velleio restituendum sit: intempestive *obniterentur*; eodem vocabulo usus est in huius libri c. 14. 1 i. f.

10. Huius capitis paragraphis prioribus narratio de M. Popilii circulo tradita moleste interrumpit ordinem rerum L. Aemilii Pauli narratarum, ad quas ineunte paragrapho tertia subito scriptor redit verbis *Lucio autem Paulo* e. q. s. Quae cum ita sint, verba *Per idem tempus ..... oboeditumque imperio* ab initio huius capitis ad finem traicienda esse persuasum habeo.

11. 2 *quippe Q. Metellus praetor, cui ex virtute Macedonici nomen inditum † erat, praeclara victoria ipsum gentemque superavit.*

Metellus cum ipsa illa victoria demum Macedonici cognomen meruerit, lectionem traditam multis iam scrupulum iniecisse mirum non est. Gelenius *erat* delendum — Vossius *est* corrigendum esse censuit, Mommsen *inditurus erat* (sc. Pseudophilippus) excogitavit, Thomas duas protulit coniecturas: *indi fatum* vel *destinatum erat*, Ellis ad vocabulum *erat* crucem exprimendam curavit. Addi potest Lipsii propositum: *inditum haeret.*

Credo tot viros non in Vellei sed in scioli alicuius verbis emendandis frustra desudasse, nam ut verba insiticia esse credam tria sunt quae me induxerint: primum intempestiva nominis mentio iniecta (iustum ordinem vides II. 5. 1), deinde tempus imperfectum *erat* quod ab hoc loco alienissimum est, denique id quod subsequitur: *hic est Metellus* Macedonicus, *qui porticus ..... fecerat.* Quibus de causis verba *cui ex virtute Macedonici nomen inditum erat* quantocius inducantur.

16. 2 *quis enim abunde mirari potest, quod eminentissima cuiusque professionis ingenia in eandem formam et in idem artati temporis congruere spatium, et quemadmodum clausa capso aliove saepto diversi generis animalia nihilo minus separata alienis in unum quodque corpus congregantur, ita cuiusque clari operis capacia ingenia in similitudinem et temporum et profectuum semet ipsa ab aliis separaverunt.*

Ultima verba huius sententiae obscurioris, quae etiamnunc vix plane ad liquidum perducta videtur, verba dico *in similitudinem et temporum et profectuum* mihi persuadent ut pro *in*

Digitized by Google

eandem formam corrigendum esse credam: *in eandem* fortunam, cl. etiam c. 18: *Transit admiratio ab condicione temporum et ad urbium.* Neque dubito quin pro *in unum quodque corpus* legendum sit: *in* suum *quodque corpus.* Ceterum Ruhnkenius mihi quidem recte perspexisse videtur reponendum esse: *in similitudine.*

Liber II.

5. 1 *qui penetratis omnibus Hispaniae gentibus ingenti vi hominum urbiumque potitus numero, aditis quae vix audita erant, Gallaeci cognomen meruit.*

Neque *vi,* quod Kreyssig in *ibi* mutare voluit, neque *numero,* quod Lipsio suspectum fuit, sollicitandum esse neque probandam Cornelissenii coniecturam *imperio additis* pro *numero, aditis* demonstrare videtur II. 70. 2 *quae esset* multitudo ac vis *hominum,* quod ante me Burmannum observasse postea vidi, quamquam in loco nostro *vi* abesse mallem.

5. 3 *hic virtute ac severitate facti, at Fabius Aemilianus Pauli exemplo disciplinae in Hispania fuit clarissimus.*

Vocabula *facti* et *Pauli* quippe quae glossarum speciem haud dubiam prae se ferant, inducenda esse arbitror.

6. 1 *qui Ti. Gracchum, idem Gaium fratrem eius occupavit furor, tam virtutibus eius omnibus quam huic errori similem, ingenio etiam eloquentiaque longe praestantiorem.*

Omnino legendum est hoc errore. Manifesta est corruptelae origo. Qui non perspexit *similem* ad *eius* referendum esse, ut semper de hominum similitudine ubi agitur, atque *virtutibus omnibus* casu dativo positum esse perperam credidit, verba *hoc errore* eundem casum flagitare ratus temere locum corrupit. Cf. 72. 1 *in diem, quae illi omnis virtutes unius temeritate facti abstulit.*

6. 3 *nihil inmotum, nihil tranquillum, nihil quietum,* ⟨*nihil*⟩ *denique in eodem statu relinquebat.*

Digitized by Google

Kritz cum traditam lectionem contorta explicatione tueri studuisset, Orellio auctore, quem Halm quoque et Haase secuti sunt, Ellis *nihil* ante *denique* inseruit. Mihi meliorem emendandi viam ingressus esse videtur Boot, cuius lectio haec est: *nihil quietum denique* ⟨et⟩ *in eodem statu relinquebat* neque Ellisio Orellii additamentum satis placuisse videtur, cum adscripserit: 'fortasse *neque in e. statu*'. Equidem Bootii rationem secutus non *et* sed vel excidisse opinor, quod compendio scriptum in codicibus mss. saepe neglectum esse nota res est.

7. 3 *sed Opimium — damnatum postea iudicio publico memoria istius saevitiae nulla civilis prosecuta est misericordia.*

Ellis pro *ipsius*, quod in A P traditum est, Cludio obsecutus *istius* recepit iniuria, ut opinor, nam pronomen *ipsius*, cuius apud nostrum solito frequentior est usus, retinendum esse et loci alii permulti probant et II. 13. 3 *denique ea fortuna Drusi fuit, ut malefacta collegarum quamvis optime ab ipso cogitatis senatus probaret magis.*

9. 3 *clara etiam per idem aevi spatium fuere ingenia in togatis Afrani, in tragoediis Pacuvi atque Acci, usque in Graecorum* [*ingeniorum*] *comparationem evectis, magnumque inter hos ipsos facientis operi suo locum, adeo quidem, ut in illis limae, in hoc paene plus videatur fuisse sanguinis, celebre et Lucili nomen fuit, qui sub P. Africano Numantino bello eques militaverat.*

In hisce Ennii nomen vix desiderari posse viderunt multi, e quibus Heinsius nomen *Enni* post *locum* — Orelli post *magnumque* inserebat. Nescio an nomen lateat in voce *usque* ita ut scripserit noster: Enn*ique in Gr. comp. evecti.* De huius verbi scriptura minime constat; cum B *evectis* — P *eius aetatis* — A ^{eius}*etatis* exhibeant, Gelenius *evecti* — Heinsius *evecta* corrigere voluit. Quodsi cum Gelenio restitutum erit *evecti*, de loco nostro idem factum erit quod de II. 12. 4, ubi *trucidatis*, quod in A P legitur, a Kritzio in *trucidati* mutatum est editore nullo non consentiente.

Ne ad sequens *Lucili* verba praecedentia *magnumque — sanguinis* revocentur, quod Madvigio suadente Ellis quamvis dubitanter (vid. Comm. Crit. p. 149) fecit, ipsa constructio contorta difficilisque, quae ita evadat, quam maxime repugnare videtur.

Digitized by Google

11. 2 *Metelli tamen et triumphus fuit clarissimus et meritum* ‹*eius fidei*› *virtutique cognomen Numidici inditum.*

Verba addita Thomasio debentur neque Ellisio omnino videntur placuisse, quippe qui Heinsii coniectura *virtuti quoque* memorata ipse addiderit: 'Num *ex virtutibus quoque?*' Halm proposuit *meritum ex virtute ei* vel *meritum ei virtutique* ‹*debitum*› — alii *meritum ei virtute* vel *virtute ei*. Amerbachii autem scriptura est *meritum et virtutique* — in P *et* omissum est.

Antequam id quod mihi in mentem venit edam, locos duos afferre velim, sc. II. 15. 3 *qui meritum cognomen Pii consecutus erat*, et II. 23. 2 *cuius facti merita eum poena intra biennium consecuta est*, e quibus patet Velleium voc. *meritum* absolute ponere solere i. e. causis non significatis, quibus cognomen ali quod meritum vel poena merita fuerit. Ergo opus non est, in lectione corrupta *et virtutique* causam latere cognominis, immo vero hanc abesse malis cum praecedant: *bellique paene patrati a Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, summa committeretur sibi*, post quae languerent admodum verba *eius fidei virtutique* (Thomas, Ellis) vel *virtuti quoque* (Heinsius). Meritum cognomen Numidici Metello inditum est — quibus rebus gestis id esset meritum, satis superque in praecedentibus scriptor indicaverat.

Locum sanandi viam monstrat vocabulum *tamen*. Legendum est: *et meritum* e i v i r o u t i q u e *cognomen N. inditum*. Hoc enim V. voluit: Quamquam Marius effecerat, ut sibi committeretur summa belli a Metello paene patrati itaque huic eriperetur perfecti absolutique operis gloria, tamen Metelli triumphus fuit clarissimus et meritum utique cognomen Numidici ei inditum est.

13. 3 *denique ea fortuna Drusi fuit, ut malefacta collegarum quamvis optime ab ipso cogitatis senatus probaret magis, et honorem, qui ab eo deferebatur, sperneret, iniurias, quae ab aliis intendebantur, aequo animo reciperet, et huius summae gloriae invideret, illorum modicam ferret.*

Quod in AP est *cogitata* non cum Ellisio sollicito, sed Velleio suum reddere ita mihi videor: ‹q u a m› *quamvis optime ab ipso cogitata*. Pro *modicam* autem in extrema sententia, quod sine dubio corruptum est, Halm coniecit *inmodicam*, sed requiritur aliquid quale est *odiosam* vel *invidiosam*, quorum hoc qui-

Digitized by Google

dem praefero, cl. II. 60. 1: *nomen invidiosae fortunae Caesaris.* Repone igitur: *et huius summae gloriae invideret, illorum invidiosam ferret* et iustam restitueris oppositionem.

15. 2 *petebant enim eam civitatem, cuius imperium armis tuebantur: per omnis annos atque omnia bella duplici numero se militum equitumque fungi* e. q. s..

Legendum videtur: ‹querebantur› *per omnis annos* e. q. s. Verbum quod desidero propter similitudinem praecedentis *tuebantur* librarium fugisse suspicor.

16. 3 *cuius illi pietati plenam populus Romanus gratiam rettulit* e. q. s.

Damnandum esse *illi*, quod A exhibet, viderunt alii neque quod in P est *ille* ulla ratione explicari potest. Est Lipsii coni. *scilicet* — Ellis fortasse *insigni* scribendum esse monet: Kritz *pietatis* legere maluit.

Vide sis an non vera sit lectio *cuius* integritati. Cf. II 45. 5 *cuius integritatem laudari nefas est.*

22. 5 *postea id quoque accessit, ut saevitiae causam avaritia praeberet et modus culpae ex pecuniae modo constitueretur et qui fuisset locuples, fieret is nocens, sui quisque periculi merces foret, nec quidquam videretur turpe, quod esset quaestuosum.*

Asyndeton, quod sane ferendum non est, alii aliter sustulerunt, Acidalius scribendo *suique* pro *sui* — Lipsius eo quod voculam *foret* tamquam glossema eiciebat. At in marginem releganda esse verba *sui quisque periculi merces foret* firmiter credo, ubi aliquis ea adscripserit, loci memor qui est II. 28. 3: *fieretque quisque merces mortis suae.*

24. 3 *tum Sulla compositis transmarinis rebus, cum ad eum primum omnium Romanorum legati Parthorum venissent, et in iis quidam magi ex notis corporis respondissent caelestem eius vitam memoriamque futuram, revectus* e. q. s.

Haec ita a Velleio scripta esse Ellis credidit e P *vitam et memoriam* — A *in vita*^{m} *in*$_{Q}$. *memoriam* (*in*$_{Q}$. deinde mutatum est in & (inducto *in*). Coni. Laurent. *invictamque*, Orelli *vitam atque*, Cornelissen *c. et divinam eius m. f.*

Digitized by Google

Miror Ellisium hoc loco de Amerbachii sinceritate dubitasse, cuius si insistemus vestigiis, mox eum ante oculos habuisse patebit: *caelestem eius* i n v i s a m q u e *memoriam futuram*, quod cum illis optime congruit quae alibi de Sulla noster disserit, velut in II. 25. 2 *adeo enim Sulla dissimilis fuit bellator ac victor, ut dum vincit † ac iustissimo † lenior, post victoriam audito fuerit crudelior;* ibid. § 3 *ut in eodem homine duplicis ac diversissimi animi conspiceretur exemplum;* II. 27. 5 *occiso enim demum eo* (sc. C. Mario adulescente) *Felicis nomen adsumpsit, quod quidem usurpasset iustissime, si eundem et vincendi et vivendi finem habuisset;* denique toto capite 28 V. illam dictatoris vitae partem fuse describit, qua invisa facta sit eius memoria.

31. 2 *A. Gabinius tribunus legem tulit, ut cum belli more, non latrociniorum, orbem classibus iam, non furtivis expeditionibus, piratae tenerent quasdamque etiam Italiae urbis diripuissent, Cn. Pompeius* e. q. s.

Sintne ab auctoris manu profecta verba *belli more, non latrociniorum*, equidem valde dubito; sin minus, locus exemplum praebet gradationis inversae.

32. 1 *qui cum — dixisset esse quidem praeclarum virum Cn. Pompeium, sed nimium iam liberae fieri rei publicae neque omnia in uno reponenda adiecissetque: 'si quid huic acciderit, quem in eius locum substituitis?'*

Ellis cum in P *liber aere* — in A B vero *liber aeret* scriptum sit, hoc in Murbacensi fuisse credit, unde *liberae* ⟨*fi*⟩*eri* recensuit. Nimirum legendum est cum edd. vett. omnibus *sed nimium iam liberae rei publicae*. Editor etiamsi non concedat, litteras *re* in *aere* vel *ret* in *aeret* ex dittographia natas esse, nemini, credo, persuadebit, in illis latere verbum *fieri*, quod insuper abundat.

Quod autem ad *substituitis* adnotavit: 'fortasse *substitutum itis*', miror reverentiam Amerbachii eo virum duxisse, ut non cum edd. vett. *substituetis* scribere, sed ad coniecturam tam parum probabilem confugere mallet hac una de causa, quod Amerbach litteram lapsu calami praetermissam post ita addidit: *substitutis*

Digitized by Google

33. 4 *Lucullus — quem — haud infacete Magnus Pompeius Xerxen togatum vocare adsueverat.*

Cum toto hoc capite de eodem Pompeio sermo sit, absurdius hic pleno nomine *Magnus Pompeius* significatur. Deleatur igitur *Pompeius*, quod olim a lectore, qui *Magnus* ipsum non satis perspicuum esse putaret, additum esse suspicor.

35. 2 *hic genitus proavo M. Catone, principe illo familiae Porciae, homo Virtuti simillimus et per omnia ingenio diis quam hominibus propior.*

In Murbacensi exaratum fuisse *non*, testantur et Amerbachii scriptura et Bureri de hoc loco longior disputatio: quod igitur in P est, *homo*, Rhenanus ex emendatione sive aliorum sive sua restituit. Nescio tamen an plures probabilitatis numeros habeat *animo*, cl. 35. 2 *tanta vi animi atque ingeni*, 93. 1 *laetusque animi et ingeni fortunaeque, in quam alebatur, capax*, 112. 7 *mira pravitate animi atque ingeni.*

36. 2 legimus circa Ciceronis consulatum floruisse *auctores carminum Varronem ac Lucretium neque ullo in suscepti operis sui conamine minorem Catullum.*

Tradita autem sunt *neque ullo in suspecti operis sui carmine minorem Catullum*, ita ut Ellis Lipsii coniectura *suscepti* recepta *conamine* pro *carmine* substituerit. Idem de hoc loco conclamato fuse egit in Comm. Crit. p. 156. Boot (Mnemosyne a. 1877 p. 167) nihil se videre scripsit quod in lectione tradita reprehendi posset: multos tamen vel *ullo* de poeta dictum accipientes vel *suspectum opus* male interpretatos verba coniecturis temptasse, ingeniose sane alios, alios ne ingeniose quidem. Qui quamquam iure cetera defendit, iniuria defendisse videtur verba quae sunt *suspectum opus*, cl. 35. 3 *orationem omnium lenitatem suadentium societate consili suspectam fecit*, neque temere Heinsius, Markland, Ruhnkenius, Orelli, Madvig Lipsii coniecturam receperunt, cum Halm *suscepto* — Traube *succincti* — Palmer *insuspecti* proposuerunt.

Multa carmina, quae efficiunt lepidum libellum, quem Catullus Cornelio dicavit, optime *speciosum opus* appellari posse dixerim et propono: *neque ullo in* speciosi *operis sui carmine*

Digitized by Google

minorem Catullum. Hoc epitheton Velleio in deliciis fuisse permulti loci probant: I. 9. 6 (specie), I. 10. 3, II. 41. 3, 45. 3, 59. 2, 73. 1, 76. 2, 79. 2, 81. 2, 104. 2, 111. 3, 113, 2.

37. 2 *at rex fusus fugatusque et omnibus exutus copiis Armeniam Tigranenque socerum petit, regem eius temporis, nisi qua Luculli armis erat infractus, potentissimum.*

Tigranes cum Mithridatis gener fuerit, non socer, Heinsius *socer generum* scribendum — Aldus pro *socerum* substituendum censuit *generum.* Viris doctis ita persuasum fuisse puto, Velleium hoc loco de regum affinitate mentionem iniecisse, ut de alio quodam vocabulo ne cogitaverint quidem. Quod quia necesse non est, proponere velim *Tigranemque* s o c i u m *petit,* quamquam fieri posse ut Vellei errorem tollamus equidem non nego.

39. 2 *Divus Augustus praeter Hispanias aliasque gentis, quarum titulis forum eius praenitet, paene idem facta Aegypto stipendiaria, quantum pater eius Galliis, in aerarium reditus contulit.*

Turbatus verborum ordo ita restituendus est, ut verba *paene idem* locum suum recuperent qui est ante vocabulum *quantum.* Sed alia sunt quibus offendor. Ut e verbis *quantum pater eius Galliis* eliciatur sententia quae requiritur, mente suppleantur necesse est verba *stipendiariis factis in aerarium reditus contulit.* Num vero e verbis praecedentibus *facta Aegypto stipendiaria* ad nomen *Galliis* intellegere liceat *factis stipendiariis,* id quidem vehementer dubito. In verbis autem *pater eius Galliis* nimis languere repetitum *eius* post *forum eius* quis non videt? Quae cum ita sint, sic locum refingo: *Divus Augustus praeter Hispanias aliasque gentis, quarum titulis forum eius praenitet, facta Aegypto stipendiaria paene idem, quantum pater* v i c t i s *Galliis, in aerarium reditus contulit.*

41. 1 *hic nobilissima Iuliorum genitus familia et, quod inter omnis † antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere deducens genus.*

Editor lectionem *antiquissimos,* quam in Murbacensi fuisse testatur Amerbachii et editionis principis consensus, corruptam sibi videri cruce praefixa significavit atque in apparatu critico

Digitized by Google

Lipsii, Orellii, Halmii, Scrinerii, Gudemanni enumerat conamina nec non Thomasii observationem: 'Velleius intellegi videtur voluisse "auctores" vel „scriptores".' Ellisio cum neque sua ipsius emendatio *scientissimos* neque ex tanta copia ulla adhuc satis placuerit, videat num forte vera sit lectio *antiquarios*.

48. 6 felices praedicantur Q. Catulus et alii, *qui, cum sine invidia in re publica floruissent eminuissentque sine periculo, quieta aut certe non praecipitata fatali ante initium bellorum civilium morte functi sunt.*

Verba *quieta aut certe non praecipitata* ad rem publicam, non ad mortem referenda esse rati alii aliter locum restituere conati sunt: Burmanno verba *in re publica* post *periculo* transponenda visa sunt — Ruhnkenio Madvigioque vocabulum *civitate* post *praecipitata* vel *praecipiti*, ut hic voluit, inserendum.

Nisi omnia fallunt, verba *non praecipitata* ut glossa vocabuli *fatali* inducenda sunt. Velleium enim hoc voluisse perspicuum est: Gratulatione digni sunt viri, qui cum in bellis civilibus tot necati sint, neque bella civilia viderunt et quieta aut certe fatali, id est naturali, morte exstincti sunt. Cf. II. 4. 6 *seu fatalem, ut plures, seu conflatam insidiis, ut aliqui prodidere memoriae, mortem obiit.*

49. 3 *M. autem Cato moriendum ante, quam ullam condicionem † civis accipiendam rei publicae contenderet.*

Cruce praefixa vocabulum *civis* sibi videri corruptum editor ostendit, cui tamen roganti: 'Num *cum cive*?' non facile assentiar neque quod Ruhnkenius proposuit *cuiusvis* placere potest, ubi de Caesaris, civis Romani, agitur condicionibus. Quamquam non est quod Herwerdeno obloquar, *civis* (i. e. impositam a cive) satis bene dictum videri contendenti, videat tamen sitne veri similius post *civis* excidisse *sui*: certe Catonem expressius sic et maiore cum emphasi sententiam suam pronuntiantem Velleius fecerit.

55. 4 *verecundiae magis quam virtute acies restituta, et a duce quam a milite fortius.*

Me id, quod pro lectione tradita *acies restitutae sunt a duce*

Digitized by Google

quam a milite fortius restituendum esse censui: *acies* ‹restitit et res› *restitutae sunt* e. q. s., Herwerdeno probasse magnopere gaudeo. Qui cum de loco fuse egerit (l.l. p. 101), addere tantum velim, adverbium *fortius* eodem modo a nostro adhibitum esse 80. 3 *non ab Scipionibus aliisque veteribus Romanorum ducum quidquam ausum patratumque fortius quam tunc a Caesare.* Velleium autem adverbium in enuntiati fine ponere solere et hoc exemplum docet et 104. 3 *cum — sibi quisque quam illi gratularentur plenius.*

56. 1 *Caesar omnium victor regressus in urbem, quod humanam excedat fidem, omnibus, qui contra se arma tulerant, ignovit.*

Nonne potius: *Caesar omnium* ‹iam› *victor*? Cf. Val. Max. V. 7 *Caesar omnium iam externorum et domesticorum hostium victor.*

62. 3 *intento ac † pari animo sine auctoritate publica provincias exercitusque occupaverant.*

Quamquam Van Herwerden in his verbis nihil vituperandum iudicat, equidem cum Ellisio, quid *pari* sibi velit, me non assequi confiteor. Non tamen cum eo *nec dispari* corrigendum esse credo sed legendum: *intento ac* parato *animo*, quae copulatio apud scriptores Latinos frequentissima est.

64. 2 *censebatque aequum* (D. Brutus), *quae acceperat a Caesare, retinere, Caesarem, qui illa dederat, perisse. haec sunt tempora* e. q. s.

Rhenanus *perisse* vel *perire* scripsit e servatis vocis vestigiis, quae sunt in A *perist* (per isthaec) — in P *peris* (peris. Haec). Halm rec. *perire. Sed haec.* Sententia postulare videtur: *perdidisse.*

66. 2 *cum eius* (Ciceronis sc.) *salutem nemo defendisset, qui per tot annos et publicam civitatis et privatam civium defenderat.*

Vocabula *civitatis* et *civium* cum semper mihi suspecta videbantur, tum vel maxime ut emblemata manifesta expungenda videntur postquam in Comm. Crit. p. 166 Ellisium affirmare vidi, vocabulum *civium* apud Amerbachium non legi. Quamquam ille sane in apparatu critico ad locum de hac voce in A omissa nihil significat.

Digitized by Google

69. 5 *lege Pedia — omnibus, qui Caesarem patrem interfecerant, aqua ignique † damnatis interdictum erat.*

Delbenius iam voc. *damnatis* delere voluit, quem secutus est Acidalius. Ellis, qui Kritzii verba 'non desiderares si abesset' laudat, et ipse testante signo lectionem corruptam putat. Equidem nihil eiciendum arbitror, legendum vero: ⟨velut⟩ *damnatis.*

70. 4 *post paucos deinde dies Brutus conflixit cum hostibus* e. q. s.

At vero Velleius modo narravit, Brutum Cassiumque ad Philippos cum Caesare et Antonio acie concurrisse, quo proelio Brutus victor cum remansisset, Cassius victus et 'ex sua fortuna eventum collegae aestimans' se ipse interfecisset. Aliquid igitur intercidisse veri simile est atque legendum fortasse: *conflixit* ⟨iterum⟩ *cum h.*

73. 1 *hic adulescens erat studiis rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitatu celer* e. q. s.

Cogitatu Scheffer correxit ex AP *cogitatur*, quod bene eum reposuisse probat similis locus 118. 2 *tum iuvenis genere nobilis, manu fortis,* sensu celer, *ultra barbarum promptus ingenio,* neque iam opus est coniecturis *cogitatione* (Rhenanus) — *concitatu* (Lipsius) — *cogitato* (Heinsius) — *cogitando* (Halm). Ceterum Warburtonii propositum, ut II. 9. 6 pro *sensibus celebrem* substituatur *sensibus celerem*, his locis haud parum commendatur.

76. 2 *nam Pollio Asinius cum septem legionibus, ... Antonium petens, vagum adhuc Domitium, quem digressum a Brutianis castris post caedem eius praediximus et propriae classis factum ducem, consiliis suis † electum ac fide data iunxit Antonio.*

Non recipiendam esse Gelenii coniecturam *inlectum*, sed levissima mutatione hunc locum emendari posse demonstrare conabor. Verbum *praediximus* ea spectat quae in C. 72. 3 Velleius de Domitio scripsit: *Cn. Domitius .... occupatis navibus cum magno sequentium* consilia sua *comitatu fugae fortunaeque se commisit, semet ipso contentus duce partium.* Domitius igitur consilia sua inierat. Quid autem? Aliquanto post Asinius Pollio eum vagum adhuc invenit et Antonio conciliat. Quid enim factum erat? Domitio, propriae classis facto duci, consilia sua non

Digitized by Google

processerant i. e. iam eiectus erat consiliis suis, quo facto facile sibi persuaderi passus est ut tandem Antonio adiungeretur.

Ergo pro *electum* non corrigendum videtur quod Ellis in app. crit. proposuit *pellectum*, sed *eiectum*; verba autem *consiliis suis* ita intellegenda sunt ut sint Domitii — non Asinii Pollionis.

83. 3 *cum recens transfuga multa ac nefanda Plancus absenti Antonio in senatu obiceret*, e. q. s.

Nomen *Plancus* expungendum esse clamat et locus insolitus, quem obtinet, et caput totum, quo de Planco uno agitur ab initio usque ad finem.

87. 1 *Antonius se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiae crimina morte redimeret. at Cleopatra frustratis custodibus inlata aspide, in morsu sanieque eius, expers muliebris metus spiritum reddidit.*

Quod Van Herwerden censuit, locum non esse adversativae particulae 'at', sed requiri 'atque' sive 'ac' aut 'et', id mihi non ita persuasum est, nam hoc modo particulam explicari posse credo: A. se ipse interemit, at Cl. se interimendam curavit; sed sequentia consideremus.

Quod Ellis recensuit *in morsu sanieque eius*, e coniectura Io. Is. Pontani confictum est: primum igitur quid in codice Murbacensi Rhenanus, Burer, Amerbach legisse sibi visi sint statuamus. In eo tantum discrepant quod *aspidem* A — *aspide in* B — *aspide* P praebet, sed *morsu sane eius* exhibent omnes, ita ut in Murbacensi fuisse: *inlata aspide in morsusaneeius* pro certo affirmare liceat. Vocabula, ut vulgo in eo codice, hoc quoque loco male divisa fuisse èt e scriptura voc. *aspidem* et *aspide in* patet èt e voc. *morsu*, quod ita in A exaratum est: *morsus* inducta littera finali. Ut iam cetera mittamus, cur litteras *in morsusaneeius* sic distinguendas esse censeam: *in morsus aneeius* explicabo. Num credibile est, Velleium tamquam rem memoratu dignam scripturum fuisse, Cleopatram expertem muliebris metus spiritum reddidisse, cum praesertim tam insolitam horrendamque leti viam sibi elegisset? Non credo. Verba igitur *expers muliebris metus* non referri oportere aio ad illa *spiritum reddidit* i. e. non ad mortem ipsam, sed ad instrumentum, quo usa est ad vitam

Digitized by Google

relinquendam. Ergo coniungenda sunt: *in morsus .... expers muliebris metus.*

Quid autem in litteris, quae restant *aneeius*, latere putandum est? Immo id quod ad *in morsus* desideratur, nomen animalis scilicet quod morsus illos illaturum erat: *anguis*, quo restituto iam habemus: *at Cleopatra frustratis custodibus inlata aspide*, in morsus anguis *expers muliebris metus, spiritum reddidit.*

Litteras longiores in cod. Murbacensi parum distincte ac diligenter pictas fuisse e C. 121. 1 patet, ubi traditum est *ingressa animam*, pro quibus Bardili corrigendum esse vidit *ingressi germaniam*, e C. 127. 1, ubi pro *maxime*, quod in A P legitur, Scheffer *proxime* reposuit. Cf. Verg. Aen. II vs. 379 sqq.

89. 1 *Caesar autem reversus in Italiam atque urbem occursu* ‹*quo*›, *quo favore omnium hominum, aetatium, ordinum exceptus sit*, e. q. s.

Consentiunt Rhenanus et Amerbach, in codice fuisse *occursus*, quod Gruter tamquam e glossa marginali natum eicere — Kritz tueri voluit. Lipsius autem *quo occursu* scribendum monuit, quem Ellis secutus est ita, ut pronomen, quod ille ante hoc vocabulum inseruerat, post expleret. Corrigendum esse puto: ‹qu›*o concursu*, cl. 103. 4 *laetitiam illius diei* concursumque civitatis *et vota paene inserentium caelo manus spemque conceptam perpetuae securitatis aeternitatisque Romani imperi vix in illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere temptemus.*

91. 2 *nam Murena sine hoc facinore potuit videri bonus, Caepio et hoc* ‹*et*› *ante erat pessimus.*

Quia traditum est *et hoc ante*, Gelenii spreto proposito quod est *et ante hoc*, editor recensuit quod supra descriptum est. Cum tamen mihi frigide additum videatur, Caepionem, cum semper pessimus fuisset, etiam hoc facinore, i. e. propter hoc facinus, fuisse pessimum, lectionem Gelenii praefero sed potius Velleium scripsisse credo *Caepio et ante erat p.*, postea vero a nescio quo *hoc* esse insertum.

101. 3 *mox Achaia Asiaque et omnibus ad Orientem visis provinciis.*

Digitized by Google

Pro lectione tradita *visis* (Rhenanus 'alias *usus*') Bothe coni. *versus* — Heinsius *versis*. Corrigendum credo emensis; in Murbacensi vocabula male divisa fuisse et saepe continua scriptura plura exarata iam monui, quo fieri potuit ut vocabuli *emensis* priores litterae post *Orientem* ex haplographia exciderint. Cf. Liv. *multo maiorem partem itineris emensam*, Caes. *toto emenso spatio*, Vergil. *emenso Olympo*.

104. 4 *at vero militum conspectu eius elicitae gaudio lacrimae alacritasque et salutationis nova quaedam exultatio et contingendi manum cupiditas non continentium protinus quin adicerent, 'videmus te, imperator? salvum recipimus?' ac deinde 'ego tecum, imperator, in Armenia, ego in Raetia fui, ego a te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum', neque verbis exprimi et fortasse vix mereri fidem potest.*

Legendum est: ‹quodque› *neque verbis exprimi et fortasse vix mereri fidem potest.* Utroque vocabulo in *-que* exeunte illud excidit.

105. 1 *recepti Cherusci*, † *gentis utinam minus mox nostra clade nobilis, transitus Visurgis.*

Ex priscae lectionis vestigiis, quae sunt in P *gentes et inamninus* — in AB *gentis et inamminus*, Vossius probabiliter restituit *g. et utinam minus*: proposuit autem *et utinam minus m. n. c. n., t. Visurgis.* Alii eum secuti sunt, Friebel scribens *gentes utinam minus m. n. c. nobiles*, Froelich *gens utinam m.*, Ellis coniciens *genus ... nobile*; Haase praeeunte Doederlino rec. *Cherusci* (*gentis* eius Arminius, *mox* c. *n. n.*), *tr. V.* Quibus coniecturis addatur haec mea: *Cherusci*, ingenti *utinam minus mox nostra clade nobiles, t. V.*

107. 1 *cum citeriorem ripam praedicti fluminis castris occupassemus et ulterior armata hostium virtute fulgeret, sub omnem motum ‹undecum›que nostrarum navium protinus refugientium, unus e barbaris* e. q. s.

Amerbach *motūq. qi* — Burer *metumque* in Murbacensi legit, sed idem adnotavit, inter *omnem motumque* quiddam deesse videri — Rhenanus *motum* haud dubie e coniectura edidit. Ellis

Digitized by Google

quamquam recte monuit in Comm. Crit. p. 175 aut vocabulum aut vocabuli partem excidisse nec non tres syllabas periisse videri, mihi quidem probare non potuit vocabulum *undecumque* a Velleio scriptum fuisse, quod ne ferri quidem posse contendo. Quid enim? Romanorum naves non e locis multis atque incertis hostes, qui in ripa ulteriore erant, petebant sed omnes a ripa citeriore in ulteriorem identidem transiturae erant. Quae cum ita sint, coniecturis, quas Ellis in app. crit. attulit quibusque Cornelissenii: *sub* molimen *motumque* deesse video, mea fortasse digna est quae adiungatur: *sub omnem, motum* ‹i m p e t u m› *que nostrarum navium.*

113. 2 *at imperator ... paucis diebus exercitum, qui venerat, ad refovendas ex itinere eius vires moratus, cum eum maiorem, quam ut temperari posset, neque habilem gubernaculo cerneret, dimittere statuit.*

Verba *qui venerat* non suum locum obtinere quivis agnoscet qui paulo diligentius caput totum perlegerit. In cuius initio narratur dux duos iunxisse exercitus sc. *qui sub Caesare fuerant* et *qui ad eum venerant,* quo facto una castra ceperint tantas copias quantae nullo umquam loco post bella civilia fuerint. Iam imperator exercitui quietem dat paucorum dierum, nempe toti exercitui, hoc consilio, ut milites eius exercitus, qui modo advenerat, ex itinere se reficerent, atque ita eum sc. totum illum ingentem exercitum maiorem esse sensit quam qui temperari posset et dimittere statuit.

Iam verba *qui venerat* traicienda esse post *eius* neminem latere opinor.

116. 2 *sed Cossus victoriae testimonium etiam in cognomen fili contulit.*

Cum nullus sit hic particulae adversativae locus, Velleium scripsisse suspicor: s u a e *Cossus victoriae testimonium.*

119. 1 *atrocissimae calamitatis, qua nulla post Crassi in Parthis damnum in externis gentibus gravior Romanis fuit.*

Verba *in Parthis* si non ipsa rei fama notissima damnaret,

Digitized by Google

certe sequens admonitio quae est *in externis gentibus* in marginem relegari iuberet.

122. 1 *quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta et ex rege praeposito ei, cuius capiti insigne regium sua manu imposuerat, ordinatisque rebus Orientis ovans triumphare debuerit, et Vindelicorum Raetorumque victor curru urbem ingredi?*

Traditum *praepositi* (*pro-* P) ABP in editionibus vulgo in *praeposito* mutatum est, quod Ellis addidit *ei* Heinsio debetur. Potius corrigendum videtur: *quin ex Armenia recepta, ei rege praeposito, cuius* e. q. s., nam ad verba *triumphare debuerit* tantummodo referendum est *ex Armenia recepta* — non, credo, ex rege illo triumphare debuit. Verba *ei rege praeposito* ablativum absolutum esse probat ablativus absolutus sequens ac priori copula *que* adiunctus *ordinatis rebus Orientis*. Postquam *ei* in *et* depravatum est, posteriores *ex* addidisse suspicor.

127. 2 *etenim magna negotia magnis adiutoribus egent † neque in parvo paucitas ministeria defecit †, interestque rei publicae quod usu necessarium est, dignitate eminere utilitatemque auctoritate muniri.*

Cognita ingenti coniecturarum copia, quibus hunc locum viri docti temptarunt, facere non possum quin Boeclero astipuler, qui de vocabulis ab Ellisio crucibus inclusis observavit: „Sane si tota haec periodus tolleretur, sensus optime procederet. Forte ab inepta et marginali glossa in textum immigrarunt."

128. 1 *neque novus hic mos senatus populique Romani est putandi, quod optimum sit, esse nobilissimum.*

Tota quae sequitur argumentatio, quae quasi concluditur sententia in fine § 3: *profecto hoc senserunt, in cuiuscumque animo virtus inesset, ei plurimum esse tribuendum*, et illud, quod est in C. 127. 2: *interest rei publicae quod usu necessarium est, dignitate eminere utilitatemque auctoritate muniri*, luce clarius ostendit, aliquid desiderari ad verba *esse nobilissimum* quale est *debere* vel *oportere*. Qua de causa reponendum esse arbitror: *putandi, quod optimum sit,* ‹opus sit› *esse nobilissimum*. Cf. I. 13. 5 *non tamen puto dubites, Vinici, quin* e. q. s.

Digitized by Google

131. 1 *custodite, servate, protegite hunc statum, hanc pacem, ⟨hunc principem⟩, eique functo longissima statione mortali destinate successores quam serissimos.*

Verba addita Lipsio debentur et ab editoribus fere recipiuntur. Equidem Bootio assentior, praestare erroris fontem non quaerere in omissione, sed in depravatione vocabulorum *hanc pacem*, quae minime necessaria atque adeo supervacanea sunt post *hunc statum*. Quae tamen ille cum Perizonio pro iis substituere voluit *hunc ducem* minus placent tam propter sensum, qui huic loco parum convenit, quam quod a codicis vestigiis nimis recedunt: potius corrigendum esse puto: *hunc patrem*.

Scribebam Traiecti ad Rhenum
Mense Ianuario a. 1905.

ΣΗΜΕΙΟΝ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΔΕΣ.

In praefatione imaginis phototypae codicis Veneti Marciani 474 (Aristophanis V) vir doctus Allen de quodam signo, quod in angulo superiore primae paginae huius codicis scriptum est, haec observavit:

„an enigmatical sign consisting of an erasure between four „dots followed by *ε*. — *ε* should naturally be a numeral, but „as the context shows the book to have begun here, it is „difficult to see what the number can have been. I have „thought that *ε* might be part of a pious invocation, ... but „the mark „´" is against this. — Perhaps a reader of the „facsimile may hit on an explication."

Oculi nisi me fallunt, non „puncta quatuor" ante numerale illud scripsit librarius, sed notam quandam; nam cernere mihi videor „N̊N̊ έ" sive „*νομίσματα πέντε*". Hoc igitur pretio olim constitit codex.

Notae quam dico aptissimum exemplum exstat in pagina codicis anni 1105, cuius imaginem phototypam praebet Omont Manuscrits Grecs datés n° 39:

„*δοῦ* N̊N̊ *ιε̃ ἄξιον*" et mox: „*ἄξιόν ἐστιν* Ī N̊N̊".

v. L.

Digitized by Google

THUCYDIDEA.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

(*Continuantur e T. XXXIII p.* 67).

THUCYDIDIS HISTORIAE. Recensuit CAROLUS HUDE HAUNIENSIS. Lipsiae 1901.

VI c. 1 § 2.

Insula Sicilia .... τοσαύτη οὖσα ἐν εἰκοσισταδίῳ μάλιστα μέτρῳ τῆς θαλάσσης διείργεται τὸ μὴ ἤπειρος εἶναι.

Verissime Scholiastes: γράφεται ἐν εἴκοσι σταδίων μάλιστα μέτρῳ. ἔστι δὲ κατὰ ταύτην τὴν γραφὴν περιττὴ ἡ ἐν πρόθεσις. Nisi quod praestat cod. E lectio εἰκοσισταδίῳ quam praeeunte Badhamo recepit Hudius male retinens praepositionem ἐν. Cf. Herw. Mnem. Vol. VIII p. 145. Idem temere inclusit μέτρῳ oblitus Thuc. VIII c. 95: θαλάσσης μέτρον ἑξήκοντα σταδίους.

In fine sententiae scriptura τὸ μὴ ἤπειρος εἶναι, quam sequitur DEMETRIUS *de elocutione* c. 72, neque probior neque antiquior esse videtur quam librorum Thucydideorum lectio ἤπειρος οὖσα unde Badhamus sollerter elicuit ἠπειροῦσθαι. Coll. tamen Thuc. II c. 102 § 3: ὥστε μέγας ὢν ὁ ποταμὸς προσχοῖ αἰεὶ καὶ εἰσὶ τῶν νήσων αἳ ἠπείρωνται et scholl. ad hunc locum equidem longe praetulerim: ἠπειρῶσθαι [1]).

1) Si audis STEUPIUM (Dritte Auflage, Anhang) ἠπειρῶσθαι significare non potest id quod sententia postulat: *Festland sein*. At cf. R. KÜHNER's *Ausf. Gramm.* II p. 148.

Digitized by Google

VI c. 2 § 4.

Σικελοὶ δ' ἐξ Ἰταλίας ..... διέβησαν ἐς Σικελίαν φεύγοντες Ὀπικούς (L. Ὄπικας), ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν, τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου κτέ.

Quoties in laudatissima huius saeculi praestantia nobis audienda est vulgaris ista ac pervagata cantilena: tandem omittendam esse priscam illam veterum admirationem: nostra aetate in erudienda generosa inventute recentiorum linguarum studium cum mathematicorum sapientia coniunctum sufficere et antiquis literis, graecis saltem, longe esse praeferendum! Badhamo vero, elegantissimo philologo, opinio erat plane diversa [1]). Qui eam demum rempublicam summam et perfectissimam fore iudicabat, in qua non principum filii hominesque nostro loco nati tantum sed etiam „populi illa pars, quae nunc merito vulgus vocatur" solida veterum literarum disciplina ad politiorem humanitatem informata esset. „Pia vota, dicat aliquis, nullos exitus habitura" et multum vereor ne recte dicat. Verum enimvero si homines de plebe, rustici milites opifices fabri omne genus liberaliter enutrirentur et graece scirent, interdum inde in scriptores antiquos etiam aliquis fructus redundaret. Quam suaviter rideret peritus navita Rheginus, si apud Thucydidem legeret id quod nunc quidem editur ab omnibus: Siculos ingenti agmine ratibus vectos ex Italia in Siciliam traiecisse κατιόντος τοῦ ἀνέμου i. e. vento exorto. Quonam, quaeso, vento? roget quispiam, nam nimis libere vertunt alii: *cum ventus secundus flabat*; alii: *cum ventus a terra navigia prosequebatur*. Erravit profecto Dobraeus (Adv. I p. 84) ratus traiectum per fretum Siculum sic nullo modo fieri potuisse. Namque docet nos M. Tullius Cicero (Verr. II L. 5 c. 2) Spartacum cum fugitivorum exercitu ratibus ad Messanam transire voluisse atque posterioribus saeculis quoque constat ad maiores commeatus traducendos saepe rates fuisse adhibitas. Quid quod etiam nunc sedata tempestate in freto Siculo, ut in flumine Rheno, haud ita raro tigna colligata conspicies a parva pyroscapha tracta? Sed nemo sanus umquam animum induxit rate

1) Conferatur BADHAMI *Adhortatio ad discipulos Academiae Sydneiensis*. Sydneiae a. 1869.

Digitized by Google

transire τὸν χειμεριώτατον Σικελικὸν πορθμόν — proverbio celebrabatur πορθμὸς Σικελίας pro rerum condicione periculosissima — nisi ἢν ἀνέμων ἀπῇ πνεύματα. De quo cf. Pausaniae L. V. c. 25 § 2: ὁ δὲ καὶ τηνικαῦτα (i. e. cum venti posuere) κίνησιν βιαιοτάτην αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἰσχυρὰς παρέχεται παλιρροίας. Mirandumne est scholiastam, sanum sinciput, ut videtur, vv. κατιόντος τοῦ ἀνέμου interpretatum esse quasi significarent: λήγοντος τοῦ ἀνέμου? Perperam: quis neget? sed tamen verum vidit ille. Furentibus ventis navigia portum servant ne τραχηλίζωνται.

Quid vero cessante vento facere boni navitae sit seu rate seu nave traicere cupientis luculenter docet Dion. Halic. A. R. I c. 22, qui pendet tam a Thucydide quam ab Antiocho Syracusano auctore communi. Nempe φυλάττει τὸν ῥοῦν — Thucydides aliis verbis prorsus idem dicit: τηρεῖ τὸν πορθμόν — aqua, ut solet in fretorum angustiis, identidem reciprocante expectat aestum secundum deinde fervente aestu nullo velorum impulsu ἑαυτὸν κύμασι φέρεσθαι ἐᾷ et cito κατὰ ῥοῦν devehitur ad oppositum litus. Quae cum ita sint, noli credere, candide lector! gravissimum rerum scriptorem dedisse „Siculos, ut credibile est et traditur, traiecisse ἐπὶ σχεδιῶν κατιόντος τοῦ ἀνέμου."

Perierat, ut opinor, exiguum trium literarum nomen POT, qua nullum aliud facilius post articulum excidere potuit, deinde homo parum intellegens temere supplevit ἀνέμου. Omnes veritatis numeros habet quod scriptum extat apud Dionysium: φυλάξαντες κατιόντα τὸν ῥοῦν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διέβησαν ἐπὶ τὴν ἔγγιστα νῆσον.

VI c. 4 § 5.

.... ὕστερον δὲ καὶ ἀπὸ Χαλκίδος καὶ τῆς ἄλλης Εὐβοίας πλῆθος ἐλθὸν ξυκατενείμαντο τὴν γῆν.

Corrige: ξυγκατενείμαντο. Alia ratio est loci a Classenio laudati I 125 § 1, ubi τὸ πλῆθος significat *maior pars*. Cf. I 106 s. f. et II 11 § 4. Sic in praegressis § 2 Th. dederat:

(Coloni Megarenses) Πάμιλον πέμψαντες Σελινοῦντα κτίζουσι καὶ ἐκ Μεγάρων τῆς μητροπόλεως οὔσης αὐτοῖς πλῆθος ἐλθὸν [1])

1) In textum receptum oportuit πλῆθος ἐλθὸν (π̣ ἐλθὸν) quod in codicis A scriptura π̣ ἐλθὸν latere vidit Badhamus.

Digitized by Google

ξυγκατῴκισεν. quo loco tamen aut articulus τῆς aut participium οὔσης melius abesset.

VI c. 6 § 2.

ὅμοροι γὰρ ὄντες (Egestaei) τοῖς Σελινουντίοις ἐς πόλεμον καθέστασαν περί τε γαμικῶν τινων καὶ περὶ γῆς ἀμφισβητήτου καὶ οἱ Σελινούντιοι, Συρακοσίους ἐπαγαγόμενοι ξυμμάχους, κατεῖργον (corr. καθεῖργον) αὐτοὺς [τῷ πολέμῳ] καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Selinuntii Egestaeos terra marique obsidione premebant atque in maximas angustias adducebant. Haec omnia insunt in v. καθειργνύναι.

Cf. Herod. VI, 102:

χειρωσάμενοι δὲ τὴν Ἐρετρίαν (Persae) καὶ ἐπισχόντες ὀλίγας ἡμέρας ἔπλεον ἐς γῆν τὴν Ἀττικήν, κατέργοντές τε πολλὸν καὶ δοκέοντες ταὐτὰ τοὺς Ἀθηναίους ποιήσειν τὰ καὶ τοὺς Ἐρετριέας ἐποίησαν.

Incluso [τῷ πολέμῳ] quid in vv. contextu inutilius est?

In proxime sequentibus: ὥστε τὴν γενομένην ἐπὶ Λάχητος καὶ τοῦ πρότερου πολέμου Λεοντίνων a) οἱ Ἐγεσταῖοι ξυμμαχίαν ἀναμιμνήσκοντες τοὺς Ἀθηναίους ἐδέοντο σφίσι ναῦς πέμψαντας ἐπαμῦναι

a) del. Classenius.

nomina propria Λεοντίνων et οἱ Ἐγεσταῖοι lectori qui hoc agit ad loci intellegentiam nihil omnino conferunt mediamque orationem inepte intercipiunt. Quorum alterum post Classenium Stahlium alios a Hudio expunctum est, alterum aeque inducendum esse nullus dubito utpote eo loco interpositum ubi vel id ipsum fraudem arguat.

Quod autem observat Steupius (Anhang p. 249), qui utrumque emblema religiose servandum esse censet: *Trennung zusammengehöriger Worte ist bei Thuk. nun einmal gar nichts Seltenes*, id verum quidem esse nemo infitiabitur nec aliter rem se habere in optimo quoque poeta et scriptore fidenter confirmare licet. Ubicumque vero naturalis verborum commissura sine ulla ratione stulte interrumpitur vocesque inutiles arcte cohaerentia divellunt, magistellorum potius quam scriptorum manum agnoscimus. Lib. III c. 90 § 4 e. g., quem locum laudat Steupius, aut eli-

Digitized by Google

minandi sunt *οἱ Μεσσήνιοι* aut cum Herwerdeno vv. *τῶν τε Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων.*

VI c. 10 § 4.

..... τάχα δ' ἂν ἴσως, εἰ δίχα ἡμῶν τὴν δύναμιν λάβοιεν ..... καὶ πάνυ ἂν ξυνεπιθοῖντο μετὰ Σικελιωτῶν.

Recte interpretantur: „si opes nostras bifariam distractas deprehenderint" neque aliam explicationem vv. contextus admittit. Notandum tamen est verbum *λαμβάνειν* deprehendendi vim tantum habere in malam partem usurpatum de scelere vel peccato manifesto in quo prenditur aliquis: *ψευδόμενον, κλέπτοντα, ἐπ' αὐτοφώρῳ λαμβάνειν τινα.* Nostro loco utique restituendum est: *⟨κατα⟩λάβοιεν.* Locorum a Steupio allatorum VI 33 § 3 et V 65 § 5 aliam rationem esse facile videre est.

VI c. 11 § 2.

Σικελιῶται δ' ἄν μοι a) *δοκοῦσιν, ὡς γε νῦν ἔχουσι* b) *καὶ ἔτι ἂν ἧσσον δεινοὶ ἡμῖν γενέσθαι, εἰ ἄρξειαν αὐτῶν Συρακόσιοι.*

a) *⟨οὐ⟩ δοκοῦσιν* cit. Herwerdenus; b) post *ἔχουσι* nonnulla intercidisse suspicatur Classenius.

Miror Steupium (Anhang p. 253) fusius tractantem verba, quorum patrocinium suscipit, alto silentio pressisse eximiam Herwerdeni coniecturam de particula negativa inserenda. Vide Mnem. N. S. a. 1880 p. 147 et ed. Hudianam in calce. Qua usus equidem contortam orationem sic transponendo correxerim:

Σικελιῶται δ' οὐκ ἄν μοι δοκοῦσιν, ὡς γε νῦν ἔχουσι, δεινοὶ ἡμῖν γενέσθαι, καὶ ἔτι ἂν ἧσσον, εἰ ἄρξειαν αὐτῶν Συρακόσιοι.

Negationem in exemplari suo repperisse videtur scholiastes, qui ad vv. *ὡς γε νῦν ἔχουσι* hac paraphrasi utitur:

οὔτε νῦν εἰσι δεινοί, καὶ ἔτι ἧττον ἔσονται δεινοὶ ἂν ὑπὸ Συρακοσίοις πάντες γένωνται κτἑ.

Hoc fere dicit Nicias:

„Nolite affectare novum imperium, Athenienses, antequam id quod habemus stabiliverimus. Foedera, mihi credite! quae cum Peloponnesiis iniistis, parum firma sunt; sociorum fides non omnium aeque laudanda; cum Chalcidensibus, qui multis ante annis a nobis desciverunt, nondum debellatum est. Hos tamen

Digitized by Google

si in potestatem nostram redegerimus, facile retinere poterimus, Sicilienses non item. Qui, ut nunc quidem se habent, mihi non videntur reipublicae nostrae valde metuendi fore, idque etiam multo minus, si Syracusani iis imperent."

Ibidem § 4.

τὰ γὰρ διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα.

Maior e longinquo reverentia.

πάντΩς lenissima Naberi mutatio est pro πάντΕς. Et sane sententiae compositio requirit adverbium adverbio ἥκιστα oppositum. Nescio tamen an πάντες in lacuna male expletum sit pro πλεῖστον (cf. V, 113 s. f. et VIII 96 s. f.) aut pro μάλιστα quod in calce editionis suae commendat Herwerdenus.

Ibidem § 5.

ὅπερ νῦν ὑμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πεπόνθατε· διὰ * τὸ παρὰ γνώμην αὐτῶν πρὸς ἃ ἐφοβεῖσθε τὸ πρῶτον περιγεγενῆσθαι, καταφρονήσαντες ἤδη καὶ Σικελίας ἐφίεσθε.

Quis praesertim admonitus non sentit, ut hianti commissurae medeamur, supplendum esse: διὰ ⟨γὰρ⟩ τὸ παρὰ γνώμην κτέ.? Possis etiam coniicere πεπόνθατε· ⟨οἵ γε⟩ διὰ τὸ π. γν. ..... ἐφίεσθε.

„*Dieselbe asyndetische Zusammenstellung*" ut Steupii verbis utar, L. II 60 § 4 eadem medicina ante quinque lustra sublata est a Cobeto.

VI c. 14 s. f.

καὶ σύ, ὦ πρύτανι, ταῦτα ..... ἐπιψήφιζε ..... νομίσας, εἰ ὀρρωδεῖς τὸ ἀναψηφίσαι, τοῦ [a] μὲν λύειν τοὺς νόμους μὴ μετὰ τοσῶνδ' ἂν μαρτύρων αἰτίαν σχεῖν, τῆς δὲ πόλεως * βουλευσαμένης ἰατρὸς ἂν γενέσθαι κτέ.

a) τοῦ corr. Herwerdenus: τὸ codd.

Merito Hudius Herwerdeni emendationem in textum recepit. Ceterum multum praestare mihi videtur lectio ⟨κακῶς⟩ βουλευσαμένης, quam in suo codice repperit Laurentius Valla et scholia servarunt.

Digitized by Google

VI c. 15 § 4.

De Alcibiade scribit noster:

Φοβηθέντες γὰρ οἱ πολλοὶ τὸ μέγεθος τῆς τε κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα παρανομίας ἐς τὴν δίαιταν καὶ τῆς διανοίας ὧν καθ' ἓν ἕκαστον ἐν ὅτῳ γίγνοιτο ἔπρασσεν, ὡς τυραννίδος ἐπιθυμοῦντι πολέμιοι καθέστασαν, καὶ δημοσίᾳ κράτιστα διαθέντα a) *τὰ τοῦ πολέμου, ἰδίᾳ ἕκαστοι* b) *τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ ἀχθεσθέντες* c) *καὶ ἄλλοις ἐπιτρέψαντες οὐ διὰ μακροῦ ἔσφηλαν τὴν πόλιν.*

a) *διαθέντι* corr. man. pr. cod. Parisini; b) *ἕκαστος* recte rescripsit Herwerdenus; c) *καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς* excidisse putat Gertzius.

Miror Hudium priorum editorum observationum nulla ratione habita pessimam bonorum librorum scripturam διαθέντA tacite in textum recepisse. Requiritur procul dubio alius casus: dativum praetulit corrector cod. Parisini; equidem cum Herwerdeno genetivum praetulerim. Praeterea vide ne reponendum sit δια<τι>θέντος: *quamquam bellum eximie administrabat.*

In extremis lacunam statuit Gertzius. Perperam, si quid video. Omnia enim recte procedent, si deleto καὶ transposueris:

ἰδίᾳ ἕκαστος τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ ἀχθεσθέντες, ἄλλοις ἐπιτρέψαντες τὴν πόλιν οὐ διὰ μακροῦ ἔσφηλαν.

VI c. 16 § 2 s. f.

νόμῳ μὲν γὰρ τιμὴ τὰ τοιαῦτα, ἐκ δὲ τοῦ δρωμένου καὶ δύναμις ἅμα ὑπονοεῖται.

Mire compluribus locis lusit librariorum incuria in permutandis verbis δρᾶν et ὁρᾶν. In Iamblichi *vita Pythagorae* § 55 pro ὁρᾶν Kusterus δρᾶν restituit. Δρώμενα cum Ὁρώμενα confundi in Heliodori libris vidit Koenius (Greg. Corinth. Schaefer p. 120); contrarium in modum peccatum esse apud Harpocrationem in voce Ὀργεῶνας Valesius animadvertit corrigens: *τὰ νομιζόμενα δρᾶν*; in scholio cod. Marc. Veneti. ad Hom. Il. A 63 pro δρᾷ Cobetus emendavit: *ὁ δὲ ὀνειροπόλος αὐτὸς ὁρᾷ ὑπὲρ ἑτέρων ὀνείρους*; idem (Var. Lectt. p. 448; Collect. Crit. p. 82) et alia nonnulla huiusmodi vitia feliciter sustulit.

In sententia autem, quam supra laudavimus, verissimum quidem est et luce clarius illud: „potentiam nostram opinione praecipi ex iis quae facimus"; verum quid censes? nonne istius-

Digitized by Google

modi veritates proferre Gallorum Palissii quam Alcibiadis Thucydidisve persona aliquanto dignius esse videtur? Paulo diligentius consideremus τὰ περιφραζόμενα. Nicias acerbe in adversario notaverat nimiam victus magnificentiam et sumtus (c. 12 § 2); asseveraverat eum expeditionem in Siciliam suasisse τὰ ἑαυτοῦ μόνον σκοποῦντα, ὅπως θαυμασθῇ μέν, διὰ δὲ πολυτέλειαν ἀπὸ τῆς ἱπποτροφίας καὶ ὠφεληθῇ τι ἐκ τῆς ἀρχῆς. „Nolite ei permittere, in concione populi exclamaverat, ut publico cum damno privatim illustretur." Respondit Alcibiades (c. 16) hunc vitae splendorem non solum sibi et maioribus gloriosum esse sed in patriam etiam fructum inde redundare; „universae enim Graeciae *spectaculum* praebere cuius effectus apud hostes saluberrimus sit."

§ 2. καὶ γὰρ Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μείζω ἡμῶν τὴν πόλιν ἐνόμισαν τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ τῆς Ὀλυμπιάζε θεωρίας, πρότερον ἐλπίζοντες αὐτὴν καταπεπολεμῆσθαι κτὲ.

§ 3. καὶ ὅσα αὖ ἐν τῇ πόλει χορηγίαις ἢ ἄλλῳ τῳ λαμπρύνομαι, τοῖς μὲν ἀστοῖς φθονεῖται Φύσει, πρὸς δὲ τοὺς ξένους καὶ αὕτη ἰσχὺς Φαίνεται.

Rationibus subductis quovis pignore contenderim Thucydidem dedisse:

ἐκ δὲ τοῦ ὁρωμένου καὶ δύναμις ἅμα ὑπονοεῖται.

VI c. 17 § 1.

καὶ ταῦτα a) ἡ ἐμὴ νεότης καὶ ἄνοια παρὰ Φύσιν δοκοῦσα εἶναι b) ἐς τὴν Πελοποννησίων δύναμιν λόγοις τε πρέπουσιν ὡμίλησε c) καὶ ὀργῇ πίστιν παρασχομένῃ ἔπεισε κτὲ.

a) κἀνταῦθα cit. Steupius (cf. Anhang p. 256 seq.) Vereor ut recte. b) δοκεῦσα εἶναι, παρὰ φύσιν probabiliter transposuit Badhamus. c) ὁμιλήσασα .... παρασχομένη Badhamus.

Haerere viros doctos video nec sine causa in verbo ὁμιλεῖν quod alii aliter, cuncti frustra interpretando nobis explicare conantur. Pro omnibus verba faciat Classenius. „Das grösste Bedenken, inquit, erregt mir der Ausdruck ὡμίλησε, der doch in irgend einer Weise mit dem vorangestellten καὶ ταῦτα in Beziehung gebracht und als mit dem folgenden ἔπεισε verwandt aufgestellt werden muss." Quin Ludovicus Herbstius, locorum corruptorum ceteroquin acerrimus vindex, (Thuk. II p. 86 seqq.)

Digitized by Google

sedem vitii delendam esse censet. Iusto audacius, iure quispiam dixerit, nisi luculenter pateat unde vitiosum vocabulum pedem intulerit. At operae pretium est attente relegere scholion:

καὶ ταῦτα ἐγένετο δι' ἐμὲ τὸν .... ἀνόητον λογιζόμενον λόγοις τε χρησάμενον πρέπουσι .... καὶ ἀπειλήσαντα μετ' ὀργῆς αὐτοῖς εἰ μὴ θέλοιεν προσχωρεῖν ἡμῖν.

Videsne nihil hisce verbis contineri quod ad *ὡμίλησε* referatur, contra participio *ἀπειλήσαντα* in contextu nullum respondere synonymon? Codicem MS. ex quo fluxit Bekk. *Anecd.* I p. 110: *ὡμίλησΑ· συνεγενόμην* verisimile est exhibuisse id ipsum quod coniecit Badhamus: ΟΜΙΛΗCΑCΑ vel ΟΜΘΙΛΗCΑCΑ; scholiastam vero in suo libro legisse ΑΠΕΙΛΗCΑCΑ. Quapropter non mirarer si partic. *ἀπειλήσασα* vacillantibus literulis in archetypo interpretandi causa vv. *ὀργῇ πίστιν παρασχομένη* superscriptum deinde a scriba male lectum *ὁμειλήσασα* in ordinem receptum esset.

Commendo:

καὶ ταῦτα ἡ ἐμὴ νεότης .... παρὰ Φύσιν [*ἐς*] *τὴν Πελοποννησίων δύναμιν λόγοις τε πρέπουσιν* [*ὡμίλησε*] *καὶ ὀργῇ πίστιν παρασχομένη ἔπεισε κτἑ.*

VI c. 18 § 1.

ὥστε τί ἂν λέγοντες εἰκὸς ἢ αὐτοὶ ἀποκνοῖμεν ἢ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ξυμμάχους σκηπτόμενοι μὴ βοηθοῖμεν:

Repone:

ὥστε τί ἂν λέγοντες, εἰκότως[1]*) .... ἀποκνοῖμεν ἢ ... σκηπτόμενοι μὴ βοηθοῖμεν;*

Cf. Thuc. III c. 55 § 3: *καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐβοήθουν ἡμῖν ἐναντία Θηβαίοις ὅτε ὑμεῖς ἀπωκνεῖτε.*

Idem § 6.

καὶ νομίσατε .... τὴν πόλιν, ἂν μὲν ἡσυχάζῃ, τρίψεσθαί τε αὐτὴν περὶ αὑτὴν ὥσπερ καὶ ἄλλο τι .... ἀγωνιζομένην δὲ αἰεὶ προσλήψεσθαί τε τὴν ἐμπειρίαν κτἑ.

Articulo *τὴν* hic nullus locus est. Corrige: *προσλ. τέ τιν' ἐμπειρίαν.* Optime Steupius interpretatur: „immer in Bezug auf die Erfahrung *etwas* hinzunehmen."

1) Belgice: *gevoegelijk*; Germanice: *schicklicher Weise.*

Digitized by Google

Ibidem § 7.

παράπαν τε γιγνώσκω πόλιν μὴ ἀπράγμονα τάχιστ' ἄν μοι δοκεῖν ἀπραγμοσύνης μεταβολῇ διαφθαρῆναι καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύωσιν.

Ad hunc locum Steupius annotat: „γιγνώσκω .... μοι δοκεῖν (malim cum Kruegero legere ἐμοὶ δοκεῖν), ein pleonastischer Ausdruck: *ich stelle die Ansicht auf dass, wie ich glaube.*" Equidem suspicor verbum quod est γιγνώσκω labantis orationis fulciendae gratia scilicet infertum esse a lectore quem fugeret totam hanc paragraphum iuxta cum praegressis pendere ab imperativo νομίσατε (§ 6).

In extremis pro τοῖς παροῦσιν ἤθεσι cum Nabero rescribendum esse videtur: τοῖς πατρίοις ἤθεσιν.

VI c. 20 § 2.

ἐπὶ γὰρ πόλεις .... μέλλομεν ἰέναι μεγάλας .... τό τε πλῆθος, ὡς ἐν μιᾷ νήσῳ, πολλὰς ΤΑC Ἑλληνίδας.

Imo: ΚΑΙ Ἑλληνίδας: *easque non barbaras sed graecas.*

VI c. 22 s. f.

„Oportet, inquit, magnum nobiscum exercitum in Siciliam ducere, classe etiam longe superiores esse debemus, tum rem frumentariam comparare" τά τε ἄλλα ὅσον δυνατὸν ἑτοιμάσασθαι ΚΑΙ μὴ ἐφ' ἑτέροις γίγνεσθαι, μάλιστα δὲ χρήματα αὐτόθεν ὡς πλεῖστα ἔχειν.

Expectares: ΩCΤЄ.

VI c. 23 in. sic pergit dicere:

ἦν γὰρ αὐτοὶ ἔλθωμεν ἐνθένδε μὴ ἀντίπαλον μόνον a) παρασκευασάμενοι .... ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλοντες τοῖς πᾶσι, μόλις οὕτως οἷοί τε ἐσόμεθα τῶν μὲν κρατεῖν, τὰ δὲ καὶ διασῶσαι.

a) optime Classenius supplevit <παρασκευήν>

Quaeritur quid sit: „nam si *ipsi* hinc proficiscamur cum exercitu" etc.? aliter enim vertere non licet. Cave credas Steupio mirificum istud αὐτοὶ sic explicare conanti: „das αὐτοὶ weist auf den stillschweigenden Gegensatz hin: „denn auf Andere rechnet nicht"." Pronomen, quod nihil huc pertinet, manifesto

Digitized by Google

corruptum est ex adverbio αὐτόθεν. Quod ubi evanuit post ἔλθωμεν adscriptum esse ἐνθένδε quis mirabitur?

Lege igitur:

ἦν γὰρ αὐτόθεν ἔλθωμεν [ἐνθένδε] κτἑ.

Ibidem in continuo sequentibus, ubi Steupius pro μάχιμον μαχιμώτατον, Urlichsius pro ὁπλιτικὸν ἱππικὸν egregie emendaverunt, sententiam aliquanto rectius procedere puto si transponis:

ἀλλὰ καὶ, πλήν γε πρὸς τὸ μαχιμώτατον αὐτῶν, τὸ ἱππικόν, ὑπερβάλλοντες τοῖς πᾶσι κτἑ.

Ibidem § 2.

πόλιν τε νομίσαι χρὴ * ἐν ἀλλοφύλοις καὶ πολεμίοις οἰκιοῦντας ἰέναι κτἑ.

Recte locum intellexit Steupius vertens: „und ihr müsst euch (in Bezug auf den Feldzug nach Sicilien) vorstellen, es zögen Leute aus, die .... gründen wollten." Nisi quod hoc sensu necessario restituendum erit: ‹ὡς› ἐν ἀλλοφύλοις.

Ibidem § 3.

ὅπερ ἐγὼ φοβούμενος καὶ εἰδὼς πολλὰ μὲν ἡμᾶς δέον εὖ βουλεύσασθαι, ἔτι δὲ πλείω εὐτυχῆσαι, χαλεπὸν δ' ἀνθρώπους ὄντας, ὅτι ἐλάχιστα τῇ τύχῃ παραδοὺς ἐμαυτὸν βούλομαι ἐκπλεῖν κτἑ.

Nullus dubito quin ἐμαυτὸν eiiciendum sit. Non de semet ipso Nicias quidnam futurum sit sollicitus est. Cf. in priore oratione c. IX § 2: ἧσσον ἐτέρων περὶ τῷ ἐμαυτοῦ σώματι ὀρρωδῶ.

VI c. 24 § 3.

καὶ ἔρως ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκπλεῦσαι· τοῖς μὲν γὰρ πρεσβυτέροις ὡς ἢ καταστρεψομένοις ἐφ' ἃ ἔπλεον ἢ οὐδὲν ἂν σφαλεῖσαν μεγάλην δύναμιν * τοῖς δ' ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς * τε ἀπούσης πόθῳ ὄψεως καὶ θεωρίας, καὶ εὐέλπιδες ὄντες σωθήσεσθαι, * ὁ δὲ πολὺς ὅμιλος * καὶ στρατιώτης ἔν τε τῷ παρόντι ἀργύριον οἴσειν καὶ προσκτήσεσθαι δύναμιν ὅθεν ἀΐδιον μισθοφορὰν ὑπάρξειν.

De hoc loco adeundus est Badhamus (Mnem. a. 1875 p. 21), cui palmarem emendationem debemus: σφαλεῖσι μέγα τὴν

Digitized by Google

δύναμιν. Recte idem pro τῆς τε ἀπούσης requirit γῆς [1]). Ceterum sententiam pessime affectam hunc fere ad modum sarcire conatus sum:

τοῖς μὲν γὰρ πρεσβυτέροις ὡς ἤ καταστρεψομένοις ἐφ' ἃ ἔπλεον ἢ οὐδὲν ἂν σφαλεῖσι μέγα τὴν δύναμιν ⟨ἐπ' οἴκου ἀνακομιουμένοις⟩, τοῖς δ' ἐν τῇ ἡλικίᾳ γῆς ⟨μακράν⟩ τε ἀπούσης πόθῳ ὄψεως καὶ θεωρίας [2]). *Omne ignotum pro magnifico!* καὶ εὐέλπιδες ὄντες σωθήσεσθαι ⟨ᾧοντο⟩. ὁ δὲ πολὺς ὅμιλος ⟨ἔμπορος⟩ [3]) καὶ στρατιώτης ἔν τε τῷ παρόντι ἀργύριον οἴσειν καὶ προσκτήσεσθαι δύναμιν ὅθεν ἀΐδιον μισθοφορὰν ὑπάρξειν.

VI c. 31 § 4.

ξυνέβη δὲ πρός τε σφᾶς αὐτοὺς ἅμα ἦρι γενέσθαι, ᾧ τις ἕκαστος προσετάχθη καὶ ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν μᾶλλον εἰκασθῆναι τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ἢ ἐπὶ πολεμίους παρασκευήν.

Miror Hudium et Steupium novissimos editores post pronomen τις non inclusisse cum Kruegero et Herwerdeno ἕκαστος quod et hic et Thuc. VII 75 § 5 (καὶ τούτων οἵ τε ἄλλοι πάντες ἔφερον ὅ,τι τις ἐδύνατο [ἕκαστος] χρήσιμον) a sciolo scriptori invito obtruditur. Utrobique prava sedes suspicionem movet. Graecum et Thucydideum eo sensu est aut τὶς aut ἕκαστός τις. Cf. locos ab ipso Steupio laudatos III 45 § 4; IV 4 § 2 et 63 § 1.

In fine sententiae interpolatorem olent vv. plane otiosa: ἐπίδειξιν [τῆς δυνάμεως καὶ] ἐξουσίας.

VI c. 34 § 6.

ὥστ' ἔγωγε τούτῳ τῷ λογισμῷ ἡγοῦμαι ἀποκλῃομένους αὐτοὺς .... ἢ .... ἐξωσθῆναι ἂν τῇ ὥρᾳ ἐς χειμῶνα ἢ καταπλαγέντας τῷ ἀδοκήτῳ καταλῦσαι ἂν τὸν πλοῦν κτέ.

Vehementer vereor ut recte vertant τῇ ὥρᾳ vv. dd. Classenius: *durch den Verlauf der Zeit*; Steupius: *durch die vorgerückte Jahreszeit.* ἡ ὥρα, ἡ εὐκαιρία, *opportunum tempus* [4]) τῷ χειμῶνι

1) Hudius ingeniosam Badhami disputationem non cognovisse videtur.

2) Cf schol.: τὸ θεωρίας ἀντὶ τοῦ ἱστορίας κεῖται ἵνα ᾖ· ποθοῦντες τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ἰδεῖν καὶ ἱστορῆσαι.

3) Cf. VI 31 § 5 s. f.

4) Ὥρη ἐρᾶν, ὥρη δὲ γαμεῖν, ὥρη δὲ πεπαῦσθαι.

Digitized by Google

manifesto opponitur. Interpretes in errorem induxisse videtur levis librarii error τῇ ὥρᾳ pro τὴν ὥραν exarantis. Lectionem genuinam ante oculos habuit Scholiastes, qui ad ἐξωσθῆναι explicat: ἐκπεσεῖσθαι τὸν καιρὸν τοῦ πλοῦ εἰς χειμῶνα i. e. *quod ad tempus opportunum.*

Incredibile dictu est quoties in syllabis finalibus scribae titubaverint.

VI c. 38 § 2.

.... καὶ ἐνθένδε ἄνδρες οὔτε ὄντα οὔτ' ἂν γενόμενα λογοποιοῦσιν, οὓς ἐγὼ οὐ νῦν πρῶτον ἀλλ' αἰεὶ ἐπίσταμαι ἤτοι λόγοις γε τοιοῖσδε καὶ ἔτι τούτων κακουργοτέροις ἢ ἔργοις βουλομένους καταπλήξαντας τὸ ὑμέτερον πλῆθος αὐτοὺς τῆς πόλεως ἄρχειν.

Commendat Naberus: ἤτοι λόγοις γε τοιοῖσδε ἢ ἔτι τούτων κακουργοτέροις ἔργοις. At notantur hoc loco astuti optimates non temere agendo semet ipsos prodere sed λογοποιεῖν soliti: mendaciorum confictores falsosque rumores spargentes, ut civitate in magno timore constituta ipsi rerum potiantur. Ubi proclivi librariorum errore necessaria vocula diiunctiva ἢ post τοιοῖσδε abiit in καὶ, ut mancae orationi succurreretur, credo, agglutinatum est ἢ ἔργοις.

Lege igitur: ἤτοι λόγοις γε τοιοῖσδε Ἢ ἔτι τούτων κακουργοτέροις [ἢ ἔργοις]. Cf. DEMOSTH. πρὸς Λεπτ. § 125: ὃν τοίνυν κακουργότατον οἴονται λόγον εὑρηκέναι κτὲ.

VI c. 40 § 2 in fine orationis Athenagorae:

ἡ γὰρ πόλις ἥδε, εἰ καὶ ἔρχονται Ἀθηναῖοι, ἀμυνεῖται αὐτοὺς ἀξίως αὐτῆς .... καὶ εἴ μή τι αὐτῶν (eorum quae a vobis renuntiantur) ἀληθές ἐστιν, ὥσπερ οὐκ οἴομαι, οὐ πρὸς τὰς ὑμετέρας ἀγγελίας καταπλαγεῖσα, ἑλομένη ὑμᾶς ἄρχοντας, αὐθαίρετον δουλείαν ἐπιβαλεῖται, αὐτὴ δ' ἐφ' αὐτῆς σκοποῦσα τούς τε λόγους ἀφ' ὑμῶν * ὡς ἔργα βουλομένους κρινεῖ καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἐλευθερίαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀκούειν ἀφαιρεθήσεται.

Nihilo potior est cod. Florentini scriptura βουλομένους a Hudio in textum admissa quam id quod in ceteris libris extat δυναμένους. Nonne utrumque participium aeque inutile est? Ceterum quantocyus revoca ante ὡς particulam negativam qua nullo pacto carere possumus.

Digitized by Google

Mihi quidem persuasum est Thucydidem scripsisse:
αὐτὴ δ' ἐφ' αὑτῆς σκοποῦσα τούς τε λόγους ἀφ' ὑμῶν <οὐχ> ὡς ἔργα [δυναμένους] κρινεῖ καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἐλευθερίαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀκούειν ἀφαιρεθήσεται.

VI c. 54 § 2 s. f.
γενομένου δὲ Ἁρμοδίου ὥρᾳ ἡλικίας λαμπροῦ Ἀριστογείτων, ἀνὴρ τῶν ἀστῶν, μέσος πολίτης, ἐραστὴς ὢν εἶχεν αὐτόν. πειραθεὶς δὲ ὁ Ἁρμόδιος ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου τοῦ Πεισιστράτου καὶ οὐ πεισθεὶς καταγορεύει τῷ Ἀριστογείτονι. ὁ δὲ ἐρωτικῶς περιαλγήσας καὶ φοβηθεὶς τὴν Ἱππάρχου δύναμιν μὴ βίᾳ προσαγάγηται αὐτόν, ἐπιβουλεύει εὐθὺς ὡς ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως κατάλυσιν τῇ τυραννίδι.

Interpolatori reddendum esse censeo otiosum additamentum [*καὶ οὐ πεισθείς*]. Scilicet amasius amatori *καταγορεύει τὸ πρᾶγμα.* Quis non facile intellegit Harmodium, si tentatus corruptori morem gessisset, facinus ut turpe aliquid ad amatorem non delaturum fuisse? Desumta haec esse apparet e proxime sequentibus § 4: *καὶ ἐν τούτῳ δὲ Ἵππαρχος ὡς αὖθις πειράσας οὐδὲν μᾶλλον ἔπειθε τὸν Ἁρμόδιον.*

In extremis, si libris MSS. et scholiis fides habenda, vv. *ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως* necessario ad Aristogitonem referuntur. Itaque vertunt mirifice sed recte tamen: „(Aristogiton), *quantum pro sua auctoritate poterat,* tyrannidem per insidias evertere conatur." Steupius autem caute annotat: *„in beschränkendem Sinne: an einem offenen Angriff konnte er als μέσος πολίτης nicht denken.*

Quanto meliorem sententiam obtinebimus transponendo:
(*ὁ Ἁριστογείτων*) *φοβηθεὶς τὴν Ἱππάρχου* (utpote potentissimi tyranni fratris) *δύναμιν, μὴ ὡς ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως βίᾳ προσαγάγηται αὐτὸν* (Harmodium), *ἐπιβουλεύει εὐθὺς κατάλυσιν τῇ τυραννίδι.*

VI c. 55 s. f.
Ἱππάρχῳ δὲ ξυνέβη τοῦ πάθους τῇ δυστυχίᾳ ὀνομασθέντα καὶ τὴν δόξαν τῆς τυραννίδος ἐς τὰ ἔπειτα προσλαβεῖν.

Hudium, qui magna cum cura sed nullo delectu cunctas varias librorum lectiones optimas pessimas collegit, hoc etiam

Digitized by Google

annotantem video in calce scribam unius codicis E pro δυστυχίᾳ exarasse δυσταχίαι. Quis talia discere curat? Quam vellem eadem diligentia operum Criticorum rationem habuisset! Iniuria spernitur quod Dobraeus proposuit (Advv. I p. 89) Ἐπονομασθέντα, interpretatus: *his name was associated with.*

VI c. 60 § 2.

καὶ ὡς αὐτῶν διὰ τὸ τοιοῦτον ὀργιζομένων πολλοί τε καὶ ἀξιόλογοι ἄνθρωποι ἤδη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἦσαν καὶ οὐκ ἐν παύλῃ a) ἐφαίνετο, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν ἐπεδίδοσαν μᾶλλον ἐς τὸ ἀγριώτερόν τε καὶ πλείους ἔτι ξυλλαμβάνειν, ἐνταῦθα ἀναπείθεται εἷς τῶν δεδεμένων κτέ.

a) ἀνάπαυλα cit. Reiskius.

„Ut Graecum sit ἐπεδίδοσαν ἐς τὸ ξυλλαμβάνειν, quod vix credo, dicit Badhamus, τε non suum locum habet et perabsurde τὸ ἀγριώτερον et τὸ ξυλλαμβάνειν, *tamquam res diversae essent*, per τε καὶ coniunguntur." Rectissime: τὸ ἀγριώτερον et τὸ ξυλλαμβάνειν in orationis contextu prorsus idem valent. Quamobrem non cum Badhamo correxerim: ⟨ὥστε⟩, sed inutile additamentum [τε καὶ πλείους ἔτι ξυλλαμβάνειν], quod vocabulo ἀγριώτερον adhaeret, deleverim potius.

VI c. 63 § 2.

.... καὶ ἐπειδὴ πλέοντές τε a) τἀπεκεῖνα τῆς Σικελίας πολὺ ἀπὸ σφῶν * ἐφαίνοντο b) καὶ πρὸς τὴν Ὕβλαν ἐλθόντες καὶ πειράσαντες οὐχ εἷλον βίᾳ κτέ.

a) ἐς add. Reiskius. b) ἐφέροντο cit. Naberus.

Vide ne supplendum sit: ⟨ἀπέχειν⟩ ἐφαίνοντο vel simile quid.

VI c. 68 § 1.

πολλῇ μὲν παραινέσει .... τί δεῖ χρῆσθαι, οἷ πάρεσμεν ἐπὶ τοιοῦτον a) ἀγῶνα;

a) τοιοῦτον parum feliciter scripsit Hudius: τὸν αὐτὸν codd.

Verum procul dubio vidit Naberus: ἐπ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Quae emendatio novissimorum editorum diligentiam fugisse videtur.

Digitized by Google

VI c. 72 § 3.

Hermocrates Syracusanus cives adhortatur ne propter cladem acceptam animum despondeant: victos quidem esse et in fugam coniectos: *οὐ μέντοι τοσοῦτόν γε λειφθῆναι ὅσον εἰκὸς εἶναι, ἄλλως τε <καὶ> a) τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλλήνων ἐμπειρίᾳ, ἰδιώτας ὡς εἰπεῖν χειροτέχναις, b) ἀνταγωνισαμένους.*

a) *καὶ* e codd. dett. add. Kruegerus. b) *χειροτέχναις* corr. F. et *γρ.* G.; *χειροτέχνας* ceteri codd.

Iure Hudius et Steupius mea quidem sententia in textum recipere non dubitarunt *χειροτέχναις*. Vide quae de hoc loco egregie disputat Steupius (Anhang p. 279). Eandem lectionem olim secutus est Valla nec non Arnoldus qui bene vertit: „*if one may so speak, like men with no knowledge of a trade opposed to those who have made it their business.*"

Ceterum quod Steupius ad vocabulum *ἐμπειρίᾳ* lacunae signum apposuit, forsan *ἀπείρους καὶ* addendum suspicatus, speciose id quidem nec hercle sine causa excogitatum est. Videat tamen v. d. ne mea coniectura aliquanto lenior sit. Si me audis, audacter abiice molestum istum dativum *ἐμπειρίᾳ*. Non hoc libenter significat rerum scriptor *φιλόπατρις εἴ τις καὶ ἄλλος*: Athenienses ceteris Graecis praestare *experientia*; sed universe in tota Graecia illos *πρωτεύειν* nec rerum bellicarum gloria minus quam ingenio atque doctrina principatum tenere.

VI c. 75 § 1.

ἐτείχιζον δὲ καὶ οἱ Συρακόσιοι ... πρὸς τε τῇ πόλει, τὸν Τεμενίτην ἐντὸς ποιησάμενοι, τεῖχος ... ὅπως μὴ δι' ἐλάσσονος εὐαποτείχιστοι ὦσιν, ἢν ἄρα σφάλλωνται, καὶ τὰ Μέγαρα Φρούριον καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ ἄλλο.

Transponendum esse: *καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ ἄλλο Φρούριον* diximus Mnem. a. 1900 p. 55.

VI c. 77 in.

ἀλλ' οὐ γὰρ δὴ τὴν τῶν Ἀθηναίων εὐκατηγόρητον οὖσαν πόλιν νῦν ἥκομεν ἀποφανοῦντες ἐν εἰδόσιν ὅσα ἀδικεῖ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιασόμενοι κτέ.

Naturalis verborum ordo est: *τὴν τῶν Ἀθ. πόλιν εὐκατήγορητον οὖσαν.*

Digitized by Google

Ibidem § 2 s. f.

καὶ οἰόμεθα τοῦ ἄπωθεν ξυνοίκου προαπολλυμένου οὐ καὶ ἐς αὐτόν τινα ἥξειν τὸ δεινόν, πρὸ δὲ αὐτοῦ μᾶλλον τὸν πάσχοντα καθ' ἑαυτὸν δυστυχεῖν;

Recte me iudice Herwerdenus in calce editionis: „vv. πρὸ..... δυστυχεῖν vix sana. Madvigii ⟨et Gertzii⟩ coniecturam inserentis ἢ ante καθ' in hoc contextu non intellego."

Nec melius assequor quod germanice reddiderunt vv. dd. Classenius: *dass vielmehr, wer vor ihm zu Schaden kommt, für sich allein in's Unglück gerät*; Goellerus: *sondern denken wir, wer vor uns unglücklich ist, der sei es für sich allein?*

Equidem mihi perspexisse videor Hermocratem Syracusanorum legatum in concione Camarinaeorum hoc fere usum esse argumento:

„Adversus Athenienses societatem inire utrisque nostrum aeque prodest, Camarinaei! Alteris enim succumbentibus alteri quoque, quamvis in opposita Siciliae parte habitantes, metuendum est ne serius ocius eadem calamitate afficiantur. Accedit quod etiam, *ante quam hoc fiat*, eorum, qui soli hostium impetus sustinere coacti erunt, condicio necessario erit durior."

Quapropter coniicio Thucydidem dedisse:

πρὸ δὲ τούτου ⟨οὐ⟩ μᾶλλον τὸν πάσχοντα καθ' αὑτὸν δυστυχεῖν;

nisi mavis: πρὸ δὲ τοῦ (= πρὸ τοῦ δὲ). Cf. THEMISTII, Thucydidis admiratoris, *Soph.* p. 296b:

ἐπεὶ καὶ Σωκράτης ἐκεῖνος πρὸ μὲν τοῦ οὐκ ἐξέφαινε τοῦ Πυθίου τὴν μαρτυρίαν κτέ.

VI c. 78 § 2. Cf. DION. HALIC. *Thuc. iud.* 934, 5.

εἴ τέ τις φθονεῖ ΜΕΝ ἢ καὶ φοβεῖται — ἀμφότερα γὰρ τάδε πάσχει τὰ μείζω —, διὰ δὲ αὐτὰ τὰς Συρακούσας κακωθῆναι μὲν, ἵνα σωφρονισθῶμεν, βούλεται, περιγενέσθαι δὲ ἕνεκα τῆς αὐτοῦ (perperam αὐτοῦ Hudius) ἀσφαλείας, οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει.

In oculos incurrit opponi inter se κακωθῆναι μὲν .... περιγενέσθαι δὲ, sed qualis omnino oppositio sit inter εἴ τέ τις φθονεῖ et διὰ δὲ αὐτὰ .... βούλεται κτέ. nemo facile dicat.

Mutata particula ΜΕΝ, cui nullus hic locus est, in pronomen ΗΜΙΝ (*nobis Syracusanis*), quo aegre caremus, salva res est.

Digitized by Google

VI c. 80 § 5.

σκοπεῖτε οὖν καὶ αἱρεῖσθε ἤδη ἢ τὴν αὐτίκα ἀκινδύνως δουλείαν ἢ κἂν περιγενόμενοι μεθ' ἡμῶν τούσδε τε μὴ αἰσχρῶς δεσπότας λαβεῖν καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν μὴ ἂν βραχεῖαν γενομένην διαφυγεῖν.

Non iniuria Goellerus: „insolenter hic *ἀκινδύνως*, adverbium qualitatis ab adiectivo usitato ductum, *pro hoc adiectivo* positum est, quod alibi tantum in adverbiis loci ac temporis et particulis fit." Quare Badhamus legit *δουλεύειν* sed ita, ut recte Herwerdenus observat, concinnius foret *δουλεῦσαι*. Quidni paulo lenius tentemus: *τὴν αὐτίκα ἀκίνδυνον δουλείαν*? coll. THUC. IV 18 s. f.: *ἐξὸν ἀκίνδυνον δόκησιν ἰσχύος καὶ ξυνέσεως ἐς τὸ ἔπειτα καταλιπεῖν*; et IV 87 § 2: *καὶ τὴν ἐλευθερίαν μὴ ἀκίνδυνον ἡμῖν φαίνεσθαι.*

VI c. 82 § 3.

καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ ναῦς κτησάμενοι τῆς μὲν Λακεδαιμονίων ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἀπηλλάγημεν .... αὐτόνομοι δὲ τῶν ὑπὸ βασιλεῖ πρότερον ὄντων ἡγεμόνες καταστάντες οἰκοῦμεν, νομίσαντες ἥκιστ' ἄν ὑπὸ Πελοποννησίοις οὕτως εἶναι, δύναμιν ἔχοντες ἢ ἀμυνούμεθα καὶ ὡς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν, οὐδὲ ἀδίκως καταστρεψάμενοι τούς τε Ἴωνας καὶ νησιώτας, οὓς ξυγγενεῖς φασιν ὄντας ἡμᾶς Συρακόσιοι δεδουλῶσθαι.

Quod de verbi *οἰκεῖν* usu Thucydideo disputat Steupius: „das Vb. *οἰκεῖν* finden wir bisweilen so gebraucht, dasz der Begriff „in einer bestimmten Weise sein Land bewohnen" zu einem einfachen „sich in einer bestimmten Lage befinden" abgeschwächt ist" est id sane verissimum sed ne hoc quidem sensu apte ad orationis contextum convenire videtur. Fac enim *ἡγεμόνες καταστάντες οἰκοῦμεν* idem significare atque *ἡγεμόνες καθέσταμεν*: nonne manet eadem loci difficultas? si quidem sequentia non habent quo referantur. Reiskius coniecit *ἀδικοῦμεν*, Classenius ‹*ἀσφαλῶς*› *οἰκοῦμεν*, Herwerdenus multo melius proposuit *ἄρχομεν*. Haud scio tamen an praestet verbum, quo ipsa natura *τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως* significetur maris imperium tenentium.

Commendo: *ναυκρατοῦμεν* coll. VII 60 § 2.

In sequentibus vv. *καὶ οὐδὲ ἀδίκως καταστρεψάμενοι* male cum antecedentibus cohaerere vidit Badhamus novi argumenti haec

Digitized by Google

initia facere ratus itaque κατεστρεψάμεθα reponendum esse. Suffecerit, credo, ut sententia recte procedat, corrigere καί-<περ>.

In fine interpolatorem prodit nomen Συρακόσιοι sine causa et alieno loco appositum.

VI c. 84 § 1.

ὑπολάβῃ δὲ μηδεὶς ὡς οὐδὲν προσῆκον ὑμῶν κηδόμεθα, γνοὺς ὅτι σῳζομένων ὑμῶν καὶ διὰ τὸ μὴ ἀσθενεῖς ὑμᾶς ὄντας ἀντέχειν Συρακοσίοις ἧσσον ἂν τούτων πεμψάντων τινὰ δύναμιν Πελοποννησίοις ἡμεῖς βλαπτοίμεθα.

„Neque vero quisquam existimet, dicere pergit apud Camarinaeos Atheniensium legatus, sine causa nos de vobis sollicitos esse: sic habetote: donec salva erit vestra respublica atque Syracusanis resistere poterit, nos minoribus incommodis affectum iri .... τούτων πεμψάντων τινὰ δύναμιν Πελοποννησίοις? imo <οὐ> πεμψάντων.

Quamquam hoc quoque fieri potest ut Th. dederit:

ἧσσΩ ἂν τούτων πεμψάντων τινὰ δύναμιν Πελοποννησίοις, <ἧσσον> ἡμεῖς βλαπτοίμεθα.

Cf. scholion: ἧττον ἂν ἡμεῖς βλαπτοίμεθα· οὐ γὰρ πέμψουσιν οἱ Συρακόσιοι Λακεδαιμονίοις δύναμιν ἐνταῦθα πολεμοῦμενοι.

VI c. 86 § 3.

ἡμεῖς μέν ΓΘ οὔτ' ἐμμεῖναι δυνατοὶ μὴ μεθ' ὑμῶν κτέ.

Notum est scribas confundere solere particulas γε et γάρ. Commutationis exempla vide apud Koenium (Greg. Cor. p. 877). Et hic et Thuc. I 40 § 4, quem locum comparat Steupius, equidem praetulerim ΓΑΡ.

VI c. 88 § 4.

καὶ οἱ μὲν πρὸς τὰ πεδία μᾶλλον τῶν Σικελῶν, ὑπήκοοι ὄντες τῶν Συρακοσίων, οὐ [a] πολλοὶ ἀΦειστήκεσαν· [b] τῶν δὲ τὴν μεσόγειαν ἐχόντων αὐτόνομοι οὖσαι καὶ πρότερον αἰεὶ <αἱ> [c] οἰκήσεις εὐθύς, πλὴν ὀλίγοι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν, καὶ σῖτον τε κατεκόμιζον τῷ στρατεύματι καὶ εἰσὶν οἳ καὶ χρήματα.

a) οὐ scripsit Canterus: οἱ codd. b) ἀφεστήκεσαν libri: ἀφέστασαν Herwerdenus. c) αἱ add. Bekkerus.

Digitized by Google

Locum Badhamo Herwerdeno aliis auctoribus graviter corruptum ac paene conclamatum, Dobraei (Advv. I p. 91) vestigiis ingressus, cuius ingeniosae coniecturae saepenumero a vv. dd. ne memorantur quidem, paulo audacius, ut in re incerta, sic refingere conabor:

καὶ οἱ μὲν πρὸς τὰ πεδία μᾶλλον τῶν Σικελῶν, ὑπήκοοι ὄντες τῶν Συρακοσίων, ἀφέστασαν (*ab Atheniensium societate abhorrebant*)· τῶν δὲ τὴν μεσόγειαν ἐχόντων αὐτόνομον οὖσαν καὶ πρότερον αἰεὶ <ὑπὸ τῶν αὐτῶν> [1]) οἰκηθεῖσαν εὐθὺς οἱ πολλοὶ, πλὴν ὀλίγοι, μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν κτέ.

Interioris Siciliae incolae, qui αὐτόχθονες καὶ αὐτόνομοι erant: *aborigines suis legibus viventes*, neque e Graecia oriundi neque ullis Graecis dicto audientes, maximam partem sine mora cum Atheniensibus facere parati erant.

Ibidem § 8.

καὶ οἱ Κορίνθιοι εὐθὺς ψηφισάμενοι αὐτοὶ πρῶτοι ὥστε πάσῃ προθυμίᾳ ἀμύνειν κτέ.

Perperam Hudium expunxisse vocabulum quod est πρῶτοι recte observat Steupius coll. Thuc. III 101 atque sic alibi passim occurrit αὐτὸς πρῶτος.

VI c. 89 § 5 seq. (in oratione Alcibiadis ad Lacedaemonios).

Perplexam sententiarum seriem, de qua vide Criticorum conamina, Kruegeri et Herwerdeni imprimis Mnem. a. 1880 p. 163 nec non Steupii novissimae editionis p. 205; Anhang p. 286, forsan huncce in modum transponendo haud inepte reconcinnare possis:

τὰ πολλὰ ἀνάγκη ἦν τοῖς παροῦσιν [a]) ἔπεσθαι. τῆς δ' ὑπαρχούσης ἀκολασίας ἐπειρώμεθα μετριώτεροι ἐς τὰ πολιτικὰ εἶναι, ἐπεὶ δημοκρατίαν γε εὖ [b]) γιγνώσκομεν (quandoquidem experientia edocti sumus quantum molestiarum habeat popularis civitas in vulgi dominationem vitiata) οἱ φρονοῦντές τι καὶ αὐτὸς οὐδενὸς ἂν χεῖρον ὅσῳ — μέγιστα ἐγκλήματα ἔχω — κἂν [c]) λοιδορήσαιμι. (ἀλλὰ περὶ ὁμολογουμένης ἀνοίας οὐδὲν ἂν καινὸν λέγοιτο.) ἄλλοι δ' ἦσαν καὶ ἐπὶ τῶν πάλαι καὶ νῦν οἳ ἐπὶ τὰ πονηρότερα ἐξῆγον τὸν

1) Cf Thuc. I 2 § 5.

Digitized by Google

ὄχλον· οἵπερ καὶ ἐμὲ ἐξήλασαν. ἡμεῖς δὲ τοῦ ξύμπαντος προὔστημεν, δικαιοῦντες ἐν ᾧ σχήματι μεγίστη ἡ πόλις ἐτύγχανε καὶ ἐλευθερωτάτη οὖσα καὶ ὅπερ ἐδέξατό τις, τοῦτο ξυνδιασῴζειν καὶ τὸ μεθιστάναι αὐτὴν οὐκ [ἐδόκει ἡμῖν] d) ἀσφαλὲς εἶναι ὑμῶν πολεμίων προσκαθημένων.

a) τοῖς παροῦσιν codd.: τοῖς πατρίοις speciose cit. Naberus. b) καὶ ἐγιγνώσκομεν libri, sed nec coniunctioni nec tempori imperfecto hic locus est: δημοκρατίας γε καταγιγνώσκομεν Hudius. c) κἂν corr. Hudius: καὶ codd. d) vv. ἐδόκει ἡμῖν otiose adhaerent.

DE AENEIDIS LOCO ILLO UBI AENEAS HELENAE MORTEM MINATUR (II, 567—588).

Nihil facilius esse quam convicia et maledicta congerere in eum, qui vulgo turpi scelere commaculatus videatur, insigni eoque tristissimo exemplo aetas nostra docuit. Quis enim Dreyfusium illum non novit dira et inaudita poena a civibus suis affectum? Quis miserum hominem defendebat quamdiu constabat apud omnes nefaria proditione suae eum patriae perniciem machinatum? Talia ausum militem communi luce et hominum alloquio indignum populus censebat, plebecula vero clamabat et novis semper exsecrationibus exsulem lacerabat. Eadem fere est huius loci, de quo nunc ago, conditio: vulgo damnatur, pellitur, in extremam barbariem reiicitur, absurdus dicitur, vitiosus, insanus et quid non? Audiamus crimina ab aequalibus nostris in eum prolata: quanti ea essent iam dixi in Museo (vol. XI, fasc. 5 et 6); sed quoniam illa disputatio, vernacule scripta, in paucorum, ut opinor, manus est perventura, quid mihi de toto negotio videatur etiam Mnemosynen legentes edocebo: videor enim mihi in medium proferre posse quaedam quae neque sint iniucunda cognitu neque illo loco indigna.

Ergo, ut initium faciam ab eo viro docto, qui ultimus hosce versus condemnavit, Eduardus Nordenus in commentario ad librum Aeneidis sextum poetam eorum reprehendit quod iusto saepius legem quandam de synaloephe neglexerit. Quae illa lex sit scire cupientes ipse Nordenus docebit; ipse enim eam tulit. Mihi propter ipsam subtilitatem reiicienda videtur, neque quid-

Digitized by Google

quam praestare eam censeo antiquiori de synaloephe, quam docte et acute Havetus refutavit. Sed hoc nunc mitto. Quo modo lege sua adversus reum nostrum Nordenus utatur videamus. „Est" ait „synaloephe quaedam, quae licet sedulo a Virgilio vitetur, aliquoties tamen admittitur et sic quidem ut, totam Aeneidem si consideres, *octogesimo nono* quoque versu inveniatur, at hic *quindecim* versuum spatio *ter* eam deprehendis." Obsecro, vir praestantissime, sicine iam posthac poetas nostros legamus ut eos pueris in ludo literas discentibus ineptiores putemus? „Si toties" illi aiunt „tanto spatio peccaro, impune ferre potero, si saepius, notabor ignominia." Atque ut illo crimine poetam nostrum damnaret, 2791 synaloephas in Aeneide Nordenus numeravit. Mihi crede, tanti non fuit tota lex.

At nitebatur Nordeni damnatio praeiudicio quodam eoque gravissimo. Duobus enim annis antea Ricardus Heinzius poetam nostrum sententia perculerat simul ét tristi ét admodum clementi. Impostorem eum dixerat, qui totum ἐπεισόδιον *finxisset* (p. 48: „ein antiker Editor hat die Helena-episode *erfunden*), et tamen eundem appellaverat *virum haud incultum* („es war kein ungebildeter Mann"). Sed ne praevaricari videretur, statim haec subiecerat: „kein Poët freilich, wenn er auch den virgilischen Stil zur Not und ohne die allergröbsten Verstösse zu imitieren verstand."

„Comburatur Iudaeus": huc redit Heinzii iudicium. Quod tam mitibus enuntiatum vocabulis est quod mireris, cum praesertim reputes ad duos hic provocari iudices qui multo asperiore oratione de eodem reo usi sint, Thilonem dico et Leonem. Illi enim „haben *abschliessend* gezeigt" (Heinzii haec verba sunt) fraudem hic teneri. Quid autem est cur falsario parcatur, quem falsarium esse ita sit demonstratum ut ultra de ea re iudicium peti fere nefas sit? Et quod de oratione illa asperiore dicebam, libet Leonis verba quaedam afferre (non enim opus est omnia hic exhaurire, ergo Thilonem missum facio):

„die elende Sprache mit ihrem hülflosen Tasten [1]) nach Ausdrücken höheren Stils."

1) „Elende Sprache mit ihrem hülflosen Tasten". Contendo palamque declaro nullos nobis versus ex Antiquitate esse traditos in quos tam acerba conveniant vocabula. Apud recentiores sunt quaerendi. Et forte fortuna, dum carmina quaedam ab

Digitized by Google

Satisne acerba haec? Porro audiamus:

„vs. 587 „*ultricis famam* (*famae* Cassell.) ist corrupt, ich vermuthe *ultricemque famem*, das ist aber wohl zu gut für diesen Poeten."

Ain vero? Tune aliquem poetam emendes, deinde tuam ipse emendationem tam egregiam esse declares ut .... illa indignus iste poeta sit? Profecto sic agimus cum illo homine adversus quem nihil nobis non licere arbitremur.

Atque sic cum Dreyfusio (ad illum enim iam redeo) egit plebecula Franco-Gallica, cui tenebriones imposuerant. At tandem aliquando huic laeta affulsit lux veritatis. Lucem aio, immo diluculum quoddam lucem nuntians. Hoc enim nondum satis apparet unde ista in hominem innocentem mendacia orta sint, quove sint conflata consilio. Quanto melior nostri poetae conditio! Hunc enim nihil commisisse, non Virgilii furatum nomen, sed ipsum *esse* Virgilium pro certo constat, simulque unde illud in eum crimen natum sit iam luce clarius apparet. Leeuwenii nostri meritum illud, qui felicissimo ingenii acumine rem quandam investigavit, quae saepe literis nostris iam profuit, et nunc etiam huic prodesse poetae poterit. Sed hanc praeclari illius inventi utilitatem neque ipse Leeuwenius ostendit, utpote qui numquam hunc locum sibi tractandum sumserit, neque quisquam illorum (id quod mirum magis) qui in Virgilio vitae posuerunt tabernacula. Perspexit enim Leeuwenius legitimum quendam fuisse olim in singulis paginis *vicenorum binorum* versuum numerum, atque hanc esse causam cur tam saepe viginti duo versus aut omissi sint aut in alienum locum translati. Exemplis ab eo allatis (v. Comm. de Aiacis Soph. auth. et int. p. 140 sqq. et 194 sqq.) confidenter hoc e Virgilio addimus. Etenim habemus hic locum 22 versuum, quem ab ipsis Virgilii

---

antiquis magnorum poetarum imitatoribus composita pervolvo, in unum incido cui editor versiculos quosdam suos praemisit egregie qui sermo recte „misellus" dicatur docentes et qualis conatus „ineptus irritusque" sit vocandus. Iamque illos hic appositurus eram ut appareret a nullo pseudo-Virgilio unquam quidquam tale esse commissum. Sed repressi me: metuebam enim ne eorum poeta (scilicet) aegre ferret et ne ii qui hanc annotationem lecturi essent aliquas mihi cum eo esse inimicitias putarent. Sat erit, opinor, si dixero duo esse disticha e quibus vix ullus extundi sensus possit, primum vocabulum esse adiectivum numerale, ultimum coniunctionem in quam nulla sententia bene Latina ullo modo exire possit.

Digitized by Google

editoribus Tucca et Vario omissum [1]) scholia tradunt, locum quo carere non possumus quin concidant omnia, locum denique in quo iure reprehendere nemo quidquam potest. Nam ad lucem a Leeuwenio allatam omnes illas recentiorum philologorum considera calumnias, et risum tene, si potes. Certe non poteris, coniecturam illam legens, qua pro nostro episodio nobis offertur Aeneae deliberatio de morte voluntaria, et deinde tibi revocans in memoriam praeclaros illos versus:

Non tibi Tyndaridae facies invisa Lacaenae
Culpatusve Paris: divum inclementia, divum,
Has evertit opes.

L. B. kal. Aug. 1905. J. J. HARTMAN.

AD HERODOTUM.

Parvum illud prooemium Herodoti Historiae praefixum sic edi solet:

Ἡροδότου Ἁλικαρνησσέος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε, ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα ἀκλεᾶ γένηται, τά τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι. Quibus in verbis *λεγόμενα* pro *γενόμενα* verissime coniecit anno 1716 Stephanus Bergler [2]). Neque id tamen satis: diligentem enim interrogem lectorem qua ratione ad *ἔργα* referri possint illa *τά τε ἄλλα ... ἀλλήλοισι.* Quid autem quod statim insecuntur fabulae de Graecorum Asianorumque inimicitiarum fonte et origine varie utrimque narratae? Ne multa, totum quo de agitur locum sic refictum velim: *Ἡροδότου Ἁλικαρνησσέος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε, ⟨γενομένη⟩ ὡς μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι τὰ δὲ Βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται, μήτε τὰ λεγόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῶι χρόνωι ἐξίτηλα γένηται, τά τε ἄλλα ⟨καὶ δὴ⟩ καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.*

M. L. EARLE.

---

1) Ipsa quoque scholii verba dubitationi sunt obnoxia: *hi versus .... a Tucca et Vario obliti sunt*, ubi utrum corruptum sit *obliti* (Bergkius *sublati* legebat) an scriptor semibarbarus illud *passivo* sensu adhibuerit non diiudico. Hoc si voluit (obliti = memoriae lapsu, negligentia omissi), docuit aliquid quod multo sit verisimilius quam tota illa narratiuncula in Praef. Aen. p. 2, 12. quatenus ad nostrum locum pertinet.

2) Vid. Dorv. ad Charit. p. 9.

Digitized by Google

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero. Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. - 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. - 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . - 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae Ὁ ἘΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et ὑΠΕΡ ΕΥΞΕΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. - 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . - 3.50.

—— De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio altera. 1884. kl. 8°. . . . . - 0.60.

—— Lysiae Orationes. Edit. quarta, quam novis curis recensuit J. J. Hartman, 1905. 8°. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°.. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca in usum scholarum. Editio quarta quam curavit L. Punt. 1896. 8° . . . . . - 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Lysias Orationes in usum studiosae iuventutis textum constit. C. G. Cobet. Editio quarta quam novis curis recensuit J. J. Hartman. (Editio maior prolegomenis, fragmentis, indice nominum aucta). 1905. 8°.. . . . . - 2.40.

H. W. van der Mey, Studia Theognidea, accessit collatio codicis Mutinensis tantum non omnis. 1860. 8°. . . . . - 0.75.

E. Mehler, Luciani dialogi quatuor. Graece. (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum. . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . - 30.—.

—— Nova series scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXIII colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1905. 8°. pro vol. - 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JAN 11 1910

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 098 628 886

Digitized by Google